

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

3a.

A. D. JØRGENSENS BREVE

UDGIVET AF
DEN DANSKE HISTORISKE FORENING
I HUNDREDAARET
FOR DENS STIFTELSE

VED
HARALD JØRGENSEN

KØBENHAVN
H. HAGERUPS FORLAG
1939

A. D. JØRGENSENS
BREVE

A. D. JØRGENSENS BREVE

UDGIVET AF
DEN DANSKE HISTORISKE FORENING
I HUNDREDAARET
FOR DENS STIFTELSE

VED
HARALD JØRGENSEN

KØBENHAVN
H. HAGERUPS FORLAG
1939

UDGIVET
PAA BEKOSTNING AF
CARLSBERGFONDET

★

F. E. BORDING A/S
KØBENHAVN

INDHOLD

	Side
Indledning.....	III
Fortegnelse over Adressater og Ejere af Brevene.....	XV
Breve.....	1
Tillæg.....	419
Noter og Henvisninger.....	441
Personregister.....	477

INDLEDNING

Det er jo Historiens Hertighed, at den er rig nok til alle, og Nordens Fortid er så stor og skøn, at den kan og skal prises af mange Tunger.

A. D. Jørgensen til Fr. Barfod 30. Okt. 1886.

Den foreliggende Udgave af et Udvalg af A. D. Jørgensens Breve tilstræber at give et saa vidt muligt alsidigt Billede af A. D. Jørgensen som historisk Forsker, som Arkivembedsmand og som offentlig Personlighed.

A. D. Jørgensen har ganske vist selv i et af de interessanteste og mest personlige Memoireværker fra det 19. Aarhundrede (En Redegørelse for min Udvikling og mit Forfatterskab, 1901) gjort Rede for sit Levnedsløb og derigennem ydet vigtige Bidrag til en Karakteristik af sit Forfatterskab og af sin Virksomhed. Forstaaelsen af hans Livsskæbne vil dog utvivlsomt paa afgørende Punkter ændres og uddybes ved Fremlæggelsen af et fyldigt Udvalg af de mange Breve, han fra Tid til anden har skrevet, og som lykkeligt i ret stort Antal er bevaret. Trods Redegørelsens ubestridelige Værdi som Vidnesbyrd om en rigt begavet Personligheds menneskelige Udvikling og videnskabelige Arbejde er den præget af forskellige Ensidigheder. Som det er Tilfældet i de fleste Memoireværker, er en uforholdsmæssig Del af Fremstillingen helliget Ungdomstiden med dens mange betagende Syner og stolte Drømme. Da A. D. Jørgensen som en moden Mand fortalte om sin Ungdoms indre og ydre Oplevelser, kunde han, saa lidt som de fleste andre Memoireforfattere, undgaa at lade Ungdomsaarene fremtræde som Paradistiden i sit Liv eller at tilskrive dem en Betydning for sin Udvikling, der i høj Grad var egnet til at sætte de følgende Aar i Skygge. I den Henseende vil den foreliggende Brevsamling give de nødvendige Korrektiver.

En anden betydelig Svaghed ved A. D. Jørgensens Memoireværk er den, at væsentlige Sider af hans Virksomhed saa godt som ikke berøres. Dette gælder frem for alt hans Indsats i det

IV

sønderjydske Arbejde. At dette Spørgsmaal næsten ikke omtales hænger sikkert sammen med, at A. D. Jørgensen havde en stærk Følelse af, at hans Stilling som dansk Statsemedsmand satte en Grænse for hans Virksomhedstrang paa dette Omraade, og at han derfor ogsaa i sin Levnedsskildring burde lade visse Sider af denne Gerning uomtalt. Heller ikke hans nære Forhold til den danske Folkehøjskole og dens bedste Mænd træder tydeligt frem i Redegørelsen. Man kan endelig paastaa, at Brevene fra de modne Aar giver et mere menneskeligt, varmt og indtagende Billede af A. D. Jørgensens Personlighed end det, der træder frem fra Redegørelsens Blade.

Den Læser, som paa Forhaand er kendt med Redegørelsen, vil ganske givet nikke genkendende til meget i Brevene. Mange af de Stemninger, der findes i Redegørelsen, møder man atter her, og flere af dens Tanker og Betragtninger over den historiske Videnskabs Væsen og Formaal spores som Kim i Brevene. I Forhold til Redegørelsen er Brevene en mere primær og derfor mere værdifuld Kilde for de Begivenheder og Optrin, som den omtaler. Naturligvis undgaar man ikke, naar man vil benytte Brevene, at stille det samme Spørgsmaal som ved enhver anden berettende Kilde, om Forfatteren nu ogsaa har villet og kunnet give den fulde Sandhed, men alene den Omstændighed, at Brevene er en med Begivenhederne langt mere samtidig Beretning maa i de fleste Tilfælde øge deres Kildeværdi betydeligt.

Tanken om at udgive et Udvalg af A. D. Jørgensens Breve opstod allerede kort efter hans Død som en Reaktion hos en af de Mænd, som havde kendt A. D. Jørgensen godt og ikke følte sig tilfreds med Fremstillingen i Redegørelsen. Det var Professor H a n s O l r i k, der fik Ideen til en Brevudgave, og i Løbet af kort Tid erhvervede han en ret betydelig Samling Afskrifter af Breve. Arbejdet gik dog hurtigt istaa, først og fremmest fordi A. D. Jørgensens Familie ansaa Tidspunktet for en Brevudgave for mindre heldig. De fleste af de Personer, der omtaltes i Brevene, levede endnu, og man vilde nødig fremkalde Indsigelser. Orlriks Arbejde var dog ingenlunde unyttigt. De Afskrifter, der blev taget hovedsagelig af Breve til forskellige Højskolemænd, er bevaret endnu og velvilligst stillet til Raadighed for denne Udgave af Adjunkt K n u d O l r i k, Haderslev, og det har vist sig, at i den mellemliggende Periode er enkelte af de Orlrik benyttede Originaler gaaet til Grunde, bl. a. Brevene til Christoffer Bågå; de Orlrikske Afskrifter faar her en ganske særlig Betydning. Da de Betænkeligheder, som i sin Tid hindrede

Hans Olrik i at fuldføre sit Arbejde, nu maa være forsvundet, udgives med Tilladelse af A. D. Jørgensens Børn nærværende Udgave af hans Breve. Eftersom de Breve, som A. D. Jørgensen selv har modtaget, ikke mere findes, bortset fra ganske enkelte Stykker, har man besluttet alene at lade denne Udgave indeholde Breve fra A. D. Jørgensen, og det er Udgiverens Haab, at en saadan Udgave foruden at yde et nyt og værdifuldt Bidrag til Forstaaelsen af A. D. Jørgensens Liv og Gerning, maa blive et Kildeskrift, hvoraf der vil kunne øses nyttig Kundskab om almindelig dansk Aandshistorie i sidste Trediedel af det 19. Aarhundrede.

Fra Ungdomstiden, nærmere betegnet Tiaaret 1860—70, er der kun bevaret faa Breve, alle rettet til A. D. Jørgensens gode Ven fra Ungdomsaarene Overlærer, eller som han i Regelen kaldtes, Kollaborator C. F. Monrad i Flensborg. Selv om Antallet af Breve er ringe, er til Gengæld flere af dem Perler af Brevkunst, idet de udmærker sig baade ved deres dristige Tankeflugt og Finhed i Valget af Ord og Billeder. Fra Brevenes Blade fremtræder lyslevende en aandelig rigt udrustet Yngling, der med en naturlig Selvfølgelighed paatvinger Omgivelserne sine mange gærende Tanker, sine dristige Syner, sine Forhaabninger og sin Tro. Brevene kaster et kraftigt Lys over hans lykkelige System med digteriske og mytologiske Emner. Man genkender i Brevene den stærke Tone fra Redegørelsen om Begivenhederne i 1864, og den Kursændring hans Liv derved fik. For ham, der først blev udviklet ved tysk Aandsføde, som han selv har udtrykt det, men aandeligt og nationalt opterede for Danmark, betød Hertugdømmernes Erobring Landflygtigheden og den endelige Adskillelse fra Barndommens lyse Strande, men selv i de mørkeste Perioder i 1864, da han sad i København »med knækkede forhåbninger og med følelsen af, at vi nu måtte begynde forfra«, vandt Haabet og Troen paa det danske Folks fremtidige Selvstændighed altid Overhaand. Stærkt og fyldigt toner i disse Maaneder de Strengte, som han anslaaer i Brevene til Monrad, og han maa ofte gribe gammeltestamentlige Billeder for at tolke sine Stemninger og Følelser. Disse Breve er blevet til under et Forsøg paa at klare fremtrængende Problemer eller for at skrive sig fri af en gærende Tankerække.

Fra 70ernes Begyndelse tager Brevenes Antal til, og til de ræsonnerende eller stemningsbaarne Breve føjer sig nu Meddelelser af mere oplysende Karakter. Man mærker, at den skønne, ubundne

VI

Ungdomstid er forbi, at det daglige Pligtarbejde har taget sin Begyndelse, og at Brevene derved skifter Karakter. I mange Henseender tager de Form af Forretningsbreve, og de vilde ikke være egnede til Udgivelse, om de ikke samtidig gav Beviser paa A. D. Jørgensens Evne til at skrive et smukt og naturligt Dansk og at anstille Betragtninger af mere almindelig Karakter udfra de omhandlede Problemer. A. D. Jørgensen var i det daglige Liv meddelsom og vilde gerne delagtiggøre sine Omgivelser i de historiske Spørgsmaal, som hans Tanker i dette Øjeblik syslede med; paa samme Maade indbyder han gennem sine Breve gæstfrit Læserne til at aflægge et Besøg i sit historiske Arbejdsværksted. Han lader os paa nærmeste Hold følge det slidsomme Arbejde med de historiske Kilder, og han begrundet, hvorfor han er kommet til sin Opfattelse af Kendsgerningernes Sammenhæng. En meget stor Del af hans Breve yder fortrinlige Bidrag til et Studium af hans videnskabelige Arbejdsmetode og hans Værkers Genesis, men man mærker den samme personlige Ejendommelighed, som gjorde sig gældende, naar man opsøgte ham for at tale med ham. Nogen egentlig Drøftelse kom vanskeligt igang. Hurtigt bemægtigede han sig alene Ordet, og den Besøgende blev blot Tilhører.

Fra 70erne har navnlig Brevene til Forfatteren Rudolf Schmidt Interesse. Som Redaktør af Tidsskriftet »For Idé og Virkelighed« modtog han flere af A. D. Jørgensens Smaaafhandlinger om Emner fra Middelalderens Historie, og denne maatte ofte forsvare eller nærmere begrunde sin Opfattelse af disse Emner over for den nidkære og kritiske Redaktør. Fra samme Tiaar findes desuden en lang Række Breve til Kirkehistorikeren H. F. Rørdam, der gør det muligt næsten som Øjenvidne at følge Planlæggelsen og Udarbejdelsen af A. D. Jørgensens store Arbejde om den nordiske Kirkes Grundlæggelse. Fra 80erne kan nævnes Diskussionen med Ernst v. d. Recke om Betydningen af Hjerterne i det danske Rigsvaaben og den omfangsrige Korrespondance med Dr. Mathias Steenstrup om Udgivelsen af de 40 Fortællinger af Fædrelandets Historie og senere af de nordiske Fortællinger. Det kom stundom til et skarpt Ordskifte mellem dem og med andre Medlemmer af Udvalget til Folkeoplysningens Fremme, navnlig om Fremstillingen af vigtige politiske Forhold, men A. D. Jørgensen fastholdt stejlt, at han maatte have Ret til at fremsætte sin Mening, navnlig naar den var fremgaaet af lang og velovervejet Prøvelse. Fra samme Tiaar kan endvidere fremhæves Korrespondancen med Rektor H. H. Lefolii om

VII

Organisation af »Selskabet til historiske kildeskrifters overførelse på modersmålet« og den nærmere Planlæggelse af dette Selskabs Publikation af Kilder til Valdemar Sejrs Historie samt den vidtløftige Brevveksling om Festskriftet i Anledning af A. F. Kriegers 70 Aars Fødselsdag. I 90erne er det de store Arbejder om Peder Schumacher og Danmarkshistorien efter 1814, der indtager Førstepladsen i Brevene. Man faar at vide, at det skyldtes en ren Tilfældighed, naar A. D. Jørgensen kom igang med Studierne over Griffenfeld. Hurtigt blev han grebet af denne mærkelige og stærke Personligheds Charme, og de tre Aar, der medgik til Arbejdets Fuldendelse, blev rige paa personligt Udbytte. Oplysende om hans historiske Forfatterskab er navnlig de talrige og udførlige Breve til den norske Rigsarkivar *Michael Birkeland*, medens man gennem Brevene til Pastor *Ludvig Hertel* modtager ganske fortrinlige supplerende Bidrag til hans Studier over *Christian VIII* og den danske Bevægelse i Sønderjylland. Betragtet under eet giver disse Breve Indtryk af, i hvor høj Grad A. D. Jørgensen var betaget af sine Emner. Paa den anden Side lod han dem ogsaa fuldstændig falde, naar han skønnede, at de ikke længere var istand til at give ham aandelig Næring, og kun med den største Ulyst vendte han tilbage til dem.

Endvidere maa nævnes de Breve, der omhandler Udgivelsen af Fru Heibergs Erindringer. Til Fru Heiberg findes bevaret adskillige Breve, men som Regel gaar de ikke ud over Billettens Omfang. Et Par af dem har dog større Betydning. Bevaret er saaledes det Brev, A. D. Jørgensen skrev til Fru Heiberg umiddelbart efter, at han havde tilendebragt Læsningen af Manuskriptet til hendes Livserindringer. Hvor lykkeligt for Efterverdenen at han besluttede at skrive i Stedet for at gøre hende sin personlige Opvartning. Brevet, der er et af Samlingens betydeligste, giver ikke alene et smukt Billede af A. D. Jørgensens ægte Begejstring for dette rige, menneskelige Dokument, men det kaster et klart Lys over de første Forhandlinger om Erindringerens Udgivelse i Trykken. Det fremgaar heraf, at A. D. Jørgensen oprindeligt havde tænkt sig kun at udgive et Brudstykke af Manuskriptet, f. Eks. Perioden 1828—49; man skulde da bede en Forfatter om at give en Fortale omhandlernde Barndoms- og Ungdomsaarene. »Således tror jeg sikkert, at det vilde blive en god og fornøjelig og overmåde velgørende bog, uden at den vilde give Dem selv en trykkende fornemmelse af enien at have sagt for meget eller at have stillet Dem selv frem.« Naar man erindr, hvilken litterær

VIII

Storm Udgivelsen af dette Memoireværk fremkaldte, er det interessant at kende Værkets Forhistorie. Til Belysning af A. D. Jørgensens eget Syn paa den Kritik, Værket blev underkastet og A. F. Kriegers Forhold hertil, indeholder Brevene til Birkeland vigtige Bidrag. Af de samme Breve ser man, hvor meget A. D. Jørgensen skyldte baade Fru Heiberg og A. F. Krieger, og med fuld Sandhed kunde han sige: »Den tillid og fortrolighed de begge viste mig, var min glæde og stolthed, og jeg har modtaget rige, som jeg håber også frugtbare indtryk af dem begge.« Ved disse Ord tænkte han ikke mindst paa de mange positive Oplysninger om Personer og Forhold først og fremmest inden for de National-Liberales Kreds, som Krieger enten i Fru Heibergs Hjem eller hos sig selv havde delagtiggjort ham i.

Ved Siden af de positive Oplysninger, som Brevene giver om Tilblivelsen af A. D. Jørgensens forskellige historiske Arbejder, karakteriserer Brevene A. D. Jørgensen som historisk Videnskabsmand og som Historieskriver. Selv understregede han gerne, at han ikke havde løst Borgerskab til de Lærdes Laug, og det er jo rigtigt nok, at han ingen Eksaminer havde taget, ikke engang examen artium. »Jeg må altid i en vis forstand anse mig selv for dilettant i historien, kastet ind i den af omstændigheder, som det forekommer mig kun for en tid«, skrev han i 1894 til J. A. Fridericia. Atter og atter vender han i sine Breve tilbage til dette Forhold, og undertiden kan han ikke helt skjule en vis Bitterhed herover. Men de mørke Tanker blev dog hurtigt trængt tilbage, og han trøstede sig med, at fandt han ikke Naade for de saakaldte Kompetentes Øjne, var der jo den store Læsekreds, der tog et historisk Skrift i Haanden for at se det Gamle i et nyt Lys og glæde sig over, at Granskningen stadig gik fremad.

Til Belysning af A. D. Jørgensen som arbejdende Historiker giver Brevene ypperlige Bidrag. Utvivlsomt hører han til den Kategori af Historikere, der først intuitivt ser Problemerne og derefter søger at underbygge dem med Kildernes Kendsgerninger. Bedst træder dette frem i et Brev, som han i 1878 skrev til den historisk begejstrede, unge Højskolemand P o v l H a n s e n. »Efter min egen erfaring må jeg antage, at dette er vejen til at blive istand til historisk forfatterskab: først at finde en kerne, en ledende eller forklarende tanke i den fremragende mands livsgerning, i en tidsalder, i en række af tildragelser o. s. v. Uden en sådan tanke er det hele forvirring, skuet af det overleverede er tomt og trættende, sysselsættelsen med det sløvende. Naar derfor det første skridt til

IX

at blive historiker . . . er det at kunne finde en samlende forklarende tanke i emnet, så er det andet det at overveje denne tankes berettigelse efter en omhyggelig undersøgelse af det overleverede; dertil kræves megen selvovervindelse og megen tålmodighed.« Karakteristisk for A. D. Jørgensens Forfatterskab blev derfor, at han med Forkærlighed kastede sig over Studiet af en enkelt fængslende Personlighed eller et nærmere begrænset Problem, medens den brede Skildring af en Tidsperiodes forskellige Sider lokkede ham i mindre Grad. Den samlede sønderjydske Historie, som han oprindeligt havde planlagt at skrive, forvandlede saaledes til en Samling af mere selvstændige Enkeltfortællinger.

Som bekendt betragtede A. D. Jørgensen det som sit særlige Kald at arbejde med Sønderjyllands Historie. Det var Begivenhederne i 1864, der definitivt rev ham bort fra Ungdomstidens lykkelige System med Nordens Guder til Manddommens Beskæftigelse med det skæbnetunge politisk-historiske Problem om Aarsagerne til Danmarks Ulykke. Egentlig betragtede han hele sin Forfattervirksomhed som Forberedelse og Indvielse til at løse denne Opgave, og skulde det engang lykkes ham, vilde hans Gerning som dansk Historiker uigenkaldelig være forbi. Da vilde det lykkelige Øjeblik indtræffe, hvor han, som han skrev til sin gode Ven, Religionshistorikeren H. S. V o d s k o v, kunde sætte sig hen ved Sokrates' Fødder og ældes. Gennem flere Brevcitater vil man erfare, hvorledes han betragtede denne Livsførelse som den mest attraaværdige af alle, men samtidig indrømmede han, at han ligesom Alkibiades vanskeligt kunde lade være med at blande sig i Athenernes Forretninger. Det vidner om hans nøgterne Betragtning af Menneskelivets Kaar, at han, naar alt kom til alt, dog med Glæde kunde konstatere, at han fandt sig »solid og suffisant anbragt i livets seletøj«. — »Det er noget andet end et kontemplativt braminliv i Småland«, tilføjede han uskyldigt drillende til Vennen Vodskov. Men dette udelukkede ikke, at han lod de lange og anspændte Arbejdsperioder afløse af aandelige Frikvarterer. Under et saadant Pusterum var det ham da en Fryd at hengive sig til »læsning uden hensigt og tænkning uden produktion«.

Omkring Midten af 70erne traadte A. D. Jørgensen i et personligt Forhold til den i disse Aar stærkt voksende Højskolebevægelse. I Sommeren 1875 foretog han en Fodrejse i Vestsjælland, og paa denne naaede han for første Gang til Vallekilde. Det er vanskeligt at sige, hvem der i det lange Løb havde størst Udbytte

af dette Møde, Højskolen med dens Ønske om at vække Folke-aanden ved Foredrag om Historiens Gang eller den unge Historiker, som betragtede »historisk oplysning . . . som det sidste mål for videnskaben«. Det første Besøg paa Vallekilde afløstes snart af andre, og A. D. Jørgensen blev hurtigt en skattet Gæst hos Ernst Trier. Ogsaa Højskolebevægelsen i Jylland lærte han at værdsætte. Han stod, som Brevene viser, i personlig Forbindelse med Christoffer Bågå og Jens Nørregaard, og i Løbet af 90erne styrkedes Forbindelsen med Askovfolkene, af hvilke navnlig Ludvig Schrøder kom til at staa ham nær. Stor Indflydelse havde A. D. Jørgensen paa det opvoksende Slægtled af unge Højskolemænd som Poul Hansen og Poul Bjerger, og selv om han ikke var blind for det doktrinære, der prægede Højskolen og dens Mænd, betragtede han den dog med alle dens Fejl og Skrøbeligheder som »et stort og smukt håb« for alle Fædrelandsvenner. Da han i et Brev til Bågå fra 1879 udtalte Haabet om, at man engang vilde naa til en Samling af alle nationale Partier, havde han uden Tvivl tiltænkt Højskolen en ikke ringe Andel i dette samlende politiske Arbejde.

Naar Schrøders Skole i 90erne kom til at staa A. D. Jørgensen særlig nær, hænger det sikkert sammen med, at han netop her kunde række Haand til det Arbejde, der mere end noget andet havde hans Kærlighed, »bevarelsen af Sønderjylland i vor litteratur og historie«. I Skibelund Krat holdt han i 1894 sit Foredrag om Christian VIII og den danske Sag i Sønderjylland, og paa Askov mødte han mere end andetsteds den Ungdom, der ved sin Gerning i den snævrere Hjemstavn Sønderjylland skulde holde de nationale Forhaabninger i levende Live. Askov Højskole laa endvidere Skamlingsbanken nær, hvor han, som han skrev til Ludvig Hertel, gerne vilde mødes med ham for derfra til alle Sider kun at se dansk Land. Og tilføjede han: »Gid vi kunde mødes der, om end som gamle Mænd, for at mindes de Længsels og Haabets Timer, som vi i vor Ungdom tilbragte i Fællesskab.« At holde Interessen for Sønderjydernes Kamp i Live i Kongeriget betragtede A. D. Jørgensen som en meget vigtig Opgave, og fra Midten af 80erne og igennem det følgende Tiaar virkede han som en levende Central for alt dansk Kulturarbejde i Sønderjylland. Af de talrige bevarede Breve til H. P. Hanssen, Gustav Johannsen, Slagtermester P. Reimers og Gaardejer N. J. H. Skrum sager fremgaar det med stor Tydelighed, at A. D. Jørgensen interesserede sig for alle de praktiske Spørgsmaal, som tilsammen udgjorde det nationale

XI

Arbejde. Han virkede for Bogsamlingers Oprettelse i Nordslesvig og fik sat danske Studenter igang med at indsamle og katalogisere Bøger, han arbejdede for danske Skuespilleres Udsendelse og interesserede sig for Vandreundervisning, Læsekredses Oprettelse og Udbredelse af Skolebøger til dansksindede Børn. Det var endvidere ham, der tog Initiativet til Udsendelse af »Sønderjydske Aarbøger« fra 1889. Selv vilde han ikke staa paa Titelbladet som Redaktør, da han ikke vilde risikere at blive generet i sin Færden i Hjemstavnen, men hans Breve viser, at han virkede som en af Tidsskriftets Redaktører, ligesom han var en af de flittigste Bidragydere fra Kongeriget. Da de tyske Myndigheder forsøgte at chikanere Aarbøgerne bort, var det ham, der ud fra en klar og positiv Vurdering af Forholdene tilraadede Eftergivenhed i Stedet for negativ Protestpolitik, thi udtalte han, »at standse udgivelsen af det eneste danske tidsskrift i det danske Nordslesvig af barnagtig trods, forekommer mig at være uberettiget overfor befolkningen«. Paa hans Initiativ arrangeredes endelig i mange Somre Besøg af ledende Sønderjyder i København, og han var Sjælen i de Forhandlinger, der paa disse Møder kom i Stand mellem dem og interesserede Kredse i Kongeriget. Han havde en udpræget Evne til at omgaas Mennesker af vidt forskellig Opfattelse og at vinde deres Tillid, og meget ofte var hans lille Kontor øverst oppe i den gamle Gehejmearkivbygning det Sted, hvor de mere fortrolige Drøftelser fandt Sted. Brevene giver først og fremmest Oplysning om det praktiske nationale Arbejde i hele dets brogede Mangfoldighed og kun i mindre Grad diskuteres Spørgsmaal af mere principiel Karakter. Dog efterlader Brevene ingen Tvivl om hans egen Stilling, hvis Grænespørgsmaalet skulde blive aktuelt. Da Frederik Barfod ved Nytaarstid 1880 havde skrevet en udfordrende Artikel om dette Spørgsmaal og konkluderede i den Sætning: at hvor Uffe slog og vandt er Danmarks Grænse, tog A. D. Jørgensen kraftigt og værdigt til Orde herimod og prøvede samtidig i et privat Brev til Barfod at forklare, hvorfor de danske Nordslesvigere umuligt kunde tænke sig at opbygge et fremtidigt Fædreland sammen med Sydslesvigere, der saa skammeligt havde svigtet og søgt Udlandets Hjælp mod deres egne Brødre. De her fremlagte Breve godtgør til Fuldkommenhed Rigtigheden af den Dom, som A. D. Jørgensens nære Ven fra Ungdomstiden, Murermester Carl Kruse udtalte efter hans Død, da han kaldte ham »Oversønderjyden A. D. Jørgensen«. Saadan blev han betragtet af sine Samtidige og af sine Venner, og saadan vil han utvivlsomt blive staaende i den nationale Kamps Historie.

XII

H. P. Hanssen har i sine Erindringer fremhævet den Betydning, som A. D. Jørgensen fik paa ham i hans Syn paa Sønderjyllands nationale Fremtid, og de Breve, som nu fremlægges, støtter denne Fremstilling. Blandt alle de unge Sønderjyder, som omkring 1890 meldte sig til det nationale Arbejde, stod ingen ham mere nær end H. P. Hanssen, og ingen vilde han hellere skabe en fast og indflydelsesrig Stilling end den unge Bondesøn fra Sundeved, hans egen Hjemstavn. Selv om Brevene til H. P. Hanssen er korte og knappe og for det meste kun indeholder Besked om rent praktiske Forhold, giver de dog et bestemt Indtryk af, at A. D. Jørgensen betragtede den unge H. P. Hanssen som den kommende Fører, og at han ønskede at forberede ham til denne ansvarsfulde Stilling. Derfor var han ivrig efter at skaffe ham Hverv, der kunde underbygge hans Anseelse i Sønderjylland og i Kongeriget, f. Eks. Redaktørposten i Sønderjydske Aarbøger, og derfor var han altid ivrig efter at skaane ham for en Række kedsommelige praktiske Forretninger, der blot var tidrøvende og ikke udviklende. Med Glæde fulgte han hans Arbejde i Aabenraa og med Bladet Hejmdal, og selv om han nok kunde ønske sin unge Medarbejder noget mere af Redaktør Jessens særlige journalistiske Talent, var han som Helhed tilfreds med den Linie, hans Blad fulgte. Brevene viser, at han ivrigt søgte at udjævne Modsætningerne mellem H. P. Hanssen og Jens Jessen af Hensyn til det livsvigtige nationale Spørgsmål. »Vi bør jo hjælpe hinanden og ikke gå hinanden i vejen«, var hans kloge Raad til H. P. Hanssen i 1894, og tilføjede han: »Lad os altid holde det fast, selv hvor det ikke behager os.«

I indre dansk Politik tog A. D. Jørgensen ikke aktiv Del. Dog er det ikke rigtigt, naar han i et Brev til C. F. Monrad udtalte, at det eneste politiske Skridt, han i mange Aar havde deltaget i, var en Underskrift paa en Takadresse til C. Rimestad. Af Brevene til A. F. Krieger, Politikeren N. J. Termansen, Rigsarkivar Birkeland og mange flere fremgaar det, at han med levende Interesse og stigende Bekymring saa Modsætningerne tilspidses mellem Regeringen og den stadig voksende Opposition i Folketinget. Hvad der navnlig indgød ham Ængstelse, var Umuligheden af at skabe et betryggende militært Værn. Da Konflikten i 1877 fremkaldte Provisoriet, betragtede han denne Udvikling som uhyre farlig, og da Rigsdagssamlingen 1881—82 paany syntes at skulle lede til en Konflikt, samtidig med at der viste sig en vis Mulighed for et politisk Arbejdsfællesskab mellem det moderate Venstre og de National-Liberale, førte han i Vinteren og i Foraaret 1882 politiske Samtaler

XIII

med Sofus Høgsbro og A. F. Krieger. Efter hans Opfattelse maatte det være muligt at bringe de to Parter, som stod i et vist aandeligt Slægtskab med hinanden, sammen om Forhandlingsbordet. Gode Oplysninger om disse Samtaler giver Brevene til A. F. Krieger, men den bedste og den mest udførlige Kilde til dette interessante politiske Intermezzo er dog et bevaret Dagbogsbrudstykke, der er medtaget i denne Brevsamling i et særligt Tillæg. Forsøget mislykkedes, og et Par Aar senere indtraf for Alvor Provisorietiden. A. D. Jørgensen, som oprindeligt med stor Bekymring havde imødeset denne Sprængning af Grundloven, og som klart forstod, at det vilde tage Aars Arbejde hos den almindelige Vælgerbefolkning at genskabe Tilliden til Grundlovens Ubrydelighed, fik med Aarene et mere fortrøstningsfuldt Syn paa Situationen. For det første betragtede han det som en Nødvendighed, at Regeringen styrkede Danmarks militære Forsvar; naar Oppositionen ikke vilde bringe de nødvendige Ofre, maatte Regeringen tage Pengene med Magt. Provisorietiden havde dernæst bragt store Fordele for de Institutioner, hvis Tarv han særlig var sat til at varetage, nemlig Danmarks statslige Arkiver. Netop under Provisoriet gennemførtes en ny og moderne Arkivlov, og man bevilgede efter Datidens Forhold betydelige Bidrag til Opførelsen af de nødvendige Provinsarkiver. Om disses nærmere Indretning og om A. D. Jørgensens Bestræbelser for i Modsætning til Gehejmarkivar Wegener at aabne Arkivets Skatte for Offentligheden indeholder Brevene til Birkeland flere interessante Meddelelser.

Om Principperne for Udgivelsen vil det være nødvendigt til Slut at sige et Par Ord. Samlingen er kun et Udvalg, idet man har anset det for urimeligt at trykke Breve, hvis Værdi blot var ringe. Et meget stort Arbejde er blevet gjort for at skaffe frem, hvad der endnu er bevaret, men dette Arbejde har været vanskeliggjort ved den Omstændighed, at der som ovenfor bemærket kun er bevaret ganske ubetydelige Brudstykker af A. D. Jørgensens eget Arkiv. Det er Udgiverens Haab, at alt af Vigtighed er kommet med, men skulde denne Brevsamlings Fremkomst bevirke, at Breve fra A. D. Jørgensen, som ligger skjult i et eller andet Privatarkiv, nu skulde dukke frem for Dagens Lys, vilde dette naturligvis være af stor Betydning. Udeladelser foretaget af Udgiveren er markeret ved . . ., skyldes de Brevskrivener ved — — —. Brevene er aftrykt kronologisk, og Datoen er i alle Tilfælde anbragt som Indledning til Bre-

XIV

vet og opløst. For at lette Oversigten over Samlingen er Brevene numereret, og hvert Brev har en Overskrift, der angiver Adressatens Navn. For nærmere at identificere disse har man besluttet at angive dem med den Livsstilling, hvorunder de bedst er kendt og kun med denne. Arkivmanden Secher har saaledes kun Tittlen »Rigsarkivar«, selv om der baade er Breve fra det Tidspunkt, hvor han var Kandidat, Arkivassistent, Provinsarkivar o. s. v. Forkortelser i Teksterne, som forekommer i stort Antal, er ligeledes opløst, og alle Tilføjelser anbragt i [], dog undtages derfra hyppigt gentagne Ord som Sønderjylland, sønderjydske, København o. lign. Forfatterens egen Ortografi er bibeholdt, men aabenbare Skrivefejl er rettet. Da Brevskriveren gennem de fire Aartier, hvorfra der er bevaret Breve, har skiftet fra store til smaa Bogstaver, men overfor enkelte stadig bevaret sin oprindelige Retskrivning, har man anset det for rigtigst at bevare denne Forfatterejeendommelighed og at undlade enhver Normalisering. Med Hensyn til Noterne har man ment, at disse alene skulde tjene til at støtte Forstaaelsen af Brevenes Indhold, og deres Antal og Omfang er holdt inden for ret snævre Grænser. Den nærmere Identificering af de Personer, som omtales i Brevene, maa i Tvivlstilfælde foretages ved Hjælp af det medfølgende Personregister.

Det er endelig Udgiveren en kær Pligt at takke de forskellige Institutioner, først og fremmest de store offentlige Biblioteker i København samt Rigsarkivet for den Velvilje, hvormed de har fulgt og støttet dette Arbejde. Endvidere maa en varm Tak rettes til de mange Privatpersoner, som enten er i Besiddelse af Breve fra A. D. Jørgensen og velvilligt har stillet dem til Raadighed, eller som med deres Tilladelse har muliggjort Offentliggørelsen af en lang Række Breve. En Fortegnelse over Adressaterne og de forskellige Breves Findested findes optrykt S. XV—XVIII. Til Slut vil jeg ogsaa gerne takke Bestyrelsen for den danske historiske Forening og Carlsbergfondets Direktion for den store Andel, de hver for sig har haft i denne Brevsamlings Udgivelse.

HARALD JØRGENSEN.

FORTEGNELSE OVER ADRESSATER OG EJERE AF BREVENE

- Aubert, Ludvig*, Professor, Dr. jur., Kristiania (1838—96) Brev Nr. 235 (Universitetsbiblioteket, Oslo).
- Bågø, Christoffer*, Højskoleforstander (1836—1915) Brev Nr. 51, 57, 60, 101, 178, 325 og 328 (Afskrifter tilhørende Adjunkt Knud Olrik).
- Barfod, Frederik*, Forfatter (1811—96) Brev Nr. 64, 65, 73, 137, 139, 173, 265, 289 og 321 (Det kgl. Bibliotek).
- Bergström, P. A.*, Landshøvding, Ørebro (1823—93) Brev Nr. 126, 140 og 222 (Universitetsbiblioteket, Uppsala).
- Birkeland, Michael*, Rigsarkivar, Kristiania (1830—96) Brev Nr. 94, 96, 103, 127, 142, 144, 145, 149, 150, 154, 157, 162, 167, 171, 183, 193, 203, 205, 206, 208, 210, 217, 239, 255, 260, 277 og 287 (Tilhører Højesteretspræsident, Dr. jur. Troels G. Jørgensen).
- Bjerger, Poul*, Højskolelærer (1853—1931) Brev Nr. 104, 129, 133, 148, 181 og 249 (Det kgl. Bibliotek).
- Brandes, Georg*, Dr. phil. (1842—1927) Brev Nr. 326 (Det kgl. Bibliotek).
- Bricka, C. F.*, Rigsarkivar, Dr. phil. (1845—1903) Brev Nr. 77, 80, 81, 159, 207 og 219 (Det kgl. Bibliotek).
- Clausen, H. V.*, Magister (1861—1937) Brev Nr. 186, 188 og 257 (Rigsarkivet).
- Collin, Edvard*, Etatsraad (1808—86) Brev Nr. 108 (Det kgl. Bibliotek).
- Collin, Jonas*, Zoolog (1840—1905) Brev Nr. 177 (Det kgl. Bibliotek).
- Cour, J. C. la*, Landøkonom (1838—98) Brev Nr. 66 (Tilhører Lektor, Dr. phil. Vilh. la Cour).
- Dahl, Hans*, Præst (1830—1921) Brev Nr. 184 og 194 (Det kgl. Bibliotek).
- Djurklou, N. G.*, Friherre, Sørby (1829—1904) Brev Nr. 33, 34, 38 og 228 (Rigsarkivet).
- Erslev, Kr.*, Professor, Dr. phil. (1852—1930) Brev Nr. 92 og 333 (Det kgl. Bibliotek).

XVI

- Falkenstjerne, F. F.*, Præst, Politiker (1854—96) Brev Nr. 302 (Afskrift tilhørende Adjunkt Knud Olrik).
- Fridericia, J. A.*, Professor, Dr. phil. (1849—1912) Brev Nr. 250 og 296 (Det kgl. Bibliotek).
- Friis, Aage*, Professor, Dr. phil. (f. 1870) Brev Nr. 285 og 299 (Tilhører Professor Aage Friis).
- Goos, Carl*, Professor, Dr. jur. (1835—1917) Brev Nr. 294 (Rigsarkivet).
- Hansen, Poul*, Højskoleforstander (1856—1934) Brev Nr. 49 (Trykt i P. Hansen: Mine Minders Bog, 1926, S. 228—30; Originalen kendes ikke), 88, 187, 196, 247 og 280 (Rigsarkivet).
- Hansen, Rasmus*, Højskoleforstander (1836—1901) Brev Nr. 61, 78 og 338 (Afskrifter tilhørende Adjunkt Knud Olrik).
- Hanssen, H. P.*, Rigsdagsmand (1862—1936) Brev Nr. 190, 192, 195, 199, 202, 204, 213, 214, 224, 226, 227, 234, 236, 240, 243, 251, 253, 267, 268, 271, 282, 286, 301, 307, 308, 318, 319, 320, 321, 324 og 328 (Landsarkivet i Aabenraa).
- Hegel, F. V.*, Forlagsboghandler (1817—87) Brev Nr. 168 (Det kgl. Bibliotek).
- Heiberg, Johanne Luise*, kgl. Skuespillerinde (1812—90) Brev Nr. 86, 89, 130, 131, 141, 158, 161, 165, 166, 169 og 185 (Tilhører 290, 313, 314, 340, 342, 343, 344 (Trykt i Højskolebladet 1897, Sp. 1532—36, 1559—68).
- Hendriksen, Fr.*, Xylograf (1847—1938) Brev Nr. 336 (Det kgl. Bibliotek).
- Hertel, Ludvig*, Præst (1844—1909) Brev Nr. 71, 74 (Rigsarkivet), 290, 313, 314, 340, 342, 343, 344 (Trykt i Højskolebladet).
- Hjärne, Harald*, Professor, fil. dr., Uppsala (1848—1922) Brev Nr. 248 og 273 (Universitetsbiblioteket, Uppsala).
- Høffding, Harald*, Professor, Dr. phil. (1843—1931) Brev Nr. 300 (Det kgl. Bibliotek).
- Jessen, Franz v.*, Redaktør (f. 1870) Brev Nr. 312 (Tilhører Redaktør Franz v. Jessen).
- Johannsen, Gustav*, Rigsdagsmand (1840—1901) Brev Nr. 59, 85, 91, 230, 288, 291, 295, 332 og 341 (Rigsarkivet).
- Krieger, A. F.*, Politiker (1817—93) Brev Nr. 63, 76, 95, 98, 105, 106, 115, 118, 119, 120, 121, 123, 124, 132, 151, 152, 156, 170, 172, 174, 175, 189, 245 og 263 (Rigsarkivet).
- Lange, Julius*, Docent, Dr. phil. (1838—96) Brev Nr. 72 og 164 (Rigsarkivet).
- Lefolii, H. H.*, Rektor (1819—1908) Brev Nr. 42, 45, 47, 50, 58 og 62 (Selskabet til historiske Kildeskrifters Oversættelse, det kgl. Bibliotek).

XVII

- Linderberg, Fernando*, Forfatter (1854—1914) Brev Nr. 261, 292 og 293 (Det kgl. Bibliotek).
- Meldahl, F.*, Arkitekt (1827—1908) Brev Nr. 93, 153, 259, 274, 306 og 330 (Rigsarkivet med Undtagelse af Nr. 153, der findes i Thorvaldsens Museum).
- Monrad, C. F.*, Kollaborator (1815—89) Brev Nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 109, 110, 114, 147, 163, 182 og 200 (Rigsarkivet med Undtagelse af Nr. 6 og 7, der tilhører Højskoleforstander Hans Lund, Rødning).
- Mørk-Hansen, M.*, Præst (1815—95) Brev Nr. 97 (Tilhører Højskoleforstander Hans Lund, Rødning).
- Neergaard, Niels*, Politiker (1854—1936) Brev Nr. 179, 180 og 244 (Rigsarkivet).
- Nissen, Wilhelm*, Grosserer (1850—97) Brev Nr. 191 (Rigsarkivet).
- Olrik, Hans*, Professor, Dr. phil. (1862—1924) Brev Nr. 269, 284, 298 og 305 (Tilhører Adjunkt Knud Olrik).
- Petersen, C.*, Kandidat, Brev Nr. 304 (Findes blandt E. Skrams Papirer i Rigsarkivet).
- Phister, J. L.*, kgl. Skuespiller (1807—96) Brev Nr. 252 (Trykt i Nationaltidende Aften 1. Febr. 1893).
- Ploug, Carl*, Redaktør (1813—94) Brev Nr. 31, 67, 113, 278 og 279 (Det kgl. Bibliotek).
- Poulsen, Emil*, kgl. Skuespiller (1842—1911) Brev Nr. 242, 276 og 330 (Det kgl. Bibliotek).
- Povlsen, L. B.*, Præst (1840—1919) Brev Nr. 309, 311 og 316 (Landsarkivet i Aabenraa).
- Recke, Ernst v. d.*, Forfatter (1848—1933) Brev Nr. 128 (Tilhører Højesteretssagfører Stein).
- Regenburg, Th. A. J.*, Stiftamtmand (1815—95) Brev Nr. 68, 83, 111
- Reimers, P.*, Slagtermester (1826—1922) Brev Nr. 229 (Findes blandt H. P. Hanssens Papirer, Landsarkivet i Aabenraa).
- Rosenberg, C.*, Redaktør (1829—85) Brev Nr. 18 (Det kgl. Bibliotek).
- Rubin, Marcus*, Nationalbankdirektør (1854—1923) Brev Nr. 241, 303, 337 og 339 (Det kgl. Bibliotek).
- Rørdam, H. F.*, Kirkehistoriker, Dr. phil. (1830—1913) Brev Nr. 23, 24, 28, 35, 36, 46, 48, 87 og 218 (Det kgl. Bibliotek).
- Schleisner, P. A.*, Etatsraad, Dr. med. (1818—1900) Brev Nr. 209 (Rigsarkivet).
- Schmidt, Rudolf*, Forfatter (1836—99) Brev Nr. 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19 og 20 (Det kgl. Bibliotek).
- Schrøder, Ludvig*, Højskoleforstander (1836—1908) Brev Nr. 100, 266, 283, 310, 323 og 327 (Det kgl. Bibliotek).
- Secher, V. A.*, Rigsarkivar, Dr. jur. (1851—1918) Brev Nr. 52, 53, 55, 70, 160 og 317 (Tilhører Professor, Dr. med. Knud Secher).

XVIII

- Skrumsager, J. N. H.*, Gaardejer (1841—1921) Brev Nr. 223 og 335 (Tilhører Højskoleforstander Hans Lund, Rødding).
- Steenstrup, Japetus*, Professor (1813—97) Brev Nr. 14 (Det kgl. Bibliotek).
- Steenstrup, Johs.*, Professor, Dr. jur. (1844—1935) Brev Nr. 22 og 197 (Det kgl. Bibliotek).
- Steenstrup, Mathias*, Redaktør, Dr. phil. (1822—1904) Brev Nr. 75, 79, 82, 84, 238, 254, 256, 258, 270 og 272 (Udvalget til Folkeoplysningens Fremme, det kgl. Bibliotek).
- Storm, Gustav*, Professor, Dr. phil., Kristiania (1845—1903) Brev Nr. 54 og 262 (Universitetsbiblioteket, Oslo).
- Termansen, N. J.*, Politiker (1824—92) Brev Nr. 135 og 231 (Rigsarkivet).
- Thomsen, Vilh.*, Professor, Dr. phil. (1842—1927) Brev Nr. 21 og 220 (Det kgl. Bibliotek).
- Thoresen, Magdalene*, Forfatterinde (1813—1903) Brev Nr. 315 (Bakkehuset, København).
- Trier, Ernst*, Højskoleforstander (1837—93) Brev Nr. 26, 27, 29, 30, 32, 37, 39, 40, 41, 43, 44 og 117 (Rigsarkivet).
- Trier, Herman*, Politiker (1845—1925) Brev Nr. 56, 69, 112 og 146 (Rigsarkivet).
- Troels-Lund*, Professor, Dr. phil. (1840—1921) Brev Nr. 281 (Det kgl. Bibliotek).
- Vedel, P.*, Direktør i Udenrigsministeriet (1823—1911) Brev Nr. 90 og 136 (Rigsarkivet).
- Wimmer, Ludvig*, Professor, Dr. phil. (1839—1920) Brev Nr. 107 og 155 (Det kgl. Bibliotek).
- Vodskov, H. S.*, Religionshistoriker (1846—1910) Brev Nr. 99, 116, 122, 125, 134, 138, 176, 198, 201, 212, 215, 216, 221, 225, 232, 233, 237, 246, 264 og 334 (Det kgl. Bibliotek).
- Wroblewski, Otto*, Boghandler (1827—1907) Brev Nr. 211 (Det kgl. Bibliotek).

BREVE

I.

Til Kollaborator C. F. Monrad.

B[ianco] L[unos] Allee, 10. September 1862.

Kjære Monrad! — . . . Det undrer mig ikke, at De ikke delte min Mening om vor Sammenkomst. De er en fuldt færdig Personlighed, der udtaler sig selv helt i alle Enkeltheder. Jeg derimod er kun saaledes i enkelte Øieblikke, i saadanne der er beaandede af en højere Natur. I saadanne Timer kan jeg neppe forstaae mig selv, fordi jeg taler som i Søvn, naar jeg derimod taler i jævne Reflexioner, kan jeg aldrig tilfredsstille mig selv. Jeg maa først afvente den Tid, da disse to Verdener vil gjen-nemtrænge hinanden til en sand Harmonie.

Deres

Adolf D. Jürgensen.

2.

Til Kollaborator C. F. Monrad.

[Efteraaret 1862.]

Kjære Monrad! — . . . De Timer, jeg i dette Skoleaar har faaet, synes mere at være tildelte mig som det bedst kunde falde end af det Hensyn at uddanne mig til Lærer.¹⁾ Jeg har nemlig foruden den første Geografi og Naturhist[orie], faaet Dansk (Læsning) med den laveste Læse-klasse (10 Timer), samme Undervisning, hvormed jeg begyndte her paa Skolen. Og dog forekommer det mig, at man vel kunde have spurgt mig om min Mening eller idetmindste taget Hensyn til min egen Udvikling, et Hen-

syn, jeg vel er berettiget til at fordre, naar man uden skjællig Grund paa tredie Aar holder mig paa allerlaveste Gage, — medens mit Arbejde roses. Men, — det er som sagt ikke efter min Natur at bryde mig meget om sligt, et Øieblik tænker jeg paa det, saa gaaer det over; tale om det, fordre o. s. v. kan og vil jeg ikke. — Milo har jeg ikke senere talt med.²⁾

Jeg yttrede nogen Bekymring med Hensyn til mit Helbred, da jeg sidst var hos Dem. — Jeg har ladet mit Bryst undersøge af en Læge; han erklærede min Frygt for ugrundet.

Mange Hilsener til Dem og Deres.

Adolf D. Jürgensen.

3.

Til Kollaborator C. F. Monrad.

[Efteraaaret 1862.]

Efter at jeg igaar havde sluttet Brevet til Dem, var jeg hos Milo, og jeg vil dog meddele lidt om vor Samtale. Milo havde bedt mig om at referere ham, hvad der videre skete, derfor kom jeg igaar efter speciel Aftale. Først bemærkede han, at han efter nærmere Overvejelse var stærkt i Tvivl om, hvorvidt jeg burde modtage slig Ansættelse.¹⁾ Naar man først er borte fra København, og de praktiske Forretninger ophobe sig om Een, bliver det ikke gjerne til Noget med et Privatstudium. Der kommer en ganske anden Aand ind i Arbejderne, og naar man seer sig i en fast Stilling, glemmer man som oftest at gaae videre i Videnskaberne o. s. v. d. v. s. uden Omsvøb: naar man har bjerget sine Klude, giver man den Vind en god Dag, der førte Een over Bølgerne. — Jeg udtalte kun ganske løselig den Forvisning til mig selv, at mit Studium altid vilde være mit første og højeste Maal. *Saaledes* skal man nu see sig bedømt af en Mand med Milos Skarp-sindighed og Ro efter næsten 3 Aars Samliv og Sam-

virken. — Er det da saa, at en Række bittre Erfaringer kan dræbe Troen paa Idealerne eller formørke Sjælens Øje? Vi kom nu til Retsspørgsmaalet og her fastholdt Milo saa skarpt og ubønhørligt sine Meninger, at der ikke var det mindste at udrette. Før Paaske kunde jeg ikke unddrage mig mine moralske Forpligtelser; han dadlede mig for, at jeg havde indgaaet nye, før de gamle var opfyldte o. s. v. Det var ingenlunde nogen let Sag at omordne slige Timer; nogle af de ældre Lærere skulde maaskee have dem o. s. v. — Det var mig ikke mulig at gaae ind paa denne Betragtningssmaaade, men Milo afvæbnede mig stadig ved at indrømme mig den juridiske Ret, men at appellere til min Billighedsfølelse. Hvad skal der da blive af det? Enhver beholdt sin Mening, og Enhver havde en Følelse af, at der blev gjort ham Uret; idetmindste jeg. Det er nu mit Ønske, at Sagen maatte henstaae til Paaske for, at vi kan skilles ad i Mindelighed. Men jeg maa nu ønske det endnu stærkere, at den *da* maa endes godt; thi min Stilling her er bleven mig ikke lidet vanskeliggjort.

Det falder mig ind, at De maaskee kunde faae isinde at skrive til Milo, men det troer jeg ikke vilde være rigtig; alt gaar nok, naar det kommer til Stykket.

Deres

A. D. Jürgensen.

4.

Til Kollaborator C. F. Monrad.

B[ianco] L[unos] Allee, 25. Januar 1863.

Kjære Hr. Monrad! — Nu vil jeg da engang skrive uden nogen særlig Foranledning, blot for Passiarens Skyld, uden jeg veed, at De har Tid til at læse det. At De vilde foretage selve denne Handling, har jeg nu igrunnen aldrig tvivlet paa, men jeg fordrer jo mer, nemlig en venlig Tanke paa det jeg skriver, ja vel endog en Tankerække,

og det var dertil jeg mente De manglede »Muse«. Dog, De gaaer jo Eftermiddagsture, og paa dem kan der tænkes meget, selv om man er ene.

Siden det nu snart kan skee, at vi komme til at leve nærmere sammen, vil jeg itide forberede Dem paa et Fænomen hos mig, nemlig det at jeg er nederdrægtig doven til sine Tider. Det gaaer mig som vort Fædreland, der har sine indolente og sine lysvågne Øjeblikke.

Siden Nytaar har jeg saaledes f. Ex. næsten Intet bestilt. Og dog er jeg naturligvis stadig i Bevægelse. Jeg gaaer da og fantaserer, glæder mig over Stormen, over Skyerne, over Træerne o. s. v. men ingenlunde i høj-poetisk Stemning, tvertimod ofte inderlig prosaisk. Saa læser jeg lidt, faaer et skjønt Billed at lege med og bygger de tusinde Luftkasteller. Slappes saa Aandens Spændkraft, saa hensynker jeg i Melancholie. I saadanne Tider vegeterer jeg kun, men det er dog en sjælelig Vegetation. Planterne gjør jo det samme, og hvem har sagt, at Mennesket kun kunde blive Dyr, ikke Plante; jeg for mit Vedkommende foretrækker det sidste. Saa gaaer jeg og søger at udgranske den Vætte, der lever i et Dyr, den Ide, Skaberen har nedlagt i det, og sammenligner vore Fædres Mening med min; og det er nu saa morsomt, som Andersen siger. Enden paa slige Perioder, naar de staaer paa i længere Tid, og de altid blive sørgmodige, er sædvanlig en religiøs Besindelse.

Eet har jeg dog udført, jeg er nemlig bleven færdig med *Evald*. Det slap ud til en Monografi af ham eller et Udkast til en saadan. Den er delt i 4 Afsnit. I det første har jeg søgt at fremstille hans *Udvikling*, der kun ufuldstændig gives i Biografierne. Det har her især været mig magtpaaliggende at stille det Brud i et klart Lys, der indkommer i hans Liv ved den Tid, Struensee kommer til Magten, og der gives Trykkefrihed. Han opgav dengang øjensynligt at være Digter og blev Prosaist, »Patriot«, indtil Aanden atter kommer over ham. Det er ganske mærk-

værdig at see den Flovhed og Fladhed i Principer, hvortil han kunde stige ned, betagen af Tidens Aand og egne Ulykker.

Dernæst har jeg dragen en Parallel mellem *Holberg* og *Evald*, Noget der har interesseret mig overordentlig. Der er langt flere Lighedspunkter, end man skulde vente, men jo flere af dem, desto dybere opdager man Mod-sætningerne.

For det tredie har jeg søgt at fremstille hans *religiøse Digtning*, d. v. s. væsentlig »Adam og Eva«. Aldrig har dette Værk staaet højere for mig end nu, men jeg tør ikke engang sige Dem med hvilke Værker, jeg har voget at parallelisere det, før jeg med det samme kan udvikle mig tydeligere.

Endelig har jeg afhandlet Evalds *nordiske Digtning*, og ogsaa heri indtager han for mig en væsentlig anden Plads end ialmindelighed. Jeg seer hos ham ikke et Fragment, ikke en Antydning, men den fuldbaarne Gjenfødelse af Nordens Oldtid.

Derimod har jeg ikke *særlig* omtalt Evalds Lyrik, da den er almindelig anerkjendt og af den Natur, at den ikke bør anatomeres, men nydes; desuden, Æsthetiker er jeg ikke. Naturligvis er den omtalt i alle Afsnittene.

For mig staaer Evald ved Siden ad Holberg og Øhlenschläger] som Literaturens Konger. Dersom jeg vilde tale mystisk, da vilde jeg sige: H[olberg] er Forstanden, Øhl[enschläger] Fantasien, Evald Hjertet; men Hjertelaget er dog det Højeste, om det end er skjult, og kun den Elskende hører det og mærker de varme Kilder bruse. Holberg har man forstaaet bedst, Øhl[enschläger] har man sværmet med og givet en fantastisk Hæder, der neppe vil skinne saa klart gennem Tiderne, — Evald vil det danske Folk altid vende tilbage til og varme sig ved og føle med og for.

Venlige Hilsener til Deres Kone og Dem fra
Adolf D. Jürgensen.

6

5.

Til Kollaborator C. F. Monrad.

København, 23. November 1864.

Kjære Monrad! — . . . Hvad De skriver om Reaktionen relative Berettigelse er jeg enig med Dem i. Vi maae hvile og samle Kræfter, organisere dem og see Tiden an. Mens Bonden sover, giver Kornet. Jeg har altid anseet Reaktionsperioderne i Historien for en (relativ) Velsignelse. Det er som Natten, der kvæger Sindet og styrker Kræfterne. Man kan ikke leve af lutter Kjødmad o. s. v. Der er meget at gjøre ogsaa i en saadan Tid, meget at udvikle, at samle, mange Betragtninger at anstille. En god, særdeles god Virkning af Reaktionen har vi alt seet, det nationale Partis større Eenhed, særlig Bladenes Eenstemmighed og ganske usædvanlige klassiske Artikler. Jeg anseer vor Presse, som den holder sig i denne tunge Tid, for det mest iøjnefaldende og mest straalende Beviis paa vor nationale Berettigelse til at være et selvstændigt Folk, anseet i Evropa, maaskee inden en Menneskealder beundret. Det er velgjørende at see dette efter en saa forfærdelig Ydmygelsens Periode. Rigsraad og Rigsdag staaer forresten ikke tilbage i dette. Der vil uden tvivl blive vist stort Maadehold ogsaa i Forfatningssagen, idetmindste ang. Valgloven, men neppe i andre Rettigheder (Presseloven, Finansloven o. l. . . .

Deres

Adolf D. Jürgensen.

6.

Til Kollaborator C. F. Monrad.

København, 5. Maj 1865.

Kjære Monrad! — . . . Jeg har længere Tid tænkt paa at skrive, men ikke fundet Anledning nok dertil, da der jo nu ikke foreligger noget bestemt Ærende. Dog vil jeg nu

fortælle Dem lidt af indre Erfaringer og Tildragelser, der ikke kommer i Aviserne og derfor heller ikke direkte ad anden Vej til Deres Kundskab.

Foraaret har været en underlig Blanding af Haab og Frygt; snart har man tænkt sig lige ved Maalet, Slesvigs Deling, snart længere derfra end nogensinde.¹⁾ Jeg gjør alle disse Bølgninger med, ikke nølende eller mistænksomt, men med fuld Energi. Jeg har den Fordeel fremfor mange andre, at jeg ikke mere skammer mig ved at have alle de Illusioner, Folket har havt og har, noget der så hyppigt nu fornægtes. Ikke Een, men Mange har nu indseet, at det var en gal Vej, vi fulgte før o. s. v. de tav kun, fordi man ikke var moden til at høre deres Røst o. s. v. stærblinde Karle, der neppe seer deres egen Skygge og vil have seet gennem Tidens Mørke. — Der er efter min Mening intet, slet intet andet tilovers, end at ydmyge sig og vedgaae netop sine Fejl og sin Brøde, thi Enhver vil dog finde noget af den hos sig og altid mere, jo oftere han seer. Jeg kommer ikke ud over og haaber aldrig at komme ud over min Betragtning af det danske Folk (og da enig med i et og alt) som en Job, der er slagen af Ulykken og Sygdom. — Jeg kan forstaae, at han ikke fatter Prøvelsen, at han forklarer den af Satans Ondskab, jeg kan forstaa, at han ikke vil modtage sine Venners Bebrejdelser, at det dog vel er hans egen Skyld, og at han bliver hovmodig midt i sit Selvforsvar og siger: jeg vil anklage den levende Gud, thi jeg var retfærdig, og han har tugtet mig, da jeg ikke forskyldte det. Men hvad vil denne Job sige, naar Herren taler selv, Aand til Aand, og byder ham staae frem og forklare Verdens Gaade? Skulde denne Røst ikke lyde engang? som Faderen for Sønnerne, som en livlig Tone for andre, som Guds levende Stemme for Alle? Mig har den lydt til og lyder daglig til mig, som den har lydt siden vor ulykkelige Krig. Hvo der er »Aarsag« til Krigen, til Nederlaget hist og Tabet her, derom kan der disputeres længe og langt, og

omsider udgranskes det nok; men det er Noget, der tilhører Videnskaben, Historien. For mig er det fyldestgjørende og nok, at jeg er *skyldig*, at jeg er det som Deel af det danske Folk, og at dette er en Prøvelse, der tilvisse vil medføre rig Velsignelse. Fremtidens Træ udtørres og bliver blad- og frugtløs, naar det alene beskinnes af Lykkens Sol; det skal ogsaa vædes af Ulykkens Taarer for at blive ved Billedet. Og det skeer vistnok nu tilfulde. Mig forekommer Danmarks Ungdom (og da ogsaa jeg) at ligne hiin lille Nattergal, som Eros mader (jeg tror i et græsk Digt). Han rækker den nemlig Føden paa Odden af sin Piil og forgifter derved dens Sjæl med al Kjærlighedens Lyst og Smerte, saa dens Liv er for kort og dens Stemme for svag til [at] udsynge dem alle. — Hvilken Kjærlighedens Gift lader vor Moder, det gamle Danmark os ikke indsuge! hvilken Smerte, hvilken Harme og hvilken Lyst i denne Kjærligheds Vished. Jeg troer ikke, De eller nogen kongerigsk kan fatte den positive, aarvågne Kjærlighed, en Slesviger, der først blev udviklet ved tysk Aandsføde, kan eje, hvor levende denne Lidenskab er, der aldrig kan trættes, men higer efter at tilegne sig og vinde dette Sprog, dette Folk, dette Land, dette Hav, denne Historie! — Naar min Fader ret er nedtrykt i denne Tid, saa tager han min Kjæreste med sig ned i et afsides Kammer af Farveriet, lukker Dørene og forbereder sig til sin Andagt. Han tager et Blad ned fra en Hylde mellem Varekasserne, og saa maa hun synge: »Jens var aldrig bange!«, »for han vil lære den.« Dette Billed er overvældende for mig. Da Frederik VII var død, sad han her paa samme Sted i mange Dage og græd som et Barn; han skammede sig derved for Folk, men han var for svag til at tvinge sig.²⁾ »Vor Tid er nu forbi,« sagde han, da han talte med mig om det, nu maae I andre tage fat. Er det ikke en Gift for Sjælen at indsuge denne Tanke? Vil den Tid komme, da den vil voxte op og trænge sig frem til Daad, om denne Daad end kun er Tale? Undskyld, at jeg intet sender Dem uden denne Monolog. Alt andet er her saare kedsommeligt, og

vil De vide noget enkelt, maa De spørge. . . . Hils Deres Familie.

Deres
Jürgensen.

7.

Til Kollaborator C. F. Monrad.

København, 15. Maj. 1865.

Kjære Ven! — . . . Det glæder mig, at min Monolog har fundet Gjenklang hos Dem og kan blive til en Dialog; thi vel er *Talens Gave* stor og guddommelig, men den bliver dog først ret alt omfattende og menneskelig skjøn, naar den skyder ud i *Samtalen*, omfattende og opvarmende hele Personligheden; Verdens største Filosof forstod kun den ene Kunst at samtale.

Men det er sjældnen, man kommer dertil, saare sjældnen, jeg benytter hver Lejlighed med Lidenskab og hviler med en Sikkerhed og inderlig Sjælefyrd i den, lykkeligere jo højere dens Bølger slaarer, og jo mere Gjenstanden maa udfolde sig.

Hils alle, hver dansk Sjæl, især Deres Familie og Nærmeste.

Deres
Jürgensen.

8.

Til Kollaborator C. F. Monrad.

København, 25. Maj 1865.

Kjære Monrad! — . . . Jeg hører og seer lidet eller intet i denne Tid, der kunde interessere Dem; heller ikke bestiller jeg synderligt. Ellers er jeg beskæftiget med Hertugdømmernes statsretlige Historie. Jeg har af selve Aktstykkerne ganske vist faaet en ikke lidet modificeret Anskuelse af den ældre Udvikling og de store Knudepunkter (1460, 1720.) Fremstillingen fra dansk Side er ofte saare

hildet og et betydningsfuldt Led i vore Skuffelser og Lidelser. Valgkampen optager for Øjeblikket Hovedinteressen, og der afhænger tilvisse meget af dens Udfald. Det vilde være forfærdeligt, om »de Allierede« skulde sejre.¹⁾

Deres temmelig mørke Anskuelse af vor nærmeste Fremtid deler jeg ikke. De vil kun Kamp og Alvor, og det er tilvisse det inderste og bedste af Alt, hvad vi har at haabe, men om netop den ydre Kamp med vor Fjende er at attraae, betvivler jeg. Det kan være, og ofte forekommer det mig saare rimeligt, at nogle Aars Trængsler i videste Betydning kunde være det bedste for os, men jeg vil dog endnu bede: Herre, lad denne Kalk gaa forbi!

Det er fuldondt med liden Magt
mod høje Bjerg at springe;
den lille Fugl den fløjer saa højt,
som Vejret den bær under Vinge!

staaer der i den gamle »Dagsvise«. Lad os dog haabe, at en gunstig Tilskikkelse vil bære os op over Bjerget som de sorgløse Fugle, der lever under Himlen, og som den gode Fader føder, endog de ikke arbejde. Jeg mener, naturligvis ikke, at det skal ske i Drømme og i Søvn, det vilde kun baade os lidet; men at det maatte skee ved Anvendelsen af den Kraft, vi har, Flugtens og Opløftelsens, den aandelige Kamp i Evropas Samraad, støttet af et Folk, der vel er svagt og ringe og overvundet og trådt i Støvet, men hvis Navn er en Borgen for, at det atter kan hæve sig i Sky, og hvis aandelige Selvstændighed er et Krav til den dannede Verden, der ikke helt lader sig overhøre. Som sagt, jeg vil ikke endnu mistvivle om, at vi ad denne Vej skal naae Afgjørelsen, og jeg haaber til Gud, at det, vi har lidt, ogsaa da vil virke til Velsignelse for os. Skeer det ikke, nuvel, da maa Stridens Dag oprinde igjen; det er da vort eneste Haab, at der maa fremstaae Mænd, eller en Mand, der kan gribe Diktaturet, ikke over Dan-

mark, men over Norden, og føre det til sin Ret. Det er vistnok en stor Tanke, denne, men jeg kan dog kun tænke den med Gysen; det er at stole paa sig selv og paa Kanoernes Magt mere end paa Rettens og Sandhedens. Det er at ville *fortjene* sin Skæbne og sin Lykke, og det gjør det danske Folk aldrig i Evighed, det gjør intet Folk af dem, der nu lever i Evropa. For mig staaer der kun to Veje: enten faaer vi vor Lykke, vi vinder igjen («vinder» som i Spil, ikke som en Sejr af egen Kraft), fordi Forsynet vil det saa; og det troer jeg med al den Overbevisning, jeg har om noget Jorderisk, eller vi gaaer tilgrunde i en trodsig Dødskamp, eller hvad der er værre i en langsom Forraadnelse. — For os er der intet at gjøre uden stille at vente og berede sig paa Fremtiden, beredt til Alt, ogsaa til Død og Undergang.

Deres
Jørgensen.

9.

Til Kollaborator C. F. Monrad.

København, 8. November 1867.

Kjære Monrad! — Det er tilvisse just ingen misundelsesværdig Stilling, jeg for Øjeblikket befinder mig i; men beklagelig er den dog heller ikke. Jeg optages for en aldeles overvejende Deel af det praktiske Livs Gjerninger, men det maa jo komme saa periodeviis, og Gud veed, om det ikke skal blive min Lod »at skjære Hakkelse i Døgnet's Rejsestald«, som saa Mange har gjort før mig. Jeg har for megen Disciplin til ikke at lystre, naar jeg stilles saaledes, og det er min fulde Overbevisning, at uden denne Disciplin komme vi aldrig til Noget, der har Værd ud over Øjeblikket. Men i det, jeg nu har for, ligger der tillige en Forberedelse til Meget af det, der vil fylde min Fremtid, og for saa vidt troer jeg ikke engang, at jeg,

Alting vel overvejet, vilde undvære det. Tiden, vi har for os, er jo lang, om jeg skal leve og have mit Helbred, — hvis ikke, da er det ikke værd at haste gennem det, jeg skal have, med Feberhede.

At jeg vilde kunne præstere adskilligt i videnskabelig Henseende allerede nu, troer jeg selv, men dertil har jeg ingen Tid og ingen Lejlighed. Enhver, der har sin Smule Mælkemad at sætte for Folk, kan faae den serveret paa Sølv tallerken af vore Boghandlere; jeg er overbevist om, at jeg selv kom til at betale Lerfadet, jeg vilde sætte det paa, jeg skulde traktere med, og det vil jeg dog betænke mig paa. Om ikke for andet, saa fordi jeg troer, det er en god Kjødret, og den kan have godt af at staae længe over Ilden. Deres Forslag om at skrive Et og Andet til en historisk Lærebog veed jeg ikke, om jeg nogensinde kan faae mig selv til, jeg troer ikke, jeg kan præstere det Arbejde, hvor underligt det maaskee end lyder for Dem. Der skal mere til at kjøre end at sige »hyp!« og der skal andet til at skrive en let Stil for Børn end at udarbejde en Afhandling.

I alle Tilfælde maae vi dog tale nærmere derom, og jeg veed ikke, om jeg da vil kunne vove et Forsøg. . . .

Sønderjydske Samfund kræver adskilligt af mig i denne Tid, men jeg finder en Nydelse i den Slags Arbejder, der er mig fuldstændig ubekjendte, det ægger min Organisationsdrift og min kritiske Sands at staae overfor en sliig Opgave, og jeg er bleven en bedre Sekretær, end jeg selv troede, jeg skulde blive.¹⁾ . . .

Iøvrigt taler jeg næsten aldrig med Milo; han er jo af den Slags Folk, der næsten ikke er til at komme nær, og skjønt der saa vist ingen Mænd er her inden Kjøbenhavns Volde, jeg har søgt mere ufortrødent end ham, saa veed jeg dog ikke endnu i dette Øjeblik, om jeg er ham en velkommen Gæst de enkelte Gange, jeg kommer hos ham, eller ej. Var ikke hans Kone, som jeg i Modsætning til de fleste finder er saare elskværdig, var jeg sikkert længe ophørt med at komme der. For Milo selv har jeg en sær-

deles Respekt, og det er nu, fordi jeg synes, han ikke skøtter om det, jeg ikke oftere søger ham. . . .

Deres

A. Jørgensen.

10.

Til Kollaborator C. F. Monrad.

København, 8. Februar 1868.

Kjære Monrad! — Efter at jeg længe havde tænkt på at skrive til Dem, gav det lille hefte om den franske grammatik det sidste stød til at modne beslutningen, så udførelsen passende kunde komme et par uger senere igen. Det er nu ikke på nogen måde, fordi tiden iler afsted for mig med rosenduft og klokkeklang, at jeg har været så sen (jeg eksperimenterer i denne tid med Lyngbys metode at betegne den lange stavelse ved en prik under vokalen)¹⁾ til at skrive; tvertimod! Tiden har kun lidt af klokkeklang for mig, selv om det tages i videste betydning om den usædvanlige glæde og sorg, — det skulde da være den klokkeklang (for at blive ved billedet), eventyret hos Andersen kender, — som lød inde fra skovens tykning engang imellem på højtidsdage.

Jo mere jeg kommer til erkendelse af livets daglige forhold, og jo mere det at komme frem taber sin tiltrækningskraft for mig, des mere synker alt omkring mig, og jeg selv synker med. For andre tager det sig måske anderledes ud, det er netop i det sidste års tid, jeg har indladt mig på ting, jeg tidligere afholdt mig fra, være med i bestyrelsen af et lille samfund, holde foredrag o. s. v., men jeg føler godt, at der deri ligger netop et afslag på fordringen; thi til samme tid undlader jeg at optræde som forfatter, skønt jeg har et skrift liggende næsten fuldt færdigt, fordi jeg er for fejg til at indlade mig på vor literaturs vilkår i pennefejder, åndige åndløsheder

o. s. v. Jeg ved sandt at sige ikke, hvad der mere holder mig tilbage fra at udgive den mythologi, jeg har skrevet så godt som færdig; men vist er det, at da jeg efter just et års uafbrudt arbejde var så vidt, at jeg kunde ligesom se enden, så afbrød jeg og lod det ligge.²⁾ Når jeg ser på det og tænker mig som læser, væmmes jeg ved det, og det skal ingen anden komme til. Hvad udbytte har jeg da deraf? intet uden det at have haft følelsen af at se tanker og billeder spire frem og udfolde sig, som ingen anden før mig har set, og ingen anden måske nogensinde skal se. Da jeg var ifærd med det og midt i slagets hede, bragte jeg Regensburg den første halvdel, der rydder alt det rent stofagtige tilside og derved baner vej for de åndelige myther, — fordi det jo var umuligt for mig at få et sligt skrift udgivet uden anden hjælp; men der lå det da en rum tid, og så hørte jeg tilsidst, at det var synspunkter, han vel ikke delte, men som dog var berettigede til at komme frem o. s. v., noget N. M. Petersen alt sagde til mig 1859. Når jeg nu ser hen til, at det kun ad den personlige vej vil være mig muligt at få en videnskabelig understøttelse, og jeg uden den ikke kan drive det ret vidt i historien, så mistvivler jeg om nogensinde at komme i den stilling at udgive noget af mine arbejder i dansk historie, og det er det, der har gjort vinteren lang for mig, eller dog har gjort, at jeg har ondt ved at finde mig tilrette med mig selv. Jeg har naturligvis ikke så lidt liggende af studier, og jeg er fast overbevist om, at der er talrige punkter, både i vor ældre og i vor nyere historie, jeg kunde belyse langt klarere, end det er sket hidtil, ligesom jeg tror, at jeg har den personlige dannelse, der er den ufravigelige betingelse for en historieskriver, — og dog står jeg ingenlunde som den, der er skilt ved sit emne, som en bevidst kunstner, der ikke kan komme til at øve sin kunst og må gå tilgrunde. Dertil er jeg gudskelov, endnu i det mindste, for sund en natur. Der er mangfoldige andre ting, jeg kan fylde min sjæl med og udvikle min personlighed gennem. Dersom jeg følte mig

fuldt moden, vilde jeg vel træde frem for at optage en kamp med det, der står imod, men jeg ser bedst selv, hvor det skorter, og jeg kunde ikke et øjeblik falde på at give andre skyld for, hvad der alene ligger hos mig selv. Se, det var nu et kapitel af mit indre liv, og det forklarer Dem vel også tilstrækkeligt, hvorfor jeg ikke har skrevet før; jeg kan ikke lide min egen håndskrift på papiet, thi den er kun til for at fordærve det, at sige sådanne steder som i et brev. Jeg troede engang (men det er længe siden), at jeg i mit 20. år måtte være i stor forelegenhed for at kunne fortsætte min udvikling, da alt så omtrent måtte være udtømt. Nu forekommer det mig, at jeg lige er begyndt forfra og må være glad ved at kunne gå i spænd med de 20 år, og nu er jeg dog på det nærmeste 28 år. Men jeg frygter næsten for, at De nu vil modtage et nedslående billed af min stemning, og det vilde dog være fejlagtigt, thi den fremkommer kun, mens jeg skriver dette, og er som oftest fjern i det daglige liv. Hils Deres kone og vore fælles venner og veninder på det hjerteligste fra

Deres
A. Jørgensen.

II.

Til Forfatteren Rudolf Schmidt.

13. Oktober 1869.

Deres Bemærkninger om »Tovelille« modtog jeg i rette Tid, og naar jeg ikke fulgte alle de deri givne Vink, var det, fordi jeg i Forvejen havde overvejet netop disse Punkter og var mig dem bevidst.¹⁾ Jeg skal i al Korthed gjøre Rede for mine Grunde skriftlig, da jeg ikke tør stole paa at faae Tid til andet.

Tovelilles »lykkelige« Overmod sætter jeg netop Pris paa; vel er hendes Liv betyngtet med en stor Sorg, men den bæres af en sand Lykke i Visheden om at eje den,

hun elsker. Digteren har vistnok ogsaa opfattet hende: Dands og Sang — »Tovelille sang for dem« — saaledes det er Grundstemningen i hendes Tilværelse, der vel er formørket, men dog kun naar den mørke Skygge, Tanken om Valdemars »stærke Villie« drager hen over den, der for siger jeg andensteds, at »hendes glade Røst kvæles Taarer«.

Hvad der siges om Saxe er ligeledes vel overvejet. »A forstaae sig paa« Noget er ganske vist en ren Førstehaands bestemmelse, men Sprogbrugen kjender det ogsaa fra en anden Side, nemlig som en halv skæmtende, affærdigende Besked, at sige, naar det bruges *benægtende*, som her Jeg vil ikke indlade mig videre paa det filistrøse i en Munks Opfattelse af Kjærlighedsforholdet; paa den anden Side vil jeg ikke heller blotte min Ven Saxe, derfor siger jeg til Læseren: »det er nu noget, han ikke forstaaer sig paa«, »det vil vi ikke kræve ham til Regnskab for.« sin Iver for at sætte en drastisk Modsætning op til den Dronning, der forfulgte Tovelille, gaaer han ud over det der er Pointen, det der berettiger selve Overbærelsen, a Forholdet til Frillen er et Kjærlighedsforhold; men de ligger i hans Forudsætninger, at han ikke seer Stregen som han overskrider. Jeg vil altsaa ikke, som De, give Saxe et alvorligt Hug, men kun parere hans velvillige Svada, — helst med et Smil.

Bodil og Bodilde har jeg sammenført. — »øse Historier af sit Eget« var en Feil af Sætteren, jeg havde skrevet »øget«; saaledes haaber jeg, De vil være enig med mig det.

Hvad den tidligere af Dem paapegede Mangel i Konklusionernes Bestemthed angaaer, da er jeg Dem taknemmelig for, at De har henledet min Opmærksomhed særlig herpaa. Noget er der dog ogsaa heri bevidst fra min Side. Jeg kan i en Samtale ganske anderledes koncist paapege det afgjørende eller rettere de Resultater, det føre til, end det tør gjøres i den skrevne Afhandling. Denna skal *væsenlig* lægge Materialet tilrette, ordne, rense, og for

klare dets skjulte Tanker; den sidste Konsekvens maa Læseren altid drage deraf, og jeg troer, at man ikke blot trolig tør forudsætte det, men endog ligefrem skylder ham det, da Intet er saa tilfredsstillende for en god Læser som det selv at supplere, selv at fuldende Helheden efter sin egen Trang, naar kun alle Omrids er givne med sikker Haand, og intet Led mangler.

Imidlertid tror jeg nok, at dette altid vil være Tilfældet, selv om den, der skriver, aldrig tænkte derpaa, thi han kommer til at forudsætte snart et snart et andet, der i Virkeligheden ikke er tilstede. Det er derfor heldigst til det sidste at blive gjort opmærksom paa Sligt[?]. Skrevet »mellem Slagene« (med de hamborgske Erkebisper).²⁾

Deres

A. D. Jørgensen.

12.

Til Forfatteren Rudolf Schmidt.

Vesterbro, 2. Marts 1870.

Hr. Redaktør R. Schmidt. — Da jeg desværre ikke kan komme personligt til Dem til en rimelig Tid (først efter 3), og De i Redaktionens Interesse maa have et Svar, vil jeg meddele det, jeg selv veed. Jeg har efter, at vi mødtes paa Gaden, skrevet en Afhandling om Saxe, med stor Lyst og uno tenore, men dengang blev min »tenor« for høj — den kan ikke bruges. Det gik mig som rimeligt var, at jeg søgte foreløbig at glemme den ved et andet Arbejde.

Sandt at sige forekommer det mig, at Opgaven er for vanskelig, skjønt den frister mig i høj Grad. Det, jeg fik skrevet, blev næsten helt igjennem en Sammenstilling med den norsk-islandske Sagaskrivning, det, der gjorde mig bange, var en ret grundig Afhandling af Molbech (gamle) i Hist[orisk] Tidsskr[ift], som jeg med Villie først læste bagefter, og som gav mig en Forestilling om, hvad der alt kunde fremdrages i en saadan Skildring.¹⁾

Iøvrigt er jeg nu igjen fuldstændig ledig, og der er stor Sandsynlighed for, at jeg tager fat paa Saxe igjen, om det derimod lykkes mig at komme tilende med ham, veed jeg ikke; den *første* Betingelse for at sende Noget ud i Verden er dog at være (relativt) tilfreds med det selv. Faar De altsaa ingen Afh[andling] om S[axe], er det, fordi jeg ingen *kan* skrive; det er rigtignok en ringe Trøst *qua* Redaktør, men jeg haaber alligevel, den vil være Dem nok!

Smaastykker har jeg ingen af, fordi Intet rigtig tilfredsstillende mig af det, jeg kunde tænke paa; De er efter min Mening kommen for højt ind i det, man bliver bange for at komme med Ubetydeligheder. Det eneste, jeg kunde tænke mig passende, i det mindste nogenlunde, er Avernakøs Bønders Beslutning 1536 at bygge sig en egen Kirke og anskaffe sig en egen Præst af rent kirkelige Grunde. Det er uden Sidestykke, for saa vidt som jeg har fundet de originale Kongebreve desangaaende. Senere bliver de tvungne til at betale Kirketiende til Gabell, der faar den i Udlæg af Kronen. Det er to interessante Billeder; men jeg har for det første alt talt med Rørdam om dem for at faa den i hans »Samlinger« (det vil sige ganske løseligt), og dernæst frygter jeg for, at den bogstavrette Meddelelse af Sligt ikke ret vilde ligge for Dem?²)

Nu, jeg har skrevet dette, kommer Forestillingen om Rørdam saa levende op i mig, at jeg tvivler om min Kompetence. — Saasnart jeg kan meddele noget bestemt, skal jeg opsøge Dem en Søndag eller skrive yderligere.

Deres

A. D. Jørgensen.

13.

Til Forfatteren Rudolf Schmidt.

Vesterbro, 28. Marts 1870.

Da jeg ikke er i Stand til at komme til Dem imorgen Kl. 11 (siden jeg skal være i Arkivet ved den Tid og nok

kan gjøre en lille Omvei derop, men ikke opholde mig) — saa vil jeg skrive et Par Ord om det, De særlig tænker paa.¹⁾ Det er en Misforstaaelse, at A[bsalon] tager Palliet paa for at bede ved Kongens Seng; han ifører sig, da alt Andet syntes forgæves, sit *præstelige* Skrud og læste Messen, d. e. indviende en Hostie til den sidste Olie, for at berette Kongen, og ved Siden af, som S[axe] antyder, med den Bagtanke, at Hostien maaskee kunde helbrede. Det er en almindelig Overtro i Middelalderen, men den er af samme Grund uden noget egenlig Karakteristisk, det ligger alt i, at Saxe tror paa Jertegn.

Jeg hidsætter Ordlyden: ad eam (virtutem devinam) propitiandam summa cum examinatione vota pro ægroto nuncupaturus accessit, divinamque rem sacerdotali veste amictus rite peregit; sacrificia deinde legitimis verbis confecta ad ægrum detulit, ac paene exanimi dilibanda porrexit etc. (Pallium havde A[bsalon] desuden ikke som Biskop, det var et ærkebiskoppeligt Tegn.)

Iøvrigt har Saxe Jertegn fra Roskilde Domkirke (med Mure der faldt ned, da man opgravede et Lig o. s. v.) fra Ryø (hvor en Kvinde i hans Tid bar Jern for at vise sin Uskyldighed) o. s. v., men Tvivl om Sligt laa da ogsaa alt for fjernt for Tiden.

Jeg skal iøvrigt tilføie, at den Omstændighed, at jeg i disse Dage har faaet en Søn, har virket noget slappende paa min Arbejdsdygtighed, og at den temmelig sene Expedition af 1. Korrektur altsaa tildels hidrørte derfra.

Deres

A. D. Jørgensen.

14.

Til Etatsraad Japetus Steenstrup.

Vesterbro 146, 24. Juli [1870].

Hr. Etatsraad Steenstrup! — Da jeg troer at have lagt Mærke til, at idetmindste Enkelte have opfattet mine

Ytringer om Dem, Hr. Etatsraad, i medfølgende lille Afhandling paa en Maade, der staaer i Strid med den Tanke, jeg har villet lægge i dem, ønsker jeg at ledsage dette Aftryk, som jeg i alle Tilfælde vilde have tilladt mig at sende Dem, med et Par Ord, der formentlig vil rette enhver Misforstaaelse.¹⁾

Nærværende Afhandling var skrevet og indleveret til Oldskriftselskabet sidste Efteraar, længe før jeg af den offentlige Debat lærte de Modsætninger at kjende, der røre sig indenfor de danske Naturforskeres Kreds, som jeg ifølge hele min Stilling er saagodt som helt fremmed for. Hvad jeg derfor ytrer i Slutningen af min Afhandling, og hvad der ordret stod i mit Manuskript, er simpelthen en bona fide nedskreven, som selve mit Indlæg kort affattet, Anerkjendelse af Deres videnskabelige Autoritet. Intet skulde være mig mere ubehageligt end at blive inddragen i en Strid, hvis hele Indhold og Form jeg maa beklage;²⁾ især da jeg stadig har søgt omhyggeligt at undgaae enhver personlig Polemik, der efter min Mening altid er uheldig, og som oftest ligefrem forkastelig paa et rent videnskabeligt Omraade.

Med særdeles Højagtelse

A. D. Jørgensen.

15.

Til Forfatteren Rudolf Schmidt.

V[ester] B[ro], 27. September 1870.

Hr. Cand. R. Schmidt! — Jeg er i disse Dage ifærd med at skrive en lille Afhandling til Dem, hvis De har Plads til den. Det er et Stykke af Snorre, jeg kunde have Lyst til at fremstille, dels fordi jeg ligesom skylder et Bevis for min Omtale af ham i »Saxe«, dels fordi jeg troer netop dette vil være en Vellugt i de bedre Normænds Næse. Det vil blive et Stykke paa en 16—20 Sider.¹⁾ Paa Søndag eller saa vil jeg kunne være færdig dermed, om

barndommen af har havt en næsten bedårende lyd) — bør være det første, det afgørende, altså det i dybeste mening partidelende. Dette holder jeg urokkeligt fast; jeg har aldrig kunnet fravige dette synspunkt et hårsbred, jeg forfølger det i sine sidste følgeslutninger og våger over det hos alle partier. Det er det eneste, som har gyldighed i alle forhold, det eneste, der har ret til at kræve livet af os. Ved siden af det blegner alle andre spørgsmaal, intet forlig er muligt mellem patrioter og farveløse. Noget lignende har De ytret, men De har ikke i gerningen vist, at det var alvor. De sideordner *et højre* og *et venstre*, men enhver véd, at det ikke er patriotismen, der deler således. De refererer med yderste omhyggelighed hvert ord, der er bleven sagt i skolesagen, — for en del trivialiteter, hvis lige man sjælden ser trykt, det samme om og om igen;²⁾ noget saa forfærdeligt som det, at Tang sætter spørgsmålet om sin skoleplan over det om forsvaret synes ikke at forarge Dem, medens den mindste antydning af, at en taler troede det i god overensstemmelse med en fri og sund udvikling, at foredraget støttedes ved examinationen er nok til at aflukke Deres pen de mest vemodige udråbstegn. En sammenkomst, som den, hvormed en stor række af vore mest fortjente mænd, folk der i et langt liv har tjent fædrelandet, kom sammen for at takke Bille for hans virksomhed i bladliteraturen og politiken, mente De at burde affærdige med et par ord om, at det var et partimøde, der ikke vedkom andre partier, altså heller ikke det hvortil De (ikke) hører!³⁾

Det, der ligger til grund for delingen i et højre og et venstre, har selvfølgelig sin store betydning. Også i denne henseende deler jeg ialt væsenligt Deres standpunkt; thi efter min mening har det gamle nat[ional]-lib[erale] parti begået store fejlgreb ved ikke at følge en virkelig frisindet Retning, og jeg tror ikke, at ret mange af de svævende spørgsmål skulde henstå uafgjorte til mandag, hvis vi to fik lov til at skrive love en søndag over. Endnu mere; jeg indrømmer, at en hel række personligheder i en forarge-

lig grad modsætter sig hvert fremskridt, følger en for-kastelig slendrian i administrationen, nepotisme o. s. v. — kort, jeg vilde ansé det for en velgerning, om vi kunde få et ministerium af yngre folk; — men hvilke?

Man kan godt være idealist, uden at lukke øjet for virkeligheden. De går ud fra, at der kun er én sundhedsdrik til i Danmark, nemlig Grundtvigianismen. Det er en vid mark for ordskifte, og jeg skal ikke indlade mig derpå; kun det skal jeg bemærke, at dens tilhængere ikke er et politisk parti, det hvori de ligner hverandre er kun bitterhed mod det bestående og lyst til udvikling, medens de har de mest modsatte tanker om de væsentligste ting; dette er ikke nogen mening, som De selv véd, men en faktisk stilling, der viser sig i folkethingets afstemninger. — Vi har kun to partier med fortid, der gør dem stærke, ikke mindre end det brede grundlag i samfundet, hvorpå de hver især står, nemlig de to things flertal, der er fremgåede hver af sin vælgerklasse med en slags naturnødvendighed.

Naar »Hejmdal« skal dø, da er det efter min mening *netop*, fordi det har »stillet sig på et tvetydigt stede«.*) Det har én, kun én, men en absolut afgørende, tanke fælles med det nat[ional]-lib[erale] parti, men det har ikke havt mod til ligeoverfor sine læseres stemning åbent at vedkende sig dette fællesskab, det har formindsket hint partis ære: i fortiden og nutiden at have holdt fædrelandets fane højt. Det har mange tanker fælles med det forenede venstre, og det har længe gået med den forestilling, at det stod venstre nærmere. Men er det dog ikke en fejltagelse at tro, at et parti kan skifte grundtanke lettere end småtanke? Se på fortiden! Når har I. A. Hansen skiftet *grundtanke*; hvorofte har han skiftet *ham*! Når har Ploug skiftet grundtanke; hvormeget er ikke i tidens løb kommen til at stå anderledes for ham, hvilke fremskridt har han ikke gjort i sin opfattelse af samfundsforholdene!

Det er det, der gør, at jeg ikke kan slutte mig til »Hejm-

dal«. Lad os unge drive de ældre frem, vække dem, opmande dem, skamme dem ud, men ikke forlade dem, fordi vi er uenige med dem i alt undtagen det ene, det største, fædrelandets ære! Vi opnår kun det at gøre dem bitre og påståelige, og at lamme deres kræfter helt. Når man angriber Napoleon, fordi han ikke gjorde nok for Frankrigs forsvar, så svarer han med børnene på torvet: vi spillede for Jer, men I vilde ikke danse, vi sang sørgeligen, men I vilde ikke græde! Jeg foreslog almindelig værnepligt, men I turde ikke tage imod den. — Ønsker vi nu, hvad vi jo gør, først og fremmest et stærkt værn, lad os sige: et befæstet København, — så lad os gøre os det klart, hvem der kan skaffe os det. — Kan det nuværende ministerium? måske vilde det kunne, dersom alle patrioter sluttede sig til det. Vil det? måske kunde det ville, dersom det så nogen mulighed for at sejre. Lad os derimod tilstå, at intet andet (nu) muligt min[isterium] vil eller kan ifølge sin fortid gøre det. — Lad os være enige om, at det er en skandale, at ikke lovene om præstevalg o. s. v. er udkomne; men lad os så tillige være enige om, at mange slægtled har levet som gode danske mænd uden at vælge deres præster; men ingen slægt har endnu levet uden et betryggende værn til lands eller til vands. Også i politiken hedder det: ét er fornødent, — søger først det; den kraft der udvikles under kampen derfor vil let skaffe alt det andet tilveje. Men vor fejl, også »Hejmdal«s, efter min mening utilgivelige fejl er det, ikke med selvfornegtelse at have fremholdt dette tiltrods for folkestemningen; thi også *utålmodigheden efter reformer*, efter at forandre og forbedre formerne for det åndelige og samfundslivet, er en svaghed, en leflen med velværet, om end i ædlere betydning, der svækker og bortleder opmærksomheden fra det væsentlige, selve det åndelige liv og dets indre spændighed.

Undskyld nu, hvis De har læst så langt som hertil, denne redegørelse, der er bleven langt længere end jeg først tænkte. Mine bemærkninger har intet med offen-

ligheden at bestille, de er i strængeste forstand personlige, fremkomne fordi det ikke er mig ligegyldigt, hvorledes De opfatter min stilling til Deres virksomhed, og fordi jeg ofte har følt trang til engang at svare Dem på Deres udtalelser. Jeg håber, at De vil opfatte det på samme måde og indrømme, at jeg har været ligefrem og uforbeholden.

Deres

A. D. Jørgensen.

19.

Til Forfatteren Rudolf Schmidt.

26. Oktober 1872.

Hr. Kand. R. Schmidt! — Med Hensyn til Deres Skrivelse af 24. skal jeg kun bemærke Følgende: Det, der fjernede mig fra Deres Tidsskrift, var ikke Bjørnsons sidste Angreb paa vort Folk og særlig paa mine nærmeste Landsmænd, Sønderjyderne, som har fremkaldt *Deres* Brud med ham; hvad *det* angaar, da har det kun gjort ham fuldstændig foragtelig for mig, saa meget mere som jeg har været Vidne til hans stærke og begejstrede Udtalelser i modsat Retning (særlig i daværende Sønderjydsk Samfund).¹⁾ Det derimod, som fjernede mig, og som bestandig vil holde mig fjern, var en Udtalelse, der efter min Mening alt indebar Spiren til den vanvittige Holdning, han nu indtager, og den blev dengang baade offentlig og privat dækket af hele Redaktionens solidariske Ansvar, ligesom De jo stadig fastholder denne Solidaritet i Deres sidste Brev.²⁾

Jeg vil nu hverken angribe Dem i denne Sag eller underkende Deres Medarbejders Patriotisme; men paa den anden Side er jeg heller ikke tilsinds at opgive min egen Dom om, hvad jeg kan være med til, hvad efter min Mening en dansk Mand skylder sig selv og sit Fædreland, baade i Henseende til dets Fortid og Fremtid. Jeg kan være med til at drøfte mange, endog vidtgaående Frem-

tidstanker, men det strider mod min Respekt for den historiske Sandhed at forvanske den Grund, vi staar paa, den Fortid, der ligger bagved os og bærer Nutiden. Men Intet borger mig for, at jeg ikke imorgen igjen i Deres Tidsskrift finder Udtalelser, som dem De stadig erklærer Dem enig med; som Læser kan jeg nu see paa det med største Sindsro, ikke derimod som Forfatter.

Det ligger i Sagens Natur, at De tillægger denne Betragtning en langt ringere Betydning; naar jeg ikke desmindre med et Par Ord har villet gjentage den, er det derfor mere en Opmærksomhed, jeg ønsker at vise Dem, end fordi jeg tror i nogen Maade at kunne forandre Deres Anskuelser.

Deres

A. D. Jørgensen.

20.

Til Forfatteren Rudolf Schmidt.

29. Oktober 1872.

Hr. Kand. R. Schmidt! — Skjønt De finder mine Udtalelser dunkle og min Tankegang uklar, kan jeg dog forsikre Dem, at det for lang Tid siden har været mig aldeles klart, at Ordene »Fædrelandskjærlighed«, »danske Mænd« o. s. v. for Dem vel er en Mønt, som De veed har Kurs mellem Mand og Mand, men hvis sande Vægtfylde De ingen Begreb har om, maaskee fordi De efter Deres Forestillinger hører med til »Folkebundens Instinkter«.

Jeg for mit ringe Vedkommende opfatter det anderledes. Min Fædrelandskjærlighed, der er bleven rodfæstet under store Begivenheder og blandt Mænd, der efter mine Begreber ikke savnede Karakterens Storhed, har udviklet sig til alle Sider under stadig Næring fra begge de Litteraturer og »Folkeaaender«, der nu staar i en tilsyneladende uforligelig Modsætning. Det, der er denne Kjærligheds Gjenstand, staar selvfølgelig for mig i en vis Idealitet,

men det er tillige en bred og mægtig Virkelighed; jeg er ikke forelsket i et indbildt Fædreland, en abstrakt Folke-aand med selvlavede Fremtidsmuligheder, men jeg elsker det virkelige nærværende Folk og Land, dets Nutid og den Fortid, der har frembragt den, ligesom jeg er overbevist om, at jeg vil vedblive at elske det i sin Fremtid, hvad enten den bliver, som jeg ønsker og haaber, eller ikke.

Derfor er der for mig god Mening i at kunne være med til at tænke på Fremtiden og dens mulige Udvikling, og at dadle Nutiden, ja at revse den haardt, hvor den synes at fejle, men tillige at oprøres, naar Nogen, han være fremmed eller indfødt, vil sparke til det, der er et væsenligt Led i den nationale Udvikling, en væsenlig Deel af det bedste og ejendommeligste i vor Nutid. Og derfor var der ogsaa god Mening i at kunne læse og arbejde jævnsides med Betragtninger som dem, De anstillede forrige Sommer, selv om Meget deri kunde forekomme mig overdrevent, ja forfejlet, — og at træde tilbage med en alvorlig Indsigelse, naar De troede at kunne og burde bryde Staven over Noget, jeg anseer for godt og hæderligt og uundværligt i vor nuværende Udvikling — og allermindst til at erstatte ved Bjørnsons frillefødte Fantasier eller Daas lidenskabelige Begrebspolemik.¹⁾

De seer ikke i Bjørnsons daværende Artikel nogen »Spire« til det, der nu har udfoldet sin Blomst i Raabet: »forandrer Signalerne!« (thi *det* er Blomsten for Enhver, der har det »Instinkt«, som De har hævet Dem over, ligesom det er Blomsten af en Soldats Forræderi, at han »forandrer Signalerne«, ikke det at han bagefter skjælder de Forraadte ud, det er kun den urene Duft, der udsendes af Blomsten); men er der nogen Grund til at vredes paa mig, fordi jeg havde et saa udviklet »Instinkt«, at jeg saae denne Spire, der »plettede hans Skjold«, som Birkedal mente, men hvis Blomst nu pletter hans *Navn* og vil plette det, saa længe der lever sunde »danske Mænd«; thi han har vedkjendt sig fælles Fædreland og fælles Ideer med

os, og han kan ikke faae sit Blod ud af den Blanding, der engang er indgaaet.

Jeg kan forstaa, at en Filosof (som Kierkegaard) afholder sig fra denne Verdens Sysler og nøjes med iagttagende at følge dens Udvikling; jeg vilde endog kunne finde mig i, om han som Sokrates forførte Ungdommen til det Samme; han vilde da vel blive min Modstander, men en aaben og ærlig; men jeg anseer det for uforsvarligt, at den, der mangler Patriotismens Umiddelbarhed, taler med om og vil skrive Love i Fædrelandets højeste Anliggender, lige saa vist som jeg vilde ansee det for uforsvarligt, om den der manglede Religiøsitetens Inderlighed vilde tage sig til at sørge for Fastsættelsen af Andres Gudsforhold.

Ærb[ødigst]

A. D. Jørgensen.

21.

Til Professor, Dr. phil. Vilh. Thomsen.

Bakkeg[aa]rdsvej, 23. Februar 1873.

Højstærede hr. dr.! — Undertegnede tillader sig herved i al korthed at besvare Deres, med flere ærede herrers, skrivelse af denne måned.

Hvad selve det påtænkte literære foretagende angår, da er det en selvfølge, at jeg ansér det for i høj grad tidsvarende og fortjenstligt, ligesom jeg med fuldstændig tillid kan slutte mig til de herrer, der har stillet sig i spidsen for det; jeg ønsker det al mulig fremgang til glæde for Dem og til gavn for det videnskabelige og læsende publikum!¹⁾

Hvad mig selv angår, da kan jeg i almindelighed udtale, at jeg vilde sætte overordenlig pris på engang at turde deltage i den kappestrid, som jeg antager vil opstå i denne anledning. Imidlertid har jeg for store tanker om det, de herrer selv vil kunne præstere, til at jeg skulde ansé det

for sandsynligt, at der i en nær fremtid skulde blive tale om bidrag fra fjernerestående. Når dertil kommer, at jeg for øjeblikket er stærkt optaget af andre arbejder, medens jeg intet har liggende færdigt, som jeg kunde tænke mig passende anvendt på denne måde, så tror jeg, at alle hensyn bedst forliges ved den erklæring, at jeg foreløbig vil beholde tanken in mente og iøvrigt være rede til, så snart der er en nærmere liggende anledning dertil, at træde i forhandling med Dem om en bestemt opgave; jeg tror allerede nu at have et og andet, der efter mit skøn vilde kunne gøres almentilgængeligt uden at træde videnskabeligheden for nær. At jeg i alle tilfælde vilde søge mit emne indenfor den danske historie — (måske rettest den nyere tid?) — vil jeg dog udtrykkelig tilføje.

Med højagtelse venskabeligst

A. D. Jørgensen.

22.

Til Professor, Dr. jur. Johannes Steenstrup.

Bakkegårdsvej 15, 22. Maj 1873.

Hr. kand. J. Steenstrup! — Deres »Studier over Kong Valdemars Jordebog« har jeg modtaget og skal ikke undlade straks med et Par Ord at takke Dem derfor; — jeg tvivler ikke om, at de vil blive en værdifuld Forøgelse af vor historiske Literatur, der jo i den Retning ikke kan kaldes rig.

Om vi skal komme til at bryde en Lanse i Anledning af de forskjellige Resultater, hvortil vi er komne i Opfattelsen af Middelalderens Samfundsforhold, kan jeg selvfølgelig endnu hverken bekræfte eller benægte; det vil i alle Tilfælde komme til at afhænge af, om jeg mener at kunne give noget Bidrag til en yderligere Drøftelse af disse Ting. Da De har ledsaget Deres Bog med en venlig Omtale af vort Forhold, mener jeg at skylde Dem eller i alle Tilfælde at have Ret til en ligefrem Udtalelse om den rent

personlige Side af Sagen. Naar jeg da, ved at gennemblade Bogen, har seet paa det, De udtaler om mig og mine Forsøg, skal jeg ikke nægte, at den Kulde, hvormed alt dette er tænkt, og den Uskaansomhed, hvormed det er udtalt, har smertet mig, skjønt den ikke mere har kunnet overraske, efter hvad De forhen har udtalt og skrevet om mig. Men da jeg veed, at vore Anskuelser ogsaa i den Henseende gaaer langt fra hinanden, og da jeg af Forsynet er udstyret med megen Sindsro og gjerne indrømmer Enhver sin Dom over mig og mine Arbejder, saa kan jeg forsikre Dem om, at den Aabenhed, hvormed De stadig har baaret denne Deres Anskuelse frem, ikke mangler min Sympathi, ligesom den med Guds Hjælp ikke skal vildlede mig i Opfattelsen af, hvad De nu har ydet eller i Fremtiden vil kunne yde. Lad os mødes i det Haab, at vi begge endnu har et langt Liv med frugtbart Arbejde for os; hvis saa er, da stoler jeg tillige paa, hvad jeg ikke kan nægte mig den Oprejsning her at udtale, at Adskilligt efterhaanden vil fortone sig for Dem i et mildere og varmere Lys.

Venskabeligst Deres

A. D. Jørgensen.

23.

Til Kirkehistorikeren H. F. Rørdam.

Bakkegårdsvej, 31. Oktober 1873.

Hr. dr. H. Rørdam! — I anledning af Deres forespørgsel om mine kirkehistoriske udarbejdelser skal jeg tillade mig at meddele Dem, hvad jeg hidtil kun har tilbageholdt, fordi jeg tænkte muligvis at få lejlighed til at gjøre det mundligt.¹⁾

Efter min beregning er jeg færdig med så meget, som vil svare til 13 ark, når »samlingerne« tages som mønster; der vil jo nok være et og andet at glatte på, alt som det

afleveres til trykkeriet, men jeg antager ikke, at der ellers skulde vise sig at være noget væsentligt at forandre.

Med hensyn til skriftets plan i det hele har jeg tænkt mig følgende. Jeg deler det i 3 bøger 1) indtil Harald Blåtands fald, 2) indtil Hellig Olavs fald, 3) indtil Slaget ved Fodevig (?).

Den første vil atter falde i tre afsnit, af hvilke det første (og mindste) danner en indledning om »den vesterlandske kirke«, dens standpunkt og udvikling fra Gregor I til Karl d. store, navnlig med hensyn til Missionen, samt et overblik over dens organisation på den tid. Det andet behandler »den frankiske mission« (Ebo, Ansgar og Rimbart); det tredje »Harald Blåtands tidsalder«, altså kirkens sejr i Danmark, ligesom også dens første udbredelse i Norge o. s. v.

Den anden bog vil væsentlig komme til at skildre udviklingen i Norge og på Island under de to Olaver samt kirkens første organisation (efter sagaer og love), sognes dannelse, præsters og bispers stilling o. s. v.

Tredje bog skulde da endelig fremstille bispedømmernes indrettelse under Sven Estridsen, Sverigs omvendelse, Norges og Islands kirkelige organisation (Adams skildring af tilstanden på hans tid), kongerne Knud og Erik, ærkebispedømmets oprettelse (den kirkelige strid indtil konkordatet i Worms), reaktionen herimod, dets stadfæstelse og bispefaldet ved Fodevig med den nye epoke, som det betegner for kirken. — (Hvor mangfoldigt dette end kan synes at være, tror jeg dog, at det let vil fremstille sig som noget helt og afsluttet.)

På dette punkt vil en eventuel fremstilling af Absalon naturligt tage fat, da Eskils virksomhed som erkebisp netop begynder her, og alle de forhold, både politiske og kirkelige, danner sig, som A[bsalon] kommer til at optræde med og imod.

Fremstillingen har jeg tænkt mig gjort så fyldig som mulig, ikke ved at omtåge hvert fænomen med betragtninger, men ved at drage beslægtet stof til og navnlig overalt

at knytte det særlige til den almindelige kirkes historie og de større forhold, der er den egenlige grund til dem. For ikke at tynde fremstillingen for meget har jeg søgt at undgå citater og henvisninger, hvor de ikke er nødvendige. Derimod har jeg ansét det for uomgængelig nødvendigt at optage forskellige spørgsmål til en udførligere drøftelse i *mindre tillæg* (Tyskernes »excursioner«), ligesom jeg holder det for nødvendigt, at der her meddeles de nødvendigeste pavebullaer, der ikke er tilgængelige i vor litteratur i en nogenlunde tilfredsstillende form. Imidlertid tror jeg, at vi vil have en fælles interesse i at indskrænke dette til det mindst mulige.

Hvad jeg nu har færdig er: 1) den vesterlandske kirke, c. 3 ark, 2) den frankiske mission, c. 6 ark, 3) Harald Blåtands tidsalder, c. 1½ ark (nemlig: forholdene i Tyskland under Henrik og Otto; erkebisperne Unni og Adeldag, de jydsk bispedømmer og Poppo — *tilbage står*: første kristendom i Norge og på Island, Håkon Adelsten; det kirkelige opsving i Tyskland ved erkebiskop Brun; dets virkning på Bremen; på Norden; Kejserdømmet; kirkerne i Odense og Roskilde; kirken i slutningen af Haralds tid i Danmark. Eriksønnerne i Norge; mission i Sverig — Harald Blåtands fald.)

Dertil Tillæg — c. 2½ ark.

- I. Pavebullaer: Gregor IV. Nikolaus (brudstykke). Formosus Agapitus (med kritisk undersøgelse). Klemens. Leo (brudstykke), altså kun de ægte og betydningsfulde.
- II. To falske adkomstbreve for kirken i H[amborg].
- III. Henrik I's og Otto I's foregivne Jyllandstog (et par sider).

Senere antager jeg kun, der undtagelsesvis vil være brug for tillæg, det eneste, jeg nu bestemt har tænkt på, er en kritisk undersøgelse af nogle punkter i de norske kongesagaer, særlig knyttede til Håkon Adelsten. — Bullerne Klemens og Leo vil der først senere være brug for,

men det passer vistnok bedst allerede her at tage dem med.

Jeg antager, at det hele næsten vil blive så stort som et bind af samlingerne; større i alle tilfælde ikke.

Med hensyn til titlen er jeg noget i forlegenhed, da jeg igrunnen slet ikke har tænkt på den, siden jeg først fattede planen; fra den tid finder jeg noteret: »*den nordiske kirkes grundlæggelse*«, men i dette øjeblik tilfredsstiller den mig ikke ret; men på den anden side véd jeg ingen bedre; »— historie (indtil korstogenes tid)«, kan den ikke godt kaldes, da den jo i den største del af skriftet først bliver til, og »— første Udvikling«, som jeg kunde være tilbøjelig til at foretrække, forekommer mig også for meget at se bort fra dette moment. Kunde man sige: *den nordiske kirkes grundlæggelse og første udvikling*« (således at det sidste trådte noget tilbage på titlen) vilde det måske være det bedst betegnende. Jeg vilde sætte pris på at høre Deres mening i den henseende.

Iøvrigt venter jeg nu Deres nærmere ordre med hensyn til det skrevnes aflevering o. s. v.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

24.

Til Kirkehistorikeren H. F. Rørdam.

Bakkegårdsvej, 10. Marts 1874.

Kære hr. dr.! — Vi er jo nu på vor sneglefart nåede til 6. ark, og jeg tror nu at kunne meddele nærmere om udsigterne for de følgende. Mit håndskrift fylder mere, end jeg havde gjort regning på, og alene de to afsnit vil tage c. 10¹/₂ ark, så vi vist må standse dermed for tillægets skyld. Jeg har nu tænkt at gå til trykkeren for at træffe den aftale, at vi først sætter 10 ark, derpå går over til tillæget for at se, hvormed det fylder, og så tilsidst træffer endelig aftale om afslutningen af kapitlet.

Jeg er selvfølgelig ikke tilfreds med at måtte afbryde på et så tidligt punkt; men jeg tror dog ikke, at der vilde vindes synderlig ved enten at gøre det hele et par ark længere eller opsætte tillæggets trykning, skønt det netop her i begyndelsen falder så tungt og bredt uden dog at yde væsentligt nyt. — Vi har aldrig talt om tidspunktet for *fortsættelsen*, men jeg har antaget, at De havde bestemmelse om til efteråret at udgive et hefte af samlingerne? Skulde det ikke være bestemt, vilde jeg sætte pris på strax at fortsætte med et hefte til, da det alt ligger færdig for den større halvdels vedkommende, og resten er fuldt bearbejdet i hovedet og kun venter på en række enkeltheder, der snart vil kunne tilendebringes.

Det forekommer mig, at jeg ikke har været for bred i fremstillingen af de første partier, men jeg kan jo tage fejl, da jeg måske mangler den rette målestok for bedømmelsen; jeg er gået ud fra, at det, vi trængte til, var ikke mere en gentagelse af det for længst bekendte, men en fyldig skildring af hele fortidens kirkelige liv og udvikling, de handlende personer o. s. v., og jeg har ikke troet at burde forbigå noget træk, som kunde kaste lys over disse ting. Senere hen, hvor efterretningerne er mere mangfoldige, f. ex. i de islandske kilder forandres forholdet noget, men dér vil der atter være træk at fremdrage, som i kilderne træder i skygge.

Men i alle tilfælde har jeg en følelse af, at det vilde være ønskeligt at komme frem med et nogenlunde antageligt parti af det hele, for ikke at blive genstand for en ensidig bedømmelse; — ikke fordi jeg tror overhoved at kunne finde nåde for de egenlig »kompetentes« øjne, men jeg tænker på den læsekreds, der tager et historisk skrift i hånden for at se det gamle i et nyt lys og glæde sig over, at granskningen stadig går frem.

Hermed vil jeg dog ingenlunde gribe ind i, hvad De muligvis har lagt til rette, det er kun en henstilling, som jo muligvis endog kunde falde sammen med Deres eget ønske.

Jeg har iøvrigt forgæves søgt at blæse liv i Thiele; imorgen skal jeg forsøge min lykke igen.

Venskab[eligst] Deres

A. D. Jørgensen.

25.

Til Kirkehistorikeren H. F. Rørdam.

Bakkegårdsvej, 17. Avgust 1874.

Kære hr. dr.! — Næst at bede Dem undskyldte min flere dages tavshed, der ingen anden grund har end^d menneskelig skrøbelighed. skal jeg kvittere for modtagelsen af Deres skrivelse med opgivelse af mødedag o. s. v.¹⁾ Der vil, håber jeg, ikke for mit vedkommende stille sig hindringer i vejen for at efterkomme dette program; hvad rejsen til og fra angår, kan jeg dog ikke endnu tage bestemmelse, da jeg må arrangere mig med forskellige, som netop nu har fordring på mig i ugens begyndelse. I alle tilfælde antager jeg ikke, at der vil være brug for mig i Maribo før selve tirsdagen; det vilde under denne forudsætning forekomme mig rimeligst at være i Nykøbing natten før, da jeg har en broder boende der.²⁾

Hvad der imidlertid er vigtigere er selve foredraget. Først m. h. t. stedet. Jeg har ikke noget imod at holde det i kirken; men det er dog vel et spørgsmål, om de rumlige forhold her er således, at jeg kan høres, da min stemme ikke er ret stærk? Efter dens byggemåde kan jeg ikke ret vel tænke mig en plads, der skulde egne sig dertil; men jeg skal iøvrigt helt overlade det til Dem.

Hvad emnet angår, da er jeg stanset ved et, der rigtignok i alt væsentligt vil blive behandlet i det næste hefte af historien, men som ikke des mindre forekommer mig at egne sig bedst til denne lejlighed, nemlig »de danske bispedømmers oprindelse«, d. v. s. missionens gang fra det ene knudepunkt for den kirkelige organisation til det andet. Jeg tror, at emnet i og for sig er af stor interesse,

da jeg mener at have fundet tilknytningspunkter, der tillader at følge denne gang noget nøjere, end man har kunnet efter de skrevne kilder, ligesom der er en og anden misforståelse at rette m. h. t. opfattelsen i det hele taget.

Et andet emne, som jeg en tid syntes nok så godt om, var udviklingen af det kirkelige ordforråd, den kirkelige sprogbrug i Norden, en side af kirkens udviklingshistorie, som jeg tror, jeg engang flygtig har berørt for Dem. Men dette emne er dog neppe rigt nok, eller i alle tilfælde er jeg endnu ikke så fuldstændig herre over det, som jeg kunde ønske. Vi har også talt om at tage en enkelt personlighed frem, f. ex. Absalon eller Eskil; men ved nærmere eftertanke har jeg fundet det vanskeligere, end jeg antog, især fordi tilhørernes forudsætninger er så forskellige, så det forekommer mig uundgåeligt enten at komme med trivialiteter eller at blive fragmentarisk »lærd«, eller vel endog kun åndrig, for nogle eller de fleste. Skulde De imidlertid foretrække dette, — og De vil jo langt bedre end jeg kunne skønne tilhørernes smag —, så vilde jeg foretrække et stærkt begrænset billed, der da kunde tages med en udførlighed, som måtte antages nogenlunde at indeholde noget nyt for alle. Men i så tilfælde vilde jeg selvfølgelig sætte pris på at høre et par ord af Dem som snarest.

Venskabeligst

A. D. Jørgensen.

26.

Til Højskoleforstander Ernst Trier.

København, 15. Juni 1875.

Kære hr. Trier! — Skønt jeg ikke endnu har kunnet tage nogen endelig bestemmelse, vil jeg dog ikke undlade efter løfte alt nu at meddele Dem, at jeg har tænkt på at foretage min lille fodtur i Vest-Sælland i begyndelsen af næste uge. Jeg antager nemlig, at de længste dage tillige

vil være de fornøjeligste, og alting står jo nu i sin fejreste grøde.

De lovede at give mig gode vink m. h. t. den vej, jeg skulde gå, og de folk jeg skulde gøre et flygtigt bekendtskab med; jeg skal da give Dem den ramme, jeg af andre hensyn helst vilde have lagt og så bede Dem udfylde videre.

Af historisk interesse vilde jeg gerne først og fremst se Sorø; jeg har tænkt på at tage dertil på Søndag og da måske tage min kone med, altså betragte det som en regelmæssig borgerlig udflugt. Søndag aften vilde jeg da enten blive i Sorø eller måske snarere strax begive mig på vej nord på. Fjenneslev, som jeg jo også gerne vilde se, ligger mig vel langt fra hånden, thi Ringsted har jeg før været i. Dernæst vilde jeg jo op til Holmstrup, Skarre Sø og hele den egn dér omkring; men hvilken vej jeg skal gå, har jeg ingen anelse om, måske snarest den slagne landevej til Sæby? derfra langs søen og over til Holmstrup. Til Kalundborg må man jo kunne komme pr. jernbane fra en eller anden station. Så var det Vallekilde, som jeg jo også gerne vilde gæste, samt et lille blik på Dragsholm. Til denne tur havde jeg tænkt at anvende dagene indtil torsdag, således altså, at jeg kunde være hjemme her torsdag aften, jeg tænker det er meget rundeligt beregnet.

Vil De nu være så venlig at give mig nærmere anvisning om et og andet, så vil jeg være Dem meget taknemlig; jeg er en meget god fodgænger, og i den henseende tænker jeg ikke, De skal komme til at stille for store fordringer til mig. Mit oprindelige formål var jo kun at se byer og egne af historisk interesse eller af særlig naturskønhed, kunde jeg nu dertil blive lidt kendt med de mennesker, som færdes der, vilde jeg sætte endnu mere pris derpå, så meget mere som jeg desværre kender så lidt til de sællanske bønder.

Dronning Dagmar har jeg dyrket adskilligt, dog uden endnu at skrive noget; andre arbejder er jævnlig kom-

men imellem.¹⁾ Nu håber jeg på turen at få en god idé til fremstillingen, der således som emnet nu står for mig truer med at blive alt for fattig; hvad der mangler alle disse viser er en ejendommelig idé, alt er almindeligt og genfindes på mangfoldige steder. Men, som sagt, kan man finde det rette synspunkt, så kommer det vel.

Visen om liden Kirsten har iøvrigt sysselsat mig mere, alt i en tidligere tid, men her er forholdet til historien såre vanskeligt at udrede.²⁾

Venskabeligst

Deres

A. D. Jørgensen.

27.

Til Højskoleforstander Ernst Trier.

København, 27. Juni 1875.

Kære Trier! — Nu, da jeg ikke blot er kommen hjem, men også har forvundet min sejr, som manden på »bakken« sagde, skal det være mit første at takke Dem for de dage, jeg tilbragte i Vallekilde. Nu vilde jeg ønske, at alle kunde gøre ligesom jeg og få et rigtig umiddelbart indtryk af livet derude, — og så vilde jeg endvidere ønske, at mange derudefra vilde komme herind for at overbevise sig om, at der også spirer liv mellem brostenene og mellem gamle og nye papirer. — Vil det nogensinde ske, at de to sider vil komme til at forstå hinanden, at man kan kaste sine fordomme og sine yndlingssynsmåder for at give gud æren, der har skabt ikke blot Leviathan, som ompænder alt, men også den ysop der voxer på væggen, og der har gjort folkets tanker og tilbøjeligheder så mangfoldige. Det har længe været min stadige tanke, at dette i mange måder var vor største ulykke; vi er i samme hus, men der er dog en væg imellem os, som Rimbart så det i sit syn om Ansgar.

Tak Bentsen mange gange hjertelig for sit trofaste følgeskab, jeg vil længe mindes de steder, vi så, og meget af de oplysninger, jeg modtog. Og hils så endelig, dersom lejligheden skulde falde så, Kristen Jørgensen, pastor Hoff, Buchardi og hvem jeg ellers kom i berørelse med, dersom talen skulde falde derpå. . . .

Lev nu vel og fornøjet alle sammen! Min kone var meget glad ved Deres venlige indbydelse til at se Vallekilde, og hun har været en taknemlig tilhører ved mine fortællinger derfra. Men De kan tro, at mange skal døje det endnu!

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

28.

Til Kirkehistorikeren H. F. Rørdam.

København, 10. Juli 1875.

Hr. dr. Rørdam! — . . . Hvad det kirkehistoriske møde i Sorø angår, da har jeg ikke rigtig tænkt over det endnu, eller rettere, det står meget tvivlsomt for mig, hvorvidt der kunde være nogen glæde for mig eller andre ved at komme der som taler, især da jeg ikke vil kunne knytte noget særligt til Sorø (thi selve klostrets oprindelse hører jo til de trivielle ting). Jeg saae derfor helst, om Deres program kunde blive fuldbesat uden dette, idet jeg iøvrigt forbeholder mig min ret til at være med ved mødet.¹⁾

De kan tro, jeg havde en dejlig tur fra Sorø til Kalundborg; jeg kan da også hilse Dem fra Deres farbror i Unløse, hvor jeg tilbragte en meget fornøjelig dag.²⁾ — I Vallekilde havde jeg lejlighed til at se en højskole nær ved, og som dette var et af hovedformålene for min tur, var det også noget af det bedste på den. — Jeg besøgte pastor Hoff, der foreslog Kalundborg som mødested for

kirkehist[orisk] selskab; vist er det, at kirken er noget usædvanlig smukt; men Sorø overgår den dog.

Venskabel[igst]

A. D. Jørgensen.

29.

Til Højskoleforstander Ernst Trier.¹⁾

København, 10. Juli 1875.

Kære Trier! — Der er to ting en mand aldrig er forberedt på, og det er tvillinger. Således går det også en forfatter. Da jeg ihukommende mine dyre løfter til Dem satte mig til at skrive om Kong Valdemars dronninger og neppe var bleven færdig dermed, følte jeg strax nye veer, og et par dage efter kom tvillinger: to »historiske« dansevise, nemlig Grundtvig nr. 115 og 147. — Nu, da alt er overstået, og jeg befinder mig efter omstændighederne vel, skal jeg ikke undlade at meddele Dem, at nævnte to afhandlinger står til Deres rådighed, dog således at jeg efter aftale beholder dem indtil nærmere ordre; det er da en selvfølge, at jeg ligeledes forbeholder Dem og udgiverne ret til, når de engang får dem, at øve deres censur. — Den ene vurderer jeg med viserne til godt 2, den anden til et ark; måske kan de følges ad, så kunde vi give dem en fælles titel, der tillod fortsættelse, f. ex. »middelalderens folkevise om historiske personer« eller lign.²⁾ Det var ikke videre dengang. Hils Alle og lev vel.

Deres

A. D. Jørgensen.

Idet jeg slutter denne velskrevne epistel, kommer min kone over mig med den naive forespørgsel, om De mon ikke kunde skaffe os en pige! hun har hørt mig rose Deres pigebørn i en så urimelig grad, at hun nu ansér det for den simpleste ting af verden at få én her ind.

Jeg vil dog i alle tilfælde skrive det for ikke at stå min lykke ivejen, men uden håb om udbytte; i alle tilfælde skal De ikke spilde nogen nattesøvn derpå. Men tingen er den, at det skulde være rigtig en dygtig pige og ældre end dem, De har; thi her er meget at tage vare. Men var der en sådan, da tror jeg nok, hun vilde synes om at være her, thi min kone er så god, som dagen er lang, og vi lever helt for os selv. Den vi nu har får 5 rdl. månedlig, men hun er uforbederlig sendrægtig og fordærvet i en række københavnske konditioner. Det skulde da være til d. 1.

d. S.

30.

Til Højskoleforstander Ernst Trier.

7. Oktober 1875.

Kære Trier! — Der er to ting, som jeg skulde have skrevet til Dem om, og det er vel på tide til at gøre alvor af det. Den ene er det venlige tilbud, De gjorde om at skaffe drenge plads til konfirmation. Har jeg forstået Dem rigtig, thi det er mig ikke rigtig klart mere. Jeg har skrevet hjem (til Gråsten), at der uden vanskelighed kunde skaffes ophold til dansksindede folks sønner til konfirmation på Sælland, om det skulde være, gratis. Herpå får jeg nu til svar, at man gerne vilde have en bestemt besked, før man gik videre, da begyndte aftaler med påfølgende skuffelser jo altid er højst uheldige. Vil De nu med et par ord stadfæste eller rette min opfattelse af dette forhold, så skal jeg lade det gå videre. — Det andet var den kedelige historie om en tjenestepige. Når man har københavnske piger, lever man jo så godt som i en bestandig krisis, og den pige, vi fik sidstleden, kan da heller ikke godt tænke sig at tilbringe en vinter herude på landet, »hvor der vist er meget koldt«.¹) Skulde De nu denne gang kunne komme os til hjælp? Da det går til November, tænker jeg, det

måtte være lettere, vi vilde helst fæste på halvårsvis, men har iøvrigt intet imod det andet. Skulde det være Dem muligt uden alt for stor anstrængelse at kunne skaffe os en sådan fugl Fønix, der ikke betragter det inderste København som en absolut livsbetingelse, men sætter pris på frisk luft og solskin inde og ude, så tøv ikke med at sende os et oljeblad. Løn osv. må De selv afgøre. Skulde ikke vor fælles ven Bentsen kunne gøre et nyt mirakel i den anledning? — Glem nu ikke det hele, før De har betroet Dem til ham!

De har vel sét, at jeg har begyndt at lade viserne undgælde for Deres anslag? Der er til 4 gange, og det ligger alt færdig; gid De nu måtte have fornøjelse af dem, mig har de interesseret meget, og jeg er Dem taknemlig for, at De fik mig til det.

Hils alle Deres fortræffelige folk og lev vel.

Deres

A. D. Jørgensen.

Skriv snart.

31.

Til Redaktør Carl Ploug.

Bakkegårdsvej 15, 27. Februar 1876.

Højtærede hr. redaktør! — Når jeg tillader mig at sende Dem medfølgende lille hefte, som er særtryk af Helvegs o. s. v.'s nordisk månedsskrift,¹⁾ så er det, fordi jeg engang for flere år siden har haft den glæde, rigtig nok på 3.—4. hånd, at høre Dem ytre, at De med nogen tilfredsstillelse havde læst mine småafhandlinger om flere af vore kæmpeviser. De vil her finde en fortsættelse, bestemt nærmest for dem, der særlig har følt sig taltale af de første, nemlig højskolelærere og elever; det er da også dem, som har fået mig til at skrive dem; thi den ringe deltagelse, som mine »bidrag« fandt, havde forlængst bragt mig til at opgive en fortsættelse, før jeg gjorde nærmere be-

kendskab med det publikum, jeg nu tror at have fundet.

De vil i disse småstykker neppe vente at finde Deres kundskaber berigede eller Deres blik for visernes skønheder skærpet, i alle tilfælde vilde en sådan forventning ikke gå i opfyldelse; men visernes værdi er i og for sig så stor, at man efter min mening gerne vender tilbage til en gentagen læsning af dem, når der kun er en eller anden rimelig anledning dertil; og så vilde jeg gerne, at De ved samme lejlighed skulde skænke højskolen med alle dens fejl og skrøbeligheder en venlig tanke, den er dog for alle fædrelandsvenner et stort og smukt håb.

Ærbødigst

A. D. Jørgensen.

32.

Til Højskoleforstander Ernst Trier.

Bakkegårdsvej 15, 22. September 1876.

Kære Trier! — Da De nu snart skal have ståhej på Deres skole, er det faldet mig ind at sende Dem følgende til underretning.

Der vil om en 8—10 dage udkomme en lille bog af mig: »Sønderjyderne i den danske hær«, godt 8 ark til en pris af en krone eller noget lignende. Den er særlig beregnet på Sønderjylland og højskolerne, for begge steder at kalde en række minder frem om vore fælles kampe. Jeg gennemgår krigene for at følge de særlig sønderjydske afdelinger, så godt det kan lade sig gøre på grund af kildernes magerhed og det snævre rum. Nu skulde vi jo se at få denne bog udbredt og solgt; thi skønt hverken boghandleren eller jeg vil tjene på den, så vilde vi dog gerne have nogen afsætning for muligvis at uddele eksemplarer frit til konfirmerede drenge o. s. v. derovre. Jeg har fået private mænd til at gøre udlæget, men det er derved bleven led i en række foretagender, der kræver så store ofre, at dette ikke bør give noget underskud.

Kunde De nu ikke lejlighedsvis, når ånden i et enkelt øjeblik er mindre rigelig over Dem, fremsætte denne tanke for en lille kreds af dannemænd og dannerkvinder og opfordre dem til at støtte et sligt foretagende med deres kroner? Selvfølgelig ikke før de får bogen; men det var jo tænkeligt, at De vilde modtage en lille bestilling på den? Skulde den nu blive færdig før 3. Okt[ober] (på hvilken dag De jo åbner) måtte jeg så sende Dem en 10—12 stykker til forhandling? Hvis De ikke vil, så vil sikkert Deres hustru, som jeg beder hilse mange gange!

Skulde De derimod endogså blive begejstret for tanken, så kunde De måske falde på at agitere også hos Deres kaldsfæller i Jylland! Men gør det så endelig, før De ser bogen.

Lev nu hjertelig vel og hils Bentsen!

Deres

A. D. Jørgensen.

33.

Til Friherre G. Djurklou, Sørby.

København, Bakkegårdsvej, 16. Januar 1877.

Højvelbårne hr. baron! — At jeg ikke alt forlængst har takket for Deres venlige skrivelse og sendelse, beder jeg Dem ikke tage til mistykke; dels varede det noget, inden begge dele kom herved igennem sneen, dels var jeg ikke strax paa det rene med, under hvilken adresse jeg kunde vente at træffe min højtærede korrespondent, og denne dobbelte forsinkelse har da atter forårsaget, at denne lille svarskrivelse er bleven yderligere opsat.

Deres artikel om »Vapentaget« var mig desværre ubekendt, da jeg skrev om samme emne, jeg vilde ellers have kunnet henvise til og tildels benytte det rige materiale, der her er samlet for Sveriges vedkommende.¹⁾ Iøvrigt gik min bestræbelse mere ud på en forklaring af det centrale

i hele fænomenet, end en konstatering af enkeltheder. Jeg kan endnu tilføje, at prof[essor] Svend Grundtvig til mig har udtalt ønsket om at komme tilbage til samme emne, nærmest for at meddele flere enkeltheder. Der er således udsigt til, at det herhenhørende stof vil blive fremdraget og den endelige forståelse altså forhåbenlig vundet.

Jeg kan ikke lade denne lejlighed, som Deres venlighed har givet mig til en henvendelse, gå ubenyttet forbi, uden at takke Deres højvelbårenhed for den sjældne glæde, som Deres lille artikel »også en fornforskare« i tidskriftet »Nu« har været for mig.²⁾ Vi, der læser forholdsvis så lidt af svensk litteratur (selv når vi gør os umage for at følge med i visse retninger) er ikke vant til at finde slige tanker fremsatte med så megen varme og så dyb forståelse, og jeg må tilstå, at jeg blev dobbelt overrasket og stærkt bevæget ved dette lille billed, siden jeg mindst af alt ventede at træffe sligt på det sted; man gennemblader jo i vore dage næsten mekanisk de mange tidsskrifter, som man nu engang mener at ville følge. Min første tanke, efterat have læst om den lille oldforsker, var det mest levende ønske om at kunne læse dette op på en dansk højskole for at vække sansen for det svenske sprogs velklang og den svenske ånds nære slægtskab. Nu, det bliver vel neppe til noget, jeg står kun i et fjernt personligt forhold til skolerne (da tiden ikke let tillader mere), og jeg tiltror mig ikke evne til at læse svensk for andre; men jeg skal dog beholde den in mente til påkommende tilfælde, og i taknemlig erindring for mit eget vedkommende. Mig forekommer det, at en videnskabsmand aldrig er større, end når han et øjeblik glemmer sin lærdom for at være som en af os andre. Animam liberavi!

Med særdeles højagtelse

ærbødigst

A. D. Jørgensen.

Til Friherre G. Djurklou, Sørby.

København, 15. Februar 1877.

Højvelbårne hr. baron! — For ikke at opsætte mit svar endnu længere må jeg denne gang bede Dem tage til takke med halv besked på den forespørgsel, De sidst rettede til mig. Desværre har min tid ikke tilladt mig før nu at anstille den lille undersøgelse om slægten Grubendal (som den her kaldes) i »Gehejmearkivet«, der efter vore anti-kverede forhold ikke er tilgængelig for mig mere end for andre udenfor stående, skønt jeg er fuldmægtig i »kongerigets arkiv«, d. v. s. de civile ministeriers samlede arkiver (deriblandt hele det gamle rentekammer o. s. v.). Den gamle Wegener, som nu er en mand på 75 år, holder på den overleverede orden og vil intet gøre for at forberede et rigsarkiv, hvis oprettelse dog principielt er besluttet af alle vedkommende avtoriteter, deriblandt også rigsdagen.¹⁾ Hvad jeg har fundet er kun lidet og intet om de personer, hvem baronen særlig fremhævede; jeg skal nævne følgende . . .²⁾

Men jeg opnåede dog noget mere, som giver håb om at nå videre. Der blev sagt mig, at en hr. Thiset havde gennemgået blandt mange andre også denne slægt og havde både flere og bedre oplysninger om den. Jeg har nu al grund til at antage, eller jeg kan rettere sagt med sikkerhed sige, at jeg hos ham vil kunne erholde alt, hvad der overhoved haves, og jeg skal nu sætte mig i forbindelse med ham og derefter meddele Dem udbyttet af disse efterforskninger. Indtil da beder jeg Dem altså at have tålmodighed.

For det tilsendte skrift takker jeg hjerteligst, det er slige grundige specialundersøgelser, vi trænger til både her i Norden og overalt; nu må disse forhold opredes, hvem véd, hvor længe kontinuiteten med fortiden endnu kan vedligeholdes i tilbørlig grad for at sligt overhovedet

kan komme for dagen; i Danmark er det alt overordenlig vanskeligt.³⁾

Folkehøjskolerne i Sverig er mig ikke ganske ubekendte, jeg har fulgt en del af hvad der har været refereret i »Aftonbladet«, taler der har været holdte ved undervisningens begyndelse o. s. v., og skønt jeg ikke har lagt vægt på at mindes noget enkelt navn eller andre enkeltheder, så havde jeg dog et indtryk, der kun er yderligere stadfæstet og fyldigere samlet i det, De skriver om denne sag. Jeg tror, at den danske højskole tildels misforstås i Sverige, man hører jo selvfølgelig mest til dem, der skrårer højest, og det er de såkaldte grundtvigianske, der jo også er begyndelsen til den hele bevægelse. Jeg véd dog med sikkerhed og af erfaring og selvsyn, at de ikke er så slemme, som de har ord for; de befatter dem ikke med politik — dem, jeg har set, absolut og principmæssig ikke — og de står på de fleste steder i den skarpeste modsætning til den egenlige materialistiske venstre-retning. Derimod har de stor del i den hyperidealistiske bondeforgudelse, skønt også det for tiden er i stærk tilbagegang, da alle de bedste Grundtvigianere har brudt med den politiske opposition. En theolog[isk] kandidat Trier, en af de ivrigste Grundtvigianere, i visse retninger fanatisk, har en skole her på Sælland på en henved 150 karle og lige så mange piger i de respektive halvår; han udtalte for mig med en varme og en inderlighed, som stod i bedste overenstemmelse med hans handling og hans opofrende, materielt lidet lønnende virksomhed, — at det, han efterstræbte var, at de unge skulde ligesom gå i kloster i en 4—5 måneder; de skulde glemme deres fortid, for så vidt som det var dagligt arbejde og slid, for helt at hengive sig til kundskabstilegnelse og samlivet med dannede mænd, hvis opgave det er at påvirke deres ånd og sjæl. Jeg tilstår, at mange ting, som jeg her så og hørte, forbavsede mig højlig, og skønt jeg villig indrømmer, at også jeg vilde lægge, endog langt mere vægt på kundskabsmeddelelse, så var det dog en såre stor og betydnings-

og tiltalte af betragtningen; det videnskabelige er jo kun et led i en række, der aldrig afsluttes; det udbytte, forfatteren og læseren har ved tankemeddelelsen, har varig betydning.

Venskabeligst Deres

A. D. Jørgensen.

36.

Til Kirkehistorikeren H. F. Rørdam.

Bakkegårdsvej, 11. Marts 1877.

Kære hr. pastor! — Efter at have brygget tilbørlig længe på det, er jeg nu kommen på det rene med mig selv om Deres venlige tilbud m. h. t. kirkehistorien. Jeg måtte ved disse overvejelser tage et dobbelt hensyn, ved siden af det literære kan jeg ikke andet end tænke på det økonomiske tillige. I den henseende er jeg da heller ikke endnu ganske på det rene, men håber at kunne komme det ved Deres hjælp. Der er to ting at overveje; for det første selve honoraret, dernæst den videnskabelige understøttelse. Vor nuværende minister har nemlig taget sagen så praktisk, at ingen understøttelse udbetales uden vederlag i et udgivet skrift. Jeg antager dog, at der intet vil være til hinder for at få den bevilliget til »forarbejder«, som han kalder sin anden konto; thi alt ifjor var det umuligt for ham at holde sig sine egne regler efterrettelig.¹⁾ — Det andet var honoraret. Skulde det her ikke kunne lade sig opføre, at jeg fik et forskud til December termin (jeg er nemlig husejer og rentebetal), når trykningen var begyndt f. ex. i Sept.-Okt.? — Under denne forudsætning håber jeg at kunne klare mig.

Det literære hensyn taler snarest for at opsætte udgivelsen; jeg har nu dog så afbrudt arbejdet og skal optage det fra ny af med en hel del nyt. Jeg gør i så tilfælde desuden regning på at kunne gøre det hele færdigt på én gang, det vil sige få det halve hefte, som endnu vil komme til, ud

i det nærmest følgende halvår, så trykningen kan fortsættes uafbrudt. Er der noget til hinder derfor?

Skulde nu altså dette kunne lade sig gøre uden at volde forstyrrelse i noget af det, De har tænkt Dem, så kan vi jo lade det være en aftale.

At De har en notis om Nils Steensens slægt glæder mig meget og gør mig i høj grad nysgerrig. Jeg har i regnskaberne fundet adskilligt om familien, der jo slet ikke nævnes i nogen af hans biografier. Faderen var guldsmed Sten Pedersen, døde 1645—46, hans stiftfader var Johan Stichman, ligeledes guldsmed; en søster Anna var gift med J. Kitzero, ligeledes guldsmed; moderen var Anna Nilsdatter, uden al tvivl søster til Jacob Winsløvs mor-moder Maren Nilsdatter, datter af Karen Leth fra Odense Jakob Birkerods tipoldemoder. Hele dette register har jeg fået samlet mange steder fra, men en broder har jeg ikke truffet på; hvem var han?

Jeg glæder mig nu ret til at kunne tilendebringe Nils Stensen i ro og fred; desværre har vi kun ikke hans skrifter komplet her i landet, og i Holland har de heller ikke kunnet findes; i Florens findes desuden håndskrifter af ham.

Venskabeligst Deres

A. D. Jørgensen.

37.

Til Højskoleforstander Ernst Trier.

Bakkegårdsvej 15, 25. Marts 1877.

Kære Trier! — Jeg vilde kun med to ord meddele Dem underretning om en brevvexling, jeg i de sidste måneder har ført med en svensk friherre, kammerherre Djurklou, da den tilsidst kom til at vedrøre Dem og muligvis kan komme til at gå ud over Dem.

Djurklou har været den første i Sverig til at stifte en »Fornminnes förening«, nemlig for sit landskab Nerike

(hans gods dér hedder *Sörby* ved Örebro), senere blev han »Intendant« over alle Sveriges oldtidsminder, han rejste omkring for at samle Sagn, viser, se mærkelige kirker osv. Dette udførte han tildels tilfods, lærte almuen at kende og elske. En følge deraf var, at han stillede sig i spidsen for højskolesagen i sin hjembygd, og han repræsenterer denne tanke kraftig i Sveriges aristokrati. Før jeg lærte ham at kende, læste jeg i vinter en artikel af ham i et svensk tidsskrift: »Också en fornforskare«, hvori han giver en særdeles livlig skildring af en dreng, som han traf på sine vandringer med en rørende glæde over det åndelige hverv, denne mand havde påtaget sig. Det var så smukt skrevet, at jeg strax besluttede at læse det op for Deres elever, når jeg engang kommer til Vallekilde (!).

Noget senere fik jeg brev fra manden i et videnskabeligt anliggende, og jeg undlod da ikke at takke ham for den lille fortælling. Dette gav ham anledning til yderligere udtalelser, jeg tog ordet for at forsvare eller undskylde de misgreb, som (med Deres tilladelse) vore højskoler begår og måtte altså fremdrage, hvad jeg kendte, nemlig Deres skole.

Samtidig eller strax efter fik han så en overhaling af en Normand, der holdt foredrag om de danske skoler og særlig kendte også Deres, og denne dobbelte ild strøg han sit flag for, og nu er hans sidste ord disse, at han »måste« lære de dele at kende af selvsyn.

Det var nu det, jeg vilde bede Dem om, tilgiv nu venligst denne udmærkede mand, at han er friherre; ja endogså har været den afdøde dronnings kammerherre; han er en såre fordomsfri mand, men det er jo muligt, at han alligevel vil støde an mod væsentlige punkter i Deres dogmatik. Termansen, hvem jeg forleden meddelte sammenhængen og læste brevene op for, mente også, at det var nødvendigt at varsko Dem itide for at forhindre det værste, dersom manden skulde komme bag på Dem.

Om han imidlertid kommer, og hvorledes, véd jeg jo

ikke; muligvis underretter han mig om sit forehavende; det kan jo ogsaa tænkes, at han ønsker min ledsagelse, og det er da en selvfølge, at jeg ikke vil kunne modstå en så højtstillet mands ønske. Måske kunde jeg blive for ham, hvad Pernille var for Vielgeschrei (»det hedder så udi bedemandsstil«).

Nu godt ord igen!

Deres

Jørgensen.

38.

Til Friherre G. Djurklou, Sörby.

Bakkegårdsvej, 8. Juni 1877.

Højvelbårne herre! — Da jeg for nogen tid [siden] traf sammen med kand. Trier fra Vallekilde, meddelte jeg ham, at De lejlighedsvis havde ytret lyst til engang at gæste hans højskole. Dette glædede ham selvfølgelig, men han tog dog sagen temmelig koldsindig, da han (som vel alle Grundtvigianere) gengælder den mistillid, man i reglen viser dem fra svensk side. En frøken (comtesse?) Key havde nylig besøgt ham, og han var noget indigneret på sine bøndersønners eller døtres vegne over den overlegenhed, hvormed de gjordes til genstand for vedkommendes betragtninger; for ham er denne gerning jo et livsanliggende — og hver enkelt, som kommer til ham med tillid, er hans broder. Da jeg imidlertid indestod ham for, at når De vilde være vidne til hans måde at være på, da var det ikke af anden grund end, fordi De selv havde øje og hjerte for den enkelte, så bad han mig lejlighedsvis at sende Dem en venlig hilsen og til karakteristik af ham kun tilføje det, at han var en meget ensidig mand, ja endog stolt af denne ensidighed. — Nu, jeg tænkte, at den slags hilsener er det altid tid til at besørge en anden gang og lod sagen hvile. Idag får jeg imidlertid en billet fra ham, hvori han beder mig udtrykkelig at

bringe Dem en hjertelig indbydelse til at gæste hans skole, og jeg gør det med sand glæde, thi jeg er så aldeles overbevist om, at Dhr. vil synes godt om hinanden i en dags samliv. Trier har for øjeblikket 160 piger på sin skole, og han tilføjer, at det er det højeste antal, som endnu har været samlet på en folkehøjskole.

Undervisningen for piger slutter 1. Avgust, for karlene begynder den, så vidt jeg véd, d. 1. Oktober, men det er da neppe synderlig instruktivt at komme der før efter nyår. Skulde De altså have tid og lyst til at komme herover i denne eller følgende måned, vil De selvfølgelig til enhver tid, også uanmeldt, være Trier velkommen. Den nærmeste jernbanestation er Jyderup (banen til Kalundborg), og den hurtigste befordring til Vallekilde vil De opnå ved i forvejen at lade ham det vide. Skulde De vælge denne (Juni) måned eller en af dagene midt i Juli, skulde det glæde mig, om De vilde tillade mig at gøre Dem følgeskab.

Jeg vilde kun dårligt røgte mit hverv, hvis ikke jeg atter tilføjede, at De vil være hr. Trier og hustru hjertelig velkommen!

Med særdeles højagtelse

A. D. Jørgensen.

Til Højskoleforstander Ernst Trier.

Bakkegårdsvej, 9. Juni 1877.

Kære Trier! — Det glædede mig ret at modtage Deres lille brev igår, og idag har jeg udført Deres tanke. Deres som Djurklou skulde komme i denne måned, har jeg tilbudt ham følgeskab, ligeså for dagene midt i næste, men 2.—12. Juli skal jeg censurere til artium i historie (de gode herrer synes at have glemt, at jeg ikke selv er censoreret!), og nogle dage senere rejser jeg til Sønderjylland.

Hvorledes skal man overhoved få tid til alt det i verden, som man gerne vilde udrette eller være med ved? Jeg sidder nu her og døjer fransk, latin, hollandsk, italiensk og engelsk for at følge min ven Niels Stensen gennem hans brogede Liv; jeg må studere anatomi, geologi, konsthistorie, både hollandsk og italiensk, literaturhistorie, kirkehistorie o. s. v. o. s. v. — og hvad er saa resultatet: »A. D. J. har med megen flid sammenstillet —«. Men fra det øjeblik af er han ikke mere *min*. Vinder man nu eller taber man ved denne handel? Det er jo intet spørgsmål, at der jo vindes, thi en eller anden er der sikkert, som kan glædes ved at se et smukt menneskeliv udfolde sig, og L[udvig] S[chrøder] vil kunne skrive en afhandling, hvori han atter kan vise verden, hvad nu *han* strax har »set« var det væsenlige i hele denne sag, skønt det ubegribeligt nok er undgået forfatteren, der dog har tænkt over denne ting ved dag og nat, i uger og måneder, måske i år og dag. Det må være en fejl ved »synet«! . . .

Jeg håber nu, at vi sés i løbet af måneden, helst til St. Hans; thi en rejse til Vallekilde er for mig en sand »kilderejse« på den årstid, virkningsfuldere end den til Dyrehaven; thi den bøgeskov af unge og den ordets kilde, der ses og høres i Deres sale er livligere end naturens, — skønt gud skal vide, at jeg i høj grad skønner på den.

Lev nu vel og hils!

Deres

A. D. Jørgensen.

40.

Til Højskoleforstander Ernst Trier.

8. Juli 1877.

Kære Trier! — Mit brev til Djurklou er hidtil bleven ubesvaret, som jeg antager, fordi han måske opholder sig i udlandet. Rimeligvis kan De altså ikke vente ham iår,

og jeg får således ingen særlig anledning til at besøge Dem.

Hvad der imidlertid bringer mig til at skrive denne gang er ikke nærmest dette, men derimod en sag, der igrunden ikke vedkommer mig, og som jeg heller ikke vilde blande mig i, dersom jeg ikke satte så megen pris på Dem og Deres skole. Det er nemlig den bekendtgørelse, som Schrøder har ladet komme i Høgsbros blad om, at han ikke vil søge statstilskud og den opfordring, Høgsbro knytter hertil.¹⁾ Det forekommer mig at være i høj grad uklogt, og jeg føler mig så forpligtet overfor Dem, at jeg ikke vil undlade at demonstrere derimod, medens det måske endnu er tid.

Jeg vil ingenlunde tage den midlertidige finanslov i forsvar, jeg er tværtimod overbevist om, at dennes udstedelse var en unødvendig foranstaltning, og derfor bør misbilliges, medens jeg på den anden side er overbevist om, at også de yderliggående venstremænd med fuld bevidsthed har arbejdet henimod dette mål og ved denne halsbrækkende adfærd har muliggjort, at det kom såvidt. Vore anliggender styres af to udskejende partier, der behersker hver sit flertal, som igrunden ikke ønsker at gå til yderligheder.

Men dette være nu som det vil; *bevillingen til højskolerne* er aldeles uafhængig heraf. Den var vedtagen af begge thing ved den endelige afstemning, den vilde være bleven vedtagen ved enhver senere afstemning, og den vilde i alle tilfælde være bleven stillet til denne ministers rådighed. Jeg fatter da ikke, hvad der er ivejen for at søge og modtage den. Hr. Høgsbro hæver ganske trøstig sin gage som statsrevisor, Hr. Krabbe som borgermester o. s. v. o. s. v., hvorfor er dette mere berettiget? Det er det selvsamme tilfælde. Alle mennesker betaler skat, told og »enhver hvad de er ham skyldige«; af hvad grund skal højskolen misbruges til politisk rabalder? At Høgsbro ønsker en demonstration, som ikke koster ham en skilling, er klart, han lever kun for politik og betragter ver-

den som en politisk skueplads, men hvorfor kaste højskolen ind på den skueplads? kan den spille nogen rolle der?

Jeg kan ikke vide, om Termansen skulde have med denne demonstration at bestille; jeg kan ikke tro det. Hans tale, som den er trykt i »Månedsskriftet« berettiger jo aldeles ikke til at erklære ham for tilhænger af det forenede venstre, som jo er ham i hjertet imod.²⁾ Jeg har nu i mange år havt den anskuelse, at vore to partier måtte rive sig mod hinanden, indtil det går op for alle fædrelandsvenner, at *intet af dem* har betingelsen for *en fremtid*. Men før vi kommer så vidt, må hvert af dem løbe linen ud. Skal vi derfor tage kniven og sprætte maven op på os selv? Men gør nu som De vil, og som Deres krøllede hoved og dito hjerne tilsiger Dem.³⁾

Skulde De træffe på Schrøder i den nærmeste tid, så hils og tak ham for hans venlige omtale af »Sønderjyderne«.⁴⁾ Men lad mig så tillige se, at De og Deres venner benytter lejligheden til at få den lidt udbredt blandt de udmærkede mænd og kvinder, som samles om Deres lærestole i de dage, da Jøderne holdt løvsalenes højtid. Skulde der på denne måde blive brug for bogen, vil De så henvise folk til *mig*; bogen er nemlig nok at få hos Hegel, men hovedoplaget har vi fået tilbage, og De kan nu få den hos mig f. ex. for en krone, når De kun vil være så venlig at tage bogladepris (1,20) for den hos andre. Når jeg således anbefaler min vare, er det dog ingenlunde for *salgets* skyld, heller ikke for *bogens*, men for bogens *emne*; vi ejer kun 400 stykker og vilde let få anvendelse for dem i Sønderjylland, dersom vi vilde lade os tid; men man kan jo blive ivrig på det engang imellem.

Hils nu Deres hustru og Bentzen på det venligste og lev vel.

Deres

A. D. Jørgensen.

Til Højskoleforstander Ernst Trier.

Gråsten, 26. Juli 1877.

Kære Trier! — Som De ser, har Deres brev først nået mig her i »udlandet«, og jeg har endda forsømt at svare på det i et par dage.

Først vil jeg da takke Dem hjerteligt, fordi De har svaret; dernæst lade mit ophold her i mit hjem være et forsvar for, at jeg ikke kommer ud til Dem, idetmindste ikke i denne måned og i pigeskoletiden.

Jeg fortrød næsten, at jeg havde sendt Dem de par ord om understøttelsen; thi strax efter så jeg jo af bladene, at Deres beslutning var fattet.¹⁾ I og for sig har jeg intet at indvende derimod, således som De begrundet den; men jeg har meget imod, at *kun* selve beslutningen bliver bekendt for offentligheden, og at De derved stiltiende (thi den der tier samtykker) går ind under Schrøders og Høgsbros motivering og fortolkning af dens betydning. Derved er den bleven en politisk demonstration; thi andre holder og må holde sig til, hvad der er åbenbart, og De har ingen ret til at sige, at det er en »skam« at sige og tro det, thi enhver anden opfattelse vilde være håbløs og holdningsløs.

Men vi kan jo hver have sin mening *derom* og dog være enige i, at selve opgivelsen af statstilskud, således som folk og personer nu engang er, bliver en nødvendighed; både fordi vor nuværende minister er uden forstand på højskolen og uden følelse for nogen lignende sag, og fordi De og Deres venner er så inderlig doktrinære og har så vanskeligt ved overfor modstandere at vise den samme storslåede frihedssans, som De opelsker hos Deres lærlinge. Mig vilde det tiltale langt mere at hævde min stilling til det yderste, at tage kampen på alle områder, aldrig blive stødt, aldrig træt, aldrig af en øjeblikkelig indskydelse at opgive et fast punkt, overhoved *aldrig at gøre min modstander en tjeneste*. Således kæmper man her i

Sønder Jylland, på den måde er der endnu et håb, en mulighed, uden det vilde her forlængst al modstand have været brudt, således som det tildels er sket i Elsass, hvor Franskændene bruger *Deres* taktik, og i Posen hvor Polakkerne gør ligeså.

Men det er jo temmelig ørkesløse betragtninger.

Kan jeg nu få tid til det, har jeg tænkt på at besøge Dem til efteråret, hvis De har brug for mig. Så kan vi jo måske ride en dyst ganske i almindelighed; anledningen kommer jo let nok, når først hver har sin dames farve på hjelmen, eller som man her siger så betegnende: »har vilde fjer i hatten«.

Venlig hilsen fra min hustru og »det ganske land«.

Deres

A. D. Jørgensen.

42.

Til Rektor H. H. Lefolii.

Bakkegårdsvej 15, 28. August 1877.

Højtærede hr. rektor Lefolii! — Næst en hjertelig tak for at De endnu erindrer mig fra de timer, vi engang har tilbragt sammen, skal jeg med fornøjelse give Dem de oplysninger om »Ansgars levned«, som jeg selv har.¹⁾

Et optryk af dette levned vilde tilvisse være en stor vinding for os, især hvis man turde håbe, at det kunde blive begyndelsen til, at vi med større iver tilegnede os de mange nye ting, og især bedre former[?] af ældre ting, som udlandet byder os i så rigt mål. Vi burde forlængst have havt særtryk af dette og adskillige andre skrifter, for at folk dog kunde få nogen fornøjelse af deres latin!

Der kan neppe være nogen tvivl om, at det er Dahlmanns udgave hos Pertz, som bør optrykkes;²⁾ skønt jeg ikke mindes, hvor gamle og hvor gode de håndskrifter er, som han har brugt, så er det dog sikkert, at de er

bedre end Langebeks, og selv ubetydelige læsemåder kan jo bidrage til at give et noget andet billed netop på steder, hvor man dog helst vilde have det bedste.

Senere udgaver og bearbejdelser kender jeg ikke; de har i alle tilfælde ikke foreligget 1873; thi fra det år er Wattenbachs 3. udgave af »Deutschlands Geschichtsquellen«, (og han må på dette område anses for i høj grad ufejlbar), og han nævner intet derom.

Vanskeligheden ved at høste gavn af Dahlmanns udgave er heller neppe så stor; hvis De f. ex. først fremstillede en text efter Langebek ved første korrektur, vilde det formentlig være let at læse en anden korrektur efter Pertz. Imidlertid vil jeg dog ikke påstå det for vist; thi muligvis har den deri aftrykte kodex egenheder, som kan være generende nok, når de kommer igen i det uendelige (f. ex. u for v, c for t o. s. v.) og det er da måske rettere at lade en afskrift af Langebek rette efter Pertz og så yderligere tage en korrektur. Eller endelig, hvis en sådan afskrift dog muligvis skulde tages af et halv literært menneske, så lige så godt lade den tage her i København efter Pertz. Jeg skal med største fornøjelse være Dem behjælpelig herved, når jeg kun ikke selv skal skrive af, thi det hader jeg, ligesom også min håndskrift er ilde sét i trykkerierne. En korrektur skal jeg i alle tilfælde gerne læse.

Siden De har rettet opmærksomheden på dette punkt, skal jeg dog tillige tillade mig at nævne, at flere betydningsfulde skrifter for vor historie alt er udgivne af Pertz selv i særtryk »ad usum scholarum«. Der er Adam af Bremen (2,70 rigsmark) Helmolds og Arnolds vendiske krøniker, rige af bidrag til Valdemarernes historie (1,50 og 1,80) Cnutonis regis gesta sive encomium Emmæ reginæ (60 pf.) og denne skal jeg især anbefale, da den er så kort, billig og oplysende —. Widukind, res g[estæ] Saxonica (1,15), Heinrici Chronikon Lyvonice (1,80) fra Vald. II tid, Einhardi Annales (1,15) og vita Caroli (0,75). Tyskerne har altså forlængst vidst, at sligt *kan* læses i

skolen; Nordmændene læser sagaer, vi sidder midt imellem og læser Madvig og de øvrige forfattere fra guldalderen. Saxo skal have skrevet godt latin, det siger idetmindste andre folk, for os er han ikke til i sit eget sprog!
Gid nu Ansgars vita måtte blive trykt og læst!

Ærbødigst Deres forbundne

A. D. Jørgensen.

Til Højskoleforstander Ernst Trier.

Mikkelsdag 1877.

Kære Trier! — Jeg har tænkt på, hvis De ikke har noget derimod, at se ud til Dem, når De holder åbent klosterbord i de følgende dage, hvis jeg ikke husker fejl, d. 2.—12. Oktober. Da jo hver skal have sin madpose og sine sengklæder med, og jeg ikke er ret belavet på nogen af delene, har jeg tænkt på at arbejde for føden ved et (to?) foredrag og se at komme hjem til min egen seng igen før aften. Endvidere har jeg tænkt på at tage en ung ven med, søn af min gamle ven tømmermester Kayser, theol[ogisk] student, fuld af interesse for alt godt, ikke mere aldeles ung, da han er bleven sinket flere år af sygdom.

Om mine foredrag véd De jo af erfaring, at de må nydes med måde for ikke at kede, så jeg stoler på Deres færdighed i arrangement, det er ligefrem historisk fortælling.

Nu vilde jeg jo gerne, at De skulde tænke over det itide og selv nævne en dag; jeg vilde helst have én af følgende: onsdag, (torsdag) eller lørdag.

Hils Deres hustru og lev vel!

Deres

A. D. Jørgensen.

Til Højskoleforstander Ernst Trier.

23. Januar 1878.

Kære Trier! — Efter nogen håbløs betænkning må jeg nu bede Dem lade mig slippe for et bidrag til »Gaven«, da jeg ikke ejer en hvid af literær art.¹⁾ Jeg har nemlig helt slået mig fra historien efter at have tilendebragt omskrivningen af det manuskript til kirkehistorien, og hvad dermed fulgte, og jeg har nu tilbragt et par måneder (for første gang i 10 år) uden at læse et ord historie, og jeg håber at tilbringe adskillige på samme lykkelige måde. Jeg henholder mig i den henseende helt til Deres eget udsagn, at man ved ethvert arbejde, som væsenlig er *ydelse*, må have pusterum for at *modtage*. Nu har jeg i 10 år skrevet over 40 videnskabelige afhandlinger og en hel bog, hvis grund jeg har måttet pløje mange, mange gange, før den gav afgrøde; jeg har desuden liggende meget halvfærdigt, som også har kostet arbejde, så jeg ligefrem er træt nu. Med det inderligste velbehag har jeg lukket mit jernskab med alle disse papirer og har nu en lykkelig følelse af at turde hengive mig til læsning uden hensigt og tænkning uden produktion. Mindre perioder har jeg altid haft og været nødt til at have af den slags, men aldrig har jeg været helt fri.

Nu læser jeg Dantes guddommelige komedie, og De kan tro, det gør godt!

Jeg har tænkt på det at skrive noget til Dem, men det gjorde formelig ondt i mig, og jeg har aldrig forekommet mig mere ude af stand til at finde et emne. Så kom der i aftes en Mand fra Ringsted, som så flittig skulde hilse fra Dem, at jeg jo nok vilde holde foredrag for dem dernede. Ja nok, tænkte jeg, atter et ord, og så slår vi en streg over skrivningen! »Den, som kan tale, bør aldrig skrive«, siger De jo.

Før jeg lukkede butikken, fik jeg dog endnu skrevet et stykke til »Ude og hjemme«, nemlig mit foredrag fra

Vallekilde om Sæmund og Jon (som jeg forresten senere har fortalt i Helsingør og i Lyngby).²⁾ Frølich har ladet sig henrive til at tegne et par billeder dertil, har jeg hørt, og så lader vel Hendriksen sig henrive til at skære dem i træ. Så får vi dem da alle. De kan jo ellers nok tænke, at jeg i den affattelse bruger fortællingen som det, den er: et tveægget sværd, der skærer lige retfærdigt til højre og venstre. I Lyngby sagde en bonde til mig, at han havde fået meget tilovers for Sæmund og havde stor agtelse for ham, men han holdt dog mere af Jon biskop, og det kunde der jo være noget i.

Undskyld nu, at jeg har været så vidtløftig, endog De har 150 Karle at forsørge; men jeg gør regning på Deres tålmodige hustru, som jeg håber vil få tid til at læse (stave?) det hele og give Dem kvintessentsen (som jo desværre er temmelig negativ), men dog ikke uden at tilføje en venlig og hjertelig tak for sidst til Dem begge!

Hils ligeledes Bentsen (som ikke besøgte mig!), Hoff o. s. v. fra

Deres

A. D. Jørgensen.

45.

Til Rektor H. H. Lefolii.

København, 4. Maj 1878.

Hr. rektor Lefolii pp! — Det foretagende, De omtaler i Deres ærede Skrivelse af 29. f. M., har hidtil stået i meget tågede omrids for mig, og jeg er Dem derfor taknemmelig for de oplysninger, jeg nu har fået.¹⁾ Det vilde jo være særdeles heldigt, om vi kunde få hjemlige kilder gjorde almen-tilgængelige, vi står i den henseende *ualmindelig* langt tilbage. Thi strængt taget har vi, det jeg véd, ikke en eneste oversættelse, som svarer til nutidens krav, at være nøjagtig (til at stole på) og dog læselig, helst ledsaget af *nogen* vejledning. Tyskerne har en fortrinlig

række »Geschichtsschreiber der deutschen Vorzeit«, ialt 53 hefter, af hvilke flere indeholder mere end én forfatter; de er besørgede af videnskabsmænd, ledsagede af meget oplysende indledninger. Af vore oversættelser kan ingen bruges til historiegranskning, de er alle ligefra Grundtvigs store til den sidste lille om Hellig Knud²) fejlfulde og uefterrettelige, og det vilde jo være sørgeligt, om der til tidligere tiders forsyndelser på vor historie af den *kritikløse lærdom*, nu skulde opstå nogle rækker af den *ulærde kritik*. Skulde der altså begyndes noget nyt i den henseende, så måtte det være udført af filologer med historisk kundskab og med stor varsomhed.

Hvilke skrifter, jeg sidst omtalte som formentlig betydningsfulde nok til at læses i skolerne, mindes jeg ikke mere, men det har sagtens været de samme, som jeg endnu vilde anbefale, også til oversættelse.

Der er da: Cnutonis regis gesta sive Encomium Emmæ reginæ (udg. i særtryk af Pertz, 39 sider oktav, koster en 50 Øre).

Uddrag af Helmold og Arnold, Slavernes historie, (ligledes udg. i særtryk) der er hele partier om Danmark.

Jomsvikingesaga efter den ældre og simplere form, som den ifjor er udgiven som skoleprogram af Gjessing.

Tacitus Germania (meget at anbefale, som grundlag for en samlet oversigt over oldtidslivet).

Einhard og hans efterfølgere: det frankiske riges udførlige og velskrevne årbøger, for så vidt de vedkommer Danmark, i Karl den stores og Ansgars tid.

Rimberts levned.

Knud Lavards levned, efter et hidtil ukendt skrift udgivet af Waitz (skrevet vistnok 1170).

Roskildekrøniken. Ældste original beretning om Knud den hellige (Elogium, Scriptorum III).

(De sidste tre måtte kunne følges ad, da de supplerer hinanden) o. s. v.

Kunde det endvidere ikke ansés for hensigtsmæssig engang senere at samle et lille bind (eller hefte) af diplomer

i oversættelse for at give et håndgribeligt grundlag for omtalen af det offentlige livs former? enkelte pavebreve, privilegier, testamenter (f. ex. Absalons). Endvidere lovstykker, f. ex. Vederlagen (eller Sven Ågesens bog om vederlagen?). Absalons kirkeret, en eller anden stadsret. Endvidere sammenstillinger af hjemlige og fremmede kilder til en enkelt fremragende mands historie, f. ex. Valdemar Sejrr. Alt sligt vilde efter min mening samle et større publikum. M. h. t. Norge vilde der jo vel særlig måtte tænkes på Sverres saga og Morkinskinna. Dog, *alt nok!*

Med mange gode ønsker og glade forhåbninger for og til det nye foretagende, som nødvedigvis *må* have en betydelig fremtid.

Deres hengivne
A. D. Jørgensen.

46.

Til Kirkehistorikeren H. F. Rørdam.

25. Maj 1878.

Kære hr. dr.! — Vi er nu færdige med teksten til kirkehistorien (den blev 74 sider) og har begyndt på »tillæget«, som vil blive en 3 ark ialt; vi må derfor nu vel tænke på de sidste arrangemens.¹⁾ . . .

Så kunde der jo være tale om en fortale eller rettere efterskrift. Jeg for mit vedkommende har igrunden intet at fortælle læseren; folk har jo kunnet læse de første hefter uden nærmere vejledning, og det vil dog nu være lettere at se, hvad det hele er, og ikke vanskeligere. Bogen er jo et hele; almindelige synspunkter for dens affattelse ligge i begyndelsen til første afsnit og kommer igen i slutningen. En redegørelse for mit forhold til Helveg, Munch, Keyser o. s. v. finder jeg ligeledes overflødig, og i kildernes behandling har jeg jo intet gjort uden fulgt videnskabens almindelige methode. Enhver vil kunne se, hvad jeg har villet og stræbt efter, og de fleste vil jo sagens også kunne se, hvor det har skortet, og hvor deres

enighed med mig hører op. Hvis De altså ikke har noget særligt ønske i så henseende, så lader vi det fare.

Derimod har jeg ofte tænkt mig det som et ønske at tilegne min fader denne min første sammenhængende bog, men også i denne henseende vilde jeg ikke blot henstille afgørelsen til Dem, men også sætte pris på Deres gode råd. Det er jo ikke almindeligt hos os at gøre sligt i videnskabelige skrifter, medens f. ex. Tyskerne jævnlig gør det. Jeg har heller ikke af denne grund kunnet blive enig med mig selv og har mange gange tænkt frem og tilbage over det.²⁾ På den ene side frygter jeg, at det skal være fordringsfuldt således at træde personlig frem, på den anden skylder jeg min fader så overordenlig meget netop som forfatter, fordi han har opdraget mig dansk, vakt min sans for historie, og i en sjælden grad ladet mig udvikle mig frit og fri for bekymringer.

Jeg kan desuden ikke negte, at jeg vilde sætte pris på at lade denne bog være et lille vidnesbyrd om Sønderjydernes danskhed og danskhedens levedygtighed blandt dem. Min tilegnelse skulde da lyde:

»Tilegnet min fader, Danebrogsmand M. A. Jürgensen i Gråsten«, og jeg vilde tilføje et citat fra side 878:

»Et folk kan blive gammelt, men det ældes ikke, så længe det hævder sin plads i verdens udvikling, og det kan ikke dø, så længe det bliver sig selv tro.«

Vil De nu tænke over disse diverse spørgsmål og så meddele mig Deres mening!

Venskabeligst

A. D. Jørgensen.

47.

Til Rektor H. H. Lefolii.

29. Maj 1878.

Kære hr. Lefolii! — Deres brev af 26. d. satte mig i ikke ringe forlegenhed, jeg var ikke forberedt på således at

blive taget på ordet. Imidlertid véd jeg af erfaring, at man gør bedst i strax at undersøge en sådan sag tilbunds, betænkningernes tid er i reglen uden nytte.

De betragtninger, som Deres venlige opfordring fremkalder, er jo temmelig selvskrevne; oversættelse af diplomer er et såre vanskeligt og utaknemmeligt arbejde, thi selv om man forstår deres indhold og kan bruge dem, så er der dog så mange formler og talemåder i dem, som man aldrig har gjort sig klart rede for, at en god oversættelse er et meget sent [?] foretagende, ikke at tale om, at latinen netop her ofte er så højst mangelfuld, utydelig og fri, at man i reglen spilder megen tid til ingen nytte.

Men på den anden side ansér jeg det for *meget* nyttigt at få det udført. Der slår én en ganske ejendommelig luft af det *faktiske* imøde ud af disse aktstykker; læseren af historiske fremstillinger er så vant til at få alting på anden hånd, at selve dokumenterne overrasker og får en egen tillokkelse. Og vi må dog til før eller senere at gøre os det klart, at den vakte historiske sans hos lægfolk *enten* må føre til en mere omfattende *fordybelse* i selve det overleverede stof, *eller* vil ende i lede og blaserthed, hule quasi-filosofiske ræsonnementer, der atter ender i følelsen af, at på den måde kan man få alt muligt og umuligt ud af det, hvoraf så atter følger en blaserthed.

Disse to betragtninger vil jeg forudsende for at indlede mine overvejelser angående den praktiske gennemførelse af planen. Så snart man tænker på, *hvad* der nu skulde vælges, synker man jo formelig i knæ for den uhyre masse.

Jeg har således strax fundet, at et udvalg, foretaget i den hensigt at oplyse selve historien, er utænkeligt. Det vilde kun være vildledende, om man prøvede derpå, thi enhver advarsel imod at bruge en sådan samling direkte vilde være forgæves, og det vilde jo dog selvfølgelig være umuligt at udtømme selv et helt lille tidsrum.

Derimod kunde man tage en række *exemplar* (*valget* kunde og burde selvfølgelig foretages med almindelige

hensyn for øje) uden hensyn til sammenhæng, således at læseren fik en levende forestilling om, *hvorledes* man bar sig ad i det offentlige liv, *hvorledes* samfundets forskellige faktorer udtalte sig o. s. v. Jeg har gennemløbet en del samlinger og fået ud, at man f. ex. kunde ordne stoffet således:

¹⁾ kirkelige gavebreve, ²⁾ pavelige stadfæstelser og frihedsbreve (privileg[ier]), ³⁾ pavelige domme og pålæg, ⁴⁾ kongelige frihedsbreve, ⁵⁾ håndfæstninger, ⁶⁾ lens- og hyldingsbreve, ⁷⁾ fredsslutninger og forbund (f. ex. Kalmarunionen), ⁸⁾ lovstykker, ⁹⁾ særlove for enkelte samfund (hird, klostre, gilder), ¹⁰⁾ testamenter, ¹¹⁾ thingsvidner, skøder, pantebreve m. m.

Det vilde selvfølgelig være langt lettere at gøre et udvalg med en vis begrænsning, f. ex. til oplysning om kirkens stilling, forholdene på thinge, kongemagten, borgerstanden; noget sådant kunde blive fyldigere, men da man endnu slet intet har, vilde det dog præsentere sig som ensidigt og vilkårligt.

Nu kommer imidlertid det praktiske spørgsmål, hvor megen plads De har tiltænkt det hele? De siger »et hefte«, *hvormeget* er det? *Alt* for lidt frygter jeg for vil give en dårlig forestilling om denne kildes rigdom og vigtighed; man måtte da i alle tilfælde nøjes med en lille selvstændig gruppe og da mere betragte det som en opfordring for fremtiden.

Så er der endelig mit personlige forhold til sagens gennemførelse. Ja, hvis det bedst kan gå således, skal jeg gerne tage fat og gøre mit bedste. Jeg har tænkt mig om for at finde en anden, men kan desværre ikke indenfor min kreds af bekendte angive nogen, som vilde omfatte sagen med kærlighed og tillige kunne udføre den. — Honoraret er jo ikke stort, men det kunde jo heller ikke ventes ved et slikt foretagende, og da arbejdet jo ikke har den karakter, at andet skal lægges til side, er det jo ikke nogen hovedsag. Jeg vil altså påtage mig at gøre forsøget enten på den ene eller den anden måde, som De nu efter

aftale med Deres venner måtte foretrække. I alle tilfælde imødesér jeg altså nærmere udtalelser om disse forskellige (eller endnu andre) muligheder, idet jeg iøvrigt vil bede Dem lejlighedsvis at bringe Nørregård, Bågå og Schrøder en venlig hilsen og tak for sidst!

Ærbødigst Deres

A. D. Jørgensen.

P. S. Hvad om man til en begyndelse udgav på dansk såvidt mulig alle kilder f. ex. til »Valdemar Sejrs«, og deri altså fik lejlighed til at optage diplomer af næsten alle omtalte slags? Undskyld, at jeg har så mange vilde fjer i hatten!¹⁾

48.

Til Kirkehistorikeren H. F. Rørdam.

8. Juli 1878.

Kære dr. Rørdam! — Tak for Deres sidste brev! Som De jo kan tænke, skilles jeg nu fra dette arbejde med modstridende følelser;¹⁾ at det har været mig kært, behøver jeg ikke at sige, da jeg ikke kan tro andet end, at det må have fundet et udtryk hist og her i fremstillingen, og at denne i det hele har præg af »genfortællingens glæde«. Med Hensyn til den ydre skæbne (*habent sua fata libelli!*) har det overtruffet mine forventninger. Jeg vidste jo nok i forvejen, hvorledes det vilde blive i sine hovedtræk, og at det både i det enkelte og i det hele vilde bringe meget nyt, men jeg frygtede snarere, at det vilde vække modstand end tilslutning, og jeg troede, at det mere vilde blive et forarbejde til overvejelse og senere tilegnelse end et skrift for den umiddelbare samtid, snarere en vintersæd end en vårsæd. Det har imidlertid vist sig, at der fandtes en læsekreds, som havde øjeblikkelig brug for det, og således har det havt den lykke at blive det rette ord i det rette øjeblik, i det mindste for nogle.

Dem skylder jeg en varm og oprigtig tak for Deres venlige medvirkning ved udgivelsen og Deres liberalitet overfor mine forskellige ønsker og planer. Jeg vil nu ønske Dem, at De fremdeles må have glæde af selskabets literære virksomhed.²⁾

Da vi for over 5 år siden traf aftale om kirkehistoriens udgivelse, var der, som De vil mindes, først tale om en større monografi af Absalon, d. v. s. Danmarks historie 1134—1201; jeg begyndte endog først på denne og forandrede først planen efter et par måneders forløb. Det har jo selvfølgelig senere bestandig stået for mig som en fremtidsopgave at fuldføre dette for at kunne ende med Saxos værk og det store vendepunkt, som betegnes ved Valdemar II's tyske politik. En sådan fremstilling skulde efter min mening give en fyldig udvikling af folkets hele tilstand, retsvæsen, lensvæsen, kongemagtens udvikling, adelens opkomst o. s. v. og da rimeligvis blive af samme størrelse som kirkehistorien. (At dens udgivelse neppe vilde egne sig for kirkehistorisk selskab, ansér jeg for temmelig sikkert). Nu er jeg imidlertid kommen bort fra denne plan for det første, dels af en (forbigående) lede ved hin tid, dels og især fordi jeg ansér det for en påtrængende opgave at få skrevet en *dansk Sønderjyllands historie*. Det har nemlig bestandig endvidere været min plan at fortsætte »Absalon« med en sådan indtil nutiden. Jeg vilde da få lejlighed til at gennemgå fædrelandets historie fra først til sidst, den ældste tid fra kirkens stode, den senere fra hertugdømmets, med de indskrænkninger som deraf følger; kun Absalon vilde jeg ønske fuldstændig at udtømme. Nu har jeg tænkt mig denne plan således udført, at dette gemmes tilsidst. Men, som De nok kan tænke, går jeg også til denne opgave, hertugdømmets historie fra Vald. II's tid, med *meget* blandede følelser; jeg har altid ansét det for en selvfølge, at det måtte vente til den endelige afgørelse kom, nu tror jeg, at det ikke bør opsættes længere, hvis det endnu skal ske og muligvis gøre gavn, og jeg er overbevist om, at ingen gør det, når

jeg lader det ligge. — Nu får vi jo se, hvorvidt vor herre vil hjælpe! Med venlig hilsen

Deres

A. D. Jørgensen.

49.

Til Højskoleforstander Poul Hansen.

22. September 1878.

Kære P. Hansen! — Trier sendte mig for 3 uger siden Deres medfølgende stykke om »Bent Kongesøn«, som jeg dog ikke har kunnet få tid til at gennemgå før i disse dage.¹⁾ Trier tilføjede, at det måske vilde kunne glæde Dem at høre nogle bemærkninger derom, og skønt jeg jo vilde foretrække mundlig udtalelse, skal jeg dog gerne imødekomme dette ønske, så godt det lader sig gøre.

Da De kun har benyttet én kilde og det den dårligste, nemlig sagaen, så er det, der egentlig har interesse i Deres afhandling, selve den ledende tanke, det som først har vakt Deres opmærksomhed for emnet. Efter min egen erfaring må jeg antage, at dette er vejen til at blive istand til historisk forfatterarbejde: først at finde en kærne, en ledende eller forklarende tanke i den fremragende mands livsgerning, i en tidsalder, i en række af tildragelser o. s. v. Uden en sådan tanke er det hele forvirring, skuet af det overleverede er tomt og trættende, sysselsættelsen med det sløvende. De har fundet en sådan samlende tanke i Deres æmne. Det har givet Dem lyst til at behandle det, og De har samlet fremstillingen derom. Jeg har derfor så let, og som jeg tror så fuldstændig forstået det hele stykke, thi jeg har til sin tid selv skrevet talrige afhandlinger på denne måde, og de har voldet mig megen glæde under udarbejdelsen.

Men nu kommer min indvending. Dette er endnu ikke historie. Jeg er ukyndig i musik, skønt jeg sætter overordenlig pris på den og derfor gerne hører på den, når

den kun (for mine øren) er god. Men det hænder ikke sjældent, at jeg får en meget forskellig tanke ud af den fra det, som komponisten har villet udtrykke; jeg kan finde en række stemninger og tanker, som står i den nøjeste forbindelse med mit eget tankeliv, men som intet har tilfælles med stykkets navn og øjensynlige mening efter alle kyndiges dom. — Dette anfægter mig imidlertid ikke mere, da jeg ikke har nogen grund til at meddele andre min opfattelse, da den er øjeblikkets sag og dermed forsvunden; så er det jo ligegyldigt; at den har betydning er jo, at jeg ved tonernes hjælp har gennemlevet en række stemninger, syner, tanker, eller hvad man nu vil kalde det.

Det samme er tilfældet i historien i en næsten utrolig grad, men det holdes ikke dér hos den enkelte, det meddeles, det fremsættes, og det gør fordring på at være noget virkelig for alle gyldigt. De har læst Knytlingas fortælling om Bent; tanker, som tidligere har gæret i Dem, er satte i bevægelse ved at sé fortællingens billeder drage forbi sjælens øje, og De har søgt at fæste dem i tydelige ord. Dette er rigtigt, thi fortællingen tilhører ordets verden, og man skal have noget at øve sin tanke og evne på. Men det er en stor og skæbnesvanger ulempe ved så meget af, hvad der skrives og trykkes og især tales og foredrages i vor tid, at denne historiske musik, dette spil af tanker og syner, uvilkårlig giver sig ud for at være den rette fortolkning af historiens egen tale. I en samtale vilde jeg kunne udvikle dette mere for Dem, jeg vilde kunne oplyse det ved eksempler og imødegå Deres indvendinger; skriftlig har jeg ingen tålmodighed dertil, da jeg så sjældent skriver brev og så sjældent blander mig i andres udvikling, ligesom jeg kun sjældent har ladet andre blande sig i min.

Anvendelsen på Deres afhandling vil ikke være vanskelig for Dem selv at gøre. At Bent ikke omtales tidligere i historien er let forklarligt deraf, at han ikke forhen udrettede noget mindeværdigt;²⁾ det er jo først i broderens

lys, han kommer ind i historiens dag. Der kan derfor ikke sluttes noget om hans livsanskuelse af denne omstændighed, man må slå sig tiltåls med det, man véd, og hvad vi deraf yderligere kan slutte; historien er så rig og så stor i sit omfang, at der er nok, mere end nok, at granske, at fordybe sig i, uden at man er nødt til at gå til det, som er gemt i glemselens nat, for at gætte på sammenhængen i det ikke overleverede. Når derfor det første skridt til at blive historiker — (stor eller lille, forfatter eller fortæller) — er det at kunne finde en samlende forklarende tanke i emnet, så er det andet det at overveje denne tanke berettigelse efter en omhyggelig undersøgelse af det overleverede; dertil kræves megen selvovervindelse og tålmodighed. Men dette er tillige et arbejde, som lønner sig selv, og ingen bør opgive det; thi det kan udkræve store midler, men det kan også gøres med mindre.

Hils Trier og hans hustru hvis De træffer dem!

Deres

A. D. Jørgensen.

Trykt i Povl Hansen: Mine Minders Bog, 1926 S. 228—30.

50.

Til Rektor H. H. Lefolii.

København, 29. September 1878.

Hr. rektor H. H. Lefolii! — Der er selvfølgelig fra min side intet til hinder for, at det omsendte strax kan expederes videre.¹⁾ Det er selvfølgelig kun begyndelsen; efter min mening skulde hertil slutte sig: 4) Kongens fangenskab og de mislykkede hævnkrige (alt færdig) 5) kampene i Estland 6) Dronninger og sønner 7) jordebog 8) Lovgivning 9) Friheds, gave, adkomst o. s. v. breve (udstedte af K[ong] V[aldemar] og samtidige).

Meningen skulde jo være, at læseren kunde få et rigtigt tydeligt billed af manden og tiden, således som han er tegnet af sin samtids og sin egen virksomhed. Det bør

tillige kunne gøre gavn som eksempel på, hvad der skal kendes og lægges mærke til ved læsning af historiske forfattere. Jo mere jeg sysler med dette, des mere forekommer denne konges regering mig skikket til at give et alsidigt billed (efter vor middelalders fattige lejlighed!) af en række mærkelige forhold og tildragelser; i en tidligere tid er det for enkelt, senere for broget og uroligt.

Dersom jeg skal træffe nogen aftale med forlæggeren, beder jeg Dem meddele mig det. Venskabeligst

A. D. Jørgensen.

51.

Til Højskoleforstander Christoffer Bågå.

27. Oktober 1878.

Kære Bågå! — Vil De i forening med Nørregård overveje følgende.

I anledning af Fischers udtalelser om højskolesagen forespurgte jeg mig igår i Ministeriets sekretariat, hvor min gamle skolekammerat Asmussen er fuldmægtig, om hvorvidt man kunde antage, at det virkelig var Fischers mening at fremme denne sag.¹⁾ Jeg oplystes her om flere udtalelser, der gør det utvivlsomt, at det er hans fulde alvor, og det ikke af politiske, men aldeles reale grunde. Man mente, at det var hans forsæt at fremkalde en afstemning om sagen under én eller anden form, og derpå at nedsætte en kommission for snarest muligt at finde et brugbart grundlag for videre forhandling. Allerede i foråret udtalte Linde i en samtale med os (Asmussen og mig) en meget venlig opfattelse af sagen, som jeg vel alt dengang meddelte Dem. Jeg spurgte dernæst, af hvad grund F[ischer] så afgjort havde lagt hovedvægten på København, og om det måtte anses for en *conditio sine qua non*? A[smussen] mente, at han havde to grunde: 1) vilde landstinget aldrig gå ind på at nedlægge latinskolen i

Sorø, 2) vilde man ikke få brugelige videnskabsmænd til at bosætte sig i Sorø. Den sidste har jeg altid tillagt en meget afgørende betydning; jeg véd med mig selv, at jeg aldrig kunde finde mig i at drage til Sorø, både for mit eget vedkommende og for mine børns opdragelse, da alting dernede vilde blive langt bekosteligere. Men kan der ikke tænkes et kompromis? Hvad de historiske minder angår, da måtte vi dog vel kunne blive enige om, at den slægt, der har kunnet opgive tanken om Danevirke, kan vel ikke føle sig så stavnsbunden, at den ikke skulde kunne opgive Sorø. Alt andet kan man få lige og nok så godt anden steds. Jeg foreslog at vælge et sted ved Øresund, f. ex. ved Hørsholm, så nær København, at man kan have alle fordelene ved nærheden, så fjernt, at man tillige har stilheden og er fri for overløbet. At naturen ved sundet langt overgår den ved Sorø er en selvfølge, den udvider sindet og drager tanken ud på Nordens fællelesskab; herfra kan de unge ikke blot nå lettere til København, men også til Skåne og Bleking.

Denne plan syntes at vinde bifald; man opfordrede mig til at tale med Fischer derom. Nu er jeg jo imidlertid bleven noget varsom til at blande mig i andres sager, og jeg véd af erfaring, hvor umuligt det er at røkke f. ex. Trier og Schrøder blot et hårsbred fra den rene lære, som er den, at før eller senere kommer de og deres meningsfæller til at styre Norden, og så kan man jo få det alt efter behag. Jeg tænkte da på at spørge Dem, om De ansér det for muligt at gøre en sådan indrømmelse? Hvilken praktisk betydning det vil have, at De og N[ørregaard] mener at kunne forhandle på dette grundlag, véd jeg ikke; men i så tilfælde vil jeg vove et forsøg ikke blot overfor ministeren, men også på andre mænd, som kan få indflydelse på sagen under dens videre udvikling. Sagen er, som De vil sé, meget simpel; De må endelig ikke underkaste den en mere omfattende undersøgelse i et møde med andre, dertil har det hele slet ingen berettigelse; jeg ønsker blot at vide, om Sorø er uigenkaldelig slået fast af

alle Grundtvigs venner, eller om det står således, (som jeg helst vilde tænke mig det): helst Sorø, dernæst —, aldrig København? Jeg har den fordel at stå udenfor de politiske og kirkelige partier og selv at være en blanding af lærd og lægmand; jeg vilde dog nok prøve på, om der ikke lod sig bringe til veje idetmindste en forhandling. Skriver De nu: Sorø eller intet! så foretager jeg selvfølgelig intet, og det samme vil være tilfældet, hvis De har en anden mening, men af en eller anden grund ikke vil have den drøftet.

Med venlig hilsen

Deres

A. D. Jørgensen.

E[fter]sk[rift]

Det følger af sig selv, at selv om De befindes at kunne gå ind på en sådan forhandling, vil det afhænge af, hvad der i mellemtiden kan være foregået eller komme for lyset i ministeriet, om jeg kan holde det for hensigtsmæssigt at gå på.

d. s.

Efter Afskrift i Prof. Hans Orlriks Samlinger.

52.

Til Rigsarkivar, Dr. jur. V. A. Secher.

2. November 1878.

Kære Secher! — Tak for Deres to breve fra Hannover og München; jeg burde vel alt tidligere have besvaret dem, men Deres imponerende evne til brevskrivning har helt afvæbnet mig, og det er kun skamfølelsen, som nu endelig driver mig til denne selvovervindelse. . . .

Hvad De fortæller om stemninger og tilstande »daraus-
sussen« har interesseret mig meget; de gode Tyskere er imidlertid alt for lidt herrer i deres eget hus til, at det kan få nogen betydning, hvad de vil og ikke vil.

6. November.

Nu har jeg igen ladet flere dage gå hen over fortsættelsen, det er en meget stærk forkølelses skyld. . . .

»Her er alt ved det gamle«, plejer man jo at skrive. Noget nyt er der dog sket. Jeg fik forleden besøg af gehejmeråd Krieger oppe i arkivet; han opfordrede mig til at læse historie med fru Heibergs døtre, hvad jeg da også påtog mig, tirsdag og fredag ($3\frac{1}{2}$ — $4\frac{1}{2}$). Fruen imponerede mig så temmelig, da jeg var der for at træffe aftale, hun er utvivlsomt, trods det stødende i sit væsen, et ualmindeligt kvindemenneske. Døtrene er aldeles uvidende i historie, og jeg har nu begyndt min skruphøvling.

Ved denne lejlighed blev jeg budt til middag hos Krieger sammen med Sars, som opholder sig her og foreløbig dyrker Wegener, (senere os) prof[essor] Goos og Bjørnson. Krieger brugte al sin overlegne konstfærdighed til at føre samtalen ad blomsterstier, og da en politisk samtale ikke kunde undgås, førte han den over til den rene socialismes enemærker. Det lykkedes dog både Sars og Bjørnson at få flere kødfulde radikalismer afleverede, og da jeg fulgtes hjem med dem, fik jeg mere. — Bjørnson var henrykt over Holstein-Ledreborg, som for øjeblikket var Danmarks største (vor eneste) statsmand, hvad der gav Krieger anledning til at bemærke, at også efter hans Mening H[olstein]-L[edreborg] »morede sig godt«, (Bj[ørnson]s] udbrud af højeste indignation). Bj[ørnson] fortalte, at han til sin tid havde skrevet til Høgsbro, at der ikke vilde blive givet nogen provisorisk finanslov, så længe Martensen og Krieger levede og havde adgang til kongen.¹⁾ Senere havde han sagt det til Krieger og beklaget, at han havde taget fejl. K[rieger] svarede, at det var intet grundlovsbrud, ellers vilde det ikke være sket. Hvad da? »ja det var en af de *hemmelige fjedre* i grundloven«. Udtrykket er så betegnende, og jeg kan rigtig tænke mig den juridiske glæde over opdagelsen af slige fjedres tilværelse. Men hvorledes forliges det med de store grundsandheder i »Jydske Lov«: »loven må være *ærlig, åbenbar*«? — Eller

gælder det ikke grundlove? Sars er tilsyneladende en ældre mand, hans hår og skæg er gråt og ansigtet rynket. Han er ilter som alle Normænd, men beklager sig især over sine landsmænd, deres bornerthed, mangel på selv-kritik o. s. v. Han er vistnok en meget tungsindig natur og radikal af tungsind, mærkværdig uhistorisk i sine meninger om fortid og fremtid. — Goos kom ikke frem med sine anskuelser.

Registret til Scriptores er nu udkommet og omdelt, både Grundtvig og jeg har fået det.²⁾ Gid vi havde haft det før eller aldrig havde fået det! Alt skal jo nu gøres om, eller skal dette værk forhindre ny udgave? Der er vistnok ydet meget godt heri, og det vil være særdeles brugeligt, men det lys, der herfra falder over de 8 bind, er ganske ejendommeligt; det er jo kun en forhærdelse i de gamle synder.

Wegener har ikke læst mine bemærkninger om Rensborg eller også skjuler han det godt;³⁾ han hilser mig kun sjældent, men det er en gammel skade. Mathiesen siger, at han intet har ytret.

Hvorledes det kan være, at Maurer ikke får hefterne, dersom han er medlem af selskabet, indsér jeg ikke. Nu er jo det hele udkommet, og det vilde altså i alle tilfælde være på tide, at han fik det. Skulde De lejlighedsvis få at vide, at han ikke har det endnu, vil De da lade mig vide det, så skal jeg gå til Gad. — Ved den mangelfulde kritik tænker M[aurer] sagtens på mangelen af favnelange undersøgelser, i hvilke man »sich zur Erörterung der Frage anschickt«, derpå zur Beantwortung etwas weiter ausholt« o. s. v. — Iøvrigt står jeg for skud og lader den ene bebrejdelse ophæve den anden i tørhed og leflen med det populære, overflod og mangel på kritik, men idet jeg dog indrømmer, at der kan være noget sandt i hver enkelt: ein Hundsfott, wer's was besser macht als er kann!«

Skriv snart igen! Venlig hilsen fra min kone!

Deres

A. D. Jørgensen.

Til Rigsarkivar, Dr. jur. V. A. Secher.

København, 15. December 1878.

Kære Secher! — . . . Deres stykke fra München har jeg set i »Nordslesvigsk Søndagsblad«. Da skildringer fra Tyskland jo selvfølgelig ikke normalt hører til de emner, hvormed man søger at vedligeholde forholdet til Danmark, fandt jeg det passende at tilføje under overskriften: »Skildret af en dansk rejsende, k[and]. j[ur]. V. A. Secher.«¹⁾

Deres referater fra M[ünchen], Maurer m. m., har interesseret mig meget, og det vilde være mig kært, om De vilde have tid og lyst til at holde mig lidt à jour med Deres erfaringer; at jeg ikke direkte svarer på dem, ligger jo i, at der næppe lader sig bygge forskellige meninger om sligt ud af enkeltmands iagttagelser.

Her går livet i pasgang. Jeg holdt i tirsdags foredrag i oldskriftselskabet om vort gamle kongevåben, idet jeg søgte at påvise, at »hjerterne« er søblade, d. e. åkandeblade, hvilket det lykkedes mig at overbevise tilhørerne om ved en række sammenstillinger;²⁾ selv Herbst, som er stiv heraldiker, indrømmede rigtigheden. Grundtvigianerne tier foreløbig, om det er af harme eller i fortvivelse, véd jeg ikke. Otto Møller havde lige i forvejen skrevet et stykke om de ulykkelige løver og hjerter, hvori han soleklart beviste, at løven er ånden, og de tre løver de tre tider, da ånden har været over os: Frodetiden, Valdemarstiden og rigsdagstiden (sic, wahrhaftig!), de 9 hjerter derimod, ja, dem vil De omtrent kunne konstruere selv.³⁾ Nu har jeg søgt at trøste dem ved at antyde, at søbladene er valgte som symbol på det danske øland, de blå løver som det stærke hav, der omgærder det, alt efter den gamle sang:

Danmark, dejligst *vang og vænge*,
lukt med *bølgen blå!*

Det vil da sige, det er min virkelige mening.

latinskolen, såvidt jeg kan se, arbejder på en højst uheldig, for ikke at sige aldeles forkastelig måde i dette fag. Men der må løbe meget vand i stranden, før dette kan fremføres offentligt med nogen nytte, og jeg føler mere kald til at tage fat, hvor høsten er så stor, end at komme i konflikt på et område, hvor man dog aldrig vil anerkende min berettigelse til at tale med. Men vi kan vel træffe til at udtale os lidt nærmere herom mundlig. For Deres venlige tilbud om at optage foredraget allerede strax i begyndelsen af Deres tidsskrift takker jeg Dem og prof[essor] Pio på det forbindligste.

Deres

A. D. Jørgensen.

57.

Til Højskoleforstander Christoffer Bågø.

Bakkegårdsvej 15, 23. Marts 1879.

Kære Bågø! — ... Jeg har i vinter været meget optaget af skolelæsning og anden undervisning, således at jeg kun har aftenen til min rådighed, medens jeg næsten slet ikke har kunnet komme på de offentlige biblioteker.¹⁾ Dette har medført, at jeg har lagt al historie på hylden. Måske har også andre ting medvirket og særlig en vis træthed overfor de historiske emner, og jeg har vistnok stået mig ved således at komme lidt paa fastekur. Men i længere tid skulde det dog nødigt fortsættes. Forrige efterår fik jeg en mængde stof samlet til en Sønderjyllands historie (foreløbig til 1460), det skulde jo dog gerne fortsættes

Rent personligt befinder jeg mig meget vel ved at have lange afbrydelser i mine historiske arbejder, da jeg har interesser nok at tilfredsstille ved anden læsning, og jeg ansér det som sagt for heldigt, at sligt kommer imellem; men der er dog på den anden side så meget, som

skulde gøres, at jeg har skrupler ved at lægge hænderne i skødet

Hils Nørregårds og Deres hustru.

Deres

A. D. Jørgensen.

Efter Afskrift i Prof. Hans Orlriks Samlinger.

Til Rektor H. H. Lefolii.

2. April 1879.

Kære hr. Lefolii! — Hermed skulde nu »Valdemar Sejr« være færdig. Det sidste stykke (X) forekommer mig at være en passende afslutning, der tillige samle det hele lidt.

Jeg sender tillige et par ord, som jeg mente kunde stå foran, men skulde De ikke synes, at det er værd at komme med denne udtalelse på dette sted, så er jeg lige glad. Hele samlingen gør et lidt fattigt indtryk, frygter jeg, men det vilde vist nok have været urigtigt at ophobe endnu flere enkeltheder, og man får dog lidt af det. Bare nu det hele vil falde i højskolernes smag og føre til at en eller anden tager fat med at gennemgå meget eller lidt deraf med sine lærlinge; men det kommer vel!

Deres

A. D. Jørgensen.

Til Rigsdagsmand Gustav Johannsen.

8. Juni 1879.

Kære Johannsen! — . . . Hvorledes går det med processen? — Det har glædet mig meget, at også dette onde for Dem har medført *noget* godt ved at skaffe Dem nogle

af Deres bekymringer fra halsen. Gid De nu måtte kunne vedligeholde humøret i Magdeburg.¹⁾

Deres sidste brev var mig meget velkomment, og skønt jeg ikke svarede derpå, da der intet var at meddele Dem fra min side, lagde jeg det dog ikke upåagtet til side. Vær overbevist om, at De altid hos mig vil finde et uforandret venskab og et hengivent minde! Jeg sidder nu til over ørerne i en »Sønderjyllands historie«, der vistnok bliver på en 3—4 bind og sagtens vil tage lang tid. Men jeg mener, at den skulde bidrage til at genoplive forestillingen om det tabte land her i riget.

Lev vel og hils!

Deres

A. D. Jørgensen.

6o.

Til Højskoleforstander Christoffer Bågø.

9. Avgust 1879.

Kære Bågø! — Blot et par ord ind i Deres travlhed om Deres sidste brev. Sagen står således, at Fischer¹⁾ *personlig* vil fordele alle pengene; qvæstor gennemgår alle ansøgninger (for 14 dage siden var det over 1000), noterer prioritetsforhold og ordner dem efter alt dette og afleverer dem derpå massevis til Fischer, der har frabedt sig enhver indstilling. I *ministeriet* får de *aldeles ikke* sagen til behandling. — »Man« var enig i, at politiske grunde vilde blive i høj grad bestemmende; men det forundrede mig, at man var vis på, at det vilde blive *venstremænd*, som fik det hele. F[ischer] går nemlig ud på at åbne kampagnen støttet til Berg (med hvem han af og til spiser frokost) og så rimeligvis gøre front mod sine gamle uvenner og nu meget lunkne venner, de national-liberale. Meget tyder på, at næste rigsdags-samling vil bringe store overraskelser i den henseende, også fra de national-liberales side vistnok; de er på

deres side bleven misbrugte, ligesom Grundtvigianernes på deres. Kunde man en gang opleve en virkelig sammenslutning af alle *nationale* partier; men der er vistnok sat for meget ondt blod, og Holstein er en stor hindring. . . .

Dersom jeg havde kunnet skaffe mig ferie, vilde jeg have besøgt Dem i denne tid, da De har en større samling ved skolen, men jeg måtte vige af hensyn til mine kaldsfæller. — Kommer De her i byen, håber jeg sikkert at se Dem! Hils Nørregårds!

Deres

A. D. Jørgensen.

Efter Afskrift i Prof. Hans Ollriks Samlinger.

61.

Til Højskoleforstander Rasmus Hansen.

Bakkegårdsvej 15, København V., 24. August 1879.

Kære hr. Hansen! — Tak for Deres brev og tak for den plan, De deri omtaler, det er en gerning, som længe har ventet på sin mand.¹⁾ Jeg har selv i flere år syslet med den tanke at ophjælpe den sønderjydske sag, men den finder større modstand end nogen anden, netop fordi den ingen modstand møder! Der er kun én mening om den, siges der, og netop det er dens ulykke; thi den driver det ikke til mere end en »mening«, og det er for lidt i vor tid. For mit vedkommende har jeg imidlertid måttet nøjes med at være de sønderjydske udgivere til nogen nytte her, medens jeg har forandret og udvidet den plan, jeg dengang havde til delvis behandling af landets historie i hefter »fra Sønderjyllands fortid«, og hvoraf et enkelt udkom (»Sønderjyder i den danske Hær«), til en udførlig og fuldstændig »Sønderjyllands historie«, som jeg nu arbejder på.²⁾ Heraf skal

jeg gerne tage enkelte ting frem til Dem; men jeg vil dog strax tilføje, at det ikke er så let således at tage enkeltheder ud, og jeg tør ikke gå ud fra, at min fremstillingsmåde er letfattelig eller fri for nogen tørhed.

Imidlertid er der noget, jeg kan gøre strax. Jeg skrev i vinter en ret udførlig fremstilling af Nordslesvigs tilstand i national henseende (i anledning af traktaten af 11. Oktober), og denne var bestemt til trykken, uden at [det] dog på grund af de daværende forhold blev til alvor. Jeg havde til hensigt ikke blot at give vore landsmænd et klart billed af det folkeliv, som ligger i sin kamp med døden, men derved tillige at henvise til vor egen opgave: enighed. Senere har jeg ikke tænkt på dette lille skrift, da det vel ikke er opgivet at lade det trykke — (det var hensigten at bruge det i en snævrere kreds) —, men dog udsat i det ubestemte, og jeg skulde nu være tilbøjelig til at overlade Dem det til Deres blad, hvis jeg samtidig kunde få et antal særtryk.³⁾

Det hefte, jeg har liggende, vil fylde omtrent 3 ark; det kan efter sit indhold ikke skilles eller forkortes, da det indeholder et stort stof, uden nogensteder at gaa i det enkelte på den måde, at noget skulde kunne udelades. Det vanskeligste ved dets udarbejdelse var den korthed, jeg havde sat mig til mål, og aldrig har 3 ark kostet mig så meget arbejde. Skulde dette ikke passe i Deres plan, så er der jo ikke den fjerneste grund til at forandre noget i denne for den sags skyld, det bliver da liggende, indtil vi her har brug for det. (En udstykning i numre kan selvfølgelig godt finde sted, da der er flere afsnit.)

Skulde De ville tale med pastor Birkedal om det, som vel er en selvfølge, så beder jeg Dem kun til ham at nævne mig som forfatter, eller hvem De ellers har fuldkommen tillid til, da jeg foretrækker at skrive under navnet »en Nordslesviger«. (Med historiske skildringer er det en anden sag.)

Dette for denne gang, jeg venter nu nærmere svar og skal da sende Dem heftet, der dog må gennemsés først til

sin forandrede bestemmelse. Vil De bringe pastor Birke-
dal en venlig hilsen!

Deres

A. D. Jørgensen.

At De har havt glæde af kirkehistorien er mig meget
kært; det var et taknemligt emne og en stor glæde at
sysle med det!

Efter Afskrift i Prof. Hans Orlriks Samlinger.

62.

Til Rektor H. H. Lefolii.

24. November 1879.

Hr. rektor Lefolii, salutem! — Tak for Deres venlige
brev fra igår. Jeg har ikke, som De synes at gå ud fra,
savnet en udtalelse af Dem i anledning af »V[aldemar]
S[ejr]«, tværtimod bevarer jeg i taknemmelig erindring
Deres samstemning i den plan, jeg til sin tid i hast fattede,
og den udførelse, som den senere fik. Jeg ser ogsaa med
glæde, at Schrøder ansér tanken for brugbar (»Nord[isk]
månedsskrift«);¹⁾ vi må nu afvente de praktiske mænds
domme, når de har fået lejlighed til at gøre forsøg med
den hos de unge. Bålgø har lovet at meddele mig sine er-
faringer i så henseende. Jeg frygter, både efter Schrøders
og Bålgøs udtalelser, for, at jeg ikke tydeligt nok har fået
udtalt, at jeg ingenlunde mener, at hele historien skulde
gennemgås på lignende måde; tværtimod; kan man i lø-
bet af en vinter gennemgå dette eller et lignende afsnit
fyldigt, med bog i hånd, så kan man godt samtidig frem-
stille folkets hele historie på sædvanlig måde; det skal
nok kendes på den hele undervisning, at man (både læ-
rer og tilhørere) har fået en anden målestok. Men »dem
derom«!

Deres venlige forslag om udgivelsen af en »Sverre« har
noget meget fristende, men dog endnu større betænkelig-

hed. Først og fremmest dette, at »Sverre« bør gives på »norsk«, ikke på dansk. Vi bør ikke lukke øjet for den kendsgerning, at vi Nordboer er kommen så langt fra hinanden, at vi ikke godt kan gøre hverandres arbejde. Vi har et stort fælles område, og det bedste er det fælles, men det vilde dog være uhørt, om en Dansk gjorde det overgreb at udgive en Sverre. At tanken derom er opstået, som De siger, hos en Normand, har for mig været en ejendommelig, ualmindelig glæde; thi for mig er tanken om vort fællesskab så altovervejende, at jeg kunde gå meget vidt i den henseende.

Men så den anden indvending, som også[?] vilde gøre denne opgave vanskelig for en Normand. »Sverres saga« er her den aldeles overvejende kilde, den til hvilken alt andet som underordnet måtte slutte sig, og den er sagtens alt oversat på norsk (ældre danske oversættelser findes i samlingen af Kongesagaer).

De samme vanskeligheder møder m. h. t. andre norske konger, de kære sagaer giver overalt den besked, man får, resten må i alle tilfælde søges meget møjsommeligt og i små smuler; det er neppe rigtigt endnu at gå ud fra den modenhed hos de læsere, vi nærmest tænker på, at de skulde kunne indlade sig på en kritisk opløsning af noget så helstøbt som sagaerne om de senere fuldt historiske konger.

For Norges vedkommende måtte altså efter min mening opgaven stilles anderledes; men jeg er ikke tilstrækkelig funderet i landets senere middelalder til at sige noget bestemt i den henseende. Skulde jeg nu, ubesét, ytre en mening, vilde det nærmest være den at fremsøge en særlig fremragende biskop som midtpunkt for en samling af sagastykker, breve, jordebøger, lovbestemmelser m. m. Normændene er i den henseende langt heldigere stillede end vi ved deres ypperlige Diplomatarium. Tages den store kirkestrid og tronstrid, væsenlig samtidig med Valdemar II, vilde man derved tillige i alle henseender få et ypperligt modstykke til denne. Men De eller kand.

Ullmann bør i alle tilfælde afhandle den sag med en Normand, som er tilstrækkelig inde i disse ting til at kunne træffe et valg.

For dog at udtømme sagen for mit vedkommende, skal jeg endnu tilføje, at jeg har fattet forsæt om så mange arbejder, at det er mig aldeles gådefuldt, hvorledes jeg skal få dem tilendebragte, så jeg alt af den grund vilde være så godt som ude af stand til selv at tage fat på et oversætterforetagende. Men dette har dog ingensomhelst betydning havt for de foran fremsatte betragtninger, der bør tale for sig selv.

Skulde lejligheden falde, beder jeg Dem hilse N[ørregaard], B[ågø], Sch[røder] på det venligste; ligeledes beder jeg Dem takke Ullmann for sin i sandhed »frie« tanke.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

63.

Til Gehejmerraad A. F. Krieger.

26. November 1879.

Hr. Gehejmeråd Krieger! — Tillader De, Hr. gehejmeråd, at jeg næst at gentage min tak benytter lejligheden til at meddele Dem en, om end kun lille glædelig tidende? Jeg modtog igår af rektor Lefolii en opfordring fra filol. kand. højskoleforstander Ullmann i Norge, der synes at stå på en fremskudt post blandt Grundvigianerne deroppe, til at samle og oversætte noget lignende for Norge som »Valdemar Sejr« for Danmark; f. ex. »Kong Sverre«. Der kan nu vel af mange grunde ikke være tale om at udføre dette; men for mig var det en lige så stor overraskelse som glæde, at en Normand kunde falde på den tanke at lade en *Dansk* oversætte oldnorsk på *nynorsk*. Det er en lille akkord af *vor* fremtidsmusik!

Deres ærbødigst forbundne

A. D. Jørgensen.

Til Forfatteren Frederik Barfod.

8. Januar 1880.

Kære hr. Barfod! — Jeg skylder Dem vistnok den meddelelse, at jeg er forfatter til det stykke »Danmarks grænse«, som er optaget i »Dansk Folkeblad« for 1. Jan. (som jeg først får i dette øjeblik).¹⁾ At jeg ikke har skrevet under navn har sin grund i, at jeg nødig vilde have, at sagen skulde få noget større omfang; jeg vilde desuden have den set fra et nordslesvigsk standpunkt. At jeg overhoved skrev har sin naturlige grund i, at man derovre selvfølgelig ikke har kunnet læse Deres ord uden bitterhed og sorg, og jeg vilde nødig have, at *De* skulde træde ind i deres række, som man dér ansér for fjender af, hvad vi kalder en *endelig*, d. e. *national* orden. Ja, en grund må jeg dog endnu nævne for min anonymitet, nemlig sammenhængen med den række artikler under samme forfattermærke, som jeg har meddelt om tilstanden under Preussernes herredømme.²⁾

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Til Forfatteren Frederik Barfod.

B[akke]g[årds]vej, 11. Januar 1880.

Kære hr. Barfod! — Eller lad mig sige: kære gamle ven! De har uden at ville det hævnnet Dem på mig; thi De har tilvisse ikke kunnet læse mit stykke med større, lad mig sige beklagelse, end jeg Deres brev. Jeg skrev det mere for at afbøde et slag, som jeg så true Dem i samme øjeblik, som jeg læste Deres stykke, og som sikkert vilde været rettet mod Dem med hensynsløshed, om ikke dér, hvor De havde skrevet, så andensteds.

Og så, fordi det skulde siges. Vi lever i en virkelig verden, og vi må tale virkelighedens sprog til den slægt, der skal bære fremtiden. Desværre vender den blikket fra os og hører kun halvt efter, når vi taler om danske mænds og kvinders nød; den er aldeles ikke at få i tale, når vi nævner Ejderen. Efter min fulde overbevisning vilde »Dansk folkeblad« *væsentlig* have været sat udenfor diskussion, som man kalder det, hvis Deres ord havde været det sidste i denne sag.

Jeg skulde måske ikke have kaldt det »bitterhed«, hvad vi føler ved tanken om Ejderen, vel at mærke som fremtidsmål. (De forveksler mig jo ikke med dem, der bryder staven over fortiden og håner den slægt, der *dengang* kæmpede for, hvad der var vor ret) — men det er dog vistnok det retteste navn. De har aldrig følt den bråd i Deres hjerte, som Sydslesvigernes forræderi efterlod i hver dansk Sønderjyde; De har ikke oplevet de øjeblikke, da disse mænd anrøbte udlandets indblanding, da de drog til Berlin, mens vore brødre blødte på Dybbøl, da de satte himmel og jord i bevægelse for at hindre en endelig retfærdig afgørelse, som kunde have reddet os fra landflygtighed og vort hjem fra at blive fjendernes ejendom. Ja De har aldrig ædt landflygtighedens bitre brød, kære hr. Barfod; De er aldrig kommen hjem og har fundet Deres barndoms minder ødte, og alt hvad der var Dem kært skændet og tabt. De har aldrig tænkt Dem, at man kan forbande sin barndoms træer, fordi de smykkede sig troløst for et fremmed folk, eller føle en brand i sit hjerte, fordi søen er lige frisk og lige skøn omkring en tysk orlogsmænd, som den var før. — Og dette skyldes vore tidligere landsmænd, det er fremkaldt, udviklet og fuldendt af dem, — skulde vi kunne ønske at drage dem med os over til et fremtids fædreland? Bliv ikke forundret over, at vi føler det bittert, når danske folk vil det så.

Frygt ikke for, at noget af denne bitterhed skal knytte sig til Deres navn; det har ingen fare; hver dansk Nord-slesviger vil i den henseende underskrive mit vidnesbyrd

om Dem. Men De har ret, det vilde der endda ingen magt ligge på, sligt går over igen. Men De ytrer Dem så mistroeligt om nutidens og fremtidens dom, og det ikke blot ved denne lejlighed, at jeg dog må tilføje et par ord i den anledning. Tro endelig ikke, at vor tids justerede mål har patent på fremtiden. Jeg er overbevist om, at når en ny Frederik Barfod engang opstår for at fortælle fædrelandets historie for folket, så vil han fortælle den anderledes, end De har gjort, anderledes i indhold, fordi der arbejdes og må arbejdes meget på dette område, anderledes i form, fordi en personlighed aldrig gentages; men hverken han eller hans samtidige vil tage fejl af, hvad man skylder Dem. — Hvormange *personligheder* tæller vor historiske litteratur blandt alle sine *navne*? Navnene glemmes eller »huskes«, personlighederne mindes. De vil mindes, når adskillige videnskabelige storheder neppe mere huskes; når Deres bøger hører op med at være lærebøger, vil de blive kildeskrifter for vor tids historie, dens tænkemåde og livssyn. Intet af hvad der er fremkommet fra Grundtvigs kreds vil kunne sættes over dem, meget lidt ved siden af dem. Og de vil vise, hvorledes friheden og den nordiske enhedstanke slog ud i sine første vårblomster og skød sine første skud. Og de vil vise, hvor dybt vort fædreland var elsket.

Det *andet* glemmes eller »huskes«, det ramses op, måske det hører til almindelig dannelse at huske det; men *sligt* mindes og lever i mindet og bærer frugt, snart hist snart her. Kunde jeg så vist gøre regning på at efterlade mig et venligt minde som De, kære Barfod, da vidste jeg mere, end jeg nu véd.

Lad os da ende denne sag på en god manér og hverken »mindes« eller »huske«, men »glemme« vor meningsforskell over alt det vi er enige om, at elske dette gamle folk og rige og alle dets børn!

Med venlig hilsen Deres

A. D. Jørgensen.

•

Til Landøkonomen J. C. la Cour.

Bakkegårdsvej, 13. Februar 1880.

Kære hr. La Cour! — Da jeg ikke idag traf Dem på Deres kontor, men tilmed fik den oplysning, at De står i begreb med at rejse til Sønderjylland, besluttede jeg at skrive et par ord til Dem om den sag, jeg ellers mundlig vilde have aftalt.

Der kom for et par uger siden en overretsprokurator Casse til mig for at udtale sin beklagelse over, at bog-samlinger i Sønderjylland var så sjældne; han har svigerforældre på Vestkysten og havde været der i sommer. Efter hans mening var tilstanden aldeles fortvivlet, og Hjort Lorenzen havde yderligere bestyrket ham deri, samt henvist ham til mig. Jeg var selvfølgelig meget glad ved dette tilbud om medarbejde af en mand, som jeg hører har det bedste lov på sig (han er rigsdagsmandens søn); men det var mig ligeledes klart, at jeg selv ikke egnede mig til direkte at deltage heri. Dels har jeg nemlig ved at påbegynde en Sønderjyllands historie (som jeg ansér for et gavnligt, ja nødvendigt arbejde) påtaget mig en så stor risiko, som jeg på nogen måde kan forsvare under mine forhold; jeg har for at skaffe mig den aldeles nødvendige tid måttet opgive indtægter, som jeg vanskelig kan få erstattet, og som i alle tilfælde gør det til en pligt for mig ikke at gå videre i den retning. Endvidere tror jeg, at en 3—4 mænd uden den direkte tilknytning til forhold og personer i Sønderjylland vil stå friere i mange tilfælde end jeg. Men De vil lige så vel forstå, at jeg med den største glæde har sluttet mig til Casses plan og agter at gøre mit til, for at den kan udføres; jeg tilføjer, at også Kayser er meget glad ved den og vil støtte den på alle punkter.

Nu var det altså om at få folk til at stille sig i spidsen; Casse havde i den henseende ingen forslag; Kayser, som lød på Lars Dinesen, mislykkedes. Jeg har foreslået Dr.

juris Julius Lassen, (der er udgiver af bladet mod usædelighedens lovbeskyttelse), som også er villig, men ikke tør love synderligt arbejde det første år, da han skal konkurrere til en juridisk professorpost. Endvidere har jeg foreslået frøken Kruse, datter af afdøde D[annebrogs]-m[and] Kruse i Flensborg og plejedatter af Flor, skolebestyrerinde på Vesterbro; hun har med glæde erklæret sig villig og vil kunne gøre meget for at samle bøger ved sit udbredte kendskab til landets lærerinder. Endelig har jeg tænkt på Dem; jeg er overbevist om, at sagen vilde være i gode hænder, hvis De skulde ville og kunne ofre blot nogen tid på den, ligesom de andre. Til at udføre det mekaniske arbejde, holde kataloger, pakke bogpakker, afsende og modtage o. s. v. måtte der holdes en yngre lønnet medhjælper; ad rent privat vej skulde folk opfordres til at give gaver, især i bøger, men også i penge, der måtte af folk derovre indhentes oplysninger, og virksomheden reguleres derefter. Men alt det kan De jo selv tænke Dem. Hvad tiden angår, da er det en selvfølge, at De ikke har meget tilovers, men De forstår jo at bruge andres hjælp, og det er igrunden det vigtigste; også Casse er meget optaget, men hvor får man fat i folk, som virkelig kan og vil udrette noget og ikke har hænderne fulde?

Skulde De nu ville vise sagen den interesse at tage hånd i med, vilde De så meddele mig det foreløbig med et par ord? ja det samme vil jeg da bede Dem om, hvis De ikke tror at kunne tage Dem af den.

Hvis De nu vilde gå med, så bliver udvalget altså på fire, tre mænd og en frøken Kruse (hun er forresten villig til igen at træde tilbage, når Dr. Lassen melder sig til fuld tjeneste, og De skulde foretrække kun at være tre; men jeg antager det for aldeles ligegyldigt, om tallet er lige eller ulige, når det kun ikke er for stort). Det vilde da være heldigt, om der snart efter Deres hjemkomst kunde holdes et møde; f. ex. her hos mig, eller i frøken Kruses skole, eller i Lyngby, hvorhen jeg da vilde følge fr[øken] K[ruse] for, at der kunde træffes foreløbig

aftale. Måske vilde De også kunne opgive Casse en tid, da han kunde træffe Dem her på kontoret, så De selv kunde gøre nærmere aftale.

Og endelig kunde De jo muligvis have lyst til at tænke på hele denne plan på Deres nærværende rejse; derfor har jeg nu givet Dem alle disse »måskeer« og beder Dem tænke venligst over sagen!

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

67.

Til Redaktør Carl Ploug.

Bakkegårdsvej 15, 29. April 1880.

Hr. redaktør dr. C. Ploug! — Undertegnede skal her ved tillade sig i henhold til vor mundlige samtale at tage anledning af den i de sidste dage offentlig fremkomne diskussion om Thorvaldsens forhold til sine samtidige landsmænd Carstens og Zoega, til at tilbyde samfundet for litteraturens fremme et skrift om denne sidste, som jeg i længere tid har været sysselsat med.¹⁾

Hvad der har bragt mig til at anstille temmelig omfattende studier til Zoegas historie, både som personlighed og som videnskabsmand, var fra først af hans sønderjydske slægt og den ejendommelige og stærke udvikling af hans danske nationalfølelse, endog i særlig modsætning til den tyske dannelse, som han var opdragen i. Senere fængsledes jeg imidlertid lige så meget af hans eminente evne som videnskabsmand, hans sjældne blik for den antike kunst, hans ualmindelige humane dannelse og den afgørende indflydelse, han utvivlsomt har havt på Thorvaldsen, med hvem han i 12 år levede sammen. For så meget som muligt at udtømme det biografiske stof har jeg foruden en omfattende trykt literatur gennemgået, hvad der i vore arkiver findes af oplysninger om ham og hans samtidige, samt selvfølgelig hans efterladte hånd-

skrifter på det kgl. bibliotek. Det har herved særlig været mig om at gøre at oplyse hans forhold til hjemmet, hans slægt, hans forbindelser under opholdet i København og hans senere forhold til landsmænd, altsammen ting, som Welcker i sin store tyske biografi har ladet ligge, skønt de for os selvfølgelig netop er af særlig interesse.²⁾)

På den anden side skal jeg gerne indrømme, at det har været uoverkommeligt for mig i alle enkeltheder at følge hans videnskabelige sysler og at gennemgå de særdeles omfattende værker, som udgik fra hans hånd eller henligger utrykte efter ham. Zoega lededes ofte selv ved dette monstrøse forfatterskab, som afnødtes ham og kun meget delvis var et udtryk for, hvad han egenlig levede for. Det er imidlertid en selvfølge, at det vilde være såre ønskeligt engang at få hele dette stof bearbejdet af en fagmand; men et sådant foretagende kan formentlig så lidt siges at være foregrebet af en almindelig biografi, at denne snarere må siges at danne den naturlige indledning dertil.

Således som stoffet nu ligger for mig i en foreløbig bearbejdelse, må jeg antage, at det vil kunne udarbejdes til trykken i løbet af en 6—8 uger fra nu af; det vil på det nærmeste blive på en 12 ark.

Skulde det højtærede samfundsråd ville indlade sig på at udgive et sådant skrift, skal jeg ufortøvet tage fat på det og i løbet af Juni måned have den ære at indsende det til rådets formand.

Med særlig højagtelse Deres forbundne

A. D. Jørgensen.

68.

Til Stiftamtmand Th. A. J. Regenb.urg.

Bakkegårdsvej 15, 16. August 1880.

Højvelbårne hr. stiftamtmand! — Indlagte piece er oprindelig skrevet i et helt andet øjemed, end det, i hvil-

ket den ved trykken fremtrådte; den skulde have været brugt diplomatisk strax efter Berliner-kongressen.¹⁾ Da det ikke skete, omarbejdede jeg den for at dog det med besvær samlede stof kunde komme til nytte. Nu er der taget 2000 særtryk, som tænkes spredte og solgte underhånden sammen med en indsamling for Sønderjylland.

For offentligheden vil jeg selvfølgelig ikke fremtræde som forfatter til slige rumlerier; men i Deres øjne frygter jeg ikke for, at det skulde forklejne mig.

Ærbødigst Deres højvelbårenheds

A. D. Jørgensen.

69.

Til Politikeren Herman Trier.

3. September 1880.

Hr. kand. H. Trier! — »Giv mig et sted at stå på!« Jeg vil da just ikke påtage mig at bevæge verden, men dog at skrive om den historiske kritik.¹⁾ Det jeg stadig savner er bestemte literære udtalelser fra den ene eller den anden side, medens det er tydeligt nok, at sagen på sine steder alt har sin historie. Under sådanne omstændigheder selv at begynde fra bar bund, især for en ikke-pædagog, forekommer mig at være temmelig utaknemmeligt. Nogle antydninger af min opfattelse gav jeg i en fortale til oversættelse af Valdemar Sejr; men så vidt jeg har set, blev de ikke besvarede, ligesålidt som de gav anledning til yderligere udtalelser i samme retning; den store mand L. Schrøder gav mig kun anvisning på nu også at få andre (Ikke-Grundtvigianere) til at se mildt på skølen i Sorø, efterat jeg havde fået Grundtvigianerne til at vise den historiske kritik hensyn.²⁾ Derefter skulde man synes sagen var klar nok. Men den kommer vel frem engang, og da skal jeg med fornøjelse søge at deltage i diskussionen, hvis ikke alt det, jeg vil kunne sige

om den, strax bliver sagt af andre, hvad jeg må ansé for det sandsynligste.

Ærbødigst

A. D. Jørgensen.

70.

Til Rigsarkivar, Dr. jur. V. A. Secher.

København, 8. Februar 1881.

Kære Secher! — ... Med hensyn til udsigterne ved arkivet tror jeg, at vi må stole på en ikke alt for fjern omordning ved Wegeners afgang.¹⁾ Scavenius synes rigtignok ikke at ville røre ved ham, men tiderne skifter jo stadig, og hans ministerium i vort fag vil neppe blive gammelt. Imidlertid nærmer W[egener] sig de 80, og det må dog have en ende. Jeg véd temmelig sikkert, at de mænd, som må ansés for hans nærmeste beskyttere fra fortiden, er ved at opgive ham. ...

Jeg fik idag korrektur på det sidste af »Zoega«; det er 211 sider text og 19 sider petit. Hvorledes det skal gå ham på vejen fra Jerusalem til Jeriko véd jeg ikke; han er vel for let for de lærde, for tung for de læge læsere. Imidlertid stoler jeg på, at et godt ord nok finder et godt sted, og at bogen dog vil bidrage til at genopfriske hans minde hos en og anden.

Iøvrigt hærper jeg i Sønderjyllands historie;²⁾ efterat være nået til 1460 gav jeg mig til at gå alt adels-gods efter, og da jeg havde løbet mig fast deri, gjorde jeg et slag over i reformationshistorien, hvoraf der nu er opstået en ret ordenlig bearbejdelse (tildels kun i udkast) af tiden 1523—44, hvormed jeg vil ende anden del. De to første dele tænker jeg nu på at lade følges ad, også under særlig titel: »Sønderjyllands historie i middelalderen«. Så skulde 1544—1721 (delingstiden) være ét, og 1721—1864 to bind. »Der mensch denkt«. — Men hvad det hele skal blive til uden en ganske anderledes adgang til Gehejmearkivet aner jeg ikke.

Således som De skildrer tilstanden i München for tiden, kan den neppe have noget synderlig tillokkende for Dem og vistnok endnu mindre for Deres hustru. Deres rejse med hende er mig et nyt bevis for den sandhed, at vore koner i mange måder overgår os langt i indre rigdom og styrke. Hvilken mand vilde man få til således at forlade hjemmet uden anden hensigt end det at ledsage. Undskyld at jeg uvilkårligt falder over i en tanke, som i årenes løb melder sig atter og atter, fordi den stadig vinder stadfæstelse i livet. — Nu håber jeg, De snart vil vende næbene hjemad med de andre trækfugle. Afstikkerne til Rom og Neapel pr. rundrejsebillet vilde jeg ikke gøre, da jeg hader den slags rejse; men De har jo særlig sans for at se meget, og fra det standpunkt ser det jo tiltalende nok ud. Men hvis ikke Deres hustru har decideret lyst til det, tror jeg rigtignok, De for hendes vedkommende helst skulde opgive det. . . .

Deres

A. D. Jørgensen.

71.

Til Pastor Ludvig Hertel.

København, 11. Februar 1881.

Kære Hertel! — Deres brev har jeg modtaget og læst med al skyldig opmærksomhed.¹⁾ I mange af Deres betragtninger kan De vistnok have ret, men de er for såvidt uden praktisk betydning, som jeg jo slet ikke er i færd med eller har tænkt på at danne eller være medlem af et udvalg i nogen somhelst retning. Hvad jeg fortalte om et muligt tremands udvalg var en g[am]m[e]l historie, da ingen drømte om Junggreens forening,²⁾ og den gik ikke, fordi det medlem, der skulde repræsentere Grundtvigianerne efter min og de andres opfattelse var fuldstændig umedgørlig og vilde have hundrede »princip«- og detaille-spørgsmål drøftede og afgjorte i forvejen.

Schønberg, der anden gang var tilstede, misbilligede dette aldeles, men vilde ikke selv tage hånd i med, — og da jeg fra først af havde sat alt på at få netop en Gr[undtvigianer] til at arbejde sammen med N[atational]-L[iberale], så havde jeg dermed gjort fiasko. Nu tilbyder Boye sig selv, Casse havde dengang antydnet, at han vilde kunne få Koch med, — eh bien, jeg gør de mænd bekendte med hinanden, det er alt.

Om der nu deraf resulterer et samarbejde af de tre, eller de opgiver det, om de genoptager forhandlingerne med Kayser, som Casse var trådt i forbindelse med, og altså derigennem med Junggreen — det er altsammen noget, jeg intet véd om. Som jeg tidligere har udtalt for Dem og vistnok sidst skrev kommer jeg ikke til at sidde i udvalg, i alle tilfælde ikke før meget andet forandres. Jeg har en bestemt følelse af, at ingen har ret til at beklage sig derover, som kender stillingen. Jeg har min egen ikke ringe opgave; ingen savner mig ved de andre bestræbelser; ingen har i åringer, da jeg stod til disposition og tilbød mig, snart til ét, snart til andet, brudt sig om at modtage min hjælp. Nu da så mange har fået øjet opladt for, hvad der er at gøre, er der så meget mindre grund for mig til at gå med, da min tid er knap. Jeg er desuden vedblivende en vanskelighed for forhandlinger med Monrad, der endnu tiltrods for al opposition er et ikke uvæsenligt led i Sønderjyllands nationale økonomi.³⁾

Grundtvigianerne er et alt for lyslevende parti til, at de skulde kunne nyde godt af reglen: »nil nisi bene«. De er nu delt netop i de samme partier som hele resten af folket: højre, venstre-national og venstre-semitisk; hvad der derfor gælder om nogle gælder ikke alle. For mig står det klart, nu som alt i flere år, at vi stævner hen imod en skarp partideling af nationalt og ikke-nationalt, og der er jo ingen tvivl om, at al tale om Grundtvigianisme på den sidste side er nonsens. Men så længe der ikke er mere *højsind* på de forskellige nationale

hænder end, at de ikke *vil* arbejde sammen, fordi det ene hold vil noget mere til venstre o. s. v., så kan og vil jeg ikke have noget med det offentlige liv at bestille. Jeg kan hverken gå med Gr[undtvigianerne] eller Nat[ional]-Lib[erale], således som de nu er, og jeg har ikke lagt dølgsmål på det for folk af begge partier, og det ikke de ringeste. ...

Skulde jeg høre mere om bestræbelser for at danne udvalg o. s. v., skal De få underretning derom. Iøvrigt råder jeg Dem til at gå med slap arm for det øjeblik, da en passende alliance frembyder sig.

Deres

A. D. Jørgensen.

72.

Til Docent, Dr. phil. Julius Lange.

Bakkegårdsvej, 15. Marts 1881.

Hr. docent J. Lange! — Tak for Deres afhandling om kunsten i Pergamon.¹⁾ Efterat have læst det meste af den, skammer jeg mig næsten ved at have skrevet om Zoega, uden at have kunnet skaffe mig flere forkundskaber i dette hans fag; men livet er kort og kunsten lang; andre må nu gøre det bedre.²⁾

Jeg kan ikke lade denne dag, da jeg har modtaget Deres medfølgende epistel, gå over uden at imødegå dens indhold. Jeg vilde meget nødig have udseende af at have lovet Krieger, hvad jeg skulde have nægtet Dem, ligesålidt som jeg ønsker at stå som den, der gør sig kostbar og holder af at »nødes«. Deres opfordring gik ud på en anmeldelse af Reinhardts bog, som jeg ikke gerne indlader mig på, eftersom jeg sympathiserer med hans sindelag, men ikke med hans historieskrivning.³⁾ Det samme svarede jeg Krieger. Men denne kom senere tilbage til tanken, vistnok væsenlig, fordi jeg nævnte en grov fejl hos Reinhardt, som han ønskede slettet af en dansk for-

fatter; men den antog nu en væsenlig anden form. Hvad jeg altså lovede Kr[ieger] »at tænke på«, det var en selvstændig skildring af Valdemar Atterdag, med alle de nyere bearbejdelser, Reinhardt og Tyskerne, for øje, men på grundlag af min egen (fra Sønderjyllands historie) skitserede fremstilling.

Endvidere var der m. h. t. tiden kun tale om, at dette lille arbejde skulde skydes ind engang i en pause, og det stod slet ikke for mig, at der knyttede sig nogen øjeblikkelig interesse til det. K[rieger] må jo nu imidlertid have opfordret Dem til at holde mig til vinden »uden for-tøvning og forhal«. Imidlertid gør jeg endnu foreløbig regning på Deres tålmodighed, idet det er mig fuldstændig umuligt alt nu at sige noget bestemt om omfang o. s. v. Jeg vil bede Dem nøjes med den forsikring, at jeg vil gøre mit bedste, og at jeg vil være uden nogensomhelst fordring m. h. t. en sådan afhandlings fremkomst i tidskriftet, hvis De som følge af, at De ikke i forvejen kan gøre sikker regning på den, heller ikke kan finde anvendelse for den, når den foreligger, før måske en god stund efter.

Deres forbundne

A. D. Jørgensen.

73.

Til Forfatteren Frederik Barfod.

Bakkegårdsvej 15, 7. April 1881.

Kære Barfod! — Da jeg i dette øjeblik får meddelelse om, at jeg ikke efter løfte kan få noget exemplar af »Dansk folkeblad«, men at det vil blive sendt Dem med posten, opgiver jeg samtidig at opsøge Dem personlig idag, da vistnok mine kaldsfæller gør regning på mig på kontoret.¹⁾ Lad mig da blot med et par ord ønske Dem til lykke og takke hjerteligt for, hvad De har været også for mig! Det har i mange år været min store glæde, at

blandt de ældre frem for alle *De* har set på mig med venlige øjne, og det har særlig glædet mig til denne dag i få ord offentlig at have kunnet aflægge et vidnesbyrd om, at der er langt mere, som sammenknytter end adskiller os!

Med hjertelig hilsen til Deres hustru og slægt.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

74.

Til Pastor Ludvig Hertel.

6. Maj 1881.

Kære Hertel! — Ballonen er gået! ja gu er'en gået. — Men det tog tid at få den fyldt og sat i kurs. Hoslagte indbydelse er et håndgribeligt bevis.¹⁾ Jeg har deltaget i møderne, indtil dette aktstykke nu i mandags forelå trykt, og der blev optaget en liste over en 4—500 mænd i København, som foreløbig skulde have det tilsendt. Dette sker nu i disse dage. Derefter trækker jeg mig nu tilbage fra den sag, indtil de vise mestre pifter i fingrene efter mig, så er jeg der strax med det samme, — hvad det angår, — gud bevares, — det forstår sig!

Det bestemtes, at man skulde begynde fra én ende og ikke lukke munden højere op end hånden er bred; det er udlagt: begynde med København og så, efterat det er afsøgt, gå til andre dele af landet. Hvad bogindsamlingen angår, er dette jo det ene naturlige, da det modsatte fører til intet, fordi der ikke bores på med tilstrækkelig energi eller kræves en overnaturlig anstrængelse. Man har desuden gjort regning på de »lokale midtpunkter«, der må dannes forskelligt efter stedernes beskaffenhed, som foreninger, udvalg eller enkelte personligheder. Vil disse så betragte de københavnske femmænd som mellemed eller ikke? det må også først erfares.

På henvendelsen til Junggreen fik vi det svar, at »penge sendes til Bekker« og »bøger sendes til Monrad«. Dette mødte énstemmig protest fra alle 5 sider (også den blinde passager siges at have protesteret). Aftalen er nu, at man foreløbig vil samle og ordne, og så, når man har noget i hænde, som kan give stillingen lidt moralsk hold, optage denne sag til nærmere forhandling med hele bestyrelsen derovre, og i intet tilfælde give sagen fra sig på den måde. Så i den henseende kan de have fuld tillid til udvalget.

Hvad Deres udgiver-erfaringer angår, da overrasker de mig ikke. Jeg har forlængst gjort dem selv. Jeg vilde engang udgive en biografi af Brorson med en mængde ny oplysninger, men fandt så megen modsigelse, at det faldt bort.

Med venlige hilsener

Deres
A. D. Jørgensen.

75.

Til Dr. phil. M. Steenstrup.

8. Januar 1882.

Kære hr. Doktor! — Idet jeg takker Dem for Deres venlige brev, vilde jeg gerne strax svare på det med et par ord, før De, som jeg formoder det er Deres hensigt, anden gang gennemgår mine fortællinger.¹⁾ (I paranthes bemærker jeg, at jeg nu så at sige er færdig med de 10 sidste; de 5 er hos afskriveren, de 4 næste er gennemgåede med Krieger, og den sidste, 1864, er skreven i udkast.)

Jeg ansér det for en stor fordel for fortællingerne, og altså også for mig, at De vil lægge Deres erfaring m. h. t. det almenfattelige til min iver for at få det frem, som jeg mener trænger til at klares for folk, særlig menige læsere. Men jeg må dog i den henseende, for at klare mit

standpunkt og udgangspunkt nævne det særlige hensyn, jeg har troet absolut at måtte tage.

Det er efter min mening nødvendigt at skelne mellem forskellige læsergrupper. Fra den ene side lægger man vægt på det gribende, det løftende, det begejstrende. Således gjorde Junggreen i en samtale, jeg havde med ham i sommer. Altså fortællingen om Tordenskjold, Valdemar Sejr o. s. v. Fra en anden side siger man: lad os få fuldt rede på, hvorledes de sidste ulykker er kommen over os; hvorlangt gik vor ret; hvor ligger vor skyld? eller kan det ikke siges?

Som læsere må jeg i Sønderjylland tænke mig folk fra 14 år og uden forkundskaber, op til mænd der har læst meget, men intetsteds har fået fuld sammenhæng i landets historie; forældre, som gerne vilde meddele deres børn det, men ikke formår at holde skolelæreren stangen, ja selv de mange dansksindede skolelærere, som udsættes for den stærke påvirkning. Her i kongeriget er det jo en trang fra de højeste til de laveste (på landet), og jeg har i de sidste år ikke været udenfor København uden at blive opfordret med en påfaldende enstemmighed, til at forsøge at give en sådan ledetråd. Nu var det min mening, at bogen skulde indeholde fortællinger, som så at sige hvert barn kunde læse, og at der skulde være noget for de følgende trin i udviklingen opad til *enkelte* ting, som måske kun folkets *lærere* kunde læse, for så at *meddele* det alt efter omstændigheden og tilhørernes evne. Man viger jo ikke tilbage for at beskrive telegrafan og dampmaskinen for lægfolk, skønt det ikke er let; og Sønderjyllands historie lader sig ikke forstå uden en redegørelse for arveforhold og lensformer.

Det er det ene. Det andet, at det er nyt og uprøvet, er ikke min skyld; men jeg er sikker på strax fra først af at have sagt det til alle de mænd, som opfordrede mig til dette arbejde, at jeg kun vilde fremstille min egen opfattelse, medens jeg vilde være villig til at lade den undersøge af hvem det skulde være. Foreløbig har ge-

hejmeråd Krieger godkendt den form, fortællingerne har i renskriften, men for mig må hjertelig gerne enhver somhelst anden gå dem efter, og jeg skal med den største glæde modtage enhver oplysning, der kunde bringe mig selv videre i forståelsen af disse forhold. (Til meddelelsen af den passus i Bernstorffs forestilling til kongen (som ikke før har været offentlig kendt) har Vedel meddelt sit samtykke.)²⁾

Så snart vi kommer udenfor dette område, der for mig er et absolut nødvendigt led i en bog for Nordlesvig, — vil jeg være meget beredt til at bortfjerne ytringer og opfattelser, som forekommer Dem unødvendige, upopulære eller usikre, ligesom jeg med stor fornøjelse skal overveje sammen med Dem og Termansen, om enkelte fortællinger skulde være helt forfejlede, medens andre emner måtte ligge nærmere. I alle tilfælde vil jeg bede Dem meget om at optegne så mange enkelte punkter af den slags som muligt som grundlag for nærmere forhandlinger.

Deres forbundne

A. D. Jørgensen.

76.

Til Gehejmeraad A. F. Krieger.

21. Marts 1882.

Hr. gehejmeråd! — Jeg havde imorges en lang samtale med Høgsbro, i hvilken jeg på mange måder søgte at lægge ham på sinde, hvor stort et ansvar han og hans parti påtog sig ved at sprænge finanslovbehandlingen.¹⁾ Han holdt imidlertid fast på, at universitetsbevillingen var resultat af en éngang truffen overenskomst, der ikke kunde énsidig ophæves af landstinget o. s. v. De tre punkter anså han for umulige i enhver overenskomst; alt andet vilde man ofre for landstinget, om det

krævede det, for at vise, at det ikke skulde være en strid om bevillinger. — Det skinnede igennem, at der var andre, som var villige til endnu større indrømmelser, d. v. s. til indrømmelser på et af de 3 punkter, særlig vistnok Bojsen; men H[øgsbro] syntes at være sikker på, at de ikke kunde samle 25 mand. Bojsen, fortalte han, var så betagen af det pinagtige i stillingen, at han måske vilde nedlægge sit mandat, når den provisoriske finanslov er udstedt, da dermed ethvert håb om en mindelig udgang måtte opgives; ikke en eneste mand i venstre vilde oftere være med til at hjælpe os på ret køl igen efter en sådan krise.

Hvad der var afgørende for H[øgsbro] til ikke at kunne tilråde opgivelsen af noget af de tre punkter nu, var, sagde han, den fuldstændige vished for, at han og hans parti derved i sommerens løb vilde blive aldeles ødelagte. Berg vilde drage omkring og fremstille slaget som vundet, men forrådt af de moderate: højre var slået, splittet, oprevet; så i det sidste øjeblik var H[øgsbro] kommen ministeriet til hjælp, og nu sad vi der igen med det.

Jeg førte derefter samtalen over på de muligheder, som måtte ligge bagved et provisorium — (dersom altså landstinget ikke vil tage andre indrømmelser i vederlag for de 3 punkter) —. H[øgsbro] udtalte i den anledning, at efter hans mening var sammenstød med befolkningen kun derved undgåede i 1877, at alle venstremænd offentlig og privat havde anvendt hele deres indflydelse for at forhindre det; han for sit vedkommende med den motivering, at man havde havt en formel uret på sin side. Sådanne udtalelser vilde denne gang ikke fremkomme, men man vilde lade sagerne gå, som de kunde. Han udtalte som sin bestemte mening, at alvorlige sammenstød ikke vilde udeblive. Følgerne heraf mente han vel var vanskelige at beregne; han anså det endog for tænkeligt, at forfatningen under en eller anden form vilde blive sat ud af kraft; men han var tillige forvissat om, at dette kun vilde blive et tids spørgsmål.

På mit spørgsmål om, hvilke fordringer venstre vilde stille, dersom en af dem under sådanne omstændigheder blev kaldet til at danne regering, svarede han efterhånden i samtalens løb, som det forekom mig i fuld oprigtighed, følgende: Dersom mod forventning Berg skal danne en regering, så vil ingen af de moderate gå med ham, da han i virkeligheden savner alle forudsætninger til at holde sig mere end helt forbigående. Kaldes Krabbe, hvad der må anses for det sandsynligste, så vil han strax og ubetinget søge samarbejde med de moderate højremænd i landstinget; der vil ikke blive gjort noget forsøg på at regere med folketinget alene. Jeg gjorde ham opmærksom på, hvor farligt det dog er at appellere til de tilfældige afgørelser mellem konge og folk, og hvor ulige bedre det vilde være at enes før bruddet; men han fandt det rent ud utåleligt at fortsætte de sidste års arbejde og var for så vidt ret fornøjet med, at de to opløsninger havde bragt en begyndelse til enden. En fortsættelse vilde meget snart føre til, at de moderate helt forsvinder, idet de enten vil slutte sig til de radikale eller opgive deres politiske virksomhed, ligesom forhen medlemmerne af »mellempartiet« gjorde.

Om nu alt dette interesserer Dem, véd jeg ikke; men jeg har dog villet meddele disse hovedpunkter som bidrag til at belyse opfattelsen på dette sted.

Med særdeles højagtelse Deres

A. D. Jørgensen.

77.

Til Rigsarkivar, Dr. phil. C. F. Bricka.

28. Marts 1882.

Kære hr. Bricka! — Habent sua fata libelli! Da jeg læste Deres venlige opfordring til at skrive om Erslevs bog, var det mig en bitter tilfredsstillelse at kunne sige: *det er jeg da i alle tilfælde fri nok for!*¹⁾

Tingen er den, at jeg i det sidste års tid har været som en belejret fæstning med Julius Lange som angriber. Ved hjælp af Krieger lykkedes det ham ifjor at få en aftale om at anmelde Reinhardts »Valdemar Atterdag«. Imidlertid blev det mig komplet umuligt på grund af arbejde, hvis nødvendighed Krieger måtte anerkende, og senere har jeg med god virkning holdt det gående med en henvisning til, at den af Erslev ventede bog måtte tages med, da R[einhardts] er temmelig tynd, og jeg helst vilde samle det hele tidsrum til en lidt mere selvstændig fremstilling med særligt hensyn til Sønderjyllands stilling; anmeldelse i og for sig falder mig vanskeligt. Det er derfor med en sand galgehumor, jeg nu kan meddele Dem dette; thi skønt det fritager mig for at drukne i »historisk tidsskrift«, er det jo kun, fordi jeg skal hænges i »nordisk tidsskrift«!

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

78.

Til Højskoleforstander Rasmus Hansen.

11. April 1882.

Kære hr. Hansen! — Efter Deres opfordring har jeg talt med dr. Steenstrup om at tage en enkelt fortælling ud af rækken til Dem; der kunde jo selvfølgelig ikke være tale om, at jeg kunde gøre det på egen hånd.¹⁾ Han nærrede meget velvillige tanker om Deres blad, men mente, at det endnu var alt for tidligt at komme frem med fortællingerne. Tingen er den, at vi skal have billeder og kort til dem, og dette går ufatteligt langsomt. Først efterat St[eenstrup] havde fået den sidste linje manuskript, begyndte han at tænke paa disse ting, og nu går det i et dræbende tempo dermed. Resultatet er, at vi må være glade, hvis bogen kan udkomme til efteråret. Imidlertid var St[eenstrup] ikke uvillig til at tillade »særtryk« i »Dansk folke-

blad«, naar vi kom nærmere ind imod udgivelsestiden, og han syntes da endog at tænke sig, at det vilde være rimeligt at sende Dem et par stykker. — Jeg skal da nok beholde det i tankerne. — I afsnittene om tiden 1830—48 har jeg benyttet stykker af min biografi af Koch, da jeg ikke havde lyst til at gøre særlige anstrengelser for at skrive dette anden gang med variationer;²⁾ ligeså har jeg i det væsenligste brugt et stykke om »Absalon og Venderne«, som jeg engang skrev for forsvarsforeningen.³⁾ Ellers er det nyt altsammen. Termansen påstår, at det er en sammenhængende Danmarkshistorie, men deri fejler [han] meget. Efter et løst overslag vilde der udkræves 20 yderligere fortællinger til de 40, der her er samlede, hvis der virkelig skulde bringes sammenhæng til veje. Det vil nu vise sig, hvorledes det går med denne prøve; Deres mistrøstige udtalelser om den historiske sans selv blandt højskolefolk er temmelig nedslående.

Hvorledes De er tilmode ved »politiken på afstand« kan jeg omtrent tænke. Jeg har gået midt i den lige fra nyår og har indtil op imod påske havt et svagt håb om forlig; nu har jeg opgivet det (så omtrent).⁴⁾ Tingen er den, at begge parter vil et brud. Højre (*godsejerne*, ikke de besindigere og dygtigere national-liberale, de er villige til forlig) mener gennem et provisorium i et par år at myge befolkningen, venstre tror ved det samme middel at kunne ægge den til voldsom modstand og derigennem tvinge K[ongen] til at give efter. Det er et farligt spil fra begge sider, og der er gjort meget for at forebygge det; både i højre og venstre er der megen god vilje; men de yderliggående har fuldstændig magten. Estrup-Scavenius er urokelig på at drive sin sag igennem, skønt det synes at mislykkes for dem; Matzens udfald mod Krieger, der både åbent og i al stilhed har gjort meget for at forebygge krisen, viser hvorledes det står til på den kant. De enkelte virkelig besindige mænd i venstre formår intet mere. Berg fører an for hele flokken, og selv han synes at have tabt herredømmet over sine handlinger, medens

Hørup og Brandes, vore ånds-nihilister styrer ham. Hvorfra skal hjælpen komme? Alt er forsøgt; et ministerskifte er den eneste mulige udvej, men det vil ikke komme, med mindre der sker aldeles uventede ting. Blot venstre havde gnist af tålmodighed og selvbeherskelse, så vilde det have alle kort på hånden; så længe dette ene mangler, kan det kun vinde ved — et spil. Men muligheden af, at det kan gå godt, er en uovervindelig fristelse for de mænd, der har sat deres liv på politik. — Nok om det! — Det er tanker, jeg drøfter atter og atter, derfor falder de mig i pennen. At jeg her går og gælder for venstremand, fordi jeg forsvarer folketingets ret i store og væsentlige punkter, er en selvfølge. Men det er uforsvarligt at tie under sådanne forhold, hvor så meget står paa spil og hvor tilfældigheden spiller en så stor rolle.

Hils Deres hustru, Birkedal, Thomsen o. s. v.

Deres

A. D. Jørgensen.

Efter Afskrift i Prof. Hans Orlriks Samlinger.

79.

Til Dr. phil. M. Steenstrup.

20. Maj 1882.

Hr. dr. M. Steenstrup! — Idet jeg sender Dem hoslagte hefte tilbage, tillader jeg mig dertil at knytte et par almindelige bemærkninger.¹⁾ At jeg først fremkommer med dem nu er måske en fejl; men den har sin naturlige grund i den uklarhed, som for mit vedkommende har måttet hvile over det temmelig indviklede forhold, hvori jeg ved udgivelsen af denne bog har stået til Dem og disse andre velyndere.

Det forekommer mig, at vi er på gode veje til at falde i den snare, som jeg til sin tid, som De vil mindes, røbede så megen frygt for: at spilde en ganske uforholdsmæssig

tid på drøftelsen af ubetydelige ting eller pinlige forhandlinger om smagsager.

Efter at jeg i løbet af 8 måneder lojalt havde indfriet mit løfte om at skrive de 40 fortællinger med tilsidesættelse af alle andre arbejder, troede jeg nu at kunne gøre regning på at komme tilbage til disse for at indhente det forsømte. Fejlen ligger måske til dels hos mig selv, når dette ikke hidtil har været muligt for mig; men den stadige afbrydelse ved de utallige småspørgsmål i kårtegningens detaljer, træsnittenes bestemmelse og teksternes gennemsyn forhindrer mig fra at komme til ro i noget-somhelst; jeg må kunne arbejde med udelt opmærksomhed og med fuld kraft, hvis jeg overhoved skal udrette noget.

Kunde De nu ikke i den henseende komme mig noget til hjælp? Hvad træsnittene angår, da kunde vi vistnok uden risiko slå os til ro med, hvad der nu er vedtaget og overlade til xylografen at gøre det færdigt snarest muligt.

Kårtene skal jo sagtens have deres tid, men de må fra vor side dog nok kunne expederes lidt en gros. Hvad endelig fortællingernes text angår, tror jeg, at vi absolut må tilendebringe forhandlingerne om dem, før de kommer i trykkeriet. — Det er selvfølgelig altid en såre pinlig, og for mig hidtil aldeles uvant sag således i det enkelte at skulle gøre rede for udtryk og vendinger, som er fremgåede af måneders sysselsættelse med emnets fremstilling, men at komme tilbage til disse spørgsmål gang efter gang bliver ligefrem utåleligt. Jeg kunde altså ønske at få lejlighed til med Dem én gang for alle at gennemgå Deres henstillinger, for da at retfærdiggøre min opfattelse i de mange tilfælde, i hvilke jeg ikke har taget dem til følge. Det er jo en ringe trøst for mig, at håndskriftet sendes i trykkeriet i den form, jeg giver det, når der senere skal foretages forandringer i ord og udtryk, som jeg ikke har kunnet gå ind på efterat være bleven gjort opmærksom på en forskellig opfattelse.

Måtte jeg nu bede Dem om at tage disse bemærkninger under venlig overvejelse? De vilde derved i høj Grad forpligte

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

8o.

Til Rigsarkivar, Dr. phil. C. F. Bricka.

5. September 1882.

Kære hr. Bricka! — Tak for Deres brev! Skønt jeg læste det med meget blandede følelser, var det mig dog overordenlig kært at modtage det, da hvert ord i det er så berettiget, så sandt og rigtig tænkt og følt. Det er derfor også med meget blandede følelser, jeg sætter mig til at besvare det; men jeg vil ikke kunne tænke på andet, før det er gjort.¹⁾

Kære Bricka; jeg har overvejet de forhold, som vi talte så længe om i søndags, så nøje, at jeg vilde krænke, hvad jeg ansér for min pligt, dersom jeg i noget væsenligt led forandrede min opfattelse. Når jeg, før der forelå nogen nødvendighed for det, måske for tidlig, sét fra mit personlige standpunkt anså det for rigtigt åbent og helt at fremlægge min opfattelse for Dem, da var det i tillid til, at det vilde være en god indledning til engang i tiden ikke blot at vinde Deres bistand rent udvortes, men også Deres tillidsfulde tilslutning til en virksomhed og et ansvar, der aldrig er let, men for mig i flere henseender muligvis kan have endog store vanskeligheder. At begynde med store løfter og lokkende udsigter ligger fjernt for mig. Jeg vilde selvfølgelig have kunnet undvære Deres hjælp; men jeg har ikke lagt skjul på, hvormegen pris jeg sætter på den, og denne pris forringes ikke i mindste måde derved, at De først kom til mig, da jeg ellers rimeligvis vilde være kommen til Dem.

Nu til sagen! De har fuldstændig ret i, hvad De siger om Deres adkomst til en plads i arkivet, kun at De giver den et altfor beskedent udtryk. Hvis det, som det forekommer mig, er i mismod, da bør De ikke lade det få for meget råderum; thi Deres plads i vor historiske litteratur er sandelig ikke ringe.

Men når vi nu kommer til den praktiske anvendelse, vil De sige, så har De dog intet ud deraf. Jeg tror ikke, det kan siges. Det at De kan tænke på at gå over i en sideordnet institution med fuld anciennitet, når det efter 11 års forløb står således, at De af flere grunde ønsker det, det er efter vore forhold i og for sig en stor fordel. Tænk Dem nemlig en anden (ligeegyldig hvem, undtagen Fr[idericia] fremsætte dette ønske, så vil De strax se, at vedkommende vilde blive komisk. Når jeg, som jeg håber for min egen skyld, skal indstille Dem dertil, da vil jeg føle mig i højeste grad opfordret til stærkt at fremhæve det exceptionelle i Deres stilling og i arkivets tilstand.

Nu Bloch. Hvad der taler for hans berettigelse til at beholde sin stilling, har jeg alt nævnet for Dem. Når sagen særlig kommer til at dreje sig om udnævnelsen til embedsmand, så er den ganske særlig brændende for ham. Som De véd, er han meget svag, og hans svaghed er af den natur, at den måske (ikke usandsynligt) enten gennem en akut krisis eller en kronisk nedbrydelse af hans hele konstitution vil nøde ham til i en tidlig alder at søge sin afsked. Dette vil være ham rent umuligt, dersom han ikke i en rimelig tid bliver pensionsberettiget og opnår de 10 tjenestear, i hvilke pensionen stiger til den halve løn. For Dem har dette hensyn (menneskelig talt) langt ringere betydning.

Lad mig altså lægge disse to ting til Deres betragtninger og til, hvad jeg i søndags fremførte (— jeg savnede dem alt kort efter samtalen, da de havde haft en væsentlig del i mine overvejelser, uden at jeg havde fået dem

nævnet —): på den ene side det fortrin, der gives Dem fremfor andre, efter en årrække at kunne ombytte Deres valg med et andet, mere lovende, uden at lide på ancienniteten; på den anden humanitets-hensynet til Blochs triste fremtidsudsigter.

Det skulde gøre mig meget ondt, om denne min opfattelse af sagens helhed for Dem skulde fremkalde en misstemning eller vel endog bringe Dem til at fortryde, at De så uforbeholdent har ytret Deres attrå efter at komme til arkivet. Jeg kan forsikre Dem, at De ikke derved har tabt overfor mig. Og den omstændighed, at jeg så hårdnakket tager mig af Blochs sag, skønt han aldrig med et ord har anmodet mig derom, ligesom han personlig står mig så aldeles fjern, må da tillige være Dem en borgen for, at heller ikke Deres sag hos mig er udsat for senere tilfældigheder.

Hvad nu endelig Deres ansættelse angår, da gennemgik jeg jo strax i søndags mine notiser, og så da nok, at det vilde være meget vel forsvarligt strax at ansætte Dem med 1500 kroner, altså efter den første senere forandring (sommeren 83?) 1600. Det er da også mit håb, at det ikke vil vare længe, før De når videre, ind blandt de »kongelige« (Gennemsnittet for denne lykkelige er jo 42 års alderen!) Hvem véd, om det ikke alt kan komme samtidig med det andet? Dog, jeg vil ikke fremføre ting, som ligger udenfor vor indflydelse, og at jeg i den henseende har et endog meget godt håb kan jo ikke hjælpe Dem.

Må jeg nu stole på, at De vil læse dette med samme velvilje som den, De hidtil har vist, hvad jeg har kunnet meddele Dem? Noget må De også skrive mig tilgode for den fortrydelse, jeg vil vække hos Deres undermænd Ferslew og Secher, der uden tvivl føler sig sikre på mere, end De opnår.

Nominativ: jus! vocativ: o je!

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

81.

Til Rigsarkivar, Dr. phil. C. F. Bricka.

9. September 1882.

Tak også for det andet brev, kære Bricka, og vær overbevist om, at det ikke vil blive upåagtet. Hvorledes jeg skal bære mig ad med Dem, ser jeg endnu ikke rigtig; men hvis De vil give mig tid, så klarer det sig nok med en eller anden udvej, så vi både kan få gjort, hvad der skal gøres, og det med, som ikke skal forsømmes. Kun dette ene (for alle tilfælde) som svar på Deres spørgsmål: »hvis nu arkivloven vedtages *uden* den nye arkivsekretær, hvad så?» — ja, så *skal* der skaffes plads ved en afskedigelse. — Men, som sagt, lad mig få lidt tid; endnu er jo alt så uklart og usikkert.

Deres

A. D. Jørgensen.

82.

Til Dr. phil. M. Steenstrup.

10. September 1882.

Kære hr. dr. Steenstrup! — Da vi bestemte, at anmeldelsen af »fortællingerne« skulde undgås til efter nyår, bad jeg »Dagbladet«s Lund (senior i studenterforeningen) om at arrangere det for Dagbladets vedkommende. Jeg har imidlertid ikke senere kunnet træffe ham i Athenæum, medens jeg på den anden side ikke ret vel kan fornærme ham ved at gå til Grove. Skulde han nu have glempt det, hvad jeg ikke anser for umuligt, så har vi måske spillet gående, som drengen sagde, da han væltede med musikanterne. Slår Dagbladet løs, så føler alle de andre sig frie. — Vilde De altså ikke være så venlig at skrive et par linjer til Grove; der vil da i intet tilfælde være noget stødende i, at opfordringen gentages fra anden side. Hvorledes går det med bogen?

Deres

A. D. Jørgensen.

Til Stiftamtmand Th. A. J. Regenburg.

Bakkegårdsvej 15, 16. September 1882.

Højvelbårne hr. stiftamtmand! — Hermed tillader jeg mig at sende Dem et lille opus, som idag ser solens lys for første gang.¹⁾ Det er skrevet efter opfordring af brygger Jacobsen og er trykt i 10.000 eksemplarer til uddeling i Nordslesvig foruden 5000, som skal sælges her i kongeriget af folkelæsningselskabet. Nogen interesse vil det vel nok have for Dem af denne grund, og måske tillige, fordi det indeholder resultaterne af mine studier af Slesvigs historie, så vidt jeg hidtil er kommen med dem.

Bygningshistorie[n] skulde jeg alt have sendt Dem for 14 dage siden efter anmodning af Krieger, der har gjort mig til sekretær i sin bygningskommission og derpå har afnødt mig dette arbejde.²⁾ Det har jo altid nogen interesse for dem, der selv har gået i kancelliet.

Personligt har jeg det godt. Til nyår skal Wegener endelig afskediges, og det er da ministerens mening at udnævne mig til hans efterfølger; men om det vil blive til alvor, véd jeg ikke.³⁾ Imidlertid har dette arrangement forhindret mig i at søge pladsen ved universitetet efter Paludan-Müller. Man siger nu, at W[egener] for muligvis at redde stillingen for sin protegé Krarup, hos kongen vil gøre gældende, at dette ansvarsfulde embede bør besættes »allerhøjst umiddelbart«, uden hensyn til ministerens indstilling. Om han kan nå iland hermed, eller hvad ellers kan ske, må tiden vise

Hvad der iøvrigt foregår i den »lærde republik«, er Dem vistnok mindst lige så bekendt som mig; jeg lever udenfor »hovedstrømningerne«. I vor historie er der jo rigtig kommen liv imod, hvad der var for 10 år siden. Desværre vil granskningen vel tildels få et noget evropæisk tilsnit. Schäfer, som skal fortsætte Dahlmann, har været her i sommer og tilmed gjort fodture gennem landet, også gennem Slesvig.⁴⁾ Han havde ved sin vandring i Angel fået et tydeligt indtryk af det forlorne i den tyske

nationalitet der. På Bornholm fandt jeg spor af ham i Allinge gæstgiveri; der havde han skrevet vers på dansk og tysk i fremmedbogen og kaldte sig »Liebhaber der dänischen Sprache u. Geschichte«. — Nu får vi se, hvad han får ud af vor historie. Mine venner, Hasse og Buchwald, har ikke, så vidt mig bekendt, søgt at opretholde deres opdagelser i dansk historie. Af Hasse skal der forresten snart komme en studie over »Riber ret«, »welche den Herrn Jørgensen und Secher eben nicht sehr gefallen wird«. . . .

Med særdeles højagtelse ærbødigst

A. D. Jørgensen.

84.

Til Dr. phil. M. Steenstrup.

4. Oktober 1882.

Kære hr. Dr. Steenstrup. — Efter Deres anvisning har jeg idag på Karlsberg hævet 3000 Kroner, hvorved altså honoraret for det hele oplag af »fortællingerne« (5000 kroner) er betalt. Idet jeg takker Dem for denne over min forventning gunstige afgørelse af en sag, som jeg fra første færd overlod til Deres bona officia, må jeg tillige tilføje en hjertelig tak for al den møje, De har påtaget Dem, og al den utrættelige omhu, der er bleven bogen til del fra Deres side. Nu, da vi er færdige med dette lille samarbejde, falder det mig på sinde, at jeg vistnok ofte må være forekommen Dem som meget umedgørlig og utaknemmelig; men jeg vil da bede Dem betænke, at jeg har været overordenlig betagen af dette arbejde. Jeg gik til det med en meget alvorlig følelse af det ansvar, der er forbunden med den gerning at tale til så mange, og jeg vidste, at det aldrig kunde lykkes mig at gøre det med den myndighed og så indtrængende, som det burde ske. Jeg kunde dog heller ikke noget øjeblik tænke på at skyde det fra mig. Da jeg så tog fat og fordybede mig i det,

glemte jeg alle betænkeligheder og følte mig så sikker på, at noget måtte der dog komme med af, hvad jeg selv havde tænkt og følt ved det. Nu bagefter forekommer det mig igen at være et voveligt foretagende. Det er mig da en stor beroligelse, at jeg dog i alt væsentligt har havt Deres samstemning, både i det enkelte og i det hele.

Jeg håber da også, at vi skal komme til oftere end denne ene gang at hjælpes ad; i alle tilfælde skal jeg bevare denne i taknemmelig erindring.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

85.

Til Rigsdagsmand Gustav Johannsen.

16. November 1882.

Kære Johannsen! — Deres brev har glædet mig overordenlig, fordi det viser mig, at De, og altså også mange andre, vil have glæde af min bog.¹⁾ At jeg i den henseende har været noget i tvivl, både før jeg skrev, og efterat det var forbi, vil De finde naturligt; derimod var jeg under hele arbejdet fast overbevist om, at således skulde det være og ikke anderledes. Uden denne sikkerhed i frembringelsens øjeblik kommer man ingen vegne. Nu er det jo vistnok så, at adskillige fortællinger er kun for en mindre læsekreds; men de burde efter min mening ikke savnes for de få eller flere, som dog kan nyde godt af dem, og som føler trang til forklaring også af det mere indviklede. Nogle læsere vil da måske til gengæld finde et og andet overflødigt og alt for bekendt. Hvad der jo særlig har glædet mig, og efter mit standpunkt er det glædeligste, er dette, at folk af den højeste dannelse og med den rigeste kundskab, har havt interesse af at læse bogen, samtidig med at den særlig søger almuesmænd og halvvoxne drenge.

mærket. Valget af plads er af stor betydning, og meget kan vistnok siges for begge projekter. Dog tror jeg ikke, De skal gøre for megen regning på fremmed hjælp ved Melfar sund; den vil i alle tilfælde blive dyr. Efter vore forhold er og bliver Københavnseggen det eneste sted, hvor virkelig varig og god hjælp kan haves, og det er ikke blot ved folk, der går ud, men også derved, at lærlingene kan føres ind til byen og dens samlinger og mindesmærker. Jeg miskender ikke betydningen af, at der skal pløjes og sås *overalt* i Danmark; men vi må ikke opgive hovedstaden og ikke tro, at noget andet sted kan give eller erstatte de mægtige indtryk, som den uvilkaarligt giver. Vil man derfor samle lærlinge til et langt ophold, så rejsens udgifter o. s. v. taber deres betydning, så bør efter min mening København foretrækkes ethvert andet sted. De er jo selv herre over at begrænse skadens indflydelse. Der er f. ex. Hørsholm og egnen deromkring, som snart får jernbane hertil, såvidt jeg véd. Det vigtigste er imidlertid, at De får taget fat. Når først det er begyndt, vil De vistnok kunne gøre regning på en betydelig hjælp fra det offentlige. Dr. Steenstrup er meget gunstig stemt for Dem. Særlig vilde det jo være en ren velsignelse, om de kunde få Sønderjyderne med, intet vilde kunne være heldigere for de danske hjem derovre.

Hjertelig hilsen til Deres hustru, Birkedal, Lorenzens, Thomsen og alle gode venner, kvinder og mænd!

Deres

A. D. Jørgensen.

89.

Til kgl. Skuespillerinde, Fru Johanne Luise Heiberg.

31. Januar 1883.

Fru Etatsrådinde Heiberg! — Deres venlige indbydelse var mig dobbelt velkommen, da jeg af den kan slutte, at De nu befinder Dem idetmindste tålelig vel. Når jeg nu

selvfølgelig med megen glæde efterkommer den, er det som altid, når jeg har tilladt mig at lægge beslag på Deres tid, med en stærk følelse af, at Deres venlighed går langt over mine ringe selskabelige evner. Men i des højere grad vil De jo så rigtignok kunne være forsikret om min taknemmelighed.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

90.

Til Direktør i Udenrigsministeriet P. Vedel.

9. Februar 1883.

Hr. Geheimelegationsråd! — Vildtet løber denne gang af sig selv i vort garn. Imorges fik jeg nemlig brev fra G[ustav] J[ohannsen] i Berlin med bøn om råd og hjælp til interpellationen.¹⁾ Det kniber med at få de nødvendige med-interpellanter, siger han, og han ønsker derfor at få den tale, Hage begik i folketinget om et godt forhold til Tyskland.²⁾ Denne skal jeg nu i dag see at få fat i hos Krabbe eller Elberling, og det vil da falde såre naturligt, når jeg samtidig oplyser ham om sagens retlige stilling. Han har i den henseende, som jeg hører, væsentlig »Nationaltidende« at holde sig til; den sendes ham nemlig af redaktøren.

Deres

A. D. Jørgensen.

91.

Til Rigsdagsmand Gustav Johannsen.

København, 10. Februar 1883.

Kære Johannsen! — De modtager med samme post som dette en samling af folketingstidender med Hages

tale. Samtidig tillader jeg mig at sende Dem hoslagte afskrift af en afskrift, jeg til sin tid har skaffet mig. Den er ikke trykt, men heller ingen hemmelighed, skønt jeg jo ikke ønsker, De skal opgive mig som den, der har sendt Dem den. Skulde man endelig af en eller anden grund trænge på for at få at vide, hvorfra De har den, kan De frit opgive mig, da det ikke står i nogensomhelst forbindelse med mit embedsforhold.

De vil af dette aktstykke se, i hvor høj grad »Nationaltidende« (som jeg af Kaysers hører er Deres vejleder i denne sag) tager fejl ved at påstå, at den pr[eussiske] regering kan udvise folk, der er dem »lästige«. Dette kan jo nemlig en mand være »ganz im allgemeinen«; men her kræves noget aldeles *positivt*: »feindselige Gesinnungen« (side 2 nede), der jo må træde frem i *handling*. Blot det faktum, at de Danske ved deres *nærværelse* er et ubehageligt sammenligningselement for de andre, kan nok fra statens standpunkt siges at være den »lästig«, men det er ikke nogensomhelst hjemmel for udvisning.

Den anden påstand, De vil kunne møde, er denne, at vor regering ikke kræver *dansk værnepligt* af sine der boende undersåtter, og at derved uligheden bliver så stor og »lästig«. Men dette er i medfør af den danske lovgivning, der aldrig har krævet værnepligt af sine i udlandet bosatte borgere (medens den *forhen* har krævet den af fremmede her i landet). Nu er forholdet aldeles legalt dette, at vi kun udskriver danske, her i riget bosatte indfødte til militærtjeneste, medens *vore undersåtter* har *ret* til at bo i udlandet, uberørte af de forskellige landes værnepligtsbestemmelser. Preussen stillede ved forhandlingerne i Åbenrå 1872 *ingen fordring til*, at dette forhold, *som var dem bekendt*, skulde forandres!

Det vilde være mig kært, om De vilde meddele mig et og andet af Deres senere erfaringer i denne sag! Lev vel!

Deres

A. D. Jørgensen.

Til Professor, Dr. phil. Kr. Erslev.

2. Marts 1883.

Kære hr. professor! — Hjertelig lykønskning til den endelige afgørelse af sagen!¹⁾ — Skønt jeg jo nok beklager det tab, arkivet lider ved Deres bortgang, så må jeg dog sige, at jeg foretrækker det nu, hellere end at have dette sværd hængende over hovedet som en stadig foruroligende mulighed, hvad der jo vilde være bleven uundgåeligt, hvis Schiern havde levet længere. Jeg håber nu, at det skal lykkes Dem at virkeliggøre, hvad der i mange år var *min* kæreste tanke, i ord og eksempel at virke til gavn og hæder for fædrelandets historie.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Til Etatsraad F. Meldahl.

17. Marts 1883.

Højtærede hr. etatsråd! — . . . Deres venlige forespørgsel om »opstanden i Nederlandene« kan jeg kun besvare derhen, at enhver sådan gave er yderst velkommen i Nordslesvig; man har brug for alt, hvad man, især af den art, kan få; der er så vidt jeg véd mellem 90 og 100 bogsamlinger. Gaver modtages derovre af Junggreen i Åbenrå og kollaborator Monrad i Flensborg, her i byen af overretsprokurator Casse (Vestergade) og af Athenæums bibliothekar Boye.

Ærbødigt Deres

A. D. Jørgensen.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

15. Juli 1883.

Kære hr. rigsarkivar! — Må jeg begynde med en hjertelig tak for Deres tvende skrivelser og de venlige tanker, der deraf lyser mig imøde. De kan ikke med større glæde end jeg mindes vort korte bekendtskab, og jeg kan i sandhed sige, at jeg stadig senere har havt Dem for øje, når jeg har tænkt på Kristiania. Deres senere sygdom bedrøvede mig meget, men des mere venter jeg nu af Deres genvundne helbred, især når De kan være så lykkelig at slippe fra politikken.¹⁾ Den er i vor tid en vandring i ørken med få eller ingen oaser. — Jeg må dog tilstå, at de hidsige forfatningskampe i vore lande aldrig har foruroliget mig synderligt, uden for så vidt som de sløver blikket for de store nationale opgaver og de farer, som truer os fra den store verden. Mit livs tilskikkelse er blevet den, hver dag i det mindste én gang at føle brådden af mine særlige landsmænds tunge lod. I alle andre forhold har jeg hidtil følt mig lykkelig, kun dette ene er for mig et ulægeligt sår, som jeg nødes til atter og atter at betragte. Jeg har derfor taget det at skrive Sønderjyllands historie som en uundgåelig skæbne, eller jeg vil hellere sige en kær pligt. I grunden er dette og kun dette historie for mig; det var min plan, da jeg var 16 år, og bliver den engang udført, da er jeg med det samme færdig med historien.

Deres brev af 11. ds. modtog jeg igår, dagen før min ferie skulde begynde; jeg kunde dog heldigvis anvende hele dagen på at gennemgå Kr[istian] Frederiks norske papirer. De eftersøgte adresser kunde jeg dog ikke finde, og jeg tvivler meget på, at de overhoved findes her. Kr. VIII's arkiv er nemlig omhyggelig ordnet af Holten, forsynet med registratur o. s. v., og særlig er det norske samlet. Jeg fandt da også et lille læg med påskrift: »Originaladresserne fra stortinget«, men deri fandtes kun de

bekendte om valget og forfatningen. Den sidste var af 19. Maj, men den opfordrer kun kongen til at kundgøre som det norske folks beslutning, hellere at tåle alt og føre en håbløs krig end give tabt. Jeg kan nu ikke tro andet, end at Holten her har villet samle alt, hvad der var af adresser. Men der er jo dog altid en mulighed for, at de endda kan være der, og jeg skal gentage mit eftersyn. — Det faldt mig iøvrigt ind, at det vistnok vilde have sin interesse for Dem at blive bekendt med, hvad der omtrent haves af den slags blandt Kr. VIII's papirer, og jeg tænkte da, at det vel nok måtte kunne lade sig gøre at lade tage afskrift af den del af Holtens registrant. Jeg skal nu efter min tilbagekomst til arkivet (15. Avgust) tale med ministeren om denne sag. Langt bedre vilde det jo rigtignok være, om De vilde komme herved og løbe det hele igennem, thi enhver sådan registratur giver jo dog kun en uklar forestilling om, hvad der virkelig er. Dr. Ahnfeldts taktløse brug (eller misbrug) af kongens dagbøger har gjort et slet indtryk ved hoffet her, og man vil rimeligvis være mere tilbageholdende for fremtiden.²⁾ Des ønskeligere er det, at mænd, man kan have tillid til, gør sig bekendt med, hvad der er.

Deres meget hengivne

A. D. Jørgensen.

95.

Til Gehejmeraad A. F. Krieger.

16. Juli 1883.

Hr. Gehejmeråd! — . . . Ahnfeldt har hjemsøgt mig i arkivet for at få mere, men foreløbig fik han kun en bebrejdelse for at have udgivet Kr[istian] Fr[ederik] i en dårlig oversættelse istedenfor i original; *ham* er vi færdige med.¹⁾ En lektor Ahlén (ikke Allin) har søgt tilladelse til at undersøge tronfølgervalget 1809; men da det øjensynligt var ren nysgerrighed, som drev ham, fik han af-

slag. Jeg hører, at kronprinsen, da han sidst regerede, havde forlangt sagen om Ahnfeldts tilladelse til gennemsyn, hvorefter han udtalte sin beklagelse over, at man ikke havde forhindret ham i at udgive det hele uforkortet.

Når korrektoren o. s. v. er tilendebragt, har jeg isinde at rejse til Slesvig i en halv snes dage; iøvrigt bliver jeg her.

Med særdeles højagtelse Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

96.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

København, 7. November 1883.

Kære hr. kollega! — ... Efter det, jeg i sommer skrev til Dem, har jeg talt med kultusministeren om de blandt Kristian VIII's papirer henliggende norske sager og har af ham fået tilladelse til at lade Deres assistent tage en afskrift af Holtens registratur derover. Såsnart De altså nu vil tillægge Jessen ordre i den retning, skal registranten stå til hans rådighed. Selvfølgelig er det ikke store ting, det drejer sig om.

Med venlig hilsen Deres

A. D. Jørgensen.

97.

Til Pastor M. Mørk-Hansen, Vonsild.

3. December 1883.

Kære pastor Mørk-Hansen! — Deres brev, som jeg modtog imorges, har meget overrasket og bedrøvet mig. Hvormed har jeg forskyldt den forespørgsel, De der retter til mig?¹⁾

Dog, jeg vil ikke røre ved dette personlige, jeg kan nok vide, hvorfra det må komme; det er ikke første gang, jeg ad omveje får denne tanke fra Odense!²⁾

Til besvarelse af Deres spørgsmål skal jeg kun fremsætte følgende. Jeg har ikke deltaget i den strid, som nu føres om Martensens bog, og har ikke noget øjeblik tænkt på at deltage i den, men lige så lidt kunde jeg falde på at afgive noget løfte om ikke at gøre det. M[artensen] står mig overordenlig fjernt, og jeg formår f. ex. ingenlunde at sætte ham så højt, som De gør i Deres indlæg mod ham. Den omstændighed, at han har tiet til Tysklands uret mod os, har jeg skarpt dadlet, og jeg véd, at dette er meddelt ham. Ifjor vinter stiftede jeg dog et flygtigt bekendtskab med ham, da han hos Fru Heiberg ytrede et ønske om at takke mig for de »40 fortællinger«, som havde opfrisket mange minder hos ham og i flere henseender tiltalte ham. Vi vekslede kun få ord om sprogsagen, ikke flere end jeg kunde komme frem med overfor den legemlig svage mand; men han havde tilvisse ingen grund til at tro, at jeg var enig med ham i det væsentlige.

Hjorts indlæg har glædet mig meget, fordi det atter stadfæster for mig, at hvad der er gjort, er gjort i en god mening og i god tro. At det derfor også var vel gjort, har hidtil intet kunnet overbevise mig om, og jeg har i den retning ikke blot en hel del gode kundskab[er], men også en personlig uforkastelig erfaring. — Min opfattelse i den henseende har jeg fremsat offentlig, om end kun mundlig, på et talrigt besøgt møde i dette forår, og jeg har intet væsentligt at tilføje.³⁾ Kristian Paulsen, Clausen og Madvig så i denne sag skarpere og dømte mildere og med en finere sans for modersmålets ret end Regenburg og Tillisch. Beviset blev ført i Flensborg, hvor 1863 henved $\frac{1}{3}$ af byens ungdom undervistes *frivilligt* på dansk, skønt tysk her som folkesprog havde langt dybere rod end i Angel. Men, som jeg dengang stærkt fremhævede, set i belysning af en »uret«, øvet af os mod Tyskerne,

som en »fornærmelse tilføjet det tyske folk«, — er hele denne sag fuldstændig misforstået. Hvad der skete ved sprogordningen var jo dog kun i store træk dette, at man søgte at fravriste tyskheden en endnu ikke tilendebragt erobring (*ipsissima verba*). Skulde jeg i *trykken* fremsætte en dom eller et indlæg om disse forhold, måtte det blive vidtløftigt, hvis det da skulde gå ud over et ganske enkelt punkt, og jeg vil derfor spare det, til jeg kan gøre det i sin fulde sammenhæng i en historisk fremstilling. Der ligger efter min mening mere end én grundvildfarelse i en stor del af vor offentlige diskussion om disse sager, deriblandt først og fremmest denne, at tysk og dansk alletider og hos alle individer har stået som en uforligelig modsætning; det modsatte har været tilfældet i langt videre mål end de danske embedsmænd i Sønderjylland nogensinde har villet forestille sig. Dog — dette emne er alt for stort og alt for vanskeligt til skriftlig behandling, og det vil heller ikke i denne sammenhæng kunne interessere Dem.

Med venlig hilsen

Deres

A. D. Jørgensen.

98.

Til Gehejmeraad A. F. Krieger.

9. Januar 1884.

Hr. Gehejmeråd! — Strax efter Deres bortgang fik jeg en idé, som forekommer mig antagelig, og som jeg derfor strax vil meddele:

Søndagen d. 14. Okt. 1660 forsamledes som bekendt udvalgte af stænder[ne] med dem af rådet i det grønne gemak på slottet for at overveje den politiske situation; det var alle rigsdagens bekendte mænd. Her fremsatte *universitetets* repræsentant Villum Lange den fordring, at der skulde gives en *forfatning*. »Langes votum klang godt i

adskillige kommissariers øren, fortæller Slange. — Er dette ikke en malerisk situation? Universitetet er det sidste til at fremsætte dette krav, som det århundreder efter er det første til at komme frem med det igen.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

99.

Til Religionshistorikeren H. S. Vodskov.

København, 21. Februar 1884.

Kære Hr. Vodskov! — Deres brev og hoslagte har jeg rigtig modtaget og sender Dem hermed min tak for, at De i denne sag har henvendt Dem til mig.

Jeg har idag været i ministeriet for at sondere terrænet, og da jeg efter omstændighederne måtte ansé det for hensigtsmæssigt, gik jeg til ministeren.¹⁾ Han havde meget vel lagt mærke til Deres tilværelse, og det interesse-rede ham at høre, hvem De var; men han tilbageholdt jo ikke sin mening, at De efter hans mening var en vel varm beundrer af Brandes. Det samme forekommer nu mig, så det blev vi snart enige om; men jeg fremhævede jo da også, at selve denne forudsætning kunde have sine fordele. Resultatet var da dette, at han indrømmede, at De burde støttes; men han kunde selvfølgelig ikke love noget vist. Så vidt jeg kan forstå, vil der imidlertid blive råd til noget, og jeg skal nu holde sagen varm, når det kommer så vidt. Ansøgningen skal nemlig først indleveres til 1. April, og hele historien kommer først for, når finansloven er færdig. — Hvad De får i år, bliver imidlertid kun midlertidigt for et eller tre år; men så kan det jo altid gå bedre senere hen.

Jeg vil nu råde Dem til at sende ministeren et exemplar af Deres bog, når den udkommer; det er for at være sikker på, at han får den at se.

Hvorledes kan det imidlertid gå til, højstærede, at De ser Brandes som en så stor og lys gestalt?) De må naturligvis fremstille ham, som De ser ham; men det forekommer mig, at De overfor ham gør Dem selv uret. Han er efter min erfaring — (d. e. hvor jeg kan kontrollere ham) — oprørende overfladisk og usandfærdig. — Og hvad er det store i hans mission? jeg mindes at have kendt det i alt væsenligt fra den tyske litteratur i min skolegang. Havde han ikke villet andet end humant fremstille andre livsanskuelsers berettigelse, samt givet sine tildels udmærkede studier af forfattere og åndsretninger således som han begyndte på det, så vilde han have gjort langt mere gavn og ingen skade. Nu har han kastet os en fremmed åndsretning ind, i en højst unational skikkelse, til en ungdom som ligeledes lider af svag fordøjelse netop i denne retning. Uden følelse for vore nationale tab, snarere hoverende over os som en lavere race, der af sine nationalitetsfordomme føres til ydmygelsen og nederlag, har han stillet sig udenfor det folk, han efter sin fødsel var bestemt til at slutte sig til, og som han ikke forsømmer nogen lejlighed til at reklamere for sig. Lad hans indflydelse have været betydelig indenfor det rent intellektuelle, stilistisk o. s. v. — som menneske vil han sikkert, hvis vi skal beholde den målestok, som hidtil har havt den højeste hjemmel for os, stå som en lille, nervøs og usandfærdig herre.

Dog nok herom! Sligt må afgøres mundlig; hvorfor lader De Dem aldrig se? Jeg kommer ihu digteren:

Så sade de der tilsammen. O hvilken salig lyst,
som ofte skjalden mindes med dybt bevæget bryst:
når Norges bolde sønner til Sjølund ilte fri,
at knytte brodervenskab! — hvi er den tid forbi?«

Mange hilsener fra Ida, som meget ofte mindes Dem og taler om Dem.

Deres

A. D. Jørgensen.

Til Højskoleforstander Ludvig Schrøder.

7. Marts 1884.

Kære hr. Schrøder! — Deres forslag om at slå bestemte dage fast for et besøg på Askov er måske praktisk nok, men ikke desmindre lidet praktikabelt. Jeg mindes ikke nøje ordene, jeg skrev til Nutzhorn, men de kunde sikkert ikke give anledning til slige mørke planer. Sommerferie, hvad er sommerferie? for os har det hidtil været en aftalt ferietid, forskellig hvert år for hver enkelt, da arkivet hidtil aldrig har været lukket. I år vil vi måske komme til at lukke på grund af byggeforetagender, men hvornår? det beror på vore bygningsforvaltere o. s. v. — Endvidere: muligvis skal jeg sendes til udlandet for at se på nogle fremmede arkiver; vi må jo her nu begynde alting forfra.

De vil således se, at intet her kan aftales med nogen udsigt til at holdes. Og hvad skal jeg stakkels mand så også kunne fortælle de kloge folk på Askov.

Skal vi ikke hellere sige således, at jeg gør regning på at være velkommen hos Dem, når jeg engang kan se mit snit at gæste Dem? jeg gør det gerne, først og fremmest for min egen skyld, da Deres mange meddelelser — (også den sidste, for hvilken jeg takker) — hvergang har vakt lysten til at se Deres anlæg. Men jeg er den usleste stumper til at rejse; især udenfor de få ruter, jeg er indarbejdet i, Sønderjylland og Fyn. Derfor har jeg heller ikke kunnet nå til Testrup. Nu står desuden hele mit historiske arbejde i stampe, uden for så vidt det vedkommer arkiver i for- og nutid.

Jeg sendte et særtryk af et lille foredrag til Deres skolebibliotek; hvis De har læst det, vil De have forstået, at jeg bl. a. har tænkt på Deres kreds i mine slutningsbemærkninger.¹⁾

Hils alle gode venner, eller da i alle tilfælde Nutzhorn og P. P.²⁾

Deres

A. D. Jørgensen.

Til Højskoleforstander Christoffer Bågø.

20. Marts 1884.

Kære Bågø! — . . . Mit foredrag sendte jeg Dem for dermed at tilkendegive, at også Deres virksomhed efter min mening er et af de punkter, til hvilke vor fremtid knytter sig og henimod hvilke »magtens tyngdepunkt« vil komme til at svinge.¹⁾ Iøvrigt har det givet anledning til et foredrag af Dr. Fridericia i studentersamfundet, i hvilket han gennemgik de samme punkter for at vise, at de var af »evropæisk«, ikke af national oprindelse.²⁾ Således sagde han idetmindste i forvejen til mig, idet han indbød mig til at komme tilstede for at optage en diskussion om dette emne. Jeg kunde imidlertid ikke komme på grund af en stærk forkølelse, og så lod man diskussionen falde. Efter Pingels sidste udtalelse i Århus må jeg dog sige, at min lyst til at komme i samfundet er gået under nul-punktet.³⁾ Den »liberale« forening her i K[øbenhavn] er nok også småt bevendt og misstemningen indenfor den stor.⁴⁾ Socialisterne har helt fjernet sig, da de ikke kunde få alt, og de først udelukkede moderate højremænd (Oktav. Hansen o. s. v.) siges nu at ville slutte sig til. I den liberale studenterforening besørgede Berg ved sin sædvanlige . . . »spørgsmålet Berg« sat ud af debat i fremtidige studenterforhandlinger.⁵⁾

Det er efter min opfattelse det, vi endnu trænger mest af alt til at lære: hvor de naturlige alliancer må søges. Der er gået åringer til spilde med denne lærdom, men der må endnu gå lang tid.

Med mange venlige hilsener »fra hus til hus«, som Tyskerne siger.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Efter Afskrift i Prof. Hans Olriks Samlinger.

Til Politikeren Herman Trier.

2. September 1884.[?]

Kære kand. Trier! — Jeg sidder op over ørerne i »Steno«, som jeg har lovet færdig i denne måned og dog endnu er langt tilbage med.¹⁾ Såsnart han er expederet, skal jeg tage fat på et foredrag til Studentersamfundet. Tror De, at det vilde kunne interessere at give nogle træk til et billed af *den slægtalder*, som gik forud for Struensee? (1730—70).²⁾ I så fald kunde jeg have lyst til engang at sammenstille, hvad jeg i tidligere tid tror at have iagttaget i den retning. Det måtte vel kunne blive engang i Oktober.

[Underskriften bortskaaret.]

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

København, 9. Oktober 1884.

Kære hr. rigsarkivar! — Endelig får jeg ro til at svare Dem med et par ord på Deres venlige brev af 2. ds. A. Skavlan mindes jeg ret vel, få besøgende i vore arkiver har gjort et så lidet fordelagtigt indtryk på mig personlig. Han var dengang lige så arrogant som uvidende. Jeg siger dette så ligefrem for, at De strax har målestokken for min stemning, den De da må tage i betragtning til muligvis at reducere min dom. — Han søgte dengang efter ting fra Struensees tid og påstod, at vi Danske af uretfærdigt had til denne store mand ikke vilde indse, at beskyldningen mod ham og dronningen var falsk. Da jeg kun kendte lidt til S[kavlan], gjorde jeg mig den ulejlighed at gå ind på sagen, men måtte opgive at overbevise ham. Senere har han engang været her og grovt misbrugt min tillid til hans ord. Han vidste af Y. Nielsen, at jeg havde nogle breve fra Kr[istian]-Fr[ederik] til prinsen af Hessen (1814) og

at N[ielsen] havde fået afskrifter (med ministeriets til-ladelse). Han vilde nu partout se dem, blot se dem. Det endte da med, at jeg lod ham få dem; strax efter så jeg ham skrive dem af. Da mange var tilstede, vilde jeg ikke beskæmme ham og ventede til, vi var ene. Jeg sagde da, at han havde misbrugt min tillid ved at bryde et givet ord. Han påstod nu, at efter hans opfattelse var alle arkivalier ikkun videnskabens ejendom, ingen stat, ingen enkelt ejede ret til at holde dem tilbage, i alle lande, overalt var videnskabsmanden suveræn herre over, hvad han fore-fandt. Dertil sluttede sig en række uartigheder mod os danske. Jeg opgav at udfægte dette overfor en så radikal kosmopolit og nøjedes med at meddele Y. Nielsen, hvad der var sket.

Af andre er der desværre neppe nogen, der har lagt synderlig mærke til ham her. Bricka siger mig dog, at hans studier på bibliotheket ikke gik ud over den helt almindelige literatur; særlig tror han at erindre, at han ikke brugte håndskrifter. Kan nu dette være Dem til nogen oplysning, skal det være mig kært.

De kan tænke, at vi har oplevet urolige timer, da det et øjeblik så ud, som om ilden kunde nå os.¹⁾ Vor værste fjende var næsten den panik, som betog vore nærmeste naboer over imod slottet, de kastede alt ud af vinduerne og løb forvirrede imellem hverandre. Ingen tænkte på arkivet, alle på musæerne. Dog må jeg undtage ob[erst]-l[øjtnant] Blom, der strax var mig behjælpelig med at få samlet soldater. I en 2—3 timer så vi på det, da jeg nødigt vilde begynde en udflytning, og vinden bar fra; heden var ikke større end, at vi kunde holde hænderne på ruderne. Da der imidlertid indtrådte nogen forandring heri, lige-som andre omstændigheder stillede sagen noget værre end fra først af, fik hensynet til det store ansvar for al frem-tid overhånd, og vi tømte de to vigtigste hvælvinger. Det medtog to timer, men to uger vil ikke være tilstrækkelige til at bringe det i sin ydre orden igen. Enkelte bebrejder

mig nu min forsigtighed, men hellere til spot for de samtidige end en forbandelse for de seneste slægter.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

104.

Til Højskolelærer Poul Bjerge.

22. Oktober 1884.

Kære P. P.!) — Hjertelig tak for den tilsendte lille bog om Jens Johansen!²) Jeg fik den imorges og har alt læst den, skønt jeg er meget optagen i denne tid, med arkivet, foredrag og korrektur. Ej heller kan jeg undlade strax at takke Dem for den, opsættes det først, da bliver det ikke til noget.

Jeg tror, at det er en god gerning at skrive den slags småbøger om de afdøde, som faldt midt i et kraftigt liv. Deres eksempel kan endnu virke, da mange andre kæmper de samme kampe, og også for eftertiden har et slikt tidsbilled sin betydning. Selv en betydeligere livsgerning, der først skildres længe bagefter, eller dog længe efter at den ungdom, som forberedte den, er levet, vil ikke have dette manende for de samtidige. For mig er det altid overordenlig gribende at se dette kære friske ungdomsmod bryde frem, mest når det som her er så nær ved folkets store ufordærvede hjerte. Deri ligger vort store umistelige fremtidshåb, som vi vel alle trænger til jævnlig at få styrket. Tak endnu engang, fordi De vilde give mig del i dette smukke billed!

Deres historiske længsler kan vel engang komme til fornyet udfoldelse; ydre forhold forandres jo så ofte og uventet. Måtte de mænd på tinge, som råder for så meget, i rette tid mindes at sikre vor histories kilder mod ild og anden tilintetgørelse, da er jo gudskelov vor rigdom stor, og forhåbenlig vil arbejdet med den blive stadig mangfoldigere og frugtbarere. — De kan tro, at jeg hin brand-

nat levende følte det store ansvar, som tilskikkelsen har lagt på mig; kun såre få tænkte på arkiverne, alle på konstskattene. Hvad vilde vi nu have været, om ulykken havde ramt os? — Tusinder og atter tusinder af ukendte billeder fra vor fortid vilde være gået til grunde for bestandig. Som Michel Angelo påstod, at alle hans store billeder hvilede i marmoret, han havde kun den opgave at befri dem for stenens tyngde, således ligger disse talløse fortællinger i det gamle grimme papir og venter kun på, at danske øjne skal se dem, danske ører lytte til dem. Heldigvis var jeg koldsindig nok til kun at gøre mig ringe tanke om alt dette, så længe faren truede, da var jeg helt optagen af alle de ydre foranstaltninger og det travle arbejde. Men da slottet sank sammen, og luerne blev trætte, så det var øjensynligt, at mennesket igen var herre, da hørte jeg ligesom en mangetunget takkesang fra de mange, mange henfarne slægter, hvis minde var frelst, og fra de mange mange ufødte slægter, som skal drage næring af disse minder.

Nå, nu skal jeg igen have fat på mit foredrag! Hils Sch[røder] og N[utzhorn] og alle gode venner!

Deres

A. D. Jørgensen.

105.

Til Gehejmerraad A. F. Krieger.

24. Oktober 1884.

Hr. Gehejmeråd! — Jeg tillader mig at lægge et lille skrift, »Jens Johansen«, ved i pakken. Det er sendt mig af forfatteren Povl Pedersen, en prægtig Vesterjyde, som ifjor kom i arkivet. Jeg har læst det med interesse som et af de mange vidnesbyrd om den mærkværdige åndelige og nationale vækkelse hos vor almue.¹⁾

Hvad er det dog for en vanvittig lov, som *tillader*, og dito politik, som *tiltråder* statholderen i Stockholm at kassere rigsdagsvalget?²⁾

Det bæres mig for, at lykken og det, som Latinerne kalder »ingenium«, er vejet fra de konservative i Norden!

Med udmærket højagtelse Deres

A. D. Jørgensen.

106.

Til Gehejmeraad A. F. Krieger.

26. Oktober 1884.

Hr. Gehejmeråd! — Vi kom da ud på natten ved soldet til en højtidelig tankeudvexling om 1721.¹⁾ Prof. Erslev, som var indbudt, svarede på min skål med at erklære, at det var en misforståelse, at han skulde have ytret tvivl om vor statsretlige adkomst fra det år, han havde kun tænkt på den moderne nationale etc. Min fremstilling fandt han aldeles fyldestgørende og overbevisende. Jeg byggede selvfølgelig en guldbro for hans tilbagetog.

I hint møde i arbejderforeningens sal var der selvfølgelig ikkun tale om det tvivlsomme i vor statsretlige adkomst. Men Erslevs omvendelse er i og for sig ikke uden betydning, da han privat i høj grad påvirker Fridericia, og begge i forening er orakler for studentersamfundet. Vi har således udsigter til i alle tilfælde at komme til enighed om dette punkt igen.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

107.

Til Professor, Dr. phil. Ludvig Wimmer.

25. Januar 1885.

Kære Dr. Wimmer! — Der er her i byen et »sønderjydske samfund«, som hver måned har møde i industriforeningens foredragssal med foredrag o. s. v.¹⁾ Medlemsantallet er begrænset (jeg tror for tiden 500). Det er folk

med særlig sans for den sønderjydske sag, men iøvrigt højst forskellige. Formanden er malermester Schmiegelow, borgerrepræsentant, ligesom de andre bestyrelsesmedlemmer (bl. dem direktør Phil. Schou) er borgerlige folk. Det var dette samfund, som foranledigede de sønderjydske pigers besøg her ifjor.

Foredragene har jeg uværdig for en ikke uvæsenlig del måttet holde, altså til orientering i den sønderjydske sag i for- og nutid; iøvrigt har det været kendte folk derovre fra, som vi har fået herover. Da salen ydes frit, bruges det lille medlemsbidrag (2 kr. årlig) til forskellige formål derovre.

Se nu var det det, jeg egentlig vilde sige: Kunde De ikke have lyst til her at holde et populært foredrag over Sønderjyllands oldtids mindesmærker. Jeg vil nødig have en arkæolog til det, da vi så bliver hængende i stenalderen, medens vi jo helst skulde have netop det *nationale* frem. Jeg tænker mig en kort almindelig påvisning af oldtidskulturens fordeling og udbredelsesveje gennem Evropa, — Nordens særstilling — og eftervisning af, at Sønderjylland falder på den nordiske side. Alt sammen således som De jo kan holde det, hvad øjeblik det skal være uden forberedelse. Det næste møde holdes løverdag d. 7. Februar Kl. 8^{1/2}. — Skulde De ville gøre os den fornøjelse at komme, beder jeg Dem blot enten at meddele mig det eller vor kasserer, murermester Kruse (Nørregade 31), der med en overordenlig ihærdighed besørger samfundets anliggender. Halvdelen af medlemmerne er damer, som vel at mærke møder til foredragene, så Deres hustru selvfølgelig vil være yderlig velkommen. Jeg håber tilmed, at det [vil] være Dem selv en tilfredsstillelse at komme ind i en kreds af varmtfølede fædrelandsvenner. Må jeg i den anledning sende Deres hustru min ærbødige hilsen.

Deres

A. D. Jørgensen.

Måske ses vi ved Sechers disputats?²)

Til Etatsraad E. Collin.

14. Februar 1885.

Hr. Etatsråd E. Collin! — Deres ærede meddelelse om den påtænkte avktion modtog jeg igår, og katalogen er derefter bleven undersøgt.¹⁾ Der er neppe nogen tvivl om, at jo adskillige af de her falbudte dokumenter har hjemme i de offentlige arkiver, og avktionsdirektørens opmærksomhed vil nu blive henledt derpå. Iøvrigt havde en prokurator alt for en 8 dage siden henvendt sig til kontorchef Kringelbach med en foreløbig forespørgsel om denne samlings natur; han synes herefter at have valgt den udvej at lade den gå til almindelig avktion uden at få sit navn blandet ind i det.

Iøvrigt er det jo en selvfølge, at dette og lignende tilfælde må tages med en vis varsomhed af hensyn til den i de sidste menneskealdre udviklede, for arkiverne for-dærvelige skødesløshed overfor statens arkivalier.

Justitsministeriets cirkulære, muligvis kommenteret ved en højesteretsdom, dersom forholdene måtte medføre rettergang i et sådant spørgsmål, vil dog vistnok snart bringe den almindelige retsbevidsthed på det rene med, at arkiverne her kun varetager en embedspligt ved at stå på statens ret.¹⁾ For mig står det som i høj grad demoraliserende, at sligt falbydes offentligt, ligesom at notorisk offentlige aktstykker meddeles almenheden med udtrykkelig tilkendegivelse af, at de er i privates hænder. Cirkulæret har iøvrigt alt havt den glædelige virkning, at der fra forskellige sider hertil er indsendt bortkomne sager, som ingen kunde tænke endnu eksisterede. Forhåbenlig vil denne virkning også fremdeles give sig vidnesbyrd til fordel for alle dem, der nu og i fremtiden vil benytte den adgang, alle har til at gøre sig bekendt med, hvad offentligheden er i besiddelse af.

Idet jeg tillader at bevidne hr. etatsråden min tak for den sendte meddelelse er jeg

Deres forbundne

A. D. Jørgensen.

Til Kollaborator C. F. Monrad.

16. Februar 1885.

Kære Monrad! — Strax jeg gik fra Dem, faldt det mig ind, at jeg burde have bedt Dem om at svare dem, der påstår, at jeg er »venstremand«, at det *eneste* politiske skridt, jeg i mange år har deltaget i (vistnok siden jeg var medlem af folkeforeningen),¹⁾ er min underskrift på en *takadresse til Rimestad.*²⁾ At mine udtalelser bestandig har været i overensstemmelse med mine handlinger, vil vel ingen betvivle.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Til Kollaborator C. F. Monrad.

Lindevej 10, 30. April 1885.

Kære Monrad! — Den slesvigske forenings protokol er havnet i gehejmearkivet, hvorfra den ikke kan lånes ud. Efterat have gennemgået adskillige fata var den nær brændt med slottet og blev kun reddet ved Høgsbros åndsnærværelse; han havde fået den herover fra Appel. Vil Davidsen have enkelte spørgsmål besvarede af den, skal jeg stå til tjeneste; vil han derimod bruge hele protokollen, må han komme herover. Den er for resten vistnok pumpet tilstrækkelig, senest af Ludvig Hertel.

At »Brorson« er kommen frem glæder mig;¹⁾ om han passer for søndagsbladet, tvivler jeg om. Ellers tager De ham nok med, når vi forhåbenlig snart ses.

Det nye triumvirat fra Mellemslesvig ønsker jeg af hjertet til lykke! Desværre tør jeg ikke hengive mig til det håb, at »Flensborg Avis« i samme grad, som det var ønskeligt og efter min mening muligt, vil bidrage til at udbrede kærlighed og fortrøstning til Danmark; men det er vel en uundgåelig konsekvens af al vor elendighed, at

den nationale påvirkning af de svageste udløbere af vort folk skal ske gennem en daglig redegørelse for vor skam, istedenfor ved en løftende meddelelse om vort arbejde og vore bestræbelser, eller dog en mild og forstående redegørelse for vore bestræbelser og forvildelser. Jeg kan uden overdrivelse sige, at det er dette, som for mig gør målet fuldt. Forfatningens tilintetgørelse ved de to tings ubændige personlige had er tilvisse en plet på en hel menneskealders politiske gerning;²⁾ den tropiske frodighed, hvormed provisoriet voxer fra dag til dag, langt ud over dets ophavsmænds oprindelige forsæt, indeholder meget betænkelige tegn for fremtiden; men det forekommer mig dog at være endnu sørgeligere, at alt dette skal fremstilles for den ulykkelige befolkning, der er under et så stærkt tryk i tysk retning, som det væsenlige i det danske folks liv. Er det muligt, at dette kan knytte dem til moderlandet med tillid og forhåbning? Mig forekommer det uforståeligt.

Fristelsen til at komme ind på en politisk disput er i denne tid stor, næsten uimodståelig. Og dog skal jeg ikke give efter for fristelsen; jeg har i åringer, såvidt jeg mindes, ikke udtalt mig skriftlig om disse spørgsmål. Det måtte blive en afhandling, og dertil har jeg ikke tid. Vi er vel også alle lige nær til og lige langt borte fra at kunne besvare de spørgsmål, som nu trænger på: vil det lykkes til trods for de ministerielle blades vanvittige ophidselser at få sluttet et fyldestgørende forlig før efteråret? hvad vil der ske, når kejserdømmet i Rusland sætter sin existens på spil og måske sætter den til? vil kong Oskars lojalitet være grundmuret nok til ikke at lade sig friste, når demokratiet, efterat alle sunde er lukkede for det herhjemme, ønsker at gøre Danmark til et andet Norge?

Af Kruse hører jeg, at vi kan vente Dem her om en 14 dage. Til den tid lev vel og hils alle gode venner og veninder!

Deres

A. D. Jørgensen.

Til Stiftamtmand Th. A. J. Regenburg.

25. Juni 1885.

Højvelbårne hr. stiftamtmand! — Med megen tak har jeg modtaget Deres tilbud om at måtte få udleveret de på universitetsbibliotheket deponerede arkivalier; det er en selvfølge, at de ikke vil blive tilgængelige for nogen, før jeg har revideret dem, og at de under ingen omstændigheder vil komme ud af arkivet. Det forhen sendte er foreløbig ordnet og for en stor del af meget værd. Jeg har, efterat være bleven færdig med ordningen af kongehusets sager, taget fat på at danne en samling »politica«, eller, hvad man nu vil kalde det, fra Struensees tid til vore dage. I denne er det politiske, som blev holdt tilbage i tyske cancelliarkiv, indordnet, og på samme måde agter jeg at absorbere det slesvigske ministeriums sager i den retning. De vil derved ophøre at være til som ministerialakter.

Afleveringerne fra gehejmearkivet til Preussen har været aldeles vanvittige, og 1730—71 mangler vi så [at] sige *alt*, hvad der vedkommer hertugdømmernes styrelse, til uoprettelig skade for vor historie. Rentekammerarkivet slap anderledes; der er alt ældre end 1721 systematisk holdt tilbage, især store regnskabsrækker for alle kongelige amter, samt alle forestillinger o. s. v. helt igennem. . . .

Efter den samtale, jeg efter modtagelsen af Deres brev havde med S. B. Smith, syntes det, at han nu havde taget anstød af, at De kun havde nævnt *én* pakke, medens der var flere; jeg søgte forgæves at overbevise ham om, at det vilde være overflødigt at søge denne »misforståelse« klaret. Han har da rimeligvis skrevet til Dem om det, og jeg vil da bede Dem sende ham et par ord for at berolige hans samvittighed. Særlig bør en pakke: »slesvigske foreninger« leveres hertil, da vi har de tilsvarende sager anden steds fra. »Slesvigsk forenings protokol« undgik med nød og neppe slotsbranden. Høgsbro havde fået den over for at levere den til mig, og han reddede den i det

yderste øjeblik, næsten med livsfare. Nu er den foreløbig in salvo.

Det vilde glæde mig meget, om jeg engang kunde komme til Skanderborg, og jeg er Dem meget taknemmelig for den venlige indbydelse i så tilfælde at besøge Dem. Men jeg hører til de meget lidt rejsende mennesker. I næste måned skal jeg dog gøre vold på mig selv med at rejse til Tyskland for at se på de bajerske arkiver m. m. Det har længe stået på dagsordenen og kan nu ikke godt opsættes længere, hvis det skal være. Men om der derefter vil følge større rejselyst eller fuldstændig lethargi, véd jeg ikke.

Med udmærket højagtelse og gammel taknemmelighed

Deres

A. D. Jørgensen.

112.

Til Politikeren Herman Trier.

Lindevej 10, 23. August 1885.

Kære hr. Trier! — Tak for Deres venlige indbydelse til at holde foredrag i samfundet. Men jeg ser mig nu igen så overvældet af arbejder, både officielle og private, at jeg må vise den største økonomi, især overfor foredrag. De vil da finde det naturligt, at jeg med mindst betænkelighed giver afkald på Deres samfund, hvis allerfleste medlemmer står så fjernt fra, hvad jeg lever for. Under andre forhold burde dette vistnok tilskynde mig til at komme, for, støttet til Dem og andre gode venner i Deres kreds, at tale min sag; men den elendighed, i hvilken uforstand og så mange løsslupne lidenskaber har styrtet os, har indtil videre berøvet mig ethvert håb om at kunne udrette noget udenfor min egen snævre kreds.

Jeg kan ikke lade denne lejlighed ubenyttet til at ud-

tale min harme over, at den almindelige råhed også er kommen til udbrud overfor Dem.¹⁾

Med venlig hilsen Deres

A. D. Jørgensen.

113.

Til Redaktør Carl Ploug.

15. Oktober 1885.

Hr. Dr. C. Ploug! — Idet jeg takker for den ærefulde indbydelse til at holde foredrag i højres arbejder- og vælgerforening, må jeg bede Dem om i dette stykke venligst at have mig undskyldt. Vore indre politiske kampe har i de sidste 8 år for mig kun været genstand for den dybeste bekymring og forargelse, og jeg har derfor ikke på noget punkt kunnet deltage i dem, medens det har været min bestræbelse efter evne at fastholde og virke for det fælles i vore opgaver som folk.

At De ikke er enig med mig heri, men mener, at alle bør tage del i striden, véd jeg jo nok, men tvivler dog ikke om, at De vil kunne have nogen sympathi for min betragtningsmåde.

Med højagtelse og venlig hilsen

Deres

A. D. Jørgensen.

114.

Til Kollaborator C. F. Monrad.

Lindevej, 8. December 1885.

Kære Monrad! — Må jeg, både i mit eget og i min hustrus navn, ret hjertelig ønske Dem til lykke til den dag, på hvilken De fylder »støvets år«. Vi kan til denne dag i sandhed knytte det ønske om, at De endnu i adskillige år måtte bevares for Deres gerning, så rig er den endnu

i dette øjeblik og så usvækket Deres arbejdsevne. De hører til de mænd, om hvilke Vespasian sagde: »en kejser bør dø stående«.

Men selv om vi alle håber, at afslutningen endnu er fjern, så opfordrer dagen dog til at se tilbage på de mange henrundne år. Hvad De i disse har været både for Deres hjem og nærmeste og for vort dyrebare fædreland, vil de, der er omkring Dem, bedst kunne udtale; jeg for mit vedkommende mindes med inderlig tak den rige del, De har havt i min første ungdoms udvikling, og den levende deltagelse De senere har vist mig personlig. Det er mit håb, at denne heller ikke i de kommende år må kølnes, lige så vist som mine varmeste ønsker for Deres tilfredshed og glæde i arbejdet såvel som i hjemmet og i samlivet med vort folk overfor alt det meget, som De omfatter med Deres rige følelse, uforanderlig vil ledsage Dem i al fremtid.

Med hjertelig hilsen til Deres hustru og hvem De ellers ved denne lejlighed måtte have om Dem.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

115.

Til Gehejmeraad A. F. Krieger.

11. December 1885.

Hr. Gehejmeråd! — Ved en meget reserveret, men dog tydelig orienterende udtalelse om den foreliggende situation overfor en pålidelig oppositionsmand har jeg foranlediget, at man vil anstrenge sig for at påvirke partiets medlemmer enkeltvis, også førerne, i retning af forsigtig optræden.¹⁾ Kun to punkter bad jeg udtrykkelig at indskærpe: ingen gentagelse af finanslovens forkastelse, — og opmærksomheden henvendt på, om ikke den mæglende højregruppe kunde være villig til at antyde en udvej, med de ofre, som nu måtte vise sig nødvendige, særlig i retning af grundlovens tydeliggørelse.

En *selvstændig* optræden af de menige imod den *samlede* bestyrelse ansås for umulig; derimod vilde påvirkningen kunne bære frugt, når bestyrelsens medlemmer holdt på afvigende anskuelser, således som i oktober. Som den lettest fremkommelige udpegedes aldeles bestemt Holstein, dernæst Hørup, med tilføjelse, at denne neppe vilde skille sin sag fra hin, dels af svaghed, dels af politik (ctr. Berg). Jeg ytrede selvfølgelig intet om stillingen til Holstein fra anden side.

En stor vanskelighed formentes at kunne opstå af Bergs dom;²⁾ opfattelsen var denne, at en frifindelse på grund af benægtelse af meddelagtighed, medens de to andre fik en straffedom, vilde kve ham personlig og skade ham meget, medens en straffedom over ham vilde lamme modstanden mod hans indflydelse.

Jeg tillader mig at vedlægge »Tidens strøm«, hvis anmeldelse af Rambusch meget vel udtrykker opfattelsen i den bedste del af venstre.³⁾

Dr. M. Steenstrup har meldt sig med de 40 fortællinger.⁴⁾

Med udmærket højagtelse

A. D. Jørgensen.

116.

Til Religionshistorikeren H. S. Vodskov.

Lindevej 10, 18. December 1885.

Kære Vodskov! — Tak for sidst! Glædelig Jul! — Iøvrigt skulde jeg så flittigt hilse og sige, om De nu ikke vilde være villig til at gå ind i Dr. Rosenbergs plads?¹⁾ Det er forelæsning over dansk litteratur — nach Belieben — og 2000 kroner honorar. Svar tilbageholdes til efter julen.

Endvidere: er det ganske umuligt at få Dem at se i denne højtid? Hvis De kunde overvinde Dem til at komme herind en af helligdagene, eller om De foretrækker, en af søgnedagene, vilde De meget glæde os alle.

Det vilde da være så meget lettere at udvexle tanker om Rosenbergs efterladenskaber.

Med mange hilsener fra alle køn og aldre, også til frøken Zoffmann.

Deres

A. D. Jørgensen.

117.

Til Højskoleforstander Ernst Trier.

Lindevej, 26. December 1885.

Kære Trier! — I henhold til Deres løfte om i påkommende tilfælde at ville række hånd til at rettlede venstremænds tanker og handlinger, bort fra den afgrund, som truer os, beder jeg Dem nu at gøre, hvad De kan, for at få folketingsmænd til at forhandle om Kleins grundlovsforslag.¹⁾ Hvis jeg kunde tale mundlig med Dem, vilde jeg i mange enkeltheder kunne vise Dem, at det er i grundlovens ånd, at det vil bidrage mægtigt til at slå den småhedsånd ned, som har grebet alle, at det vil tvinge venstre til at arbejde og højre til at tage et afgørende hensyn til det store vælgerfolk, at det vil forhindre misbrug af den midlertidige lovgivningsmyndighed o. s. v. Desværre føler en del af venstres førere, i hvilken grad det vil stække dem ved at berøve dem de usande frasers våben og ved at tvinge dem til at gøre gavn for den ære og indflydelse, de nyder, og som de nu har gratis eller for et antal rabaldermøder. Jeg er ikke langt fra at sige, at alt, hvad der duer noget i oppositionen, er for denne forandring; Falckenstjerne og Marstrand arbejder ihærdigt for den og mange andre.

Gør De nu, hvad De kan i Deres kreds, kære Trier, det drejer sig om en stor og afgørende vigtig sag. Vil vi bevare friheden, må vi give den dette faste rygstød, den er i sandhed hårdere truet, end de fleste tror. Venstre,

som det nu er, bugnende af fraser, uden alvor, uden politisk dygtighed, uden den fædrelandskærlighed, som formår at bringe ofre, er umuligt som grundlag for vor fremtid; forhåbenlig vil en forandring i situationen kunne bringe andre kræfter frem og forbedre de ældre. At landstinget vil krympe sig ved at modtage Kleins forslag, viser højrebladenes raseri; men oppositionen vil da få et fortrinligt program til de nye valg til sommer.

Gør nu, hvad De kan, og lev vel! Glædelig Jul! og venlige hilsener til Povl Hansen og Bentsen.

Deres

A. D. Jørgensen.

118.

Til Gehejmeraad A. F. Krieger.

11. Januar 1886.

Hr. Gehejmeråd! — Efter nærmere examination i henhold til de nye oplysninger, er jeg tilbøjelig til at tro, at det netop er det omtalte udvalg, om hvis forhandlinger jeg har hørt. Det er dog ikke ganske klart og i alle tilfælde ikke min meddeler bevidst. Forhandlingerne skal imidlertid have ført til fuld enighed med Estrup og formentlig til den beslutning at forelægge landstinget finansloven. Endog anlæggelsen af et par støttepunkter på land for søbefæstningen skal være passeret.

På mig personlig har de sidste ugers forhandlinger virket beroligende; jeg skal med langt større sindsro end forhen se på udviklingen af det provisoriske regimente. Er der intet forlig muligt, så er det i alle tilfælde en beroligelse at vide, at den ene part er svag og ynkelig nok til at fortjene og finde sig i fortsatte tilsidesættelser og nederlag.

Med udmærket højagtelse Deres

A. D. Jørgensen.

Til Gehejmeraad A. F. Krieger.

18. Januar 1886.

Hr. Gehejmeråd! — Desværre må jeg igen idag bede Dem undskylde mig på grund af hovedpine, som jeg øjensynligt ikke bliver herre over før aften. Det gør mig ondt, at jeg først så sent kan sende dette bud, men ikke så sjældent går smerten over i løbet af morgenen.

Skulde en anden dag i ugen (dog ikke gerne lørdag) konvenere Dem, vil det være mig en glæde at turde besøge Dem.

Må jeg endelig tilføje, hvad jeg mundlig vilde have fortalt, at det er *to forskellige* finanslovbehandlinger, talen er om; den første var *udelukkende* en jorddrotlig.

Med udmærket højagtelse Deres

A. D. Jørgensen.

Til Gehejmeraad A. F. Krieger.

19. Januar 1886.

Hr. Gehejmeråd! — Tilbagetagelsen af de store militære love skal være en følge af finansudvalgets forhandlinger; alt det første, jorddrotlige, har udtalt sig imod dem, om det andet har gjort det samme vides ikke. — Man fortæller mig, at Kleins forslag vil komme til landstinget, og at Matzen har udtalt sig således, at en alvorlig modstand fra hans side ikke kan ventes.

Med udmærket højagtelse Deres

A. D. Jørgensen.

Til Gehejmeraad A. F. Krieger.

11. Februar 1886.

Hr. Gehejmeråd! — For en ordens skyld sender jeg hoslagte særtryk om Brorson. Det er en afhandling, som

jeg har skrevet for en halv snes år siden og nu efter opfordring af Monrad har ladet komme i »Nordslesvigsk Søndagsblad«.

Kabinetssekretæren var igår hos mig for at tale om Traps memoirer.¹⁾ Der er nok stærkt røre i denne sag, og det skulde være majestæternes ønske, at jeg skulde gennemse dem. Atter et møjsommeligt og lidet tiltalende arbejde, med farer til flere sider.

Med udmærket højagtelse

A. D. Jørgensen.

122.

Til Religionshistorikeren H. S. Vodskov.

Lindevej, 14. Februar 1886.

Kjære Hr. Vodskov! — Med megen Beklagelse saae vi af Deres sidste Brev, at De er halvvejs Invalid og det paa en af de uheldigste Maader for et flittigt Menneske. Forhaabenlig er De nu dog ud over det og kan da have dobbelt Glæde af Solen og det guddommelige Lys (»Lang lebe der König! es freue sich, wer da athmet im rosigen Licht!«).

Det var dumt, jeg ikke var hjemme ved Deres Besøg; men var det noget af Betydning, De vilde have talt om, vilde De vel have skrevet eller stævnet mig ud til Virum; skulde der være noget, De nødig vil skrive om, skal jeg selvfølgelig staa til Tjeneste. En Tur til Virum i godt Vejr skal aldeles ikke genere mig; saa jeg vil bede Dem at sige til.

Min Udnævnelse til Rytter tillægger jo ingen af os Betydning; ja, havde det været, da jeg var Fuldmægtig eller Assistent, — men nu.¹⁾ Det er væsenlig et Anciennitets-spørgsmaal.

Imidlertid er jeg heldigvis naiv nok til at kunne fastholde den oprindelige Tanke i en Ting til Trods for Livets Ufuldkommenheder, og saaledes er det mig dog en

Glæde at være Medlem af en Ridderorden med et saa smukt nationalt Præg. Og der kan for saavidt ogsaa være god Mening deri, at Kronens Embedsmænd, med hver sit Ansvar for Varetagelsen af en national Interesse, forenes med dette fælles Baand til en Slags ideel Enhed, i hvilken der ogsaa er Plads for enhver anden selvstændig Virksomhed til samme Maal.

Kun Skade, at Virkeligheden her har saa mange andre Hensyn, som selv den bedste Vilje ikke kan faa til at gaa op i en Generalnævner. . . .

Jeg sender hermed en Afhandling om Brorson, som er skreven for 10 Aar siden og nu trykt i en højst ufuldkommen Form med stygge Trykfejl; men for en Ordens Skyld skulde De dog have den.

Med Hilsen fra alle til Dem og Frøkenen.²⁾

Deres

A. D. Jørgensen.

123.

Til Gehejmerraad A. F. Krieger.

18. Februar 1886.

Hr. Gehejmeråd! — Idet jeg takker for indbydelsen, vælger jeg denne gang mandag, under forudsætning af, at det er Dem ligegyldigt.

Historien med Trap håber jeg til den tid at have afsluttet.

Jeg har ikke udsendt flere særtryk af Brorson end til Dem og Fru Heiberg, da jeg strax efter opdagede grove skødesløsheder i trykningen, så det nu er under boghandlerens overvejelse, hvorvidt den skal trykkes om.

Med højagtelse Deres

A. D. Jørgensen.

Til Gehejmeraad A. F. Krieger.

17. Marts 1886.

Hr. Gehejmeråd! — De »40 fortællinger« er alt i trykkeriet i deres helhed, og sætningen er naaet ind i de i Deres venlige brev nævnte fortællinger.¹⁾ Jeg tror iøvrigt heller ikke, at der i denne retning på det sted lod sig foretage synderligt. Efter fortællingernes anlæg spænder hver af dem over en større helhed, uanset at derved den kronologiske rækkefølge brydes; det er en hovedsag at holde det sammenhørende sammen. Nu er først hele rækken Evald-Grundtvig en virkelig udtømmende literaturgruppe i vor i strængere forstand *nationale* digtning; med Evald begynder forsøgene paa at gjenføde oldtidslivet, og med Grundtvig naas det (foreløbig) sidste led. Samtidig danner denne række sproget til sit moderne poetiske *indhold*.

At jeg kalder det »fra slutningen af forrige århundrede« skulde ikke udelukke de følgende 13—14 aar; men strængt taget skulde det da vel kaldes: fra slutningen o. s. v. *af*,« ikke *i* slutningen«. Det forekommer mig imidlertid, at i daglig tale ligger det heller ikke i *fra* at udelukke det efterfølgende.

Den følgende gruppe: »fra Norges adskillelse« skyldes Steenstrup, som mente, at Norge på én eller anden måde måtte fremhæves. I virkeligheden er der jo også en betydelig modsætning i tiden før og efter 1814, men hele tiden til 1825 er temmelig mager. Jeg vilde dog også foretrække 1825, da jeg helst begynder med det, som har betydning. Hensynet til, at Thorvaldsen, Ørsted og andre her skulde nævnes, talte dog også for en tidligere grænse; — kort sagt, arrangementet er et kompromis mellem mange forskellige hensyn, og blandt dem især det, at samle for den umiddelbare læser i store træk selve stoffet, så fyldigt som muligt.

Mangelen på en fremstilling af kongerigets indre udvikling i dette århundrede er vistnok meget følelig, når

man vil betragte de 40 fortællinger som andet end en række brudstykker. Jeg indrømmer, at denne opfattelse kan finde grund i den sammenhæng, der er for en enkelt sides vedkommende, og ved den store mangel på passende lærebøger er denne jo også bleven til et kompendium for begyndere. Dette kan kun rettes ved en sideordnet anden række og ved, at der i et par ord foran i anden udgave udtrykkelig henvises til manglerne. — I den *nordiske* række, som jeg nu er ved, har jeg tænkt på at sætte et stykke om vor forfatningsudvikling 1830—66, og dette vil passende kunne indledes med en fremstilling af epoken 1825, således som jeg alt har antydnet det på et iøvrigt mærkeligt sted, nemlig i fremstillingen af bygningsforholdene, hvor jeg i anledning af konstmuseets dannelse 1825 minder om dette års betydning som forløber for 1830.²⁾

Med udmærket højagtelse

Deres

A. D. Jørgensen.

Jeg ser af »National-tidende«, at *Odhner* måske skal være *kultusminister*. Mon?

125.

Til *Religionshistorikeren H. S. Vodskov*.

20. Marts 1886.

Kære H. V.! — Hermed for en ordens skyld et særtryk. Hvis De vil læse det, da læg mærke til de gyselige trykfejl, af hvilke nogle er rettede i et eftertrykt blad.¹⁾

Jeg var i søndags til bestyrelsesmøde i selskabet for udg[ivelse] af nord[iske] skrifter og førte her talen hen på Såby. Thomsen og Kålund var enige med Wimmer i opfattelsen af hans stilling, at han er begrænset til gammel-dansk, medens det var dansk litteraturhistorie, man i høj grad trængte til. W[immer] har opfordret ham til at lægge sig efter dette, men det skyder han fra sig. De

mente alle, at han burde havt en fast understøttelse til at arbejde på ordbogen, der nu er gået i stå for ham. Uvilje mod ham var der ikke spor af i Wimmers udtalelser; en meddelelse af Kålund om, at i alle tilfælde enkelte af hans tilhørere mente at have udbytte af hans forelæsning, overraskede og glædede tilsyneladende alle.

Overfor discussionen må jeg sige: »jeg haver ikke givet mig af med ting, som ere mig for høje og for underfulde, men jeg haver bragt min sjæl til ro!« . . .

Jeg sidder midt i en række »fortællinger af Nordens historie«, svarende til de dansk-sønderjydske og udfyldende dem; forholdet nordpå er her altså særlig fremdraget, medens det lidt var forsømt, og der er lagt an på at rette blikket lidt ud over større forhold og en afvejelse af den indre værdi i vore udviklingsfaser. Om dette nu vil lykkes får stå hen (»det være hos andre«, som Hvidtfeldt siger); for mig har det den glædelige side, at jeg så længe glemmer vore ulykker, de forbigangne, de nuværende og de mulig kommende. . . .

Grahamsbrødet håber vi nu er spist og har bekommet herskaberne vel?

Med mange hilsener

Deres

A. D. Jørgensen.

126.

Til Landshøvding P. A. Bergström, Örebro.

København, 23. Marts 1886.

Højvelbårne hr. landshøvding! — Hr. etatsråd Krieger mener, at det vilde kunne interesse Dem at se en lille populær afhandling om salmedigteren Brorson, som jeg har ladet trykke i »Nordslesvigsk søndagsblad«, og jeg tillader mig derfor at sende Dem den. Selv tvivler jeg rigtignok i høj grad om, at den vil kunne fortjene Deres opmærksomhed, da den forudsætter kundskab til den

danske salmebog. At den er slet trykt og har grove trykfejl, vil De lettere kunne undskylde.

Da De med så stor venlighed har udtalt Deres interesse for mine populære fortællinger af Danmarks, særlig Sønderjyllands historie, vil det forhåbenlig glæde Dem at erfare, at jeg nu er sysselsat med en lignende række af Nordens historie, selvfølgelig kun for danske læsere. Der vil dér være lejlighed til at bøde på den store ensidighed i emnevalget i den første.

Med udmærket højagtelse

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

127.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

København, 29. Marts 1886.

Kære hr. kollega! — . . . Jeg har endnu ikke fået nogen afgørelse på spørgsmålet om Kristian Frederiks sager. Strax efter modtagelsen af Deres anmodning om at få afskrifter af de pågældende rapporter m. m. indstillede jeg sagen til kultusministeriet, der lod den gå videre til kongen med sin anbefaling. Nu ligger den imidlertid i kabinettet. Man har endnu ikke kunnet glemme den Ahnfeldtske historie med prinsens dagbøger, som så uventet kom frem i Wegeners sidste tid og berørte især Kronprinsen meget ilde.¹⁾ Sagen var den, at W[egener] i årin-ger havde frarådet enhver indrømmelse overfor den historiske granskning af Kongehusets papirer, hvorfor hans indsigelser tabte deres nytte. Da derfor Ahnfeldt efter et afslag mødte igen med en anbefaling fra Sverig (der siges fra selve altissimus), brød man Wegeners modstand, og denne vilde da efter sin ejendommelige karakter slet ikke mere have med sagen at bestille eller kontrollere den brug, som gjordes af dagbøgerne. Nu er som sagt opmærksomheden stærkt fæstet på denne ting, atter netop

for tiden stærkt ægget ved de Trapske memoirer, som det har kostet en del anstrængelser at få tilbageholdte, skønt de var i høj grad forargelige i deres brutale »afsløringer«.²)

Iøvrigt véd man slet ikke i ministeriet, om der er rejst vanskeligheder overfor denne sag, eller om det kun er forglemmelse eller ulyst til at tage på den, som har voldt forsinkelsen.

Efter at jeg sidste sommer havde gjort en rejse til tyske arkiver (især Bajern), har jeg fået sat igennem, at der for nylig er nedsat en kommission af delegerede fra alle ministerier til at overveje, hvad der kan og bør gøres for at indføre brugbart papir og forsvarlige kopibøger (skrivpapir for silkepapir) i administrationen.³) Da jeg selv uværdig er bleven formand i den, vil den i alle tilfælde ikke komme til at ligge på den lade side; ej heller tvivler jeg om, at det jo vil lykkes os at få praktiske reformer gennemførte. På sådanne områder er vor rigsdag heldigvis ikke kneben. — Og tilmed nu! — ja, heller ikke hos os er alt, som det skulde være; men hver har jo især følelsen af sine onder. — Når vi engang kommer til ende med vore overvejelser, skal jeg nærmere meddele Dem, hvad der er kommen ud af det.

Med venlig hilsen

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

128.

Til Forfatteren Ernst v. d. Recke.

26. April 1886.

Højtærede dr. v. d. Recke! — Deres meddelelse om hjertet som våbenmærke har jeg læst med den største interesse, og jeg sender Dem herved min hjertelige tak for, at De har villet lade mig blive den til del. Det glæder

mig så meget mere, som vi er enige i et hovedpunkt: at middelalderens skjoldmærker ikke er meningsløse deko-rationstykker, men i alle tilfælde for en overvejende del symbolske tegn. I den henseende har jeg, som De måske ikke har lagt mærke til, måttet lide nogen spot af dr. H. Petersen, som finder det »søgt« o. l. at tillægge sligt en betydning.¹⁾

Endvidere godtgør De jo utvivlsomt, at *hjertet* bruges heraldisk i England. I og for sig er intet naturligere; men jeg finder det dog rimeligt at antage, at kritikerne har ret i [at] begrænse det stærkt, da det religiøse symbol her træder i forgrunden, og det i det hele holdes så stærkt ude af det verdslige våben (korset selvfølgelig undtaget, der dog nok også væsenlig skriver sig fra korstogene).

Imidlertid — det drejer sig jo væsenlig om det danske kongevåben. Og her har vi i grunden kun følgende kendsgerninger: 1) en eneste udtrykkelig *udtalelse* fra middelalderen, der kalder mærket *søblade*, 2) *billedlige fremstillinger*, der substituerer *andre plantedele* for den pågældende figur.

Dette er for mig videnskabeligt afgørende, sålænge intet andet foreligger. *Symbolisk* tror jeg ikke på, at man vilde kunne have brug for hjertet ved siden af *løverne*; thi som De vistnok rigtig bemærker, betyder de to symboler væsenlig det samme; hjertet som *mildhed* o. l. er rimeligvis *kun* moderne.

Men også jeg har i de henrundne år fået forstærkning for min anskuelse. Vil De nu bedømme den.

I digtet »Gudrun« (fra c. 1210) nævnes bannere med »talende« mærker, deriblandt Hervig fra »*Seland*« (blandt Nederlandene), hans banner er af »*wolkenblauer Seide*« — og »*sébleter swebent drinne*«. Dette er et billed fra den menneskealder, i hvilken vort kongevåben dannedes; hvad lå nærmere end denne symbolik for en søkonge? Kongeligt skulde det være, altså løver; men Danmarks rigshær var en søhær; det var den, som havde gjort os berømt over hele verden, den som i de år havde genfødt

Danmarks magt og ære omkring Østersøen. Altså blå løver og søblade: Valdemarernes rige var havets datter og havets dronning! (Jeg har brugt dette udtryk i »40 fortællinger af fædrelandets historie«, s. 79).

Ploug har i et digt angrebet min opfattelse af »hjerterne« og taget dem som et bevis på vor tids ånds- og poesiforladte opfattelse af historien — (den mand rager jo et hoved op over alle andre, hvor talen er om ånd!) —;²) kunde De ikke kaste versenes skønne kåbe over »åkandebladene«? Jeg tror, at De selv, ved at fordybe Dem i denne symbolik, vil finde den både mere national og mere poetisk-harmonisk end forbindelsen af løver og hjerter nogensinde kunde blive — at sige med middelalderlige forudsætninger.

Med gentagen tak for Deres venlige meddelelser
Deres ærbødige

A. D. Jørgensen.

E[fter]skr[ift]. Vil De lægge mærke til, at i Vald. II's sigil løvernes haler ender i — hjerter! Vilde symboliken have kunnet tåle det?

129.

Til Højskolelærer Poul Bjerger.

9. Maj 1886.

Kære P. Bjerger! — Tak for Deres meddelelse om arkivplanen.¹) Jeg sender Dem herved det cirkulære, hvorved vi har hævdet statens ejendomsret til sine egne sager, fordi jeg tror, at De bør tage dette med i betragtning og om muligt omtale det i Deres meddelelse til offentligheden.²) Hvis De altså vil omtale, at ytringer af mig har været medbestemmende for Dem, da bør De også gå ind på en udtalelse om modsætningen mellem arkivsager af offentlig og dem af *privat* oprindelse. Kun om disse sidste kan der selvfølgelig være tale.

Men kunde De så ikke give det den form, at De tilbyder at tage mod alt uden hensyn til denne forskel, men at De bagefter forbeholder Dem at indlevere alt af offentlig karakter til rigsarkivet? Ellers kunde det måske skræmme mangan en fra overhoved at sende det, da det ikke er hver mands sag at dømme om dette. Vil De trykke en del af cirkulæret, var det så meget bedre.

Hvad De skriver om vore offentlige forhold, kan jeg så godt forstå. Vi må vel spørge: hvorfra skal frelsen komme? men det hænger sammen med det andet spørgsmål: hvori kan det ligge? (jeg siger heller dette end det ulyksalige: hvem har skylden?).

Den, der ser det på nært hold, må med sorg og skam tilstå, at det ligger dybt i vor folkenatur og i en umodenhed, der ofte forekommer mig at gå over alle grænser.

Tidt og mange gange må man spørge sig selv: hvor er dette muligt? Oppositionen har uden tvivl en dyb rod i vor udvikling og en stor berettigelse; men ak, hvor liden forstand, hvor liden skønsomhed, hvor liden følelse for fædrelandets sande gavn!

At Askov »er sat i band« er meget beklageligt og vistnok uretfærdigt, men det vil vel heller ingen betydning få for skolens virksomhed.⁹⁾ Skulde det drive Dem længere til venstre, da håber jeg, at det vil blive forbigående; thi derude er ikke godt at være, og der er dårligt selskab som overalt, hvor man i farefulde tider går til yderligheder. Dog derom skulde man tale mundlig for at komme til forståelse. . . .

Deres

A. D. Jørgensen.

130.

Til kgl. Skuespillerinde, Fru Johanne Luise Heiberg.

Lindevej, 16. Maj 1886.

Højt ærede fru Heiberg! — Efter at jeg nu efter nogle dages afbrydelse har tilendebragt læsningen af Deres ma-

nuskript, må min første gerning være at bringe Dem en hjertelig tak for, at De har villet lade mig have den glæde således i tanken at følge Dem gennem en betydningsfuld del af Deres liv.¹⁾ Jeg skal ikke gøre mange ord om det indtryk, fortællingen har gjort på mig; De vil lettest forstå det, når jeg siger, at den har kostet mig mange tårer, eller, som vi burde sige, den har skænket mig mange tårer. Intet kan sættes ved siden af det menneskelige hjertes historie, når den er rig og dyb, og det svageste buestrøg af denne musik er nok til at bringe utallige tankeminder til at vågne og til at bestorme sjælen med deres uro og glæde. Hvor lykkelig har De ikke været i at kunne give dette rige ungdomsliv et udtryk i ord, synge det ud og spille det ud for tusinder, istedenfor at trænge det tilbage og se det tabe sin kraft og skønhed!

Hvis De nu atter vil spørge mig: hvad skal der gøres ved dette? — da kan jeg kun svare, at det bør udgives. Husk på de simple, sande ord i evangeliet: »Ingen tænder og et lys og sætter det under en skæppe; men han sætter det på en stage, at det kan lyse for alle«. Det er jo brugt som et billed på det åndelige lys og kan i fuldeste mål anvendes på en bog som Deres.

Hvorledes skal det da udføres? Ja, jeg vilde unægtelig foretrække kun at udgive et »brudstykke«, 1828—49 (eller 1830—49) og da lade en »udgiver«, en anden forfatter, give dels en lille fortale, dels et resumé over Deres ungdoms- eller rettere barndomshistorie. Denne udgiver kunde da på eget ansvar give de nødvendige og ønskelige oplysninger, både om Deres tungsindige forhold i hjemmet, de personlige konflikter, som De så tidlig droges ind i, og andres vidnesbyrd om Deres standpunkt og ydelse på denne tid.

Således tror jeg sikkert, at det vilde blive en god og fornøjelig og overmåde velgørende bog, uden at den vilde give Dem en trykkende fornemmelse af enten at have sagt for meget eller at have stillet Dem selv frem.

Når jeg foreslår en »udgiver«, da er det måske nødven-

digt udtrykkeligt at tilføje, at jeg herved ingeni lunde tænker på mig selv. Uden i nogen måde at ville nedsætte en impressario eller anden statist i verdens øjne, må jeg sige, at jeg aldrig har følt mig oplagt til selv at være det, og ligesom jeg selv som forfatter har gået min egen skæve gang, således har jeg ladet andre gå deres. Heri ligger jo imidlertid ikke, at jeg ikke til det yderste skal være villig til at imødekomme hvert Deres ønske med hensyn til dette skønne skrift. Jeg har ikke tilladt mig at sætte noget mærke i håndskriftet, fordi jeg først måtte læse det uforstyrret; men jeg skal, såsnart jeg kender Deres bestemmelse med det, tage fat påny og gøre hvad jeg formår for at bringe enkelthederne henimod det formål, der så tydeligt ses at have foresvævet Dem.

Men dette lader sig jo lettere tale end skrive om, og hvis De tillader det, vil jeg derfor en dag aflægge Dem et besøg. Skulde De ikke være rask nok, hvad jeg dog håber, eller ikke i stemning til at tale om dette, da beder jeg Dem blot lade pigen sige mig det ved døren, så kommer jeg igen en anden gang.

Med gentagen tak og venlig hilsen til de unge damer.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

131.

Til kgl. Skuespillerinde, Fru Johanne Luise Heiberg.

27. Maj 1886.

Højtærede fru Heiberg! — Således som jeg nu finder Deres afhandling, kan jeg egenlig ikke indse, hvorfor den ikke skulde kunne følge med tiden til 1849. Den kunde jo dateres, og alt ønskeligt til dens forståelse kunde jo forudsendes. Med nogen forandring vilde den helt kunne tabe sin akute karakter, men ved sin stemning ligesom forbinde biografiens senere dele, så disse ikke engang i tiden kommer som en overraskelse med en af det fore-

gående slet ikke antydet opfattelse af skuespillerne og skuespilkonst.

Imidlertid skal jeg kun tillade mig at henstille denne betragtning til yderligere overvejelse. Om jeg nemlig end antager, at udviklingens klarhed lider noget ved en for stor bredde i sidste halvdel — (det er en erfaring, at man skal være ubekymret om læserens evne til at følge med gennem en nok så fyldig fremførelse af de elementer, ud af hvilke man drager sine slutninger; men at disse bør komme med en vis sluttethed og uden for mange sideblik eller gentagelser) — så vil dog ingen tvivle om, at Martensen har ret i sit udsagn, at det er en mærkelig rig og indtrængende psykologisk studie. Netop ved 1849 vil den desuden kunne stå uden skade, uden for stærkt at tynges i vægtskålen mod konstens udøvelse, såsom alt det foregående jo fører et glimrende bevis for konstens herlighed. Ja, man vilde måske endog kunne sige, at et advarende ord til de unge læsere, som vil blive henrevne af hin skildring, her kunde være på sin rette plads.

Dog, det må De nu alt overveje selv; jeg skal foreløbig gå ud fra, at De *ikke* ønsker afhandlingen trykt, og da kun atter takke Dem for, at De har ladet mig læse den. Gid De nu måtte komme rigtig rask og glad hjem efter en god sommer!

Med venlige hilsener til de unge.

Deres ærbødigst hengivne

A. D. Jørgensen.

132.

Til Gehejmeraad A. F. Krieger.

Lindevej, 19. Juli 1886.

Hr. Gehejmeråd! — De må vel sagtens have fået den forestilling, at jeg kun lidet har skønnet på Deres venlighed under min sygdom, siden De hidtil intet har hørt fra mig. Det er gået således til. — Da tandpine og al an-

den ubehagelighed endelig var ophørt, skrev jeg for godt 14 dage siden et brev til Dem med denne meddelelse samt andre ting, der dengang interesserede mig. Men før jeg fik det foldet sammen, fik jeg nøjagtig samme tilfælde igen med »irritation« o. s. v. Jeg måtte da gå iseng, og da min læge, Barfod, kom næste dag, fortalte han, at han skulde til naturforsker mødet i Norge. Han lovede da, hvis han traf Dem i Kristiania, som jeg formodede, at give Dem mundlig meddelelse og hilsen fra mig. Imidlertid har jeg nu atter overstået de 10—12 dages sengeleje og er omtrent normal. Ved sin tilbagekomst fortæller Barfod mig imidlertid, at han ikke har truffet Dem.

Det er jo kedeligt nok, at min ferie skulde forstyrres på denne måde; men bare det så må være sidste gang, jeg får dette anfald, skal jeg ikke beklage mig.¹⁾

133.

Til Højskolelærer Poul Bjerge.

Lindevej, 18. August 1886.

Kære P. P.! — Jeg har tøvet lidt med at svare på Deres brev af 9., fordi der var adskilligt at betænke forinden. Alligevel har De jo ret i, at jeg egenlig slet ikke kan svare på det; kun nogle oplysninger kan jeg give.¹⁾

Hvad der er trykt om Colbjørnsen, vil De kunne se i forfatterlexikonet; men en fyldig fremstilling må jo øse af andre kilder med. En theologisk student (som ikke nævnte sit navn, men sagde, at han var bondefødt) spurgte mig til råds om disse kilder, efterat han havde gennemgået det trykte; men det lod til, at han opgav det hele efter min forklaring, hvad jeg meget beklagede. Tingen er den, at C[olbjørnsen] som generalprokurør har del i al lovgivning i mange år, og at en virkelig fremstilling af hans betydning bør tage dette med. Dette forekommer mig at måtte forudsætte både juridiske og mange andre

kundskaber, og sammenligner jeg de vanskeligheder, det har havt at få A. S. Ørsteds levned beskrevet, må jeg tilstå, at jeg ansér C[olbjørnsen]s for en meget svær opgave. Ingen af dem, som har syslet med Ørsted, har nemlig vovet sig ved dette store materiale. Nu véd jeg jo ikke, hvilke fordringer universitetet vil stille; måske vil man nøjes med mindre end alt, dette ansér jeg endog for det rimeligste; men meget måtte dog gennemgås.

Hvad sproget angår er der næppe nogen vanskelighed, det allermeste vil her være dansk.

For mig stiller det sig således, at jeg neppe nok tror, at De i en rimelig tid — (thi en hel vinter vil De vel neppe kunne afsé?) — vil kunne løse opgaven, således som man har tænkt sig det. En anden sag er det, at selve emnet er i høj grad tiltalende, og at sysselsættelsen med det vilde være en ypperlig øvelse. Vil De altså anvende nogen tid derpå og derved skaffe Dem et klart indblik i hin tid, så vil det i alle tilfælde være velgjort, og De vil da altid, hvis det skulde vise sig overkommeligt, kunne gå videre og prøve på at løse prisopgaven.

Med venlig hilsen til Nutzhorn

Deres
A. D. Jørgensen.

134.

Til Religionshistorikeren H. S. Vodskov.

31. August 1886.

Tak for Deres venlige brev. — At ingen af os har gæstet Virum ligger ganske naturligt i mine to sygdomsperioder, der tog hjertet af sommeren, medens Adolf sendtes til Gråsten, da han gik her alene og kedede sig.¹⁾

Nu er det allerede temmelig sent at være ude om aftenen, når man som jeg er under særlig jurisdiktion; en udflugt måtte altså vel henlægges til en søndag.

At træffe O. B. vilde jeg intet have imod, skønt han politisk forekommer mig at være gået ind i de (foreløbig) uheldbredeliges lejr;²⁾ men det gælder jo om alle aktive, og man må jo omgås sine samtidige, hvormeget man end måske vilde foretrække en anden generation, en forhenværende eller tilkommende.

Til slutning skal jeg kun bemærke, at hvis hensigten med Deres brev har været at undskylde, at De ikke har besøgt os i sommer, så har det så temmelig forfejlet den; på mig gjorde det nærmest indtryk af: »og så var det, at — — —, og så var det, at — — —.« Forsøm nu ikke næste gang, De kommer herind!

Mange hilsener fra Ida o. s. v.

Deres

A. D. Jørgensen.

135.

Til Politiker N. J. Termansen.

14. Oktober 1886.

Kære Termansen! — Hoslagt sender jeg Dem et lille særtryk, som måske nok vil interessere Dem.

Det har været mig som så mange andre en stor skuffelse, at De ikke blev genvalgt til landstinget.¹⁾ Men vi véd jo alle, hvad det betyder i disse tider at sætte hensynet til det hele over sit parti. Lad nu endelig ingen lejlighed unyttet til at komme ind i folketinget; hvem véd, om De ikke endnu dér kan have en god gerning at udrette.

L. Schrøder forstår jeg ikke, eller rettere jeg forstår ham kun alt for godt!

Med mange hilsener fra min hustru

Deres

A. D. Jørgensen.

Til Direktør i Udenrigsministeriet P. Vedel.

30. Oktober 1886.

Højvelbårne Hr. Gehejmeråd Vedel! — Ved idag at komme op i arkivet efter en halv snes dages fraværelse på grund af sygdom forefinder jeg den interessante pakke arkivalier fra 1855, som De har havt den godhed at sende herop.¹⁾ Den skal nu efter bestemmelsen blive indlemmet i vor politisk-historiske samling.

Med udmærket højagtelse
ærbødigst

A. D. Jørgensen.

Til Forfatteren Frederik Barfod.

Lindevej, 30. Oktober 1886.

Kære hr. Barfod! — Næppe har Deres søn sat en foreløbig grænse for sin omsorg for mig, så tager De Dem af mig med Deres slutningshefte.¹⁾ *Han* trykkede mig dog kun prøvende på maven, men Deres »efterskrift« forekommer mig at trykke lovlig hårdt på samvittigheden.²⁾ Jeg kan imidlertid forsikre, at der er slet ingen ømhed.

Nå, hjertelig tak for alle de tilsendte hefter og til lykke til det fuldførte værk! Gid mange måtte læse det, tilegne sig fortællingen og sætte sig ind i Deres opfattelse af vort fædrelands forhold og udvikling i de mærkelige tidsrum, De her har fremstillet. Skønt jeg jo ser anderledes på såre meget af dette, er det mig dog altid en glæde at dvæle ved afvigende opfattelser og fordybe mig i dem. Det er jo historiens herlighed, at den er rig nok til alle, og Nordens fortid er så stor og skøn, at den kan og skal prises af mange tunger.

Hvis jeg endnu må tilføje et par ord, vilde jeg i anledning af Deres efterskrift gentage, hvad min frænde Zoega^{2a)} skrev til sin (og min) frænde Esmarch: »Et mishager mig

hos Dig: at Du altid nedsætter Dig selv. Hvad er evner og kundskaber, og hvem udenfor os kan dømme om os?« Det er udlagt: hvorfor vil De lægge den vægt på ordet »historiker«, så det udelukker Dem, og med hvad ret gør De det? Efter dansk sprogbrug er De historiker, intet kan være vissere. Har De ikke gransket selvstændig? er De ikke kritiker overfor Deres stof? fremstiller De ikke i sammenhæng? har De ikke en original personlig opfattelse af historien? — Alle disse rettelser og tilføjelser og henvisninger vidner jo imod Dem. Hvor højt eller hvor lavt man engang vil stille de enkelte mænd, som sysler med dansk historie, det véd jo ingen af os; også i den henseende gælder det, at hver tid har sin målestok. — At De skulde stå særlig ene mellem historiens dyrkere, tror jeg heller ikke, og de to gange, De er bleven udførlig anmeldt, er i alle tilfælde to gange flere, end det er overgået mig — hvad jeg iøvrigt er meget tilfreds med.

Lad os altså håbe på »1536—96«, og vil De så ikke lejlighedsvis undersøge, om nogen tidligere dansk historiker har udgivet bindstærke skrifter i Deres alder;*) jeg tror det ikke.

Med venlig hilsen Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

138.

Til Religionshistorikeren H. S. Vodskov.

Lindevej, 7. November 1886.

Kære H. V.! — Tak for brevet og æblerne, som ankom hertil næsten samtidig og gjorde megen lykke.

Brevet glædede mig dog mere, især da jeg i de sidste dage havde tænkt en del på Deres mytologi; jeg har nemlig igen været syg og benyttet sengelejet til at læse begyndelsen af Rydbergs nye mytologi.¹⁾ Hvad siger De til den? Der er vistnok træffende enkeltheder i den, som De vil kunne bruge, hvis ikke De skulde have gjort netop

de samme iagttagelser, men meget forekommer mig at være vildt. Det vilde interessere mig meget at tale mundlig med Dem derom.

Klagerne over Deres eget arbejde kender jeg så gran- giveligt; det er jo min gamle kære frænde Georg Zoega om igen. — Alt det nytter ikke; en del af lærdommen putter De bag om i bogen, det andet laver De til med al den gratie, som er Dem egen. — »Schwamm darüber!« —

Jeg har nemlig målestokken for, hvad De kalder »lær- dom« og »videnskabelighed«, af Deres anmeldelse af min Steno.²⁾ Ved idelig at sysle med æstetik og essays har De fået en noget for udviklet (kræsen) smag for alminde- lig menneskeføde. De både over- og undervurderer Deres læser. Det sidste, idet De tror, at han helst er fri for et- hvert samarbejde med forfatteren og kun ønsker i et le- digt øjeblik at nyde kvintessensen af hans slid; det første, idet De forudsætter en æstetisk finfølelse for nydelsens renhed og en forud indtagen kundskabsladning, som såre, såre få kender noget til.

I en tidsalder, da de mest bedårende penneførere jævn- lig eller stadig røber den største uvidenhed om det, de skriver om og sætter fernis på, bliver det efter min op- fattelse dobbelt nødvendigt i alle tilfælde kun undtagelses- vis at skrive blot ræsonnerende og skildrende. Det, som har varigst betydning, er den simple, vederheftige for- tælling af granskningens resultater, således som de inter- esserer en selv og derfor må forudsættes også at inter- essere andre. Fører fortællingen da med sig, at fortælle- rens sind bevæges, da vil det let kunne høres på hans stemme og hans ordføjning, og fremstiller der sig alt imens større syner og billeder for hans øje, da vil de let trænge sig frem, ind imellem de flittig udarbejdede stu- dier. Jeg har nu den tro, at slige arbejder forældes ikke så let som de glimrende komponerede vuer; der er mere i dem af det daglige brød, og forfatteren griber og be- væger dybere ved sit eksempel end ved sine præstatio- ner.

Nåda, — dér kom jeg nok for skade med at bære ugler til Athen. Det var kun min mening at trøste Dem med nogle borgerlige ord og sige Dem, at mine forventninger stiger med hver klagetone, som lyder herind fra Virum; det vil åbenbart blive et monumentalt værk, og vi lavstammede danske vil ved det atter tage téten i mythe-granskningen efter, at alle vore naboer for en tid er kommen forbi os. — Halleluja!

Med mange hjertelige hilsener Deres

A. D. Jørgensen.

Vi venter Dem snart herind.

139.

Til Forfatteren Frederik Barfod.

1. December 1886.

Kære hr. Barfod! — Hermed tilbagesender jeg Deres brev, som jeg har læst med megen deltagelse. Jeg skal nu se, hvad jeg kan få bestyrelsen for sønderjydsk samfund til, men jeg frygter for, det ikke vil blive meget, eller rettere at man der vil sige som før: vi må holde os til dem, der udfolder en *virksomhed* der ovre.

Hvad mig selv angår, da koster mit landsmandsskab mig meget, det forekommer mig af og til for meget mellem år og dag; i alle tilfælde tvinger det mig til uvirksomhed på områder, hvor jeg ellers vilde føle mig kaldet til deltagelse. — Nu har jeg imidlertid skrevet adressen op og skal så tænke nærmere over de muligheder, som måtte frembyde sig. I yderste tilfælde måtte man vel kunne anbefale hende til understøttelses foreningen?

Med venlige hilsener Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Til Landshøvding P. A. Bergström, Ørebro.

19. December 1886.

Højvelbårne hr. landshøvding! — Idet jeg samtidig med dette tillader mig at sende Dem et par små særtryk, hvortil henad nyår vil komme et hefte meddelelser fra arkivet, vilde jeg gerne tillige henvende følgende bøn til Dem.

I Okt[ober] 1887 fylder g[e]h[ejme]r[åd] Krieger sit 70. år, og jeg har derfor tænkt, at det vilde være en passende lejlighed offentlig at bevidne ham den hengivenhed, som hos mange har overlevet hans fald i den såkaldte offentlige mening i de kredse, som han tilhører. I afstand ses det neppe således som nærved, hvorledes smålighed og pjaltethed vender ham ryggen og dyrker nye guder. Jeg har tænkt, at neppe noget vilde kunne glæde ham så meget som udgivelsen af et lykønskningsskrift, skrevet af en mindre kreds af mænd, som kunde være istand til at føre emner frem fra det område, som han har vist sin aldrig svigtende interesse, altså især lovkyndighed og historie. Jeg har hidtil kun talt til prof. Deuntzer herom, og han har helt tiltrådt planen, ligesom boghandler Hegel vilde sætte pris på at udgive bogen, ledsaget af et portræt. I et sådant skrift måtte selvfølgelig Sverige og Norge ikke mangle, og det er nu min bøn til Dem, om De ikke skulde ville repræsentere Sverige ved denne lejlighed? Intet vilde jo kunne være Krieger mere velkomment og være til større hæder for de danske deltagere. I festskriftet til Madvig fandtes bidrag fra 10—60 sider, og der er altså et stort spillerum. Jeg imødesér med de bedste forhåbninger Deres svar og tillader mig til slutning efter nordisk sæd at ønske Dem en glædelig jull

Med udmærket højagtelse

ærbødigst

A. D. Jørgensen.

Til kgl. Skuespillerinde, Fru Johanne Luise Heiberg.

Lindevej, 3. Januar 1887.

Højtærede fru Heiberg! — Jeg var idag meget uheldig hos Dem ved for sent at opdage, at jeg havde sagt både for meget og for lidt om min plan. Tingen er denne. Til efteråret fylder jo g[e]h[ejme]r[åd] Krieger sit 70. år, og jeg har da tænkt på at samle en lille kreds af nordiske forfattere til i et fælles skrift at ønske ham til lykke og yde ham en tak for hans mangesidige virksomhed for dansk og nordisk videnskab og litteratur. De fleste bidrag vil jo blive historiske og juridiske, men det vilde dog være smukt, om også et rent *litterært* stykke kunde komme med. Intet kunde nu i højere grad gøre dette foretagende rigt og mangeartet, end hvis De kunde formås til at være med og i den anledning ofre et stykke af Deres biografi. Det vilde i anordningen kunne slutte sig til andre historiske stykker, og det vilde jo antyde en side af Kriegers virksomhed og interesser på det rent æsthetiske område, som ingen yngre forfatter værdig vilde kunne udfylde.

Dog derom vilde jeg nu helst tale mundlig; men hvad skal vi nu gøre, hvis De alt tilfældig skulde have nævnt det, at jeg har tænkt mig en måde at offentliggøre en del af biografien på? — Jeg kommer hos Krieger imorgen og har efter lang betænkning besluttet at vise den frækhed i så tilfælde at påstå, at De må have misforstået mig, og at jeg havde tænkt på en måde *at læse manuskriptet op* på. — Vil De nu i påkommende tilfælde støtte mig i denne påstand ved at indrømme muligheden eller sandsynligheden af en sådan misforståelse? ellers er jeg jo fortabt.

Med hjertelig tak for al den venlighed, De viser mig, og som giver mig fortrøstning til så uforbeholdent at drage Dem ind i denne sag, er jeg

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

Lindevej, 5. Januar 1887.

Kære hr. kollega! — Må jeg idag, næst at ønske Dem et glædeligt nyår, lægge beslag på Deres opmærksomhed i et ganske særligt anliggende?

Til efteråret fylder g[e]h[ejme]r[åd] Krieger sit 70. år, og jeg har da tænkt på, at det kunde være smukt og berettiget, om nordiske historikere og jurister viste ham en påskønnelse af hans ualmindelige stilling i litteraturen ved at udgive en samling af handlinger, repræsenterende de hovedinteresser, han har søgt at fremme. Det er vel så, at få eller ingen nulevende har været så meget for andre forfattere, danske og norske, uden selv at have fået ro eller sind til produktion, og få der som han under højst ugunstige tidsforhold har holdt Nordens fane højt. Jeg har talt med prof. Deuntzer om at skrive noget juridisk og formå Westergård til at tage et statsøkonomisk emne; Holm skal jeg få til noget historisk, jeg selv skal gøre ligeså, og mindst et par forfattere til vilde let kunne fås her. Men der skulde også være plads til Normænd og Svenske. De sidste, som jeg anså for de værste, har jeg taget først, idet jeg har henvendt mig til landshøvding Bergström. Han har svaret, at han ikke selv turde påtage sig noget, men at han vilde skaffe bidrag fra andre, Carlsson eller Forsell, ligesom han vil henvende sig til de juridiske fakulteter i Lund og Upsala; han har, som De ser, grebet tanken med stor iver.

Nu vilde jeg bede Dem om at slå følge med os. Frem for alt De selv; intet vil glæde Krieger mere, og De må ikke afslå det, et eller andet har De nok på rede hånd. Dernæst et juridisk stykke, som De bedst selv vil kunne vælge manden til. Der kunde også godt tænkes på noget mere literært, endog ind imod skønlitteratur, da K[rieger] jo i høj grad har yndet norsk litteratur og selv har udgivet Heibergs skrifter. — Men det må De

nu forstå. Jeg håber snart at få gode efterretninger fra Dem! . . .

Med venlig hilsen til Dem og alle brave venner.

Deres

A. D. Jørgensen.

143.

Til Stiftamtmand Th. A. J. Regenburg.

Lindevej, 11. Januar 1887.

Højvelbårne hr. stiftamtmand! — Det glædede mig meget at modtage et par ord fra Deres hånd og deraf se, at De endnu bevarer mig i venlig erindring. Årene går nu så lumskelig, og det forekommer mig, at jeg intet syndeligt får udrettet, særlig ikke for den sag, jeg dog egenlig ansér for min hovedopgave, bevarelsen af Sønderjylland i vor literatur og historie. Der er så mange andre opgaver, som tid efter anden trænger sig frem og kræver tid og arbejde, og jeg må ofte beklage, at jeg så sent har kunnet få tiden til min rådighed fra helt uvedkommende sysselsættelser. Også i den henseende vilde meget være bleven anderledes, om De var bleven i centraladministrationen; jeg føler ofte med beskæmmelse, hvor tillidsfuldt De til sin tid gav mig den første opmuntring til at tage fat på fædrelandshistoriske arbejder, medens det mange år efter, da jeg dog havde begyndt at producere, skulde blive så vanskeligt at vække interesse for deres fremme. Nå, den tid er jo nu gået, og den er endda gået godt!

Min stilling i arkivet er mig selvfølgelig til stor glæde, og det er da også min trøst, at jeg her baner vej for andre, hvis jeg selv for en tid skulde blive mindre produktiv. Mærkværdigt er det, i hvilken grad min formand har forholdt historien dens kilder. Således fandt jeg i sommer, da jeg i ferien løb nogle partier af »fællesarkivet« igenem, en hel række regnskaber for Sønderborg slot og len 1533—43, altså fra kong Kristians fængselstid. Af disse

fremgik det, at han er bleven ganske anderledes behandlet, end Hvidtfeld fortæller. Jeg spurgte Mathiesen, hvor det kunde være, at Allen og Pal[udan]-Müller ikke havde kendt disse regnskaber, hvorpå han svarede, at det havde været ham forbudt at henlede nogens opmærksomhed på, hvad der fandtes i arkivet. Et uddrag af disse regnskaber med supplerende indlæg vil nu udkomme i næste hefte af »danske magasin«, og jeg skal tillade mig med det første at sende Dem særtryk deraf.¹⁾)

Vi fik i år indført en regelmæssig sommerferie i Juli måned, og jeg stod i begreb med at benytte den til en lille tur til Jylland, da jeg fik et fornyet anfald af en let blindtarmsbetændelse, som jeg alt havde havt kort i forvejen. Senere har gentagne såkaldte »mindelser« været mig til ikke ringe plage. Det havde været min dristige plan bl. a. at besøge Dem i Skanderborg, og jeg havde ret glædet mig til en længere personlig samtale. Men måske må jeg tænke derpå en anden gang. Som brevskriver er jeg så ualmindelig slet, at hele min korrespondance udenfor forretningen er aldeles forsvindende, hvis der overhoved er nogen.

Med udmærket højagtelse Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

144.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

København, 17. Januar 1887.

Kære hr. kollega! — Desværre fik jeg først Deres brev fra 12. idag, sagtens på grund af vinteren; men jeg skynder mig nu at besvare det.

Tak da først for Deres venlige imødekommen og rige oplysninger; hele sagen kan nu i virkeligheden alt overses.¹⁾ Valget er, forekommer det mig, heller ikke ret vanskeligt. Af lovkyndige må, så vidt jeg skønner Aschehoug foretrækkes alle andre. Det fejler jo ikke, at der er personlig sympathi, og videnskabeligt vil det være smuk-

kest, om *Norges statsret*, der har interesseret Krieger så meget, blev repræsenteret, om ikke direkte, så indirekte ved en statsretlig afhandling af en mand, hvis navn så nøje og nylig er knyttet til den nationale fremstilling. Skulde A[schehoug] ikke kunne være med, da vilde jeg bede Dem have ulejligheden af at træffe aftale med ham om en anden; men jeg går ud fra, at det bliver A[schehoug].

Blandt historikere vilde jeg meget nødig give slip på den tanke, at *De* kunde formås til at give et bidrag. Ingen vil K[rieger] sætte større pris på, og det er jo dog her et *hovedhensyn*. Jeg mener, at det i en tilskrift foran bogen med sandhed skulde kunne siges, at de forskellige forfattere skyldte ham tilskyndelser, opmuntringer og deltagelse så meget, at de ønskede at bringe ham en tak derfor; det måtte jo derfor være mænd, på hvis tak han sætter pris.

Skulde det nu vise sig, at *De* ikke selv på nogen måde mente at kunne deltage, hverken med en selvstændig afhandling eller med et udsnit af et større kommende arbejde, — thi dette vil vistnok flere vælge — så kunde der vel kun være tale om *Daae* eller *Nielsen*. Den *sidste* står vistnok i nærmeste forhold til K[rieger] og modtager jævnlig hans råd, men han er vel så optagen og har så sikker plads for alt, hvad han kan producere, andensteds, at det er uret at anmode ham derom. Hvad *Daae* angår, da er jeg næsten bange for ham, siden han efter at have tilbragt ca. 6 Uger hernede og i den tid så at sige daglig at have været Brickas gæst den halve dag, kort efter afbrød al forbindelse med ham (bogstavelig — undlod at besvare lange breve), fordi han (*Daae*) ikke kunde eller vilde efterkomme den påtagne forpligtelse at skrive biografier af »Aall«, omtrent de første, som skulde i trykkeriet.²) Den historie er mig omtrent ufattelig, men da *Bricka* selv er tilbøjelig til at undskylde den med *Dås* ham bekendte karakter, må jeg jo frygte for, at man slet ikke vilde kunne stole på en aftale med ham.

Hvad udgivelsen angår, da vil *Hegel* »betragte det som en ære« at besørge den og forsyne bogen med et portræt. Om honorar har jeg ikke villet føre forhandlinger; rimeligvis vil han som ved lignende lejligheder forbeholde sig efter udgivelsen at tilstille forfatterne honorar.

Hvad endelig *skønlitteraturen* angår, da tror jeg ikke, vi bør gå videre. Siden jeg skrev sidst, har jeg nemlig talt med fru Heiberg og fået hendes løfte på at skrive et afsnit af sit theaterliv. Dette beder jeg Dem dog *ikke* at meddele nogen; jeg har ej heller endnu nævnt det for andre.

Med venlig hilsen og i forventning om yderligere gode efterretninger

Deres

A. D. Jørgensen.

145.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

Lindevej, København V., 24. Januar 1887.

Kære hr. kollega! — Det glædede mig meget at få så gode tidender fra Dem med sidste post. Aschehougs emne (regeringskollegierne 1660—1814) er fortrinligt og interesserer Krieger meget; men spørgsmålet er vel, om han vil fastholde det efter Holms og Sechers udarbejdelser. Er det tilfældet, som jeg håber, vil det være meget velkomment, thi ingen vil bedre end han selv kunne bedømme, om det giver noget nyt. Det skal her med fornøjelse blive gennemset.

Hvad De skriver om Daae, har oprigtig glædet mig; der lyser så megen bravhed ud af denne mand og en så stærk ethisk livsanskuelse, at det var mig smerteligt at høre Brickas klager over ham, skønt de blev fremsatte med stor overbærenhed og de muligt milde forklaringer. Vi vil da håbe det bedste, men dog vise den forsigtighed at være forberedte på det værste.

Deres egne emner finder jeg udmærkede.¹⁾ Krieger er jo norsk nok til at tage imod en hvilken som helst kritik af en fælleskonge eller af den danske adelsvælde, og jeg tror ikke, at nogen anden vil forarges over sligt mere. Tilmed vil jo ingen nu eller senere kunne gøre det med større skånsomhed og retfærdighed end De (og måske Daae). Lad os bare få det!

Men hvis ikke, hvis det støder Deres egen følelse at komme med det netop på dette sted, så er jo postvæsenets historie, når den sættes i forbindelse med nogle almindelige træk fra nabolandenes tilsvarende forhold, og med andre træk af de forenede rigers indre samfærdselsforhold, vistnok meget skikket til at afgive et selvstændigt og tiltrækkende billed; jeg tænker mig, at ret ejendommelige forhold her må være kommen frem i et land med Norges natur og beboelsesforhold.

Fra Sverige melder Bergström, at Alin har tilbudt en historisk, H. Forsell en juridisk(?) afhandling, en tredje ventes fra Lund. Noget usikkert er der dog nok i de sidste.

Vi må se at være færdige med afhandlingerne til *Aprils udgang*, hvor ikke særlige grunde taler for en udsættelse.

Med hjertelig tak for al Deres imødekommen i denne sag og med venlige hilsener er jeg

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

146.

Til Politikeren Herman Trier.

Lindevej 10, 12. Februar 1887.

Kære hr. Trier! — Deres brev af 9. traf mig i sengen, hvorfor jeg først nu kan besvare det. — Foredraget i Rømersgade var kun bygget på et stof, som jeg i virkeligheden alt har brugt og udtømt i mine »40 fortællinger«. ¹⁾

Skulde jeg gøre mere ud af det, vilde det være ikke så lidt brydsomt, da en fremstilling, som væsenlig var gentagelse, jo ikke kan glæde nogen, mindst forfatteren. Derimod vil det være den letteste sag af verden for enhver anden, som kender lidt til tiden, at brygge noget sammen i den retning. — Hvad der gør mig særlig utilbøjelig til at tænke på ethvert nyt foretagende er, at jeg er sat meget tilbage og stadig på ny sættes tilbage ved et maveonde, der periodisk kommer igen. Siden nyår har jeg nu alt ligget to gange, sidste gang, som jeg antager, efter en forkølelse i Rømersgade. Jeg har derfor restancer på alle hjørner og kanter og forekommer mig selv at være et menneske, der intet somhelst får gjort.

Med venlig hilsen Deres

A. D. Jørgensen.

147.

Til Kollaborator C. F. Monrad.

Lindevej, 22. Februar 1887.

Kære Monrad! — . . . Jessen har jeg her set og talt med et par gange; han er ikke lidt forandret siden 1884, afgjort til sin fordel; det urolige og nervøse mærkes ikke mere i den grad. Uden al tvivl vil han have rigtig godt af et længere ophold her; men om han ikke derved tildels går tabt for Sønderjylland er et andet spørgsmål. Jeg tror dog ikke, det har nogen synderlig fare, dertil er han alligevel for gammel i kampen; i den har han sin naturlige plads og er kendt af alle. Her måtte han jo begynde forfra, og hvor skulde han kunne finde en naturlig og varig plads? Den egenlige videnskab ligger jo ikke nærmest for; lærer har han naturligvis ingen ro til at være, — det vilde være unaturligt, — og journalist og politiker bliver ingen mand i Danmark, som har sans for noget alvorligt og et selvstændigt arbejde, i alle tilfælde ikke for tiden. — Jeg kan derfor ikke tro andet end, at Jessen før eller senere

vender tilbage, selv om man jo altid må indrømme muligheden af, at andre forhold kan absorbere ham.

Han har holdt et foredrag i Sønderjydsk Samfund, dels om sine personlige forhold, dels om bladet og trykkeriet. Deltagerne i dette var særlig indbudte, og mange mødte foruden masser af samfundets medlemmer. Man fik et rigtig godt indtryk af ham.

Hvorledes skal det dog gå i den *store* politik?¹⁾ Frankrigs tavshed er beundringsværdig, men uheldvarslende. — Hvorledes vil tærningerne falde, når det store kast sker? Hvad der så kommer, bliver det forfærdeligt!

Med venlig hilsen til Deres familie og lykønskning til Johannsen, som jo nu må være genvalgt.²⁾

Deres

A. D. Jørgensen.

148.

Til Højskolelærer Poul Bjerger.

25. Februar 1887.

Kære P. Bjerger! — . . . Skrive til »højskolebladet« kunde jeg jo nok have lyst til, som til så meget andet, men hvorfra skal jeg få tid? Min faders levned vilde Monrad i Flensborg skrive i »søndagsbladet«, han har fået stof dertil; men det sker ikke. Noget særligt udbytte vilde det heller neppe give, med mindre jeg vilde gå for stærkt ind på det personlige, og dertil er tiden i alle tilfælde ikke kommen.¹⁾

Med venlig hilsen, i hast,

Deres

A. D. Jørgensen.

149.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

Lindevej, 13. April 1887.

Kære hr. kollega! — Jeg skylder Dem alt forlængst brev, men håber, at De vil undskylde mig, når jeg kan

oplyse, at jeg har måttet ligge fra 1. Marts til påske. Det var et forsøg på én gang for alle at blive af med de mange små tilløb til blindtarmsbetændelse, som har plaget mig et helt år. Lægerne mener, at grunden nu skulde være fjernet, og jeg vil da med mere fortrøstning gå denne sommer imøde.

Hjertelig tak for den iver og velvilje, med hvilken De har virket for vort forehavende! Alt forkommer mig for Norges vedkommende at tegne på det bedste. Fra Sverige har jeg derimod intet hørt under min sygdom; Carlson, som rimeligvis vilde have bidraget, er jo imens desværre bortkaldt.¹⁾ Jeg skal nu en af dagene skrive til Bergström, der vist alt har fået en stedfortræder. Af danske får vi en 5 bidrag, da jo her gerne de hovedretninger, i hvilke Krieger har virket, skulde repræsenteres. Jeg har sat terminen for indsendelsen til 1. Maj, som De vist erindrer, men om den kan holdes, véd jeg ikke. Da bidragene skulde ordnes alfabetisk efter forfatternavne, bliver det især mænd som Aschehoug og Birkeland, der må være på pletten!

Jeg tillader mig samtidig med dette at sende en lille piece om Brorson, som jeg har skrevet for mange år siden, men først nu har fået anledning til at komme frem med.²⁾ Jeg håber ikke, De vil forarges over den begrænsning, jeg har givet Holberg.

Med venlig hilsen og gentagen tak

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Efterskrift. Jeg vedlægger ligeledes et ugeblad, i hvilket jeg har fået optaget min første og sidste politiske artikel, om forsvarssagen.³⁾ Det er et venstreblad, da det jo kun der kunde få nogen betydning.

d. s.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

København, 30. April 1887.

Kære hr. kollega! — Næsten samtidig med Deres brev af 27. modtog jeg Prof. Aschehougs afhandling, 1. del, det første in natura indkomne bidrag, for hvilket jeg beder Dem, om lejlighed tilbyder sig, at takke forfatteren. Da A[schehoug] kommer herved om en 8 Dage, skriver jeg ikke.

Udsigterne stiller sig nu mærkelig usikkert. Medens Landshøvding Bergström pludselig meddeler, at *sikker* er i Sverige kun Alin, usikre Forsell og Hamilton, Carlsons død, — kommer der nye danske deltagere til, nemlig prof. Ussing, en gammel ven af Kr[ieger] (med en græsk indskrift) og amtmand, tidligere redaktør og folketingsmand Bille (med en skitse af vort ældste rigsdagsliv el. lgn.). Dette sidste har jeg fremkaldt af frygt for at komme til at mangle stof, den første er tilmeldt af prof. Holm, der nok har snakket en del om sagen, hvad han ikke burde have gjort.

Hvad nu afhandlingernes mængde og størrelse angår, tror jeg vi snarere vil få rigeligt end for lidt. *Deuntzer*, der har taget et retshistorisk emne, har gjort langvarige og udbredte studier og mener at måtte have 3 ark eller mere til rådighed, og det samme tegner *Aschehoug* til, de to vil altså tage 3 mands plads. *Holms* afhandling (Løvenørns forhold til konsejlet, efter arkiver i Paris) bliver noget under 2 ark, jeg kan lempe mig efter forholdene.¹⁾ Om Svenskernes planer har jeg slet intet kunnet få at vide, da Bergström helt har taget det i sin hånd.

Hvad nu Norge angår, da antager jeg, at vi er fuldt sikre også på Y. Nielsen. At Daae skulde blive færdig er vel neppe at vente.²⁾ Den alfabetiske Orden kan vi jo sagtens opgive, og jeg havde alt betænkt det samme, strax jeg hørte, at Svenskerne ikke havde begyndt; vi må da tage det kronologisk og lade det komme an på, hvem der møder. Men for en sikkerheds skyld vil jeg så dog bede

Dem minde Daae om, at han ikke bliver for langtrukken; boghandleren mener, at synderlig over 20 ark bør man ikke gå, og vi er godt og vel 12 deltagere.

Deres eget bidrag vilde jeg sætte megen pris på, men iøvrigt helt overlade til Dem selv at gøre og lade, hvad De synes bedst. Kan emnet ikke samles ganske kort? — Jeg har stået i underhandling med departementschef Stephensen om et bidrag vedkommende *Island*, der ellers slet ikke repræsenteres, og der gik vi ned til 8 sider. Men det synes ikke, at han (på grund af svaghed) kan gå ind på det.

Af hele denne redegørelse vil De nu se, hvorledes sagerne står og forhåbenlig også føle Dem mere orienteret m. h. t. eget arbejde. Det vilde jo være i høj grad ubilligt at presse på, til en tid, da De ikke føler Dem ret vel, og således lægge dette til al den øvrige ulejlighed, jeg i denne sag har voldt Dem. Når til sin tid det hele foretagende har nået sit mål, vil jo Krieger *personlig* skønne ligeså meget derpå. Mig forekommer det kun, at De også *literært* burde være knyttet dertil.

Gid nu årstiden snart måtte være Dem gunstig! Efter hvad man her hører, har jo fjeldluften en næsten mirakuløs virkning på organismen, og det er vel da at håbe, at den også vil være god til at fjerne arkivstøvet.

Nu skal Fr. Barfod til at fortsætte sin Nordens historie ud over 1536 (til 1660).³⁾ Vi vil herefter dobbelt komme til at trænge til Deres fremstilling af dette tidsrum! Han er forfærdelig!

Med venlig hilsen Deres hengivne
A. D. Jørgensen.

151.

Til Gehejmerraad A. F. Krieger.

4. Maj 1887.

Hr. Gehejmeråd! — . . . Jeg har lige siden jeg kom op befundet mig særdeles vel og håber, at det skal vedvare.

I arkivet har jeg fortsat mine tidligere ordningsarbejder af Krist[ian] 8.'s breve; jeg var kommen til tronbestigelsen og har nu nået 1848. Der er dog bevaret ikke så lidt af interesse, blandt meget ubetydeligt; således en stor mængde breve fra begge Ørstederne, fra O. Moltke, C. E. Moltke, O. Blome, E. Reventlov, Reventlov-Criminil, o. s. v. selvfølgelig også fra Augustenborgerne. Jeg skal nu se at få det hele samlet og ordenlig registreret.

Før jeg blev syg, var jeg efter indbydelse i en billedhugger Paulsens atelier for at se et basrelief af Zoega, taget efter den bevarede tegning og maske.¹⁾ Det forekom mig at være særdeles vellykket. Vilde det ikke være meget passende at få det ophængt i Thorvaldsens værelse i musæet? Th[orvaldsen] lovede jo selv at udføre hans buste og opstille den i Pantheon, hvad han aldrig fik udført; kunde denne gæld ikke nu betales af hans bo?

Gamle Gjødvad har ytret et levende ønske om at læse Madvigs piece om højesteretsdommen, men har ikke været istand til at få fat i den.²⁾ Måtte jeg engang lejlighedsvis låne Deres exemplar til ham?

Nu har jeg vel neppe flere ønsker og anmodninger den gang og slutter derfor med udmærket højagtelse

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

På løverdag rejser prof. Aschehoug hened.

152.

Til Gehejmerraad A. F. Krieger.

Lindevej 10, 5. Maj 1887.

Hr. Gehejmeråd! — Megen tak for Madvig, som jeg glæder mig til at kunne låne Gjødvad.

Meddelelsen om at Paulsen, der i år har udstillet en statuette af Rasmus Rask, havde modelleret Zoega, kom til mig fra Tyge-Brahe-Friis, der jo var i Rom for et par år siden og da gjorde en del konstnerbekendskaber; han

indbød mig til at sé på værket. Det var vistnok dagen før, jeg kom til at ligge. — Manden selv gjorde et meget fordelagtigt indtryk; han syntes at være meget optagen af Zoegas betydning for Thorvaldsen.

Nu kom Friis igen til mig for at opfordre mig til i forening med andre at skaffe basrelieffet udført i marmor for at indsætte det over hans grav i Andreaskirken i Rom, hvor nu intet minde findes. Det vilde koste en 5—600 Kroner at få det i marmor.

Det faldt mig da på sinde, at vi vel i grunden dog var nærmere til det herhjemme, og jeg mente, at jeg først vilde meddele Dem det i alle tilfælde. Man kunde jo også tænke på Fredriksborg.

Med udmærket højagtelse

A. D. Jørgensen.

153.

Til Etatsraad F. Meldahl.

Lindevej, 11. Maj 1887.

Højtærede hr. etatsråd! — Efter g[e]h[ejme]r[åd] Kriegers opfordring tillader jeg mig at henlede Deres opmærksomhed på et basrelief af Zoega, som en billedhugger Paulsen har udført efter Thorvaldsens tegning og den i musæet opbevarede maske. Jeg har set det i ler i kunstnerens atelier ved Fredriksholms Kanal (Materialgården, døren før porten), og det forekom mig at være smukt opfattet og udført. Strax efter blev jeg syg, men nu foreslår Tyge-Brahe-Friis mig at virke hen til at få det udført i marmor til opstilling i Rom over graven. Dette kan jo være hæderligt nok; men det forekommer mig dog at være naturligere at gøre noget for mandens eftermæle her hjemme, og intet kan da formentlig være mere passende end at betale den gæld, i hvilken Thorvaldsen stod til ham ved sit løfte at anbringe hans billed i Pantheon. — Imidlertid er jeg overbevist om, at Deres

interesse for Zoega er ligeså levende som min, medens De jo langt bedre vil kunne bedømme, hvorvidt denne hyldest til hans minde er manden værdig.

Med udmærket højagtelse

A. D. Jørgensen.

Hjertelig tak for Deres gode råd m. h. t. min sygdom. Min kur går i samme retning, og jeg føler mig nu fuldstændig rask.

154.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

København, 31. Maj 1887.

Kære hr. kollega! — Der er noget, der hedder »embarras de richesse«, noget sådant falder nu over vor påtænkte bog. Aschehoug skriver mindst 3 ark, — de er i trykkeriet og skal begynde, — Deuntzer ligeså 3 ark, — så har vi fået tilbud fra Ussing (græsk lovindskrift), Stephensen skriver om Islands forfatning, Bille om den grundlovgivende rigsdag, fru Heiberg en ungdomserindring, kort sagt, min foreløbige frygt for mangel er slået om i sin modsætning. — For Dem vil det forhåbenlig lette sagen. Vistnok bør vi have to historiske bidrag fra Norge, men de behøver ikke at være store, de må ikke engang gerne være det. Da Daae vel ikke kommer så vidt, som også Aschehoug antager, venter jeg nu Deres og Nielsens bidrag; nogen egenlig hast har det vel ikke, men der vil dog ingen grund være til at holde dem tilbage, når de er færdige; en korrektur skal blive sendt, og det var derfor vel bedst, om jeg fik den eventuelle adresse.

Bogen giver mig en hel del ekstrakorrespondance, og De undskylder derfor, at jeg fatter mig i korthed!

Med venlig hilsen og ønske om god virkning af sommerkuren

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Til Professor, Dr. phil. Ludvig Wimmer.

Lindevej, 16. Juni 1887.

Kære prof. Wimmer! — Tak for Deres »Runenschrift«. ¹⁾ Den traf mig desværre igen i sengen og foreløbig ude af stand til at læse; men derefter har jeg efterhånden gennemgået den, og det med stor fornøjelse. Vel har jeg jo nemlig fulgt ret godt med, hvad De spredt har skrevet om runerne; men jeg har aldrig fået det samlet således som her. Det er nu en ren nydelse at se, hvor grundmuret dette ene område af vor oldkyndighed er blevet, i modsætning til den tidligere gemytlighed, og desværre også i modsætning til de mange andre områder, — eller *alle* andre områder —. Jeg har haft rig lejlighed til at fordybe mig i denne elendighed i den senere tid; intet forekommer mig for tiden mere trøstesløst i vor videnskab end dette, og jeg hælder til Zoegas anskuelse, at »præsumptionen altid er for antikvarernes bestialitet«.

Hvad der rent udvortes glædede mig ved Deres bog, var den velbekendte udstyrelse af »Weidemannsche Buchhandlung«, i hvilken jeg til sin tid har modtaget nogle af de varigste indtryk af videnskabelig granskning. ²⁾

Min sygdom er denne gang en almindelig, men voldsom kolik-katar, hvis udbrud og forløb uden spor af betændelse skal være bevis på, at betændelsestilbøjelighederne, som har generet mig et helt år, nu er hævet.

Med gentagen tak og venlig hilsen til Deres hustru.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Til Gehejmeraad A. F. Krieger.

Lindevej, 17. Juni 1887.

Hr. Gehejmeråd! — Det var min fejl, at »Madvig« ikke forlængst er kommen tilbage; Gjødvad leverede den faa dage efter, omhyggelig indpakket.

Jeg tillader mig at vedlægge »Tidens Strøm«, hvis lille artikel om nævningeretterne i Tyskland muligvis kan interessere Dem;¹⁾ ligeledes »Morgenbladet«, der har udtalelser af Bojsen og Korsgaard.²⁾ Jeg modtog idag en hel ladning politisk litteratur fra Lehmann og Stage, for hvilken jeg sender min bedste tak. Jeg har ikke kunnet andet end at kikke i en del af disse smaaskrifter, saa jeg hen ad eftermiddagen blev ganske ør i hovedet af anstrængelsen.

Det går iøvrigt godt frem med min helbredelse nu; jeg er oppe hele dagen og kan gå ud i haven, så om nogle få dage håber jeg det hele vil være i lave. Jeg glæder mig nu til at komme ud til Hellebæk og tænker på at tage mit arbejde om Evald med for at gøre det færdigt. Både sygdommen og opholdet derude ved søen svarer jo til den stemning, man sættes i ved at sysle med denne digter.

Med udmærket højagtelse Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

157.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

Lindevej, 17. Juni 1887.

Kære hr. kollega! — Hjertelig tak for det tilsendte manuskript, som jeg efter Deres foregående brev tvivlede om at kunne få. — Trykningen er nu i god gang. En del bryderi har prof. Aschehoug unægtelig voldt mig, da hans afhandling, i hvilken der er optagen en stor mængde lister over personer og lønninger fra forskellige år, tiltrods for at alt dette blev trykt petit, medens formatet forstørredes, efterat et par ark var satte, — kom til at fylde 77 sider. Men vi har nu indrettet os derefter, og der er da heller ikke i og for sig noget i vejen for, at et enkelt bidrag rager langt ud over de andre i omfang. I festskriftet for Madvig var der således et enkelt på 60 sider. Jeg glæder mig iøvrigt meget til, at det er lykkedes at få Norge så fyldigt

repræsenteret; det modsatte vilde have været i strid med Kriegers hele præg som offentlig og privat personlighed. Kedeligt er det derimod, at det neppe lykkes at få Sverige rigtig med. Efter Carlsons død antog jeg, det vilde lykkes Bergström at få Forsell med, men han kan ikke blive færdig. Alin har en afhandling liggende, men vil ikke være med »ensam«, da han ikke er tilstrækkelig kendt af Kr[ieger], nu står det på Hamilton, der har lovet at skrive noget i næste måned.¹⁾ Lykkes det nu ikke at få Alin til at sende sin afhandling på Hamiltons avtoritet, stanses vi ilde i trykningen, da vi dog ikke godt kan sætte to Svenske til sidst. — Hamilton var her forleden og lovede det bedste; jeg har desværre været forhindret fra at rejse til Lund, da jeg igen har ligget i 14 Dage og ikke endnu tør røre mig.

Dette sygdomstilfælde synes iøvrigt ikke at stå i direkte forbindelse med de tidligere, som hidrørte fra en blindtarmsbetændelse. For at kvæle spiren hertil lå jeg hele Marts måned, og den synes nu også at være udryddet, siden et meget heftigt kolikanfald dennegang gik forbi uden at fremkalde betændelse. — Min skrøbelighed er jo det hele. Jeg skal nu i Juli og August bo i Hellebæk, nord for Helsingør, for at nyde land- og søluften. — Jeg skal sende Dem en korrektur, når vi kommer så vidt, efter de opgivne adresser.

Med venlig hilsen Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

158.

Til kgl. Skuespillerinde, Fru Johanne Luise Heiberg.

Hellebæk, 15. Juli 1887.

Højtærede, kære fru Heiberg! — Hoslagt modtager De en 2. korrektur af Deres bidrag til festskriftet; den første har jeg besørget, ligesom jeg har gennemgået denne. Det var mit forsæt at bringe Dem den personligt, men i de

første dage vilde det ikke kunne ske, og bogtrykkeren skynder så stærkt på, at jeg ikke har villet opsætte afsendelsen uden nødvendighed.

Jeg beder Dem nu se på den form, bidraget har fået, den tilføjede anmærkning o. s. v. — Mit indtryk ved at se det trykt er det samme — og i endnu højere grad — som forhen, at det er et fortrinligt lille stykke og en udmærket prøve på det hele. Det vil glæde mange læsere og i høj grad glæde og røre g[e]h[ejme]r[åd] Krieger, at det kommer frem på denne måde. — I trykkeriet har det været nødvendigt at true sætteren med øjeblikkelig afskedigelse, hvis en meddelelse om det kommer frem i pressen!

Må jeg bede Dem om at sende korrektoren tilbage til mig med Deres bemærkninger, jeg skal da expedere den videre. Ønsker De det, er der intet til hinder for at holde den tilbage til mundlig konference, og jeg skal da i næste uge tillade mig at komme til Dem i den anledning; bogtrykkeren må så hjælpe sig, som han kan, med det øvrige manuskript, han har.

Må jeg bede Dem bringe frøkerne en hjertelig hilsen fra mig!

Med udmærket højagtelse Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

159.

Til Rigsarkivar C. F. Bricka.

Hellebæk, 19. Juli 1887.

Kære hr. Bricka! — Det har ret gjort os ondt at høre af Deres brev, at Deres helbred synes truet af et meget kedeligt onde. Skønt jeg ikke i øjeblikket mindes, hvem det er, jeg har hørt lide af det samme, holder jeg mig overbevist om, at det da var af overanstrengelse, og det samme er utvivlsomt tilfældet med Dem. Det ulykkelige lexikon har åbenbart berøvet Dem alt for megen tid for hvilen og mere tiltalende studier. Dette er jo imidlertid

en ting for sig selv; for øjeblikket gælder det om hurtig og resolut at råde bod på det nærmest liggende. Jeg vil da indtrængende råde Dem til at bryde overtvært og flytte ud på landet, selv om det kun er for en halv snes dage, for at se, hvad virkning det kan have. Forsøm endelig ikke det rette øjeblik; bliver anfaldene nu værre, er det nødvendigt; bliver de mildere, som vel er det rimeligste, så benyt lejligheden til at fundere Dem imod gentagelser, som ikke vil udeblive, så længe grunden er der. Tænk på, hvorledes det er gået Nyrop og så mange andre.

Her i Hellebæk er der vel temmelig fuldt af badegæster, men der er dog plads, bl. a. i et godt pensionat, i hvilket opholdet koster 4 kr. daglig for én, 7 kr. for to (så vidt min kone har kunnet erfare). Prøv på det; viser det sig da ønskeligt, kan De jo få ferien forlænget og leje en af de mange ledige lejligheder, som står her, vistnok for en bagatel. — Af læger er min gode Dr. Paulli herude, (Barfod er rejst til Sverige).

Lad nu idetmindste Deres hustru læse dette opråb og så lægge hele sin indflydelse i vægtskålen til at få Dem herud. Principiis obsta!

Venlig hilsen fra min hustru, der flere gange har været herinde for at spørge, om vi da ikke kan gøre noget for at få Dem rask.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

r6o.

Til Rigsarkivar, Dr. jur. V. A. Secher.

Hellebæk, 25. Juli 1887.

Kære Dr. Secher! — Tak for Deres breve og det tilsendte. Jeg har gennemgået udkastet og selv arbejdet med stoffet, indtil affattelsen af et udkast til behandlingen.¹⁾ Dette vilde jeg jo gerne drøfte med Dem, og vi tænker da også alvorligt på i de nærmeste dage at efter-

komme Deres og Deres svigerforældres venlige indbydelse til at komme til Græsted. Det er kun det aldeles uberegnelige vejr, som har hindret udførelsen. Hvis det nu bliver godt og nogenlunde tilforladeligt på onsdag (eller torsdag) skal vi gøre alvor af det, med vogn herfra, idet vi går ud fra, at børnenes mæslinger ikke har nogen ondartet karakter, så De eller hustru er urolig ved dem. Skulde det være tilfældet, stoler jeg på, at De skriver. Vore børn har alle havt.

Skulde vejret ikke blive til det de nævnte dage, må vi jo heller opsætte forhandlingerne til København, hvor jeg kommer i arkivet d. 1. eller 2. August (d. 3. er der marked i Helsingborg). Vi har det ellers godt og trives brillant. Med mange hilsener også fra min hustru til Dem alle

Deres

A. D. Jørgensen.

161.

Til kgl. Skuespillerinde, Fru Johanne Luise Heiberg.

Hellebæk, 16. August 1887.

Højtærede kære fru Heiberg! — Hermed sender jeg Dem et aftryk af Deres fortælling, således som den nu er optagen i skriftet. Dertil kommer udkast til titel og fortælle, som jeg nu vil bede Dem se på og kritisk bedømme. Vi kan naturligvis ikke sætte Deres navn under en fortælle, som De ikke billiger, og De får den derfor til eventuel indsigelse og forslag til forandringer.

Da jeg forleden var i byen, glædede det mig at høre, at Hegel var ganske »begejstret« over Deres skildring, og jeg tvivler ikke om, at det vil gå, som jeg strax sagde, at De vil gøre større lykke end alle vi andre tilsammen. Dette er imidlertid heller ikke mere end retfærdigt; thi De giver af Deres eget, og bag ved Deres »brudstykke« står en helhed, hvis værd man vil ane; vi andre har givet et og andet af spredte studier.

Jeg rejser nu imorgen tilbage til København, da børnenes sommerferie er til ende i de nærmeste dage. Opholdet her har været særdeles velgørende for mig, og jeg håber nu på en rigtig god vinter. Det samme vil jeg af hjertet ønske Dem! Jeg glæder mig nu til at gennemgå det hele manuskript med Dem, når de lange aftener kommer!

Venlige hilsener til mine unge veninder!
Med udmærket højagtelse Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

København, 18. August 1887.

Kære hr. kollega! — Som jeg håber, har Deres godhed for mig været stor nok til at bære over med min tavshed i den lange tid. Vort festskrift har i sandhed skaffet mig større brevvexling, end jeg har havt nogensinde; jeg er nemlig en meget sparsom brevsriver under almindelige forhold. Så snart jeg derfor havde fået manuskriptet af en deltager, indtrådte regelmæssig fra min side altum silentium; at det også skete overfor Dem, der skrev så fyldigt og selv havde så stor ulejlighed med sagen overfor andre, var dog ikke rigtigt og vilde heller ikke være sket, hvis ikke sygdom tildels havde lammet mig. Jeg har nu i 6 uger været i Hellebæk, overfor »Kullaberg«, og føler mig meget styrket, ja ret egenlig genfødt til en tidligere tilstand.

Hermed sender jeg nu udkast til titel og fortale, således som Bille, Holm og Deuntzer har givet deres samtykke dertil. Hvis De nu tillader, at Deres navn sættes derunder, beder jeg Dem meddele mig det i to ord; i modsat fald at lade Deres betænkeligheder høre. Som De sér, har jeg søgt at holde alt så fjernt fra unødigt festlighed som muligt; det vilde ej heller falde i Kriegers smag;

kun det nødvendigeste er sagt. — De vil tillige af indholdsfortegnelsen se, i hvilket selskab De er kommet. At der kun er to fra Sverige, beklager jeg, men det er landshøvding Bergströms skyld, da han lod tiden hengå uden, at jeg kunde søge andre veje; godt var det endda, at vi fik de to, ikke uden anvendelse af et vist højtryk.

I det håb, at også De befinder Dem vel efter sommerens rekreation er jeg

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

163.

Til Kollaborator C. F. Monrad.

Lindevej, 10. September 1887.

Kære Monrad! — Helt bortsét fra en række unøjagtigheder, både i tal og især i opfattelsen af begivenheder, personer og forhold, forekommer selve grundtanken i Kornerups afhandling mig helt forfejlet.¹⁾ Er Sønderjylland efter nationalitet og statsret et dansk land, så skal man ikke opgive en tøddel heraf ved indrømmelser til omskiftelige personlige forhold i fortiden, og vil man eftervise den sørgelige sandhed, at både nationaliteten og statsretten i tidens løb blev modifieret, så kan det ikke gøres i statistiske tabeller. De modsætninger, K[ornerup] opstiller mellem hertugens og kongens umiddelbare regering, har for middelalderen aldeles ingen betydning, og hans opfattelse af Oldenborgerne er helt igennem vilkårlig og forfejlet. Når De derfor spørger om min personlige mening om optagelsen, tør jeg ikke tilråde den; men på den anden side tror jeg ikke heller, det vil gøre skade, da vist nok kun få vil indlade sig med tallene.

En kapitalfejl må dog i hvert tilfælde rettes, beregningen af »hertugen« (af Gottorp) som omfattende hele hertugdømmet; jeg finder ikke et ord om, at Haderslev og Flensborg stod under kronen, adelen bestandig under

begge hertuger, og at den højeste politiske magt således bestandig var på kongens hånd.

Det forekommer mig efter denne og den foregående afhandling af K[ornerup] klart, at han har sin styrke i sit fag, statistik, men savner blik for *historiske* forholds særkende og udvikling.

Venlige hilsener til Dem og Deres fra min hustru og
Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

164.

Til Docent, Dr. phil. Julius Lange.

20. September 1887.

Hr. Docent J. Lange! — . . . Hvad Pal[ludan]-Müller angår, da er der tilvisse ingen på Prinsens palæ, som var værdig at løse hans skotvinge, at sige som historiker og kritiker, selv om hos ham indvendinger somme tider, især i hans senere år, kunde udarte til at blive manér.¹⁾ Men de naive sjæle i musæet aner ikke, at historiegranskning er andet eller mere end at læse noget i kildekrifter og »gøre et heldigt fund«. Hvad skal det blive til for fremtiden? hvem skal holde styr på de mennesker i deres egen »videnskab«?

Med højagtelse Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

165.

Til kgl. Skuespillerinde, Fru Johanne Luise Heiberg.

Lindevej, 24. September 1887.

Højtærede fru Heiberg! — Ved min hjemkomst fra Dem forefandt jeg brev fra prof. Aschehoug med indlagt telegram fra statsminister Richter i Stockholm, sålydende: »Gehejmeraad Krieger Storkors af St. Olaf. Richter.«

Nu må vi se at få titelbladet omtrykt.
Med udmærket højagtelse Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Udnævnelsen bør selvfølgelig ikke omtales før d. 4., da rimeligvis den svenske minister overbringer den.

166.

Til kgl. Skuespillerinde, Fru Johanne Luise Heiberg.

Lindevej, 26. September 1887.

Højtærede fru Heiberg! — Vilde det være meget ubeskedent af mig, om jeg tillod mig at foreslå Dem at indbyde justitsråd Hegel til g[e]h[ejme]r[åd] Kriegers fødselsdag? Han vilde jo vistnok sætte overordenlig pris derpå, og jeg antager, at også Kr[ieger] under de foreliggende omstændigheder vilde finde det rimeligt. Det er en selvfølgelig, at De kan have hundrede grunde til ikke at ønske det, uden at jeg kender dem; men jeg fortrøster mig til, at De i alle tilfælde ikke vredes over mit forslag.

Titelbladet er allerede sat med den nye tilføjelse.

Deres ærbødigst hengivne

A. D. Jørgensen.

167.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

København, 27. September 1887.

Kære hr. kollega! — Efterat jeg i løverdags havde modtaget brev fra prof. Aschehoug med telegram fra statsminister Richter, sålydende: »Gehejmeråd Krieger storkors af st. Olaf«, er titelbladet til bogen bleven sat om og vil idag eller imorgen blive trykt i den nye form. Bogen var iøvrigt selvfølgelig færdig trykt.

Skønt jeg jo heller ikke lægger vægt på ordensudnævnelser i og for sig, og Krieger vel heller ikke interesserer sig synderlig derfor, så forekommer det mig dog

i dette tilfælde ualmindelig passende, at det tredje stor-kors slutter sig til de to andre. Jeg var endog fra først af så overbevist om, at Kr[ieger] havde st. Olafs ordenen, at det stod på mit første udkast til titelblad; men da det så skulde i trykkeriet, overbeviste jeg mig om det modsatte i statskalenderen. Jeg trøstede mig da med den symbolik, der kunde ligge i »Nordstjernen«. Imidlertid har De nu utvivlsomt indlagt Dem stor fortjeneste af vort lykønskningsværk ved at foranledige, at også en officiel anerkendelse kommer til at knytte sig til denne dag.

Bogen vil nu i et særlig smukt exemplar blive tilstillet Kr[ieger] om Morgenens, hvorefter de herværende deltagere ud på formiddagen indfinder sig for at lykønske ham. En theatralsk overrækkelse tror jeg ikke vilde falde i hans smag.

Men venlig hilsen Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

168.

Til Forlagsboghandler F. V. Hegel.

Lindevej, 27. September 1887.

Hr. justitsråd Hegel! — . . . Rosenstand bemærkede, at Krieger ingenlunde stod godt anskreven på allerhøjeste sted, idet man stærkt bebrejdede ham hans opposition. Jeg bemærkede selvfølgelig kun hertil, at dette var os meget vel bekendt, men at vi havde den overbevisning, at han ved sin holdning netop tjente fædrelandet og den konservative sag bedst, og at den uret, man havde tilføjet ham ved at udstøde ham af rigsretten,¹⁾ havde været et moment med til at fremkalde ønsket om at kunne offentlig bevidne ham sin hyldest, uden at dette dog i skriftet kom frem på en demonstrativ måde. Han vilde nu på bedste måde forklare hs. maj. situationen.

Med udmærket højagtelse Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Til kgl. Skuespillerinde, Fru Johanne Luise Heiberg.

1. Oktober 1887.

Højtærede fru Heiberg! — For en ordens skyld meddeler jeg Dem, at vi forfattere drager ud til lykønskning på tirsdag mellem 12 og 1. Desværre tør vi vel ikke regne på Deres deltagelse ved denne anledning, skønt det jo vil være en følelig mangel; men jeg vilde dog nævne det for det tilfælde, at De vilde gøre os den ære og glæde at være med. Vi kommer ikke som korporation, men ligesom andre gratulanter, kun at vi søger at træffe det omtrent samtidig.

Med udmærket højagtelse Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Til Gehejmeraad A. F. Krieger.

Lindevej, 5. Oktober 1887.

Hr. Gehejmeråd! — Da Birkeland med sin vanlige samvittighedsfuldhed synes at ønske storkorssagen fuldt oplyst, tillader jeg mig af hans og Aschehous breve at hidsætte følgende.

Alt 23. Avgust skrev Birkeland første gang til mig om den beklagelige mangel på titelbladet, noget som jeg dog ikke gik ind på i mit svar på andre punkter i brevet. Efter forskellige mislykkede forsøg overfor fælles venner, der formentlig stod regeringen for fjernt, synes han samtidig at have talt med Aschehoug og højesteretsadvokat Ihlen, af hvilke den første tilsyneladende anså sagen for håbløs, medens den anden greb den med begærlighed. Imidlertid må dog Aschehoug være kommen først til Richter, thi det mig sendte telegram er dateret den 21. Sept. medens Ihlen efter Birkelands brev først d. 22. fik telegram: »i orden efter ønske«. Da jeg jo slet ikke kender disse personlige forhold, forekommer de mig

temmelig ligegyldige; men da jeg må gå ud fra, at det muligvis kan have en vis interesse for Dem at kende detaillien, især da de gode mænd synes at have kappedes i deres iver, har jeg dog ikke villet undlade at referere dette.

Med udmærket højagtelse Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

171.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

Geh[ejme]a[arkivet], 6. Oktober 1887.

Kære hr. Kollega! — Den 4. Oktober har da været og gået forbi i skønneste harmoni med forventningerne; det var det dejligste varme efterårsvejr, og alt føjede sig på det bedste.

For ikke at komme for meget i strid med Kriegers personlige ønsker og vaner, sendtes bogen til ham om morgenen med et kort fra boghandler Hegel, så han i ro kunde orientere sig overfor det hele foretagende. Op ad formiddagen gik vi derpå ud til ham enkeltvis eller i små grupper for at lykønske. Gaven havde øjensynlig glædet ham *meget*, og det samme gælder, tror jeg nok, Olavsordenen, der bragtes af Beck Friis; det var ham en kær hilsen fra Norges land og alle gode venner deroppe.

Middagen tilbragte han som sædvanlig på sin fødselsdag hos fru Heiberg, der denne gang havde indbudt nogle få gæster, deriblandt boghandler Hegel og fru M. Thorsen. Krieger var meget oplivet og glad.

Pressen her har modtaget bogen med stor sympathi og lykkeligvis ikke hidtil draget den ind i vor svinagtige politik.¹⁾ Exemplarer tilstilledes på selve dagen de to konger. Regeringen her har ikke rørt sig (med den i analoge tilfælde sædvanlige udnævnelse til excellence), — som jeg tror, til Kriegers glæde, da han jo i sit hus lader sig kalde »assessor«. Nellemann indfandt sig dog om formiddagen til gratulation.

Må jeg slutte denne lille hastværks meddelelse med en hjertelig tak til Dem og Deres venner for den store velvilje og imødekommen, De har vist ved denne lejlighed! Jeg tror, at dette lysglimt vil have nogen betydning for Kriegers af så mange bekymringer trykkede sind, og det er et lille sandskorn i arbejdet for Nordens åndelige samliv.

Med venlig hilsen Deres hengivne
A. D. Jørgensen.

Deres meddelelse om St. O[lafs] ordenen er benyttede, da meget passende lejlighed tilbød sig.

172.

Til Gehejmeraad A. F. Krieger.

Lindevej, 10. Oktober 1887.

Hr. Gehejmeråd! — Hjertelig tak for lykønskningen til konfirmationen!¹⁾ Det er af de små milepæle på livets vej, der siger en, at selv om man ikke just bliver gammel endnu, så er dog naturen allerede betænkt på afløsning.

Det har jo selvfølgelig glædet mig meget, at det lille foretagende i litteraturen er løbet så heldigt af; men nogen tak tilkommer der mig i virkeligheden ikke for det. I henved et år har det været min stadige glæde at tænke på udfaldet af den lille intrige, der hurtigt og let udviklede sig som af sig selv; det viste sig nemlig, at den trang til offentlig og ostentativt at yde Dem en tak for, hvad De har været og virket i de mange år, og samtidig at vedkende sig et fællesskab i grundopfattelsen af de offentlige forholds udvikling i de senere år, som hos mig havde fremkaldt tanken, deltes af alle dem, der overhoved kunde være tale om at henvende sig til. Og jeg er overbevist om, at vi har talt i mange fleres navn, end man måske vil indrømme. Pressens mærkværdige tamhed forekommer mig at tyde på, at denne følelse har gjort

sig stærkt gældende, og at man har kunnet skønne, at denne manifestation tillige var en indsigelse imod et og andet udslag af landstingelig magtfuldkommenhed, hvis betydning man ikke helt kan underkende. »Kommst du mir so, dann komm' ich dir so!«

Dog dette er jo kun det forbigående og tilfældige; det væsenlige og varige skulde jo være et monument i litteraturen. At dette ikke er så farlig grundmuret i de bidrag, det lykkedes at få samlet, kan godt indrømmes; men bagved det står selvfølgelig alle de deltagende forfatteres samlede produktion som det, der giver henvendelsen vægt, og denne vil jo forhåbenlig i årenes løb endnu meget forøges. At fru Heibergs bidrag i og for sig er det langt værdifuldeste, er en selvfølge, og jeg må i den henseende endnu have Deres absolution for, at jeg har tilrådet og så stærkt tilskyndet til denne meddelelse. Men det lader sig lettere afgøre mundlig.

Efter »Politiken« fra igår må man antage, at forelæggelsen og forkastelsen af provisoriet er forud aftalt mellem de ledende fra begge sider, og at man har en løsning i baghånden.²⁾ Nous verrons!

Med udmærket højagtelse Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

173.

Til Forfatteren Frederik Barfod.

Lindevej, 15. Oktober 1887.

Kære hr. Barfod! — Nogen *fuldstændig sikkerhed* for det omspurgte faktum kan jeg ikke give, da det først er den gennemsete grundlov af 1866, som fastsætter, at Kongens ed skal udfærdiges i *to* eksemplarer, af hvilke det ene skal nedlægges i gehejmearkivet. Men jeg er aldeles overbevist om, at den nuværende konge afgav sin ed ved indtrædelsen i »geheimstatsrådet« den 23. Okt. 1856. Denne indtrædelse havde Krieger og Andræ betinget sig ved

ministeriets rekonstruktion d. 18. Okt. (fortalt mig af Krieger), men den vilde sikkert aldrig være bleven forelået, hvis ikke prinsen havde været villig til at aflægge ed på forfatningen, efterat prins Ferdinand i Okt. 55 havde gjort et forsøg på at forbeholde sig sin handlefrihed efter en eventuel tronbestigelse. — Den nuværende Kronprins aflagde sin ed 1867, uden al tvivl ligeledes da han tog sæde i statsrådet. Den opbevares i arkivet.

Det gør mig ondt at høre, at De har vanskelighed ved at færdes ude; forsigtighed er imidlertid en borgmesterdyd, det behøver man ikke at være gammel for at lære; jeg har også måttet betale drøje lærepenge i de sidste halvandet år.

Med venlig hilsen, også fra min hustru.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Ved at gennemgå min samling af forfatningslove m. m. ser jeg, at den 1. April 56 udkom en lov, indeholdende den endnu gældende bestemmelse, at *ed, aflagt af tronfølger, gør ed ved tronskifte overflødig*. Dette stod hverken i grundloven af 5. Juni 1849 eller i forfatningsloven af 2. Okt. 1855. Men dette har da selvfølgelig sigtet til prins Ferdinands vægring ved at underskrive forfatningen og må fornuftigvis have ført til, at først han og derpå prins Kristian udfærdigede eden.

d. s.

174.

Til Gehejmeraad A. F. Krieger.

28. Oktober 1887.

Hr. Gehejmeråd! — Med tak for lån tilbagesender jeg herved bladene af »Tilskueren«. ¹⁾ Neergaards stykke forekommer mig at være skrevet med megen takt og dygtighed; men det er jo ikke så vanskeligt at være tilfreds, når man bliver rost. Aumonts udtalelse må atter bringe

udgivelsen af større partier af fru Heibergs bog under overvejelse.²⁾

Jeg hoslægger Bojsens udtalelser i »Morgenbladet«. ³⁾ Karakteristisk for »Dagbladet«s perfidi er det træk, at det samme dag havde en artikel, i hvilken det påstod, at det »personlige spørgsmål«, som Holstein i folketinget havde sigtet til, kun var valget mellem Berg og Hørup, og at bladet *dagen efter*, da det gjorde løjer med Bojsens artikel, *fortav*, at det personlige spørgsmål her selvfølgelig forklares som *hele* ministerspørgsmålet.⁴⁾ Men det gælder jo om at holde sit publikum i den tjenlige uvidenhed.

Med udmærket højagtelse Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

175.

Til Gehejmeraad A. F. Krieger.

Lindevej, 17. November 1887.

Hr. Gehejmeråd! — Mit forkølelsesanfald er nu heldigvis overstået, og jeg var idag inde i arkivet. Den strænge kulde er dog ikke videre heldig, og nogen forsigtighed vil derfor neppe være helt af vejen.

Vi lakker nu godt imod slutningen på vor papirkommission;¹⁾ det står kun tilbage at formulere betænkningen. Dr. Secher har her gjort et meget værdifuldt arbejde, som vistnok vil få stor betydning for fremtiden.

Jeg er dybt inde i mine nordiske fortællinger og for øjeblikket midt i syvårskrigen.

Med udmærket højagtelse Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

176.

Til Religionshistorikeren H. S. Vodskov.

Lindevej, 5. Februar 1888.

Kære H. V.! — Tak for brevet for en måned siden! Det er denne gang (i modsætning til det mislykkede ifjor)

ikke blot læst, men også i tankerne besvaret forskellige gange, medens det dog ikke hidtil er lykkedes mig at få svaret bragt på papiret, og det er jo dog egenlig det, det gælder om. De vil omtrent samtidig med dette få sendt en »betænkning«, der tildels vil forklare Dem min travlhed;¹⁾ den er rigtignok »afgivet« d. 13. Dec., men dette betyder kun, at den er vedtagen under den dag i kommissionen, medens den først er afleveret trykt i årets sidste dage og derefter i løbet af Januar drøftet offentlig og tildels sat praktisk i værk, — hvilket altsammen har taget tid. Og så er der jo så meget andet altid, kort sagt: livet er kort og forretningerne mange. Til alt andet har jeg i midten af Januar fået det, i to aftener ugenlig at læse fru Heibergs memoirer op for hende selv og Krieger, for at få dem bragte i en endelig form. I det festskrift, som vi fik udgivet for Krieger (4. Okt. 1887), fik jeg hende nemlig til at meddele et stykke af dem, og det er bleven så vel modtagen, at tanken om at udgive større dele ikke mere står hende så fjernt. Jeg lod ved den lejlighed trykke et par foredrag, som lejlighedsvis kan drage Dem lidt bort fra Deres guder, og som jeg derfor sender med.²⁾

Når jeg nu ud af alt dette vrævl har taget Deres brev i hånden, og det er sket flere gange, og under ruelse — så må jeg mindes Alkibiades's ord: »når jeg hører Sokrates's røst, må jeg stoppe ørerne til som for Sirenerne; thi ellers vilde jeg komme til at sidde der ved hans side og ældes!« — De fælder ved og rydder sten og dyrker Nordens guder, — og det hele lyder for mig som en opfyldelse af mine ungdomsidealer, netop at forene de to ting: arbejde og mythologi. At sidde ved Sokrates's side og ældes; det har i en hel menneskealder, snart sagt, lydt for mig som det mest bedårende af al livsførelse. Og dog er det gået mig og går det mig som Alkibiades — sans comparaison —, at jeg ikke kan lade være med at blande mig i Athenernes anliggender. Hvad er her det rette? er det ene svaghed og det andet styrke; eller ligger afgø-

relsen af, hvad vi vælger, i en tilfældighed; eller hvad? — Jeg har lagt mig det således til rette, at jeg ansér handling her i livet, oplevelser, praktisk arbejde o. s. v., for et åndeligt næringsmiddel, en livsfunktion lig den legemlige bevægelse og næring; medens meditationen er det egenlige liv, det for hvis skyld det andet finder sted (ad modum: ikke »leve for at spise« — men »spise for at leve«). Men holder dette stik? fortrænger dette arbejde ikke det andet som gøgeungen de ægtefødte unger? Det er vel snarest denne selvbeprejdelse, der vækker uro, når man midt i sin travlhed afbrydes af den store eneboer på Fredriksholm.³⁾ Jeg søger da at trøste mig med, at jeg har levet en ungdom, som helt optoges af denne syssel med sokratiske overvejelser, at jeg af og til river mig løs fra alt andet for atter at hengive mig til den, og at jeg håber vist engang igen at kunne sige farvel til andet end dette. — Men vil det da ikke være for sent? »En kejser skal dø stående«, sagde Vespasianus. Det er et stolt ord og enhver, som arbejder trofast i sit Kald, har vel ret til med stolthed at sige det til sig selv; men er det ikke tillige et halv fortvivlet ord? Hvor langt ædlere er det ikke med et rigt livs erfaring at sætte sig hen til Sokrates, der jo også var til års, og så ældes ved hans side. — Men man har kun så ringe del i at afstikke sit eget livs bane.

For da at vende tilbage til virkeligheden: hvorledes går det med det rent ydre i Deres arbejde, det er at sige: de skrevne og til trykken bestemte arks mængde? De fastholder jo dog den tanke, at *noget* kan blive færdigt til foråret for, at pengene her kan bringes til at rulle. Meget lidt kan vistnok gøre det, men noget skulde det jo være. . . .

Med mine fortællinger er jeg kommen til c. 1800. Med venlige hilsener fra alle.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Skriv snart.

Til Zoologen Jonas Collin.

København, 16. Maj 1888.

Hr. kand. Collin! — Efter at nu alle aftaler er sluttede og sagen klaret, undlader jeg ikke at meddele Dem, at der er samlet c. 5.800 kr., og at vi enstemmig har besluttet at overrække Hostrup denne sum som guld i en sølvskål.¹⁾ Helms har dog på grund af sygdom i sin familie ikke deltaget i rådslagningen, imod hvis resultat han skriftlig har demonstreret. Dette kunde man dog selvfølgelig ikke tillægge nogen vægt, da han manglede de forudsætninger, vi andre efterhånden fik. — Meningen er nu, at der skal betales en prioritet i hans hus på Winthersvej (5.000 kr.); i den retning vil hans prokurator Plockross virke, og da han ingen anden gæld har, såvidt vides, vil det blive af ikke ringe betydning for hans familie.

Ploug gik, da det kom til stykket, ikke blot villig ind på at være ordfører, men ytrede endog sin glæde over at få lejlighed til at hilse på Hostrup den dag, da han havde sagt nej til at deltage i festmåltidet. Prof. Høffding, frøken Fredriksen (eller Magdalene Thoresen) og jeg tager nok derud. P. Hansen besørger en skål.

Med venlig hilsen Deres

A. D. Jørgensen.

Til Højskoleforstander Christoffer Bågø.

18. Maj 1888.

Kære Bågø! — Hermed sender jeg Dem resten af bogen¹⁾; indledningen vil altid kunne bidrage til at orientere Dem med ét og andet.

Siden vi sås, voxede min tvivl om udførligheden af Deres plan m. h. t. min deltagelse i Odensemødet²⁾ bety-

deligt; men den er nu for så vidt afgjort, som jeg efter opfordring har måttet gå ind på at tale ved selve stavnsbåndsfesten i Odense (^{20/6}).³) Da denne fest bliver aldeles upolitisk og er beregnet på hele Fyn, tiltalte tanken mig i og for sig meget, ligesom jeg intet havde imod at være borte fra København den dag; her bliver det dog til vrøvl. Arkivet lukker alligevel den dag, medens det netop stærkt benyttes i de første dage af August, ligesom vi da gjerne har budgetforhandlinger med ministeriet.

Med venlig hilsen til Deres hustru og Nørregård

Deres

A. D. Jørgensen.

Til Hostrup får vi det meste af 6000 Kr.; Ploug overrækker gaven.

Efter Afskrift i Prof. Hans Orlriks Samlinger.

179.

Til Politikeren Niels Neergaard.

26. Juni 1888.

Kære hr. redaktør! — Hoslagt sender jeg Dem foredraget, således som jeg har fileet på det; mange af mine forandringer stemmer med, hvad jeg bestemt mener at have sagt, andre sigter til, hvad jeg burde have sagt.¹) Tilføjelsen om universitetet (i begyndelsen, blad 1) vil jeg henstille til Dem at medtage eller stryge; det er vist, at jeg glemte at få det med i talen, medens det lige så vist lå i min plan og også for sagens skyld vel helst måtte med. — Iøvrigt er det hele jo temmelig flovt og trivielt; men måske kan det senere igen få nogen interesse, når overmættelsen fra de sidste dage har sat sig. De vil ikke i mindste måde støde mig ved at lade det ligge.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Skal det trykkes, vilde jeg sætte pris på en korrektur.

180.

Til Politikeren Niels Neergaard.

30. Juni 1888.

Kære hr. redaktør! — Desværre er det blevet en meget grim korrektur, men jeg har ansét det for nødvendigt at rette på udtrykkene hist og her, hvor de var altfor usikre og mangelfulde. Endvidere håber jeg, at De ikke har noget imod at kalde det et stenografisk referat, da det alene kan undskylde de mange for tidsskriftets læsere overflødige meddelelser af forskellig art. Jeg havde aldrig troet, at der er så stor forskel på, hvad man ved et sligt foredrag faktisk fremsætter, ledet af tilhørernes tavse medvirkning, og hvad man vilde have skrevet om det samme emne. — Bare De nu ikke bliver altfor ked af, at De har indladt Dem på dette forsøg.

Med højagtelse Deres

A. D. Jørgensen.

181.

Til Højskolelærer Povel Bjerger.

12. September 1888.

Kære Povel Bjerger! — Undskyld, at jeg ikke forlængst har svaret Dem på Deres Brev med »Danskeren«;¹⁾ men jeg har haft så meget travlt og kan endnu neppe vinde tid til andet end hjertelig at takke Dem både for dette og et tidligere, som jeg heller ikke har besvaret, men læst med megen interesse. Deres forespørgsel om et passende oldtidsskrift til oversættelse kunde jeg ikke sige noget til, da efter min mening selskabet må komme ind på andre baner, hvad der også vil være nødvendigt for at få en bedre understøttelse.²⁾ Lefolii vil aldrig få særlig dygtige folk til at arbejde sammen med sig.

Hils nu Schrøder hjerteligt og tak ham for »Danskeren«, som vil blive omhyggelig opbevaret i dette erindringernes tempel.

Deres

A. D. Jørgensen.

Til Kollaborator C. F. Monrad.

Lindevej, 16. Oktober 1888.

Kære Monrad! — Mit svar på Deres brev af 6. ds. har ladet længe vente på sig, hvad der dels har personlige grunde (gentagne mindre sygdomsanfald), dels og især hidrører fra sagernes gang.¹⁾ Jeg kan endnu kun meddele lidet, men det kan dog altid være til vejledning.

Strax efter modtagelsen af Deres brev spurgte jeg Clausen og spurgte ham om, hvorledes det gik. Ja, de havde villet opsætte deres virksomhed i subscriptions-sagen indtil efter studentermødet, som de mente vilde virke tilskyndende. — Dette studentermøde har da taget al interesse også for mig i de sidste 8 dage. Det var udgået fra et par temmelig unge studenter, en højremand Hansen (søn af borgmesteren) og en venstremand Højmark fra Jylland, medlem af studentersamfundets bestyrelse. Da der også er skrevet til Dem om sagen, kender De jo en del om dens forløb. Man gik forsigtig til værks, hvad jeg også på given foranledning rådede stærkt til, og alt tegnede godt. Så kom denne pokkers »Avis« med sin meddelelse, og Jessen fulgte efter med sin oplysning om, at det havde man jo længe vidst o. s. v.²⁾

Hvad der i den anledning er drøftet egner sig ikke til skriftlig meddelelse, kun så meget kan jeg sige, at lige så fornøjeligt som det var at se de unges frejdige sammenhold til trods for politisk fjendskab, lige så trist var det at se modstandens styrke og lægge mærke til de steder, den kom fra. Jeg skal kun som eksempel fremdrage, at Dr. C. Ploug i lørdags optrådte i studenteforeningen (efter et foredrag af Helms om Danevirkehistorien 1864) for at fortælle de danske studenter, at der ikke mere eksisterede noget begreb Slesvig eller Sønderjylland uden i nogle ubesindige unge fantasters indbildning etc., hvorefter han overfusede Hansen for at have villet styrte sit fædreland i Ulykke m. m.³⁾ Det stemmer jo desværre alt for vel med hans rå udbrud ved ophævelsen af § 5 (— å

vilde det nu have været så rart at have fået et par hundredtusind oprørske bønder till!«)

Hvad det nu bliver til, véd jeg i dette øjeblik ikke noget om; hellere end at åbenbare en ny kløft i vort samfund, må vi jo til. — Skulde det kunne komme så vidt, at også denne bevægelse efterhånden går over fra højre til venstre, så man skal høre om den, at »venstre går i højres aflagte klæder«? Ploug har hidtil desværre været en kun alt for god vejrhane for visse luftlag.

Et gode skal det dog i alle tilfælde føre med sig: at de »få«, der »er bleven færre«, slutter sig tættere sammen; skal dette virkelig således bryde ind over os, så må der tages fat for alvor. De kan tro, jeg skal ikke slå mig til ro, før jeg har fuld klarhed over den nye situation.

Med hensyn til selve indsamlingsspørgsmålet er vi altså ikke rykket videre frem; vi må jo vente til de gode mænd selv ansér tidspunktet for kommet til at tage fat for alvor. Hvad det så bliver til, véd jeg ikke. — Mangel på enighed om formålet tror jeg ikke vil komme frem; min sidste samtale med Clausen viste mig tværtimod, at der foreløbig ingen anstødsstene vil komme; m. h. t. ejendoms-køb er han bleven forsigtigere i sine udtalelser, og jeg bad ham indtil videre helt at lade denne tanke falde.

Hvad der yderligere måtte komme frem og egne sig til meddelelse skal jeg senere meddele Dem.

Med venlig hilsen til Deres hustru.

Deres

A. D. Jørgensen.

183.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

Lindevej, 16. Oktober 1888.

Kære kollega! — Jeg skylder Dem megen tak for Deres venlige brev efter hjemkomsten, og jeg burde tidligere have skrevet igen, om jeg havde havt noget virkeligt ind-

hold at lægge i brevet. Deres ophold hernede var sikkert også af betydning for os, især da for mig, dels for de enkelte oplysninger til forståelse af 1814, som jeg kunde opsnappe af Deres udtalelser, dels for den tilfredsstillelse, som det altid giver, at kunne bringe betydningsfulde ting på deres rette plads. Dette var nu i høj grad tilfældet for mig, der med en vis ærgrelse har set på de mange ypperlige enkeltheder til Norges historie 1814 uden synderlig udsigt til i en nær fremtid at se dem komme til deres ret, efterat Y[ngvar] N[ielsen] dels havde forsmået dem, dels ikke at have havt lejlighed til at se dem i det rette øjeblik. — Det er en stor tilfredsstillelse i sådanne tilfælde at kunne give bruden i de rette hænder.

Jeg sender Dem hermed lovforslaget om oprettelsen af et rigsarkiv, der ikke var trykt under Deres ophold hernede.¹⁾ Det vilde jo have interesseret mig meget at høre Deres udtalelser derom; men jeg kan dog vanskelig tro, at der mellem arkivmænd vil kunne være synderlig dissens om hovedsagen. — Efter venstremænds udtalelser skal der være stemning for at vedtage det.

Som supplement er der på finanslovforslaget forlangt 130.000 kroner til et stiftsarkiv i Jylland; vedtages dette, vil vi året efter forlange et andet i København; derefter det tredje i Odense. Disse sidste vil tilsammen blive dobbelt så store som det i Jylland (henholdsvis 9, 12 og 6 vinduesfag).

For mig er det et spring ud i mørket. Mit overslag over størrelsen er baseret på de i årene 1880—82 opmålte embedsarkivers omfang, hvilken arkivmasse jo vil blive samlet i disse bygninger om en 25—30 år. Der fragår da kassation af aldeles ubestemmeligt omfang, medens der kan komme andet til, som f. ex. godsarkiver. — Dernæst er hele organisationen mig endnu uklar, forholdet til embedsmændene o. s. v. Måske kan jeg næste sommer hente visdom hos Dem og Deres stiftsarkiver?²⁾ Der skal en vis dristighed til at tage fat på sådanne opgaver, og, hvor underligt det end lyder, jeg synes alt at være bleven

mindre dristig, end jeg var for 6 år siden ved organisationen af vore hovedarkiver. — Noget ligger vel deri, at jeg her dog havde enkelte trofaste medarbejdere, medens det andet vil hvile alene på mig, tiltrods for afstanden. På den anden side vil jeg forhåbenlig dog heller ikke møde den modstand, jeg havde at overvinde her. — Heldigvis ligger det ikke for mig at ængste mig selv med alt for mange skruller. Opgaven måtte løses eller rettere stilles, og jeg nøjedes derfor foreløbig med at få det nødvendige materiale samlet, en byggeplan udarbejdet og motiver til et lovforslag affattet; udførelsen vil da påtvinge sig af sig selv, og kommer tid, kommer råd! . . .

Med venlig hilsen til hr. Hvidtfeldt og Taranger

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

184.

Til Pastor Hans Dahl.

Lindevej, 17. November 1888.

Kære hr. pastor Dahl! — Når jeg nu endelig får gjort alvor af at svare på Deres venlige breve, må jeg begynde med en dobbelt tak; først for den tillid og venlighed, De har vist mig, dernæst for den tålmodighed, hvormed De har ventet på dette mit svar.¹⁾ Desværre kan jeg ikke takke på rette måde ved at svare til Deres forventninger.

Der er to ting, som gør, at Deres tillidsfulde henvendelse til mig må blive Dem en skuffelse. Først dette, at jeg formår så lidt, så langt mindre, end De forudsætter. Det er ingenlunde første gang, at jeg således beskæmmet må vedgå, at man har set mere i mig, end jeg er. Ofte har jeg spurgt mig selv, om jeg har givet skellig grund til sådanne overdrevne forventninger; men jeg kan ikke finde det. Hvad jeg har skrevet som forfatter har været givet af en indre nødvendighed i forbindelse med ydre tilfældige forhold, således som det jo vel i reglen går alle

forfattere. Jeg har skrevet, således som jeg tænkte og følte det og er mig ikke bevidst, at jeg har givet anledning til at tro, at jeg vilde eller troede at kunne andet eller mere. Og det samme har været tilfældet i min embedsvirksomhed; også her har jeg holdt mig til de nærmest liggende opgaver, således som de vilde have fremstillet sig for enhver i min stilling og under de givne forhold. — Men i virkeligheden er min arbejdsevne og min foretagsomhed meget stærkt begrænset. Jeg er altid stærkt optagen af det nærmest liggende, om dette end kan synes at være nok så spredt og forskelligartet; det er opgaver, som skiftevis i årenes løb har trængt sig ind på mig, har været skudte til side og overhørte, indtil de ligesom har fremtvunget et endeligt opgør. Således ligger jeg stadig inde med et overmål af arbejder, der skulde udføres, uden at jeg ser udveje til at få dem fra hånden, og jeg må ligesom lade stå til med, hvad der efterhånden kan komme frem. Men dette giver hverken ydre indflydelse eller evne til ihærdigt fællesarbejde, og jeg er mig da også fuldt bevidst, at jeg aldeles savner begge dele.

Når jeg nu gennemlæser Deres breve, er det en stor glæde for mig at se, at en mand med Deres dybe og inderlige kærlighed til modersmålet, og alt hvad der vedrører vort folk, kan falde på at tiltro mig evne og vilje til at tjene samme sag; det er for mig en stadfæstelse på, at jeg ikke forgæves fra min tidligste ungdom har søgt at takkes »Danmark vor moder«, en stadfæstelse, som jeg idelig trænger til, fordi mit barndoms indtryk, hvorefter det var et fjernt neppe opnåeligt mål, aldrig helt kan fortage sig. Men det må da være mig dobbelt ukært, at jeg så lidt svarer til Deres ønske, når sagen selv skal drøftes.

Det vilde tilvisse være overflødigt at gå ind på dette, hvis det kun drejede sig om at slå fast, at jeg intet vil kunne udrette; thi dette ligger jo i det foregående. Men den lejlighed, De har givet mig, til at sætte mig ind i sa-

gen, og det stærke indtryk, jeg derved har fået af dens betydning, gør det dog til en pligt for mig uforbeholdent at udtale min mening om selve det foreliggende arbejde og Deres særlige stilling i kampen for modersmålets renhed.

Og her må jeg da sige, at gennemlæsningen af Deres afhandling helt igennem har styrket mit indtryk af, at vort modersmål er i en glædelig fremgang og rig væxt; Deres modsatte opfattelse forekommer mig pessimistisk. De har forsét Dem på det fremmede i enkeltordene og bliver her uretfærdig mod nutid og fortid. Alt i hedenommen optog vore fædre jo fremmede ord (»dreki« i Vøluspå), ved kristendommens indførelse kom et helt sprogstof ind, og således fremad i tiden indtil vore dage, hver ny stor berigelse i kultur gav nye ord med de nye tanker.

Jeg er jo fuldt enig med Dem i, at modersmålet må kæmpe imod at overvældes; men det gør det på en meget hæderlig måde. Deres fordringer undergraver det nuværende ordforråd, man føler sig usikker i sin tale, famler efter ord og bliver dog ikke tilfreds med sig selv, hvor grundig man end går tilværks. Således kan man ikke behandle et levende sprog; intet folk finder sig i at blive taget i skole på den måde. Jeg for mit vedkommende er alt for meget historiker til således at kunne eller ville bryde staven over et helt tidsrum i vor folkeudvikling, forrige århundredes uhyre opsving i national dannelse og selvbevidsthed. Også jeg foretrækker svenske ord for tyske; men begge dele er jo dog udanske, ligesom de begge tilhører vort grundprog. Det som gør dansk til dansk er jo i det hele vor ordstilling, vort tonefald og vor sprogånd langt mere end de enkelte ord. At f. ex. »mærksom« er et bedre ord end »opmærksom« ligger mig for fjernt, for slet ikke at tale om, at man spiller sin iver på et håbløst foretagende, at få folk til at forkaste det ene for det andet. — Jeg siger ikke dette for at påvirke Deres opfattelse, eller fordi jeg ikke véd,

at De ikke forlængst har gennemtænkt og forkastet denne opfattelse; men kun for at vedgå, at på dette standpunkt står jeg; at efter min mening er der så uendelig meget at gøre for oplysningen af vor historie og vort sprog, at dette forekommer mig uvæsenligt, ja endog særlig skikket til at vække modstand, hvor man ellers måske ikke alt for stort. Dog derom lader sig ikke disputere.

Hvad jeg kunde ønske måtte være noget langt mindre, men måske opnåeligt. Der er først *lovsproget*. En fortsat, mådeholden, men ubønhørlig kritik af alle dets produkter vilde, tror jeg, snart virke. Dersom man vidste, at der ufejlbarlig vilde komme en sådan kritik hver gang, rolig og så mådeholden, at den måtte vinde alle dannede menneskers tilslutning, at alle måtte se, hvor meget loven vilde vinde i forståelighed og ædel simpelt ved de foreslåede forandringer, da vilde der kun gå få år, før man fra alle sider vilde bøje sig for denne autoritet. Jeg talte med Scavenius herom, og han indrømmede det ønskelige i sagen, men mente, at justitsministeriet måtte gå i spidsen. Derefter læste jeg en del af Deres afhandling, men opgav så at gå videre, da det var mig klart, at så vidt kommer man ikke i én levealder. Som jeg alt strax nævnte for Dem, ligger vanskeligheden deri, at man neppe vil kunne påvise en personlighed, som vilde kunne påtage sig det sproglige arbejde.

Det andet vilde være at passe på *litteraturen*. Her måtte der jo fares frem på en anden måde, da man ikke kan gøre den enkelte forfatter ansvarlig for samtidens sprog. Sagen måtte her gribes an med en vis genialitet, og jeg er overbevist om, at Deres artikler i mange måder vilde egne sig fortrinligt til at slå til lyd, netop ved deres blanding af skæmt og alvor. Men — kravet er for stort, alt for stort. Dog derom lader sig ikke disputere.

Når jeg nu endelig kommer til Deres direkte forespørgsler om bogens udbredelse i Sønderjylland m. m., da tror jeg således ikke, at den dér vilde være på sin plads. Man vilde i de fleste tilfælde lægge den fra sig

med et mere eller mindre bevidst ubehag i sindet, en følelse af at det nu også var galt på *det* punkt, at de danske nu også blev misfornøjede med deres dejlige sprog. Når De går ud fra, at man vilde se et glædeligt tegn på nationalt røre deri, da er det, fordi De overvurderer alle Sønderjyder. — Det vilde iøvrigt vistnok under alle omstændigheder være meget vanskeligt at få en bog udgivet særlig for Sønderjylland, da midlerne efter Jacobsens død ikke let vilde kunne tilvejebringes.

Hvad derimod en udtalelse overfor en forlægger angår, da skal jeg selvfølgelig med glæde nedskrive den, hvis De endnu skulde fastholde ønsket derom; men jeg må rigtignok antage, at den vilde være temmelig betydningsløs.

Skulde jeg nu ved alle disse, måske temmelig vidt-svævende udtalelser, have nedslået Dem ved at lægge en ny skuffelse til mange andre, da gør det mig hjertelig ondt; men hvad kan det nytte at aflevere indholdsløse fraser. Intet er mere nedtrykkende end ikke at kunne være med, hvor man dog føler, at man hører til de kaldede.

Men jeg har det håb, at De vil kunne se, hvor langt det dog er fra, at jeg her kan yde nogen virkelig tjeneste; jeg må holde mig til mit nærmeste og være glad, hvis jeg her kan udrette blot noget af det, som jeg ser er min personlige opgave.

Med venlig hilsen Deres

A. D. Jørgensen.

185.

Til kgl. Skuespillerinde, Fru Johanne Luise Heiberg.

København, 20. December 1888.

Højtærede kære fru Heiberg! — Skønt det jo strider mod al tidsregning, — hvis tvingende karakter i den sidste tid så ofte er bleven gjort gældende ved vore for-

handlinger, — at jeg idag svarer på Deres brev af 23. Dec., kan jeg dog ikke lade buddet gå ud efter pakkerne uden hjerteligt at takke Dem for den overraskelse, De igår beredte mig ved Deres smukke og nyttige gaver. — De har i sandhed ret i, at disse ting vil bringe Dem i min erindring på mine rejser, hvis det bliver til noget med dem; thi aldrig er jeg mere tilbøjelig til at henfalde i minder og drømme, end når jeg skal færdes mellem fremmede mennesker. Men også ellers vil jeg sikkert mangan gang komme til at tænke tilbage på de timer, i hvilke det var forundt mig at gennemgå Deres erindringer, således som ingen senere læser vil komme til at gennemgå dem, — i Deres nærværelse og med Deres levende kommentar.

Det falder mig nu bagefter stærkt på sinde, at jeg vistnok ikke så sjældent har ladet min kritiske djævel tumle sig alt for frit; men jeg håber, at De ikke har miskendt, at det kun var af nidkærhed for Deres sag. Jeg tilhører jo en mere prosaisk og hårdhændet slægtalder end den, vi har læst om, og hvor megen sans jeg end har for dennes ejendommeligheder, så kan jeg dog som barn af min egen tid ikke fornægte det præg, som min udvikling og livsførelse, der har været i lykkelig harmoni med mine opgaver, har givet mig.

Med hjertelig hilsen til vore kampfæller, hr. gehejmeråd Krieger, og de unge damer, som har delt lejrlivets glæder, er jeg med udmærket højagtelse

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

186.

Til Magister H. V. Clausen.

24. December 1888.

Kære hr. Clausen! — Endelig har jeg da fået henvendelsen i orden og sender herved et antal eksemplarer.¹⁾

Dr. Fridericia kan ikke indlade sig på at være med-udgiver, og han tror ikke, at Lassen vil egne sig dertil. Erslev har jeg ikke talt til om det, da jeg må ansé det for givet, at han meget nødig vil. — Hvad vilde De sige om løjtnant Lavridsen? — Vi må snart have en afgørelse, da Hannsen og Johannsen er utålmodige. — Hvis De ikke synes om L[avridsen], eller denne ikke kan og vil, véd jeg ikke, om De selv kan slippe, i alle tilfælde for en tid. Svar som snarest!

Deres

A. D. Jørgensen.

Glædelig jul.

187.

Til Højskoleforstander Povel Hansen.

24. December 1888.

Kære Povel Hansen! — Hermed sender jeg Dem en opfordring, som jeg beder Dem læse og meddele Trier og Bentsen.¹⁾ Dernæst må De overveje, om De kan udrette noget i Deres kreds med at danne en sådan forening af venstremænd. Kan De det, bør De henvende Dem til V. Lunn, Knabstrup, der har lovet at danne en tilsvarende i højrekredse og er villig til at arbejde sammen med Dem eller Trier. Han har lovet det i en samtale for en 2—3 uger siden og får nu samtidig med Dem denne opfordring, der først idag har kunnet gøres færdig. — Til beroligelse for venstremænd kan De anføre, at en del rigsdagsmænd af venstre privat anbefaler det hele foretagende.

Tak for Deres skrift om fællesskabet, som jo nu er færdigt.²⁾ Det vil være et værdifuldt særskrift og nok få betydning. De burde vistnok i tiden knyttes til et stiftsarkiv.

Hils Trier og Bentsen og ønsk Dem glædelig jul.
Skriv mig et par ord om Deres overvejelser.

Deres

A. D. Jørgensen.

188.

Til Magister H. V. Clausen.

Lindevej 10, 1. Januar 1889.

Kære hr. Clausen! — At rejse til Odense falder ikke meget i min smag, men skal det være, må jeg jo gøre udveje dertil. Det måtte da opsættes til sidste halvdel af Januar, hvis vinteren så er til det.

Hvad redaktionen af »årbøgerne« angår, da foretrækker jeg ubetinget en yngre mand med god tid. Jeg skal give anvisninger i mængde på stof, men kan umulig få tid til at arbejde i detaillien med det. Får jeg nu en ældre kollega, må vi jo dele arbejdet, og det kan jeg i alle tilfælde kun en kort tid; jeg vil da være nødt til at opgive det. At der ved valget af to redaktører her skal tages politiske hensyn, og at jeg så skal være højremanden er jo paradokt. Indholdet vil intet få med politik at gøre; hvad der strejfer ind derunder, forholdene i selve Sønderjylland, må de derovre selv besørge og være ansvarlige for. At der ikke vil komme højre-partipolitik ind i det, kan jeg vel være borgen for. Vi må vistnok være varsomme med ikke at komme ind på etikette hensyn; thi dette vil kun kunne vække højretendens i »2 løver«, som jo i virkeligheden slet ikke har sådanne. — Lad os altså ved valget af redaktører ikke komme ind på det politiske, men tage sagen praktisk; sættes det modsatte i forgrunden, kan jeg i alle tilfælde ikke ansé mig selv istand til at repræsentere noget af partierne. Fra Lavr[id]sen har jeg intet hørt; jeg nævnte ham som en brugelig udvej, men véd ikke om han har tid og alsidig kundskab. Hvad han har imod mig, véd jeg ikke; men kan det gøre

samarbejdet vanskeligt, må vi jo undgå det. — At De, med tilbørlig tid, kunde gøre fyldest, antager jeg; men jeg tør ikke kræve dette tidsoffer af Dem, hvis De ikke føler Dem kaldet til det. Dog nok derom!

Her har jeg sendt indbydelse til forskellige rigmænd, men har intet hørt til dem endnu.¹⁾

Med glædeligt nyår

A. D. Jørgensen.

189.

Til Gehejmeraad A. F. Krieger.

3. Januar 1889.

Hr. Gehejmeråd! — Monrad skriver i sine breve kun få ord om ministeriets dannelse 1863.¹⁾ Han forsvarer sig mod beskyldningen for ærgærrighed ved henvisning til sin afholdenhed ved andre lejligheder, ligesom han gør gældende, at Hall ikke mere dengang var persona grata i det evropæiske diplomati. Striden med kongen er for ham de to ministres »misliebigeit« (Lehmann og Wolfhagen) og intet andet. Hall vilde stå og falde med dem, da Lehmann ikke vilde gå godvillig; Monrad anså ikke dette for rigtigt. Nogen *aftale i ministeriet* nævner han aldeles ikke.

Kapt. Sørensen har forskellige steder holdt pikante foredrag om dette ministerskifte, som han påstår på grundlag af Allens optegnelser, som han jo nu gør sig til af at være eneste ihændehaver af.²⁾ Kan han ikke bringes til at komme frem med, hvad han virkelig véd? Han meddelte mig for nogen tid siden, at nu vilde han optegne sin viden; det vilde være heldig at få denne bragt i en avtentisk form, da hans fantasi jo er meget livlig.

Med udmærket højagtelse

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

190.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Lindevej, 15. Januar 1889.

Kære hr. Hanssen! — Endelig kan jeg da meddele Dem noget afgørende om tidsskriftet.

Som De jo vel véd, kan Jessen ikke deltage i udgivelsen, medens Johannsen, jeg formoder efter aftale med Dem, har fået P. Skau til at tiltræde. Hvad det skal gavne, må jo De forstå; De har vel havt Deres grunde til dette valg.

Her har vi havt megen vanskelighed med at ordne os. Det er tilsidst bleven til, at *løjtnant Lavridsen* har overtaget udgivelsen med mig. Kun de tre Sønderjyder nævnes som udgivere.

Det er herefter klart, at den egenlige *redaktion* må komme til at påhvile *Dem*. Hverken Johannsen, Skau, Lavridsen eller jeg har tid til det. De må træffe de endelige aftaler med Jessen om trykningen m. m., læse korraturen sammen med forfatterne, ordne indholdet, sørge for at hefterne udkommer i rette tid o. s. v. De andre udgivere bliver væsenlig en censurkomité, som skal læse og antage alle bidrag og skaffe sådanne tilveje ved eget og andres arbejde. De kan trygt stole på os to her, vi skal nok levere Dem en del og tage vor lod af det øvrige arbejde. Da De vel af og til vil komme herover, kan vi jo altid aftale enkeltheder.

Hvad pengene og det ydre angår, da er der jo meget at overveje. At De må have et honorar er indlysende, men hvor meget det kan blive, véd jeg ikke; foreløbig tror jeg ikke, vi tør gøre regning på mere end en 200 kroner foruden skadesløsholdelse for udlæg. Første hefte skulde jo gerne ud til foråret, men er det muligt? Jeg har et bidrag liggende, »Gråstens ældre historie«, men det er neppe et par ark. Lavridsen har jeg opfordret til at arbejde noget af Kiers afhandlinger om landboforholdene i Haderslev amt, men om det bliver færdigt, er jo

et spørgsmål.¹⁾ Johannsen må jo holdes stærkt til ilden med at give sin oversigt over 1888. Kan vi ikke få et hefte ud til foråret, må vi være betænkte på at give et helt bind til efteråret.

Er der ikke et eller andet praktisk spørgsmål, f. ex. en betydningsfuld borgerlig lov, gældende i Preussen, som det kunde være værd at gengive på dansk, med kommentar? Det var vistnok noget for Wolf, Gammelgab? Han må i det hele interesseres for sagen.

Kender De noget til Andersen, Åbenrå? Kunde vi ikke få fat i hans digte i sønderjydsk mål? eller er der ikke andensteds noget sådant?²⁾ Jeg skal sætte Olrik i bevægelse med at eftersé Sven Grundtvigs samlinger af sagn og sange fra Sønderjylland; en del af det må kunne bruges.

Endvidere skal jeg få underretning om priserne på tryk m. m. her i København, da Jessen ønsker at få vore priser her, hvad der jo er rimeligt. Første hefte må vi vel lade trykke i et rigeligt oplag for reklamens skyld. Så må der træffes aftale med sprogforeningen om forsyning af dens bogsamlinger. — Et og andet af dette bør De foreløbig tænke nærmere over og forberede, uden dog at afgøre noget. — Hvilken boghandler skal stå for det i Sønderjylland — og hvilken her? Vi kan her få Schu-bothe, antager jeg, da Lorentzen (fra Felsted) tildels står for den; men er den heldig? jeg kender ikke stort til det. Philipsen kan vi neppe tænke på, da det hele derved let falder ind i politikken.³⁾

Nu nok for denne gang. Levvel og glædelig nyår

Deres

A. D. Jørgensen.

Hvorledes står det til med Johannsens Københavnerrejse? har han taget nogen bestemmelse om den, eller skal vi herfra udtrykkelig opfordre ham?

d. s.

191.

Til Grosserer Wilh. Nissen.

Lindevej 10, 24. Januar 1889.

Hr. Grosserer Nissen!¹⁾ — I anledning af Deres brev af gårs dato, — for hvilket jeg takker Dem, — tillader jeg mig at meddele Dem følgende oplysninger.

Min læge (dr. Barfod) ser meget nødig, at jeg, især om vinteren, holder foredrag udenfor København; grunden er den, at jeg for et par år siden havde en række sygdomsanfald, som han mente begunstigedes ved slig optræden; mere end éngang var der unægtelig en øjensynlig og umiddelbar forbindelse. Jeg er altså meget tilbageholdende, allerede af den grund.

Men dertil kommer selve sagen. Forsvarsbevægelsen er nu ud over alle væsentlige vanskeligheder, og det er kommen så vidt, at dens talsmænd er velsete. Dette holder jeg for en stor lykke; men jeg holder det dermed til lige for lidet ønskeligt, at mænd i offentligt embed optræder for den, især hvor der ingen modstand kan ventes; det mistydes let og taber derved sin virkning. De få gange, jeg har optrådt for sagen, har det været efter stærk udæskning fra modstandernes side og under forhold, hvor sagen selv nødvendigvis måtte blive det eneste hensyn.²⁾

Og endelig er jeg nu så stærkt optagen af den sønderjydske sag, at den smule tid, jeg har tilovers, rigeligt går med dertil. Vi har begyndt en større agitation omkring i landet for at få idetmindste nogle midler til at støtte den nationale kamp derovre, og det går ikke let fra hånden. Det er dobbelt vanskeligt at få folk til at yde til formål, som ikke må omtales offentligt. — De vil altså se, at det ikke er mangel på interesse eller god vilje, som gør, at jeg må holde mig tilbage fra det hædrende tilbud i Helsingør. Muligvis kunde jeg i en mildere tid falde på at agitere dem op for den sønderjydske sag deroppe, men

jeg tør ikke sprede mig ved den anden virksomhed, der jo som sagt nu let vil få en talsmand.

Med højtalelse

A. D. Jørgensen.

192.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Lindevej, 24. Januar 1889.

Kære hr. Hanssen! — I dette øjeblik får jeg Deres brev, af hvilket jeg får den sidste vished for, at hele historien med P. Skau må være lavet af Jessen. Han skrev til mig, at Joh[annsen] havde gjort »fuld aftale« med S[kau]; men af brev fra Joh[annsen] fremgik det alt temmelig tydeligt for mig, at det ingenlunde var tilfældet, men at J[ohannsen] endnu ventede, at Jessen muligvis selv vilde gå med. Hvis *De* nu ikke har skrevet til Skau og derved afgjort sagen, er der altså intet sket, og *De* kan endnu have frit valg. Kunde ikke *Rossen* i Fl[ensborg] bruges? Men det må *De* og Johannsen om; jeg vilde aldrig være falden på P. S[kau].

Med hensyn til de andre punkter i Deres brev skal jeg svare følgende: Tidsskriftets *ydre* tænker jeg mig som historisk tidsskrift, størrelse, skrift o. s. v., priserne har jeg fået opgivet hos Bianco Luno, der trykker det; de er:

oplag 500	tryk: 24 kr.	papir: 6,71.
» 750	» 25 -	» 9,76.
» 1000	» 26 -	» 12,81.

Dette papir er *simpelt*, men priserne er her for tiden så usikre og i alle tilfælde forskellige fra udlandet[s], at der derom må træffes særlig aftale. — Disse tal har jeg givet Jessen i brev af imorges og bedet ham opgive, hvad han kan, om heftning m. m.

For at vi strax kan begynde, sender jeg imorgen mit manuskript om Gråsten. Lavridsen har for en forms

skyld set det. — De må som redaktør bestemme artiklernes rækkefølge; den vil jo som regel påtvinge sig af sig selv efter manuskriptets ankomst. — Foruden denne lille afhandling, der vel vil fylde et par ark, får De herfra en anden af Lavridsen om slesvigske landboforhold i forrige århundrede, endvidere af A. Olrik en del optegnelser af folkeviser fra Sønderjylland. (Sven Grundtvigs samlinger). Helst skulde jo oversigten over den sønderjydske sag *åbne* heftet, men det er vel farligt at vente på G[ustav] J[ohannsen]. I den henseende vilde det måske have sin betydning, om De kunde få Rossen med, da han så fremtidig kunde pine på, dels i trykkeriet, dels på Johannsen. Deres artikel om udvandringen er jo fortrinlig skikket til at komme frem; ligeledes stykker af L. Skau. — Lad os dog ikke strax komme for *dybt* ind i minderne fra den tid og ikke i samme hefte få også Nis Lorenzen; der kommer let noget mismodigt i altid at se på kampen i 40erne som idealet. Selvfølgelig bør det med, men ikke alt for stærkt. — Hvad De ellers kan få bør samles med flid, hos Holdt, Andersen o. s. v.; men husk på, at første hefte skal være *prøvehefte*; lad det derfor blive et *godt* hefte, men heller ikke *væsenlig* bedre end vi kan fortsætte. Lidt fyldekalk må der nok være med.

Til senere hefter har vi her en del. Lavridsen vil tage Gram herred (han er fra Jægerup) og en fremstilling af Haderslev amt i begyndelsen af forrige århundrede. Jeg har en hel del topografiske ting liggende; i den nærmeste fremtid skriver jeg en skildring af Ullerup sogns ældre historie, der er ret interessant, for os Sundevedboere i alle tilfælde. I Sønderjylland tænker jeg ikke, vi bruger nogen boghandel; skriftet omsendes under korsbånd, så får vi den fulde indtægt. *Her* skal jeg nærmere undersøge forholdene. Prisen skulde jo være henholdsvis 3 mk. og 3 kroner. Oplag af 1. hefte 1000.

Hvad korrektoren angår, da må forfatterne læse den første, og De derpå enten få denne tilsendt og expedere

den til trykkeriet, og derpå selv læse den anden, eller hvordan De nu vil. Vil nogen bruge afvigende retskrivning, hvad jeg ansér for rigtigst at tilstede, må det kunne forlanges, at forfatteren læser 2. korrektur. Jeg skal f. ex. gerne gøre det. En god korrekturlæsning må vi lægge megen vægt på; hvis De ikke har sikker øvelse deri, bør De søge at supplere Deres øjne med et par til. Værre er det, hvis vi får arbejder med mangelfuld dansk sprogform; denne må ubetinget afhjælpes, før det kommer i trykkeriet. Men send kun alt herover først, helst til løjtnant *Lavridsen* (Sofievej 12, København V.) for at jeg ikke skal drages for stærkt frem.

Deres

A. D. Jørgensen.

193.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

København, 24. Januar 1889.

Kære hr. kollega! — Det er med megen ruelse, at jeg nu endelig sætter pen til papiret for også i skrevne ord at takke Dem for Deres venlige nyårsønske og hilsen. Gud skal vide, at jeg mere end én Gang i tanken har henvendt mig til Dem med tak for det gamle år og med hjertelige ønsker for det nye, så vi atter kan ses med fornøjelse til sommeren. Tilfældet gør jo altid meget her i livet, og således måske også i denne sag; men vist er det, at for mig har Deres besøg i kongerigets arkiv for mange år siden altid stået i et særlig kært minde, så jeg uvilkårlig ved tanken henvendt på Norge og dets danskvenlige mænd nærmest har havt Dem i tanke. Det er dog vel mere end sandsynligt, at på den ene side Deres varme og fordomsfrie blik på de nordiske folks fortid og fremtid, på den anden Deres store venlighed og overbærenhed overfor mig personlig, som jo ikke var forvænt i så hen-

seende, i virkeligheden er den naturlige hovedgrund hertil.

Når jeg har undladt at sende Dem et par ord, så var grunden den, at jeg fra dag til dag troede at kunne meddele noget om vor arkivlov. Alt syntes ved juletid forberedt til, at udvalgets betænkning kunde komme frem, og der var fastsat forhandlinger til de første dage i året. Dette har nu imidlertid ikke slået til, og senere kom særlig ordførerens sygdom imellem, som efterhånden antog en værre karakter.¹⁾ — For øjeblikket har jeg da foreløbig renonceret og tænker nu vel, at det ikke bliver til noget år. Der var også opkommen mørke punkter m. h. t. lønningsspørgsmålet, som sædvanlig af rent doktrinære grunde; men det er jo de værste at få bugt med. Hvad provinsarkiverne angår, var man endog gået ud over regeringsforslaget og holdt på ialt 4 (2 i Jylland, 1 på Fyn og 1 for de østlige øer).

Kedeligt er det jo, når man har gjort et så omfattende arbejde som at forberede denne sag, da at se den udsat eller tabt. Det ligeledes store arbejde med at indrette de ny arkiver, bringe et forhold til de lokale embedsmænd til veje o. s. v. må jeg jo personlig udføre, da vi her ingen har, som har lyst til eller egner sig til det; også dette er kedeligt, at det skal opsættes og henskydes til tider, da jeg måske, eller rimeligvis er mindre rørig og mindre oplagt til det; jeg synes alt at kunne spore mindre tilbøjelighed til reformer og omfattende foretagender hos mig end før. Dog, det går jo ikke altid efter smag og behag!

Med venlige hilsener Deres

A. D. Jørgensen.

194.

Til Pastor Hans Dahl.

Lindevej, 5. Februar 1889.

Hr. pastor H. Dahl! — Det er ikke let, jeg kunde fristes til at sige, at det endog er meget vanskeligt for mig

at svare på Deres sidste brev, og hvad dermed står i forbindelse.¹⁾

Det må jo forekomme mig forunderligt, at det af en mand som Dem kan siges om mig, at jeg lader det skorte på sans for Norden og »nordsagen«, når jeg mindes, at mit mest omfattende arbejde har været et forsøg på at give et samlet billede af Nordens fællesudvikling ved overgangen til den historiske tid. Men dette viser da også tilfulde, hvor forskelligt vi opfatter, hvad der er det væsentlige i nordisk fortids- og altså også fremtidsliv.

Deres store, indholdsrige og velordnede samlinger giver mig jo et uimodsigeligt bevis på, i hvilken grad Deres arbejde er alvorligt. At det i samme grad er fortjenstfuldt, tvivler jeg ikke om. At frugterne af det bør komme almenheden til gode, vil vi ligeledes let kunne blive enige om. Men såsnart vi kommer ind på udførelsen, bliver jeg usikker. Jeg er selv alt for meget dilettant på det sproglige område til at turde afgøre ordenes oprindelse, rod og historie, men jeg får heller ikke i Deres behandling den ubetingede tryghedsfølelse, som man i vor tid kan nå til. Ej heller tiltaler Deres eget ordvalg mig personlig; det støder min sprogsans. — Om sligt er det vanskeligt at disputere og umuligt at blive enig. Jeg stiller ikke mindste fordring for mit vedkommende til min samtid, end sige til fremtiden. Mit forsvar er kun dette: »hver fugl synger med sit næb«, — og ikke blot det, også med sit øre, således som den synes, det lyder godt. Dermed vil jeg ikke have sagt, at jeg kun tager hensyn til lyd og tonefald; jeg er mig bevidst, at jeg i hvert enkelt tilfælde vilde kunne gøre rede for grunden til mit ordvalg m. m.; men jeg vilde ikke driste mig til at opstille disse grunde som regler. Det dansk, vi taler og skriver, er jo ikke blot vort nedarvede eje, men vi bruger det, så længe det er os forundt som vor frie umistelige ejendom. Så går det videre til næste led.

En »hjælpeordbog« burde efter min mening være en ganske *lille* bog, prøvet til det yderste i alle enkeltheder,

uden *overflødig* angivelse af hvad der alt har en vis borgerret i sproget, uden *tvivlsomme* nydannelser og uden at optage en principiel kamp mod ordformer og sammensætningsled, som er nedarvede gennem århundreder. Hvis der ved siden heraf førtes en jævnlig kamp mod, hvad der trænger sig ind af nyt og uberettiget, tror jeg, at der kunde udrettes meget godt. Men jeg føler meget vel, at det er både uberettiget og ørkesløst at tale om foretagender, som man ikke selv kan tage sig over.

Må jeg til slutning endnu takke Dem hjerteligt for den tillid, hvormed De har kommet mig imøde i denne sag. Det er en selvfølge, at De ej heller har forfejlet Deres formål at vække min interesse for den, helt; men på den anden side er jo min bevidsthed om, at den i denne form er mig personlig fremmed, rigtignok også bleven skærpet.

Med venlig hilsen Deres ærbødige

A. D. Jørgensen.

195.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

12. Februar 1889.

Kære hr. Hanssen! — . . . Titlen mente jeg skulde være *Sønderjydske Aarbøger* udgivne af H. P. Hanssen, Sønderborg, G. Johannsen, Flensborg, P. Skau, Bukshave, desuden mærket af *Sønderjyllands våben fra middelalderen*. Jeg har en træklods, som jeg benyttede på et lille skrift 1876: »Sønderjyderne i den danske hær«, den skal blive sendt. Vi tænkte på dette mærke, da vi tog navnet »to løver« for vor forening. — Hvorledes skal jeg få denne klods sendt over? er der en personlig lejlighed, da giv mig anvisning på den; foreløbig haster det jo ikke.

Med Jessen rev det helt ud; jeg kom til at sige ham forskellige sandheder, som var langt fra at være behageligheder. Men han kommer nok til besindelse engang.

Med venlig hilsen

A. D. Jørgensen.

196.

Til Højskoleforstander Povel Hansen.

21. Februar 1889.

Kære Povel Hansen! — Hjertelig tak for bogen!¹⁾ Den er et godt arbejde, rigt på oplysninger og velskreven. Hvis jeg har nogen del i dens fremkomst, så har jeg der gjort en god gerning.

Hoslagt sender jeg Dem nogle eksemplarer af Grundtvigs højskoleskrift, som jeg antager, De har set i »Danskere«. ²⁾ Jeg har brugt særtrykkene til at stemme endel gramme landstingsmænd mildere for skolerne; nu skal vi sé, om det har frugtet . . .

Arkivloven synes nu at være sikret; vi vil da kunne bygge i Viborg til sommeren. Har De slet ikke tænkt på at prøve den virksomhed? Der skal foruden kredsarkivaren ansættes en assistent, som vel vil få en 1200 kr., og dertil vilde De dog vist egne Dem. Men De vil vel ikke opgive højskolegerningen? — De skal ikke tale til andre med opfordringer til at søge denne plads, da vi vil få ansøgere nok; skulde De derimod kende en rigtig udmærket Jyde, med gode kundskaber og godt næmme og ihærdig flid i sligt, da beder jeg Dem meddele mig det underhånden. Vedkommende skulde gerne opøves alt til sommeren.

Hils hjertelig E. Trier! det gør mig ondt at høre, at han fremdeles har et vanskeligt helbred; han må jo frem for alt skåne sig i arbejdet. — Hils ligeledes Bentzen, min gamle sovekammerat! . . .

Venlig hilsen fra Deres

A. D. Jørgensen.

Når De søger understøttelse til kursus, da læg bogen ved, så vil De ikke kunne undgå at få den.

197.

Til Professor, Dr. jur. Johs. Steenstrup.

26. Februar 1889.

Hr. prof[essor] Steenstrup! — Efterat jeg i en samtale med Ludvig Schrøder havde meddelt ham, at vi ikke kunde gå ind på Lefoliis opfordring til at tiltræde bestyrelsen for oversættervirksomheden, måtte jeg love ham at opfordre Fridericia eller Erslev til at tage affære. Dette har jeg nu gjort med det udfald, at Fr[idericia] ikke kan påtage sig noget, medens Erslev er villig til at træde til i forening med Gertz eller Heiberg (for den klassiske oldtid). Han har dog i så tilfælde forbeholdt sig, at jeg skulde være villig til at være medlem af bestyrelsen uden arbejde eller ansvar, altså for at udjævne mulige uoverensstemmelser mellem de lærde og de ældre medlemmer. Hvorledes dette nu kan udvikle sig, véd jeg ikke; men der synes således dog at foreligge tilstrækkeligt til, at De vil kunne svare Lefolii på det hoslagt tilbagefølgende brev. Schrøder var iøvrigt villig til at ofre Lefolii, ligesom vice versa. Hele arrangementet må jo iøvrigt også forelægges kultusministeriet.

Med høgagtelse

A. D. Jørgensen.

198.

Til Religionshistorikeren H. S. Vodskov.

Lindevej, 12. Marts 1889.

Kære H. Vodskov! — Tak for Deres breve! jeg vilde have besvaret det første, men da De ikke er så forsynlig at angive tid og sted på det, og jeg ikke havde været så forsynlig at optegne Deres adresse, var jeg ude af stand til at få noget afsted på rette måde. Nu har jeg fået adressen af Henriette Såby og skal gøre alvor af at svare.

Det glæder mig, at De er kommen til at trykke, naturligvis; jeg var iøvrigt ganske rolig i den henseende, højtryksmaskiner er fortrinlige maskiner. Igår talte jeg med Asmussen, der lovede, at pengene skulde blive anviste, så snart de lovede hefter var færdige; De havde nok til ham skrevet, at det vilde være tilfældet ved slutningen af denne måned. Han var meget bekymret over Deres barske udtalelser om værkets slethed og sluttede deraf, at De ikke selv var fornøjet med det. Jeg gjorde ham opmærksom på, at enhver nogenlunde respektabel forfatter hader sit makværk strax efter fødslen, som en orne der helst vilde æde grisene, — og at det var en glimrende målestok for Deres respektabilitet, at De hadede og foragtede med så stor energi. Dette beroligede ham en del. Om det imidlertid egenlig kan kaldes god politik at åbne netop de folder i sit hjerte for en departementschef, vil jeg lade stå ved sit værd.

Da jeg ikke i så lang tid har skrevet til Dem, har jeg næsten intet at skrive om: thi hvor skal jeg begynde og hvor ende? Læser De en dansk avis, så véd De måske lige så meget som jeg af, hvad der dog kunde interessere Dem; læser De ingen, så mangler De jo alle forudsætninger. Jeg ansér det imidlertid for givet, at De kommer hertil engang i foråret, da De dog vel må forhandle et og andet med boghandler eller trykker, og da De dog må tale med folk engang; De vil da kunne bringes à jour med den del af verden, som kan interessere.

Asmussen er som hidtil meget velvillig stemt for Dem, og jeg skulde tro, at De, hvis mythologien skrider nogenlunde frem, snart engang vil kunne blive sat på forslag til 3-årig understøttelse uden særlige forpligtelser.

Jeg får, som det synes, en ny arkivlov gennemført; der oprettes et rigsarkiv, med tre provinsarkiver og et hovedarkiv herinde. Atter en omfattende opgave for en del år! — Jeg har i efteråret udgivet en bog om Evald, som jeg måske burde have sendt Dem; men dels fik jeg så få eksemplarer (15), at de hurtig slap op; dels havde jeg

betæneligheder ved at gribe ind i Deres eneboerliv og den strænge interesseøkonomi, som De har indført. Den kunde heller næppe nu have noget værd for Dem. . . .

Med venlig hilsen fra Ida og husets øvrige indbo

Deres

A. D. Jørgensen.

199.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

12. Marts 1889.

Kære hr. Hanssen! — De får idag foruden min korrektur en afhandling af Lavridsen, som strax kan komme i trykkeriet, når De har iagttaget de former, som De er kommen overens om med Deres medudgivere.¹⁾ I hvilken orden, de forskellige stykker skal trykkes, må De jo bestemme.

Holdts afhandling er jeg ved at gennemlæse; den har mange historiske fejl, som jeg nu retter på; De skal få den, når jeg er færdig.²⁾ — Skaus breve har jeg læst med stor interesse; men jeg tror rigtignok, at det vilde være altfor voveligt nu at trykke dem; der vilde dels komme aabne modsigelser (fra Goske Nielsen), dels vilde det vække forargelse på Krygers vegne.³⁾ Jeg har ladet generalauditør Steffensen læse dem, og han har helt stadfæstet min mening; det er fortrinlige bidrag til tidshistorien, og de vidner om Skaus betydning; men tiden er ikke kommen til at lade dem træde frem.

Hvis der findes andre breve af en mere fredelig natur, kunde det jo være rart at få dem; De skulde dog se at få nogle flere til gennemsyn.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Til Kollaborator C. F. Monrad.

Lindevej, 21. Marts 1889

Kære Monrad! — Tak for de to breve, som jeg har modtaget og lagt mig på sinde. Efter forgæves henvendelse flere steder kom jeg idag til den rette mand, Carl Hall, der har 5 prægtige billeder af Danevirke; de sendes i morgen til Dem, og jeg har kun den bøn fra ham at tilføje, at der må tages varsomt på dem i trykkeriet, da han flere gange har fået klicheer ramponerede ved ufor-sigtighed under trykningen.

Det glædede mig selvfølgelig meget at få brev fra Dem, da jeg jo vidste, at De var meget angreben. Og især glædede det mig strax i de første ord i det første brev at se Dem så spillevende som nogensinde, tiltrods for den fremmede hånd; De havde ikke behøvet at sætte navn under til vidnesbyrd om brevets ægthed. Hvem anden kunde gå så let i tøjet med et telegram, og hvem anden kunde på stående fod hengive sig til dette udbrud af glæde over provisoriernes ophør uden denne uforbederlige nationalliberale entusiast og elskværdige yngling-olding i Flensborg!

Det er dog et spørgsmål, om De ikke har ret i realite-ten; thi ganske vist er provisorierne endnu ikke ude af verden, men de har dog tabt brådden.⁴⁾ Situationen er ret ejendommelig; men jeg må tilstå, at jeg ikke er så ilde tilfreds med den endda. Bedst havde det jo været, om vi havde kunnet bevare forfatningen; men efterat den er sprængt, tror jeg ikke, nogen fornuftig mand antager, at den kan komme i lave igen. Ingen vil bringe noget virkeligt offer for at genvinde illusionen af forfatningsmæssige tilstande, da jo alle er enige i, at det parti, som er ved magten, kan suspendere den igen, hvad dag det vil. Der er fornuftigvis kun tale om at komme til enighed om en ny forfatning, d. v. s. en såkaldt grundlovsforandring, som muliggør kriser som dem, vi har havt, uden katastrofer. Jeg har i dette tilfælde været en virkelig profet,

kan jeg sige; thi jeg udtalte det i vinteren 1884—85 både til højre- og venstremænd, at man vel vilde kunne sprænge forfatningen, men aldrig igen bringe den i lave. — Imidlertid er det gået mig som så mange andre, at det, jeg da anså for en ulykke, ikke mere står så skarpt for mig mere. Det var vistnok nødvendigt at gøre springet ud i mørket for at få vort forsvar ordnet og få venstre bragt til besindelse. Livet fører sligt med sig; men vi har for bestandig tabt den oprindelige respekt for grundlovens ubrødelighed; den må kommende tider arbejde op igen, når samfundsforholdene er mere afklarede. Den rivende strøm i demokratisk retning er heldig stanset for en del år, og den vil vistnok forandre sit løb ikke så lidt; men grundlaget for vort samfund, det grund-demokratiske i den danske historiske udvikling, er kun lidet påvirket heraf. Den, der har haft lejlighed til kun denne vinter at følge vore rigsdagsforhandlinger, vil have et forbausende indtryk af, i hvilken grad folketinget atter dominerer i de $\frac{7}{8}$ af vort offentlige liv. — Flere og flere tænker nu på grundlovsforandringen, både i venstre og især i højre; man tænker på at vove sig frem efter valgene. Jeg kan dog ikke tro, at det vil lykkes endnu en god stund.

Blandt de ting, som i år har knebet sig igennem, er, som De måske har set, oprettelsen af et rigsarkiv.²⁾ Det er et mål, jeg har arbejdet henimod i adskillige år, og som bringer den organisation, som er et udtryk for *min* forståelse af, hvad der på dette område kan og bør gøres. Det er jo altid en stor lykke at kunne nå dette i en alder, da man endnu kan håbe at føre det tænkte ud i livet. For mig personlig har det tillige været en stor tilfredsstillelse i denne sag at kunne vinde begge de stridende partiers tillid; jeg har kunnet gå over valpladsen som en mand af det røde kors, vis på at alle vilde forstå, at det, jeg attråede, var til gavn og hæder for det hele folk. Til gengæld giver jeg gerne afkald på al den indflydelse og betydning, jeg ellers måske kunde opnå og nu ikke får det mindste af.

Desværre er det ikke lykkedes på samme måde at forlige modsatte personligheder i den sønderjydske sags tjeneste. Uventet for mig, men, som jeg nu ser, i dyb sammenhæng med andre forhold, gik den påtænkte forening af Jessen og Hanssen med Johannsen ved udgivelsen af de »sønderjydske årbøger« i stykker. Jeg vil nu få mere personligt arbejde og bryderi, end jeg vistnok burde have havt i denne sag, men vi har da begyndt med frejdigt mod og er midt i første hefte af trykningen. Med vor agitation for nye foreninger går det også ret godt. Venlige hilsener til Deres familie, også fra min hustru, såvel som til Jessen og frue og alle gode venner.

Deres

J.

201.

Til Religionshistorikeren H. S. Vodskov.

22. Marts 1889.

Kære hr. Vodskov! — Hjertelig tak for de tre ark, som jeg har fået fra bogtrykkeren.¹⁾ Det er jo en fortrinlig begyndelse, som uden al tvivl vil drage læseren med sig og ud på det dybe hav. Bare mere af den tønde!

De 1000 kr. er anviste, og jeg venter brev om, at jeg kan hæve dem imorgen. Hvad skal jeg så gøre med dem? Har De udbetalinger her i byen, eller vil De have dem over pr. post? Adressen, som jeg bruger, er da vel nøjagtig?

Asmussen ærgrede sig over, at så meget skal gå til trykkeriet; han spekulerede på at skaffe Dem en forlægger. Men vil De modtage et sådant arrangement, hvis det kan skaffes til veje? Hvorledes er Deres aftale nu — (med Reitzel, hvis jeg ikke husker fejl)?

Måske svarer De: hvad fanden vedkommer det Jer? (sat i pæn stil), men måske kunde der dog udrettes noget i den henseende, hvis De kunde ville gå ind på det.

A[smussen] havde ikke fået tid til at læse arkene, men vilde nu give ministeren dem. Det er forresten en forrygende travl tid i disse dage før 1. April, og da sagtens også strax efter. Som sædvanlig er alt i feberagtig hast på rigsdagen.

Hilsen! Deres
A. D. Jørgensen.

202.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

København, 28. Marts 1889.

Kære H. P. Hanssen! — De har vel da fået mine korrekturer og de sendte manuskripter: Olrik, Andersen og Lavridsen? — Jeg har ingen korrekturer set af Lavridsen. Han stiller til vor disposition klicheerne til det billed af en *bymark*, som han har givet i afhandlingen om Mejer. Synes De, at vi skulde tage den? den skal i så tilfælde blive sendt.

Holdts afhandling er jeg i stor forlegenhed med.¹⁾ En stor del af den er jo kun udtværet opkog af, hvad der forlængst er fremdraget, kun lidet er af større lokal interesse. Jeg er noget betænkelig ved i det første hefte at komme med noget så uselvstændigt. Hvad synes De? at reducere det er vanskeligt; skønt noget kunde vel nok gøres.

Vi får en lille afhandling af Hjort-Lorenzen om en påtænkt forening »Cimbria« (1843), et af Kochs mange projekter. Johannsen har jeg sendt den lille bog om Nord-slesvig 1888, så jeg håber, han snart får sin afhandling skrevet.

Hvis vi endda kommer til at mangle noget i de 10 ark, og vi ikke vil have Holdts, vilde jeg kunne sende Dem en afhandling om reformationen i Haderslev 1526—28, i hvilken er optagen den ældste kirkeordinans i de danske kirkeprovinser, plattysk original og dansk gengivelse.²⁾

Det er en videnskabelig lækkerbidsken, da den har været ansét for tabt. Dermed vilde heftet jo få nogen videnskabelig anseelse og muligvis bane sig vej nogle steder, hvor det ikke vilde komme som helt populært. Dog derom vil jeg bede Dem skønne eller brevvexle med Johannsen og Skau.

Med venlig Hilsen Deres
A. D. Jørgensen.

203.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

København, 6. April 1889.

Kære hr. kollega! Endelig er vi da nåede ud over det værste vrævl i anledning af overgangen til nye tilstande, og jeg vil da med et par ord underrette Dem om, hvad der er sket.

Loven om rigsarkivets oprettelse vedtoges i Marts måneds sidste uge, og da der først den 30. derefter var statsråd, stadfæstedes loven lige i det sidste øjeblik, før den skulde træde i kraft (1. April). Først den 2. faldt der kongel[ig] resol[ution] om embedsbesættelserne m. m., skønt den antedateredes fra d. 31. Marts.

Loven blev i væsentlige træk lig forslaget, dog med nogen modifikation i lønningerne, jeg skal sende teksten, så snart vi får aftryk af den. Min løn blev sat til 4800, stigende i 15 år til 6000 kr. omtrent som forhen. Til vederlag sattes jeg ind på den »videnskabelige konto« med 1000 kr. årlig (forslaget krævede nemlig 5200—6800 kr.)

De to arkivarer fik 32—4400 kr. (15 år), de 4 arkivsekretærer 2000—2900. (do.).

Vi fik herved en embedsmand til, nemlig istedenfor en registrator: en arkivar og en arkivsekretær. Ved denne lejlighed blev således Krarups embede inddraget og muligheden givet for at få ham afskediget med »ventepenge«, en langt gunstigere form end »pension«. Han var mere

og mere bleven en umulighed i arkivet; hans hukommelse svigtede ham fuldstændig, og han kunde ofte næppe siges at være helt normal. Rimeligvis har han en rygmarvslidelse. Arkivar i »rigsarkivets første afdeling (de historiske arkiver)« blev da selvfølgelig Bricka, medens Secher og Thiset blev arkivsekretærer. »Rigsarkivets anden afdeling (administrationens arkiver)«, det tidligere »Kongerigets arkiv«, beholder Kringelbach. Jeg har hermed tillige givet den officielle deling, svarende til de to ældre arkiver.

Vi fik ligeledes bevilget opførelsen af et »provinsarkiv« (således kom de til at hedde) i Viborg, 150.000 kr. indbefattet en fritliggende bolig. — Jeg benytter lejligheden til at få gamle Norge at se; for dog at indfange et eller andet vink tænker jeg nemlig med Deres tilladelse at gæste Trondhjem og Bergen. Da jeg har nær slægt der nordpå i Vefsen (Mosjø), gør jeg vistnok en afstikker derop.

Efterat have sammentrængt alt dette i et brev, forlanger De vist ikke yderligere til besvarelse af Deres; jeg skal snart igen lade høre fra mig og da gå nærmere ind på flere punkter i dette.

Venlige hilsener fra Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

204.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Lindevej, 10. August 1889.

Kære H. P. Hanssen! — Jeg sender samtidig med dette manuskriptet af Lavridsen og Holdt.¹⁾ Hvad det første angår, da har jeg mange betænkeligheder ved det som alt for tørt og skematisk, men L[avridsen] holder på, at det nødvendigvis må frem, hvis han skal fortsætte disse bidrag. Dette må vel være afgørende, dersom De tror, at det kan gå. Tingen er den, at han først vilde bruge et

fortrinligt stof om landboforhold i Haderslev amt fra 1726 eller så, men så gjorde jeg ham opmærksom på de store godskøb i Frederik 2's tid, og dette tiltalte ham så meget, at jeg ikke senere har kunnet få hans opmærksomhed draget fra dem. Han har denne for unge historikere (og dilettanter) særegne lyst til først og fremmest at komme med nyt stof; men dette kan jo ofte fordærvet derved, at det kommer hovedkulds og i en usmagelig form. Dog, som sagt, der er vel intet at gøre ved den ting nu.

Holdts artikel bør sikkert optages; det lidt sentimentale må også have sit offer. — Til næste hefte har jeg et temmelig stort stykke liggende: »Ullerup sogns ældre historie«; De kan få det, når De engang kommer herover, eller jeg kan sende det med Johannsen, hvis han kommer.²⁾

Vi har jo fået adskillige torne på vor vej i den sidste tid. »Politiken« på den ene side og »Flensborg Avis« på den anden gør det temmelig vanskeligt at holde alle gode venner sammen.³⁾ Værst er dog uden sammenligning »Politiken« med sine angiverier. De har da også fået Deres part af Jessen. Men alt sligt må man jo sætte sig ud over for sagens skyld. — Jeg har ved et møde i Holbæk fået dannet en forening dér, bestående af begge partier.⁴⁾ — Hils alle gode venner og lev vel til vi ses!

Deres

A. D. Jørgensen.

Jeg har stærkt opfordret L[avridsen] til at skrive om de andre nationaliteter.

205.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

København, 15. August 1889.

Kære kollega! — Endelig er jeg kommen så vidt ud af hvirvelen, at jeg kan skrive Dem et par ord til og sende de lovede »papir«-dokumenter. Ved min hjemkomst måtte

jeg nemlig strax skrive biografier til Bricka og forberede vor arkivkommission om regler for embedsmændenes afleveringer o. s. v.¹⁾)

Først og fremmest da en hjertelig tak for al Deres venlighed under mit ophold i Kristiania! At udbyttet af mit ophold deroppe blev så godt, som det blev, skylder jeg især Deres vejledning. Jeg har kun en del skrupler m. h. t. min indgriben i Deres feriekur, som vist ikke skulde været afbrudt så tidlig. Men jeg håber, at det ingen skade har gjort. . . .

Om min senere rejse vil jeg dog bemærke, at jeg havde meget udbytte af opholdet i Trondhjem. Ikke just af arkivet, skønt jeg også her fik gjort iagttagelser, som vil kunne benyttes ved vore forhandlinger om afleveringer, — men af domkirken og Trøndelagen. Kirken havde jeg næsten en fordom imod på grund af de mange store ord, jeg havde læst om den, og som jeg syntes svarede så lidt til billedningerne fra en tidligere tid. Men da jeg nu gjorde bekendtskab med den, førte det til, at jeg gik der dag efter dag uden at se mig mæt på den. Den er et storslået historisk monument, ikke blot over Trøndelagens gamle herlighed, men over hele det middelalderlige frie Norge. Der er her en skønhed og en rigdom uden lige i noget andet nordisk værk fra middelalderen. Trøndelagen er da også en herlig bygd, hvor man kommer frem. Jeg var på Stiklestad og gjorde derfra en køretur til »Strømmen« og et par større dampskibsture på fjorden. Ligeså til Lorfossene og det gamle Hlade med omegn.

Selve Trondhjem er meget kedeligt, især på grund af alle de fremmede turister på hotellerne. Deres søn vilde jeg ikke ulejlige, da jeg jo let kunde finde mig tilrette

Min hustru traf jeg i bedste velgående i Arildsleje ved Kullen; hun takker venligst for Deres hilsen. Både hun og børnene var i høj grad begejstrede for fjeldnaturen dernede. Den er også ualmindelig smuk, og flere malere, bl. dem grev Rosen, gjorde studier der. Mærkeligt nok

gør det første syn af fjeld, selv om det er nok så lille, størst indtryk på sletteboen. Hverken Norge eller alperne ved Salzburg gjorde på mig det stærke indtryk, som i sin tid Kullen.

Jeg håber, at De i Egersund traf hele Deres familie rask og vel til mode; løjtnant Blangstrup har fortalt mig, at De i alle tilfælde er kommen vel hjem. Med venlig hilsen til vore kolleger i rigsarkivet og med gentagen tak til Dem

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

206.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

København, 4. Oktober 1889.

Kære kollega! — . . . Jeg har i dette efterår fordybet mig i Griffenfeldts personlige historie, d. v. s. hans private forhold og hans domfældelse. Mit udgangspunkt var egentlig hans virksomhed som arkivar; men dette førte snart til en undersøgelse af hans brøde og domfældelse. Tidligere fremstillinger heraf er meget mangelfulde, for ikke at sige slette, og jeg tror sikkert, at man må indrømme en større skyld hos ham end antaget. Frem for alt må hans »fjender« og dommere fritages for de aldeles uhjemlede invektiver, hvormed de overøses. Der findes vel intet af betydning i det norske rigsarkiv til denne historie? er der noget om hans fængsel på Munkholm eller om Tønsberg (ud over det rent forretningsmæssige)? I alle tilfælde vilde jeg sætte pris på at se, hvad der haves om hans behandling i fængslet. — Måtte jeg engang gøre regning på Deres velvilje i denne sag?

Her står alt godt til; kun at Bricka idag for første gang er blevet hjemme. Han faldt igår og fik et fælt stød fra hælen op i benet, så han skal ligge nogle dage.

Med hjertelig hilsen Deres

A. D. Jørgensen.

Til Rigsarkivar, Dr. phil. C. F. Bricka.

Lindevej, 12. Oktober 1889.

Kære Bricka! — Tak for de sendte meddelelser om Deres og frues helbredstilstand; jeg havde netop i sinde at sende bud hen for at spørge til Dem. Selv kan jeg nemlig ikke komme, da jeg efter at have gået med en øm hals nogle dage igår fik ordre til at holde mig hjemme, til den er kommen i lave. Dette sker dog uden al tvivl til mandag.

Tak også for Deres hjertelige udtalelser om de år, vi har tilbragt sammen i arkivet. Når det i disse år har føjet sig så heldig, at De ikke blot, som jeg er forvisset om, har fundet en stor tilfredsstillelse i Deres nye gerning, men også er steget ret hurtigt i værdighed og indtægter, så skyldes det jo, foruden tilfældige omstændigheder, i alt væsenlig Deres eget dygtige og trofaste arbejde. Jeg for mit vedkommende har ikke gjort andet end, hvad der efter min mening bådede arkivet mest, medens jeg overfor Dem kun har fastholdt vor oprindelige aftale: at jeg vilde vinde ikke blot Deres værdifulde medarbejde, men også Deres fulde personlige tilslutning til en fælles gerning. Jeg havde det (for mig) store held, at De kom fra forhold, som det var meget let at stille i skygge; men når De nu, istedenfor at stå bag disken i en fedtebod, sidder i en respektabel grossererforretning, både videnskabeligt og literært, så er det jo, fordi De så ypperligt har forstået at bøde på mine mange mangler og så lojalt har fremmet vort fælles arbejde og vore fælles interesser. Det tilkommer derfor nok så meget mig at takke Dem for de forløbne år.

Gid vi nu snart igen måtte se Dem rask og fornøjet på den gamle plads. Dertil hører da også, at Deres hustru kommer på benene og helt genvinder sine kræfter og sit humør. Gid det nu kunde ske helst både grundig og hurtigt, men i alle tilfælde det første. De bør jo også selv

sørge for, at De ikke kommer for tidlig på benene og skaffer Dem en varig skavank.

Med venlig hilsen fra min hustru

Deres

A. D. Jørgensen.

208.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

København, 29. November 1889.

Kære kollega. — Tak for brevet og de deri indeholdte løfter om at lade et og andet eftersé i Deres arkiv. Bare jeg i sommer havde skænket Griffenfeld en tanke; jeg vilde da have kunnet dyrke ham både i Kristiania og i Trondhjem, medens jeg nu ikke engang fik Munkholmen at se. Dette kunde endda være det samme, da jeg fik et så levende indtryk af fjorden og dens omgivelser; men arkivet deroppe burde jeg have undersøgt. Måske har jeg alt fortalt Dem, at det var rent tilfældigt, jeg efter min tilbagekomst hertil faldt over Griffenfelds proces ved at undersøge hans virksomhed som arkivar.

Det vilde jo være mig meget kært at få nogle oplysninger om mandens fangenskab, hvis strænghed vistnok er overdrevet, om det end kan have været hårdt nok. Derimod bør jeg ikke gøre Dem ulejlighed med de særlig norske anklagepunkter, de er alt for ubetydelige mod de vitterlige bestikkelser, som fremgår af hans breve og andre indicier. Således kan det eftervises for næsten alle de obligationer, han ejede 1674 (efter regnskabsbog), at de står i forbindelse med tjenester, han har gjort de pågældende udstedere (ialt c. 30.000 rdl.) o. s. fr.

Dette er jo alt en meget betænkelig ting; men værre er dog hans politiske svindel i de sidste par år, som gjorde det til en uafviselig pligt for kongen at undersøge hans forhold og lade det pådømme. Der var da også *fuld* enighed blandt hans dommere om brødens tilstedeværelse; de 10

dømte ham til døden, Kristen Skel til fortabelse af ære, gods og frihed, således som kongen lod det exekvere. Rasmus Vinding var *ikke* blandt dommerne, ligesom der ikke blandt dem kan påvises en vitterlig uven, derimod mange venner fra tidligere år, uden at brud med dem i senere tid kan påvises. Der er ikke fjerneste tvivl om, at jo kongen og den offentlige mening blandt alle dem, der vidste, hvad der foregik i de offentlige forhold, anså ham for overbevist forræder. Hensættelsen på Munkholm var en relativ benådning og opfattedes således af samtiden.

Hvad der i høj grad interesserer mig, er forholdet til Gyldenløve; der findes flere hundrede breve fra ham til Griffenfeld, som i det hele giver et fordelagtigt billed af manden. Han har sikkert ikke havt spor af del i Griffenfelds fald, om der end ofte var kurrer på tråden mellem dem. Hans forhold til Gr[iffenfeld] er en fyrrig elskers, lidenskabeligt, derfor ofte plaget af skinsyge og misforståelse. Hvor finder man noget i *litteraturen* om hans statholderskab i Norge? eller er der intet af betydning? det vilde interessere mig meget at kunne få et endnu tydeligere billed af den mand gennem hans gerninger; thi som han siger i brev til Gr[iffenfeld] (på italiensk): ordene er feminine, handlingerne er maskuline. Han skriver kun fransk og har den uvane meget ofte at undlade dateringen. Jeg har derfor været nødt til at gøre masser af optegnelser for at indordne dem i tidsfølgen.

Iøvrigt må De ikke tro, at jeg er bleven antipatisk stemt imod Griffenfeld. Hans geniale begavelse, hans evne til at behandle en sag og til at bedåre de bedste blandt sine samtidige stiller ham meget højt. Han har ligeledes en høj ideel sans, som uvilkårlig må indtage for ham. Men des mere føler man sorg over de store brøst i hans karakter, ligesom han ingenlunde kommer til at stå højt som statsmand i strængere forstand. Hans politiske ideer bærer diletantens præg, og i den retning står han neppe så højt som Alefeld, neppe højere end Gabel.

— Dog, jeg snakker! Det har glædet mig meget at se en kraftig forsvarsbevægelse komme op i Norge. Og så endda greben af alle partier! Det vilde jeg mindst have troet efter det indtryk, jeg fik deroppe i sommer. Ingen kan ønske Dem hjerteligere og fuldere til lykke hermed end jeg; det er vejen til Nordens fremtid!

Jeg tillader mig at hoslægge et foredrag, som jeg flere gange har holdt i det sidste år ved bestræbelserne for at danne foreninger for en national virksomhed i Nord-slesvig.¹⁾ Også i denne sag er det heldigvis lykkedes at drage venstremænd ind, medens de jo desværre endnu holder sig tilbage fra forsvarssagen. De norske venstremænds eksempel vil i den henseende vistnok være af stort værd også hos os. Mit foredrag er samtidig trykt i 10.000 eksemplarer, og det er meningen at udbrede det i vide kredse; måske sender vi det også til Norge.

Med venlig hilsen til Deres medarbejdere

Deres

A. D. Jørgensen.

209.

Til Etatsraad, Dr. med. P. A. Schleisner.

2. December 1889.

Højtærede Hr. Etatsraad! — Med megen Tak har jeg modtaget Deres Skrift om Begivenhederne efter 1863.²⁾ Det er brogede Billeder, som i det oprulles for vore Øjne; men det er velgjørende for en Sønderjyde at se den Kjærlighed, hvormed De overalt fremdrager dette Lands ulykkelige Skæbne i de forløbne Aar.

Den Uenighed, som De giver Udtryk overfor mine Udtalelser om Sprogsagen, er vistnok uafhjælpelig. Jeg kan ikke komme bort fra, at Sprogreskriptet var et politisk Misgreb, ligesom det for enkelte Sognes Vedkommende var uretfærdigt. Jeg har nemlig forlængst kunnet gøre mig fortrolig med det Materiale, som forelaa for Regen-

burg, Indberetninger fra Gendarmeriet o. l., og jeg véd jo alt for godt, at denne brave Mand i sin Iver for Danskheden vilde have ført vort Sprog lige ned til Slien; det var Tillisch, som ved sit bestemte veto forhindrede dette. Dog, lad os ej tale mere om »disse gamle Skader«. Intet af dette taaler jo fjerneste Sammenligning med, hvad der nu sker. Maa jeg som ringe Vederlag for Deres Bog sende Dem hoslagte Foredrag, der lige har forladt Pressen, og som er bestemt til at udbredes i et stort Antal Exemplarer for at paavirke især Ungdommen i dens svage nationale Tendenser.

Med udmærket Højagtelse

A. D. Jørgensen.

210.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

København, 17. December 1889.

Kære kollega! — Hjertelig tak for det tilsendte; det er tilstrækkeligt til at stadfæste det indtryk, jeg har havt, at det ikke har været meningen at pine Gr[riffenfeld] på Munkholmen, om end fangenskabets efter den tids opfattelse altid måtte blive strængt og (efter vore begreber) inhumant. Tak også særlig til Taranger, der har havt ulejlighed med at finde de spredte spor.

At de samtidige dødsfald midt i mørketidens hjerte må have virket i høj grad nedtrykkende på Deres sind, kan jeg ret forestille mig. Det har ofte været min sorg at lægge mærke til Deres bløde sind overfor livets ublide erfaringer; men jeg indrømmer, at vi mennesker kun i ringe grad er herrer over os selv i den henseende. Jeg har selv i en yngre alder lidt meget af tunge tanker og var da også fortrolig med vejrets og lysets indflydelse herpå; senere har dette imidlertid fortaget sig, og jeg er så lykkelig at have en næsten uforstyrrelig ligevægt i sindet. At dette ikke er min egen fortjeneste, véd jeg alt

for vel; men jeg kan dog ikke andet end kærligt at påminde enhver, som trykkes af slige stemninger, om at kæmpe imod dem som et fysisk onde. — At det norske vintermørke er en hård gæst, hører jeg også af min fætter i Helgeland, en trivelig og ellers livsglad gut; han klager over, at tiden »under julen« falder ham meget svær.

Vi er i denne tid stærkt optagen af at gøre vor »embeds-etat« færdig.¹⁾ Det er blevet et omfangsrigt værk, men også De vil få glæde og nytte af det. Desværre er det ikke så godt, som det burde være. Vi tillader os at sende Dem en del eksemplarer til fordeling bl. vore venner.

Med hilsen og tak samt hjerteligt ønske om en glædelig jul

Deres

A. D. Jørgensen.

211.

Til Boghandler Otto Wroblewski.

5. Januar 1890.

Kære hr. Wroblewski! — Hjertelig tak for det tilsendte Deres optegnelser om Reitzel, som både min hustru og jeg alt har læst nu strax efter modtagelsen, har moret og glædet os meget.¹⁾ Det er ret lykkedes Dem at give et billed af den mand og det hjem, De har tilbragt Deres første ungdomsår med, og det er tillige blevet til et helt lille tidsbilled.

Hvad Evalds brev angår, da er det jo meget karakteristisk både for ham og moderen.²⁾ Man kan dog ikke læse det uden en vis skamfuldhed på digterens vegne; thi ligger der ikke en lille pengeafpresning bagved? — Det vides jo, at han dengang ingen nød led (sml. min fremstilling s. 168 fl.: »udkomme på et år«, fra forår 78, s. 181: »jeg ejer det nødvendigste i et halvt år«, 13. Septbr. 78); men han har rimeligvis vænnet sig til stadig at klynke

for sin moder og benytte enhver stærk tilnærmelse fra hendes side. — Men bortsét fra dette er det en så smuk og rørende udtalelse af sønlig kærlighed, at det må siges at være en stor vinding for Evald-litteraturen, at det er kommen frem. De vilde gøre mig en stor glæde ved at lade mig få et par exemplarer til af det lille særtryk.

Med venlig hilsen

Deres

A. D. Jørgensen.

212.

Til Religionshistorikeren H. S. Vodskov.

16. Januar 1890.

Tak for de gode ønsker til det nye år, som jeg efter evne gengælder! Det har jo for resten været mig en stor skuffelse, at året 1889 er hengået uden, at det løfte er bleven indfriet, i henhold til hvilket jeg i foråret udvirkede udbetalingen af de 1000 kr. Hvormeget af Deres bog, der er trykt, véd jeg rigtignok ikke, men hverken departementschef A[smussen] eller jeg har fået mere end 5 ark, og vi har ikke kunnet opspørge det trykkeri, der formodenlig sidder inde med resten af manuskriptet.¹⁾ I anledning af Deres brev har jeg nu forespurgt mig i ministeriet om sagernes stilling og kun fået det svar, som jeg havde givet mig selv, at på denne conto kan det ikke mere gå. Jeg ser ikke rettere end, at De enten må efterkomme den gentagne gange gjorte aftale eller give ministeriet en mundtlig eller skriftlig fremstilling af Deres arbejdes fremgang og plan. Den sidste resolution lød udtrykkelig på, at man ikke kunde gentage nogen udbetaling, hvis ikke det påbegyndte hefte eller bind virkelig blev udgivet. Da tiden nu nærmer sig til, at en afgørelse må finde sted, har jeg dog villet minde Dem om nødvendigheden af nu at tage position.

Til Efternøleren fra Fortraveren.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

17. Februar 1890.

Kære Hanssen. — De får nu en del manuskript fra mig. Lavridsens dom om Thomsen har jeg foreholdt Morten Eskesen; han indrømmede rigtigheden af den, men mente, at dette ikke kunde og burde siges offentligt, og det synes mig, han har ret i.¹⁾ Skaus artikel har jeg tilladt mig at rette i, kun småting.²⁾ Lavridsens kritik følger med; jeg henstiller til Dem, om De vil gøre yderligere forandringer; ellers forekommer det mig, at man ikke kan øve synderlig streng kritik mod en medudgiver. . . . Det forekommer mig nødvendigt, at årbøgerne giver nekrologer over afdøde mænd, som har havt betydning for vor sag. Således foruden Karsten Thomsen også Monrad. Jeg sender et skoleprogram, hvori der findes oplysninger om hans ungdom. I Flensborg blev han overlærer og overtog et dansk pigeinstitut (Mønsters). Dette holdt han som grundejer og borger i Flensborg, medens de andre embedsmænd udvistes. — Om hans senere virksomhed kan siges, at han udgav »Søndagsbladet« og var sekretær i sprogforeningen. — Kan De ikke få lidt lavet i den retning? — Biskop Hansen må ligeledes nævnes. Måske andre. — Det kunde jo stå som en parallel til årsberetningen for den nationale sag. Efterhånden må vi fremdrage flere af de ældre personligheder, så vi ikke altid rider på »Nis Lorenzen Lilholt« o. s. v. o. s. v.

God lykke til valget!³⁾ — Send mig, hvis De kan, en lille meddelelse om det dagen efter; vi skal have møde i Sønderjydsk Samfund, og det kunde da oplæses der (kun om hvad der ligger Dem nærmest).

Deres

J.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

25. Februar 1890.

Kære Hanssen! — De modtager nu manuskript fra Cl[ausen] og O[ttosen]. 1) Clausens er kun brudstykke; De må strax efter modtagelsen bombardere ham med et grovt brev for at få slutningen; så er det endda kun første halvdel. Om De derefter tør vove at trykke det, hvis det ikke til nød kan stå på egne ben, må De selv afgøre. I alle tilfælde bør det jo sidst i første hefte. (Dette behøver jo forresten ikke at være nøjagtig 10 ark). Selve indholdet har jeg ikke gjort mig bekendt med.¹⁾

2) Ottosens stykke er ledsaget af 2 udtalelser (de ligger i manuskriptet) a) af Lavridsen b) af Cl[ausen?]. — Begge bør med afhandlingen gå til Johannsen og Skau, da der appelleres til dem. Mit votum er, at afhandlingen er skreven med sagkundskab og dygtigt, og at dens tankegang ikke i mindste måde kan nedslå fornuftige menneskers forhåbninger for kampen imod Tyskeriet. Jeg stemmer altså ubetinget for optagelsen; men da L[avridsen] holder på det modsatte, må De jo afgøre det med Deres to medudgivere.²⁾

Vi har her i den senere tid drøftet planen med et besøg herovre af en 8—10 mænd fra alle Nordslesvigs egne til forhandling med de herværende foreninger. Frøken Thalbitzer har jo agiteret derfor et helt år og derved måske fremkaldt en stemning hos mange derovre, som der må tages hensyn til. Jeg mener nu, at vi skal opfordre Reimers til i forening med Mikkelsen, som formand for de to foreninger, at udpege hvem de vil have med, således at de forskellige egne og de forskellige grupper og synsmåder repræsenteres. Opholdet her skulde være en 3 dage, i hvilken tid vi kunde få et par forhandlinger, et par foredrag og et fællesmøde. Det kunde da være heldigt at få diskussion om adskillige ting: biblioteket i

Flensborg, årbøgerne, søndagsbladet, børneundervisningen m. m. Det måtte jo ikke være for opsigtsvækkende, og det måtte frem for alt være pålidelige mænd, som kom. Vil De foreløbig tale med Reimers om det? Det skulde ikke gerne vare for længe, før det bliver sat i værk.

Med venlig hilsen

Deres

J.

Blandt dem frk. T[halbitzer] har talt til og opfordret til deltagelse er Skrumsager, Wolf, Povlsen, min broder, Madvig o. s. v. (men det véd Reimers nok).

Tak for Deres meddelelser, der kom os godt tilpas i Sønderjydsk S[amfund].⁶⁾

215.

Til Religionshistorikeren H. S. Vodskov.

Lindevej, 22. Juni 1890.

Kære hr. H. V. — Det lakker nu mod 30. Juni, og vi skulde jo have rede på pengene. Jeg har fået »indledningen«, ark a—f; men de 2 ark, som De omtaler i Deres sidste brev, har trykkeriet intet manuskript fået til. — I denne verden, hvor kendsgerningerne spiller en så fortvivlet fremtrædende rolle, er dette en meget slem omstændighed. Har De manuskriptet liggende færdig til trykken, så send det endelig ufortøvet, helst til mig, da jeg så kan bringe det til trykkeriet, efterat have forevist det i ministeriet. Har De intet, da meddel det omgående, så skal jeg gøre et forsøg på at overbevise Asmussen om, at kvaliteten af det trykte opvejer kvantiteten af det lovede. Dette vil jeg iøvrigt gøre med fuld overbevisning, da jeg tror, at det som foreligger vil få stor videnskabe-

mistilliden både til evnen og viljen deroppe alt for rodfæstet; derimod vil alle nationale lidenskaber komme i bevægelse overfor sp[ørgsmålet] om Nordslesvig. — Om vi derved går vor undergang imøde som politisk corpus, skal jeg ikke ytre nogen mening om; vi vil da komme til at føre vor tilværelse som folk videre under fremmed herredømme; men at det faktisk forholder sig, som jeg her siger, er jeg overbevist om. Det er dette, som dybt og fuldstændig skiller os fra N[orge]-Sv[erige]; det er ikke blevet værre og anderledes nu end tidligere, men begivenhederne i sommer har bragt det tydeligt frem i bevidstheden, både i Norge og Danmark, hvor langt vi er komne fra hinanden, og hvor fremmede vi i virkeligheden er bleven for hinandens dybeste interesser.

Jeg personlig står ret ejendommeligt i denne sag; jeg har netop i sommer afsluttet en række »fortællinger af Nordens historie«, som jeg har syslet med en 4—5 år; jeg skrev i sommer om de tre rigers historie i dette århundrede, sidst om »tilnærmelserne mellem de nordiske folk og riger i dette århundrede«. — De skal efterhånden udgives som folkelæsning. Heraf vil De se, at jeg frejdig appellerer fra »den pave, som er, til den der skal komme«. Hvad kan vi andet end kaste sæden ud i mørket; gud råder for grøden. — Farvel for denne gang og endnu engang tak!

Deres

A. D. Jørgensen.

218.

Til Kirkehistorikeren H. F. Rørdam.

København, 13. September 1890.

Kære dr. Rørdam! — Hoslagt sender jeg Dem en afhandling, som jeg beder Dem læse og om muligt optage i »kirkehistoriske samlinger«. ¹⁾ Som De vil se, er jeg kommen til andre resultater end De ved fastsættel-

sen af reformationens begyndelse i Sønderjylland; det er jo hverken fra idag eller igår, men har tidligere været bestemt til først at komme frem i en samlet Sønderjyllands historie. Men når kommer den? jeg tvivler om, nogensinde. Årene går, og stadig melder der sig nye opgaver og krav. — De får noget udrettet ved at arbejde på ét punkt; vor nationale dannelseshistorie 1536—1660 vil for bestandig bære præg af Deres hånd; ved at sprede sig kommer man til at skrive i sand. Men det har jo også sin betydning at arbejde for nutiden og dens behov.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Ved at se Stephanius i Deres ny samlinger er jeg bleven bange for, at De skal glemme at samle »historie-skrivningen« 1536—1700. Mon?²⁾

219.

Til Rigsarkivar, Dr. phil. C. F. Bricka.

Lindevej, 13. September 1890.

Kære B[ricka]! — Som De ser, har jeg anset det for rettest at få en afgørelse af spørgsmålet Menved; kan det lille stykke ikke optages blandt »småstykker« i »hist[orisk] tidsskrift«^{?)} Det er dog for kedsommeligt med dobbeltheden i lexikonet, der jo vil fortsættes og får udseende af drilleri. Jeg aner ikke, hvorledes St[eenstrup] tænker sig navnet forstået.

Deres

A. D. Jørgensen.

220.

Til Professor, Dr. phil. Vilh. Thomsen.

Lindevej, 30. September 1890.

Kære prof. Thomsen! — »Habent sua fata libelli« (d. e. ansøgningen).¹⁾ Igår morges stillede jeg i Deres tidli-

gere bolig i Lykkesholmsallé, hvorefter jeg gik ind i arkivet. Der kom Jul[ius] Lange og fik mit ændringsforslag, som han erklærede sig tilfreds med. Da jeg nu heller ikke antog, at De vilde have noget imod det, slog jeg mig til ro. Nu ser jeg, at De ikke er rask, og jeg opgiver altsaa at gå til Dem idag, hvad jeg havde bestemt.

Min ændring var:

.... at gå i rette med de mangler, som man finder hos ham, eller hvad der har kunnet støde i hans literære optræden, så snart

Hvis De intet har herimod, behøves der *ingen* nærmere meddelelse — enten til Lange eller mig. L[ange] håber forresten endnu på Deres underskrift på hovedadressen.

Med venlig hilsen og ønsket om god bedring. Deres ærbødigt hengivne

A. D. Jørgensen.

Dersom De har læst Vodskovs begyndelse, vilde jeg gerne en gang høre Deres mening derom, selv om det kun var i to ord.

221.

Til Religionshistorikeren H. S. Vodskov.

Lindevej, 23. Oktober 1890.

Kære H. V.! — Vil De snarest mulig skrive en *ansøgning til Kultusministeriet* om at få en *treårig literær understøttelse*. Motiveringen er jo let nok og må vel helst være kortfattet (for at blive læst også af rigsdagsmændene); De kan vist nøjes med at henvise til Deres omfattende studier til mytologien (studier hvis omfang stadig voxer), Deres vanskelige helbred under ophold langt fra København, samt bogkøbet. Goos vil gøre et alvorligt forsøg på at få Dem ind paa listen, og så lykkes det jo forhåbenlig: »3 årig« betyder jo faktisk »ad

gratiam« (»indtil Vi anderledes bestemmes vorder«);
De kan måske blot kalde det »en mere varig« ell[er]
l[ignende].

Venlig hilsen; alt vell

Deres
A. D. J.

222.

Til Landshøvding P. A. Bergström, Ørebro.

10. December 1890.

Højtærede hr. landshøvding! — Idet jeg takker for Deres venlige brev af 7., tillader jeg mig hoslagt at sende et særtryk til friherre Djurklou, som jeg har den ære at kende fra en tidligere brevvexling. Det er en selvfølge, at afhandlingen helt står til friherrens rådighed, og at det kun kan være mig kært, at dens resultat bliver kendt i Sverige.¹⁾ Vil friherren med det samme med et par ord nævne, at den står i »Sønderjydske årbøger«, at den altså udkommer sådan på dansk, skal det være mig dobbelt kært.

Med udmærket højagtelse

Deres hengivne
A. D. Jørgensen.

223.

Til Gaardejer J. N. H. Skrumsager, Københoved.

Lindevej 10, 23. December 1890.

Kære Hr. Skrumsager! — Undskyld at det har været så længe, før jeg svarer paa Deres brev af 2. d. m., men sagen har ikke været glemt. I ministeriet havde man fået Jakobsens ansøgning med anbefalinger, og ministeren har ved de mundtlige forhandlinger med finansudvalget indtrængende anbefalet sagen.¹⁾ Men da det ikke bliver til noget med understøttelsen af Brandes,

frygtede man for, at andre krævede bevillinger vilde komme til at undgælde derfor. Små er vi jo, og vi gør os selv endnu mindre; men dette her kan jeg dog ikke tro på, før jeg ser det. Desværre står jeg rigsdagsmændene for fjernt til at kunne have nogen indflydelse der, men i ministeriet har de lovet mig, at J[akobsen] skulde få en hjælp af den årlige konto, hvis ikke han kunde blive sat ind på den varige.

Vi begynder nu så småt at glæde os til et møde i foråret herovre med dem af jer, der har lyst til at komme. Vi skulde jo efter aftalen have Johannsen og Lassen med og må derfor rette os noget efter landdagen. Kan vi tage det i påsken?

Fejlberg-Jørgensen var så god at sende mig nogle kirkebogsuddrag fra Dybbøl; jeg ved ikke rigtig, hvad jeg skal gøre ved dem; trykkes må de jo ikke, og til at skrive dem op, får jeg næppe tid; foreløbig lader jeg dem derfor ligge, til vi tales nærmere ved. Det falder mig i dette øjeblik ind, at jeg ved lejlighed kunde lade dem afskrive til arkivets brug; det skal jeg tænke nærmere over. — Vil De i alle tilfælde takke J[ørgensen] på mine vegne.

Børnebladet synes jo at være begyndt ret godt; vi må nu snart til at tænke på friexemplarer.²⁾ Konrad Jørgensen skulde i Julen aftale det med Andresen. Sønderjydske årbøger synes jeg også arter sig godt. Bogsamlingen i Flensborg skal nu åbnes efter nyår, og De vil da få sendt katalog. De skal se, der er gjort en god begyndelse med flere 1000 bind. Nu må De være betænkt på at samle stof ind til en kritik af os til mødet, thi i adskillige stykker kunde vi jo bære os anderledes ad og nå mere praktiske resultater.

Jeg kommer iaften fra Frue kirke, hvorhen vi førte fru Heibergs lig.³⁾ Præsten holdt en tale i hjemmet og sagde med rette, at når denne kiste nu blev båret ud, så lukkede et hjem sig, som i 100 år havde betegnet noget af det bedste i dansk åndsliv. Det var tilvisse altid

noget fremragende, ofte toneangivende, altid ægte dansk i dyder og lyder, og det endte skønt, forsonet og formildet, med en ædel og from kvinde, hvis sidste gerning var at skrive husets historie. — Hvor vi dog i al vor ringhed er et rigt og et lykkeligt folk!

Med hjertelige ønsker til en glædelig jul for Dem og alle danske venner

Deres

A. D. Jørgensen.

224.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Lindevej, 17. Januar 1891.

Kære hr. Hanssen! — Jeg skal nu, da jeg tager mig tid til det, svare Dem enkeltvis på Deres mange spørgsmål, idet jeg dog forudsender ønsket om et glædeligt nyår.

Til Holdts biografi kender jeg intet andet, end det De nævner.¹⁾ Han var før 1864 lærer i Lyksborg og samlede til stedets historie; disse samlinger tillagde han stor betydning, men der var ikke meget iblandt, som var os ubekendt her. Jeg gav enken 50 kr. for dem til rigsarkivet. — Han vilde iøvrigt i slutningen af 1864 eller beg[yndelsen] af 1865 søge embed her; men Monrad rejste resolut med ham herover, indlogerede sig i samme hotel (eller knejpe) i Nyhavn og fulgte ham overalt, indtil han opgav sin plan og lovede at oprette en dansk realskole i Flensborg med støtte af M[onrad]. Desværre blandede denne sig dog alt for meget i hans sager og skal have forbitret ham livet. Han var en ægte gammeldags skolelærernatur.

Morten Eskesens biografi af Thomsen har jeg her; den får et skrappt skudsmål af Lavridsen som alt andet, hvad han gennemser; hans kritik forekommer mig at være alt for doktrinær og overlegen.²⁾ Jeg sender Dem

den nu tilligemed kritiken; kan jeg få tid til selv at løbe den igennem (den ligger inde i arkivet) skal jeg tilføje min mening, og så må De iøvrigt råde for den.

Holdts efterladte afhandling om Flensborg er jo lovlig tynd. Kunde man ikke give hende $\frac{1}{3}$ af honoraret og så opsætte (d. v. s. opgive) at trykke den? sligt forefalder jo ved et tidsskrift; det er ganske vist misligt, men ingen regel uden undtagelse. Det vilde vel blive en ubetydelighed? Mener De, at vi kan have godt af at få den i årbøgerne, så send mig den, så skal jeg få H. Olrik (ikke A.) til at omarbejde den.

Afhandlingen om Rudbæk har vakt opsigt i Sverige;³⁾ en friherre af slægten har sat sig i forbindelse med mig; han akcepterer resultatet. Det skal være en særdeles dygtig og ualmindelig elskværdig familie. Friherre Djurklou i Ørebro, som jeg kendte i forvejen, har bedt om tilladelse til at gengive afh[andlingen] i et svensk tidsskrift, hvilket jeg tillod mod, at han gør reklame for årbøgerne (naturligvis!).

Jeg skal nu gå til selve indenrigsministeren om op-
tanterne; jeg har så ofte talt om det i kontorerne, at det ikke mere kan hjælpe. Ingerslev vil vistnok selv vide at tage sig af sagen.

Vandreundervisningen må vistnok støttes; der vil sikkert intet være i vejen for at hjælpe frk. Gubi; dog måtte vi jo nærmere vide hvordan og hvor meget?⁴⁾ — Kommer De ikke med herover i år med Reimers o. s. v.? det vilde vistnok være heldigt. Vi må da sætte alle den slags sager under forhandling.

Til Andresen - Åbenrå skriver jeg idag, bl. a. om en stavebog, som jeg har bedet sprogmanden Thorsen udarbejde; det vil blive et godt middel til hjemmelæsning, tænker jeg.⁵⁾

Det forekommer mig, at De har fornøjelse af »årbøgerne«, det er et meget respektabelt tidsskrift. Vinder det ikke bifald i Deres kreds? Jeg tror, at De der har en opgave, som har sin betydning, det vil altid klarere

ses, eftersom bindtallet voxer, og stoffet bliver rigere. Jeg vil nu råde Dem til lejlighedsvis at tage fat på de ældre tyske tidsskriftrækker i Flensborg og se, om ikke der er et og andet, der fortjener at opbevares i dansk bearbejdelse. Bogsamlingen synes jeg også er foreløbig ganske værdifuld; vil De nu optegne, hvad De savner, både af gammelt og nyt, og så lade mig få listen, så vil vi se efterhånden at skaffe det.

Hvorledes går det nu med læsekredsene? vi har nu fået nye mænd til at forestå dem, og fejlen vil neppe ligge hos dem, hvis det ikke går. Men er man overalt opmærksom derpå?

Det synes jo nu, at vi endelig i vor indre politik er ved at gøre et bestemt skridt fremad; men ganske sikkert er det dog ikke.⁶⁾ Gid det var så vel, — vi er så gud allesammen så kede og lede af det vrævl, at der ingen [ende] er på det!

Lev nu vel og lad snart høre fra Dem. Hils Reimers mange gange, samt Moldt og Deres frue, som jeg mindes med glæde fra i sommer og håber at gensé til sommer.
[Ingen underskrift].

225.

Til Religionshistorikeren H. S. Vodskov.

Lindevej, 26. Januar 1891.

Kære H. V.! — Mit svar på Deres brev (af 10.) har længe været på stabelen, d. v. s. kølen har været lagt, men videre er det ikke kommet. Nu får jeg et p[ost] s[criptum], og derved rystes da min samvittighed op for anden gang; nu skal det være.

Tak for alt det tilsendte, også svaret til dr. Jessen.¹⁾ Det var i sandhed et ord i rette tid; flere havde talt om, at det dog burde gøres, netop således i en påvisning af den historiske udvikling i vor retskrivning fra Holberg, om ikke længere tilbage; De har nu gjort det og gjort det

aldeles fortrinligt. I kultusministeriet var der stor glæde over denne »prosit der kom sent«, men kom des mere tilpas; man var næsten i færd med at overvælde dem, da ingen tog deres parti.

Forresten står det sløjt til i samme ministerium. Excellencen selv har jo indviklet sig i nye bryderier ved sine letsindigheder, og der har igen været talt meget om hans tilbagetræden.²⁾ Denne påfulgte dog ikke, da højres ledere ventede (og forlangte?) det, og der er derfor stærk spænding i de regioner; i finansudvalget sporer man en latent højre opposition, af den slags som kaldes visnepolitik, når den drives af venstremænd. Bl. a. går den ud over mig, der i år skulde have et provinsarkiv, men får intet eller et lemlæstet. Brandes går heller ikke igennem; vi havde ellers den plan at lade ministeren stille Dem op som modstykke til B[randes] og således bjerge Dem med, til en årlig dotation af 1000 kr. — Nu får det vente.

Jeg håber nu det ikke skal gå for langsomt med fortsættelsen af det indiske; thi det er dog først, når et helt bind foreligger, at der kan være alvorlig tale om en videnskabelig drøftelse af fagmænd. Jeg har lejlighedsvis spurgt V. Thomsen om hans mening; men han er alt for forsigtig og beskeden overfor alt det, som ikke strængt hører til hans domæne. Han sagde dog strax, efter en, som han kaldte det, »flygtig« gennemlæsning af fortalen, at den var meget mærkelig og værd at påagte. Han går som bekendt meget stærkt op i sine særstudier.

Jeg tror iøvrigt ikke, De skal agte for meget på anmeldelser, især i bladene; sligt vildleder kun. Kyndige folk udtaler sig ikke gerne på sådanne steder, og de andres mening er jo uden videre betydning, undtagen for salget. Det var vistnok en fejl af Dem, at De ikke skilte Dem af med denne side af sagen, da det kunde gøres; en driftig forlægger skaffer sine skrifter anmeldte, en kommissionær gør det neppe. Og alt det bryderi med bogtrykker o. s. v. skulde De være fri for.

Her har vi det jævnt godt. Jeg har fuldt op at tage vare; til alt det andet har jeg ved fru Heibergs død fået hvervet at udgive hendes erindringer, ialt 4 drøje bind. Det har jo nok sin store interesse; for mig, der har læst dem et par gange, dog just ikke så overvældende, og jeg havde gerne set, at en anden havde påtaget sig dette. Men enhver af os har jo sine forpligtelser i litteraturen som i livet.

Jeg skriver iøvrigt dette med en guldpenneskaft, som fruene har testamenteret mig; hun havde selv arvet den efter biskop Martensen, der atter fik den som sølvbryllupsgave. Hun mente, at det gjaldt om at give den til en, som aldrig vilde misbruge den, og der er jo da noget rørende i at blive kåret dertil af en så god sjælekender. Nous verrons!

Hvorledes har De holdt kulden ud?, ja, jeg kan jo svare mig selv deraf, at De ikke nævner den i Deres postscriptum. Men frøken Zoffmann?

De bedste hilsener og ønsker for et godt år sendes Dem af Ida og de store drenge. Vi gamle hører nu til de mindre her i huset, Ida er mindst næst Elise. Det er verdens løb!

Deres

A. D. Jørgensen.

226.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Lindevej, 3. Februar 1891.

Kære hr. H. P. Hanssen! — Tak for de gode meddelelser, De gør i sidste brev, om forskellige forhold. De giver mig dog ikke anledning til videre bemærkninger end måske den, af ytringer af Clausen fremkaldte, om det måske var værd at *trykke* nogle dilettantstykker til uddeling? eller gøre et større indkøb af sådanne, som kan haves? vil De tænke derpå og muligvis gøre bestemte forslag.

Hvad købet af »Heimdal« angår, da er jeg i stor forlegenhed med, hvad jeg skal råde til; af egenlig betydning kan det aldrig blive, hvad jeg mener, da jeg savner forskellige forudsætninger til situationens bedømmelse.¹⁾ For det første er det jo givet, at Deres flytning til Åbenrå vil være et tab for Reimers og vælgerforeningen; kan dette uden vanskelighed oprettes? På den anden side er det jo et spørgsmål, om De egner Dem til redaktør. At De kan skrive og skrive godt, når De har tid til det, er nemlig ikke nok; vanskeligheden ligger, så vidt jeg skønner, deri, at en redaktør derovre skal have en meget stor selvbeherskelse, først og fremmest den altid at fastholde at han er et organ for befolkningen. Jeg er ikke ganske sikker på, at De har denne egenskab, selv om De nok så meget overgår Jessen. Deres optræden ved at hævde nulliteten af § 5 forekom mig således ilde betænkt og en væsenlig blottelse overfor modstandere.²⁾ — De vil jo forstå, at når jeg skriver dette så ligefrem til Dem, er det fordi jeg så pokkers nødigt vilde have Deres stilling svækket, ikke fordi jeg ellers vilde have ansét mig for berettiget til at blande mig i denne strid. — Men jeg frygter for, at når De i et spørgsmål, der efter Deres mening ingen praktisk interesse har, vil sætte så meget ind på at få Deres mening frem, det da skal være tegn på, at De ikke vil være stærk nok til at modstå fristelser af mere nærgående natur. — Åbenrå er jo, som De véd bedre end jeg, en udpræget højresindet by; — tror De, at De vil kunne undgå at komme i konflikt med anskuelser, som De måske ansér for bornerte eller fordomsfulde, men som nu engang har rod i en alvorlig overbevisning?

Hvis De nu selv mener, at der heri ingen vanskelighed skal ligge, da mener jeg, at der er meget, som taler for Deres plan at gå til Åbenrå. Det er, efter alt hvad jeg véd, en prægtig by, udmærket sammenarbejdet og et godt centrum for Mellemslesvig. Vilde De lægge hovedvægten paa det rent borgerlige, landboforhold, kom-

munevæsen o. s. v. og i den retning stadig fremdrage kongerigske forhold, så vilde et blad af Dem sikkert være på sin plads netop nu. — Men frem for alt — ingen tanke om at bryde vej for en partistilling til de kongerigske kampe; thi dermed vil De forbitre Deres egen stilling og gøre sagen en dårlig tjeneste.

Hvad Deres økonomiske stilling angår, da må den jo også have betydning for Dem; men jeg tror dog ikke, at De skal lade den være afgørende; De må i den henseende kunne lægge stærkere beslag på os herovre.

Ved nu igen at læse, hvad jeg har skrevet, ser jeg hvor vildledende det egentlig er; det er lige begyndelsen til en samtale om et vidtløftigt og rigt emne, og det svæver i grunden i luften. De må da også kun tage det for et par strøtanker, der dog neppe savner al betydning. Vær imidlertid overbevist om, at hvad De end beslutter, så vil jeg følge det med interesse og de bedste ønsker og tillige med det bedste håb, både for Dem og os alle. . . .

Clausen havde i kommission at indsamle arkivalier til rigsarkivet, både ældre ting og politiske sager fra dette århundrede, breve, dagbøger o. s. v. Vil De have det samme for øje, når De støder på noget. Jeg indretter nu en særlig afdeling for alt sligt; det vil engang i tiden komme tidens historie til gode. Cl[ausen] fik fat i Fr. Fischers dagbøger fra 1864—67 og Junggreens breve til Madvig m. m. det er en ganske god begyndelse.

Vandreundervisningen vil vi her gerne tage os af, når nærmere forslag foreligger.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

227.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

17. Februar 1891.

Kære Hanssen! — . . . Så var det *optanterne*. Jeg har nu selv undersøgt sagen og talt med departementschefen

i Indenrigsministeriet, Hørring. Sagen er den, at der ofte går lang tid tabt med, at vedkommende har forsømt et eller andet og derfor må betale en bøde af 20 kroner; dette volder meget skriveri gennem en række instanser og har ofte til følge, at det hele stanses.

Kan vi ikke bøde herpå? De har jo set den forklaring, som for nogen tid siden kom i »Flensborg avis«; den var efter Hørrings udsagn forfattet i selve ministeriet; Jessen havde talt med ministeren, og de havde da skaffet ham den.¹⁾ Altså med den som grundlag må der opereres. Mangler der nu noget, eller har pågældende ansøger gjort sig skyldig i en forsømmelse, som f. ex. ikke mødt til en øvelse o. l., da må det helst strax oplyses for den, der har med ansøgninger at gøre.

Hvis vi nu her kunde komme i forbindelse med *Dem* og *andre*, lige så pålidelige folk, der vilde være mellem-mænd, så kunde vi her modtage ansøgningerne privat, aflevere dem og strax få at vide, hvorledes det går dem, betale bøden uden omsvøb og indløse bevillingen. *De* måtte da kunne foreløbig garantere, at denne bøde vilde blive erstattet af pågældende ved dokumentets modtagelse. (Mislykkedes det i enkelte tilfælde, måtte vi, og vilde vi finde os i det med sindsro; men det må jo ikke proklameres).

Jeg har talt med Kruse herom efter, at jeg foreløbig havde spurgt departementschefen, om han vilde være behjælpelig dermed, hvad han gik ind på. Kruse vil også være med. — Vil De altså gøre et praktisk forslag til at organisere det hos *Dem*? Vi vil da se at komme i lag med vedkommende kontorer her, hvor der jo må knyttes forbindelse med en og anden af det underordnede personale til hurtig expedition. — Jeg venter nu nærmere fra *Dem*.

Hvis De taler med Reimers om mødet her, så husk ham på, at et par af deltagerne må være betænkte på at tale for en større forsamling, helst i lidt forskellig retning eller fra lidt forskellige områder, oplysende om for-

holdene. — Nellemann har tænkt på at fremdrage den tanke, at et større antal skulde opfordres til at gæste os ud på sommeren, men om det bliver sat i værk, véd jeg ikke.

Med venlig hilsen til R[eimers], Moldt og Deres hustru

Deres

A. D. Jørgensen.

228.

Til Friherre G. Djurklou, Sørby.

25. Februar 1891.

Hr. friherre G. Djurklou, Ørebro! — Hoslagt har jeg den fornøjelse at tilstille Dem den ønskede afskrift med seglbeskrivelse af hr. Thiset. De vil undskyldte, at travlhed har forhindret mig i at svare udførlig på Deres foregående brev vedrørende Grundtvigs folkeviser; jeg er så optagen af at klare mig for pro[fessor] Steenstrups angreb på min opfattelse af de historiske viser, at det andet er trådt i baggrunden.¹⁾ Jeg vilde dog vistnok have svaret straks, hvis ikke kand[idat] Olrik havde sagt mig, at De havde skrevet også til andre om den sag, og jeg beroligede mig da med, at disse vel vilde give samme svar som jeg, at nemlig udgivelsen ingenlunde vil volde vanskeligheder, når man har den fornødne udgiver. De vil da vistnok meget let kunne få en bevilling på finansloven. Og i Olrik vil man vel også kunne finde en forsvarende udgiver, måske med nogen bistand fra andre sider. Dog derom er De nu vistnok alt underrettet. — Men under alle omstændigheder må jeg takke Dem for Deres levende interesse for vor store skat, folkeviserne, — et af de umistelige vidnesbyrd også om Nordens fællesskab i for- og nutid.

Må jeg bede Dem ved lejlighed at overbringe landshøvdingen min ærbødige hilsen.

Med udmærket højagtelse

Deres

A. D. Jørgensen.

229.

Til Slagtermester P. Reimers.

København, 16. Marts 1891.

Kjære Hr. Reimers! — For at vi kan være lidt forberedt til Mødet d. 4. og 5. April, skal jeg nu meddele Dem, hvad vi her foreløbig har tænkt os som Program.

Ankomst Fredag Aften eller Lørdag Morgen. Hvis De eller flere af Deres, som ifjor, vil bo paa Hotel »Dagmar« (ellers opgiver De nok, hvor?), vil nogle af os komme dér Kl. 1 for foreløbig at gjøre Aftale med Dem om Dagen og om de Ting, vi kunde tænke os drøftede. Deriblandt vil være: Vandrende Lærere, — Børneblad, — enkelte Understøttelser, — Optanters Expedition her, — Spørgsmaalet om der 1892 skal indbydes et større Antal Gæster her til et Somerbesøg (c. 100)?

Lørdag Aften (7) holdes et Fællesmøde: Foredrag, Fællesspisning og Punch; — saaledes:

1) Foredrag: Michelsen om Sprogforeningens Virksomhed. Skulde han ikke komme med, da vel helst en anden. Et Foredrag om de politiske Forhold, (Vælgerforeningen), Berlin o. l. Det vilde vist være heldigt, om *Hans Lassen* vilde tale om dette eller andet. *Hanssen-Nørremølle* kunde maaske have noget at meddele om Vælgerforeningens Virksomhed, Foredragsforeninger, Landbomøder (lidt om de økonomiske Institutioner, Banker o. l.).

De ser, at der kan være meget at meddele; De må nu selv gøre et *Udvalg* og fordele Arbejdet. Hovedsagen er, at vi faar vore Tilhørere *oplyste* om en Del Forhold

og dog tillige faar dem sat lidt i Stemning. Altsaa kan jo godt en af Talerne vælges med det for Øje at give mere Luft for Følelsen; dette bør dog være det underordnede. Det hele skulde ikke gjerne vare længere end godt 1½ Time. De selv maa vel sige et par Ord til Afslutning, hvis De da ikke er imod det.

2) *Fællesspisning* som ifjor. Der skulde jo holdes Taler, men det kommer vel af sig selv. Taler De ikke først, maa De komme her. Nu maa desuden Johannsen op; hvis Lassen ikke holder Foredrag, da ogsaa han.

3) Kl. 12 stort *Punchegilde*. En stor Del Studenter har beklaget sig over, at de ikke ifjor fik Lejlighed til at være sammen med Gæsterne, da de ikke havde Raad til at deltage i Maaltidet, hvor desuden hver Plads var optaget. Vi maa da iaar have et stort Sold med Sang og Taler. — Det enkelte kommer her af sig selv.

Vil De nu tænke nærmere herover og meddele mig, om De billiger dette. *Søndag*. Vi mødes Kl. 11½ til Frokost, gaar derpaa op i Arkivet til en større Forhandling. Efter denne spredes vi og spiser saa sammen til Middag Kl. 6 som ifjor.

Vi haaber nu, De vil befinde Dem vel herovre og faa noget Udbytte af Rejsen. Hils Deres Hustru, H. P. Hanssen og Moldts fra

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

230.

Til Rigsdagsmand Gustav Johannsen.

Lindevej, 31. Marts 1891.

Kære Johannsen! — Igår fik jeg brev fra Reimers om vore forventede gæster, men det er jo den rene bedrøvelighed: Du, Lassen og Reimers selv ansés for tvivlsomme. Mein Herr, was bedeutet das? Ein Fiasco ärgster Art! Jeg skrev straks tilbage, at der måtte gøres noget.

Hvad nu Dig angår er der vel desværre ingen mulighed for Dit komme? Det er dog også som pokkers med de ulykkelige hændelser! hvorledes går det iøvrigt med benet? Ottosens kunde ikke sige meget derom, da jeg forleden dag talte med dem. Men det er jo selvfølgelig langt vigtigere, at Dit ben kommer sig, end at vi forlystes med Dit åsyn; se altså først at få det i orden. Men kommer Du ikke selv, så må vi dog have nogle efterretninger fra Dig, særlig følgende:

1) Larsens og Neergaards artikler; — hvad siger Du om dem?¹⁾ og skal der gøres yderligere derved fra vor side. Jeg skulde nok sætte et stykke ind efter N[eergaard]s mening, men vilde først tale med Dig derom. —

2) *Biblioteket*.²⁾ Du har vel fået sendt nogle penge, både til løn o. s. v. og til anskaffelser? Vi skulde jo have en plan for disse sidste. Kommer Du nu ikke, skal jeg aftale det med Hanssen.

Et andet punkt, som jeg gerne vilde have oplyst til mødet d. 4. er om samlingernes *benyttelse*. Hvad kan der siges derom? Kan Din datter ikke give mig lidt statistik? hvor mange lånere; hvor mange bind udlånt? stigende antal, eller størst i begyndelsen? kataloger? kommer nogle for at bruge bøger på stedet? foreligger der udtalelser af glæde eller tilfredshed med indretningen? er der påviselige træk af at den gør *nytte*?

Jo mere materiale jeg kan få des bedre. Er det mistrøstende, skal jeg ikke i det enkelte fremdrage det, men lad mig kun få det for vore foreninger. Måske kunde jeg også bede Hanssen eller Andresen i deres redegørelser for det større møde at medtage et og andet deraf. — Lad mig få det i god tid.

J[ens] J[essen] er og bliver en nar. *Her* har han bibragt sin anseelse et hårdt stød ved sit sidste ophold. Hovedindtrykket var — skuffelse! Man synes nu at ville slå ind på en kritik af den danske politik i fortiden, med smagløse angreb på kongernes personer o. s. v. Det er en *meget* farlig vej!

Hils din hustru og døtre, særlig bibliotekarsken. Og god bedring for benet, og hvad der ellers er i ulave!

Din

A. D. Jørgensen.

231.

Til Politikeren N. J. Termansen.

Lindevej, 14. August 1891.

Kære Termansen! — Hjertelig tak for Deres brev og alt hvad De deri fremsætter! De har tilvisse ret deri, at det påankede stykke bør forandres, og jeg vil bede Dem om at udlette, hvad og hvor meget De vil af det.¹⁾

Jeg må tilstå, at jeg slet ikke mindedes det af Dem anførte, og at det forekom mig helt fremmed; disse fortællinger er jo skrevne for lang tid siden. Jeg må dengang ikke have holdt mig for øje, til hvilken kreds jeg henvendte mig.

For resten tror jeg ikke, vi vilde være så meget uenige om selve opfattelsen, dersom vi kom til at tale mundtlig om den. Først dommen over rigsdagen før 1864. De kan godt have ret i, at smålighed o. s. v. ikke satte sit præg på rigsdagens beslutninger, lovgivning o. s. v., og dog kan det være rigtigt, at flertallet af den almindelige vælgerklasse havde de påpegede mangler, og at forhandlinger på rigsdagen ofte har det påankede præg. Forholdet var jo dette, at den store vælgermasse endnu ikke havde fået flertallet i tinget på sin side, men at man med sikkerhed kunde forudsé, at det vilde komme i den nærmeste fremtid. Det var da dette øjeblik, man frygtede, men endnu ikke havde oplevet. Således er efter min mening det historiske forhold. Var grundlovsforandringen ikke indtrådt, vilde I. A. Hansen og Kr. Berg fra 1872 af have været uimodsagt herrer i landet, kongen deres forvalter og embedsmændene deres skrivere. Hvor-

ledes man kan komme uden om dette faktum, forstår jeg ikke. Og ligeså sikkert er det, at mænd som De vilde være bleven kastede til side, for ikke at tale om det vi nu kalder højremænd. Jeg har selv ofte i samtale taget ordet for, at man 1865 burde have ophævet rigsrådet, al følelse for rettens gænge i almindelig forstand synes at byde det; men at det vilde have haft uberegnelige følger for vort samfund kan ikke skjules. Andre kræfter kunde til visse være kommen op, men efter hvad vi har oplevet i de sidste 20 år, tør jeg ikke slutte, at de ædleste vilde være bleven de stærkeste.

Hvad jeg siger om tiden efter 1866 er ikke så ilde ment. Hvad den positivt yder os, er jo det frie samfundsliv (foreninger, møder, blade o. s. v) og de rent personlige rettigheder; derom kan der ikke tvistes. Endvidere er der dog også et regelmæssigt parlamentarisk liv, hvis rådighed strækker sig over mange og vigtige områder. Havde det kunnet nås 1847, vilde det have været et særdeles stort og vidtrækkende fremskridt. Kun dette har jeg ment og villet udtrykke. Men jeg indrømmer, at der let kan lægges og vil blive lagt mere deri; og da jeg ikke kan forklare det vidtløftigere uden at komme ind i nye bryderier, må det hellere udgå helt.

Vil De nu, kære Termansen, i manuskriptet antyde, hvad De ønsker slettet, hvis De ikke selv straks vil slette det ud, fordi måske sammenhængen derved forstyrres. Der må måske da sættes nogle almindelige lidet sigende ord i steden for.

Hvorledes er De tilfreds med den nye forhandlingspolitik?²⁾ ja vi talte jo et par ord om det i Vallekilde, men nu har det jo klaret sig lidt mere. Begge parter i overenskomsten er halvt om halvt misfornøjede med resultatet eller resultaterne; det er måske bevis på, at afgørelsen er falden så temmelig ligelig i begges interesse. Kunde vi nu være så lykkelige at få et sandt forlig om forsvarssagen, så turde vi måske se lysere dage imøde. — Også udad til ser det nu lysere ud, og Tysklands store

dage er nok snart talte. Lad os håbe det bedste uden at behøve at frygte det værste!

Med venlig hilsen

Deres

A. D. Jørgensen.

Det er sandt: vil De i påkommende tilfælde gøre Deres indflydelse gældende for, at »fortællingerne« ikke kommer til at ligge alt for længe. De indleveredes i April 1890, og de fleste har været skrevne i 2—4 år. Første del skal efter St[eenstrup]s mening trykkes nu; jeg vilde gerne have dem i to dele med kun et års mellemrum.

D. s.

232.

Til Religionshistorikeren H. S. Vodskov.

17. August 1891.

Kære Vodskov! — Hoslagt kommer pengene.¹⁾ — Det er mig ikke muligt, i alle tilfælde for tiden, at svare noget på Deres brev. Asmussen er bortrejst, og vi har faaet en ny minister.²⁾ Anvisningen er, som De vil have set, udfærdiget af kontorchef Stemann, og jeg er temmelig sikker på, at det er gjort aldeles naivt, uden kendskab til den af minister og departementschef fattede bestemmelse, at intet skulde udbetales, før der forelå noget trykt. Da jeg ikke anså mig for forpligtet at søge denne sag oplyst og muligvis anvisningsordren annulleret, har jeg ganske passiv ekspederet den. Hvad Asmussen vil sige dertil, véd jeg ikke; men sagen er jo afgjort nu og vil vel blive glemt eller upåagtet i strømmen af de mange forretninger, der nu skyller frem. Hvorledes derimod selve den bestemmelse har kunnet fattes ikke at udbetale noget forekommer mig ikke vanskeligt at forstå. De af rigsdagen til literære formål bevilgede penge gives efter reglementerne enten for *forarbejder* (og da højst i 3

år) eller til *udgivelse*, og da aldrig før der foreligger noget trykt. Som jeg alt forlængst har meddelt Dem, kan ministeriet ikke betragte det udkomne hefte som det værk, til hvilket forberedelserne er gjorte i 4 foregående år, og når der derefter i 2 år kun er udkommet et sådant hefte, så stanser bidragene af sig selv. Jeg har personlig intet gjort i den retning; jeg har ifjor helt udenfor reglerne ved personlig samtale med Scavenius opnået, at De, til trods for at intet udkom, blev sat på listen igen, og jeg fik en udbetaling udvirket ved samtaler med Assmussen og Stemann; men i år har jeg, efter hvad der i April blev sagt mig, ikke haft det svageste håb om at få penge, før de nu, som jeg antager ved en forretningsmæssig inkurie, kommer dumpende. Hvad De fortæller om værkets skæbne, forstår jeg godt; men når De alt for henvend et par år siden erklærede, at første bind var så godt som færdig, så er det mig literært uforståeligt, at De ikke vil have det ud og overhoved tager hensyn til, at der udkommer andre bøger, som modificerer Deres fremstilling. Når vil nemlig produktionens strøm stanse i den retning? De kan jo aldrig komme til en afslutning, når altid det sidste skal med. Dette er en videnskabelig sygelighed, som fortærer alt menneskeværk. For hvert år, der går, bliver Deres arbejde måske et gran bedre og mere afslebet, men det bliver et år yngre i den lærde verden og derved indordnet bagefter andre. Jeg vilde have forstået det, om De havde holdt det hele tilbage for at gøre det så fuldkomment som muligt; men at give nøglen fra sig og så sidde sorgløs i sit åbne hus, det går ud over mine literære begreber.

Men alt dette er jo en personlig smagssag; den kultusministerielle bevilling derimod går efter sine egne love, og jeg er virkelig ikke ansvarlig for dem, lige så lidt som jeg er ansvarlig for fremdeles at få dispensationer fra dem, fordi det nogle gange er lykkedes mig at opnå dem. — Hvis De vil følge mit råd, da afbryder De Deres studier af de senest udkomne ting og gør Deres eget færdig

og får det ud; det er videnskabelig som økonomisk det ene rette.

Med venlig hilsen Deres
A. D. Jørgensen.

233.

Til Religionshistorikeren H. S. Vodskov.

Lindevej, 25. August 1891.

Kære hr. Vodskov! — Tak for Deres brev, der giver mig en velkommen anledning til at komme tilbage til mit hele forhold til Deres anliggender, skønt jeg ikke tør håbe, at det vil føre til en forståelse.

De ser en inkonsekvens i min utålmodighed m. h. t. Deres skrifs fremkomst, da jeg har været tålmodig under forarbejderne. Men dette kan jeg ikke anerkende. Jeg stod overfor en autoritet, der har opstillet visse regler for sin virksomhed og af den offentlige kritik holdes til at holde sig disse regler efterrettelig. Da man bevilgede Dem hjælp til forarbejder til et større værk, blev det sagt mig og af mig igen Dem, at dette i det længste gik på 3 år; derefter vilde der blive ydet hjælp til udgivelsen; efter fremkomsten af f. e. et større bind atter hjælp til nye forarbejder o. s. fr. Halvvejs fik jeg løfte om, at man senere vilde være villig til at gribe en eller anden lejlighed til at skaffe Dem en livsvarig årpenge.

De 3 år gik, og det var Dem umuligt at begynde udgivelsen; men af breve til mig var det klart, at De havde gjort et stort arbejde, og at det vilde blive værdifuldt. Jeg gik da i borgen for, at det vilde komme, dersom man udenfor reglen forlængede forarbejdefristen. Det var ikke sket før, men det blev bevilget. I det 5. år kom der, så vidt jeg mindes, 4 ark, som ikke nåede ud i boghandelen. Disse 4 ark indeholdt ikke Deres egenlige videnskabelige fund, og jeg måtte henvise til en endnu manglende indledning, der skulde bringe det. Min stil-

ling var efter mine begreber ikke behagelig, men jeg gik anden gang i borgen for, at det vilde komme. Samtidig skrev jeg første gang alvorligt til Dem for at foreholde Dem den virkelige situation. Måske kunde jeg uden skade have indviklet dette i et angreb på ministeriet, men jeg vil ikke forhandle med Dem eller med nogen, jeg har agtelse for og sætter pris på, som et barn, der skal snakkes efter munden. Der var ikke tale om at påtvinge Dem eller videnskaben noget uværdigt, men kun om at holde et tilsagn; blot noget af det.

Nu kom på éngang indledningen, og gud skal vide, at jeg ikke har forsømt at slå kapital af den. Men o vel samtidig skrev De til mig, at hele første del var så godt som færdig. Dette benyttede jeg, og måtte jeg benytte for fremdeles at holde ploven i gang. Jeg stod da som garant for, at resten af dette bind eller dog noget af det vilde komme. Så kom retskrivningen; jeg benyttede den til at få en udbetaling, men ingen var tilfreds med dette. For atter at få de ulyksalige 1000 kr. *designerede*, foreløbig bestemte, til Dem, måtte jeg atter tale med hele redeligheden; men der blev udtrykkelig tilføjet, at udgivelsen af et hefte var en ufravigelig betingelse for udbetalingen. Således stod det, og De har ikke fjerneste ret til at minde mig om videnskabens højhed i denne anledning; thi jeg har altid meget vel kunnet forstå og taget i forsvar, at det gik langsomt frem; men det er i de sidste to år notorisk gået *tilbage*; Deres breve dengang erklærer for færdig eller næsten færdig eller så godt som færdig, hvad der nu erklæres for at være en forsyndelse mod videnskabens majestæt at tale om. Jeg har til sin tid gjort Deres ord til mine, og for mig er det uvant at trække mig ud af affærerne med en sådan tilbagegående bevægelse.

Ingen skal være villigere end jeg til at yde Dem og Deres arbejde, Deres opofrelse, Deres enestående kamp for at nå det højeste min fuldeste og varmeste anerkendelse; efter min overbevisning er ikke blot Deres værk

af den største betydning, men dets tilblivelse fortjener alles største sympati. At en livsvarig årpenge, som kunde sikre Deres udkomme og Deres studiers uafhængighed, burde tilfalde Dem, tvivler jeg ikke om, jeg har adskillige gange søgt at skaffe det indgang. Men vi må nu engang tage tingene, som de er, og jeg kan i alle tilfælde ikke indlade mig på andet.

Deres beretning om, hvad der er sket forud for anvisningen, stemmer ikke med, hvad der nu, da ministeriets embedsmænd er kommen tilbage fra deres ferier, meddeles mig; men derpå ligger der jo ringe vægt. Hovedsagen er, at den nye minister er meget vel sindet mod Dem og har lovet at gøre et forsøg med finansudvalget for at få Dem ind på de livsvarige.¹⁾ Dermed håber jeg, at al bekymring skal være slukket. Hvad mig angår, vil der jo da kunne siges: »og er han nu ude af sagaen«.

Tak for de venlige hilsener til kone og børn. Vi har tilbragt ferien i Arildsleje ved Kullen. Troels blev student, Olav præliminarist og begynder på orlogsværftets maskinværksted. Hils fr. Z[offmann].

Deres

A. D. Jørgensen.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Lindevej, 27. August 1891.

Kære Hanssen! — Friis's afhandling sender jeg idag; jeg har ladet den ligge, fordi jeg var betænkelig ved de tyske aktstykker, og det forekommer mig endnu, at de i alle tilfælde skulde have en dansk indholdsangivelse oven over.¹⁾ At få mere af den slags, som han har tilbudt, tror jeg slet ikke vilde være rigtig. Vil vi ind på at trykke den slags, da gives der jo langt interessantere ting. Hvad det foreliggende stykke angår, kan det vel nok forsvares at lade de forholdsvis få stykker løbe med.

Det hele er for vist ikke andet end, hvad alt forlængst er trykt i et lille særskrift.

Andersens stykke har jeg ligeledes fået og læst; da Lavridsen ønskede at se det, kommer det ikke straks med.²⁾ Det er et meget morsomt forsøg; men jeg er ikke overalt vis på, at han har ret. Som De af en påtegnet anmærkning vil se, har han i alle tilfælde på ét punkt uret; dette bør han rette, før det trykkes, da et nederlag ved et sådant angreb vilde være skæbnesvangert. Han har heller næppe været opmærksom på, at det er plattysk, der fordærver den højtyske udtale; f. e. »finster« (: fenster) kommer ikke af det danske »vind'er«, men er simpelthen plattysk. . . .

Vil Fr. Bajer drage vor sag frem, da bør han jo udrustes dertil så godt som muligt; men jeg er ikke på det rene med, hvad vi har at byde på.³⁾ Kært kan han i alle tilfælde få så mange af, som han vil.

Deres rejse i Norge vil jeg håbe skal bære frugt; mine erfaringer i Kristiania 1889 var ikke lovende. Kr. Kristoffersen, som jeg dengang opsøgte og længe talte med, og som også lovede at føre vor sag frem, har kun dårlig opfyldt forventningerne; hans sidste angreb på os er, som det forekommer mig, på randen af det sjofle.⁴⁾

Må jeg (efter ældre optegnelser) henlede Deres opmærksomhed på »Provinzialberichte« (der nu findes på Margretesminde) 1788 I 285, hvor ønskeligheden af dansk i skolen drøftes. Vi får alt her en fortrinlig skildring af »hjemmetyskeriet«: *mødrene* vil have, at deres børn *skal* lære tysk og ikke dansk. Det er et godt bidrag, der vel skulde opbevares i »årbøgerne«. De må dog overveje, om det er klogt at fremdrage denne side af sagen. Ønsker De det, skal jeg engang skrive en indledning til en gengivelse af det; fr[øken] Johannsen kunde da måske oversætte det. Provsten, der tales om, er Bargum i Åbenrå.

Stykket om modsætningen mellem dansk og tysk i Slesvig i samme tidsskrift (1799 II 188) har Johannsen alt lagt mærke til; De minder ham jo nok om, at han

gør noget ved det; det bør opbevares i »År[bøgerne«].

Tak for sidst! — det gjorde mig ret ondt at høre af Ottosen, at Deres lille dreng var død; men som han ligeledes fortalte, har De jo fået erstatning. Jeg véd nok, at for dem, der ejer barnet, er dette en dårlig tale; men jeg vil da ønske Dem og hustru til lykke til den nyfødte Hils Reimers, Moldt og damerne!

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

235.

Til Professor, Dr. jur. Aubert, Kristiania.

15. Oktober 1891.

Højtærede hr. professor! — Efter de i Deres brev indeholdte antydninger har jeg nu ved unge venners hjælp ladet afsøge bladet »Social-Demokraten« for at finde yderligere tegn på dets kollision med de tyske agitatorer i Flensborg, men noget nyt af betydning er ikke fundet. — Den af løjtnant P. Lavridsen i »Tilskueren« citerede udtalelse findes i det nævnte blad for 1. April 1886 (ikke som det dér hedder: 1. Maj) og en anden kommer d. 3. s[amme] m[aaned] (Nr. 77 og 79); der hoveres her over den socialistiske idés sejr over den nationale, men et egentlig fælles arbejde røbes ikke. Det forekommer mig da også at være væsenlig nok til at rette et fuldt begrundet og uimodsigteligt angreb på socialdemokratiets denationaliserende tendenser. Disse kommer desuden så ofte frem, at der ingen tvivl er om deres tilstedeværelse, — jeg tror dog mere hos de studerede førere og journalister end hos de menige arbejdere. Da jeg for en 8 dage siden holdt et foredrag om »vore nationale opgaver« i den her-værende (væsenlig konservative) studenterforening, optrådte under den påfølgende diskussion to studenter med et fuldstændig antinationalt program, uden at de vovede at modsige min påstand om, at sikkert vore bønder,

sandsynligvis også arbejderne, i påkommende tilfælde vilde vise sig som gode danske mænd.

Hvis det skulde have nogen interesse for Dem, skal jeg med fornøjelse lade de pågældende udtalelser skrive af til Dem; ikke fordi deres øvrige ordlyd har selvstændig betydning, men for det tilfælde, at nogen vilde give et større indlæg i denne sag.

Med udmærket højagtelse Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

236.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Lindevej, 24. November 1891.

Kære H. P. Hanssen! — Strax efter modtagelsen af Deres brev sendte jeg det til Nellemann, med hvem jeg derpå har konfereret idag.¹⁾ Han optegnede efter mit ønske følgende:

»Rettest at man køber de to opsagte prioriteter, 1800 + 3600, og at vedkommende, der køber dem, får dem til transporterede, samt at mølleren derhos skriftlig forpligter sig til ikke at sælge møllen uden transporthaverens samtykke, men i alt fald afventer, om nogen af de øvrige kreditorer vil gøre retslige skridt mod ham, enten ved falliterklæring eller ved udlæg i møllen.

Så vindes der for det første tid til nærmere overvejelse og dernæst, at *enten* udlæget 1800 + 3600 bliver dækket, hvis møllen senere bliver realiseret af købesummen, der vel dog under alle omstændigheder vil overstige 2250 + 10.000 + 3.600 + 5.400 = 19.250, *eller* at møllen ved en eventuel tvangsavktion kan købes af transporthaveren for sidstnævnte sum + renter, omkostninger og aftægt.«

Dette er altså N[ellemanns] mening som *advokat*, og den har vistnok sin store betydning. Hvad selve penge-spørgsmålet angår, når sagen endelig modnes, da havde han talt med flere om den, men uden foreløbig at få

andet end temmelig almindelige talemåder. Jeg er dog sikker på at have forstået ham ret, når jeg går ud fra, at der her vilde kunne findes folk, der vilde sætte *nogle penge* i et sådant køb, dersom det i sig selv er forstandigt. Han mener dog, at folk derovre må stå for den, og at tilskuddet herfra må blive uden konsekvenser, så lodtagerne skulde kunne risikere et senere fornyet ansvar.

Stiller sagen sig meget vanskeligt, vil jeg råde Dem til, i forening med eller efter bemyndigelse fra Reimers, Moldt og andre gode folk at stille et bestemt forslag på en ydelse i lån eller tilskud herfra. Det er min erfaring, at man lettest kommer til målet, når ikke for mange tvivlsmaal blandes ind i sagen. Vel at mærke, jeg billiger fuldstændig Deres forsigtige ytringer hidtil, de er i virkeligheden mest skikkede til at vække tillid; men når det kommer til en *afgørelse*, er det ikke heldigt, om forskellige muligheder skal præsenteres her til valg: ét forslag må da stilles i *forgrunden*, så stærkt begrænset og så godt motiveret som mulig. Så bliver alle kræfter lagt ind derpå, og så vil det vistnok kunne gå. — Men det ligger i sagens natur, at vi skal spare vort krudt, til det kniber; en sådan historie kan ikke let gentages.

Deres faders død har, som jeg kan tænke, voldt Dem en del afbræk, også i Deres arbejde.²⁾ — De tænker selvfølgelig på hans eftermæle i »Sønderjydske årbøger.«

Iøvrigt er jeg ganske rolig for Deres virksomhed, selv om jeg ikke hører om den. At jeg dog sætter megen pris på også det sidste, kan De vel tænke.

Venlig hilsen Deres

J.

237.

Til Religionshistorikeren H. S. Vodskov.

Lindevej, 29. Februar 1892.

Kære H. V.! — Deres brev, som jeg modtog idag, bringer mig til endelig engang at lade høre fra mig, hvad jeg

ellers næppe endnu havde gjort, skønt, eller måske fordi jeg for lang tid siden burde have skrevet.

Tingen er den, at jeg i lang tid fra uge til uge har ventet på »noget«. Jeg måtte antage, at forslaget om Dem var kommen frem til anden behandling af finansloven; så oplystes det i sidste øjeblik, at hele denne sag var udsat til 3. *behandling*. Siden har jeg intet kunnet få at vide, og jeg venter således stadig på denne 3. *behandling*. — Jeg er alt for lidt inde i politik til at kunne opstille formodninger om, hvad der vil ske, og jeg vil af gode grunde ikke gå til indflydelsesrige personer. Sagen er nemlig den, at jeg er meget ringe æstimeret i politiske kredse efter, at sammensmeltningen har fundet sted. Hvis politikken interesserede Dem mere, end den forhåbenlig gør, vilde det kunne mere Dem at høre, at jeg, der i det meste af 20 år har holdt på, at det nationale højre og venstre burde slutte sig sammen, nu, da det tildels er sket, er et af de første ofre for dette flertal. Det er bleven mig personlig forkyndt af en af førerne, at jeg har begået to utilgivelige ting, 1. (skrevet og) underskrevet en erklæring til fordel for en statsunderstøttelse til Brandes (for hvem jeg personlig har så ringe sympati)¹⁾ 2. givet Falkenstjerne extraarbejde i arkivet, endog han (senere er bleven) en modstander af sammensmeltningen.²⁾ »Strafe musz sind«;³⁾ derfor har jeg haft bryderi med arkivets budget ifjor (da det tillige hed sig, at jeg vilde »støtte Scavenius«), iår, da jeg har tiet bum stille og overladt ministeren at gøre alt efter behag, er det gået godt.

Med disse faldene aktier i parlamentet er jeg jo straks bleven en meget ringe ansét mand i ministeriet; det har vist sig i Asmussens holdning overfor mig, og jeg har lært så meget, at man i slige tilfælde kun har ét at gøre: trække sig tilbage efter at have ladet alle vedkommende vide, at man blæser dem et stykke. Dette har nemlig en mærkelig virkning på folk, som er vante til et evigt spil af kræfter, snak, intriger, skiftende konstellationer o. s. v.

Når en mand fortæller sådanne folk, at sådan og sådan tænker man om den sag, men at det iøvrigt aldeles henstilles til den, der har magten, at gøre og lade som han vil, på eget ansvar, — hvorefter man gør alvor af at lade dette være et sidste ord, i uger, måneder, år — så gør det en mærkelig virkning

Men De vil da også se, at jeg vilde gøre Dem en dårlig tjeneste ved nu at ville fremme Deres sag. Det behøves ej heller overfor Asmussen, der er alt for godmodig og alt for rettænkende til ikke at gøre for Dem, hvad han kan; jeg bør blot ikke blande mig deri. Han er nemlig sygelig, pirrelig og noget i retning af højhedsv[an]v[id]. Rigsdagsmændene er yderst forbavsede over, at jeg for godt et år siden fortalte deres udsending, at jeg hverken håbede eller attråede noget af det politiske liv, men ej heller frygtede noget af det, og at jeg så har beholdt Falkenstjerne, som jeg personlig holder af, medens jeg i høj grad misbilliger hans politik. — Nogen fortræd vil det ikke gøre Dem, at jeg på alle sagens tidligere trin har anbefalet Dem, thi som sagt, man er blevet desorienteret ved min passivitet og har bevilget mig alt, hvad jeg satte pris på, og man har alligevel altid en vis respekt for dem, der har en selvstændig mening. Kun en direkte indgriben nu vilde være til skade.

Nå, hvad skulde nu alt dette i et brev til Dem? det var heller ikke min mening at skrive det; men nu er det kommet alligevel.

Iøvrigt havde jeg ventet Dem hertil i anledning af Deres moders Død, som jeg jo selvfølgelig har hørt om fra flere sider; da De ikke kom, tænkte jeg nok, at det kneb med helbredet. Her har det også af og til været sløjt, men i det hele kan vi ikke klage.

Får De ikke den 3 årige (d. v. s. livsvarige) understøttelse, bør De ikke undlade at skrive en ansøgning som sædvanlig. Det kan jo ikke gå værre end galt. Send den i så tilfælde direkte til Asmussen, der tog sig af den sidst.

Hvad der skulde have været hovedsagen, en tak for Deres tidligere brev, som har ligget til besvarelse på mit bord, siden jeg fik det, bliver der nu ingen plads til at udføre videre.

Med mange hilsener fra Ida

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

238.

Til Dr. phil. M. Steenstrup.

15. Marts 1892.

Kære hr. Dr. Steenstrup! — De to Billeder af Tyge Brahe har jeg nu undersøgt og er ikke i tvivl om, at jo det i *Friis's bog* er det bedste.¹⁾ Det andet, ældre, er forbilledet for det, vi nu har og vil aldrig blive synderlig bedre. — Desværre er *Friis's for stort* til umiddelbart at kunne bruges. — Jeg henstiller derfor, om vi skal nøjes med, hvad vi har.

Om *Friis's* kvalifikationer som historiker er det ikke let at udtale sig. Han er vistnok meget kundskabsrig og særlig mere end nogen anden hjemme i Tyge Brahe; men det forekommer mig, at han savner både kritik og dybere forståelse af sit emne. Bricka, hvem jeg har rådført mig med, deler denne opfattelse. Han henviser iøvrigt til en anden forfatter J. L. E. Dreyer, omtalt i *Biografisk leksikon* IV 355, der for et par år siden har udgivet Tyge Brahes levned på engelsk. Han bor i Irland, men Bricka antager, at han vilde kunne skrive godt om Brahe. Han gjorde sig til sin tid bemærket ved en skarp kritik af *Friis's* bog. Hans egen bog er på det kgl. bibl[iotek] og skal af Bruun være omtalt meget rosende.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

København, 19. Marts 1892.

Kære kollega! — Min pen blegner af skamfuldhed over alle de undladelsessynder, den har på sin samvittighed overfor Dem; men da vore kår nu engang er sådanne her i verden, at vi som oftest kun gør ondt værre ved at skamme os for meget, så vil jeg trods dette gøre alvor af at skrive til Dem idag.

Blandt gamle skader har jeg liggende et brev fra Dem om mine nordiske fortællinger, som De mente samtidig kunde udkomme i Norge. Denne ytring var mig et kært bevis på, hvor optimistisk De endnu i Deres hjerte er, til trods for alle tidens tåbeligheder. Jeg vidste kun alt for godt, at det var umuligt, og at jeg måtte være glad, hvis enkelte i Norge kunde have fornøjelse af at læse dem, når de engang kommer. De danner nemlig et supplement til en række fortællinger, som jeg tidligere har udgivet om særlig dansk historie (kaldet »40 fortællinger«), og som bruges meget i danske højskoler og andre kredse. De udkom 1882 med 10.000 eksemplarer for Nordslesvig (gave af brygger Jacobsen) og 5000 for kongeriget; senere er der trykt 5000 til for dette, og vi er nu ved 3. oplag. Disse fortællinger, hvis opgave var stærkt begrænset, har dog næsten helt forbigået forholdet til Norge og Sverige, og da de (uden at dette var påregnet) har fundet så stærk anvendelse her i riget, var det en følelig mangel, som dog ikke kunde afhjælpes ved en mindre udvidelse. Jeg skrev derfor en ny række, som for Danmarks vedkommende skulde supplere den anden og dertil give en selvstændig underretning om Norge og Sverige (altså også om de perioder, da der ikke er tale om forhold til Danmark). Men da jeg jo ikke kunde gentage, hvad der var fortalt i de »40 fortællinger«, måtte det blive stærkt begrænset, hvad der fortælles om Danmark, og for dem, som ikke kendte den anden række, give et meget skævt billed.

Vore arkivforhold her går nu stadig frem, i alle tilfælde udadtil. I år bevilgedes 178.000 kr. til provinsarkiv i Odense; det i København forhøjedes fra 200.000 til 240.000 kr. Viborg er nu helt færdig og har kostet ca. 151.000. De sidste summer er *foruden* grunden; i Odense hidrører de 38.000 kr. fra grunden, der er en del af slotshaven. Vi kommer således op på en 575.000 kr. for de 3 arkiver. I København skal dr. Secher være provinsarkivar; han vil blive udnævnt fra 1. April. — Således har disse »provisoriske« tider været ret heldige for arkivet, som da i det hele for mange beslægtede formål. Det er trist nok, men livet er jo ofte ulogisk; vi synes ligesom at have trængt til denne afbrydelse i den regelmæssige udvikling for at komme til en fuld udvikling af statens opgaver. Vi er da også på det punkt, da den besindigere del af venstre er ved at indsé, at gjort gerning står ikke til at ændre, og at vi vare vel fornøjede med, at et halv hundrede millioner har fået en god anvendelse. — A propos! Måtte jeg ikke bede Dem om engang at sende mig en norsk almanak med den kundgørelse fra arkivet, som De engang har omtalt; jeg kunde have lyst til at få noget lignende gjort her.

De norske politiske forhold tager sig noget brogede ud på afstand, måske også nær ved. Dog derom vil jeg nu ikke underholde Dem.

Som De vel har set, har jeg bl. a. været optaget af at udgive fru Heibergs erindringer. Jeg havde jo i forvejen gennemgået dem med hende og Krieger, men det var dog temmelig besværlig at få den endelige redaktion fastslået. Krieger er nemlig efter fru H[eibergs] død bleven en meget gammel mand; hans forsigtighed er udartet til sygelig ængstelighed, og han er næsten menneskesky. Vi har haft idelige skærmydsler om enkelthederne, som han tildels anså for højst farlige. Efter tilendebringelsen har jeg dog haft den glæde at se ham indrømme, at jeg i alle stridsspørgsmål har haft ret, og at ingen af hans ængstelser er bleven til virkelighed. Det har dog ikke mang-

let på hensynsløs, tildels rå kritik, især fra jødernes side (gebrüder Brandes et comp.), men den stempler kun dem selv.¹⁾ Så vidt jeg kan se, er det et værdifuldt skrift, både rent menneskeligt og kulturhistorisk, om det end ingenlunde er et stilistisk mesterværk eller viser os et fuldkomment menneske. Her har det vakt ualmindeligt røre, og der er næppe i København eller Danmark bleven holdt et middagsselskab med damer, i hvilket der ikke er bleven kæmpet mere eller mindre hidsigt pro et contra. — Til sommeren skal jeg i lag med 3. og 4. del, der sikkert vil volde nok så megen strid, da det her går stærkt ud over Høedt, Hall og adskillige andre; hun bliver dér en Diana militans.

Med venlig hilsen Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

240.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Lindevej, 20. Marts 1892.

Kære H. P. Hanssen! — Da jeg hidtil har opsat at skrive, fordi jeg stadig har ventet korrektur på Junggreen artiklen, er det trukket alt for længe ud;¹⁾ jeg skal nu tage anledning af vort forberedende møde idag til at tage fat.

Til dagsordenen har jeg foreslået: Clausen: meddelelse om resultatet af hans undersøgelser over sprog og sindelag 1863—91. H. P. Hanssen: meddelelse om resultaterne af optantsagen (statistisk). Hjemmeundervisning. Arbejdernes påvirkning i national retning.

Der holdes kun møde kl. 2—5, søndag d. 3; vi bliver nemlig en 40—50 stykker og må derfor begrænse dette. Derimod holder vi specialmøde i et par udvalg: et om maleriudstillingen og et om de literære og personlige spørgsmål m. m. Til dette sidste beder jeg Dem møde

med Andresen og Ottosen hos mig kl. 10. Resultatet refereres derpå kort på det store møde. Er det nødvendigt eller ønskeligt, holdes der mandag udvalgmøde om læsekredse og optantsagen mellem Dem, Gustav, Dybdal og Kruse.

Vil De have andre sager frem, bør det vel helst meddeles os i tide. — Det offentlige møde bliver mandag aften. På dette ventes De og Gustav at tale, tilligemed en tredje mand efter aftale derovre. De må som ifjor give faktiske meddelelser om uskadelige ting. G[ustav] J[ohannsen] også, helst lidt fra Berlin; dog det bliver hans egen sag.

Jeg sender imorgen under korsbånd den artikel af Junggreen, som De savnede; bladet tilhører Villars Lunn og skal helst med tilbage.²⁾ Ligeledes sender jeg Jens Jørgensens stykke, som jeg synes godt kan trykkes, helst med et par bemærkninger om anledningen.³⁾ Jeg har rettet lidt på hans misforståelser af enkelte tyske sætninger o. l. Var det ikke hensigtsmæssigt af og til at bruge Alexandra Johannsen til at gennemse sligt, når der er tale om gengivelser især af ældre tysk; folk, der ikke selv har haft tilstrækkelig øvelse i det levende sprog, kan ofte komme for skade med uheldige gengivelser.

De fik engang tilsendt gennem Andresen et stykke fra Hvidding herred af en Nissen. Han har skrevet til mig, og jeg sender Dem brevet til betænkning, så De kan give besked på den sag, når De kommer herover.⁴⁾

Når De sender Junggreen-artiklen i korrektur, husker De jo nok den lille biografi til Rasmus Hansen.⁵⁾ Jeg har nu et fotografi, passende til vignet; det vil R[asmus] H[ansen] jo så bekoste tillavet, og således at vi kan bruge det.

Clausen sender efter aftale sin anmeldelse til Dem, og De behøver altså ikke at sende den herover.⁶⁾

Med venlig hilsen

Deres

A. D. Jørgensen.

Til Nationalbankdirektør Marcus Rubin.

Lindevej, 10. April 1892.

Hr. kontorchef Rubin! — Med megen tak har jeg modtaget Deres skrift om 1807—14. Foreløbig trykker og ængster dets lærdom mig i høj grad — jeg har nemlig været så letsindig at love at skrive om 1814—63, hvad jeg rigtignok senere ofte har fortrudt, men ikke des mindre er bunden til.¹⁾ Deres bog har dog mere end noget andet jaget mig en skræk i livet.

På den anden side miskender jeg ikke, at den vil blive et fortrinligt udgangspunkt for mine egne undersøgelser og i alle tilfælde give dem fodfæste. Bare De var gået videre, ligesom Falbe-Hansen. Når det engang kommer, er jeg ikke mere — (d. v. s. i stand til at gøre brug af det).²⁾

Jeg håber, at De ikke forarges over, at jeg straks bringer bogen i forhold til mig selv; dette er nemlig ikke blot et resultat af den almindelige menneskelige svaghed, men jeg antager, at det bedre end almindelige talemåder vil vise Dem, hvor store forventninger jeg knytter til den, og i hvor høj grad jeg straks ved det første bekendtskab har fundet dem stadfæstede. For vor historiske litteratur vil den blive en berigelse ikke blot ved det, den bringer klarhed i, men også derved at den skærper fordringerne til os alle.

Deres forbundne

A. D. Jørgensen.

Til kgl. Skuespiller Emil Poulsen.

Lindevej, 15. April 1892.

Kære hr. E. Poulsen! — Tillad mig at benytte vort rigtignok temmelig flygtige bekendtskab til idag — ligesom så mange andre — at bringe Dem en hjertelig tak for

Deres virksomhed.¹⁾ Jeg tør vel ikke udtale nogen selvstændig mening om Deres personlige betydning; men når jeg alligevel føler mig berettiget til at takke Dem for meget, som var sandt tænkt og ypperligt fremstillet, er det fordi en historiegransker med tendens til historieskrivning jo i mange måder driver det samme studium som skuespilleren og derfor skulde have de bedste forudsætninger for fuldt ud at vurdere hans arbejde. Jeg kunde endog somme tider fristes til at misunde skuespilleren hans kunst, der gør det muligt for ham at give et så fyldigt og adækvat udtryk for den dybeste forståelse af en menneskenatur, medens vi historikere, hvor langt vi end når i denne forståelse, dog aldrig kan udtømme den i vor fremstilling; thi — »worte sind gut, sie sind aber nicht das beste; das beste wird nicht deutlich durch worte!«

De vil deraf forstå min store interesse for fru Heiberg, som vi dengang omtalte; thi, bortset fra det rent personlige, var det en følelse af dette slægtskab i en væsentlig livsinteresse og beundring for hendes geniale evne netop i denne retning, som tiltrak mig hos hende, og det var vel også dette, der bragte hende til at betro mig sit »genoplevede liv«.

Ved denne motivering håber jeg at have fjernet det skin af ubeskedenhed, som min henvendelse til Dem kunde have, og at have godtgjort min berettigelse til af rent personlige grunde at ønske Dem en rig fremtid i kunstens tjeneste.

Med udmærket højagtelse

A. D. Jørgensen.

243.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Lindevej, 25. April 1892.

Kære H. P. H.! — ... Dog et forslag! Var det ikke rettest engang at få *Jessen* med herover og prøve at gøre

noget for tilvejebringelsen af et bedre forhold til Dem? Jeg har talt med Nellemann, Clausen og Kruse om det, og de er enige i, at det vilde være heldigt, ja at det snart kan blive nødvendigt. Det er jo klart, at J[essen] slår sig op, både på Als og nordpå, og hensigten er klar nok. Stillingen er nu således, at han absolut må tages med i beregning ved fremtidige kombinationer, også for Deres skyld vil det være nødvendigt hellere i tide at tage stilling hertil. Jeg mener, at vi ved selve mødet, tilsidst, skal fremkomme med en udtalelse om, at vi savner det rette sammenhold blandt ledende mænd, og at sagernes alvor kræver en forståelse. Derefter ingen diskussion, men et mindre møde. (N[ellemann] foreslår, at han indbyder en lille kreds til middag) for at komme til en bestemt aftale, f. ex. om at ingen offentlig polemik må fremkomme, men at gensidige anker skal gøres direkte eller I[ignende], muligvis om bladenes forhold m. m. N[ellemann] mener *ikke*, at det bør [omtales] nærmere på det store diskussionsmøde; men jeg tror, at vi dér skal appellere til en almindelig tilslutning både af dem fra K[on]g[e]r[iget] og fra Sønderjylland, til helt i almindelighed at tilkendegive tilslutning og derved forøge det moralske tryk. Er De enig i, at et forsøg nu gøres, så optager vi ham på listen. Hvorfra skal indbydelserne udstedes? — Som De husker, er det jo lørdag 22. og søndag 23. Maj.

Venlige hilsener

Deres

A. D. J.

244.

Til Politikeren Niels Neergaard.

27. April 1892.

Hr. folketingsmand, redaktør Neergaard! — Hoslagt tilbagesender jeg de 4 ark, for hvis tilsendelse jeg takker.¹⁾ Fremstillingen forekommer mig at være særdeles god og

fuldt oplysende. Jeg har sat et mærke s. 771 og dermed ment, at læseren her let kunde vildledes, som om Kongelovens arvefølge var ophævet for den tid, mandstammen regerede. Tingen var jo den, at Kongeloven for den tid aldeles faldt sammen med den nye ordning; vilde man altså have kvindeslægtens arveret bevaret, behøvede man slet ikke at røre ved den grundlovmæssige ordning. Kun pr[ins] Kr[istian]s tronbestigelse var da udenfor den bestående ret og krævede den grundlovgivende statsmagts samtykke.²⁾

I anledning af Deres valg tillader jeg mig at sende Dem min bedste lykønskning; jeg henregner det til dagens bedste begivenheder.³⁾

Deres forbundne

A. D. Jørgensen.

245.

Til Gehejmerraad A. F. Krieger.

7. Maj 1892.

Hr. Gehejmeråd! — Da jeg nu har gennemgået håndskriftet m. m. for årene 1849—58, tillader jeg mig at indbyde mig selv til et længere besøg hos Dem, hvis det måtte konvenere Dem, f. ex. en af de første dage i ugen. Der er adskillige punkter, som jeg gerne vilde drøfte mundtlig.

Med udmærket højagtelse Deres

A. D. Jørgensen.

246.

Til Religionshistorikeren H. S. Vodskov.

Lindevej, 13. Juni 1892.

Kære H. V.! — Tak for Deres brev fra forrige måned! Jeg er så overvældet med mangefold distraherende arbejder, at jeg ikke har kunnet tænke på at besvare det,

før jeg nu idag tager tingen overtværs. Tak for digtet, der jo kun alt for levende maler »mismodet«, medens »trøsten« er så som så. Så meget forekommer mig imidlertid vist, at et antal sådanne digte vilde have stort værd i litteraturen, da de giver originale personlige tanker i en original form. Der er noget edda-agtigt i tankegangen.¹⁾ . . . Hvorledes går det med bogen? jeg var forleden i Odense og traf her rektor Petersen, der længes overordenlig efter fortsættelsen. Han er en meget stilfærdig mand, men var på dette punkt spillebendig. Deres udbredelsesteori holder han for hævet over enhver tvivl, og jøderne er for ham håbløst henviste til de sorte. — Også af hensyn til Deres læsere bør De ikke tøve for længe med fortsættelsen. . . .

Jeg slider i følgende arbejder:

Arkivet: der bygges et provinsarkiv i *København* (færdig til 1. Jan[uar] og et i *Odense* (påbegyndes nu) planer vedtages, uforudsete tilfælde debatteres. Et provinsarkiv i *Viborg* inspiceres; arkivaren dér er et fæ og skal stadig holdes i ørerne, buddet har fået højheds vanvid.²⁾

Der skal skrives (af mig) og udgives en *beretning* for de sidste 3 år — løbende forretninger.

Videnskab: jeg har i 3 år studeret *Griffenfeld* og skulde til at gøre ham færdig nu; det halve skrevet, har måttet afbrydes på grund af umulighed. *40 fortællinger* korrektur på 3. oplag. *30 fortællinger* af Nordens historie, korrektur på første halvdel, forhandlinger.

Literatur: fru Heibergs erindringer 3.—4. del, korrektur, læse hendes korrespondance bestående af et par 1000 breve for at kunne skrive kommentar og defensionsindlæg m. m., vældigt arbejde!

allogria: holde det gående med sønderjydske foretagender, læsebøger til børn m. m.

Jeg har et bestemt indtryk af, at jeg er meget solid og suffisant anbragt i livets seletøj!

Vi har det ellers godt; hver her i huset har fuldt op at tage sig til. 4 voksne sønner, der går hver sine veje;

langt bogen kan gå ned på første hånd; på *anden* hånd vil den i alle tilfælde forhåbenlig kunne nå temmelig langt. Som De vil mindes, havde jeg selv stærke tvivl om den hensigtsmæssigste udgivelsesmåde, da jeg jo nok kunde se, at den ikke kunde gøre regning på massesalg, medens jeg dog anså det for ønskeligt, at den straks blev stukket i hænderne på mange for at kunne blive prøvet. Nu da den så vist foreligger med de mange billeder og de oplysende kårt, er jeg jo ganske vis på, at dette var den bedste form for offentliggørelsen. Jeg vil nu kun håbe, at den ikke må volde udvalget alt for mange bryderier eller tab; hvad honoraret angår, da véd De jo, at jeg ikke blot altid med tryghed har overladt det til Dem, men også hver gang har undret mig over, at det kunde blive så meget.

Det forekommer mig, at trykkeriet har megen ære af sit arbejde; særlig synes mig billederne at stå særdeles smukt.

Med en hjertelig tak for Deres gode medvirkning denne gang som tidligere og de bedste ønsker om en lykkelig kur.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

273.

Til Professor Harald Hjärne, Uppsala.

København, Lindevej, 25. September 1893.

Kære hr. professor! — Hjertelig tak for det tilsendte materiale til en fuldstændig forståelse af Deres »sommerkursus«, som har interesseret mig i høj grad.¹⁾ Tanken er fortrinlig, og det forekommer mig, at De har været heldig med gennemførelsen. Når jeg uvilkårlig kommer til at tænke på, om noget lignende kunde stilles på benene her, tror jeg ikke rigtig på det, dels fordi forholdene her let vilde blive for store, dels fordi forelæsningerne alt nu er offentlige, og de allerfleste professorer her vistnok

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Espergærde (Helsingør), 11. August 1893.

Kære H. P. Hanssen! — . . . Hvorledes gik det i Vejle?¹⁾ Endnu en misfornøjet med de samvirkende foreninger har jeg stødt på, nemlig overlærer Johansen i Frederits, en født Sydslesviger. Student Schütte (fra Bygholm) påstår, at han kan få Horsenskredsen til at falde fra. Kapt. Larsen har gentagne gange søgt mig i arkivet uden at træffe mig; jeg ser ham nu ikke før næste mandag (d. 21.) og vilde da gerne vide noget om, hvad der er sket i Vejle, og hvad der er udsigt til.

Jeg har boet her i Espergærde siden min Rejse til Sønderjylland, i den sidste tid dog med gentagne ophold i København. I begyndelsen af næste uge tager jeg nu helt derind og beder Dem adressere til Lindevej.

Venlig hilsen til Deres kone med tak for sidst. Og til lykke med det store foretagende, som jeg håber skal blive et nyt udgangspunkt i vor fremgang!²⁾

Deres

A. D. Jørgensen.

Til Dr. phil. M. Steenstrup.

Lindevej, 17. August 1893.

Kære hr. dr. Steenstrup! — Tak for den tilsendte anvisning og det ledsagende brev. Det er jo ikke usandsynligt, at det endnu var lovlig tidligt at udsende en bog som de »nordiske fortællinger« til *folkelæsning*; men det var dog vistnok en sund pædagogisk regel, som gamle Schneekloth ofte gjorde gældende, at man jævnlig skulde give børnene »på kredit«. Han mente dermed: rose dem mere end de egenlig fortjente, når det begyndte at gå bedre eller lade dem få adgang til ting, som egenlig lå noget over deres fatteevne. Spørgsmålet er her, hvor læsekredsen jo er så overordenlig blandet, kun om, hvor

over grundlovens mangel i henseende til finanslovgivningen, da bliver min fremstilling et rent og bart angreb på den, altså det, som Termansen ikke vilde have.

Jeg véd virkelig ikke, hvorledes vi skal komme ud over dette; thi her kan det middel jo ikke godt bruges »at gå udenom« ved at udelade. Jeg kan da heller ikke tro, at nogen vil angribe *udvalget*, fordi *jeg* i en historisk fremstilling har angivet dyderne og lyderne ved den afsluttende grundlovgivning, hvorimod jeg vilde finde det langt rimeligere, om højremænd vilde beklage sig, hvis der i forsigtige ord var givet at forstå, at man havde gjort ilde i at forandre Juniloven. Den uforbeholdne måde, hvorpå jeg helt igennem har udtalt mine meninger om historiske forhold og tildragelser, og som jeg mener er nødvendig, hvor man står overfor jævne læsere og skal behandle meget i korthed, gør det næsten umuligt at tilbageholde en dom på dette sted; men jeg vil dog foretrække at lade hele slutningen udgå (fra »Ved Grundlovsforandringen —«) frem for at sige noget, jeg ikke mener.

Brevene fra Termansen vil godt kunne afskrives til udvalget; originalerne vil jeg dog helst beholde. Mit mellemliggende brev har jeg ikke. Det indeholdt, foruden en redegørelse for min opfattelse, et tilbud til T[ermansen] om at give det omstridte stykke den form, han ønskede, hvad han dog ikke gik ind på.

I Espergærde bestilte jeg i de 3 uger slet intet, ligesom jeg i den nærmest foregående tid kun tog mig af mine korrekturer. Jeg håber, at dette har gjort det af med et tilstrækkeligt antal bakterier, — hvad der jo skal være landlivets og driveriets gode virkning.

Desværre nødes jeg jo til i dette brev endnu engang at påbyrde Dem et tankeanstrengende arbejde; men dermed håber jeg da også, det må være forbi. Gid De derefter måtte kunne falde helt til hvile i den foreskrevne tid.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

ferien; endnu har jeg kun flygtig set, hvad den går ud på.¹⁾ Selv om jeg imidlertid skulde få det indtryk, som jeg foreløbig formoder, at De ikke er ganske uvildig i Deres granskning af sagaens enkelte beretninger, vilde jeg næppe nu vende tilbage til en drøftelse heraf. I alle tilfælde har De sikkert indlagt Dem ny fortjeneste ved at uddybe vort kendskab til hin tids historie og forfattere, som jeg i mit omfattende ungdomsarbejde om kirkens grundlæggelse jo vistnok ofte har taget temmelig en gros.

Med venlig hilsen

Deres
A. D. Jørgensen.

270.

Til Dr. phil. M. Steenstrup.

Lindevej, 1. August 1893.

Kære hr. dr. Steenstrup! — Tak for Deres breve og bemærkninger. Hvad De skriver om Termansen og ark 14 gør det dog nødvendigt for mig at gå nærmere ind på enkelthederne her.¹⁾

Side 330: Her har jeg lempet den første sætning lidt; den er for mig det væsentlige og til nød tilstrækkelig. Den anden — »Forhandlingerne« — kan jeg ikke tro tåler nogen yderligere afdæmpning. At mange vendte sig fra rigsdagens forhandlinger med mistillid og uvilje er jo et faktum; kan det ikke siges til læsere af bondestanden, så må man lade være at sige det; men jeg vil ikke ved at skyde begrundelsen heraf fra mig over på andre give det udseende af, at jeg ikke finder, de havde ret. Dette punktum må så altså udgå.

Side 333. Her forekommer det mig, at der absolut må kunne siges noget til forsvar for rigets nugældende, af folkets flertal vedtagne grundlov. Indskydes der her: »syntes mange«, da siger forfatteren dermed umiskendeligt: »men ikke mig«. Kommer så derefter en beklagelse

somhed under og efter første krig.¹⁾ Jeg har haft afhandlingen til gennemsyn og sender ham den nu tilbage.

Tak for Deres sidste overmåde glædelige brev!²⁾ Vi kan nu forhåbenlig snart opleve, at det bliver fuld sandhed, hvad man her længe har troet på, at Nordslesvigerne er en vågen, samlet og selvbevidst befolkning; desværre har det jo hidtil kun gældet forholdsvis snævre kredse.

Jeg håber, at De kommer herover i god tid, i alle tilfælde således, at vi kan tales ved før mødet.

Deres
J.

268.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

6. Juni 1893.

Kære H. P. H.! — Jeg har ærgret mig over, at ingen af Jer har tænkt på, at det d. 15. Juni er 55 års dagen efter, at »Danevirke«s første nr. kom ud, og at dertil var valgt denne dag, fordi på den erobrede *Arkona*, og samme dag faldt *Danebroge* ned fra himlen. Bladet begyndte med et stykke: »15. Juni, en dansk mindededag«. Jeg har henvist hertil i »40 fortællinger«, så det er ikke ukendt og kan let opfriskes.

Jeg kommer til Gråsten, d. 4. Juli, tænker jeg og ser da en af de følgende dage ind til Åbenrå. Det går jo godt med møderne og vil forhåbenlig også gå godt med valget. Hilsen

Deres
J.

269.

Til Professor, Dr. phil. Hans Olrik.

Lindevej, 23. Juni 1893.

Kære dr. Olrik! — Tak for det tilsendte! Jeg véd ikke, om jeg får tid til at læse afhandlingen i sin helhed før i

dette er en udmærket idé, og den er vistnok sat udmærket i værk. Jeg har det særsyn, at min kone, der sjældent læser noget af, hvad jeg skriver, er helt fordybet i Deres bog; den tiltaler hendes praktiske sans, hvorimod hun ikke ret kan få interesse for den fjernere historie, uden i mundtlige foredrag. Af enkeltheder, som vilde interessere Dem, kunde der jo findes meget i rigsarkivet. Jeg skal kun nævne »den ny indretning ved skovene« af 1763 under Brunsvigeren v. Langens epokegørende forsøg ved de nordsjællandske skove (rentekammerets registratur af 1892, s. 185). Jeg har tilfældigvis for mange år [siden] studeret dette med en tysk forstmand, der da vilde skrive hans biografi og lå her et par somre.²⁾ Senere har docent Opperman studeret ham, og skovtaxator Lütken har fået mange penge for at mangfoldiggøre hans kårt over skovene i N[ord]sjælland; men ingen er nået frem til litteraturen, det jeg tror. Langen havde alt de samme teorier med blandet skovbestand, som nu er kommen til ære; han har plantet de første nåletræer her i landet (ved Klampenborg står de endnu).

Også til det ældste vejvæsen har vi mange ting; men det kommer nok i 2. del.

Nok sagt. De bør tage et lille ophold her engang på et par måneder og da i forvejen varsko os, så alt kan være rede.

Venlige hilsener til Deres hustru!

Deres

A. D. Jørgensen.

267.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

16. Marts 1893.

Kære H. P. Hanssen! — . . . Til årbøgerne har Morten Eskesen efter min opfordring skrevet om digterinden »Anna« (»Markblomster«), der vakte så stor opmærk-

varskoet mig. De bør nu vistnok helst skrive til departementschef Asmussen, der jo altid har haft interesse for Dem, og give de oplysninger, som De har, og muligvis få nærmere rede på, hvad der truer.

Vi har det godt og ved det gamle. Venlige hilsener fra Ida og Deres

A. D. Jørgensen.

265.

Til Forfatteren Frederik Barfod.

Lindevej, 13. Marts 1893.

Kære hr. Barfod! — Idet jeg takker Dem for afslutningen af Deres historie, må jeg tillige ønske Dem hjertelig til lykke til denne hos os sikkert enestående literære bedrift.¹⁾ Werlauff, Wegener og vistnok adskillige andre må skamme dem overfor dette arbejde i den alder; kun Madvig behøver ikke at slå øjnene ned, og i Japetus Steenstrup får De ligeledes en sej medbejler. — Jeg håber, De nu tager fat på Deres personlige »erindringer«, hvis de ikke alt er skrevne.²⁾

Jeg vedlægger mine fortællinger af Nordens historie, egentlig kun for en ordens skyld, da De jo som medlem af folkeskrift selskabet længe har haft dem.³⁾ Det er en indfrielse af et gammelt løfte, som har interesseret mig mere ved udførelsen end ved udgivelsen.

Med venlige hilsener Deres

A. D. Jørgensen.

266.

Til Højskoleforstander Ludvig Schrøder.

Lindevej, 14. Marts 1893.

Kære hr. Schrøder! — Jeg kan ikke lade være med straks nu at takke Dem for Deres fortrinlige lille bog.¹⁾ At samle

Dermed har jeg da tilendebragt 3 for mig vigtige arbejder, som har mere eller mindre sysselsat mig samtidig i de sidste 4—5 år. Desværre skal jeg så have fat i det triste arbejde for Philipsen, vor historie 1814—63.¹⁾ Det glæder jeg mig slet ikke til.

Kampene om fru Heibergs bog håber jeg ikke har forurologet Dem alt for meget; mig ærgrede adskillige af de tåbelige overfald nok endel, men det er glemt ligeså hurtigt, som det er oplevet. Endel personligt fjendskab har jeg jo nok ved den lejlighed praktet mig på, men det får jo hjælpe sig. . . .

Det var ganske pudsigt, at digtet til fru Heiberg fra 1858 ikke var af *Winther*, men af den dengang purunge *Julius Lange!*²⁾

Med udmærket højagtelse

A. D. Jørgensen.

264.

Til Religionshistorikeren H. S. Vodskov.

24. Februar 1893.

Kære H. Vodskov! — Man har fra kultusministeriet indirekte opfordret mig til at meddele Dem, at der er megen fare på færde m. h. t. Deres understøttelse. Det kom ifjor til en forhandling om den 3 årige konto, og den nye minister Goos lovede at revidere listen. Følgen var, at H[enrik] Pontoppidan slettedes på grund af forfatterskab til en for blasfemi straffet artikel.¹⁾ Samtidig krævedes der nye ansøgninger af alle de understøttede med redegørelse for deres arbejder. Nu skal man i rigsdagen have anket over, at De ikke har fortsat Deres skrift, sat sapienti!

Da jeg ikke mere har lejlighed til at tale med embedsmændene i kultusministeriet²⁾ — jeg afgør nu mine forretninger skriftlig — véd jeg ikke ret, hvorledes sagerne står, men kontorchefen har som sagt på anden hånd

på, at det, der foreligger i bogen, er noget andet og dog det samme. Kun ved at bogens personlighed i væsenlige træk var en anden, kunde den i sandhed genføde, hvad skuespillerinden havde været. En blot fotografi af, hvad vi havde set på scenen, vilde have manglet baggrund, dybde og sandt liv. Men, som sagt, der skal nogen tid til, at det nye kan finde råderum. — For resten er den opsigts, bogen har gjort her, enestående. Da jeg lever så lidt i selskabslivet, har jeg jo kunnet bære forargelsen; ellers vilde det have været drøjt nok. — Mit svar til Bille er jo, som De kan tænke, bleven diskuteret meget ivrigt, men spidserne i partiet har nok stemt for, at der ikke skulde svares for ikke at komme dybere ind på dette.¹⁾

Med venlige hilsener

Deres

A. D. Jørgensen.

263.

Til Gehejmeraad A. F. Krieger.

Lindevej, 24. Februar 1893.

Hr. Gehejmeråd! — Tak for Deres udtalelser i anledning af de nordiske fortællinger, hvoraf jeg alt havde afsendt et exemplar, da jeg modtog brevet; ellers vilde jeg dengang have svaret. Gid De nu måtte finde noget at rose ved dem, når De bliver bekendt med et eller andet afsnit.

Vi er nu næsten færdige med at få anden del sat; den skulde gerne ud til forsommeren.

Iaften er jeg nu bleven færdig med »Griffenfeld«; det har stået på i 3½ år, og mit stadige intensive arbejde dermed optager ialt 80 uger, mere end nogen tidligere bog (undtagen kirkehistorien). Det vil blive to mindre bind, på c. 25 ark hvert. Der må jo nu foretages en revision i forårets løb, så skulde det trykkes og helst komme ud til næste vinter.

Deres sociale virksomhed må jo vække alle veltænkende menneskers sympati; jeg for mit vedkommende takker Dem for, at De har benyttet lejligheden til igen at gøre et lille indblik i den.

Deres
A. D. Jørgensen.

262.

Til Professor G. Storm, Kristiania.

22. Februar 1893.

Samtidig med dette sender jeg et lille bind fortællinger af Nordens historie. Før De læser det, bedes De gøre Dem bekendt med forordet, thi »forord bryder ingen trætte«; De er blandt dem, jeg frygter som kritikere. Havde det ikke været det rent praktiske formål, vilde jeg have ladet manuskriptet ligge ubrugt fremdeles, som det har ligget i flere år. Det begynder at gå mig som (sans comparaison) skuespiller Ryge, der som ældre havde størst glæde af at spille sine roller for sig selv (De har jo nok lagt mærke til det hos fru Heiberg).

Det glædede mig meget først af Bricka at høre og senere at få Deres egen hånd for, at De har interesseret Dem for fru Heibergs erindringer. Mig forekommer de jo også at være en literær skat, netop i deres naive ligefremhed. Jeg har jo ellers måttet høre meget ondt for alt, hvad der er taget med; men hvad der trøster mig, er den omstændighed, at enhver *kun* vil have det udeladt, som berører ham ilde, alt andet er godt! Så er der jo håb om, at det bliver godt alt sammen, når man får sig vænnet til det. *Grundvanskeligheden* ved fremkomsten var den, at den hele læseverden skulde opgive den ældre forestilling om fru H[eiberg] og danne sig en ny; det var det, som *måtte* fremkalde forargelse. Man havde fra scenen en ideal forestilling, som mangfoldige ikke vilde opgive uden skrig; der skal tid til at få øje

at lave dette og få sagt, hvad der måtte siges, uden at risikere, at en straks efter indtræffende død kunde bringe mig i en farlig situation. Pressen modtog den imidlertid med forstående tavshed.

Jeg har jo været svært ude for angreb i de sidste måneder, nu tænker jeg det er forbi, efterat Bille har bestemt sig for at lade sin sag falde.²⁾ Men hele denne urede kender De vel intet til. — Krieger har jeg stadig sorg af; han har i en utrolig grad vist sig ræd. Nu har han atter mistet en af sine bedste venner, Andræ.³⁾

»Griffenfeld« er jeg snart færdig med, efter 4 års arbejde. En enkelt ting vilde jeg bede Dem om at lade eftersé: om det er sandt, at der udgik kongebrev til biskop Peter Krog om at eftersé hans papirer (c. 1689). Jeg tror slet ikke på biskoppens foregivne ondskab mod ham, og hvad derom fortælles; men det var dog bedst at få set efter i »tegnelser«; det pågældende bind er hos Dem.

Undskyld min travlhed!

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

261.

Til Forfatteren Fernando Linderberg.

Kjøbenhavn, 16. Februar 1893.

Hr. F. Linderberg! — På Deres henvendelse af 14. ds. kan jeg desværre kun svare Dem, at der ikke i en overskuelig fremtid vil være udsigt for Dem til sysselsættelse i rigsarkivet. Der er i de senere år, især ved prof[essor] Erslevs energiske arbejde, opstået en hel skole af yngre historikere, af hvilke stadig nogle søger ansættelse i arkivet som det sted, der særlig vil være gunstigt for deres studier, og også arkivet er jo bedst tjent med at knytte sådanne unge mænd til sig. Forholdene har i den henseende forandret sig meget fra tidligere.

Til Kammerherre F. Meldahl.

4. Februar 1893.

Kære hr. kammerherre! — Tak for Deres deltagelse for den hårdt prøvede! Jeg tænker vel også, det nu kunde være nok.

Billes artikler, som jeg jo nok kunde tænke, vilde komme, havde jeg på en vis måde glædet mig til, som man kan glæde sig til at se et dannet menneske, hvem det end er, når man er falden mellem bøller. Desværre forekom det mig, at han havde studeret disse for nøje.¹⁾

Iøvrigt altererer dette på ingen måde min smule forhold til ham; vi har et par gange arbejdet sammen i den slesvigske sag og kan vistnok gøre det igen, hvad dag det skal være.

Med udmærket højagtelse Deres

A. D. Jørgensen.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

København, 15. Februar 1893.

Kære kollega! — Endelig er da 1. del af mine nordiske fortællinger udkommen — det er kærtet, som har taget de sidste måneder, og jeg sender den herved. Gid De nu vilde være skånsommere i Deres dom, end vistnok de fleste lærde folk vil være; jeg har ikke stor tillid til udfaldet. Værre vil det dog blive med 2. del, hvor jeg har fordristet mig til at skrive om Norge og Sverige indtil 1872. Den kommer ud på forsommeren.

Da lejligheden er der, sender jeg ligeledes en lille piece, som jeg var nødt til at skrive mod Phister.¹⁾ Manden er 85 og som stor kunstner genstand for beundring og pietet, ved siden af bekendt som løgner; det var ikke let

Til Dr. phil. M. Steenstrup.

Lindevej, 1. Januar 1893.

Kære dr. Steenstrup! — ... Krieger var ikke glad ved fru Heibergs skildring af Hall, og vi talte flere gange om dette vanskelige punkt. Krieger var dog i denne debat den ubetinget underlegne, da livets almindelige forhold lå udenfor hans opfattelse. Jeg måtte i alt væsentligt holde med fru H[eiberg], og jeg finder, at hun ved sin fortælling godtgør berettigelsen af sin dom. Dette udelukker jo ikke, hvad hun selv indrømmer, hans »glimrende egenskaber som politisk personlighed« (s. 263), ej heller, at dybere strænge kan være komne i bevægelse senere, da faren nærmede sig, og især efter at ulykken havde truffet os. Har Hall imidlertid her kun følt smerte over tilskikkelsen, som sønnen synes at antyde, da viser det rigtignok, at han har delt andre statsmænds forblindelse, der ikke formår at erkende deres egen del i det slette udfald.¹⁾ Men fru H[eibergs] kendskab til Hall gik jo ikke ud over 1857, hvad enhver måtte kunne se af fortællingens gang.

Iøvrigt var hendes strænge dom over Hall dybere motiveret, end hun vilde have det frem i sin bog; den støttede sig ikke blot til de sidste års erfaringer, men til et tidligere kendskab, og jeg tror ikke, at hendes skarpe blik for det ægte og uægte i mennesket her bedrog hende. Dog derom hellere mundlig.

Glædeligt nytår!

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Jeg hilste på Krieger i julen, men skulde måske hellere have ladet det være!

jeg der ikke nævnes, uden i angrebene, finder jeg ikke så påfaldende. Men jeg tænkte på den afdødes nærmeste venner, som jeg havde troet vilde påskønne, at jeg har taget dette arbejde og dette odium på mig (Krieger, Andræ o. s. v.); de forråder ikke med en mine, at de kender mig i denne tid. — Er først stormen overstået, kan vi jo være lige gode venner for det.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

257.

Til Magister H. V. Clausen.

u. D. [1892].

Kære hr. Clausen! — Tak for indbydelsen! Nu, da jeg er bleven næsten færdig med en næsten uafbrudt korrekturlæsning (på 4 bøger), kan jeg vel nok med god samvittighed hengive mig til en så behagelig adspredelse, som en aftens samvær med Dem og Deres venner vil være. . . . Jeg har siden foråret ekspederet:

40 fortællinger. 3. oplag.

nordiske fortællinger. 1. del. (utroligt slid med M. Steenstrup).

fru Heiberg III og IV (gennem søgt en korrespondance på over 1000 st[ykker]).

meddelelser fra rigsarkivet 1889—91 (*skrevet og trykt*).

kontrol med et større skrift fra arkivet: vejledende arkivregistraturer II.

At se alt dette afsluttet er en stor herlighed! Jeg nævner det iøvrigt kun for at undskylde, at jeg ikke forlængst har ladet Kapt. Angel besøge mig, — hvad De dog ikke skal omtale.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

hustruer, som i et århundrede har hørt til Københavns samfundsliv; men hun var dog den største, den mest omfattende, den harmonisk afsluttede. Når vore børn engang kommer tilstrækkelig langt bort fra samtidigheden, vil denne slægts medlemmer stå som et stjernebilled, og historie og digtning vil kappes om at fremstille det. — Beskyld mig ikke for at sværme; for mig er dette den ædruelige virkelighed.

Efter nyår skal jeg have den glæde at sende Dem første del af mine nordiske fortællinger; jeg véd, de vil i Dem finde en skånsommere dommer, end jeg tør vente hos andre kaldsfæller.

Det eneste virksomme, men ofte forbavsende virksomme middel mod hårdnakket influenza, er forandring af opholdssted. Jeg kunde fortælle Dem de mærkeligste eksempler herpå, hvis jeg vilde opvarte med sygehistorier. Kun Julius Lange skal jeg nævne, der blev nødt til for sine studiers skyld at rejse udenlands og tog afsted med en ulyst og en livslede, som gjorde det næsten umuligt at rejse. Da han kom til Hamborg, spiste han en dobbelbøf med spejlæg og drak en flaske vin dertil og blev et andet menneske. Vilde De ikke prøve en lignende rejse, f. ex. herved? Husk på Aschehoug, der efter flere års sygdom blev rask her i mit nabolag.

Tak for alle Deres venlige ord og tanker om mig! Hils venligt Hvidtfeld og Daae og andre gode venner. Og hav det så rigtig godt i det nye år!

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

256.

Til Dr. phil. M. Steenstrup.

28. December 1892.

Kære hr. dr. Steenstrup! — ... Min ytring om fru Heibergs bog sigtede ikke til de offentlige udtalelser; at

således har dette hvilet på mig i adskillige år. Men det vilde være den sorteste utaknemmelse, om jeg ikke først og fremmest vilde mindes alt det skønne og kære og lærerige, det har ydet mig. Hvor gerne havde jeg ikke givet det et fyldigere udtryk; men det kunde ikke lade sig gøre, først og fremmest af hensyn til Krieger. Denne er nemlig helt faldet sammen efter fru Heibergs død; han er nu en nedbøjet olding, uden trang til selskab, uden personlighed kunde jeg fristes til at sige. Han er svag i en uforståelig grad, frygter ligesom at gøres solidarisk med fru H[eiberg] og har i det hele ligesom tabt al holdning. Jeg har læst alle hendes breve til ham — hun havde selv ønsket det og udtalt dette for mig, alt forinden jeg vidste noget om det store skrift — jeg behøver ikke at sige *Dem*, hvor skønt dette forhold var. At K[rieger] skulde fornægte sig selv så dybt, at han fornægter dette! — Ja, jeg skriver dette jo kun til *Dem*, kære ven, fordi De som jeg holder af ham og véd, hvor nobel en natur han er. Det er også kun alderens svaghed og den tidlig udviklede mands tidlige affældighed, der ligger bagved; dersom en virkelig interesse meldte sig, vilde han tilvisse ikke svigte, — men hvor sørgeligt således at overleve sig selv! Hans hjerte kunde have bristet, da hun blev lagt i graven; thi siden har han ikke været sig selv.

Jeg er ikke helt enig i Deres foreløbige indtryk af fru Heibergs udvikling, at den især skyldes manden og hans hus. Det var også i lang tid min tanke, men jeg tror, man overvurderer dette. Hun var en langt mægtigere begavelse end Heiberg og hans moder og en langt stærkere natur; i virkeligheden styrede hun huset langt mere end han, og gæsterne søgte for en stor del hende nok så meget som ham. Også moralsk var der anderledes hold i hende. Dog var det selvfølgelig af overordenlig betydning, at hun levede under indtrykket af den fine dannelse, som intet andet hus kunde have skaffet hende magen til. Der er noget usigelig rigt og forunderlig fuldendt i den hele kombination af de to Heiberger og deres

Tak for Deres værdifulde tilsyn med det nu afsluttede!
Glædelig jul for Dem og slægten!

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

255.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

3. Juledag 1892.

Kære kollega! — Hjertelig tak for Deres venlige julehilsen, som jeg modtog imorges! Det var mig en stor opmuntring og glæde at læse, hvad De skriver om fru Heibergs bog, thi hernede er folk, som de var gale, for eller imod forfatterinden, så man næsten forvirres i sin dom, hvor grundfæstet den end er.

Er det ikke besynderligt, hvor lidt der skal til for helt at tage al besindighed fra ellers forstandige mennesker. Folk stormer ligefrem imellem hinanden, som om det gjaldt et stort velfærdsanliggende, når blot fru Heibergs navn nævnes. Hendes uforbeholdne skildring af Hall, der jo så længe afvæbnede al kritik ved sin elskværdighed, senere ved sin ulykke, har formelig oprørt hans tilhængere (dem Fr[ederik] 7 kaldte »Hallunker«), måske især fordi den er så uimodsigelig sand. Og hvad skal det blive til med de forurettede skuespillere, familien Suhr, der føler sig rystet i sit inderste, — for ikke at tale om »Gebrüder Brandes« o. s. v. Intet i mit liv har tilnærmelsesvis indbragt mig så meget fjendskab som denne kærlighedsgerning mod en personlighed, hvis ejendommelige storhed jeg ikke kan andet end beundre, og som jeg lærte personlig at holde så meget af.

29. December.

Heldigvis blev jeg afbrudt her, endog for flere dage; det vilde være uret, om jeg på grund af nogle dages pinagtighed vilde klage over det arbejde, jeg har udført. Der er jo altid meget trivielt ved de literære foretagender, og

blandt de danske, at de ikke vilde have splid, og at M[atzen] ikke burde ødelægges ved konkurrence. Jeg beroligede ham m. h. t. Deres planer, og han var meget villig til at indrømme, at det vilde være udmærket tjenligt for vor sag, om nye kræfter kom til at tage fat i Åbenrå. Hans beundring for Jessen var meget aftaget.

På mødet (2 l. + 4 s.) var der atter tale om det større besøg til foråret.³⁾ Hvad mener De derom? og hvis det skal finde sted, når da? jeg mente ved midsommer, når man er sikker på vejret, men stemningen synes at være for slutningen af Maj.

Med de bedste hilsener

Deres

J.

254.

Til Dr. phil. M. Steenstrup.

Lindevej, 24. December 1892.

Kære hr. dr. Steenstrup! — Tak for den tilsendte anvisning og de venlige ord, hvormed De ledsager den!⁴⁾ Ved et foretagende som dette må man jo deles mellem håb og frygt — bliver det en vintersæd, der skal ligge længe, før den sætter frugt, eller en sommersæd? — Nogen kærne håber jeg dog den skal sætte, før eller senere. Jeg har jo samtidig været stærkt optagen af fru Heibergs bog og dens skæbne. Den *endelige* dom har jeg nu vel aldrig været i tvivl om, men at der måtte komme en skærsild først, kunde jeg jo nok vide. Det har endog undret mig, at jeg skulde komme til at stå så ene; jeg fik iaftes brev fra en ubekendt dame, der takkede mig for udgivelsen; det er den eneste tilkendegivelse af bifald, jeg har modtaget, når jeg undtager fru Heibergs døtre.

Hvad fortællingernes fortsættelse angår, da er det jo i såvel første som anden dels interesse, at den ikke lader vente for længe på sig. Men godt begyndt er jo halvt fuldendt.

ger. Alt sligt retter sig jo med Tiden og falder bort af sig selv.

Med Højagtelse

A. D. Jørgensen.

Trykt i Nationaltidende Aften 1. Febr. 1893.

253.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Lindevej, 10. December 1892.

Kære H. P. Hanssen! — Det har desværre varet længe med dette svar, men vi har skullet holde et par møder, som det har taget tid at samle; først nu er det sket. Til lykke til skoleforeningen!¹⁾ jeg er overbevist om, at det er en rigtig tanke, og at det nok skal vise sig, at De har haft ret i at drage Vesteregnet ind i den mere aktive politik. Befolkningen trænger desuden til at vækkes ad flere veje, det er jo latterligt at tale om, at man i N[ord] S[esvig] er nået til bunds i folks ydeevne. Her har jeg forebragt forslaget om flere vandrelærere; men hvorledes stiller det sig nu med foreningen? vil den ikke til dels optage sligt? Vi har ikke i øjeblikket midler til nye udgifter, men skal det være, må de jo skaffes, og kan de skaffes. Til foråret tales vi jo ved og må da nærmere ind herpå. — Skulde der melde sig nogen nu, tror jeg ikke De bør undlade at tage fat, men dette er kun min personlige mening. . . .

Bare De nu kunde være heldig i Åbenrå.²⁾ Jeg hører, at M. Andresen her til andre har udtalt sig med en vis heftighed mod Deres planer, for så vidt de går ud på at oprette et *nyt* blad; til mig har han kun talt herom i meget blide udtryk og med stor ringeagt for Matzen. Jeg har i den anledning haft fat i Villars Lunn, Knabstrup, der var i Åbenrå i sommer med sin kone (født Junggreen) vistnok en 14 dage. Han kendte godt sagen og sagde, at det var den almindelige mening i Åb[enrå]

ikke efter hele sin Stilling, og efter at det Brud var indtraadt, som for bestandig fjernede dem³) fra hinanden, til denne Skildring skulde knytte en Omtale af de personlige Egenskaber, som hun ansaa for mindre rosværdige eller vel endog for Skyggesiderne i Deres Naturel. Noget saadant falder helt af sig selv, og ligesaalidt som Fru H[eiberg] selv har undgaaet det Samme, vil nogen anden offentlig Personlighed i Kunst, Videnskab eller det borgerlige Liv kunne unddrage sig sine Samtidiges Kritik.

Jeg huskede⁴) imidlertid ikke at medtage den Passus, om hvilken Talen her er, og kan paa ingen Maade indrømme, at dette skulde forværre Sagen, som De synes at antyde. En simpel Forbigaaelse, saaledes som den har fundet Sted paa forskjellige andre Steder i Bogen, af Meddelelser eller Domme, vilde her have været alt for paafaldende, ja efter hele Sammenhængen meningsløs, og naar jeg derfor i en spøgende Anmærkning har antydnet, at der her selvfølgelig har været taget visse Forbehold overfor den foregaaende Ros, saa er Sagen jo dermed henstillet til Læserens egen Overveielse efter, hvad der ellers meddeles i Bogen, eller hvad han muligvis selv veed andensteds fra. En Mands Rygte pleier dog ikke at være saa skjørt, at den blotte Antydning af, at andre har misbilliget hans Maade at optræde paa og være paa, kan alterere det.

Det skulde gjøre mig ondt, om De fremdeles skulde have en anden Opfattelse heraf; men denne kan da, saavidt jeg seer, ikke være fremgaaet af selve Fru Heibergs Bog, men maa hidrøre fra den Række taabelige og selvmodsigende Rygter, der har været kolporterede, lige siden Efterretningen om, at Fru H[eiberg] havde efterladt sig udførlige Optegnelser, kom ud. Haandskrifterne til disse have i lang Tid, siden længe før Fru Heibergs Død, været i mit Værge, og kun meget faa og meget lidt talende Mennesker har kjendt dem; men alligevel har man troet at vide Besked med de mærkeligste Ting og har fortalt de løseste Formodninger som tilforladelige Kjendsgjernin-

Et sådant brev vilde jeg gerne være i besiddelse af som basis for videre forhandlinger. Pengene skal ikke netop anvendes nu, kun at deres bestemmelse fastslås, medens de gamle mænd, der har dem, lever. — Det er som sagt c. 4000 kr. — en sådan sum vil De kunne rette Deres forslag på. . . .

Deres
J.

252.

Til kgl. Skuespiller J. L. Phister.

Lindevej, 10. December 1892.

Hr. Professor J. L. Phister! — I Brev af Gaars Dato har Hr. Professoren anmodet mig om at offentliggøre det i Fru Heibergs Erindringer III, 171 ved Haandskriftets Udgivelse forbigaaede Stykke, da det er Deres Agt at imødegaa forskjellige af Forfatterindens Meddelelser og ikke gjerne ønskede at være nødt til at gjentage saadant.¹⁾

Hertil maa jeg imidlertid svare, at jeg ikke ønsker at efterkomme denne Anmodning, og jeg skal gjerne meddele Dem mine Grunde hertil.

Hvad der paa det paagjældende Sted er udeladt, indeholder, som enhver forstandig Læser vil se, ingen Meddelelser eller Paastande, der egne sig til en Imødegaaelse, men en almindelig Omtale af Dem som Medlem af det Kunstnersamfund, som ogsaa Fru H[eiberg] tilhørte. Da samme Bind af Erindringerne paa flere andre Steder indeholder Meddelelser, som vise en dyb Uoverensstemmelse mellem Dem og Forfatterinden, kunde der efter min Mening ikke være Tale om at udelade den anerkjendte²⁾ Skildring af Deres tidligere Forhold til Heiberg og hans store Paaskjønnelse af Deres Kunst og literære Forstaaelse, der indeholdes paa det nævnte Sted. Men det vilde jo være barnagtigt at forudsætte, at Fru H[eiberg]

sens ønske om at lade folkeskriftudvalget udgive den for at gøre den så uskyldig som mulig overfor Preusserne og den heraf følgende nødvendighed at give den til abonnenterne bragte mig til at opgive min modstand. At den her har nået så stor en udbredelse viser jo, hvor stor trangen har været til at komme bort fra Barfod. — Endel af hvad De savner i disse fortællinger — af stof — vil komme i den anden række, der dog ved udgivelsen vil blive delt i to bind. Med tak for at De har villet bryde den lærde verdens tavshed om denne tilvisse meget personlige bog.

Deres

A. D. Jørgensen.

251.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

19. September 1892.

Kære H. P. Hanssen! — De har jo nok hørt om den lille kapital (4000 kr.), der haves til et eller andet foretagende derovre. Jeg har nu fået vedkommendes bemyndigelse til at spørge Dem, om De vil gøre forslag til opførelsen af et eller flere *forsamlingshuse* i de sløje egne. Formålet tænker jeg De på forhånd billiger som særdeles vigtigt.¹⁾ — Vil De altså:

1) i almindelighed udtale Dem lidt om ønskeligheden af sådanne huse, især i de truede egne — hvortil de vil kunne bruges (fremhæv det opbyggelige moment) — og hvorfor man ikke der kan ty til det private initiativ.

2) hvor *er* der sådanne huse (erfaringen m. h. t. dem), hvor kan man med billighed *vente* dem af selve befolkningen, — og hvor vilde De *foreslå* dem, med hjælp herfra.

3) hvorledes stiller det sig økonomisk: hvad koster et hus? — hvor stort er det? — hvorledes kan man få det betryggende i eje og til den bestemte brug? hvor stort tilskud vil der behøves?

har nemlig iår gennemgået en så stor mængde breve af fru Heibergs, at jeg er meget træt deraf og nødig vilde til noget lignende i den nærmeste tid.

Hvad det særlige spørgsmål, De retter til mig, angår, da tror jeg, Schrøder har ret.²⁾ Det nytter jo ikke at se en sådan ytring i den belysning, den fik af Termansens milde danske sind; for så vidt er den tilvisse uskadelig og historisk berettiget. Men da der jo unægtelig ligger en sigtelse mod kongen i den (at han havde haft del i Dannevirkes rømning, hvad der jo forlængst er afkræftet ved, hvad der er offentliggjort) tror jeg, at det alligevel vilde stride mod Termansens nænsomhed i at anklage, tilmed i så svære beskyldninger, at lade det komme frem under hans navn. Det fejler nemlig ikke, at det af ond-sindede mennesker, som T[ermansen] i virkeligheden stod så fjernt, vilde blive brugt, netop i snæver forbindelse med hans navn. Og vi er vist alle enige i, at intet sligt bør kunne ske; hans sanddruhed, ærlighed og ridderlighed overfor venner og fjender bør aldrig kunne anfægtes.

Undskyld den lange sladder; jeg har ikke haft tid til at skrive mere kortfattet.

Venlig hilsen

Deres

A. D. Jørgensen.

250.

Til Professor, Dr. phil. J. A. Fridericia.

17. September 1892.

Kære dr. Fridericial! — Som De jo nok kan vide, har jeg med megen glæde læst Deres venlige omtale af mine fortællinger.¹⁾ Habent sua fata libelli; denne bog, der er skrevet i løbet af et fjerdingår, var slet ikke bestemt til at læses udenfor Nordslesvig og kun modstræbende indlod jeg mig på at give den i boghandelen her; kun Jacob-

svensk rigsdag alene) to departementer, det ene svensk, det andet norsk, hvert med sin chef. Ved sagernes fordeling tages hensyn til, at norske henvendelser og klager kommer til det norske d[epartement] med direkte referat til ministeren. Dernæst tages alle klager over forurettelse af norske personer og interesser i fuldt alvor, således at det ikke tillades svenske afsendinge faktisk at negligere deres norske klienter. En fuldt lojal administrativ *praksis* vilde her gøre overordenlig meget; men det måtte konstateres, at man ikke tålte legationer og konsuler, som i den henseende tilsidesatte deres pligt. Vi må jo ingelunde oversé, at det er Norges demokratiske og Sveriges aristokratiske temperament, der er en af de dybeste anstødsstene; vi danske kender det jo alt for godt af utallige udtalelser af Normænd af alle stænder, at det egentlig er dette, som forarger. — Kunde Sv[erige] bekvemme sig til en sådan indrømmelse, måske mod vederlag i norsk forsvarsforpligtelse, der jo er skandaløs, som den nu er, da måtte det efter min mening fremsætte sit forslag à prendre ou à laisser, og så holde ubønhørligt fast ved det. Norge vilde vel nok tage det. — Undskyld dette store kandestøberarbejde og modtag det med venlighed som bevis på den interesse, Deres bøger har fremkaldt hos

Deres

A. D. Jørgensen.

249.

Til Højskolelærer Poul Bjerge.

8. September 1892.

Kære hr. P. B.! — Tak for Deres brev; De kan nok tænke, at det glædede mig at se, at den gode Termansen har haft de venlige tanker om mig.¹⁾ Jeg skal ej heller svigte hans tillid; men det er mig dog kært, at gennemsynet af hans sager endnu kan opsættes nogen tid. Jeg

har indladt sig på tilbud om indrømmelser med hensyn til forøget norsk indflydelse, og *retlig* forpligtende indflydelse; den anden, at rigsaktens ordlyd ikke forbyder den (uhistoriske) påstand, at Norge kan indrette sig med sin udenrigsstyrelse, som det vil. Der er jo præcedens for, at man kan gennemdrive sli­g uhistorisk grundlovsfortolkning overfor kongen. Alt dette tilsammen fælder ikke *Deres* påstand om den nu for tiden faktisk bestående tilstand og dens fulde retlige hjemmel; men mig forekommer det lige så utvivlsomt, at den konklusion, De drager, ikke er holdbar: at nemlig Sverige ganske rolig kan *afvente*, hvad Norge vil. Jeg tvivler også meget om, at det er *Deres* mening og andet end en foreløbig påstand; som sådan finder jeg den aldeles på sin plads, men begivenhederne vil ikke honorere den, og De ser alt for ædrueligt på forholdene til at ville lade det komme an på, hvad forholdene eller tilskikkelsen vil berede Sverige.

Den løsning, De antyder i *Deres* foredrag, s. 13 fl., er uden al tvivl den bedst mulige, og den som enhver frisindet, fordomsfri mand burde tilstræbe, — efter min mening dog med en bestemt modvægt mod den almindelige valgrets store farer i retning af småligt kniberi på de åndelige og patriotiske formål. — Men kan denne løsning ikke nås nu for tiden, da er der sikkert ikke andet for end at hæve rigsakten og lade Norge få eget diplomati, eventuelt egen konge (præsident) — eller at afslutte den nu hævdvundne udvikling indenfor unionens ramme på en sådan måde, at vrævlet holder op. Til den ende måtte man vel i Sverige nøje overveje, hvor langt man kan gå uden at rokke rigets nuværende grundordning, tage hvert punkt op til undersøgelse, som *faktisk* har vakt misnøje, og fordomsfrit besvare sig det spørgsmål, om det ikke kan afhjælpes. Hvis De vilde kræve af mig, at jeg skulde påpege sådanne punkter, vilde jeg nævne følgende: der oprettes under udenrigsministeren (som er svensk, eller hvis han er norsk født, da ansvarlig for

hos Dem; — Deres piecer stiller mig det første gang for øje. Her er ingen illusioner og ingen vrævl. Talen falder lidt hård, men det er særdeles velgørende ovenpå det norske højres søde suppe og det norske venstres fede flæsk. Hermed vil jeg ikke fornægte min dybe sympati for Norges folk og land; men der er en beklagelig mangel på virkelighedssans i dets nuværende politik — iøvrigt en god parallel til dets usunde livsopfattelse i litteraturen.

De har utvivlsomt ret i, at Sveriges stilling i konflikten med eller i Norge, formelt set er særdeles vel befæstet: *beati possidentes!* Alligevel er der jo faktisk adskillige omstændigheder, som har deres håndgribelige betydning, og hvis praktiske virkning vil blive, at denne stilling ikke kan holdes. Når De sammenstiller Norges forhold med Liflands og Pommerns, er det efter min mening både historisk og statsretlig forsvarligt — i virkeligheden drømte sikkert ingen, hverken i Norge eller Sverige, 1814—15 om norsk udenrigsstyrelse eller ligeberettigelse i den henseende —, men det er faktisk opgivet og underkendt af udviklingen. Kongens afsendinge kalder sig efter begge rigerne og repræsenterer faktisk ikke blot Sverig-Norge, men også særlig Norge. Da vi her, ifjor tror jeg, mindedes Tordenskjolds 200 års fødselsdag, repræsenteredes hans fædreland Norge faktisk af en svensk adelsmand!²⁾ Dette er jo idealt-skandinavisk, men ganske vist i vor prosaiske tid temmelig parodisk. *Dernæst* har man jo faktisk (1835) indrømmet en norsk statsmand som sådan ret til officiel nærværelse ved diplomatiske sagers referat;³⁾ her har Norge således over 50 års hævde, der vanskelig kan berøves det igen. Endvidere har Sverige indrømmet Norge en politisk selvstændighed, som Livland aldrig kunde opnå; der er en ligestillethed i alle indre forhold, en uafhængighed i skattelovgivning og forsvarsvæsen, som er grundforskellig fra Livlands og Pommerns. Dertil kommer endnu to omstændigheder, som *politisk* har realitets betydning, selv om de retlig er aldeles uden forbindende kraft. Den ene er den, at Sverige

Jeg glæder mig til at se Dem her til eftersommeren og snakke lidt med Dem. De må dog tage Sigrid med ind en enkelt dag og da besøge os.³⁾ Gid nu Trier snart kunde komme på benene og blive sig selv igen.

Det var trist, at Termansen skulde gå bort; han kunde endnu have udrettet adskilligt. Skønt efter sit politiske nederlag var han brudt; det kan jeg ikke godt glemme de gode Askovfolk.⁴⁾ . . .

Deres

A. D. Jørgensen.

248.

Til Professor Harald Hjärne, Uppsala.

København, Lindevej, 1. September 1892.

Højtærede hr. professor! — Idet jeg takker Dem for de tilsendte småskrifter, er det ikke blot for den opmærksomhed, De derved har vist mig, men især fordi jeg har lært meget af dem.¹⁾ Det har været mig en stor tilfredsstillelse engang i denne forvrævede sag at høre en klar og resolut mands tale, og De har i sandhed i høj grad beriget min kundskab og sat min egen eftertanke i bevægelse. — De af Dem forfægtede synspunkter har tilvisse meget for sig; for at komme til noget andet og bedre her i Norden, må de 3 folk først lære hvert for sig at gøre sig klart, hvad der kræves af det, og hvad det til gengæld kan kræve. Først derefter kan man komme hinanden imøde og muligvis berede senere slægter en mere betrygget national tilværelse. Det udbytte har Danmark i alle tilfælde haft af sine ulykker, at det har lært at indsé, at man i politiken, udad- og indadtil må bort fra fraserne, paragrafdyrkelsen og ansvarsløsheden. Der må handles, og der må ses ædrueligt på forholdene.

Det er dette, jeg for min del, — men jeg tilstår, at jeg kun meget ufuldstændig har fulgt Sveriges og Norges politiske udvikling i de senere år, — har savnet så meget

et pigebarn i skolen, — og Ida der betjener os med én pige. Om 14 dage får vi hertil en lille pige fra Nordlandene, datter af en falleret fætter, til optagelse i flokken. Det er noget andet end et kontemplativt braminliv i Småland.³⁾

Hvorledes går det frøken Zoffmann? hils hende fra os og vær selv hilset!

Deres

A. D. Jørgensen.

247.

Til Højskoleforstander Poul Hansen.

Lindevej, 18. Juni 1892.

Kære P. H.! — Ja, det vilde have været dejligt, om De kunde være kommen til Odense!¹⁾ jeg har også tænkt meget på Dem ved den lejlighed og talt om Dem til andre. Jeg turde dog på ingen måde antyde noget sådant for Dem selv, da Deres nuværende virksomhed jo er af en højere art og ikke bør forstyrres.

Det glædede mig meget at høre noget om Trier, på hvem jeg ligeledes har tænkt meget i den senere tid. Jeg holdt forleden foredrag i Kallundborg (på hjemrejse fra Jylland) og hørte da, at det dog var nogenlunde. Hils ham hjerteligt fra mig!

Da der nu ikke kunde være tale om Dem i Odense, har jeg gjort det vovestykke at indstille Didrik Johansen til assistent.²⁾ Jeg fik så mange gode udtalelser for ham (af Konrad Jørgensen, Jørgen Pedersen, Claus Berntsen, Vaupell), og det blev sagt mig, at også De på Vallekilde vilde anbefale ham, at jeg besluttede mig til det. Deres udtalelser nu styrker mig i den tvivl, der endnu var tilbage; tak derfor! Om det nu går hos ministeren er jo ikke vist, men jeg håber det dog. Der var en 25 ansøgere, mest fra danske jurister, der er fuldmægtige hos herredsfødder eller sagførere, så der vil jo vanke megen vrede og forargelse.

vilde mene, at de dermed gør nok. Her er den slags ekstravagancer overladt til højskolekredse, der endnu holdes i tilbørlig afstand fra de højlærde. Nogle af disse — ikke så få — er ganske vist stærkt venstre, men det er hovedstadsradikalisme uden tilknytning til folkets bredere lag.

Mig personlig interesserer det meget, men da jeg står udenfor det lærde lag, betyder det intet. Min embedsstilling lader mig blive i den isolation, som naturligt følger af den omstændighed, at jeg ikke er akademisk borger — en følge af særlige forhold i min tidligste ungdom og de særlige forhold i Sønderjylland. For mig har arbejdet for historisk *oplysning* altid stået som det sidste mål for videnskaben, og jeg har derfor jævnlig stillet mig i forhold til højskolerne og forskellige oplysningsforeninger. Omstændighederne har medført, at det især er mit hjemlands særlige historie, som jeg har søgt at holde i levende bevidsthed i Danmark, da den forsømtes fuldstændig af alle andre, og således er jeg på en måde bleven en repræsentant for denne overfor almenheden.

Det er også dette, som har fremkaldt mine »40 fortællinger«, som jeg tillader mig at sende Dem til fuldstændiggørelse af samlingen (skulde jeg alt have gjort det tidligere, bedes det undskyldt), og disse har da atter draget de nordiske fortællinger efter sig. Nordens fælleshistorie og interesse har nemlig ingen varmere venner end den danske befolkning i Nordslesvig, og dens venskab er uegennyttigt, da den jo intet venter af gode resultater. Det er ligesom en fornødenhed for den at tænke sig et rigere og fyldigere fædreland i modsætning til det store Tyskland.

Det har glædet mig, at De i visse måder deler min betragtning af den nordiske enhedssag; også jeg tror, at den har sin fremtid i folkenes brede lag og vil vinde frem, når forholdene har modnet disse og sat dem i stand til at bære udviklingen. Den af Dem antydede mulighed fra før 1864 vilde sikkert have været en lykke; men dens

forudsætning vilde jo ikke blot have været en enkelt svensk statsmand af fremragende evne, men et forudgående ihærdigt arbejde på svensk side i flere retninger, bl. a. i forsvarsvæsenet. Alt dette er dog kun en ringe trøst nu; vi må vel indrømme, at vor politiske udvikling dengang var ringe og alting kun overfladisk forberedt; de danske ministre var vel »gode hoveder«, men uden den »geist«, som tænder. — Hvad de for et par år siden fremkomne påstande om politiske planer fra Ruslands side i 1864 angår, da mangler de vel endnu stadfæstelse, og jeg tilstår, at det ingenlunde er mig klart, at det, selv om så var, vilde have været urigtigt for de forenede riger at deltage i krigen, *dersom* de havde været rustede tilbørlig.²⁾ Det er aldeles uberegneligt, hvorledes i så tilfælde en almindelig evropæisk krig, som jo da var udbrudt, vilde være løben af. Rusland var svækket fra den store krig og den polske opstand, og de to tyske magter var uenige i alle deres planer, medens Italien stod på spring imod Østrig o. s. v. Men alt dette er jo drømme!

Som jeg hører af mænd, som har været i Norge i sommer, er man dér, selv i udprægede højrekredse, forberedt på unionens opløsning. Uenigheden mellem partierne bliver efterhånden mindre, eftersom fordringerne overfor Sverige klares. Et hovedpunkt er åbenbart dynastiet; man er misfornøjet med begge de højeste mænd, og blandt almuen vinder de republikanske idéer større og større fremgang ved påvirkning fra Amerika. En norsk dame forsikrede mig, at man i Norge aldrig havde været mere venlig og forekommende mod svenske rejsende end i år, da man var enig om at vise dem, at man intet havde imod de enkelte svenske, medens alle var misfornøjede med det officielle Sverige! Der skal sikkert stor visdom og en stor prestige til for den mand, som skal løse denne hårdknude! Hvis vi nu stod hinanden nærmere, burde jo det forløsende ord i dette tilfælde komme fra Danmark: o jerum! Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Tak for det gode vink med hensyn til Finlands historie efter 1809! Jeg skal tænke derpå for det tilfælde, at et nyt oplag — (dette er dog trykt i 5000 eksemplarer) — skulde påkræves. De vilde gøre mig en stor tjeneste, hvis De lejlighedsvis i Deres eksemplar vilde sætte mærke ved mine største dumheder i fremstillingen af Sveriges historie!

Deres

A. D. J.

274.

Til Kammerherre F. Meldahl.

25. September 1893.

Kære hr. kammerherre! — Tak for Deres brev og de venskabelige følelser også for mig, som det giver udtryk! Jeg havde samme indtryk, som De omtaler, da jeg forrige søndag besøgte Krieger og bragte ham min bog — dette har jeg nemlig gjort —;¹⁾ men jeg kan ikke nægte, at jeg gik fra ham med nogen tvivl om, hvor vidt jeg skulde komme snart igen. Det generede ham nemlig stærkt, at han gentagne gange dels tog fejl dels slet ikke kunde klare forhold, som kun lå kort tilbage i tiden. Iøvrigt blev han jo stærkt oplivet, og det kan nok være, at De har ret deri, at jeg dog bør gentage besøget; måske vil det genere ham mindre, når der ikke er så lang tid imellem. . . .

Med udmærket højagtelse Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

275.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

Lindevej, 17. Oktober 1893.

Kære kollega! — Tak for Deres brev i anledning af Kriegers død og den venlige tanke, De skænkede ham;

en krans med Deres navn blev lagt på hans kiste sammen med min.¹⁾)

Det var en velgerning, at han nu udløstes fra et liv, som var stærkt begyndt at blive ham en pine. Den dementia senilis, som havde vist sig i enkelte retninger alt for lang tid siden, tog efterhånden til og pinte ham vistnok selv. Jeg var så heldig at besøge ham en 8 dage før hans død og bragte ham da mine nordiske fortællinger, som interesserede ham meget og blev læste for ham de tilbagestående dage. Et par dage før døden var Meldahl hos ham, og han var da meget livlig og talte om den nordiske historie. Døden påfulgte af indeklemmt brok, og han menes at have lidt meget den sidste nat, da han var ene og lå i svære opkastninger. Han vilde ikke tilkalde hjælp, ligesom han om morgenen, da det blev sagt ham, at han måtte på hospitalet for at opereres, i hast stod op og klædte sig på, trak støvler på o. s. v., til han faldt sammen i en stol under de største smerter, men uden at give en klagelyd fra sig. Dødens bleghed var alt indtrådt og øjet brudt. Da man mente at måtte efterkomme lægens ordre om at føre ham bort, døde han undervejs i vognen.²⁾)

Blandt hans efterladenskaber fandtes [et] brev til mig, hvori han i henhold til sit testamente overdrager mig sine efterladte papirer. Disse har jeg idag modtaget, og jeg har kun opsat at skrive til Dem herefter, da jeg nok kunde vide, at der vilde findes norske breve.

Det væsenlige er dagbøger, førte fra 1848 til 1880, ialt 39 bind, hvoraf dog meget er ubeskrevet. Jeg har alt før kendt dem og efterhånden oplæst en stor del af dem for Krieger. De er selvfølgelig af stor betydning for vor historie; men i sin overdrevne forsigtighed har han pålagt mig at lade dem tilintetgøre efter min død. Andre udtryk i brevet vil dog tillade den fortolkning, at han har tænkt sig dem offentliggjorte i uddrag; vi får nu se, hvad fremtiden kan føre med sig, på en eller anden måde må jo en stor del af det her optegnede bevares.

Så er der brevene. Desværre synes han i sin sidste tid at have tilintetgjort efter stor målestok; kun for årene 1866—71 findes nogenlunde, hvad han fra først af har gemt; alt andet mangler, hvis det da ikke endnu skulde findes et eller andet sted. En del betydelige breve har jeg dog alt tidligere efterhånden fået efterat have læst dem for ham.

Så er der de norske breve fra K. Motzfeld og Duncker.³⁾ De sidste er indbunden i to (tynde) bind og går fra 1866—70. De havde påtegning fra 1884, med ordre til mig, at jeg efter hans død skulde sende dem til D[unckers] søn Bernhard Duncker.

Fra Motzfeld er der en lignende, vistnok komplet samling, fra årene 1858—89; udfoldede udgør de en stabel af c. 5 tommers højde. De havde påtegning om, at de skulde tilhøre mig, dog var det henstillet til mig at udveksle dem mod Kriegers breve til Motzfeld, hvis de endnu var i behold (Dunckers, fra Kr[ieger] modtagne, breve er bleven tilstillede ham og findes også bevarede).

Må jeg i den anledning lægge beslag på Deres venskab at undersøge dette forhold. Hvorledes forholder det sig med den nævnte Duncker? vil De opgive mig hans adresse eller tillade mig at sende brevene til Dem? og tror De, at familien Motzfeld har opbevaret Kriegers breve og i så tilfælde vilde foretrække at bytte?

For mig er jo Kriegers og fru Heibergs bortgang eller rettere deres livs afslutning, der for dem begge faldt en tid forud for døden, et stort savn. Det var jo mærkelige mennesker, mærkelige hver for sig og dobbelt mærkelige i deres indbyrdes forhold. Den tillid og fortrolighed, som de begge viste mig, var min glæde og min stolthed, og jeg har modtaget rige, som jeg håber også frugtbare indtryk af dem begge. Gid gravhøjen måtte være dem let!

Med venlige hilsener til Dem og fælles venner!

Deres

A. D. Jørgensen.

Til kgl. Skuespiller Emil Poulsen.

23. Oktober 1893.

Kære hr. Poulsen! — Hvis De, som jeg antager, er i bryggeriet med Macbeth, vil jeg dog henlede Deres opmærksomhed på, at der i teologisk tidsskrift (Styhrs) er en lang afhandling om dette stykke af Grove-Rasmussen. Jeg så det tilfældig igår i »Athenæum«, men læste ikke ret meget af det.¹⁾ Tanken er den, at tragødien er en udvikling af digterens tanker om syndens begreb. Om den indeholder noget af værd for Dem, tvivler jeg meget om, men det var jo muligt.

Må jeg bede Dem hilse Deres frue og takke for besøget! Deres

A. D. Jørgensen.

Har De hørt, at C. Jacobsen var ifærd med at spille Solnes ved rejsningen af industrimuseet? Han blev »reddet« af et par mursvende.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

Lindevej, 24. Oktober 1893.

Kære kollega! — Tak for brevet, som gav mig en del at tænke på. De modtager hermed Dunckers breve, tillegemed et brev fra Julius Lange, som jeg har modtaget, og som jo ender enhver tvivl om udleveringspligten. Jeg svarede ham, at jeg foreløbig havde henvendt mig til Dem.

Dunckers breve har jeg læst med den største interesse, og De vil sikkert have endnu større udbytte af dem. Det er en mærkelig storslået personlighed, som jeg jo hidtil slet ikke har kendt. Man skal læse en hel del for at få den rette målestok for hans sprogbrug. Det havde megen interesse for mig at se, hvilken del Krieger havde

havt i hans arbejde i unionssagen. De vil jo vistnok forarges over mange af hans domme — og røres over hans omtale af Dem.

Nu gælder det jo at få fat i den afskrift af brevene, som omtales i Langes brev. Vis Dem nu som god diplomat; forestil vedkommende, at Krieger har ved testamente overdraget mig sine breve, at deriblandt findes alle hans breve til D[uncker], og at de vil få langt større værd ved også at have dennes del af brevskeftet. Jeg skal gerne forpligte mig til intet heraf at trykke; det gælder for mig kun om at få det fulde billed af Krieger. — Men for alle hændelsers skyld er jo så brevene dog bevarede for fremtiden på to steder. — Dog, megen ophævelse skal De jo ikke gøre af den sag.

Hvad Motzfelds breve angår, da ser jeg jo nok af Deres Oplysninger, hvor stor betydning det kunde have at beholde dem. Men også her gælder det, at jeg gerne vilde have Kriegers udtalelser. Kan det lade sig gøre uden at udlevere de andre? Skulde Deres diplomatiske kunst kunne gå så vidt at få oplysning om, hvorvidt Kriegers breve eksisterer, og dernæst om man sætter synderlig pris på dem. Jeg beder Dem nu overveje dette nærmere.

Med hensyn til dagbøgerne deler jeg fuldstændig Deres mening, og jeg havde alt straks efter modtagelsen indlagt Kriegers brev til mig med mine bemærkninger i det første bind, for at ikke et pludseligt dødsfald skal afstedkomme et ubodeligt tab.¹⁾ Min bestemmelse er om nogle år (8—10?) at gennemgå det hele og da lade alt det skrive ud, som har selvstændigt værd (og ikke efter mit kendskab til K[rieger] skal være uskrevet) for så at lade det trykke. Jeg påregner hertil hjælp af en af mine sønner, som er juridisk student og efter sine læres udsagn skal være særdeles lovende. Da han tillige er meget tavs og som jurist vil kunne hjælpe mig til at vurdere betydningen af de juridiske meddelelser, håber jeg, at vi vil kunne gøre dette arbejde, så godt som det

kan gøres under de givne forhold. Skulde jeg ikke opleve dette, har jeg truffet bestemmelse om, at bøgerne lægges under forsegling, indtil mit forsæt kan udføres tilfredsstillende af ham eller en anden. Endnu bedre vilde det jo være, om jeg kunde foretage indstregningerne nu; men det er et så kolossalt arbejde, at jeg umulig kan få tid til det.

De kan nok tænke, at Dunckers krasse udtalelser om Sverige netop nu har interesseret mig dobbelt på grund af Deres udtalelser både i sidste og foregående breve, som jeg rigtig har modtaget, om jeg end ikke havde noget at svare på det sidste. Jeg må jo i disse vanskelige spørgsmål væsentlig indskrænke mig til at høre af andre.

Hvad De fortæller om vor serenissimus har glædet mig.²⁾ Jeg er kommen til at holde personlig af denne mand, hvis sunde sans og gode hjerte er utvivlsomme, om end tillige opfattelsen, for ej at tale om kundskaben, er særdeles tynd.

Er der ingen mulighed for at få indført to ting i Norge, således at lagtinget vælges af mere konservative kredse, odelstinget med almindelig valgret? Denne sidste har jo unægtelig sine store fordele og kan vanskelig i længden undgås; men den må have en modvægt. Men forholdet er vel alt således, at stortinget ikke behøver at købe sine fordringer eller give vederlag for sine ønsker. Hvorledes vilde det i grunden stille sig, hvis Sverige, hvad jo enkelte spår, pludselig rejser sig i vrede mod stortinget? Jeg skal ikke nægte, at jeg somme tider tror, at det store flertal af Nordmænd meget snart vilde stikke halen mellem benene. Undskyld dette kætteri; men der forekommer mig at være så meget skryderi i hr. Ullmann-Sars-Bjørnson, at man har en vis ret til at formode det værste. Jeg kan dog heller ikke få øje for højres raison d'être. Går Sverige virkelig Norge for nær, hvorom jo vel alle synes enige, hvorfor går da ikke alle Nordmænd sammen; — men er det ikke tilfældet, og vil Sverige

gøre ret, hvorfor slutter højre sig da ikke resolut til kongen og Sverige og løber an på til trods for grundloven at tiltvinge sig tålelige forhold? Vi har her i landet måttet lære, at en grundlov er en fortrinlig ting, men landets frelse og folkets fremtid er dog et større hensyn.

Nu farvel og undskyld, at jeg gør Dem ulejlighed med mine Kriegeriana.

Deres

A. D. Jørgensen.

Kransen til K[riegers] kiste kostede 5 kr.

D. 25. Ved fornyet eftertanke tiltaler Deres idé (at udgive til 1863 på et tidligere tidspunkt) mig meget.

278.

Til Redaktør Carl Ploug.

Lindevej, 26. Oktober 1893.

Kære hr. dr. Ploug! — Jeg fik heller ikke idag lejlighed til, hvad jeg så ofte har ønsket, ret af hjertet at takke Dem for, hvad De som digter og redaktør har været også for mig i de unge år.¹⁾ Jeg véd jo meget vel, at mine arbejder og bestræbelser ikke altid har kunnet vinde Deres bifald; men jeg er dog overbevist om, at De vil have lagt mærke til mig i den ikke så overvættede talrige flok, som i tunge tider har fastholdt vort nationale håb, både i syd og nord. Men skulde jeg gøre rede for, hvem jeg i den hensæende skylder de stærkeste indtryk i min tidligste ungdom, da måtte jeg først nævne Dem og mænd, som var dybt påvirkede af Dem. Jeg vilde gerne engang udtale dette for Dem og bede Dem modtage min inderlige tak for, hvad De har skænket mig.

Deres taknemmelige og hengivne

A. D. Jørgensen.

Til Redaktør Carl Ploug.

Lindevej, 31. Oktober 1893.

Kære hr. dr. Ploug! — Tillad mig, samtidig med at jeg takker Dem for Deres venlige brev, at tilføje nogle ord til nærmere redegørelse for de forhold, som De deri berører.

Lad mig begynde med mine nordiske fortællingers fremstilling af forfatningsforandringen.¹⁾ Når De her har fået det indtryk, at jeg skulde foretrække 5. Juni grundloven, hvad der overrasker mig meget, da er skylden i alle tilfælde dr. Steenstrups; han tvang mig nemlig til at forandre min oprindelige tekst så meget, at en sådan misforståelse overhoved kunde blive mulig. Steenstrup opfatter det som sin højeste opgave at være »upartisk«, hvad der jo ofte fører til det modsatte. Overfor mig havde dog Termansen givet den første anledning ved sin indsigelse mod min fremstilling. Min fremhævelse af den nu gældende grundlovs fortrin (s. 333 nede) måtte jeg tilsidst fremtvinge, men til gengæld måtte jeg indskyde »fra konservativ side«, og »mente man« i den kritik af den ældre rigsdag, som jeg havde fremsat som min egen mening!

Jeg er ingenlunde blind for det store fremskridt, som forfatningsrevisionen af 1865—66 betegner, om end jeg ingenlunde heller har billiget den måde, hvorpå dens ophavsmænd har ført den ud i livet. Alligevel er jeg realpolitiker nok til at glæde mig over, at så lidt ondt og så meget godt er kommen ud af bruddet på en retstilstand, som manglede betingelserne for at kunne rumme det virkelige liv.

Så er det fru Heibergs erindringer. Jeg beklager meget og er meget skamfuld over her at have gjort Dem uret. Tingen er jo den, at oprindeligt var det min opgave at støtte fru H[eiberg] i kampen for hendes mand overfor

Christensens stærke angreb;²⁾ derfra gled sagen over på det andet spørgsmål om pressens forfølgelse af hende som skuespillerinde. Jeg havde det indtryk, at hun selv ikke i den henseende gjorde forskel på »Fædre[andet]« og »Dagbl[adet]«, og da jeg forespurgte mig hos en formentlig sagkyndig mand fra den tid, bestyrkedes jeg heri. Men jeg indrømmer, at jeg kun undersøgte »Dagbl[adet]« og så et og andet af »Berl[ingske] T[idende]«, der dengang gik tappert mod sin egen fortid. Jeg er nu heller ikke helt sikker på Deres skøn om, hvad der med rette kunde såre den i Deres blad angrebne, da jeg tror, at De ofte har undervurderet dette, og at Hostrup skulde have været meget hensynsfuld, kan jeg heller ikke tro; — men dette udelukker jo ikke, at jeg her burde have undersøgt sagen nærmere og vejlet mine ord mere. Når fru H[eiberg] nærede en så dyb uvilje over Deres angreb på hendes mand, så var det især, fordi hun stillede helt andre fordringer til Dem end til Bille, som hun af hjertet ringede. At De, *digteren*, vilde gå sammen med mænd som Christensen og Høedt mod Heiberg, fandt hun oprørende, ligesom hun følte, at det ramte hårdere. Det værste var, at hun så, at H[eiberg] ligesom gled fra hende under trykket af denne situation, tidligere overvundne svagheder kom op i ham uden, at hun formåede at neutralisere dem. Dette er i alle tilfælde mit indtryk af alt, hvad der foreligger; selv talte hun ikke herom. — Ja det hele spørgsmål om ret og uret her er vel såre vanskeligt; jeg føler mig ikke kaldet til at gå til bunds i det, dertil er jeg bleven alt for meget part i sagen. Kun hendes (i menneskelig ufuldkommenhed) sanddru natur har jeg, efter selv at have overbevist mig om den, holdt det for min pligt til det yderste at forsvare; det vilde efter min opfattelse have været fejhed her at lade hendes navn i stikken, nu da alle hendes ældste venner var døde eller forstummede. Men med hele ører kommer man jo ikke fra en sådan historie.

Så var der endelig den ytring i mit brev, som har givet Dem anledning til at tro, at jeg mindedes en eller anden lille overhaling i en bladartikel. Det var i sandhed ikke tilfældet; hvad der kan være forefaldet af sligt har jeg aldrig taget for andet, end hvad det var, en ærlig mands afvigende mening. Men jeg troede, at jeg ved omtalen af, hvad der har været en fælles tanke og et fælles mål for os, nødvendigvis måtte nævne, at jeg ikke var uvidende om, at det som iøvrigt er mit livs syssel, den kritiske historiegranskning, ikke har Deres sympati. De har jo ved Deres digt af 3. Nov. 1881, der tager sit udgangspunkt fra en afhandling af mig, slået et mægtigt slag imod det, jeg har søgt at arbejde for, og stemplet det, jeg mener er til fædrelandets ære og folkets gavn, som det modsatte, som et værk der stiler hen imod en ynkelig nivelleren af vor fortid og alt vort nationale eje.³⁾ Vor fælles bekendte, afdøde fru Laura Grundtvig, har til sin tid stadfæstet for mig, at dette var Deres ramme alvor, medens hun ikke delte denne opfattelse. Det er jo ikke for i nogen måde at beklage mig herover end sige at bebrejde Dem dette, at jeg nu nævner det. Jeg ser heller ingenlunde deri nogen dyb principiel modsætning; tværtimod, jeg mener fra mit standpunkt, at det kun hidrører derfra, at De aldrig har haft anledning til at gå nærmere ind på den hele sag og derfor bedømmer den ud fra en følelse. Jeg har naturligvis mødt den til stadighed og, hvor der var anledning til det, kæmpet imod den. Således går det jo hver ny slægt, at den får opgaver, som den foregående ikke har øje for og derfor ofte miskender og vender sig polemisk imod. Deri er der ingen ulykke; tværtimod, det har jo sin ejendommelige tiltrækning at kæmpe sig frem med det, man tror at burde udrette. Hvad selve sagen angår, da har jeg netop i år på det store lærermøde talt om den og skal tillade mig, når mit foredrag foreligger trykt, at sende Dem det. Det er jo tænkeligt, at De da vilde se mildere herpå.⁴⁾

De ser, at jeg gør storligen regning på Deres tålmodighed og gode tid. Ikke mindre måske på Deres velvilje, som Deres brev er mig et så kært bevis på. Tillad mig at ende med en hjertelig lykønskning til Deres fødselsdag, som så mange har været enige om at mindes. Jeg kunde have haft lyst til mundtlig at aflevere denne lykønskning i Deres hjem, men jeg gør en dårlig figur ved højtidelige lejligheder og repræsenterer jo intet andet end mig selv. — Endnu engang tak, fordi De har villet give mig lejlighed til denne udvikling af tanker.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

280.

Til Højskoleforstander Povl Hansen.

Lindevej, 31. December 1893.

Kære Povl Hansen! — Tak for at De så venligt mindedes os i Deres sorg!¹⁾ Vi havde jo nok iaftes set den sørgelige efterretning i avisen, men vor første tanke på Dem og Deres hustru har dog ligesom fået mere ro ved at høre Deres egen røst. Vistnok er det et stort og uopretteligt tab for Dem, både rent menneskeligt og i Deres gerning; men De har jo ungdommens kraft og vel også dens mod til at tage fat. Et forekommer mig indlysende, — at det arbejde at styre Vallekilde er for stort for en enkelt mand; der må to til det, som kan udfylde hinanden og dele ansvaret. Stakkels Trier havde åndens kraft, men intet menneskeligt legeme kan bære sligt arbejde.

For mig er det en vemodig tanke at han er gået bort fra sin skønne gerning. Der var et udtalt åndeligt fællesskab hos alle os, som oplevede 1864 i vor bedste ungdomstid og åbnede vort hjerte for det kald, der da lød til os om at tage fat, hver på sit, for at rejse folket og bevare fremtiden. Trier var sikkert en af de dybest

grebne af denne slægt. Men selv om han måtte gå bort uden at se den endelige sejr, blev det ham dog forundt at fornemme dens vingeslag.

Med kærlig hilsen til Deres hustru fra os begge.

Deres

A. D. Jørgensen.

281.

Til Professor, Dr. phil. Troels Lund.

2. Januar 1894.

Hr. prof[essor] dr. T. Lund! — Tillad mig at sende Dem en hjertelig tak for Deres svar til prof[essor] Schäfer, der så smukt og træffende hævder tanker og følelser, som vi alle nærer.¹⁾

Med glædeligt nyår ærbødigst

A. D. Jørgensen.

282.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Lindevej, 11. Januar 1894.

Kære H. P. H.! — Glædeligt nyår! Vil De svare Michelsen på hans forespørgsel om »Flensborg Avis«, at jeg har forelagt sagen på et møde hos Nellemann, og at vi var enige i, at der ingen offentlig erklæring behøvedes. Derimod kunde det jo være ønskeligt at udvide virksomheden til de omstridte sogne, hvis tilknytningspunkter kan findes. I alle Tilfælde må jo Jessen forsynes med læsebøger, hvis han ønsker det; vil han ikke, da lad ham sejle sin egen sø. Iøvrigt har Kruse, der altid er svag overfor ham, lovet ham bøger herfra, hvis han ikke vilde henvende sig til Andresen; jeg har gjort indsigelser imod det, men vi bør jo hjælpe hinanden og ikke gå hinanden i vejen. Lad os altid holde det fast, selv hvor det ikke behager os. . . .

Frederik VII's brevveksling er eftersøgt uden resultat, både i musæet og arkivet.¹⁾ Direktør Sofus Müller har straks efter samtalerne med os på sin myndige måde bragt Boje til fuldstændig at opgive ethvert forhold til sagen; han var helt ulykkelig og troede, at han havde anrettet en ulykke; jeg beroligede ham uden at ville fortælle noget.

Clausen har bragt mig hilsen fra Dem; han er ikke rigtig fornøjet med forholdene hos Dem, men De ser vel nok selv manglerne. Jeg er vel fornøjet med bladet, om jeg end kunde ønske Dem noget af Jessens særlige talent; men dog foretrækker jeg »Hejmdal« for »Flensborg Avis«.

Deres hengivne

J.

283.

Til Højskoleforstander Ludvig Schrøder.

Lindevej, 11. Februar 1894.

Kære hr. Schrøder! — De skal have mange tak for Deres brev om »Søndagsbladet«.¹⁾ Jeg havde jo også fået brev fra Joh[annsen] og krympede mig ved at sige nej; men Deres brev gjorde udslaget, og nu har jeg, efter at vi har holdt et møde i »2 løver«, hvor jeg bragte sagen på tale, givet afslag. Det er *for* skandaløst, som det blad er redigeret, og det er jo alt for naivt at tro, at et fornyet opråb fra en redaktør, som ingen har tillid til, og som øjensynligt ikke har nogen forestilling om sin opgaves vanskeligheder, skulde give varige medarbejdere. — Vi kan nu, som De mener, bringe sagen på bane her til foråret.

Til efterårsmødet hos Dem, til Røddings mindehøjtid, har jeg tænkt på at tale om Kristian 8.'s stilling i sprogsagen og nationalitetskampen, hvis det kan falde i tråd med Deres program.²⁾ Jeg har ved kongl. resolution fået

tilladelse til at bruge kongehusets sager, d. v. s. Kr[istian] 8.'s dagbøger og brevsamling, til en historisk fremstilling, og jeg har her fået et væsenlig forandret eller uddybet syn på denne konges bestræbelser og betragtninger i vor sag. Det kunde jo være passende at komme ind på dette ved denne lejlighed.

Det ligger mig hårdt på sinde, at Povl Bjerge har sendt mig sin årbog fra ifjor med et såre venligt brev, uden at jeg, så vidt jeg véd, har nået at takke. Bogen ligger nemlig endnu på mit bord, skønt jeg har læst, hvad jeg særlig har haft brug for. Muligvis har jeg dog straks efter modtagelsen skrevet et par ord. Vil De ikke lejlighedsvis sige ham mundtlig, hvorledes dette står og i alle tilfælde takke ham [for] hans stadig vedligeholdte venlige sindelag.

Med venlig hilsen Deres
A. D. Jørgensen.

284.

Til Professor, Dr. phil. Hans Olrik.

Lindevej, 17. Februar 1894.

Kære dr. Olrik! — Hvis prof[essor] E[rslev] virkelig vil gøre indsigelse mod brevets erhvervelse, håber jeg, at De vil tillade mig at svare ham eller rettere at forsvare min indstilling om det ønskelige i at få det.¹⁾ Der må være måde med alt!

Min faders navn var rigtig Markus.²⁾ Da de danske kongl. ansatte lærere afskedigedes 29. Februar 1864, og jeg ikke søgte mit (ministerielt sluttede) engagement fornyet hos den nye rektor, ansås det, efter den besked en kollega fik, for bortfaldet. Her betragtedes jeg som de andre fordrevne som ansat indtil Okt[ober] 64, hvorefter en lille efterløn i et par år beregnedes.

Virksomhed for Sønderjylland tør vel næppe nævnes på dette sted. Muligvis vilde De jo kunne knytte nogle

bem[ærkninger] til omtalen af »40 fortæl[linger«, der blev skrevet for Sønderjylland og straks kom derover i 10.000 eks[emplarer], at jeg senere deltog i at få et eget tidsskrift for Sønderjylland igang (det var vel eg[en]-l[ig] mig, som pånødte dem det, da de som naturligt ikke havde mod på det). Hvis De nævner »Sønderjyder i den danske hær«, som var første del af et større påtænkt hele, der blev absorberet af fortæll[ingerne], kan dette i forening måske give anledning til den alm[indelige] bem[ærkning], at jeg fulgte mine landsmænds kamp med interesse, men videre bør De næppe gå, da jeg jo ikke vil være »læstig« og hindres i min frie bevægelse derovre.

Med venlig hilsen Deres

A. D. Jørgensen.

285.

Til Professor, Dr. phil. Aage Friis.

Lindevej, 24. Februar 1894.

Kære hr. Friis! — Da jeg idag gik rundt om Helmerhus, var jeg ikke istand til at finde nr. 7, og jeg tillader mig derfor at skrive om følgende anliggende, som De bedes tænke over.

Hanssen Nørremølle fortæller, at en del danske blade i denne tid skriver vidt og bredt om Dybbøl mølle og opfordrer til at redde den.¹⁾ Tingen er imidlertid den, at den gamle møller for længst er økonomisk fortabt — og intet ejer i eller af møllen; gælden er så stor, at den aldrig kan blive dækket, og at den eneste forstandige måde, hvorpå den sag kan behandles, er at lade den komme til avktion. Den vil da blive solgt efter sin virkelige værdi og købt af danske folk. Skriger man nu op, så stiger den i værdi langt over det rimelige, og avktionen vil da blive et kapløb, i hvilket de kreditorer, der ellers intet får, vil drive den op for dansk misforstået patriotisme og vil le ad det hele. Muligvis kan endog

Tyskerne så gøre en kraftanstrengelse og erhverve den à tout prix for at hejse kejserflaget deroppe, hvor det aldrig har været. Betænk dette, hvis De kan udrette noget for at vende strømmen eller rettere få bladene til at tie om det.²⁾ Jeg vedlægger et blad, som viser, hvorledes stemningen er kommen op, og af Hanssens påtegning vil De ydermere se, hvorledes han opfatter *det*. Tak for Deres tilsendte artikler, såvel som for Deres anmeldelser; det er væsentlig mangel på tid, som har gjort, at jeg ikke har skrevet dengang, hvilket De bedes undskylde.

Deres
A. D. Jørgensen.

286.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Lindevej, 26. Februar 1894.

Kære H. P. H.! . . . Dybbøl mølle skal nu ufortøvet blive taget under behandling, idet vort udvalg skriver til *alle* provinsblade (de sender stadige korrespondancer til 40) om den rette sammenhæng og imødegår indsamlingen m. m. Jeg har talt med hovedmanden Åge Friis, og de er nu ved at skrive om det, få det trykt og udsendt.¹⁾

Hilsen Deres
A. D. Jørgensen.

287.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

København, 30. April 1894.

Kære kollega! — Endelig kan jeg da have den fornøjelse at sende Dem min bog om Griffenfeld. Det har været et langt og omfattende arbejde, men meget rigt på

glæde og personligt udbytte. Om andre nu vil synes, at min opfattelse er den rette, er jo et andet spørgsmål; men det bør jo for en forfatter komme i anden linje. Jeg selv er forlængst inde i helt andre arbejder og har således nu kun meget delvis interesse for hin tid. Som De måske véd, skal jo danske historikere i fællig give en større fædrelandshistorie, i lighed med den illustrerede svenske. Jeg har her fået den vanskelige del efter 1814. Dette optager mig meget, dels fordi denne historie jo er af en så eminent betydning for nutiden (selv om jeg kun går til 1864), dels fordi jeg har fået kongens tilladelse til at bruge de sidst afdøde kongers efterladte papirer. Mangt og meget stilles derved i et andet og klarere lys, og det hele får en fylde, som det ikke tidligere har haft. Jeg havde jo alt forhen, tildels efter anledning fra Krieger, gennemgået tiden fra 1848 efter mange ubrugte kilder; derimod var tiden før 48 mig temmelig uklar. Nu har jeg i et år dyrket dette efter kilderne, og der er endnu såre meget tilbage, selv om jeg nu antager, at jeg har opnået en førstehånds forståelse af det. Det er mig en vis lettelse, at Krieger ikke lever, når dette skal komme frem.

Jeg skrev vistnok til Dem, at Kr[ieger] formentes at have tilintetgjort sine breve på enkelte partier nær. Dette er dog heldigvis ikke tilfældet; de er kommen frem i bogsamlingen, om end helt upåagtet af katalogskriveren. Der var 4 svære mapper, deriblandt én fra Norske (foruden de tidligere fundne, af Motzfeld o. s. v.). Meget er naturligvis uden værd, således en stor brevveksling om retsencyklopædien (skønt det jo også kan få betydning); men meget har dog stor betydning som supplement til dagbøgerne.

Vi har det her alle godt. Kommer De ikke snart her ned? Det kunde være morsomt, om De vilde se på Kriegers norske breve.

Med venlig hilsen Deres

A. D. Jørgensen.

Til Rigsdagsmand Gustav Johannsen.

Lindevej, 9. Maj 1894.

Kære Johannsen! — Jeg håber, at vi får Dig at se her d. 19.—20., da vi forhåbenlig skal få et godt og glædeligt møde. Hvis Din hustru på nogen måde kan og har lyst til det, må Du endelig bede hende komme med, eller Din datter bibliotekaren, der måske kunde have udbytte af at deltage i et møde, hvori også biblioteket vil blive omtalt.¹⁾ Jeg har nu af afdøde Kriegers bogsamling udtaget c. 200 bind til Margretesminde, deriblandt ikke få værdifulde ting. Vi må så tænke på at få en endelig katalog skreven og trykt.

Men idag skulde jeg dog især skrive til Dig om *de danske skuespilleres* forehavende med en rejse til Sønderjylland.²⁾ Som Du vel véd, er det Mathiesen i Haderslev, som har arrangeret denne turné; skuespillerne er her fra det kongl. teater, altså utvivlsomt berettigede til at optræde som *kunstnere*. Mat[hiesen] har af oberverwaltungs-rath (eller hvem det er) fået de tidligere forbud mod danske skuespil underkendte; men efterat han nu har anmeldt sit forehavende, har borgmesteren i Haderslev og Sønderborg straks udtalt sig imod det, hvorefter det nu er bleven forbudt af dem alle uden nærmere opgivelse af hjemmel herfor. Da vi nu vel må være enige om, at det vilde være af betydning for fremtiden at kunne få god dansk skuespilkunst fremstillet i Nordslesvig, så forekommer det mig, at der bør gøres alt muligt for nu at trænge igennem med det, da der er villighed her og en entreprenør, som er vant til at arrangere sligt. Men er Mathiesen nu fuldt at stole på? Jeg har talt med ham her og har set en del af hans papirer; men han kommer stadig tilbage til, at sagerne i den anledning har kostet ham 10.000 mark, og at han mener, at deres fortsættelse let vil komme til at koste det samme beløb, som han da føler sig skuffet ved, man ikke kan love ham her. Jeg har indtryk af, at han er et temmelig uklart hoved, og

at der er nogen »geschäft« i det hele. — Jeg har opfordret ham til at tale med Ebsen om forbudet, men det forkaster han helt; han har en sagfører i Berlin; men denne er meget dyr o. s. v. Er det Dig muligt at komme lidt til bunds i dette spørgsmål? Ebsen må dog have en mening om, hvad der kan ligge til grund for politimestrenes trusler, ligesom han må kunne bedømme rækkevidden af de domme, M[athiesen] har fået i Berlin. Kan det ikke nytte at fremdrage spørgsmålet i landdagen? Tyske skuespillere optræder jo her i København, og man har indbudt de danske til at spille i Berlin. Hvorledes kan da et forbud opretholdes i Nordslesvig? — Jeg har bedt Hans Peter^s) skaffe nogen oplysning om disse ting, men han har ikke svaret og er vel så overvældet med forretninger, at han ikke kan overkomme det. Men Du har jo mere avtoritet og lettere adgang til andre avtoriteter. Jeg er her i stor forlegenhed med de gode skuespillere, der jævnlig har spurgt mig til råds, uden at jeg har kunnet få bund i sagen.

Meningen er, at de vil gå til Flensborg med dampskib (9. Juni) og da først optræde her; men hvis forbudet forud er givet, kan det jo ikke nytte, at de kommer. Under alle omstændigheder måtte der være pålidelig og sagkyndig bistand for dem straks ved deres ankomst.

Hvis Du, som jeg også af denne grund håber, kommer herover til mødet, kan vi jo dér tage sagen for, idet så en af skuespillerne (Zangenberg) mødes med os; men det er jo for sent at vente med forberedelserne til den tid.

Gør mig nu den tjeneste at spekulere lidt herover og få lidt oplysning om Mathiesen og hans stilling, og lad mig så høre noget om det snarest mulig. Opgives sagen nu, er det et ikke ringe nederlag for os; kan vi føre sagen igennem, vil der ved disse mønsterforestillinger kunne gives den danske dilettantkomedie et stort og varigt op-sving.

Med venlig hilsen til hele familien Din

A. D. Jørgensen.

Til Forfatteren Frederik Barfod.

Lindevej, 10. Maj 1894.

Kære hr. Barfod! — Hjertelig tak for Deres brev og de kærlige og gode ord, det indeholder. De forbavser mig, hver gang jeg hører fra Dem, og det er mig vanskeligt at fatte, at De har kunnet læse Fridericias og min bog i ét åndedræt, — to så tunge og overvældende værker ved deres stofmængde.¹⁾ Det vilde jeg ikke have kunnet gøre Dem efter.

Hvad Deres udtalelse om eget forfatterskab angår, ja, da har De jo i en vis forstand ret; man kan ikke blive over 80 uden at se det meste af sin gerning forældet, al den stund man ikke kan blive over 50 uden at erfare det samme ret alvorligt med det meste af, hvad man har udrettet. Det kan ikke være anderledes, og jeg har for mit vedkommende aldrig (eller dog ikke ud over min første ungdom) gjort mig illusioner i den henseende. Alt 1881 skrev jeg i et mindeskrift om min frænde Georg Zoega: »Dersom ikke videnskaben selv ved hvert skridt belønnede sine dyrkeres møje, hvor ringe vilde da ikke deres kår være. Hvor vanskeligt er det ikke ofte for dem at vinde samtidens opmærksomhed, og hvor kort er ikke afstanden mellem det øjeblik, som bringer anerkendelsen, og det, som »går videre og glemmer, hvad der ligger bagved.« Men jeg tilføjede: »Lønnen er dog større, end mange aner; den ligger ikke blot i selve arbejdet og glæden over dets frugter, men i den rigdom af åndelige erfaringer, som det fører med sig, og den tankefyldte som det avler.«

Ser man nu tilbage på de arbejder, man har haft lykke til at gøre færdige, da må man vel sande det. Hvert af dem er et minde om glade, lykkelige timer, om et arbejde i lyst, en rig belønning i den voksende forståelse af emnet, i enkelthedernes opdagelse og i samlingens overraskelse. Lige til det hele er færdigt og kan lægges frem

for andre. Ja, da kommer denne blanding af glæde og fortrydelse ved at se andre tage på det —, »den huger mig kun halvt«, som vi plejede at sige i Sønderjylland. Ved at se kritikken, ved at læse andres senere arbejder lærer man da snart at indsé, at også dette var stykkeværk, et led i udviklingen, intet endelig afsluttende. Hvad så? vi selv bliver jo heller ikke stående ved det, men lever videre, hvorfor skulde så ikke vor samtid gøre det samme? Mig har det aldrig anfægtet synderlig. Det er alt en år-række siden jeg hørte helt op med at læse, hvad der kommer frem om den ældre middelalder, dens lovgivning, kirkens forhold m. m., skønt jeg har haft så megen glæde af at dvæle derved og arbejde dermed til sin tid. Alt dette er forældet. Men derfor er det jo ikke glemt. En og anden læser dog endnu dette som et levende menneskes tale om, hvad han har tænkt og gransket, oplever derved noget af forfatterens glæde uden at have fortrydelse af, at han er forældet. Hvorfor skal da forfatteren fortryde på det?

Og tror De nu, at Deres skrifter er glemte, fordi de i mange måder er forældede? Ingenlunde. De har nedlagt en så ejendommelig personlighed i dem, De har så stærkt givet udtryk for Deres tids og Deres egne stemninger, at De altid vil blive læst med interesse og med personlig deltagelse. Mere kan vi jo ikke sige om vore ældre forfattere, selv dem vi mest ser op til.

Det forekommer mig derfor, at De har uret, kære hr. Barfod, når De så stærkt fremhæver den skæbne, som formentlig rammer Deres historiske skrifter. Disse har ét fortrin, som ingen nulevende forfatter kan nå: det at de er fremkomne, da vi var børn! Der er i litteraturen en aldersorden, strængere end i nogen embedsklasse, det véd jo ingen bedre end vi historikere!

Endnu engang tak også for Deres venlige udtalelser om min bog. Det er fire års strængt arbejde under de heldigst mulige vilkår; der må vel altså være kommet noget ud af det, som kan bruges også af andre. Så me-

get des bedre; for mig har den været et såre fornøjeligt arbejde, også fordi den efter min opfattelse udsletter en sort plet i vor historie.

Det har ret glædet mig at se Deres søn blive doktor. Ikke fordi jeg tillægger denne værdighed nogen stor betydning, men fordi det viser, i hvilken grad hans mod og åndskraft er ubruds af den forfølgelse, han har måttet lide.²⁾

Med venlig hilsen fra min hustru og til Deres — der vel næppe tilgiver mig min opførsel mod Griffenfeld.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

290.

Til Pastor Ludvig Hertel.¹⁾

1. Juni 1894.

Kære Hertel! — ... Gid vi kunde mødes paa Skamling den 4. Juli! Gid vi kunde se ud derfra til alle Sider uden at se andet end dansk Land! Jeg kan desværre ikke deltage i en Skamlingsfest paa Grund af min Embedsstilling — før vi har Ende paa vor Ulykke. Gid vi maatte kunne mødes der, om end som gamle Mænd, for at mindes de Længsels og Haabets Timer, som vi i vor Ungdom tilbragte i Fællesskab!

A. D. Jørgensen.

Trykt i Højskolebladet 1897, Sp. 1568.

291.

Til Rigsdagsmand Gustav Johannsen.

København, 5. Juni 1894.

Kære Johannsen! — ... Skuespilsagen er efterhånden bleven temmelig indviklet, men efter sidste aftale med Hans Peter rejser de til Haderslev og begynder der.¹⁾ Mathiesen har her »gewerbschein«, medens han i de an-

dre byer kun har »wanderinggewerbschein«. Han har anmeldt forestillingen hos Chemnitz med tilføjelse af, at han vil gøre erstatningskrav gældende, hvis han forhindrer forestillingen. H. P. er tilstede, når de kommer, og advokaten i Berlin holder sig hjemme den dag, for at de kan stå i forbindelse med dem pr. telegraf. For de nærmest sandsynlige begivenheder får de forlodsinstrukser. Det må jo i alle tilfælde prøves, og et forbud eller en udvisning konstateres. — I Berlin blev intet udrettet.

Sagen Jessen-Danevirke contra »Heimdal« kender jeg helt tilfældig, da Kruse har givet mig de trykte henvendelser til H[anssen] og vælgerforeningen;²⁾ jeg ser ellers intet videre hertil, da Hejmdal jo intet indeholder; Fl[ensborg] A[vis] holder jeg ikke mere, men læser den af og til i »Athenæum«.

Den hele sag ser jo ikke godt ud, og jeg vilde have ønsket, at H[anssen] aldrig var bleven redaktør; jeg har altid gjort gældende, at det var et misbrug af hans tid og kræfter. Kan I ikke få den bilagt i vælgerforeningen? Det vil skade H[anssen] meget, om den kommer offentlig frem, når han ikke kan støtte sig til et godkendelse af foreningen eller på anden måde. Skulde han her lide et nederlag, vil det jo atter skade ham i hans øvrige forhold.

»Nordslesvigsk søndagsblad« er og bliver en rådden affære.³⁾ Jeg har nægtet at underskrive opfordringen til at støtte det og holdt på, at der må vælges en redaktør med et literært navn. Man tænkte på Vilh. Gregersen, men han vilde nok ikke. Helst måtte det gå helt ind og pengene bruges til andet. Det var mit oprindelige forslag, som Kayser fuldstændig gik ind på (den kirkelige del skulde så bevares), men den lille præst er en hård hals.⁴⁾

Jeg er nu grundig ked af vore »frivillige« studenter her.⁵⁾ Vore bøger ligger og ligger, og der er aldrig tale om at gøre noget ved dem til katalogisering! Jeg har nu isinde

at tale med Åge Friis om det; han er assistent på universitetsbibl[ioteket], og han bør engageres for honorar. Bed din datter om at tage alle mulige oplysninger med om, *hvad der nu haves* i Fl[ensborg], så skal F[riis] supplere det her og udarbejde katalog til trykning. Så kan vi nærmere tale om det. Bare Du nu kan læse min klo og få mening af den!

Venlige hilsener Din

A. D. Jørgensen.

292.

Til Forfatteren Fernando Linderberg.

Kjøbenhavn, 30. Juni 1894.

Kære hr. F. Linderberg! — Man har meddelt mig, at De ved et møde har fremsat den påstand, at Krist[ian] IV udviste en oprørende grusomhed mod sine arbejdere, ved nemlig at hænge dem, når de var udslidte eller syge. Jeg svarede hertil, at jeg var overbevist om, at De havde troet at have god hjemmel herfor, hvis De havde talt som påstået, medens jeg ligeledes var overbevist om, at De i selve sagen havde fuldstændig uret.

Da jeg nu tror, at denne sag er af ikke uvæsenlig betydning, vil jeg dog tillade mig at skrive til Dem om den, da jeg véd, at De sætter pris på sand historisk oplysning. Jeg kan ikke tænke mig, hvorfra De har Deres efterretning, med mindre det skulde være fra en samling »folkesagn«. Der er slet intet i Kr[istian] IV's historie, som tyder på grusomhed, end sige uretfærdighed; tværtimod hører det til de bedste sider i hans karakter og kongegerning, at han var så ubestikkelig retfærdig og retsindig. Jeg holder det næppe for muligt, at nogen mand i Danmark i den tidsalder kunde gøre sig skyldig i en så oprørende råhed; men hvis det var sket, vilde netop Kongen sikkert have straffet det hårdt og skånselsløst, fordi han var gennemtrængt af følelsen for sine pligter som

en *kristen* konge, som den der stod til ansvar for Gud for sine undersåtter. Jeg har rådspurgt arkivar Bricka, der kender Kr[istian] IV så nøje og har udgivet hans breve, og han er heri aldeles enig med mig. Kr[istian] IV er ikke fri for en vis råhed i sine udtryk om folk, der er dømt til galgen; men der er da tale om overbeviste forbrydere, tyve eller falsknere. Alt hvad der vidner om hans forhold til almuen tyder på en altid retsindig karakter, selv om læren om menneskets medfødte ret jo ikke dengang var kommen op og jo også ofte og på mange måder krænkedes.

Deres

A. D. Jørgensen.

293.

Til Forfatteren Fernando Linderberg.

Lindevej, 2. Juli 1894.

Kære hr. Linderberg! — Tak for det tilsendte, det stadfæstede, hvad jeg nok var overbevist om, at De havde haft formentlig god hjemmel for Deres udsagn om Kr[istian] 4. og arbejderne. Citatet er også rigtigt, som jeg idag har eftersét. Og dog er det en stor misforståelse. De folk, der er tale om, var »fanger«, og som det fremgår af de andre poster, dødsdømte forbrydere. Ved 14. Juni hedder det nemlig: »givet mester Kasper — — — for en af fornævnte brændte tyve at ophænge, som også var bleven syg — — —« »12. Avgust: — — — for 5 af de brændte tyve, han ophængte, som var på den ny bygning, hvilke blev syge, så de ikke længere kunde arbejde.«

Det var altså mænd, der som tyve var dømt til galgen, men benådede til at arbejde i slaveri med indbrændt tyvsmærke. Efter vor tids forestillinger er det nu ganske vist temmelig hårdt at hænge benådede forbrydere, ikke efter en ny misgerning, men fordi de bliver syge og uarbejdsdygtige, men det kan dog nok forstås ud af hin tids

tankegang. Tyven købte ligesom sit liv for arbejdet og måtte lade det, når han kom ud af stand til at betale den forudsatte pris. De vil altså se, at dette ikke kan anvendes på kongens forhold til sine arbejdere i almindelig forstand.

Deres
A. D. Jørgensen.

294.

Til Professor, Dr. jur. C. Goos.

9. August 1894.

Hr. Højesteretsassessor, Dr. jur. Goos! — Må det være mig tilladt ved Deres afgang fra ministeriet at sende Dem en hjertelig tak for den velvilje, med hvilken De i Deres embedstid har taget Dem af de interesser i forskellige retninger, som jeg har haft den opgave at repræsentere, såvel som for den venlighed, De har vist mig personlig.¹⁾ Jeg føjer hertil det ønske, at De ret snart må komme i en virksomhed, som helt kan svare til Deres virkelyst.

Med udmærket højagtelse
A. D. Jørgensen.

295.

Til Rigsdagsmand Gustav Johannsen.

Lindevej, 31. Oktober 1894.

Kære ven! — Jeg sender imorgen under korsbånd *Edgar Bauer: Artikel V*, det eneste mig bekendte skrift, som omhandler forhandlingerne 1867 om § 5, — det var jo da Preussen var i knibe i den Luxembourgiske sag; da faren var over, lod de § 5 skøtte sig selv. Det var »garantierne« for de tysktalende alting strandede på; tusinder af tyske i kongeriget afgav en offentlig erklæring om, at de be-

fandt sig særdeles vel under dansk statshøjhed, men det brød ingen sig om. Stedet findes hos Bauer side 118.

Hvad du skriver om misteltenen, fik jeg en god stadfæstelse af forleden dag, da jeg på Hans Peters vegne talte med Kayser om »Søndagsbladet«. ¹⁾ K[ayser] er jo bleven svært gammel, og jeg fik kun et stærkt indtryk af den gamle anskuelse, som også Karl ²⁾ hylder, at det ikke kan nytte at ville nå tilbunds i de indbyrdes forhold hos Jer: »de forfølger hinanden gensidig«, det er hele visdommen. Man er for ophøjet til at ville gøre sig den ulejlighed at undersøge sammenhængen. Det er et af de tilfælde, om hvilke den gamle sandhed gælder: den højeste retfærdighed er den højeste uret! Det er nedarvet fra Monrads tid og holdes trofast oppe af pastor Johansen, og vi vil derfor næppe opleve en forandring. Der er ikke andet for end at se at komme ud af det med Jessen eller gøre ham så uskadelig som mulig. M. h. t. enkelte forhold, f. ex. kreditvæsen o. l. har jeg tilrådet H. P. at lade et bestyrelsesmøde sammenkalde i vælgerforeningen med tilkaldelse af enkelte særlig kyndige folk, og der få en beslutning vedtagen om, hvorledes pressen *skal* stille sig i den sag. ³⁾

En ting har jeg længe forsømt at tale til Dig om, men den falder mig nu igen ind. Den skønne *marmorsfinks* på kirkegården, nær kapellet, siges hos Clausen og Bædeker at være af Thorvaldsen. ⁴⁾ Med hvad ret? Her véd man ikke noget om den. Julius Lange, som jeg har spurgt, vilde gerne have en god fotografi af den, men eksisterer en sådan? I så tilfælde vilde jeg bede Dig om at købe den til mig i to eksemplarer. Måske kunde Du få en fotograf til at tage den, men det skulde jo være et tydeligt billed af selve dyret. Endvidere skulde det jo om muligt af indskriften oplyses, fra hvilken *tid* den er. Graven tilhører familien Gørresen, men når mon stenen er sat?

Rørdam var hos mig idag med katalogarbejdet, der er særdeles omfattende, da Orluks er meget slet, og mange

sedler savner visse gengivelser.⁵⁾ Meinckes katalog er næsten ubrugeligt. Han tror, at det vil være nødvendigt, at han kommer til Fl[ensborg] i julen til en sidste revision. Vi vil da bryde over tvært og sende Jer, hvad vi har, når det her er samlet. Venlig hilsen

Din

J.

296.

Til Professor, Dr. phil. J. A. Fridericia.

Lindevej, 5. November 1894.

Kære dr. Fridericia! — Må jeg nu, efter at have læst Deres såre velvillige omtale af »Griffenfeld« i det Letterstedtske tidsskrift, sende Dem en hjertelig tak både herfor og for den tidligere anmeldelse.¹⁾ Hvad De ytrer af anerkendelse, kan jeg kun ønske måtte stå sin prøve i tiden; det er alt meget, at en så kompetent dommer i den nærmeste samtid kan fremsætte den. At vi ser forskelligt paa Gr[iffenfeld] som diplomat lod sig vel ikke undgå; jeg har alt oftere beklaget, at det ved den endelige affattelse af min fremstilling undslap mig at få udtrykkelig udtalt, at jeg her kun havde brugt vore egne kilder og altså selvfølgelig ikke kunde gøre regning på at udtømme emnet. — Hvad de enkelte uoverensstemmelser angår, da kunde de jo ikke overraske mig, da jeg i forvejen kendte Deres opfattelse. At jeg mener, at der på flere punkter er fremført indicier af større vægt, end De tillægger dem, f. ex. til motivering af mistanken mod Gr[iffenfeld] (særlig ankomsten af depecher under hans kuvert af fjendtligt indhold o. s. v.) til undskyldning for at han holdtes fængslet til sin død (nemlig kongens subjektive vished om hans skyld og frygt for nyt forræderi) o. s. v. ligger jo i sagens natur. Det er et emne, som tåler mangan debat.

I én henseende gør De mig dog bevislig uret, nemlig

m. h. t. mit oprindelige udgangspunkt for den ugunstige dom om Griffenfeld, — den plønske sag. Dette er så langt fra punctum saliens, at jeg endog først flere år efter, at jeg havde optaget hovedpunkterne til behandling, faldt over dette. Jeg er så heldig at kunne bevise dette. Alt 1. November 1889 holdt jeg foredrag i videnskabernes selskab om Gr[iffenfelds] domfældelse, og som De måske vil mindes, kom jeg her ind på hele hans synderegister uden dog at nævne andet af den udenrigske politik end det polske kongevalg og de sidste uforsigtigheder. Det var dengang min mening at indskrænke mig til en fremstilling af selve dommen; hvad der havde bragt mig ind herpå var en undersøgelse af hans virksomhed som arkivar.

Derefter gik jeg over til studiet af hans personlige udvikling, et emne som havde samme tillokkelse for mig, som jeg har fundet i andre rigt begavede mænds vitæ. Endnu 1892, da jeg udgav 3. oplag af »40 fortællinger«, hvor jeg stærkt modificerede mine almindelige udtalelser om Gr[iffenfeld] vil De forgæves søge en antydning af en forandret opfattelse i det sønderjydske spørgsmål. Såvidt jeg mindes var det først, da Hille sendte mig en del breve fra Pløn, at jeg kom nærmere ind herpå og da meget hurtig gjorde den iagttagelse, jeg senere har fremstillet. — Hvor mærkeligt det end kan lyde, betænker jeg mig dog ikke på overfor Dem rent privat at tilstå, at denne opdagelse for en tid berøvede mig al lyst til at gå videre, fordi jeg følte, at jeg nu ikke mere var ganske habil som dommer overfor Gr[iffenfeld], og jeg tror, at dette langt mere bidrog til at gøre mig varsom i denne dom end, at det skulde have skærpet den (selve dette punkt selvfølgelig undtaget).

Dog alt dette får nu stå hen; for mig har jo hele spørgsmålet Griffenfeld i grunden for længst tabt sin aktualitet; arbejdet har været en rig nydelse for mig, og deres venlige anerkendelse af det har for mig på en smuk måde afsluttet mit forhold til det.

Jeg vilde ønske, at jeg til gengæld offentlig kunde yde Dem en lignende anerkendelse; men dels vilde det jo klæde ilde, dels mangler jeg næsten al øvelse på dette område. De har jo desuden med rette fundet Dem sagkyndige anmeldere. Jeg må altid i en vis forstand ansé mig selv for dilettant i historien, kastet ind i den af omstændighederne, som det forekommer mig, kun for en tid. De har store fortrin, — de mange år, den uden sammenligning fuldstændigere forberedelse, den beundringsværdige udholdenhed. Gid De måtte have en lang bane for Dem og bevare lysten til emnet; der er nok at tage fat i.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

297.

Til Rigsarkivar Michael Birkeland, Kristiania.

Lindevej, 23. November 1894.

Kære kollega! — Spørgsmålet om grænsetraktaten af 1661 er efter Deres sidste brev atter taget frem, men uden yderligere positivt resultat. Det undrer mig, at man ikke har meddelt Dem, at også udenrigsministeriet har undersøgt sine samlinger, thi dette blev meddelt mig. Ministeriet har imidlertid kun sager tilbage til 1750 og ikke nogen særlig traktatsamling. En sådan er oprettet lige efter 1700, da daværende tyske kancellis arkiv blev ordnet (min arkivhistorie, s. 268), og dens numre indtil 1750 afleveredes hertil c. 1851. De er ordnede efter lande, hver række fra nr. 1 af, og kun ganske enkelte numre ligger lige før 1700. Skulde en anden traktatsamling eksistere, må det være afskrifter. De ældre ligger spredte mellem de diplomatiske sager eller i danske kancellis gamle arkiv fra hvælvingen, senest ordnet af Thomas Bartholin.

Hvad nu traktaten af 1661 angår, da er der som sagt ikke spor af den i det gamle gehejmearkiv. I kancelliarkivet har der været en afskrift, som er afleveret. Ved forhandlingerne 1820 hedder det under 18. Okt. 1820: Departementet for udenlandske sager (afleverer): »angående bestemmelsen af grænsen mellem Norge og Sverige«. Det synes derefter klart, at originalen ikke er nedkommen til København, men har været opbevaret på Aggershus. At afskrift her er tagen 22. Maj 1738 kunde jo iøvrigt tyde på, at statholderen Kr. Rantzau, der da vel forlod Norge, har medtaget originalen, som han jo m. h. t. andre arkivalier beskyldes for. At han imidlertid ikke efter sin afskedigelse s. år har afleveret den hertil, ses af hans indberetning til D[anske] K[ancelli] af Okt[ober], hvorved han fra sin gård på Fyn fremsender statholderskabets korrespondance fra de sidste år, for at den af kancelliet kan blive sendt til Norge. Vi er jo iøvrigt netop for øjeblikket i færd med at anlægge sag mod en grev Rantzau på Fyn, som er i besiddelse af (ved køb) samme stholders norske kopibog fra 1732 fl. Vi vil herved søge dom for retsforholdet m. h. t. statens ejendoms- og vindikationsret.¹⁾

Jeg har længe haft på min samvittighed at svare på Deres indholdsrige brev af 12. Sept[ember]. Først må jeg da takke for tilbuddet om at ville eftersé Irghens-Berghs papirer; hvad Daae har meddelt af dem smager jo af mere, som vi her siger. Skulde det uden stor ulejlighed kunne lade sig gøre, vilde jeg sætte pris på at få dem at se, dog kun tilbage til 1814 (jeg tør ikke ved stofets uhyre rigdom gå ud over min periode).

Som jeg formoder, véd De, hvad det hos os drejer sig om: en Danmarks hist[orie] i 6 bind, af 7 forfattere; jeg har 1814—64, altså sidste bind. Ved kongl. resol. har jeg fået tilladelse til hertil at bruge kongehusets sager, som jeg jo i forvejen kendte og vanskelig vilde have kunnet undgå at tage hensyn til. Jeg har da også alt siden forrige forår været fuldstændig optaget af dette tidsrum,

hvis sidste del, fra 1848, jo alt forhen var gennempløjet stærkt af mig, tildels i forening med Krieger. Det er ingenlunde nogen let opgave her at stille sig upartisk, både i den nationale og i den konstitutionelle kamp; men jeg tror, at jeg har visse forudsætninger for det i mit tidlige kendskab til partiforholdene i hertugdømmerne, hvor slægt- og venskabsforbindelser stadig har holdt mig å jour med slesvig-holstenske bevægelser, hvis motiver jeg kan vise større retfærdighed end mine danske forgængere. Også i de stærke domme over den såkaldte »reaktion« står jeg for så vidt uhildet. I den henseende har jeg for tiden vakt stor forargelse ved at tale Kristian VIII's sag, hvad der her er grov heterodoksi; jeg skal sende Dem særtryk af et foredrag i den retning, når det kommer frem. I nationale spørgsmål vil vore antinationale historikere (Fridericia, Erslev) jo gerne fremstille mig som partisk; således udtaler Fr[idericia] i sin anmeldelse af »Griffenfeld« i det Letterstedtske tidsskrift, at en antipati mod ham på grund af den Plønske sag skulde være punctum saliens i det hele arbejde.²⁾ Heldigvis kan det bevises, at det ikke er så; thi alt 1. Nov[ember] 1889 holdt jeg foredrag i videnskabernes selskab ud af hele min grundopfattelse af Gr[iffenfeld], og endnu 1892 var jeg ikke bleven opmærksom på modsætningen Gabel-Griffenfeld i det sønderjydske spørgsmål, hvad der fremgår af 3. oplag af mine »40 fortæll[inger]«, hvor den modificerede opfattelse af Gr[iffenfeld] iøvrigt er benyttet. Men alt, hvad der smager af »dansk« eller »skandinavisk« er jo for visse folk som rød klud for tyren. Iøvrigt påskønner jeg jo i høj grad Fridericias smukke og humane anmeldelse som overhoved hans venskabelige sindelag. Der er kun noget mistrøstigt i at vide, at de yngste og efter naturens orden længst levende af os samtidige som historikere mangler øje for en hel side i nationens liv, eller rettere, føler sig forpligtede til overalt kritisk at opspore en formentlig chauvinistisk tankegang. Dog, det er vel en fortjent reaktion mod en tidli-

gere overdreven retning. Fridericia kan man iøvrigt mindre forarges over, da han er jøde og således født kosmopolit; Erslev derimod kunde man med føje vente mere åben for nationale synspunkter. Hans fremstilling af dronning Margrete viser dog en bedrøvelig negativitet.

Om papirsagen har jeg mindet Secher; han er noget sendrægtig af overdreven trang til at medtage alle mulige detailler.³⁾ Resultatet af vore erfaringer er, så vidt jeg véd, absolut glædeligt; vi har godt papir, og det koster ikke staten en skilling. Der bevilges årlig 60.000 kr. til anskaffelsen af papir, derunder honorar til teknisk kontrol og kritisk revision af regnskaberne; men disse 60.000 føres samtidig til indtægt for salget. Som De af hoslagte blad af statsregnskabet for 1893—94 vil se, har der i dette år endog været et lille overskud ved den hele affære. Embedsmænd giver ikke nu mere for deres papir end forhen, da de store procenter på detailhandelen spares. I arkivet spores der en meget betydelig forskel, ja en fuldstændig modsætning mellem før og nu.

Vore norske gæster har nu forladt os på Anker nær; han holder på med Karsten Ankers papirer. Y. Nielsen har vi endnu ikke set. — Det er sandt, Taranger er nok også endnu hernede.

Idag ser jeg, at en af de yngste norske digtere erklærer poeten Krag for en af »de nobleste og fineste naturer« i Norge; han har tyvstjålet Ibsens korrekturark for at gøre sig vigtig med indholdet af det nye stykke! Senere har han givet en usandfærdig offentlig forklaring af tildragelsen og står her overfor fire mænds vidnesbyrd. Det er rare børn!⁴⁾

Norsk politik er vanskelig at følge på afstand. Det var jo på et hængende hår, at regeringspartiet var kommen i flertal, hvorved vel meget vilde være vundet. Som det nu er, vil oppositionen dog nok betænke sig to gange, før den går til yderligheder.⁵⁾

Deres indstilling om at gøre mig til norsk ridder har glædet mig som tegn på Deres personlige anerkendelse og

venskab. Iøvrigt har jeg i grunden noget imod det at bære fremmede monarkers farver og tegn, og jeg har lejlighedsvis i vort udenrigsministerium ytret, at jeg i påkommende tilfælde vilde udbede mig deres medvirkning til at forebygge sådant. Der var dengang tale om et helt fremmed land. For Norges (og Sveriges) vedkommende stiller sagen sig ganske vist anderledes, og det ideale forhold vilde jo være, at vi med glæde bar hinandens farver. Nu skal vi se, hvad der kommer ud af det; som De kan vide, skal jeg ikke beklage det, om Kongen sparer sit kors; får jeg det, skal jeg slide det på Deres velgæende!°)

Det gør mig ondt at høre Deres tale om at tage afsked; dog er det faldet mig ind, at De da måske kunde få fornyet lyst til at tage fat på et større arbejde. Hvad om De da for en tid tog bopæl i København! Se, hvorledes det gik Aschehoug, da han efter flere års svaghed i den friske luft i hjemmet kom til at befinde sig vel hernede. Man har jo nu opdaget, at det deprimerende i vor tilstand som oftest hidrører fra bakterier, som ikkun trives i den bestemte luft, hvori vi lever og altså uddør ved luftforandring. Vore bakterier dør, når de kommer til Norge, Deres omvendt i Danmark. — De vilde få fuldt op at bestille her hos os med norske og norsk-danske sager.

Venlig hilsen fra Bricka og Deres hengivne
A. D. Jørgensen.

298.

Til Professor, Dr. phil. Hans Olrik.

Lindevej, 2. December 1894.

Kære hr. professor Olrik! — Tak for det tilsendte.¹⁾ Deres udkast til omtale af mine sønderjydske afhandlinger m. m. kan jeg ikke have noget imod og, således som de falder, kan jeg heller ikke tænke mig, at nogen kan forarges over dem på det sted, hvortil de er bestemte.

I mit hjem véd jo alle, hvorledes jeg er sindet, og efter gammel hævnd forarges ingen af vore tyske bysbørn derover, ligeså lidt som jeg har været forarget over andres tyskhed under de dér givne forhold. Vor »amtsvorsteher« er min dusbroder, og jeg har besøgt ham senest i sommer; han er hertugens »rentmeister« (godsforvalter). Imellem de indfødte slægter har der i mange år været indført en modus vivendi med stor tolerance. En omtale af *virksomhed* i den danske sag derovre vilde dog sikkert føre til, at han vilde blive gjort opmærksom derpå, og hans personlige velvilje vilde da sikkert blive stillet på en prøve, som den ikke kunde bestå. Det er derfor heldigst, at De ikke rører herved.

Deres
A. D. Jørgensen.

299.

Til Professor, Dr. phil. Aage Friis.

Lindevej, 2. Januar 1895.

Kære hr. kand. Friis! — Deres, eller en af Deres veners, anmeldelse af mit foredrag om Kr[istian] 8. i »Danebrog«, under samme mærke, som leverer de oplysende artikler vedrørende sønderjydske forhold, nøder mig til den bemærkning, at jeg for sagens skyld må ansé det meget betænkeligt, at dette mærke bruges til så forskellig artede udarbejdelser.¹⁾ Det forekommer mig, at De må kunne sige Dem selv, at et så videnskabeligt indlæg i et historisk spørgsmål muligvis kunde give anledning til en bladpolemik, som da let, hvis dens udfald skulde blive uheldigt for Dem, vilde kunne give modstandere god anledning til at beskyldte Deres sønderjydske artikler for overfladiskhed eller partiskhed.

Dette tillader jeg mig at ytre som medlem af vore foreningers bestyrelse (som jeg iøvrigt skal forelægge sagen i det første møde) uden hensyn til min personlige stilling.²⁾ Hvad denne angår, da må jeg jo ansé det for en

selvfølge, at De nu ikke gør brug af min underskrift på den anbefaling for Deres journalistiske foretagende, som jo var udstedt under forudsætning af, at dette var et rent oplysende m. h. t. nutidens forhold, event. de tyske fordrejelser af dansk historie.³⁾ Efter at et så voldsomt angreb på mig er udgået under samme firma, vilde benyttelsen af denne tidligere udtalelse med mit navn jo stille mig i et latterligt eller Dem i et tvetydigt lys.

Ærbødigst

A. D. Jørgensen.

Jeg sender dette til Dem, da jeg ikke har hr. Sorterups adresse.

300.

Til Professor, Dr. phil. Harald Høffding.

København, 9. Januar 1895.

Kære prof[essor] Høffding! — ... Hvad anmeldelserne angår, da takker jeg meget for Deres venlige og venskabelige udtalelser, men det forekommer mig, at De (med en rigtig taktik) går bort fra, hvad jeg har til udgangspunkt.

Det første spørgsmål er jo selve det journalistiske foretagende.¹⁾ At vore korrespondenter er unge i deres betragtninger, også af sønderjydske forhold, har jo længe været mig klart; meget er dem uforståeligt derovre, og de farer derfor ikke sjældent hårdt frem, med forargelse og hån, hvor sagen i sig selv ingen synderlig anledning giver til det. Således f. e. i artiklerne fra Friis's rejse i Nordslesvig (Als m. m.) sidste sommer. Men dette er der jo intet at gøre ved; man skal være glad ved, at nogen vil påtage sig dette arbejde og så lade det som ethvert andet udrette, hvad det kan. Læserne er vistnok aldeles overvejende i den tro, at det brugte mærke skjuler en mand fra Sønderjylland, og ham tilgiver man gerne en portion bitterhed og overdrivelse.

Ganske anderledes forholder det sig, når forfatterne benytter den adgang til pressen, som herved er åbnet dem, til at opgøre tanker og følelser, der intet har med det givne emne at gøre. Deres ord har da den vægt, som den øvrige virksomhed naturligt giver dem, de taler udaf dansk-sønderjydske synspunkter og med den autoritet, stor eller lille, som læseren vil tillægge disse. Jeg tror, at dette er ubestrideligt.

»Anmeldelsen« af mit foredrag er et angreb på det; dette er ikke et skøn, men som jeg mener en objektiv bestemmelse. Den refererer nemlig ikke de af mig fremsatte oplysninger og betragtninger for da at kritisere enten det faktiske eller de deraf udledede slutninger, men den søger at svække læserens tillid til mig, mine granskningers omhyggelighed eller fordomsfrihed, min sikkerhed og konsekvens i anskuelsen (ved at jævnføre et tidligere populært skrift, ved at antyde hvad der er overgået »Griffenfeld«: »lad den hund lægge det fra sig, som han begik udi så mange brave folks nærværelse!« »Lod han noget gå? derpå skal man kende et svin!« o. s. v.)

Når så er, bliver det i mine øjne et angreb, ikke en anmeldelse. Dertil kommer, at synspunktet, hvorfra dette rettes, ikke er et sønderjydsk, men et radikalt venstre. Forf[atteren] ser i min dom over det »forhastede« i oppositionens fremfærd 1848 et nyt hoved af reaktionens hydra eller et nyt udslag af sammensmeltningens fremskridt. Dette har interesseret mig personlig, og jeg finder det naturligt, at »Dannebrog«, der jo ikke tager det så nøje, fremsætter det; men jeg finder det stridende mod forudsætningen for det hele foretagende med de sønderjydske korrespondancer, at kongerigske mænd blander dette sammen til et.

Om iøvrigt hr. Friis eller jeg har ret i opfattelsen af Kr[istian] VIII, er jo en sag for sig, som ikke her skal debatteres. Min påstand er kun den, at optagelsen af disse artikler i rækken af de sønderjydske korrespondancer, som netop da, samtidig, før eller efter, blomstrede rigt,

så ingen kunde oversé sammenhængen, betegner for mig et brud på de absolut nødvendige forudsætninger for dette foretagende.

Men netop det modsatte er vore unge venners mening. I en lang samtale med Sorterup, i hvilken han vel fralagde sig selv forfatterskabet, men hvis jeg ikke tog fejl af hans udtryk, vedkendte sig, at den var læst og billiget af det hele konsortium (hvad jo også bør være tilfældet, da denne solidaritet jo fra først af har været nævnt overfor foreningen som en garanti for, at intet af de 3 politiske partier vilde have noget at frygte) — blev det fastholdt, at disse artikler måtte siges at ligge i den oprindelige plan, og at de ved at fremhæve den stærke modsætning mellem de meninger, jeg nu udtaler (efter at have studeret spørgsmålet på første hånd) og dem jeg tidligere har fremsat (på anden hånd) kun tilsigtede at vise læseren, hvor vigtige de aktstykker måtte være, som jeg havde brugt, men ikke gjort nærmere rede for (!).

Jeg véd ikke, om De, kære prof[essor] Høffding, ved filosofiske studier er bleven så hærdet overfor medmenneskers besynderlighed, at De lader 5 være lige og 7 en halv snes. Jeg tror det ikke. Og jeg tror heller ikke, at De, naar det kommer til stykket, vil tage ordet for, at vi af lutter medgørlighed overfor yngre medarbejdere skal glemme at hævde vor personlige ret og derved i grunden give dem et slet eksempel.

Med de hjerteligste hilsener Deres

A. D. Jørgensen.

301.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Lindevej, 16. Januar 1895.

Kære H! — . . . Hvorom alting er, så tror jeg ikke, vi nu kommer nogen vej, når ikke initiativet tages af nogle folk der på stedet.¹⁾ Her er i behold c. 5000 kroner, og indsamlingen fortsættes eller rettere skal genoptages og

vil, som også Kayser sikkert mener, bringe det ønskede resultat; men terminstiden, nyår o. s. v. har været ubrugelige til større anstrængelser. Dertil kommer det hensyn, at vi ikke med sikkerhed kan sige, at møllen er reddet. I et så absolut lokalt anliggende er det jo vanskeligt for folk her at forstå, at *alt* skal gøres her, og at så velhavende egne som Als og Sundeved slet intet vil gøre selv. Man finder, at vi her nok skal hjælpe og gøre det meste, men man forstår ikke, at en så betydelig indsamling alene lægges på os. Forleden kom jo dertil en anmodning fra Musman o. fl. om at samle 9000 kr. til at uddanne en skuespillertrup for Sønderjylland, da en indsamling derovre vilde blive betragtet som en demonstration! Ret som om det ikke var en langt større demonstration at samle til det her. Jeg måtte efter aftale med Nellesmann og Steffensen ligefrem sige nej hertil.

Men også i Dybbølsagen har jeg en tydelig følelse af, at både N[ellesmann] og Kruse er utålmodige. De synes, at det er for sorgløst anlagt, og at man ikke skulde have taget imod hele gælden. Men i alle tilfælde er det uholdbart at sidde med hænderne i skødet, indtil alle pengene kommer herfra. Det er end ikke utænkeligt, at man i så tilfælde her tilsidst opgiver sagen og ofrer de 7000 mk., som er borte. Er der derimod gjort noget alvorligt hos Dem, vilde det stille sig anderledes. Der bliver jo noget modsigende i for os at fremholde det utålelige i for befolkningen ved Alssund at se møllen med tysk flag og så at måtte tilstå, at samme befolkning intet som helst har gjort for at hindre det.

At bortforpagte møllen til Philipsen, hvis De tror, at han vil passe den eller passe jorden, er jo vistnok rigtigt og godt; han vil jo være den rette mand til at tale med folk, som vil se stedet. Wolf må jo bedst kunne bedømme, om han egner sig til at passe jorden og skaffe forpagtningssummen. . . .

Jeg har tænkt på til »Årbøgerne« at forberede en række dagbogsoptegnelser, breve, adresser m. m. til en

samling: »Kristian VIII og Nordslesvig«.²) Det vil vist interessere mange at komme ind i detaillerne af hele denne udvikling. Men stoffet må deles i 6 grupper, hvoraf 2 og 2 i et hefte (muligvis med mellemrum efter som det passer Dem). Jeg giver mig nu i lag med de første: 1) Prinsen indtil [18]39, 2) Sprogreskriptet 1840 med alt hvad dertil hører.

Med venlig hilsen. Deres

A. D. Jørgensen.

302.

Til Folketingsmand F. Falkenstjerne.

Lindevej, 28. Januar 1895.

Kære hr. Falkenstjernet — Af bladene ser jeg, at De trækker Dem tilbage fra politikken for at gå over i præstevirksomhed.¹⁾ Hvis dette er rigtigt, vil jeg lykønske Dem til det; jeg har længe tænkt mig, at dette var den ønskeligste løsning.

De har vistnok gode betingelser for det politiske liv, men adskilligt står Dem også imod i det. Evnen til at kunne forstå og til en vis grad sympatisere med forskellige standpunkter, som vel enhver politiker af betydning må have, forekommer mig hos Dem at være for udpræget, for let kendelig, og det svækker overfor venner og fjender. Dertil kommer, at De er alt for lidt opportunist. Idet De har Deres mål bestemt for øje og alt for let lader Dem forlede til at tro, at det vil kunne nås, snart ad en snart ad en anden vej, slipper de kostbare øjeblikke bort, da noget opnåeligt vandrer forbi »og bliver evig borte«.

Deraf forklarer jeg mig, at De atter og atter er bleven stillet i det gølge hjørne, hvad der så lidt stemmer med Deres positive natur. Jeg bilder mig ind, at dette har sin gode del i Deres dårlige helbred, ligesom hemmelig kærlighedssorg kan undergrave en kvindes.

Det skulde derfor glæde mig, om rygtet talte sandt, og at det i så tilfælde måtte lykkes Dem snart at finde det rette sted. Hvis De så kunde sige farvel til al ærgrelse over de kirkelige retningers tåbeligheder og nøjes med den nærmest liggende gerning, så vil De sikkert snart blive en hel karl.

Med venlig hilsen Deres hengivne
A. D. Jørgensen.

Efter Afskrift i Prof. Hans Ollriks Samlinger.

303.

Til Nationalbankdirektør Marcus Rubin.

Lindevej, 3. Februar 1895.

Tillad mig, kære hr. Rubin, nu efter at have tilendebragt læsningen af Deres sidste bog, at sende Dem en hjertelig tak for al den belæring og den nydelse, den har bragt mig.¹⁾ Deres navn med tilsvarende tal er bleven indført på utallige af mine sedler, og mange nye er kommen til i de forskellige læg. Men ved siden af har jeg haft en intellektuel glæde af læsningen, som ikke hører til de dagligdags oplevelser. Der er en overlegenhed ikke blot i Deres kundskab, men også i Deres fremstilling og dom, som vi ikke er vant til i behandlingen af den nyere historie, — en fordomsfrihed forenet med ægte dansk følelse, som må sikre Dem læsernes tillid og sympati.

At jeg i et og andet ser noget anderledes på tiden i sin helhed og på enkeltheder er jo en selvfølge. Dette gælder dog i meget ringe grad eller slet ikke det, som for Deres opgave har været det væsentlige eller endog centrale — (her er derimod den vanskelighed, at jeg af og til har manglet forudsætningerne for at følge med) — det falder på de punkter, der for Dem mere har haft periferisk interesse, de rent politiske spørgsmål og kulturens,

rettere åndskulturens, udvikling. Jeg vilde ønske, at det var faldet i Deres plan at gå denne sidste nærmere efter; De vilde sikkert da have fået et lysere blik på tiden 1814—30 og en mere umiddelbar forståelse af det offentlige livs store opsving efter 1830. Det har dog glædet mig meget, at De ikke har fastholdt den hårde dom om det danske åndsliv, som slutningen af Deres første bog syntes at bebude, og som jeg meget frygtede vilde blive videre udført i den anden.

Deres domme om politiske forhold, såvel konstitutionelle som nationale, forekommer mig at være prægede både af moden overvejelse, stor humanitet og velgørende sindsligevægt. Flere betragtninger og mindre bemærkninger synes mig klassisk rammende.

Og dog mærker man, at De er kommen i dommersædet fra anklagerens bæk. Således som sagen lægges i rette, er Deres dom retfærdig, vist endog skånsom; men som der er sagt om Fr[ederik] VI, at han ikke blot »mildt har dømt«, men også »dommen mildt fortolket«, således tror jeg, han og hans tid bør nyde godt af en mild fortolkning. Den tyngedes af en forfærdelig fortid og en ikke mindre forfærdelig samtid (i Evropa).

Måske vil De svare mig, at jeg kommer fra forsvarernes bæk; men dette kan jeg ikke gå ind på. Noget kan jo ligge i naturellet, et lysere blik på vort folks hele historiske udviklingsløb; andet stammer vel fra, at jeg personlig har måttet føle en så dyb og vedvarende smerte over følgerne af vore statsmænds misgreb, så jeg er bleven mildere i mine domme til alle sider.

Se, nu har De atter måttet sande det gamle ord, der gjorde et stærkt indtryk på mig som stileopgave i min skoletid: *wer am wege baut, hat viele meister*«. Jeg vilde dog helst henhøre til de vejfarende, som af et ærligt hjerte glæder sig over den skønne bygning, dens harmoniske former, dens forstandige indretning, dens solide fundament.

Men det hører sig jo til at dokumentere sin ret til at tale med ved at sige nogle borgerlige ord om, at et eller andet vindue sidder skævt eller udtale en beskeden formodning om, at skorstenen vistnok vil give sig ved visse vinde. Lad det da være sagt i al venskabelighed.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Hoslagte foredrag om Kr[istian] 8. kunde De måske have lyst til at løbe igennem.

304.

Til Kandidat C. Petersen.¹⁾

Lindevej, 11. Februar 1895.

Kære hr. kand. C. Petersen! — Tak for Deres venlige indbydelse til at holde foredrag i studentersamfundet.

Mine sidste erfaringer m. h. t. foredrag og diskussion — (i foreningen, foredrag af Møller og mit eget om Kr[istian] 8.) — er imidlertid af en så bedrøvelig art, at jeg har sat, om ikke et punktum, så dog et forsvarligt semikolon for al deltagelse heri.²⁾ Det ene blev til politisk familiescene mellem moderados og exaltados, ved det andet sattes tilsidst min troværdighed under debat. Mere eller mindre har jeg alt tidligere hver gang følt mislighederne ved disse forestillinger, der vistnok som oftest må ende med misfornøjelse hos alle parter, også tilhørerne, da de umulig kan få et helhedsindtryk af noget-somhelst. Jeg kan dog godt forstå, at man vedblivende dyrker denne genre, da den alligevel for foreningerne har noget tillokkende; men jeg tror rigtignok, at den efterhånden må begrænses til yngre talere eller mænd, som jævnlig indfinder sig på arenaen.

Deres forbundne

A. D. Jørgensen.

Til Professor, Dr. phil. Hans Olrik.

Lindevej, 4. Marts 1895.

Kære dr. Olrik! — Jeg har nu læst Deres biografi af mig i Leksikonnet og må takke Dem for den smukke måde, hvorpå De har skilt Dem ved dette. Det er så rart engang at blive rost uden disse fatale efterskrifter, i hvilke man får flere eller færre, iøvrigt vistnok meget velfortjente rap. Om De nu kan forsvare det overfor »historiens domstol« må jo blive Deres sag.

Med venlig hilsen Deres

A. D. Jørgensen.

Til Kammerherre F. Meldahl.

18. April 1895.

Hr. kammerherre Meldahl! — Efter forskellige anstrængelser for at undgå den bedrøvelige indrømmelse, at Deres brev er blevet borte for mig, må jeg nu gå til bekendelse. Jeg er overbevist om, at det er andre, som har forlagt det for mig, men kan ikke trænge igennem med min anskuelse.

Jeg tror dog ikke, at det indeholdt synderligt andet end ønsket om at få en medhjælper til de ældre arkitekters udviklingshistorie, og herpå kan jeg da indskrænke mig til at svare. Både Bricka og jeg har lagt hovedet i blød i dette spørgsmål, men uden resultat; der er i virkeligheden ingen blandt de yngre, som vilde kunne sættes ud herpå med udsigt til held, uden alt for uforholdsmæssig bekostning. — Dette viser bl. a., hvor slette vilkår historien arbejder under; kun de områder dyrkes, som forfatteren vælger af rent personlig interesse, og som han derfor ofrer sin tid og sin flid på uden blot nogenlunde tilsvarende materielt udbytte. Findes der så på et område ingen sådan amatør, står man som oftest aldeles hjælpeløs.

Er det Dem bekendt, at man i Krist[ian] VIII's tid gjorde forslag om at tage fat på marmorkirken til Oldenborgernes 400 års jubilæum 1848?

Med udmærket højagtelse

A. D. Jørgensen.

307.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Lindevej, 31. Maj 1895.

Kære Hanssen! — ... Jeg har i disse dage modtaget en stor gave af breve og papirer fra Regensburg til arkivet. Det er både fra før og efter 1864, og især det sidste er særdeles værdifuldt, et meget rigt stof til tyskhedens og danskhedens historie 1864 til henimod 1880, netop det vi mangler.

Hvis De nu engang kan gøre alvor af at skrive om denne tid, vil dette give Dem gode støttepunkter. Også mine breve fra disse år vil De i så tilfælde kunne bruge.

Morten Eskesen mente, at Peter Skau vilde skrive mod mig i årbøgerne. Lad ham i det mindste vente til jeg er færdig med aktstykkerne. Har han så lyst til at få sin broder set efter i sømmene, skal jeg gerne tjene ham deri, men det vil næppe blive til glæde. ...

Hvad De fortalte om Deres personale er jo glædeligt at høre.

Venlig hilsen Deres

A. D. Jørgensen.

308.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Lindevej, 3. Juli 1895.

Kære Hanssen! — Idag afsender jeg da den sidste korrektur af Kr[istian] 8. til Flensborg. Jeg håber, at dette materiale (i forening med mine indlæg i Højskole-

bladet) skal slå min opfattelse af Kr[istian] 8. i vor nationale sag fast. Skau har ikke helt kunnet gå ram forbi, men det måtte jo komme før eller senere, og det vil jo vist komme adskilligt værre, især hvis man vil gøre vrævl over det her meddelte. — I alle tilfælde håber jeg da, det skal blive et godt bidrag til Sønderjyllands historie. . . .

Med venlig hilsen Deres

A. D. J.

309.

Til Pastor L. B. Povlsen, Bovlund.

18. Juli 1895.

Kære pastor Povlsen! — Deres brev om valgmenighedskirken har jeg modtaget. Det forholder sig ganske rigtigt, som H. P. H.¹⁾ har sagt, m. h. t. de ønskede 1500 kr., men der er den hage ved, at Regenburg jo nu er død og Kayser meget svag. Jeg var forleden ude hos ham paa landet og førte da talen hen på denne sag. Han er nu meget vanskelig og pirrelig, og hukommelsen slår ham fejl. Han påstod, at der intetsomhelst var afgjort om kirken i Haderslev. Vel mindedes han, at han efter hans bemyndigelse har lovet 1000 kr. til denne bygning (gjennem H. P. H.), men når pastor Johansen (formentlig i Frederiksborg) har talt om 2000 kr., måtte det blive hans sag, hvorfra han vilde tage dem. Jeg indledede jo da sagen om Bovlund, og Kayser hørte på det med velvilje, ligesom jeg fortalte ham, at Regenburg før sin død havde udtalt sig meget velvilligt derom. Men der forelå endnu aldeles intet for ham, mente han, og han kunde derfor intet udtale derom.

De bør da give ham en fremstilling af sagen, dens opkomst, standpunkt og planerne (hvad der skal bygges, hvor meget det vil koste, hvad De har m. m.). Dernæst

anmode ham om det ønskede bidrag, uden at tale om, at noget er *lovet*, uden at De har andet end ganske foreløbig forespurgt hos mig, og den oplysning, De har fået, men intet om *løfter*.

Det vilde være meget uretfærdigt at gå i rette med Kayser, fordi han er bleven noget vanskelig nu på det sidste; han har aldrig været syg, aldrig tvungen til uvirksomhed; nu sidder han ynkeligt dér, lider en hel del (af astma) og kan dårlig finde sig deri. Så krænker det ham at høre fra forskellige sider, at der er givet løfter om penge, som er betroet ham til udelukkende rådighed; den lille pastor Johansen er jo en selvrådig herre. — Jeg vil nu bede Dem om at skrive, som De kan gøre det, idet De samtidig takker den gamle for, hvad han i 30 års ufortrødent arbejde har gjort for vor sag.

I *virkeligheden* er der slet ingen fare for, at De jo nok får bidraget, da han vist helst af alt vil have pengene anvendt.

Med venlig hilsen Deres

A. D. Jørgensen.

310.

Til Højskoleforstander Ludvig Schrøder.

29. Juli 1895.

Kære L. Schrøder! — ... Jeg er for resten ved at studere Grundtvigs »Nyårmorgen« i disse dage, efterat pastor Monrad har været så god at sende mig sin kommentar.¹⁾ Jeg tror ikke, han overalt har truffet det rette. For mig er digtet af stor vigtighed til åndslivets historie 1814—30.

Må jeg bede Dem bringe Deres hustru mine ærbødige hilsener.

Deres

A. D. Jørgensen.

Til Pastor L. B. Povlsen, Bovlund.

21. August 1895.

Kære L. B. Povlsen! — Tak for det tilsendte. Jeg kendte i forvejen indholdet, da K[ayser] havde afæsket mig en erklæring om Deres brev, og, som jeg ser, har fulgt mit råd. Efter en foreløbig samtale anså jeg det opnåede for det eneste opnåelige. Der er intet i vejen for, at De vil få pengene også efter Kaysers død, thi formelt vil de da komme til at bero hos sønnen, der ikke vil fravige sin faders ord. Men den gamle ønsker selv at se frugten af hans beslutning, som alle gamle jo gør, og De har da heller ingen grund til at vente med udførelsen. At Bentsen vil tage sig af sagen, anser jeg for en stor vinding; han er en kærnekarl, der nok vil sørge for, at det bliver smukt, kirkeligt og dansk.¹⁾ — Det vilde interessere mig at høre, hvorledes De nu, efter hvad der nu foreligger, opfatter spørgsmålet om Kr[istian] 8. Men vi tales ved i Kolding i Okt[ober]. — Jeg har ikke været i Sønderjylland i år og hører nu ikke ret meget derfra; dog har jeg haft besøg af min broders familie. H. P. er tavs.²⁾ Lev vel og hils alle gode venner.

Deres

Jørgensen.

Til Redaktør Franz v. Jessen.

4. September 1895.

Hr. redaktør F. v. Jessen! — Idet jeg beder Dem undskyldte, at travlhed har hindret mig i før idag at sætte mig nærmere ind i den plan, som De har vist mig den tillid at forelægge mig, skal jeg tillade mig i korthed at udtale min mening om den.¹⁾

I hovedsagen er jeg fuldstændig enig med Dem i, at

udgivelsen af en politisk årbog som den påtænkte vil være et i høj grad tidssvarende foretagende. De har selv så fyldigt anført, hvad der i den henseende kan siges, at det vilde være overflødigt for mig at gentage det. Kun skal jeg anføre — for at retfærdiggøre, at jeg så hurtig og uden betænkning kan tiltræde planen, — at jeg selv alt for en del år tilbage har foranlediget udgivelsen af »Sønderjydske årbøger« med et årligt lille afsnit om foregående års begivenheder i den nationale sag i Nord-slesvig, netop for engang i tiden at tilvejebringe et let tilgængeligt materiale i den retning. Hvad dette er i det ganske små, vil en politisk årbog jo blive i det store.

Større, ja store betænkeligheder har jeg ved en sammenkædning af Danmark og Norge. Jeg kender både for lidt og for meget til norsk politik til at jeg tør sige noget afgørende — selvfølgelig —; men ser jeg hen til, hvad jeg har talt med norske politikere af begge partier og svenske dito, står det for mig som meget betænkeligt at knytte noget sådant til en dansk årbog. Man vil ved en virkelig upartisk fremstilling støde så at sige alle Nordmænd; altså man må være partisk *for* Norge, som man vel sagtens (uvilkårlig) er det for Danmark. Men dette vil støde mange her og helt fjerne os fra den svenske politiske verden. Og dog vil man aldrig gøre Nordmændene tilpas. Dertil kommer det, som det forekommer mig, ligefrem umulige i at følge norsk politik på afstand; alle de mindre, personlige(?) forhold bliver borte for forståelsen.

Jeg vilde anse det for ulige lettere og heldigere, om man udgav en *dansk* politisk årbog, som desuden behandlede, *først* de to andre nordiske riger, summarisk, men set udefra, — og *derpå* den øvrige civiliserede verden. — Danske læsere trænger til at høre noget om *begge* de to folk, og særlig Sverige, med det rigere politiske liv; vi trænger ikke til og skøtter ikke om at komme ind i alle detaljerne af særlig norsk politik; vort eget er småt nok.

De vil, hr. redaktør, undskyldte denne ekspektoration; den kan i alle tilfælde vidne om min interesse for Deres foretagende, — et foretagende, hvortil jeg ønsker Dem al lykke!

Med udmærket højagtelse
A. D. Jørgensen.

313.

Til Pastor Ludvig Hertel.

7. September 1895.

Hvad De siger om Kristian den 8. glæder mig meget, da jeg, hvis De har Ret, har opnaaet, hvad jeg vilde.¹⁾ Dommen om en enkelt Regeringshandling er jo aaben; jeg har ikke det mindste imod, at man laster Manden, det gør jeg selv paa sine Steder; vi skal kun først have et fast Grundlag for Opfattelsen af ham. Var han en »kronet Komediant«, eller var han en alvorlig dansk Mand? Hic Rhodos, hic salta! — Er det lykkedes at faa dette afgjort, da for mig gerne; men det gaar nu som den Gang; det ene lille Punkt blæses op til et Observations-taarn, hvorfra Stedets Polhøjde skal bestemmes, og overfor denne Betragtning fastholder jeg lige saa uforanderlig to Ting: 1) Kristian den 8. indfrieede 1844, hvad han havde lovet 1842. 2) Den offentlige Mening i Nord-slesvigs danske Befolkning var i det hele og store tilfreds dermed. Dette skal ikke kunne røkkes. Kommer vi saa til at debattere den helt historiske Side af Sagen, saa er jeg overbevist om, at det forholder sig saaledes, at det Punkt, der voldte Allarm, slet ikke har været paaagtet under Forhandlingen. Havde Kongen fulgt det uartige Mindretal og givet det en dansk Protokol for danske Taler, samt utrykkelig ubegrænset Ret til at tale Dansk, var der i Virkeligheden ikke sket det allermindste mere i dansk Retning i Stænderne, end der var sket; dertil var det danske Mindretal for evneløst. Men var de gode Mænd gaaet til Slesvig for at stille Mindretalsforslag, saa var

man kommen videre ad en jævn, naturlig Vej. Tingen var, at Hjort-Lorenzen var en opsætsig Natur, uddannet i slet Selskab i de foregaaende Aar; denne Opsætsighed bragte han med sig som en Medgift til det danske Parti. Men — der er frit Slag.

Efterskrift. Hjort-Lorenzens Buste staar i min Stue paa en særlig Piedestal.

A. D. Jørgensen.

Trykt i Højskolebladet 1897 Sp. 1532—33.

314.

Til Pastor Ludvig Hertel.

13. September 1895.

Hvad Kristian den 8. og Bønderne angaar, da tror jeg, at De stadig misforstaar Situationen.¹⁾ Bøndernes Talsmænd har nu i 50 Aar præget vor Opfattelse af denne Konge; uimodsagt har man Gang paa Gang kaldt ham den »kronede Komediant« efter Hjort-Lorenzen.

Der er derfor saa vist ingen Grund til at skrigge op, fordi dette endelig en Gang anholdes. Jeg har villet skarpt belyse de herhen hørende Forhold og give et Kontraktindlæg²⁾ af Kendsgerninger. Hvorledes jeg til syvende og sidst opfatter Tidens Udvikling, har jeg i korte Træk sagt i mit Foredrag;³⁾ jeg mener, at begge Parter har gjort deres Gerning; i en mere udførlig Fremstilling kommer jeg først ind paa det i Tidens samlede Historie. Først derefter vil De kunne angribe min Opfattelse, ikke efter hvad jeg nu har fremlagt. Nu gælder det om at faa det faktiske frem. Overfor en Fremstilling, der tildels hviler paa, lad os sige »Unøjagtigheder«, vil jeg først have Kendsgerningerne fuldt i Hænde. — Men som sagt, min Opfattelse af den hele Udvikling foreligger jo endnu slet ikke i Sammenhæng.

Skaus Brev har jeg meddelt for at karakterisere Personen fra en Side, som forlængst har været alle bekendt.⁴⁾

Det taabelige i hele Positionen Juni 1844, særlig Frasen om, at Dansk kunde blive forbudt paa Skamling, behøver jeg ikke at karakterisere for Dem. Naar Slesvig-Holsternerne fremkom med lignende Ting, kaldte vi det skammelige Fordrejelse af de virkelige Forhold. Hvorfor skal vi ikke nu ryste dette af os? Hvad den Nar for Resten har ment med sine tragiske Udbrud, forekommer mig at være temmelig ligegyldigt.

A. D. Jørgensen.

Trykt i Højskolebladet 1897, S. 1533—34.

315.

Til Forfatterinden Fru Magdalene Thoresen.

København, 16. Januar 1896.

Højtærede fru Thoresen! — Hermed sender jeg Dem hele samlingen af Deres breve til fru Heiberg, for at De selv kan løbe dem igennem i ro. Jeg skal da om nogen tid tillade mig at komme til Dem for at høre Deres bestemmelse, som De helt må tage efter bedste ønske. De kan *beholde* brevene, *tilintetgøre* eller *bevare* dem, give mig dem personlig eller give dem til arkivet, med eller uden forbehold — således at de f. e. først bliver tilgængelige efter visse år o. s. v. Jeg behøver vel ikke at forsikre Dem, at jeg ikke har ansét mig for berettiget til at læse dem, selv om jeg ved udgivelsen af »Erindringerne« flygtig gennemløb et og andet for at se, om det indeholdt faktiske ting, som kunde tjene til oplysning af fru Heibergs fortælling. Nu vilde jeg ikke være i stand til at sige, hvad Deres brevveksling har drejet sig om, selv om jeg kunde redde mit liv ved det; kun tror jeg at erindre, at der var tale om rivninger med Bjørnsons.

Med udmærket højagtelse

A. D. Jørgensen.

Da brevene vejer over et halvt pund, må jeg dele dem i to læg.

Til Pastor L. B. Povlsen, Boulund.

Lindevej, 8. Februar 1896.

Kære L. B. Povlsen! — . . . Det var da dejligt, at valget i Gråsten gik så godt.¹⁾ De må nok sige, at forholdet til H. P. er det mørke punkt i Jessens liv; det er snart sagt et mørkt punkt i danskhedens sag i Sønderjylland. For mig er Jessen en i højeste grad usympatetisk personlighed; jeg må tvinge mig, når jeg dog villig anerkender hans betydelige evner og på sin vis opofrende virksomhed.

Hvad H. P. Hanssens stilling angår, da vilde jeg ønske, at han kunde skilles fra »Hejmdal«; han er ikke skabt til redaktør, og en folkerepræsentant bør aldrig være redaktør tillige. I den ene egenskab skal han kunne tie, i den anden skal han tale. Kan da denne lejlighed ikke benyttes til at frigøre ham fra bladet? Kan Lebæk ikke købe det? En anden redaktør kunde vel også lettere genoprette et godt forhold til »Danevirke«, muligvis endog til »Flensborg Avis« og derved hæve bladet. Som det nu er, er det en stadig fare for alle.

Med hensyn til det kirkelige liv tror jeg ikke De skal nære bekymringer. Kunde De komme op og komme frem i en død tid, så må vel andre nu komme op, da der er så meget mere liv på alle områder. Men der skal jo gå en tid, før det kommer for lyset.

Det gjorde mig meget ondt at se, at De har haft en stor familiesorg. Vi står så værgeløse overfor den slags tilskikkelser og har kun den trøst, at Vorherre vel har haft sine særlige formål dermed. En ung moders død er noget nær det tungeste.

Jeg blev afbrudt af Kruse, som så indenfor, og med hvem jeg fik en omgang i anledning af Jessen; han vil jo gerne tage hans parti, som det forekommer mig ud over det rimelige. Han beder mig hilse!

Jeg håber nu, vi skal ses til foråret og have glæde af
vort møde! Hils gode venner og lev vell!

Deres

A. D. Jørgensen.

317.

Til Rigsarkivar, Dr. jur. V. A. Secher.

27. Februar 1896.

Hr. Provinsarkivar, Dr. V. A. Secher. — Efter nu nærmere at have overvejet de krav og påstande, som De igår så uventet fremsatte vedrørende assistentspørgsmålet, og efterat have drøftet sagen, der forekommer mig at have vidtrækkende konsekvenser, med begge arkivarerne, har jeg taget følgende bestemmelse.¹⁾

Der vil ikke kunne være tale om at fravige, hvad der i den offentliggjorte kundgørelse er fastsat om den assistentplads, der nu skal besættes; den pågældende vil altså komme til indtil 1. April 1897 at fungere i København for derefter at tiltræde sin endelige plads i Viborg. Den, der nu bliver valgt hertil, har en utvivlsom ret både til den fastsatte løn og den med ansættelsen følgende anciennitet, da han jo ved min indstilling betegnes som den i øjeblikket mest kvalificerede ansøger, et forhold, som ikke vilde være bleven forandret, i fald kand. Heiberg havde søgt pladsen.²⁾ — Deres og Saxilds udtalelser om ham vilde have gjort hans ansættelse umulig.

Hvad angår Deres påstand på en ret for provinsarkivet i København til at få en assistent med en ikke ringere anciennitet end det i Viborg, da er den mig endnu lige så gådefuld i dette øjeblik, som da De fremsatte den, og jeg kan tilføje, at heller ikke arkivarerne har formået at få mening i den. Det tilfælde er jo gentagne gange forekommet, at hovedarkivets 2. afdeling har fået en assistent, om hvilken det var givet, at han senere vilde overgå til 1. afdeling, hvoraf det da atter fulgte, at 2. afd[eling] vilde få en varig assistent med yngre ancienni-

tet, uden at nogen nogensinde har tænkt på, at der her ved tilføjes nogen af afdelingerne en uret; jeg kan tilføje, at begge arkivarerne med forbavselse hørte Deres påstand om, at arkivar Kringelbach i den anledning skulde have ytret uvilje mod således at overtage den første oplæring af en vordende funktionær.

Det er en selvfølge, at der ikke nu foretages nogen forandring af aftalen med kand. Heiberg e. l. før ministeriets resolution om ansættelsen foreligger.

I Almindelighed skal jeg endnu tilføje, at jeg hverken personlig eller for min stillings skyld, hverken formelt eller reelt kan give afkaldt på den rigsarkivaren tilkommende ret at tage bestemmelse om, hvor arkivets assistenter til enhver tid skal anvendes, selvfølgelig indenfor de grænser, som drages af hensynet til de pågældende selv eller de ved deres ansættelse truffene aftaler.

A. D. Jørgensen.

318.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Lindevej, 1. Marts 1896.

Kære H. P. Hanssen! — Deres første brev var en beskrik, men det andet, som jeg i dette øjeblik modtager, bøder ikke så lidt på det for den nationale sags vedkommende, medens det er nok så slemt for Hans Lassens eftermæle.¹⁾

Hvad der i almindelighed kan siges om sagen ligger jo lige for, og jeg skal ikke spille tid derpå. Først iaftes blev det bekendt her og på dem, jeg tilfældig talte med, gjorde det et stærkt nedslående indtryk; Nellemann, som jeg straks fortalte det efter Deres brev, var også meget betaget.

Men Deres andet brev giver jo udsigt til at genoprette nederlaget. Naturligvis må det skjules, at skaden er så gammel; kun modstanderne må fremdrage dette, fra

dansk side bliver det værre, jo ældre det er. Overfor de danske Alsinger må det derimod stærkt fremhæves, at dette netop pålægger dem en stor forpligtelse for deres blinde, til sine tider fanatiske tillid til H[ans] L[assen]. — Under den store konflikt med Junggreen har han jo alt været en uhæderlig mand, og at han dengang brød sit ord får nu en anden og mere ondartet betydning. Kan det gå op for de ledende mænd på Als, at de har pådraget sig et medansvar, især overfor den nationale sag, ved at bære denne mand så stærkt frem uden at have forvissnet sig om hans borgerlige uplettethed, så må de nu lægge sig stærkt i selen for at bøde derpå, helst til at udslette det. Kunde dette ske, da kan ulykken vendes til det gode og blive til oprejsning for os, da det vistnok er uden side-stykke, at man på et sådant grundlag gør noget gennemgribende for at redde partiet. Det vilde ikke blot være et uvurderligt gode for Sønderjylland og danskheden ind over fastlandet, hvor der jo fra tidligere tider er nogen skinsyge på Als, som nu let kunde komme frem som skadefryd, — men det vilde også være velgørende her i Kongeriget. Her er det nemlig desværre et *stort* nederlag, at et sådant navn falder. Kryger og Johannsen har ikke været uangribelige i andre henseender, kun Junggreen står aldeles pletfri for alles bevidsthed. Kunde man imod den nyeste ulykke sætte den kendsgerning, at Alsingerne klarede den sag, vilde ikke blot det værste indtryk fortage sig, men man vilde overalt, hvor viljen er god, kunne henvise til et storslået bevis på sammenhold, der ikke vilde forfejle sin virkning både overfor venner og modstandere.

Jeg beklager i høj grad den stakkels Reimers, men også Dem, kære ven, der skal bringe alt dette i lave. Der lægges til visse alt for meget på Dem, og det må for fremtiden blive anderledes. Men dette må først og fremmest klares. Hele Als og Sundeved må på benene, de har et stort og tungt ansvar for den danske sag, både her og der, og de har det i deres hånd, om den skal blive til

fordærvelse og forargelse eller vendes til noget forholdsvis godt!

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

319.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Lindevej, 5. Marts 1896.

Kære H. P. Hanssen! — Af Ritzaus telegram ser jeg, at det foreløbig er lykkedes at få Lysabildsagen bragt til privat afløsning.¹⁾ Det er en god gerning, De der har gjort, og jeg håber, at det vil gøre god virkning herovre. Der er nemlig stor opmærksomhed rettet på den her, der tales om det overalt, og der skal noget til for at genoprette tilliden. Deres velyndere her, der arbejder hånd i hånd med Jessen til at svække Deres stilling overfor en meget stor del af Sønderjydernes venner, i alle tilfælde alt, hvad der er højre, har jo atter grebet dette spørgsmål til at gøre Dem en bjørnetjeneste. »Social-Demokraten« vælter skarnbøtter over højre i Sønderjylland og siger, at det nok skal komme i en anden gænge med Dem, — og fremhæver så Ottosens mening om det samme. Vi havde møde hos Nellemann igår, og det var ikke langt fra, at det her kunde være kommet til sammenstød med O[ttosen], der på sin udfordrende måde forsvarede dette standpunkt og påstod, at det ikke var at angribe den danske sag i Sønderjylland, når man væltede sig ud over højre derovre. Formelt er dette jo rigtig, men i realiteten vilde det dog se noget broget ud, hvis man vilde gennemføre det; en anden gang kunde jo turen komme til en venstremand, og så var der jo nok ikke flere, der kunde siges at repræsentere »sagen«. O[ttosen] er og bliver dog i første linje partimand, og vor nationale sag må finde sig i at være nr. 2. Hvis han ikke samtidig var en så ihærdig »streber«, vilde vi vistnok komme til at høre adskiligt mere af den slags.

Selvfølgelig bruger visse blade Hans Lassens navn på deres store reklameplakater i vinduerne. Jeg må tilstå, at det for mig bliver mere og mere gådefuldt, hvorledes dette har kunnet gå i 25 år, og H[ans] L[assen] forekommer mig at måtte have været en overordenlig simpel karakter. Han har jo med fuld bevidsthed forrådt den sag, han trængte sig frem til at tjene. Dog nok herom.

Der var på mødet igår meningsforskel om, hvor vidt vi burde opsætte vort møde til efteråret. Kruse udtalte det først, Høffding og især papirhandler Petersen var af samme mening, Nellemann derimod frygtede snarere, at det vilde se ilde ud. Vi besluttede underhånden at spørge Dem, for at De kunde tale med Reimers, eller hvem De ellers mener. Jeg for min del véd ikke, hvad jeg skal sige. Hvis sagen kommer for *øvrigheden*, mener jeg bestemt, at vi *ikke* bør holde møde nu; men da det ikke synes at blive tilfældet, er der vel igrunden intet i vejen. På vore medlemmer her kunde det jo let gøre indtryk af, at vi troede, at selve sagen var forringet ved det skete, hvad vi jo ikke kan indrømme. Også Vesterboerne vilde vel let sige, at vi gør dem uret ved at tillægge dette så stor betydning. Høffding gik også fuldstændig ind på, at De måtte have afgørelsen, og at modsatte opfattelser kunde gøres gældende. Vil De nu tænke over det og sige Deres mening. . . .

Med venlig hilsen Deres

A. D. Jørgensen.

320.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Lindevej, 11. Marts 1896.

Kære H. P. Hanssen! — Tak for Deres meddelelser. Hvad De skriver om Deres overanstrengelse overraskede mig egenlig ikke, men gjorde mig dog meget betænkelig. De har vist ikke i Deres umiddelbare bekendtskabskreds

set følgerne af åndelig overanstrengelse, ellers vilde De dog nok tage det noget alvorligere. Først og fremmest for Deres egen og Deres families skyld, men dernæst i højeste grad for vor fælles sags skyld bør De i tide tage reb i sejlene. I Deres alder kan man jo byde sin krop og sit hoved meget, men der kan slides så meget på det, at man ældes før tiden eller helt går til grunde ved det. Jeg har set sørgelige eksempler på det. Tømmermester Kayser havde en broder, professor i statsvidenskab; han vilde absolut ikke høre tale om at skåne sig. Da han selv oprindeligt var en fremragende læge og ugift, kunde ingen lægge bånd på ham. Han fik så et pludseligt tilfælde af afmattelse og kom sig aldrig mere. I de sidste år var han en stakkel. Broderen, tømmermesteren, tog sig dette til advarsel og lagde noget bånd på sin travlhed; han levede jo da også længe, men der var dog i adskillige år en stærk lammelse over hans gerning. . . .

Hvad nu Dem angår, da véd jeg det også fra andre sider, at De er *for* meget på færde, og det er ikke frit for, at det mærkes på et og andet i Deres gerning; det ene træder hindrende i vejen for det andet, og De bliver adspredt og svækket.

Man skal altid tage en alvorlig sag alvorligt og ikke skyde bekymringen fra sig til en anden dag. De bør tage dette for til samlet overvejelse. Hør nu et foreløbigt råd.

Først og fremmest *hvile*. Så snart De bliver søvnløs om aftenen og må ligge i timer, før De falder i søvn, er det galt. Sørg altså for, at De i ethvert tilfælde kommer i seng i god tid, selv om De ikke sover, da den tid, som stjæles fra søvnen om aftenen, er den kostbareste.

Dernæst må De sørge for i det mindste én gang om ugen at være helt fri en dag eller det meste af en dag. Denne skal De tilbringe med en legemlig adspredelse, en god fodtur med ligegyldig samtale, helst på jagt og fiskeri. Monrad i Flensborg holdt sig oppe hermed. Han arbejdede svært (og tungt), og han var til sin tid svag og syntes at have ringe udsigt til at leve; da jeg gik i skole, lå

han hårdt angrebet og måtte derefter gøre en rejse. Men han gjorde det så til en ufravigelig regel at tage sig fri en dag om ugen (foruden søndagen, som jo tildels altid bliver en hviledag). Han gik så på jagt med de Frøslev bønder eller helt nede ved Treja, hvor han tilsidst havde jagtdistrikt. Ellers gik han en lang tur, ikke selvfølgelig med legemlig overanstængelse, men drivende og med forsæt uvirksom; eller han arbejdede lidt i haven m. m. Det gælder om en sådan dag helt at kunne slå forretningerne af hovedet. De har jo børnene og kan sysselsætte Dem med dem, eller gå med Hovgård o. l. (!) gør en rotur, få Deres kone med ud i Hjelm.¹⁾ Og så skal De sørge for ekstra god forplejning, spise æg og havregrød om morgenen.

Det er min oprigtige mening, at dette ikke blot er ønskeligt, men nødvendigt, og at De gør ilde i ikke itide at være alvorlig betænkt derpå.

Deres

A. D. Jørgensen.

I dette øjeblik får jeg brev fra min broder, der har haft en lignende tanke som jeg: at det må fuldt ud klares på Als.

321.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Lindevej, 2. April 1896.

Kære H. P. Hanssen! — Til lykke til valget!¹⁾ en foreløbig lykønskning håber jeg, De har fået fra Clausen efter bemyndigelse fra mødet hos Nellesmann, hvor vi netop var samlede.

Lysabildsagen ser jo nu ret lovende ud, i alle tilfælde bliver skaden da holdt inden [for] det uundgåelige. Alligevel var det jo et sørgeligt stød, og det har virket hist og her iblandt os. Morten Eskesen var jo kort efter på Als, og han tager denne sag som enhver anden på sin ejendom-

melige sunde, fortrøstningsfulde måde, der altid virker velgørende. . . .

Kan De huske, at vi engang talte om navnet »Nørremølle«, og at jeg holdt på, at man i jydsk ikke kendte denne form, det må hedde Nør-mølle. Nu har jeg fået forklaringen af vor jordebog fra 1535; der hedder den nemlig: »Nora mølle«, d. e. Nør-å-mølle; det er dette, som er blevet til Nør-e-mølle, en ganske regelmæssig lydovergang. Møllen står for resten her med en afgift til kongen af 13¹/₂ ørtug malt, hver ørtug byg og malt var 12 skæpper.

Jeg håber, De har lagt Dem mine formaninger på hjerte om at sørge for friluftsliv og hviletid. — Gid De nu som landdagsmand må få lejlighed til at opleve lykkelige dage i udviklingen af Tysklands forhold. Der forestår vistnok store forandringer, både der og i den øvrige verden. Men i hvilken retning vil de gå? Vi må gå ud fra, at det i alle tilfælde er af betydning, at vi er årvågne!

Venlig hilsen Deres

A. D. J.

322.

Til Forfatteren Frederik Barfod.

Lindevej, 6. April 1896.

Kære hr. Barfod! — Til lykke til fødselsdagen imorgen!¹⁾ Jeg har i anledning af dagen læst, hvad jeg skrev om Dem, da De blev 70 år, og finder lidt eller intet at tilføje;²⁾ derimod vel at gentage: en hjertelig tak for hvad De har været for mig og så mange andre i vor ungdom! De har nu lagt 3 lustra til de 14, men endda ikke nået Werlauff og Grundtvig, der begge var nær ved at tage det 18. lustrum med. Mellem dem er Deres plads!

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Til Højskoleforstander Ludvig Schrøder.

Lindevej, 18. April 1896.

Kære L. Schrøder! — Deres sidste brev har ligget på mit bord i adskillige uger, uden at jeg er kommen til at besvare det. Det var om Viborg arkiv, og som De har set, var Deres udtalelser om Mouritzen uden frugt. Tingen var den, at vi *skulde* have en historisk kandidat, og dette hensyn gjorde, at af c. 25 kun to kom under overvejelse.¹⁾ Siden min indstilling om Didrik Johansen blev stiltiende forbigået, er jeg bleven forsigtig.²⁾

Det, der idag giver mig pennen i hånd, er forresten en udtalelse i Deres stykke om Flor (hvis nye oplysninger jeg forresten påskønner).³⁾ Det er sagt mange gange, at han skulde have talt til Fr[ederik] 6. om danskheden i Sønderjylland, og De kan nok tænke, at jeg har været på spor efter kilden, især da jeg selv har fremsat det (Biogr. leksikon V, 213). Men jeg kan ingen hjemmel finde for denne opgivelse, og andet taler direkte derimod. Jeg må antage, at Flor i dette som i andet i årenes løb har tabt de rette tidsbestemmelser.

Tingen er den, at han i *Maj 1829* henvender sig til kongen og O. Moltke om den danske undervisning i (alle) de lærde skoler i hertugdømmerne, der var påbudt 1814; det er dette påbud, han vil have efterlevet for embedsmændenes skyld. Deraf kom et kongl. reskript til kancelliet og skrivelse fra dette til avtoriteterne derovre. Man indrømmede nødvendigheden af dansk, men påstod i det hele, at det lærtes ret godt på et par holstenske skoler nær. Tidligere gik det bedre i Kiel, da Flors formand havde givet timer i d[ansk]; vilde han gøre det samme, vilde det gavne sagen mere end hans kontrol o. s. v. Det var utilbørligt, at en ung lektor vilde kunne hindre universitetet i at optage som studenter, hvem det vilde; mange »landeskinder« gik i skole i Lübeck — og burde dog

kunne komme til landets universitet. Kundskab i dansk krævedes først ved *afgangen* eller efter *afgangen*, før embedssøgningen, det var en anmasselse af lektoren, at han vilde sætte det som betingelse for adgang. At attestationen for tilbørlig færdighed i dansk skulde fratages de højeste embedsmænd og gives en ung lektor, fandt man fremgået af en mærkelig arrogance. Sagen sattes atter i bevægelse ved reskript af Juli [18]30, men blev da vel sagtens glemt under de politiske begivenheder. (Allen har noget af dette i sin sproghistorie).⁴⁾

Et reskript af 3. Februar [18]29 om dansk i de nordslesvigske købstæders borgerskoler stammede ikke fra Flor, men fra en indberetning af Abrahamsen.

Så vidt jeg kan se, er Flors bestræbelse udelukkende en genoptagelse af den ældre, tildels uheldige danisering af hertugdømmerne, under hvilken Fr[ederik] 6. efter 1806 vilde egalisere hele monarkiet. Den danske nationalitet i Nordslesvig og dens *ret* kom slet ikke i betragtning herved. Dette var en *moderne* tanke, og til den er *Paulsen* fader, ikke Flor. Det vil sige, hvad den praktiske virksomhed angår; videnskabeligt og rent teoretisk var det jo forlængst drøftet.

At Flor 1827 skulde have advaret mod separatistiske tendenser, som De udtaler, kan sikkert slet ikke være tilfældet; thi sådanne næredes, såvidt man kan se, ikke af nogen. Holstenerne var alt for gode regnemestre til at ønske noget andet herskab end det, de havde.

Iøvrigt vil jeg dog henlede Deres opmærksomhed på Flors breve til den såkaldte »syvstjerne«, især fra Rødingtiden;⁵⁾ de giver et særdeles trist billed af hans forhold til bønderne og deres førere. — Undskyld disse bemærkninger, der jo kun fremkommer aldeles parentetisk og ikke er mere rettede mod Deres end mod min egen fremstilling.

Venlig hilsen til Deres hustru!

A. D. Jørgensen.

Til Rigsdaysmand H. P. Hanssen.

Lindevej, 20. April 1896.

Kære H. P. Hanssen! — Tak for brevet, der var meget oplysende om Deres stilling, som den nu er i første øjeblik. Det hele ser jo ret tiltalende ud, og der er ingen tvivl om, at De vil drage langt mere nytte af de hjælpemidler, som findes i Berlin, end Deres formænd har kunnet. Det vil vel også blive en hviletid på en vis måde, og De kommer lidt ud af vrævlet og al den smålighed, som let ophober sig i de små forhold.

Deres fortrøstningsfulde udtalelser om Deres befindende har glædet mig meget, men jeg tror dog, at De bør beholde denne sag i minde. At De af og til er overbebyrdet, derom synes alle at være enige, og folk, som mener det overordenlig godt med Dem, har til forskellige tider talt til mig om sagen; ikke blot Clausen, der næppe har noget skarpt blik derfor, men også f. ex. Povlsen, L. Schrøder o. a., som nok véd, hvad arbejde er. De må huske på, at man kan meget i 30 års alderen, men det glider på hjernen. Forsøm derfor ikke at afbryde arbejdet til regelmæssige tider. . . .

Deres

A. D. Jørgensen.

Til Højskoleforstander Christoffer Bågå.

Lindevej, 25. Maj 1896.

Kære Bågå! — Til lykke til dagen i morgen; gid dagen måtte blive lys og glad og varsle lyse og glade år i fremtiden!*)

Og lad mig samtidig takke Dem for mangen indholdsrig time, endnu mere for det stærke helstøbte indtryk, jeg har modtaget af Deres personlighed. Det har mere, end

De måske tænker, bidraget til at grundfæste min tillid til højskolens arbejde til en tid, da jeg havde så ringe lejlighed til at samle personlige erfaringer, og da modsatte tegn ofte stod overfor hinanden. Tak også, fordi De med usvækket interesse har fulgt mig i mine bestræbelser for at genoplive fædrenes minde, — nu da jeg står ved »begyndelsen på enden« og føler hele vægten af den uvilje, som kan ramme den, der kommer på tværs af strømmen, skønner jeg dobbelt på de velvillige från fordna dagar.

Vil De bringe sølvbruden min hjerteligste hilsen og de bedste ønsker for fremtiden!

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Efter Afskrift i Prof. Hans Orlriks Samlinger.

326.

Til Dr. phil. Georg Brandes.

Lindevej, 10. Juni 1896.

Højtærede hr. dr. Brandes! — Idet jeg slutter læsningen af Deres værk om Shakespeare — det er læst uno tenore i få dage — føler jeg trang til at sende Dem en hjertelig tak for dette udmærkede arbejde, både for den store nydelse, det har beredt mig personlig som læser, og for den varige berigelse, det vil være for vor litteratur. Jeg har i Deres bog ikke blot beundret den rige ånd, men også følt den mest levende sympati for det varme hjertelag og den dybe harme, hele den omfattende og usammensatte medfølelse for menneskelivets kår, som er nedlagt i den.

Måske vil De hertil bemærke, at dette og meget andet og bedre alt er sagt Dem fra mange sider; at jeg udtaler det er da også mere for min egen skyld end for Deres. Jeg vilde nødig regnes blandt de helt utaknemmelige,

hvor noget betydeligt bydes, og den personlighed, som udtaler sig i Deres værk, kan næppe være helt ligegyldig for den intellektuelle glæde at vide sig forstået også af fjernere stående samtidige.

Med udmærket højagtelse

A. D. Jørgensen.

327.

Til Højskoleforstander Ludvig Schrøder.

Lindevej, 31. Juli 1896.

Kære L. Schrøder! — Desværre fik jeg først igår Deres brev af 13. om lærermødet i Askov i disse dage;¹⁾ vi har nemlig alle været i Båstad, netop fra d. 15. — Som De kan vide, interesserede det mig meget at høre noget nærmere om dette møde, som iøvrigt frøken Kruse havde fortalt mig om, med beklagelse over, at hun ikke kunde deltage. Skulde jeg have været med som snyltegæst, vilde det jo have været for min egen skyld, og jeg vilde have sat megen pris på at lære forskellige af de nævnte personer at kende, særlig min korrespondent og gode ven prof[essor] H. Hjärne, som jeg aldrig har set. Nu er det jo imidlertid for sent; arkivet åbner imorgen, idag skal vi have dets pengesager (med anvisninger m. m.) i orden, og så går møllen.

Venlig hilsen og tak for indbydelsen, også på min hustrus vegne. Jeg venter hende og børnene imorgen, så er vor ferie forbi. Af »Højskolebladet« ser jeg med forbavselse, at jeg vil tale i Kolding d. 9. Sept[ember]. — Efter min mening havde jeg sagt til Morten Eskesen, at jeg ikke kom i år. Men skal det være, så lad det være.

Hils alle gode venner!

Deres

A. D. Jørgensen.

Til Højskoleforstander Christoffer Bågå.

Lindevej, 29. November 1896.

Kære Bågå! — Da jeg ikke så Dem under Deres sidste ophold, og sagen desuden ikke endnu den gang var afgjort, vil jeg dog fortælle Dem, hvorledes det gik. . . .¹⁾

Jeg er nu i min historie nået til tiden 1849—51, grundloven og de diplomatiske forhandlinger, der førte til 28. Januar 1852, sprogordningen i Sønderjylland osv. kilden til hele den følgende tid.²⁾ Jeg har fortrinlige kilder til denne tid, optegnelser og breve fra og om de agerende mænd, og hele forløbet af disse spørgsmåls drøftelse og løsning ligger nu klart for mig. Men hvad vil samtiden sige?

Jeg begynder at længes efter at blive færdig og få manuskript[et] lagt til rette på et sikkert sted. Thi at gøre rede for denne tid opfatter jeg som et personligt kald; man vil engang få bedre betingelser til at løse denne opgave, men de betingelser, jeg har, vil aldrig mere forenes på én hånd. Det var tanken om at finde rede i »grunden til Danmarks ulykke«, som til sin tid drev mig til historien, derfor er løsningen af denne opgave mit sidste hverv i dansk histories tjeneste. Når jeg har fuldført dette,

»da jager jeg til vilden stod min gode ganger grå,
den hest, som mig har båret, skal ingen sidde på.«

Det vilde stod, det er de tanker og sysler, som optog mig i min første ungdom, og som jeg aldrig har holdt op at elske og længes tilbage til. Når dette er tilendebragt, tror jeg, at jeg har arbejdet pro virili i vort lands historie, — og de unge længes jo efter at få mig tilside.

Hils Deres hustru og Nørregårds!

Deres

A. D. Jørgensen.

Efter Afskrift i Prof. Hans Olriks Samlinger.

Til Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

udat. [1896].

Kære H. P. H.! — I en fart kun dette.¹⁾ Heldigvis var ob[erst]l[øjtnant] Axel Larsen netop her i byen, da Deres brev kom. Vi satte os straks i bevægelse, og idag har vi indgivet skriftlig andragende til overbestyrelsen for våbenbrødrene om Reimers' udnævnelse. Formanden general Freiesleben er ikke uden betænkeligheder, da man har været imod Hoyer Møllers udnævnelse. Vi (d. e. Larsen) virker nu på andre medlemmer, og vi antager nok, det går.

En landsoldat i sølv er ikke at få, ej heller noget lignende. Vi har da bestilt et sølvhorn, på hvis låg en fritstående landsoldat; omkring det tykke sted graveres Dybbøl mølle efter et fotografi, jeg engang fik af Dem, med hele rækken af småhuse, deriblandt et nydeligt lille husmandshus. Bøgeløv bliver grundmotivet i udstyrelsen (i forbindelse med soldatens bøgekvist). Foran en fritstående løve med et skjold, hvorpå indskrift. Hvad skal denne indeholde? F. eks. »Danebrogsmand J. P. Reimers fra danske Mænd i Als og Sundeved?« eller »Vælgerforeningens Formand J. P. Reimers D. M.« o. s v. Skal der et sprikvort med? F. eks. »Slutter Kreds og står fast, alle danske Mænd!« Tegningen opsættes idag og skal kritiseres iaften; Thiset i rigsarkivet, der er særlig våbenkyndig, deltager. Skriv helst omgående!

Deres

J.

Til kgl. Skuespiller Emil Poulsen.

15. Januar 1897.

Kære hr. Poulsen! — Efter igen at have set »Købmanden« kan jeg ikke tilbageholde et udtryk for min tak og,

rent ud sagt, beundring for Deres spil. Skade at ikke hele England kan være vidne hertil!

Det var ikke andet, jeg vilde sige.

Deres

A. D. Jørgensen.

331.

Til Kammerherre F. Meldahl.

20. Januar 1897.

Højtærede hr. kammerherre! — Idet jeg sender Dem en hjertelig tak for det stolte værk, som De har haft den godhed at betænke mig med, må jeg forløbig udtale min glæde over at se det fuldført og dermed en særdeles betydningsfuld gerning fra fortiden stillet i sit rette lys.¹⁾ Der er jo ikke tvivl om, at enevældens tidsalder efterhånden vil få sin æresoprejsning; endnu er det dog ikke rigtig velsét. Desmere må man glæde sig over hvert vægtigt bidrag, som fremkommer.

Med udmærket højagtelse

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

332.

Til Rigsdagsmand Gustav Johannsen.

Lindevej, 27. Januar 1897.

Kære Johannsen! — Med hensyn til »Sønderjydske årbøger« tror jeg ikke, at vi skal lade os afholde fra at fortsætte dem ved en retssag; det vilde jo være en stor triumf for Tyskerne, om de ved chikanerier kunde opnå, hvad der for dem er det *væsenlige*, at hindre fremkomsten af et dansk tidsskrift.¹⁾ Det forekommer mig derfor rettest nu at tage stillingen, som den er; springe 1896 over, da det jo dog kun vil blive kludder at ville indhente det forsømte og tage fat på 1897, men under

en sådan form, at heftet ikke kan beslaglægges. I modsat fald kommer vi jo ad en omvej ind på den gamle, ellers opgivne protestpolitik, som ikke fører til noget. Kald heftet »Nordslesvigske Årbøger« og sæt foreløbig som en anmærkning, at det er [en] fortsættelse af »Sønderjydske årbøger«, men således at det ikke rammes af politiet. Når så årgangen er sluttet, ser vi, hvorledes titlen da kan formes. Det gør jo intet, om vi kom til at give det endelige bind et andet navn. At standse udgivelsen af det eneste danske tidsskrift i det danske Nordslesvig af barnagtig trods forekommer mig at være uberettiget overfor befolkningen. Da må man hellere, når galt skal være, forlægge trykningen til Kolding og så liste det ind. . . .

Venlig hilsen Din

A. D. J.

333.

Til Professor, Dr. phil. Kr. Erslev.

Lindevej, 26. Februar 1897.

Hr. prof[essor] Erslev! — Idet jeg hoslagt tilbagesender Deres svar på mine bemærkninger om 1340 m. m., kan jeg kun fastholde den bestemmelse, at hint ikke optages i samme hefte som disse.¹⁾ Vistnok kan der gives tilfælde, i hvilke en polemik ved gensidig imødekommen vil kunne afsluttes på den foreslåede måde, men efter min opfattelse har Deres angreb anslået en tone (bl. a. ved den utilbørlige sammenfiltring af en tidligere afhandling med den, hvis opfattelse De vilde bestride), som her gør dette vanskeligt. Overfor dette nye indlæg vil jeg ikke kunne nøjes med nogle afsluttende bemærkninger, men må forbeholde mig muligvis at komme nærmere ind på både de foreliggende enkeltheder og mere almindelige

synspunkter overfor de ensidigheder og mangler, der, så vidt jeg kan skønne, klæber ved Deres videnskabelige metode eller den brug, De gør af den.

Sagen må vel altså helst gå sin gang, selv om den bliver langsom. Ingen af os tror jo at kunne overbevise den anden — De kan ikke engang forstå mig —, det drejer sig derimod for os begge om at overbevise de ikke forud indtagne læsere, og for deres skyld tror jeg, det er bedst at få sagen fuldt belyst.

Med højagtelse

A. D. Jørgensen.

334.

Til Religionshistorikeren H. S. Vodskov.

Lindevej, 10. Marts 1897.

Kære hr. Vodskov! — Det var en meget glædelig overraskelse at modtage et nyt hefte af Deres værk, og lige så glædeligt at høre et par ord fra Dem personligt.¹⁾ Deres hilsen til Ida er besørget og modtaget med tak, bøgerne er ankomne og modtagne med overraskelse; de har jo i længere tid hørt til dem, jeg ikke mere vender tilbage til at sysselsætte mig med og var således glemte.

At De har haft jævnlige og store bryderier, har jeg jo nok fra tid til anden hørt, på anden tredje hånd; men jeg har troet, at De var tilstrækkelig bekendt med grunden til, at jeg ikke mere troede at kunne være Dem til nytte. Det er nu over 5 år, siden jeg sidste gang havde mine ben i Asmussens kontor eller hus, da han dengang under en samtale fornærmede mig så grovt og utilbørligt, eller rettere overfaldt mig med en så plump injurie, at jeg ikke havde noget valg. Dette har vel ikke udelukket, at jeg andensteds har truffet sammen med ham

og talt med ham i høflige former, men ud over dette kommer vi ikke mere.

Dermed er jo tillige forholdet til Deres ven Jürgensen ophørt;²⁾ jeg traf ham kun hos Asmussen, har en gang haft lejlighed til i en længere samtale på gaden at meddele ham faktum og ikke senere set ham.

At et sådant brud har sine konsekvenser, vil De let forstå. Ligesom jeg har måttet føle det i mit embedsforhold, at der bliver set på mig med andre øjne end før, således har jeg måttet undgå at kompromittere andre med mine anbefalinger. De er vist bleven underrettet derom gennem Jürgensen eller frøken Zoffmann, eller hvem det ellers kan have været, som jeg engang har bedet meddele Dem forholdet, hvis jeg ikke selv har gjort det skriftligt.³⁾

Jeg har derfor fundet det ganske naturligt, at vort brevskifte fra den tid af (omtrent) er ophørt. Blandt de ikke ret mange breve, jeg har gemt, finder jeg en samling fra Dem, 1884—92, et enkelt fra 1893. Hvis der derfor, som jeg må frygte, i Deres ytringer, som jeg må tilstå ikke at forstå rigtig, ligger en bebrejdelse mod mig for at have svigtet Dem eller at have udtalt mig mod Dem ell. lign., så er dette ikke berettiget; jeg har været overbevist om, at min bistand ikke mere vilde være Dem til gavn, muligvis til skade.

Løvrigt anerkender jeg jo fuldstændig nu som før Asmussens gode sider, hans iver for de sager, der ligger ham på sinde, og hans i grunden gode hjerte. Mod mig er dog andre følelser kommen op på en mig uforklarlig måde. Dog nok herom. Tak for den tid, da De udtalte Dem for mig om Deres geniale granskninger og gid De nu måtte få helbred, lyst og de materielle forudsætninger for at kunne bringe det vigtige værk til afslutning. Jeg må i det nye hefte beundre den samme skarpsindighed og videnskabelige bon sens, som udmærker alt, hvad De skriver. Med mange hilsener

Deres
A. D. Jørgensen.

Til Gaardejer J. N. H. Skrumsager.

30. Marts 1897.

Kære hr. Skrumsager! — Det er jo en meget kedelig, for ikke at sige sørgelig historie med Hans Højers udvisning.¹⁾ At der imidlertid herfra skulde kunne foretages noget for at afbøde dette slag, anser jeg for absolut udelukket. I anledning af skuespillernes udvisning blev den sag mere end tilstrækkelig drøftet med udenrigsministeriet; dette viste sig aldeles uimodtageligt for enhver anmodning om at gøre noget i den sag.²⁾ Og så var der den gang dog tale om danske embedsmænd, der umulig kunde have forset [sig] mod nogen loveller gjort sig »læstige«. Ingen stat, blev der dengang sagt, kan tåle indblanding i spørgsmålet om sin udvisningsret. Advokat Nellemann skrev dengang et indlæg i skuespillernes navn, men fik en skarp afvisning, som ærgrede ham ganske overordentlig.³⁾ Der er derfor sikkert intet at gøre ved denne sag her — om det kan nytte at gå til tyske autoriteter, må De jo selv kunne bedømme. Efter hvad De skriver om forholdene, forekommer det mig ikke sandsynligt.

Vi glæder os nu til at få et godt møde i Maj måned med nogen forhandling bl. a. om det spørgsmål at komme danske ejendoms køb til hjælp. Det er nu vistnok det mest brændende.

Her har vi haft foredrag af Jessen og Povlsen, de har samlet mange folk.

Venlig hilsen til Dem selv og sønner fra

Deres

A. D. Jørgensen.

Til Xylograf F. Hendriksen.

9. April 1897.

Kære hr. Hendriksen! — Nu, da jeg lykkelig er nået gennem første bog af min historie, skal min første

gerning være at sende Dem en hjertelig tak for Deres mange fortrinlige billeder til den. Jeg gik modstræbende ind på at lade min tekst illustrere, men således som det nu er sket, må jeg indrømme, at det i meget høj grad har forøget dens værdi, *uden* at vække min skinsyge.

Jeg vil ønske Dem god lykke til fortsættelsen og skal nu i et par år have lov til at glæde mig blot som nydende, hvad andre yder.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

337.

Til Nationalbankdirektør Marcus Rubin.

3. Juni 1897.

Kære hr. direktør! — Da jeg af Kringelbach hører, at De har modtaget takskrivelser fra anden side for den anmeldelse af »en god forfatters dårlige bog«, som De også har været så god at sende mig, skynder jeg mig med at indhente det forsømte.¹⁾ Når jeg ikke har gjort det tidligere, er det kun i følge slet vane, da jeg aldrig (desværre) plejer at takke (eller modtage tak) for den slags sendinger, når der ellers intet er at skrive om. Og dette, forekom det mig, var der ikke i det foreliggende tilfælde. Min bog er jo en kritik af Dem, og De replicerer, det er det hele. En debat »de principiis« vilde jo kun give udenfor stående det samme lystelige syn, som den vejfarende nyder, når han ser et par hunde (sans comparaison) løbe gøende frem og tilbage hver på sin side af et forsvarligt gitter. Vi er jo så forskellige i naturel og vel også i vor grundbetragtning af meget i den enkeltes og folkets færd, at resultatet må blive således.

Imidlertid har jeg jo al god grund til at takke Dem for den velvilje, hvormed De i det hele opfatter min forfattervirksomhed, om jeg end ikke skal nægte, at det er

mig noget pinligt således midt under arbejdet at blive vejret overfor mine medarbejdere.

Deres forbundne

A. D. Jørgensen.

338.

Til Højskoleforstander Rasmus Hansen.

Lindevej, 3. Juni 1897.

Kære kapt. Hansen! — Hjertelig tak for Deres bog om Nils Arnam, som nu ikke blot min hustru og jeg har læst med glæde, men også flere andre efter udseendet at dømme har gennemgået.¹⁾)

Jeg er jo så vant til at sysle med minderne fra hine tider, at følelserne ikke så let kommer i stærkt oprør ved at vende tilbage til dem, og dog er det så, at hver gang det kommer fra en helt ny side og i en ny forbindelse, vækkes de til live.

De har til visse gjort en god gerning ved at nedlægge Deres minder i litteraturen, således at alle kan få lyst til at gøre sig bekendt med dem; vi får ikke let for meget af det. Sokrates siger om en stor åndelig smerte, at den er som et slangebids; det er så forfærdeligt, at ingen, som har følt det, taler derom uden til dem, der selv har erfaret det; andre vilde ikke tro det. Man kan ofte tænke det samme om vore oplevelser fra 1864: hvad nytter det at tale derom til dem, der ikke selv levede med! Men det gælder ikke; vor erfaring skulde jo ikke være spildt for slægten.

Med gentagen tak og hilsen fra min hustru til Dem og Deres

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

Til Nationalbankdirektør Marcus Rubin.

Lindevej, 5. Juni 1897.

Kære hr. direktør! — Jeg håber, at det ikke vil være Dem ukært, at jeg næst at takke for Deres brev svarer, eller om ikke svarer, så ytrer et og andet i anledning af det.

Deres bog gjorde vistnok en del til, at jeg afkortede min fremstilling af den økonomiske side af samfundslivet; pladsen var knap, jeg måtte gang efter gang reducere det nedskrevne, og da Deres bog var den eneste, som jeg anså for at være en virkelig førstehånds fremstilling af tiden, så jeg jo kun kunde ekscerpere, hvor jeg kom ind på det samme, syntes jeg snarest det var flovt at tage mere end højst nødvendigt.

Imidlertid bærer jeg jo ansvaret for, at det er så, jeg er ikke ved Deres indvendinger bragt til at tro, at kortheden skulde været vundet på væsenlig anden måde. Jeg havde den opgave at skrive historie; men nød og økonomisk vande er til alle tider ens, og enhver læser véd besked, når dens art og omfang antydes. Derimod er det meget forskelligt, hvad der udrettes mod den, hvorledes samfundet tager den, hvorledes man efterhånden får bugt med den. Dette skal (efter min opfattelse) historien først og fremmest klare. Ligeledes: de personer bliver mindeværdige, der har udrettet noget overfor disse onder, ikke de, der blev dens offer. Deraf følger i en *historie* med nødvendighed et misforhold, om De vil, i det ydre omfang af skildringen; i »historiske studier« er det med fuld føje anderledes. Dog nok herom.

Når jeg ikke noget øjeblik har tænkt på at tage til genmæle mod Deres anmeldelse, så er grunden ingeniende den, at denne forekom mig at indtage en anden plads end andre, som jeg måske kunde tænke at imødegå. Tværtimod. Jeg har aldrig, det jeg mindes, taget til orde mod en anmeldelse. De vil naturligvis studse ved at læse

dette, men det er, så vidt jeg véd, den simple sandhed. Når jeg er bleven indviklet eller har indviklet mig i polemik, har det altid været i anledning af bestemte *kendsgerninger*, som jeg mente at burde rette, aldrig af anmelderens domme om mit arbejde. Jeg har altid spurgt mig selv: kan den læser, som vil danne sig en selvstændig mening om dette divergenspunkt, i det som alt foreligger, finde det nødvendige stof dertil? Hvor dette ikke var tilfældet, har jeg udtalt mig; hvor alt nødvendigt forelå, har jeg tiet. Muligvis har denne regel haft undtagelser, men jeg mindes det ikke.

Men m. h. t. bogen om 1814—38 er det jo så, at jeg står fuldstændig isoleret, og jeg har været aldeles på det rene med, at den måtte blive angrebet fra dobbelt front. Radikale medborgere har jo aldrig kunnet tilgive mig, at jeg hylder Goethes forkærlighed for de neptunske kræfter i modsætning til de plutoniske, og de gammel[nat]ional-liberale, hvis grundretning jeg altid har delt, og hvis personer jeg ofte har arbejdet sammen med, men hvis store grundskade jeg ligeledes har haft øje for lige siden 1864, vil umulig kunne forsones sig med min opfattelse af deres historiske gerning. Når dertil kommer min fremstilling af den slesvigholstenske bevægelses relative ret og den nordslesvigske bevægelses skrøbeligheder, der har fravristet folk, som jeg måtte sætte pris på, tårer af sorg og harme, — så vil De se, at jeg ikke har kunnet gøre regning på at tale uimodsagt (jeg forbigår det mishag, jeg har vakt på allerhøjeste sted, og som kand. Munch har forstået så snildt at tage til indtægt.¹)

De forstår jo nok, at jeg ikke beklager dette. Jeg har i mange år vidst, at jeg skulde skrive denne tids historie, og at det vilde blive omtrent, som det er blevet; det er endog min *raison d'être* som historiker, og når det er forbi, er jeg forbi som dansk historiker. Men jeg har aldrig tænkt mig det gjort under så heldige forhold, som det nu sker. Jeg *kan* ikke blive overhørt, hver indsigelse

vil bidrage til, at jeg bliver hørt. Og jeg har haft den lykke først at vinde en nogenlunde fast stilling. Til mine følelser for vore landsmænd, som De giver en så smuk og varm omtale, svarer min forvisning om, at jeg til gengæld er mangfoldige af dem personlig kær, og at jeg uden fare kan forarge og såre dem, selv der hvor der skal tid, måske lang tid til at give mig ret. Jeg siger som Tove i visen:

fuldt ilde måtte jeg kongen love
kunde jeg ej silke på jorden drage!

Bliv nu ikke ked af al den personlige snak, kære direktør! Lad os så gå hver sine veje, vi mødes dog i meget.

Deres

A. D. Jørgensen.

340.

Til Pastor Ludvig Hertel.

Lindevej, 5. Juni 1897.

Deres Tanke at tilegne mig Bogen, kan De nok vide, har glædet og rørt mig.¹⁾ »Sønderjydernes Historieskriver«, det bliver dog til Rest, naar alt andet tages fra mig. Jeg har jo ved min sidste Bog (1814—38) brudt saa at sige med alle: de radikale raser, de gamle national-liberale sørger og larmer, I »ortodoks«-nordslesvigske er misfornøjede, selv »altissimus« er vred. Alt dette kan jo være i sin Orden, men foruroliger mig ikke, da jeg er vis paa at have Fremtidens Retfærdighedsfølelse paa min Side. Men i Øjeblikket gør det somme Tider ondt. Dog skal ingen tage det fra mig, at jeg har været »Sønderjydernes Historieskriver«, og De skal have Tak for, at De har villet aflægge Vidnesbyrd derom.

A. D. Jørgensen.

Trykt i Højskolebladet 1897, Sp. 1534—36.

341.

Til Rigsdagsmand Gustav Johannsen.

København, 29. Juni 1897.

Kære Johannsen!

Vi undertegnede ønsker at sende Dig og H. P. Hanssen vor hjerteligste tak for den måde, hvorpå I har ført vor sag frem i landdagen. Særlig efterat vi har havt lejlighed til at læse forhandlingerne i den officielle landdags-tidende, må vi beundre Din parlamentariske behændighed og bravour!

Med venlig hilsen til Dig og vore fælles venner.

Carl Kruse. A. D. Jørgensen. Nellemann.

342.

Til Pastor Ludvig Hertel.

Lindevej, 17. Juli 1897.

Jeg har nu faaet Lejlighed til i Ro at læse Deres Bog indtil 1848 og vil da ikke opsætte at takke Dem hjerteligt for den og sige min Mening om denne Del, der vel er den eneste, vi kan være uenige om. Der er ingen Tvivl om, at Deres Bog jo er et ypperligt Bidrag til Tidens Historie, det bedste fra »ortodoks« Side.

Men tænk Dem nu om, hvorledes denne Historie forhen blev fortalt! Ingen Stinkpotte var for stinkende, at den jo blev kastet efter Kongens Navn; de fedeste Fraser fra Hjort-Lorenzens Breve og Skaus Bøger blev gentagne i det uendelige for at nedværdige Mindet om en dansk Konge, der mere udholdende end nogen anden Mand, Paulsen ene undtagen, havde talt Danskhedens Sag. Og hvorledes omtales han nu i Deres Bog, af Ottosen, af Rosendal (med Hensyn til Sorø)!¹⁾

Alligevel er jeg ikke tilfreds endnu. Man har endnu slet ikke villet gøre det næste Skridt, at anerkende en relativ Ret ogsaa hos Slesvig-Holstenerne. De Mænd, som talte mod Sprogskriptet (1840), hvad enten det var i

Kongens Raad eller som Embedsmænd, havde ikke saa lidt at fremføre, og den tyske Del af Monarkiet havde en Ret, som fra dansk Side blev overset og underkendt. Og videre: Der var i vore Føreres Ord og Handlinger noget saarende og æggende, noget uforstandigt, der maatte fremkalde Modstand. Blot at anse Tillisch, Criminil, Nør, Beseler o. s. v. for Banditter og underfundige Rænkesmede, gaar ikke an og bringer os ikke af Stedet til Forstaaelse af, hvad der er sket i vort Land i hine Aar.

Men er dette saa, da falder der herved atter et nyt Lys over Kongen. Det var ikke blot Svaghed og Ynkelihood, der bragte ham til at vakle i mangt et Øjeblik, men det var Følelsen af, at der var Ret og Uret paa begge Sider. Hjertet drog ham ubetinget til de danske, men Retfærdighedsfølelsen sagde ham, at der var mange Hensyn at tage ogsaa til andre berettigede Interesser.

Hele denne Side har De ladet ligge, og derfor maa jeg, trods de store og glædelige Fremskridt, anse Deres Bog for et Indlæg, ikke en historisk Dom. Jeg fandt som ung Assistent i Arkivet et Prisskrift, indsendt fra en ung Kontorist paa Bornholm i forrige Aarhundrede i Anledning af Bondespørgsmaalet. Han havde valgt til Motto et Ord af Profeterne: »Mit Folk! De, som prise dig salig, de bedrage dig.«²⁾ Dette slog stærkt ned i mig. — Det er muligt, at jeg ikke kan trænge igennem med min Opfattelse, det raader jeg ikke for; men lever jeg, og beholder jeg Evne til det, skal jeg ikke vige tilbage for at tale helt ud. Jeg er imidlertid fuldt forvisset om, at der er saa stor Sandhedskærlighed i vort Folk, at det vil slaa igennem.

Blot endnu eet, min Omtale af Deres Fader. De maa jo sigte til min Ytring S. 152.³⁾ Prinsens Brev er Gang efter Gang fremstillet som raffineret Ondskab, løgnagtigt Forsøg paa at vildlede Kongen. Jeg gør nu i faa Ord opmærksom paa, at det slet ikke er andet end Tidens Halucinationer hos andre Mænd, som man anser for saare troværdige, deriblandt Deres Fader. That is all! De an-

fører jo andre slaaende Prøver paa Tidens Stil og Tænke-
maade; men hvorfor kan Prinsen ikke nyde godt af
samme Overbærelse? Han var tvetunget, det er sandt,
men hvad var Flor?⁴) 1848 blev han Landsforræder, der
ligger hans Forbrydelse. Hvad han gjorde forhen er
længt vanskeligere at dømme; vi ved jo fra vor Samtid,
hvad Politiken gør af Menneskene.

A. D. Jørgensen.

Trykt i Højskolebladet 1897, Sp. 1559—61.

343.

Til Pastor Ludvig Hertel.

Lindevej, 23. Juli 1897.

. . . Det andet, De ikke forstaar, er, at jeg vil ind-
rømme Slesvig-Holstenerne »relativ Ret«. ¹) De paastaar,
at De ikke véd, hvad dette Ord betyder, men tager det dog
i en Række Sætninger som givet, at jeg mener simpelthen
Ret. Men dette betyder det ikke. Den absolute Ret findes
nemlig kun i det helt enkelte Forhold, medens de store
historiske Sammenstød mellem Folk eller Partier inde-
holder en Række saadanne enkelte Forhold, saa Ret og
Uret bliver blandet. . . . De vil i min alt udkomne Del af
»Danmarks Riges Historie« (1814—38) se, hvorledes jeg
har søgt at gøre Ret og Skel overfor Holsten, Ridder-
skabet og Universitetet i Kiel, saa De behøver ikke at
frygte fremtidige Overraskelser. Ligeledes har jeg alt for-
længst i »Biografisk Leksikon« (3. og 5. Bind) skrevet om
Hertugen og Nør med den Forstaaelse af en Modstand[er],
som jeg tror, danske Folk kan tilegne sig. ²) Selvfølgelig
maa dette sætte sit Præg ogsaa paa min Fremstilling af
1840—48.

Hvad Deres Heterodoksi angaar, da behøver De saa
vist ikke at frygte noget; hvad De fortæller, vil ingen i
Nordslesvig udenfor smaa Kredse, der ikke tager Ordet,
modsiges (uden maaske i Smaating). Men her kommer

jeg til Deres tredje Forargelse: Bornholmerens Motto. Den »Salighed«, der er bleven prædikeret for os, er, at vi har haft Ret, altid Ret, at vi altid har været de uskyldige lidende o. s. v. Tag for Eksempel Mørk-Hansens Bog om Sønderjyllands Kamp for Modersmaalet og se, hvorledes han forstaar at lægge den hele Historie til Rette for os, at stemple enhver Modstander som Sandhedens og Lysets Fjende. Det er som Allens Fremstilling af Bondens evindelige Martyrdom, Riegels om de absolute Konger, Barfod om de »tyske« Konger. Alt dette kan have været forklarligt for sin Tid, men naar det skal fastholdes overfor en bedre Erkendelse, da betænker jeg mig ikke paa at bruge Profetens (eller om det saa kun er Bornholmerens) Ord: »De bedrage dig«.

Dog nok om alt dette; der maatte jo skrives en Bog, hvis jeg skulde imødegaa, hvad Deres Brev fremdrager. Kun eet vil jeg nævne, fordi det dog maaske i et lykkeligt Øjeblik kunde give Dem en Fornemmelse af Berettigelsen af min Paastand, at Deres Bog er et »Indlæg« (et fortrinligt Indlæg) for det danske Parti, ikke en »historisk Dom«. Har De blandt det »Materiale«, De har optaget, benyttet *tyske* Fremstillinger? »Kieler Correspondenz-Blatt« eller den Tidsskrift- og Stridsskrift-Litteratur, der fra tysk Side kom frem i Fyrreerne? Hvad vilde De sige om den Dommer, der fældede Dom over Dem paa Grundlag af Modstandernes »Materiale« eller for at komme det politisk nærmere: Hvad vilde De have sagt om den Historiker, der skrev Estrups Historie paa Grundlag af »Politiken« eller Bergs og Hørups efter »Dagbladet«. Men *i det væsentlige* skriver De dog paa Grundlag af »Dannevirke«, medens De slet ikke har gjort den storpolitiske Kamp *udenfor* Nordslesvig til Genstand for Deres Undersøgelse.

Da jeg dog nu er kommen tilbage til Deres Bog, skal jeg dog nævne, at jeg maa forbeholde mig, naar den kommer ud og bliver omtalt, at nedlægge Indsigelse mod Deres Paastand S. 79, at jeg skulde have kaldt Patrioter-

nes Optræden 1844 »tragikomisk« m. m. De maa tillade mig at betegne denne Passus i Deres Bog som hadefuld, lige saa vist som den er i høj Grad vildledende for dem, som ikke kender mine Artikler og ikke af Dem faar opgivet andet end det Bind, hvori den findes. S. 139 betegner jeg den taabelige Tirade om, at Kongen skulde ville forbyde Dansk paa Skamling, som »tragikomisk«, og der er dog vel ikke hos Dem nogen Tvivl om, at baade den og Skaus Brev er det?^{a)} Jeg haaber, at dette vil glide ubemærket hen, men fremdrages det fra anden Side, maa jeg, som sagt, forbeholde mig en Indsigelse.

A. D. Jørgensen.

Trykt i Højskolebladet 1897, Sp. 1563—65.

344.

Til Pastor Ludvig Hertel.

Lindevej, 3. August 1897.

Jeg har nu læst Deres Bog til Ende og synes fremdeles godt om den.¹⁾ De har i den Henseende haft en lønnende Opgave ved at kunne levere noget virkeligt nyt og kaste Lys ind i hidtil lidet oplyste Egne. At komme tilbage til, hvad vi gensidig har udtalt om Tiden før 1848, er der jo ingen Anledning til. Jeg kender jo tilstrækkeligt Deres Opfattelse, da den ogsaa har været min; naar jeg nu efter 4 Aars Sysselsættelse med Tidens Historie har maattet forandre den ikke lidet, er det en Selvfølge, at jeg ikke let paavirkes af en Gentagelse, om end nok saa personlig vederhæftig, af de gamle Paastande. Alligevel har det sin Betydning atter og atter at komme tilbage til selve Fakta, og i den Henseende har Deres Bog sin ikke ringe Betydning ved, hvad den oplyser.

Det morede mig at se, i hvilken Grad Laurids Skau før sin Død fik Øjnene op for Umuligheden af at disputere med en Præst;²⁾ han skulde have været ansat ved et Provincesarkiv i et halvt Aarstid; det vilde ikke have svækket hans Billeders Farverigdom.

Hvis De nogenlunde følger med vor Dagbladslitteratur (særlig »Politiken«), vil De se, hvor aldeles naivt vi endnu behandler vor nyeste Historie. Der disputeres pro et contra Hall og Monrad omtrent som for 35 Aar siden, helt lyrisk, med uforgribelige Domme om, at det, de gjorde, enten var pinegalt eller det mest umulige. Det skrives og læses aldeles naivt, man synes ikke at have faaet et eneste nyt *positivt* Moment frem siden det tyske Riges Oprettelse. Kun et lille Glimt, Kriegers Breve fra London til Andræ, der i denne løsrevne Stilling kun beviser meget lidt, i en større Sammenhæng ganske vist meget. Karl Gjellerup synes nu at ville optræde ikke blot som »Germanernes Lærling«, men ogsaa som deres Advokat; hans Lovtaler om Bismarck er »noget af det stiveste«, som Jagd sagde, da han færdedes iblandt os.

Jeg skriver i disse Dage en Fremstilling af Ambrosius Stub.⁸⁾ De har vel ikke truffet paa noget nyt om ham.

A. D. Jørgensen.

Trykt i Højskolebladet 1897, Sp. 1567—68.

TILLÆG

I.

EN POLITISK EPISODE

Blandt A. D. Jørgensens efterladte Papirer findes et Brudstykke af et Kollegiehefte, hvori han har optegnet forskellige Meddelelser. Foruden flere Smaating, som kun har ringe Interesse, indeholder dette et større Stykke, der bærer Tittlen »En politisk Episode«. I Formen er det en Art Dagbog, men i Virkeligheden er der ikke Tale om en regelmæssig Indførelse af Dagens Hændelser. Med passende Mellemlum er en Uges eller en Maanedes Begivenheder sammenfattet til en kort Fremstilling, som derefter har faaet Datoen for den Dag, paa hvilken Redegørelsen er blevet til. Til Teksten er knyttet forskellige Breve, der alle er indheftet i Kollegieheftet.

»En politisk Episode« skildrer en Række Forhandlinger, som A. D. Jørgensen førte i Vinteren 1881—82 med det Formaal at forebygge en Sprængning af Debatteerne om Finansloven. Fra Venstres Side deltog Sofus Høgsbro i disse Diskussioner, ligesom Frede Bojzen var indviet i dem; indenfor Højrepartiet var det A. F. Krieger, der var den mest interesserede. Drøftelserne trak ud til langt hen paa Foraaret, men det tilsigtede Maal opnaaedes. Faren for et Provisorium drev over denne Gang.

I »En Redegørelse for min Udvikling og mit Forfatterskab« gav A. D. Jørgensen en kort Meddelelse om de førte Forhandlinger (S. 145—46), men det var først ved Hans Lunds Udgave af Sofus Høgsbros Brevveksling og Dagbøger II, S. 105—07, at man fik nærmere Besked om disses Indhold og Forløb. Desværre meddeler A. F. Kriegers Dagbøger intet om denne interessante politiske Mellemsag, da alle Optegnelser efter 24. Juli 1880 er tilintetgjort af Krieger selv.

10. Januar 1882.

Fredagen d. 30. Dec[ember] gik jeg til Høgsbro for at spørge ham om den nylig forelagte, men endnu ikke be-

handlede arkivlovs sandsynlige skæbne.¹⁾ Vi kom ind på den alm[indelige] politik, og jeg fremhævede stærkt for ham nødvendigheden af at søge en forståelse med Krieger, som måtte anses for kneblen i klokken.²⁾ Hans talrige indvendinger søgte jeg at slaa ned ved at fremføre en række indicier for, at K[rieger] ikke var blind for farerne ved den nuværende udvikling, ligesom han havde øje for, at det var det nationale venstre, man måtte søge at vinde for en national-konservativ politik. Denne samtale førte til, at H[øgsbro] virkelig strax efter gennem trediedmand*) henvendte sig til K[rieger] for at få sikkerhed i hænde for min opfattelses rigtighed. At dette skridt overhoved var muligt lå i, at jeg i virkeligheden længe havde forberedt noget i den retning, skønt jeg hidtil havde turdet håbe at kunne vinde enten H[øgsbro] eller K[rieger] for en tilnærmelse. I løbet af et par år var jeg jævnlig i mine samtaler med K[rieger] kommen ind på det nationale venstres stilling. Grundtvigianernes tendens og personligheder, den folkelige bevægelse i alle dens former, højskolen o. s. v., noget han fuldstændig savnede blik for og kendskab til. Min hovedtanke var stadig at vise ham, at dette parti var ideelt det national-liberales naturlige efterfølger og arvtager. Om Høgsbro havde jeg ligeledes havt lejlighed til at tale og at fjerne den sky af bagtalelse, som det efterhånden er lykkedes Ploug at indhulle ham i. Ligeledes havde jeg alt før omtalt Krieger med al den sympathi, som han fortjener, særlig for Termansen og andre venstremænd, også for Høgsbro selv.

Hvem H[øgsbro] sendte til K[rieger] ved jeg ikke, da denne gjorde det til betingelse for en samtale, at det forblev en absolut hemmelighed.**)

*) Senere Indskud: F. Bojsen.

***) I Manuskriptet stod oprindeligt: »(pastor Brandt??)«, men denne Parantes er atter overstreget og erstattet med en ny Blyantsparantes: »(Bojsen!)«.

Ugedagen efter, d. 6. Januar kom jeg hos Krieger for at spise og læse mine »fortællinger« fra 1848—63.³⁾ Kr[ieger] indledede strax en politisk samtale, der varede længere end sædvanligt. Han spurgte igen om Høgsbros personlighed, og da jeg fortalte, at jeg havde talt med ham, mente han, at jeg burde have spurgt ham om, hvilke forventninger partiet gjorde sig, og om det var klart over, i hvor høj grad det havde kompromitteret sig og sine personer? Kun Krabbe, mente han, dannede en undtagelse herfra. Bojsen, som jeg derpå nævnte, anså han for at være for lille til minister. Jeg gik især ind på kultusministeriet og holdt for, at der her måtte gøres en indrømmelse for i sandhed at vinde Grundtvigianerne. Herom talte vi en hel del. Derefter gik vi over til læsningen af fortællingerne.

Næste morgen gik jeg ind til Høgsbro for (på egen hånd) at bede ham om en meddelelse om, hvilke fordringer han og hans parti måtte stille og nære håb om at nå. Jeg fremstillede de store vanskeligheder for ham, hos Krieger, hos kongen og hos den offentlige mening i højre. Efter nogen forhandling kom vi til disse eventualiteter.

1) a) Bojsen kultus, Krabbe indenrigs (som det *bedste* og efter H[øgsbros] Mening uden grundede betæneligheder, men med indrømmelse af, at det var en upraktisk og uopnaelig fordring). b) Krabbe kultus, B[ojsen] indenrigs. 2) Kr[abbe] kultus, B[ojsen] uden portefølje. 3) K[rabbe] indenrigs, B[ojsen] uden portefølje. Dette sidste var minimum; Kr[abbe] alene var ingen tilstrækkelig garanti, da han nu var for lidt kendt som venstremand. I Bojsens tilstedeværelse i statsrådet måtte der søges en garanti for, at befolkningens krav havde en talsmand og i hans forblivende der en garanti for, at man ikke løb væk fra forudsætningen o. s. v. Vi enedes om, at jeg foreløbig skulde lade sagen hvile.

Den følgende morgen, søndag d. 8, fik jeg et par ord fra H[øgsbro], i hvilke han stadfæstede det mundlig udtalte »efter nærmere overvejelser«, hvori jeg så en antyd-

ning af, at han nu ønskede en fortsat meddelelse bragt til Kr[ieger].*) Jeg gik derfor til ham samme dags formiddag kl. 2. H[øgsbro] havde da talt med Krabbe og Bojsen og kunde stadfæste, at også de var villige til at nøjes med et minimum; det kom endog frem, at K[rabbe] var villig til at nøjes med, at B[ojsen] kom ind, B[ojsen] omvendt med, at K[rabbe] blev minister; men Høgsbro mente, at dette var for lidt og troede ikke at kunne være sikker på sit parti til senere forhandlinger og de vanskelige afgørelser af f.ex. lønningsspørgsmålet, med mindre man overfor vælgerne kunde fremholde vigtige garantier.

Han indledede derefter en samtale om konseilspræsiediet, idet åbenbart hans venner i hvad han havde berettet dem om Krieger efter mig havde givet dem den idé at søge at vinde ham for selve det nye ministerium. Han mente, at det vilde være lettere for Krabbe at underordne sig Kr[ieger] end Klein, og det vilde selvfølgelig støtte dem overordenlig i landstinget. Vi talte endel om den mulighed. Imod den stod Kriegers egen gentagne gang[e] til mig (og andre) udtalte beslutning »under ingen omstændigheder at have med det at gøre«. Men der kunde være tale om, at han kunde blive uden portefølje. H[øgsbro] ytrede ligeledes, at han ikke indså, hvorledes Kr[ieger] vilde bære sig ad med at trænge igennem med sit anslag; han antog, at han dog næppe ligefrem kunde gå til kongen. Om dette p[unkt] udtalte K[rieger] sig om fredagen, idet han til begrundelse af sin lyst til at kende venstres standp[unkt] anførte, at han ikke ret vidste, hvorledes sagen lå, »hvis han f. ex. kom til at tale med kongen om den.« —

*) Brevet fra Folketingsmand Sofus Høgsbro havde følgende Ordlyd:

Lørdag Aften, 7. Januar 1882.

Kjære Hr. Jørgensen! — Efter nærmere Overvejelse maa jeg i alt væsentligt fastholde de Betragtninger, jeg fremsatte i Formiddags, som dem, Forholdene mere end de enkelte Personer kræver, om Sagen skal faa en lykkelig Udgang.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

I den henseende beroligede jeg imidlertid H[øgsbro] med, at Kr[ieger] næppe vilde være rådvild, dersom han ellers havde fattet en beslutning. Den fra først af fremsatte tvivl om hans indflydelse i thinget frafaldt han nu, som det syntes helt. Monrad kom også på tale; H[øgsbro] mente, at han stod alt for fremmed for den folkelige sag. Endelig fortalte H[øgsbro] mig, at venstre havde havt sin opmærksomhed henvendt på Moltke-Hvidtfeldt i Paris, der ved et besøg her i landet i Svendborg skulde have udtalt sig i et stort selskab af godsejere for en besindigere politik overfor de folkelige bevægelser. Man havde tænkt sig ham som en anden A. V. Moltke.⁴⁾ Men H[øgsbro] indrømmede på min indvending, at han var for fremmed for vore forhold, og at Kr[ieger] vilde være at foretrække.

Mandag morgen d. 9. gik jeg ud til Krieger. Jeg fremstillede for ham, hvad jeg havde fået at vide, og hvorledes sagen i det hele efter min mening stod. Som minimum fastholdt jeg de to ministre, dog den ene som konsultativ statsråd. Han gjorde en del spørgsmål, men indvendte intet imod min udvikling af situationens alvorlige karakter og det mådeholdne og beføjede i den fremsatte fordring. Han forlangte dog en udtrykkelig forsikring om, at hverken Holstein-Ledreborg eller Høgsbro tænkte på at komme ind i statsrådet. Spørgsmålet om konseilspræsident berørte jeg ikke, da det var mig uvedkommende, og der ingen naturlig lejlighed frembød sig. Efter at have hørt på min fremstilling og pointeret, at det jo selvfølgelig var mig personlig, som til eget brug havde skaffet mig disse oplysninger, gik han over til et andet emne.

Tirsdag morgen (idag) endelig var jeg hos Høgsbro for at fortælle, hvad jeg havde gjort og sagt, verificerede derved til overflod min fremstillings rigtighed og bad ham herefter anse mig som »gået ud af sagaen«, fortie min del i sagen, frem for alt i mulige forhandlinger med Krieger. Han havde omtalt mig for Bojsen; jeg bad ham derfor opfordre denne til tavshed. Dermed er denne episode afsluttet for mit vedkommende.

Hosføjede brev fik jeg fra Krieger torsdag eftermiddag,*) det er altså skrevet samme dags (12.) morgen, før K[rieger] er gaaet i tinget, hvor han s[amme] dag talte mod Estrups toldforslag.⁵⁾ Jeg har selvfølgelig ikke talt til nogen om dets indhold. Idag d. 14. svarede jeg på det i en efterskrift til et forretningsbrev (bygningskommissionssag) følgende:

«Deres udtalelse i anledning af mine meddelelser i mandags har jeg selvfølgelig modtaget med megen påskønnelse og tak for den deri udtrykte personlige tillid. At jeg imidlertid som stående udenfor de politiske partier med alle mine interesser i de nationale opgaver ikke kan tillægge vanskelighederne ved at komme ud af den nærværende udvikling den samme betydning som politikere af faget, er vel naturligt. For mig står det således, at denne indebærer ikke blot en politisk *obstruktion*, men også en national *destruktion*.

22. Januar.

Igår var jeg hos Krieger (som sædvanlig fra 4^{1/2}—10^{1/2}, alene). Vi læste 1864 (mit første udkast), og jeg fik forskellige værdifulde oplysninger, deribl[andt] omtrent fuldt rede på London-konferencen.

M. h. t. politik var Kr[ieger] meget uforbeholden. Han dolerede stærkt over forkastelsen af Ingerslevs valg og så deri et eklatant bevis på, at der intet var at udrette med et parti, der lod sine førere i stikken, og hvis førere intet formåede over frygten for at gå med højre.⁶⁾

*) Brevet fra A. F. Krieger havde følgende Ordlyd:

12. Januar 1882.

Kjære Fuldmægtig Jørgensen. — Da Steenstrups Komme hindrede mig i at sige Dem, hvad Indtryk Deres Meddelelse gjorde paa mig, vil jeg, da der maaskee gaar i alt Fald en Uges Tid, inden vi tales ved, sige *Dem personligt*, at Meddelelsen bekræftede min Tvivl, om Nogen kan findes, der kan eller vil bygge paa saa afhængige Kræfters Medvirkning.

Deres hengivne

Fr. Krieger.

På den anden side var han meget bitter mod Estrup, hvis politik nu også for ham havde karakter af at stile henimod en sprængning af det konstitutionelle apparat. Jeg gjorde opmærksom på, at det ved en ny konservativ-national politik måtte komme an på at gå dristig på og med myndighed kræve underkastelse under førere for at opnå resultater. En regering af den art måtte ikke blot regne med rigsdagsmænd, men også og særlig med vælgerne, vinde dem ved en djærv, frisindet, storsindet optræden og derigennem skaffe sig thingets tilslutning. Det gælder om at gribe, opelske og styrke de virkelig konservative og de positive, gærende idéer i tiden, som de nu findes hos bondestanden. Dette lå for fjernt for K[rieger], men jeg tror ingeniunde, at han mangler sans for at forstå det sande i tankegangen. Forholdene må nu udvikle sig yderligere, som de jo nødvendigvis vil. Værst af alt vilde det være at skræmme ham med den egenlig personlige fordring.

Han ytrede, at det vilde være såre ønskeligt om folke-thinget vilde give finansloven en form, som blot i et enkelt p[unkt] var forskellig fra den sidste, for at der derpå kunde skabes et votum mod E[strup] i landstinget.

23. Januar.

Jeg talte idag med Høgsbro om de pol[itiske] forhold. Han indrømmede det højst uheldige i afstemningen om Århusvalget; det var foranlediget af de lokale venstremænd, der mente, at stemningen i stædere var så meget slået om, at Bjørnbak kunde vælges.⁷⁾

M. h. t. finansloven udtalte han igen, at intet p[unkt] mere kunde forandres indenfor konflikten; stillingen var for venstre uindtagelig og vilde blive holdt, selv om forfatningen derved skulde gå i løbet. Befolkningen måtte så selv tage sagen i sin hånd. Om han end vilde, kunde han umulig samle 25 stemmer på eftergivenhed.

Han havde hørt (eller stadfæstede, hvad jeg havde hørt), at Estrup siges at ville slippe igennem ved at lade

nogle af sine kanutter erklære, at de 4 p[unkter] ikke er et provisorium værd og så »bøje sig for sit parti«.⁸) Derefter vilde så lovgivningen Berg-Estrup igen kunde begynde. I sådanne hænder ligger vor fremtids udvikling. *Har vi en fremtid?* Krieger er absolut den eneste, som nu muligvis kan magte situationen.

4. Februar.

Læste igår for Krieger (1864, endelig redaktion).

Vi talte ikke om politik før ved téen, da jeg ikke vilde slå ind på den heller idag. I den lange samtale, som fulgte derpå, viste det sig, hvad jeg nok havde forudset, at han stadig bliver dybere engageret og efterhånden gør sig fortrolig med en afgørende kamp. Han spurgte, hvad jeg troede, venstre vilde sige, dersom landstinget vedtog finansloven i folketingets form. Jeg skelnede selvfølgelig mellem de to eventualiteter: at det skete *med* eller *mod* ministeriet. I sidste tilfælde vilde dets fald være vis, i første vilde efter min mening Hørup høste frugten og landstinget i virkeligheden være ruineret. Han forekom mig alt at være fortrolig med den tanke selv at måtte danne et ministerium, dog sagde han det ikke i den form. Jeg havde egentlig besluttet selv at komme ind på det, men opgav det, da det forekom mig, at en vending i hans tale havde til hensigt at røbe denne stilling. Min ytring, at Klein efter min mening ikke vilde kunne magte stillingen, billigede han denne gang uden forbehold; forrige gang, da jeg fremsatte den løsere, gled han hen over den. Han troede at kunne være sikker på at blive i mindretal, hvis han stillede forslag om at vedtage folketingets finanslov, således som jeg skitserede motive-ringen: med en beklagelse over folketinget, men en anerkendelse af, at det havde en formel ret. Jeg mente, at selv et betydeligt mindretal ufejlbarlig i forening med det overvældende flertal i folketinget måtte fælde Estrup. Dette benægtede han ikke. Hans misbilligelse af, at de

6. April.

31. Marts hos Krieger.*) Om sammenstødet med Matzen ytrede han kun, at han var i tvivl om, hvorvidt han havde været bestemt nok; han spurgte, om jeg mente, at han skulde have taget sagen alvorligere.¹²⁾ Vi talte en del om Matzen og hans fortid. M. h. t. striden indrømmede han landstingets stridbare tilstand, men han forsikrede, at der var stor villighed til at give efter, når det kom til stykket. Vi gennemgik de 3 sp[ørgsmål] i det enkelte. Som minimum nævnte han: udslettelse af anmærkningen om universitetet (således at staten giver de 50.000 kr., men det bliver uomtalt, hvorfra resten af underskuddet skal tages; ministeren dækker det da ved lån af statskassen); forhøjelse af bevilling til panserskib, således at det vil blive den af folketinget bestemte type (»Tordenskjold«), men noget kraftigere (300.000 kr. istedenfor 250.000). På disse vilkår antog han overenskomst for mulig. Jeg holdt på, at selv ethvert minimum vilde være for meget for folketinget nu, da sp[ørgsmålet] i virkeligheden så godt som kun drejede sig om ministeriets tilværelse. Dette, mente han, kunde aldrig afgøres ad parlamentarisk vej. Kongen var nu kommen bort fra den tanke at lade Berg afløse Estrup, hvis en forandring blev nødvendig; med andre ord, det var gået op for ham, at et virkeligt forsøg på forhandling kunde blive nødvendigt; men han holdt endnu på, at han skyldte Estrup så stor taknemmelighed, at han måtte overlade det til

*) Indbydelsen til Middag var kommet gennem følgende Brev:

Tirsdag, 28. Marts 1882.

Kjære Fuldmægtig Jørgensen. — De Udtalelser jeg fik i Deres næstsidste Brev interesserede mig meget, om jeg end ikke ret kan bygge noget praktisk Resultat derpaa.

Hvis De har Tid og Lyst til at spise hos mig paa Fredag d. 31. Marts [til] Middag Kl. 4¹/₂, vilde der være Adskilligt at tale om selv efter Læsning af Endel af Vedeliana.

Deres hengivne

Sv. udbedes.

Fr. Krieger.

ham at søge sin afsked. Et forlig nu, med faktisk opgivelse af stridssp[ørgsmål]ene] fra landstingets side, vilde selvfølgelig i højeste grad svække Estrups stilling. — Han kan ikke komme bort fra, at det hele bestandig skal være parlamentarisk turnering.

Dagen efter var jeg hos Høgsbro. Jeg lagde ham på sinde, hvor billige Kriegers forslag var, og han indrømmede, at det var såre odiøst at forkaste dem; men han var vis på, at der intet forlig kunde sluttes. De moderate kan ikke, fordi de andre ønsker det, for så at overfalde dem; Berg er selv ikke mere herre over situationen, Hørup, Busk o. s. v. driver ham. Man var forberedt på den kommende situation, ved hvilken det vilde blive klart, at vi ingen forfatning har, medens folketinget nu ved sin tiltrædelse af love og finanslove giver det hele et skin af lovlighed, som det ikke fortjener. Den usminkede absolutisme var bedre; det vilde da stå åbent for fremtiden at hidføre nye tilstande. Denne opfattelse kunde jeg selvfølgelig ikke få ham fra. Han fortalte, at kronprinsen havde talt med Villars Holm og af ham fået ren besked om stillingen. »Kongens anseelse undergraves fra dag til dag; befolkningen siger: han fremmer intet af, hvad vi ønsker, men han vil have sin vilje i, hvad der er os imod. Hvortil skal vi have kongedømmet?«. Kronprinsen var blevet meget betænkelig og havde trukket samtalen ud i en time; han lovede at fortælle kongen det alt sammen, men han tilføjede, at denne jo var så overhængt med råd fra alle sider, at han hverken vidste ud eller ind. — Jeg spurgte, om man ikke havde tænkt på en adresse fra tinget. Det havde været på tale, men Klein havde erklæret, at højre umuligt vilde indlade sig derpå, og uden det var det unyttigt. Derimod vilde man selvfølgelig begynde med adresser og deputationer, når den provisoriske [finanslov] først er kommen. Hjælper dette ikke, da vilde skattenægtelser komme af sig selv. — Jeg meddelte Krieger hovedindholdet af dette med tilføjelse af, at efter min opfattelse er nu »alle sunde lukkede« —

Hvor forunderligt: efter en menneskealders frihed skal vi til at gøre rent bord for at komme til en forståelse om de første grundtræk. Så vanskeligt er det for et samfund at føre den tanke ud i livet, at en forfatning er en bindende overenskomst, selv om den noget flytter tyngdepunktet.

19. April.

I forgårs hos Krieger. — Han refererede fæstningsudvalgets resultat, men jeg vilde ikke hertil knytte nogen bemærkning om muligheden af, at landstinget nu giver regeringen et mistillidsvotum.¹³⁾ Jeg udtalte, at al interesse nu måtte samle sig på, hvad der lå bagved fællesudvalget: vil Estrup simpelthen sende rigsdagen hjem, eller vil han prøve andre udveje.¹⁴⁾ Hertil sagde Kr[ieger]: der er jo forskellige muligheder, *noget* må E[strup] komme med, og det vil da vise sig, om venstre virkelig har lært noget siden 1873;¹⁵⁾ meget vil vistnok afhænge af, hvorledes man i så tilfælde vil manøvrere. Jeg ytrede intet for at fremkalde nærmere forklaringer af disse orakelsprog, da jeg ikke vil gå en linje ud over det rent reserverede, så længe jeg dog i intet tilfælde kan udrette noget. — Af gentagne ytringer fremgik det iøvrigt, at han tænkte sig opgaven at danne et nyt ministerium som principielt foreliggende; han beklagede vanskeligheden ved at finde et nyt sæt mænd. Vi kom ind på det i anledning af akademisagen, som havde sat ham i stor vrede mod Scavenius.¹⁶⁾ Heldigvis vidste jeg god besked om Julius Langes forslag og kunde oplyse ham om flere omstændigheder. Vanskeligheden ved at finde en kultusminister var vel egentlig det brændende igen. Krabbe omtalte han i anledning af bygningskommissionen gentagne gange som hypotetisk indenrigsminister.¹⁷⁾ M. h. t. forholdet mellem kongen og kronprinsen udtalte han, at det var således, at denne ikke tør tale frit til sin fader og slet ingen stemme har ved afgørelsen af disse sager; dette er kongens skyld. Han troede ikke, at fortællingen om Villars

Holms samtale med kronprinsen var sand i den form; i alle tilfælde troede han ikke, at denne vilde bringe den videre.

2. Maj.

Lørdag d. 29. April havde vi udvalgmøde.¹⁸⁾ Krieger kom tidlig og magede det så, at vi kom til at vexle et par ord. Venstre havde i fællesudvalget gjort den første indrømmelse, tilskyndet (indirekte af ham og) Klein. Det gjaldt nu om at få universitetssp[ørgsmålet] ud af verden. Han mente, at det kunde gøres ved en *forhøjelse* af tilskuddet, uden at nå op til at dække det hele. Et resolut skridt måtte der til. Jeg havde om tirsdagen talt med Høgsbro i anledning af Krabbes fraværelse (han skulde i udvalg med os), og han havde da fortalt mig om, at det var påtænkt at opstille Monrad i Middelfart, men han var i tvivl om, hvorvidt det *nu* vilde være rigtigt.¹⁹⁾ Dette nævnte jeg for Krieger, der tog ny forargelse heraf, så et tegn på, at partiet ingen rene beslutninger kunde tage; han havde læst det i bladene samme morgen og syntes at være vel tilfreds dermed.

Søndag d. 30. talte jeg derpå med Høgsbro, da jeg dagen efter skulde til Krieger. Han kunde ikke gå videre i indrømmelser, særlig ikke på universitetet. Vi talte længe frem og tilbage derom. Ja, der måtte da i alle tilfælde vise sig noget mere bestemt.

Jeg gik derfra ud til Kayser for at lykønske til en forlovelse. Karl var hjemme fra Stevns.²⁰⁾ Han havde for et par dage siden gjort visit på Gjorslev hos fru Scavenius, der med stor sikkerhed havde sagt, at intet forlig vilde komme istand. Efter hans mening (altså faderen) var det stor dårskab af venstre nu ikke at give efter, da landstingets sympati i virkeligheden var for det, imod Estrup. (Kayser var med i det ministerielle flertal i fæstnings-sagen).

Igår var jeg da hos Krieger. Han talte langt mindre om politik end ellers, men orienterede sig dog overfor Høgsbro. Da han havde fået den oplysning, at jeg havde

foreholdt ham det uholdbare i at give efter på ét punkt og så dog sprænge forhandlingerne, og at H[øgsbro] havde måttet indrømme dette, var han åbenbart tilfreds og drejede talen hen på andet; vi kom mod sædvanen ikke tilbage til politikken senere på aftenen. Af hvad der først kom frem var det aldeles klart, at han sad dybt i forhandlinger med Klein og andre om den hele Situation, og at han var mere tilfreds med de moderate nu end i lørdags.

Idag talte jeg med Høgsbro. Han var oprømt og syntes at have godt håb om den endelige udgang. At jeg kunde give ham sikkerhed for, at Krieger stod bagved Klein var af stor betydning. Han fortalte, at disse to igår havde haft et langt møde med Rimestad, og at denne var kommen stærkt over på deres side. Dinesen var dennegang helt udenfor forhandlingerne, hvad der må anses for et godt tegn, da han er godsejernes karklud. Universitetssp[ørgsmålet] var drejet hen på det p[unkt], at anmærkningen skulde gå ud, indtil videre. Det har jeg alt for 4 uger siden fremsat som Kriegers tanke (31. Marts). H[øgsbro] var stærkt for dette, men han sagde, at Berg og også Bojsen havde betænkeligheder. Høgsbro var nu åbenbart kommen over det døde punkt, han gjorde vel indvendinger og forbehold, genoptog ældre spørgsmål, om man nu kunde være sikker på, at man ikke fik en anden udgave af striden o. s. v., men han havde åbenbart fundet bund i sagen og var nu i grunden fuldt overbevist om, at en klar plan og en energisk vilje havde styret sagen, da vi nu netop stod på det grundlag, Kr[ieger] opgav 31. Marts: forstærket »Tordenskjold« og anmærkningslettelse. Nu får vi se!

Idag sagde man enstemmig i ministeriet, at vi havde en provisorisk finanslov som en omtrentlig vished.

7. Maj.

Efter gentagne samtaler med H[øgsbro] d. 3. og 4., da det gik op og ned, medens jeg stadig opfordrede til at

undgå et brud og forsøge nye udveje, kom jeg til ham d. 5. (store bededag) kl. 11, og talte længe om det da påtænkte: at indsætte »eller lån« i universitetsanmærkningen; han lovede, at de moderate skulde gå ind på det. Nogle timer efter, kl. 4, kom han her for at fortælle, hvorledes det var gået: de *moderate* havde stemt *for* dette forslag (i deres gruppemøde), de udtrådte (Klausen-Tauber) *imod*, medens Bergs gruppe havde delt sig, således at 12 stemte *for*, med Berg, 10 *imod*, med Hørup, medens 7 afholdt sig fra at stemme. Derefter havde Berg erklæret, at han kun kunde holde sin gruppe sammen, hvis der udtrykkelig tilføjedes »rentebærende« (lån). Dette vilde da også blive en betingelse for de moderate, da de ikke vilde skille sig fra Berg. Han frygtede nu, at det vilde strande derpå. Bojsen vilde gå til Klein for at vinde ham for forandringen; han havde opfordret Høgsbro til at bede mig om at gå til Krieger i den anledning; der var *periculum in mora*, da udvalgsrådet skulde være næste morgen, og Krieger jo ikke er medlem.

Jeg lovede intet, men gik ikke des mindre en halv times tid efter til Krieger, som jeg traf hjemme. Vi talte længe om situationen, og det endte med, at han skrev til Rimestad (formand), at efter hans mening måtte man kunne gå ind på det foreslåede, hvis man overhoved vilde forlig. Dette brev bragte jeg til Rimestads dør klokken godt 6. Idag hører jeg nu, at det har havt den virkning, at Rimestad samme aften mødte i rigsdagslokalerne og talte for planen. Da jeg kort efter (kl. 7—8) meddelte Høgsbro det passerede, gik han til Bojsen. Denne havde talt med Klein, som var meget betænkelig og holdt for, at det vilde være umuligt at vinde stemningen, medens han erklærede for sit vedkommende at [ville] skille sig fra højre for at støtte det. Efter nu at have talt med Høgsbro gik han op i rigsdagen, traf Rimestad og fandt ham altså imødekommende.

Næste morgen (igår) blev altså forslaget stillet (kl. 10), derefter fulgte stormende forhandlinger i grupperne og

kl. 3 nyt møde, i hvilket 6 af de national liberale stemte med venstre (Klein, Rimestad, Kayser, Larsen, Ploug, L. Petersen), medens det strengt ministerielle parti led et fuldstændigt nederlag.²¹) Da jeg imorges talte med Høgsbro, fortalte han en del enkeltheder, som yderligere viste, hvor stærkt man havde følt slaget, særlig Scavenius og Scheel, medens Estrup havde forholdt sig aldeles neutral og Nellemann mentes at have tilskyndet til forlig. Han tillagde Kriegers brev stor betydning.

Søndag Eftermiddag.

I middags fik jeg hosstående brev fra Kr[ieger].*) — Jeg var nogen tid i tvivl om forståelsen af det, ja det forekom mig aldeles gådefuldt. Den eneste mulige forklaring søger jeg nu i et ord, Høgsbro lod falde om, at Rimestad havde været meget ilde ved afstemningen igår; man holder jo aldrig af at gå istykker. Rimeligvis har denne stemning meddelt sig til Krieger, som nu har udklækket den plan endnu i den 11. time at redde højres integritet. Dette bør dog ikke kunne gå, thi højre har tilfulde fortjent at dele skæbne med venstre fra 1877. — Jeg svarer i dette øjeblik følgende på Kriegers brev:²²)

Hr. gehejmeråd!

Jeg er neppe tilstrækkelig indviet i det parlamentariske livs former til helt at kunne forstå Deres ytringer i det nylig modtagne brev om den nyeste stilling i universitetsspørgsmålet. Efter bladenes udsagn er igår højres

*) Brevet fra Krieger havde følgende Ordlyd:

7. Mai 1882.

Kjære Fuldmægtig Jørgensen. — Hvis De ikke veed det, vil jeg dog sige Dem, at Aabergs Paastand om Godseierpartiets Villighed til at gaae ind paa Venstres Universitetsforslag har vist sig aldeles urigtig. Af Landstingets egentlige Høire har hidtil (til igaar Middags) ikke en Eneste villet indlade sig derpaa. Venstre burde tage Høire paa Ordet og gaae ind paa at stryge Anmærkningen, saa var Fornuften paa Venstres Side.

Deres hengivne

Fr. Krieger.

forslag bleven forkastet og venstres vedtaget med $\frac{2}{3}$ af stemmerne og sagen dermed afgjort. Kan der tænkes et andet udfald på tirsdag? Dette vilde uden al tvivl kuld-kaste det hele. I folketinget vil, som jeg hører, Albertis gruppe stemme imod overenskomsten, ligesom Hørup er en modstander af den, og det er da på en måde i sin orden, at Matzen og kommandanten kommer i mindretal i landstinget;²³⁾ hvis ikke de vil følge Hørups eksempel og tage, hvad der ikke kan være anderledes. Dresing, som var blandt de 4 nej'ere, erklærede straks efter, at det på ingen måde var hans hensigt at fastholde dette standp[unkt] senere, så dermed er der alt givet et absolut flertal i landstingets udvalg.

En fornyelse af forhandlingerne vil fremkalde en afbrydelse. De moderate venstremænd modtager jævnlig de kraftigste opfordringer fra deres tillidsmænd på landet til overhoved ikke at slutte forlig, så jeg efter min erfaring ansér det for store ting, at der dog er kommen så meget ud af det. Meningen er jo nu ved privat initiativ at indbringe og gennemføre finansloven for det forløbne finansår på grundlag af aftalerne for iår. På den anden side er det vist, at venstre ikke længes efter en gentagelse af disse kriser, da mandskabets uberegnelighed under slige forhold kræver et aldeles urimeligt spild af kræfter. Har det for Dem været en hovedsag ved denne lejlighed at erfare, om de moderate har lært noget efter 1873, så tror jeg, at svaret i alle tilfælde nu er givet bekræftende, og at man aldrig vil kunne komme bort fra, at folketinget 1882, skønt i høj grad ægget ved to opløsninger, er gået af vejen for en konflikt med landstinget. Deres vink m. h. t. en mulig forandring af konfliktsp[ørgsmålets] løsning skal jeg tillade mig efter omstændighederne i de nærmest følgende dage at lade gå videre eller holde tilbage. Jeg vilde meget nødigt risikere igen at svække den tillid, som jeg ikke uden møje har søgt at erhverve for muligheden af en fredeligere fremtid, skønt jeg på den anden side aldrig har fordulgt for vedkommende, at jeg

vilde have ansét en liberalere og mere højsindet op-
gørelse med landstinget for både værdigere og klogere.
Men vi må her sande: ultra posse nemo obligatur!*)

16. Maj.

Termansen fortæller mig, at det er Bergs usikkerhed og fejghed, der har bragt venstre til at slutte forlig. Man forestillede ham fra moderat side, at man denne gang vilde følge ham til at sprænge finansloven, og det vilde da blive hans opgave at klare følgerne. En gentagelse af Nov. 1877 vilde han ikke opleve, med mindre han selv vilde gå med; overfor vælgernes store masse måtte han svare til det. Dette vovede han ikke, og ved sit tilbagetog har han således fuldstændig brudt sin anseelse. Dette stemmer med, hvad Krieger havde hørt, at der havde været et voldsomt optrin mellem Berg og Høgsbro, ved hvilket denne havde forlangt oplysning om, hvad Berg vilde gøre mod et provisorium, om han havde midler til at fremtvinge en forandring. Måske har det også på dette p[unkt] for en del været mine idelige påmindelser, som har båret deres frugt.

II.

I umiddelbar Fortsættelse af ovenstaaende Beretning findes efterfølgende Udkast til en Række Ændringer til den gældende Grundlov. Formodentlig er disse Notitser Resultatet af A. D. Jørgensens egne Overvejelser, og han har forsøgt at drage Lære af de lige overstaaede Vanskeligheder m. H. t. Finanslovens Vedtagelse.

22. August.

En grundlovsændring (i modsætning til de national-liberales fantasier om et besluttende fællesudvalg).

*) Efter at dette var skrevet, modtog J. efterfølgende Brev fra Krieger:
udat. [7. Maj 1882.]

Kjære Fuldmægtig Jørgensen. — Efter senere Meddelelse synes det som Ministeriet indtager en passiv Holdning, saa at man ventelig enes.

Deres hengivne

Fr. Krieger.

Dette Brev modtog J. 8. Maj 1882 om Morgenen. Jfr. Note 21.

I. § 32. Antallet af folketingets medlemmer skal være 1 af 20.000 indb[byggere].

§ 34. Antallet af landstingets valgte medlemmer skal være 1 af 40.000 indb[byggere]; desuden udnævnes 12 medlemmer af k[ongen].

§ 39. De udnævnes — — — blandt repræsentanter for de højere statsinstitutioner eller blandt forhen valgte rigsdagsmænd.

II. § 48. På hver ordenlig rigsdag — — — Finansloven forelægges for den samlede rigsdag og behandles udelukkende af denne.

Ny §. Ingen bestemmelse i finansloven må stride imod den bestående lovgivning eller ophæve retlige forpligtelser. Tvivlsmaal i den henseende kan såvel af kongen som af hvert af tingene indankes for rigsretten, som i sager af den natur forøges med et antal folketingsmænd, svarende til antallet af højesterets medlemmer. Rigsrettens kendelse går ud på at stadfæste eller ophæve vedkommende bestemmelses gyldighed, uden iøvrigt at påvirke finanslovens indhold.

III.

I det samme Kollegiehefte, som indeholder de to foregaaende Stykker, findes ligeledes efterfølgende Beretning om et Middags-selskab hos Fru Heiberg, hvor foruden A. D. Jørgensen ogsaa A. F. Krieger og Biskop Martensen var til Stede. Samtalen efter Middagen drejede sig hovedsagelig om Martensens Stilling til det sønderjydske Spørgsmaal.

22. Februar [1883].

6. Februar 1883 spiste jeg til middag hos fru Heiberg sammen med biskop Martensen og Krieger. Forud herfor var gået følgende:

Fru H[eiberg] spurgte mig engang (for henved et par år siden), om man ikke i Sønderjylland var stolt af Martensen, hvorpå jeg svarede med en uforbeholden kritik af hans udtalelser i forholdet til det danske Sønderjyl-

land, trods hans adgang til at høres af den store offentlighed i Tyskland. Det var min sidste samtale med hende; næste gang jeg kom der, kunde hun ikke modtage mig, og jeg kom da ikke mere; andre forhold gjorde, at jeg bl. a. anså mine udtalelser om M[artensen] for årsag til, at hun var tilbageholdende overfor mig. Heri må jeg dog have taget fejl; thi kort før jul fortalte Krieger mig, at M[artensen] havde søgt mig hos fru H[eiberg] på hendes 70 års fødselsdag; han spurgte gentagne gange efter mig. (Jeg havde da et par dage i forvejen skrevet hende til, og det faldt mig ikke ind at gå derhen, da jeg ikke havde været der i henved 2 år). Grunden hertil, fortalte Kr[ieger] endvidere, var denne, at M[artensen] havde læst mine fortællinger efter hendes opfordring (vel sagtens på anden hånd Kriegers) og syntes meget godt om dem. Endvidere havde hun engang benyttet en lejlighed til at fortælle ham, hvad jeg havde sagt om hans forhold til Sønderjylland; det var gået ham stærkt til hjerte, han var flere gange kommen tilbage til det, og det var en medvirkende hovedgrund til, at han nu tænkte på at skrive sine livserindringer, hvori han da vilde komme ind på denne sag. — Efter dette gjorde jeg da biskoppen en visit, blev meget venlig modtagen og talte en del med ham om Flensborg o. s. v. Min fader, som var hans nabobarn, kunde han ikke mindes. Nu traf vi sammen hos fru H[eiberg] og kom da i en lang samtale sammen med Krieger. M[artensen] roste min bog i meget høje toner; han fandt her for første gang det rette blik for det åndelige livs betydning. Det interessanteste for mig var iøvrigt en episode, Kr[ieger] fremkaldte, idet han åbent angreb M[artensen] for hans mangel på politisk blik i 1864: det var kun muligt for Kr[istian] 9., sagde han, dengang at afslå en deling af Sl[esvig], fordi han var omgivet af en kreds af betydelige mænd, der ikke havde blik for, at nu var øjeblikket kommet til at ofre, hvad der ikke kunde bevares, for at redde den folkelige grænse. M[artensen] tog dette angreb (som for vist kun var retorsion på hans

udtalelse om vore statsmænds fuldstændige uduelighed) meget godmodigt uden at vredes eller blive hidsig; han stadfæstede tværtimod dets berettigelse ved at påstå, at han endnu ikke vilde finde sig i en deling, end ikke en fraskillelse af Holsten: k[ongen] måtte få det altsammen tilbage. Han anså Tysklands nuværende vælde for lige så forgængelig som Napoleon I's og mente, at det helt vilde opløses; da vilde hertugdømmerne komme tilbage. Han angreb Kr[ieger], fordi han lod sig imponere af det nuværende og ikke tilstrækkelig havde øje for tingenes omvexlinger. Kr[ieger] holdt på, at hvad der nu var fuldbyrdet i Tyskland var et helt århundredes udvikling. M[artensen] lå tilbagelænet tværs over en chaise-longue med hænderne i lommen og cigar, hans sorte benklæder var gledet op over støvleskafterne; Kr[ieger] gik ivrigt²⁴) men dog med stor sindsro frem og tilbage på gulvet og standsede hvert øjeblik for enden af chaiselonguen, jeg sad i [en] lænestol overfor biskoppen.

NOTER OG HENVISNINGER

Anvendte Forkortelser:

J. — A. D. Jørgensen.

Redegørelsen — En Redegørelse for min Udvikling og mit Forfatterskab, 1901.

D. F. H. — Det danske Folks Historie.

Historiske Afhandlinger — Historiske Afhandlinger af A. D. Jørgensen, I—IV, 1898—99.

Nr. 2. ¹⁾ Fra Maj 1860 virkede J. som Lærer ved Schneekloths Skole ved Værnedamsvejen. Jfr. om hans Syn paa Lærervirksomheden, Redegørelsen S. 74—75. — ²⁾ Der hentydes til Forhandlinger med Skolebestyrer Milo om at løse J. fra hans Forpligtelser over for Schneekloths Skole og herved bane Vej for en Ansættelse som Lærer i Flensborg. Jfr. det efterfølgende Brev.

Nr. 3. ¹⁾ Som Lærer i Flensborg. Jfr. Redegørelsen S. 96. J. tiltraadte denne Stilling 1. Marts 1863.

Nr. 6. ¹⁾ Allerede i Sommeren 1864 udtalte J. i en Diskussion med Filologen Christensen Schmidt fra Sønderborg Haabet om, at der vilde komme en Fred med en endelig Deling af Slesvig. Redegørelsen S. 107—08. — ²⁾ Jfr. Redegørelsen S. 101.

Nr. 8. ¹⁾ Der var 30. Maj 1865 udskrevet Valg til Rigsraadets Folketing. Ved »de Allierede« hentydes der utvivlsomt til den politiske Alliance mellem den konservative Augustforening og Bondevennerne. D. F. H. VIII, 1929, S. 20—21.

Nr. 9. ¹⁾ En Kreds af unge Sønderjyder, Studenter, Haandværkere og Landbrugselever, stiftede 28. Marts 1866 »Sønderjydsk Samfund«. Man mødtes til kammeratligt Samvær hver Torsdag, hørte paa Foredrag og Op-læsninger. J. var Samfundets første Sekretær. Jfr. Redegørelsen S. 120 ff.

Nr. 10. ¹⁾ I »Bidrag til en sønderjydsk Sproglære«, der udkom 1858, havde Sprogforskeren Kr. J. Lyngby opstillet et særligt System for Lydskrift, der senere blev anvendt af Feilberg i hans jyske Ordbog. Dog synes det ikke at være rigtigt, naar J. skriver, at den lange Stavelse angives ved en Prik under Vokalen. Prikken anvendte Lyngby til at markere, naar der var Stød i Vokalen. — ²⁾ I Aarene 1866—68 udarbejdede J. et større myto-

logisk Skrift, der bestod af de tre Afsnit »Tor«, »Odin« og »Loke«. Det saa aldrig Dagens Lys. Redegørelsen S. 123—4. Om J.s stadige Interesse for mytologiske Spørgsmaal se Brev Nr. 138 og 216.

Nr. 11. ¹⁾ Gennem Bibliotekar Birket-Smith kom J. i Slutningen af Aaret 1868 i Forbindelse med Forfatteren Rudolf Schmidt, der netop paa det Tidspunkt sammen med Filosofen Rasmus Nielsen og Digteren Bj. Bjørnson arbejdede med Planen om at udgive et nyt Tidsskrift: For Idé og Virkelighed. J. blev Medarbejder og i 1869 udkom her Afhandlingen »Tove-lille«, trykt i Aargang 1869, S. 623—44. — ²⁾ Med Bemærkningen om »de hamborgske Erkebisper« er sikkert tænkt paa J.'s Anmeldelse i Hist. Tidsskrift 4. R. I, 1870, S. 703—92: Nyere tyske bidrag til den danske middelalders historie I. De hamborgske erkebispers primat over den nordiske kirke.

Nr. 12. ¹⁾ Molbechs Afhandling om Saxe findes optaget i Nyt hist. Tidsskrift V, 1854, S. 1—124. — ²⁾ Afhandlingen om Avernækø Bønderne offentliggjordes i Kirkehistoriske Samlinger V, 1869—71, S. 639—48.

Nr. 13. ¹⁾ Der er Tale om Afhandlingen: Saxe, Absalons Klerk, som offentliggjordes i: For Idé og Virkelighed 1870, I, S. 244—77.

Nr. 14. ¹⁾ I Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1870, S. 111—19 offentliggjorde J. en Afhandling: Harald Hårderåde i Limfjorden, hvori han nedlagde skarp Indsigelse mod nogle af Professor Japetus Steenstrup fremsatte Tcorier. — ²⁾ J. hentyder formodentlig til den velkendte Strid mellem Japetus Steenstrup og de to Zoologer H. N. Krøyer og J. M. C. Schiødt, en Strid, der var fremkaldt baade af rent videnskabelige Divergenser og af personlige Modsætningsforhold.

Nr. 15. ¹⁾ Afhandlingen, der fik Titlen: To norske Konger, offentliggjordes i: For Idé og Virkelighed 1870, II, S. 482—501.

Nr. 16. ¹⁾ Det omtalte Bind Afhandlinger udsendtes i 1871 under Titlen: Bidrag til Nordens Historie i Middelalderen.

Nr. 17. ¹⁾ Der hentydes til den i Martsheftet offentliggjorte Artikel: Nogle Ord til Ungdommen (For Idé og Virkelighed 1872, I, S. 217—43). I denne Artikel stillede Bjørnson sig paa de Unges Side og fraraadede dem at nære Pietet over for deres aandelige Fædre. Man hædrer dem bedst efter at have fældet dem, udtalte han. Navnlig rettede han sine Angreb mod Ploug og hans skandinaviske Idéer, ligesom han kritiserede den Fløj af Grundtvigianerne, der havde vist Uvilje mod at lade sig indrullere i det I. A. Hansenske Parti. Han angreb de saakaldte »hele Standpunkter«, der vilde alt eller intet, og han paakaldte »Folkeaanden« som den rette Kilde til Fornøelse. I April Heftet tog Pastor Birkedal til Orde mod ham og fremhævede det dybe Svælg, der skilte Grundtvigianerne fra I. A. Hansens Parti. (S. 372 ff.).

Nr. 18. ¹⁾ Dagbladet »Hejmdal« redigeredes paa dette Tidspunkt af C. Rosenberg. I Bladets Nr. 167, 169 og 171 (22., 24. og 26. Juli 1872) fandtes en Artikelserie: Hejmdal og de politiske Partier, der var et Svar paa

Angreb fra forskellige Venstreblade paa Hejmdals politiske Holdning. ²⁾ I »Hejmdal« Nr. 111 og 113 (15. og 17. Maj 1872) fandtes to redaktionelle Artikler om »Almueskolevæsenets Omordning« og herunder en Redegørelse for det af I. L. A. Tang udarbejdede Lovforslag. — ³⁾ I Anledning af Red. Billes 20 Aars Jubilæum som Redaktør af Dagbladet indbød en Kreds af Borgere Bille til et Festmaal, der fandt Sted 6. April 1872. Tømmermester Kayser præsiderede ved Festen, og Professor A. Steen udbragte Skaalen for Bille. Der holdtes desuden Taler af Konferensraad Madvig, Professor H. N. Clausen, Red. Carl Ploug o. fl. a. Ogsaa Bille havde Ordet. Dagbladet Nr. 78 og 84 for 30. Marts og 8. April 1872. — ⁴⁾ »Hejmdal« gik ind fra 1. Okt. 1872.

Nr. 19. ¹⁾ Bjørnson udtraadte af Redaktionen for Tidsskriftet For Idé og Virkelighed med Septemberheftet 1872. I Løbet af Sommeren 1872 tog Bjørnson ved flere Lejligheder til Orde for Idéen om en fælles-germansk Folkeaaend i Modsætning til den slaviske og den romanske, og paa det Vennemøde, der fandt Sted i September 1872 umiddelbart efter Grundtvigs Begravelse, opfordrede han ivrigt Grundtvigianerne til at melde sig ud af »hadets forening« og sammen med hele Norden »forandre Signaler« overfor Tyskland. Herved vilde man ikke forraade den sønderjydske Sag, men netop tjene den. »Jeg tror,« udtalte han, »at vi av vennehaand kan faa, hvad vi aldrig kan faa af fiendehaand.« Disse Udtalelser vakte en Storm af Modvilje og betød Brud af mange tidligere Venskaber. Jfr. Fr. Bull, Fred. Paasche og A. H. Winsnes: Norsk Litteraturhistorie, IV, 1937, S. 565—66. — ²⁾ Jfr. Brev Nr. 17 Note 1.

Nr. 20. ¹⁾ J. hentyder utvivlsomt til Ludvig Daaes nye Tidsskrift: Tids-Tavler, som han udgav i Aarene 1872—76, og hvori han stillede sig Side om Side med Bjørnson i disse Aars bevægede Debatter.

Nr. 21. ¹⁾ Formodentlig tænkes der paa det litterære Foretagende: »Fra Videnskabens Verden«, hvis 1. Række begyndte at udkomme i 1874. Det indeholdt almenfattelige Smaaskrifter af danske og norske Videnskabs-mænd. Som Udgiver virkede bl. a. Dr. phil. Vilh. Thomsen, Docent Julius Lange og Professor Wilh. Scharling.

Nr. 23. ¹⁾ Der er i dette Brev Tale om Planlæggelsen af J.s første større Arbejde: Den nordiske Kirkes Grundlæggelse og første Udvikling, hvoraf Bind I udkom i 1874.

Nr. 25. ¹⁾ 1. Sept. 1874 holdt det kirkehistoriske Selskab Møde i Mariibo. Mødet fandt Sted i Stiftskirken, og her talte J. om de danske Bispedømmers Oprindelse. — ²⁾ J.'s Broder var Farver og hed Bartoldt Jørgensen.

Nr. 26. ¹⁾ I Nordisk Maanedsskrift for folkelig og kristelig Oplysning, 1875, 2. Halvbind, S. 161—94 offentliggjorde J. sin Afhandling om: Valdemar Sejr og hans Dronninger. Afhandlingen beskæftiger sig navnlig med Dronning Dagmar. — ²⁾ Paa det i den foregaaende Note omtalte Sted findes ligeledes optaget Afhandlingen: Liden Kirsten (S. 426—56).

Nr. 28. ¹⁾ 31. Aug. 1875 afholdtes i Sorø et kirkehistorisk Møde. Efter Referatet i Sorø Avis Nr. 138 for 2. September 1875 optraadte J. ikke denne Gang som Taler. — ²⁾ Som Præst i Unløse virkede i disse Aar H. N. K. Rørdam.

Nr. 29. ¹⁾ Brevet har følgende Paaskrift: »Dette Brev, skrevet til Ernst Trier, er sendt til mig af ham, fordi det vedrørte Artikler til nordisk Maanedsskrift. L. Schrøder.« — ²⁾ Jfr. Brev Nr. 26 Note 1.

Nr. 30. ¹⁾ J. boede paa Bakkegaardsvej 15.

Nr. 31. ¹⁾ I nordisk Maanedsskrift for folkelig og kristelig Oplysning havde J. i Løbet af Efteraaret 1875 offentliggjort 6 smaa Afhandlinger under Titlen: Folkeviser om historiske Personer.

Nr. 33. ¹⁾ G. Djurklou: Om Vapentaget såsom laglig Bekræftelsesform i Sverige, Stockholm 1872. J. havde selv behandlet dette Emne i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1876, S. 151—84. Afhandlingen er genoptrykt i hans Historiske Afhandlinger I, 1898, S. 312—43. — ²⁾ Jfr. om denne Artikel efterfølgende Brev til Ernst Trier, dateret 25. Marts 1877.

Nr. 34. ¹⁾ Gennem 70erne arbejdede forskellige Ministre, bl. a. Hall med Planer om Oprettelsen af et Rigsarkiv, men foreløbig naaede man ikke et positivt Resultat. Se herom J.: Udsigt over de danske Rigsarkivers Historie, 1884, S. 143 ff. — ²⁾ Herefter følger et Forsøg paa at opstille en Stamtavle over Slægten Grubendal. — ³⁾ I. J.'s Bibliotek fandtes der fra denne Tid to forskellige Skrifter, som der her kan hentydes til, nemlig G. Djurklou: Anteckningar om Kinds Härad i Vestergötland, Stockholm 1877 og samme: Bidrag til svenska Adelns Historia, Stockholm 1876. Men der ikke er tænkt paa det første?

Nr. 35. ¹⁾ Som et Resultat af disse Studier fremkom syv Aar senere Bogen: Nils Stensen, 1884. — ²⁾ I Løbet af 1878 udsendte J. det afsluttende Hefte af sin store Kirkehistorie. Det omtalte Værk om Ærkebispedømmet Bremens Forhold til Norden er sandsynligvis Georg Dehio: Geschichte des Erzbisthums Hamburg-Bremen bis zum Ausgang der Mission, I—II, 1877. — ³⁾ Det har ikke været mig muligt at finde den omtalte Anmeldelse.

Nr. 36. ¹⁾ J. havde ved kgl. Res. 28. Juni 1870 for første Gang opnaaet et Tilskud paa 200 Rdl. af de paa Finansloven opførte Beløb til videnskabelige Undersøgelser. Han blev til denne Understøttelse meget varmt anbefalet af Etatsraad Regenborg og Bibliotekar Thorsen. Gennem 70erne modtog J. et aarligt Bidrag af Statskassen paa 200 Rdl., senere 400 Kr. (Min. f. Skole- og Kirkevæsen 2. Dept. Forestillinger). Ministeren, der omtales, er J. C. H. Fischer.

Nr. 40. ¹⁾ I Høgsbros Blad »Danske Folketidende« Nr. 28 (6. Juli 1877) fandtes følgende Notits: »Askov Folkehøjskole har besluttet ikke at søge om Understøttelse af den Sum, Ministeriet har bevilget sig selv til Uddeling blandt Folkehøjskolerne, hvilket turde være den kraftigste Indsigelse imod den provisoriske Finanslov, som endnu er fremkommen. Formodentlig vil denne Skole ikke blive den eneste, som vender Ministeriet Ryggen.«

Denne Opfordring blev fulgt af et stort Antal Skoler. Se samme Blads Nr. 112, 116, 119, 123, 132, 139 og 147. — ²⁾ Termansens Tale: »Af et Foredrag til mine Vælgermøder« blev trykt i Nordisk Maanedsskrift for folkelig og kristelig Oplysning 1. Halvbind, 1877, S. 423—44. — ³⁾ Allerede i Dansk Folketidendes Nr. 29 for 13. Juli 1877 sluttede Skolen i Vallekilde op bag Demonstrationen fra Askov. — ⁴⁾ I 1876 udkom Bogen: Sønderjyderne i den danske Hær. Ludvig Schrøder anmeldte den i Nordisk Maanedsskrift for folkelig og kristelig Oplysning, 1. Halvbind, 1877, S. 470—73.

Nr. 41. ¹⁾ Triers Begrundelse for at slutte sig til Højskoledemonstrationen maa være fremsat i et privat Brev til J. Dansk Folketidende Nr. 29 indeholder blot en Meddelelse om Beslutningen. Jfr. Brev Nr. 40 Note 3.

Nr. 42. ¹⁾ Blandt Brevene fra J. til Rektor Lefolii findes en Del Koncepter til Svarskrivelser, men desværre ingen fra saa tidlig en Periode. Hvad det er Lefolii har spurgt J. om kan derfor ikke med Bestemthed fastslaaes, men af Brevets Indhold synes at fremgaa, at Lefolii har ønsket at høre J.s Mening om en ny Oversættelse af Ærkebiskop Rimberts berømte Skrift: *vita sancti Anscharii*. Denne Hovedkilde til Ansgars Historie var sidst oversat til Dansk af P. A. Fenger i 1863. I 1885 besørgede daværende cand. theol. H. Olrik en ny og revideret Udgave af Fengers Oversættelse. — ²⁾ Trykt i Pertz: *Monumenta Germaniæ historica*, 1829; den nedenfor nævnte Udgave af Langebek er trykt i *Scriptores rerum Danicarum I*, 1772.

Nr. 44. ¹⁾ Det er ikke klart, hvad det er for et Skrift, der hentydes til. — ²⁾ Artiklen: Den hellige Biskop Jon og Sæmund Frode offentliggjordes i Ude og Hjemme 26. Maj 1878 og optoges i omarbejdet Form i Fortællinger af Nordens Historie I, 1893, S. 143—57.

Nr. 45. ¹⁾ Rektor Lefolii havde sammen med flere andre i 1875 stiftet »Selskab for historiske Kildeskrifters Overførelse paa Modersmaalet«. Om Selskabets Stiftelse og første Virksomhed se Nordisk Maanedsskrift for folkelig og kristelig Oplysning, 2. Halvbind, 1878, S. 70—74. — ²⁾ J. hentyder formodentlig til N. F. S. Grundtvigs Oversættelse af Sakse fra 1818—22 og Svend Grundtvigs af Knud den Hellige efter Knytlingasaga fra 1869.

Nr. 46. ¹⁾ Der er Tale om Afslutningen af J.'s første store Arbejde: Den nordiske Kirkes Grundlæggelse og første Udvikling. — ²⁾ Bogen blev til-egnet J.'s Fader.

Nr. 47. ¹⁾ Efter nærmere Aftale med Lefolii udarbejdede J. derpaa: »Valdemar Sejrs Udvalgt Samling af samtidige Kildeskrifter og Oldbreve i dansk Oversættelse«, der 1879 udsendtes af Selskabet til historiske Kildeskrifters Overførelse paa Modersmaalet. Jfr. Brev Nr. 50, 58 og 62.

Nr. 48. ¹⁾ Der er naturligvis Tale om den store Kirkehistorie. — ²⁾ Det var Selskabet for Danmarks Kirkehistorie, der udgav J.'s Kirkehistorie.

Nr. 49. ¹⁾ Afhandlingen om Bent Kongesøn blev aldrig trykt, jfr. Povl Hansen: *Mine Minders Bog*, 1926, S. 228—31. — ²⁾ Til dette Punkt i Brevet har Povl Hansen i sin ovennævnte Bog, S. 230 givet følgende Oplysning:

»Jeg havde i denne historiens tavshed om Bents ungdom ment at kunne uddrage slutninger om hans udvikling.«

Nr. 50. ¹⁾ Der er Tale om Manuskriptet til det i Brev Nr. 47 Note 1 omtalte Skrift.

Nr. 51. ¹⁾ Brevet vedrører det Forsøg, der i 1878 blev gjort for at realisere Grundtvigs gamle Plan om en udvidet folkelig Skole i Sorø. I Dagene 10.—11. April 1878 samledes i Tivolis Koncertsal ca. 650 Mænd og Kvinder efter Indbydelse af Højskoleforstanderne Ludvig Schrøder og Jens Nørregaard til Forhandling om Oprettelsen af en Skole i Sorø, der skulde virke som et Samlingspunkt for samtlige Højskoler omkring i Landet. I Tilslutning til de to Indbyderes Indledningsforedrag førtes der en lang Forhandling. Nogen egentlig Beslutning blev ikke taget, men man enedes om at agitere videre for Sagen. Under den paafølgende Rigsdagssamling førtes der i Forbindelse med Forhandlingerne om Skolevæsenet udenfor København en Drøftelse af Højskoleplanerne i Sorø, og Minister Fischer udtalte Sympati for Tanken om et folkeligt Universitet, der skulde virke som en endelig Afslutning paa Almueundervisningen. Men det var Ministerens absolute Ønske, at Skolen skulde ligge i København. Det er disse Udtalelser, som J. hentyder til i Brevet til Bågå. Der kom ikke noget praktisk Resultat ud af Forhandlingerne paa Rigsdagen, og i de følgende Aar førtes der i højskoleinteresserede Kredse en fortsat Debat om Sagen. Se Dansk Folketidende Nr. 17—18, 19.—26. April 1878; do. do. Nr. 45—46, 1.—8. Nov. 1878; do. do. Nr. 13—14, 28. Marts—4. April 1879. Jfr. desuden Dansk Folkeblad Nr. 117, 30. Nov. 1882.

Nr. 52. ¹⁾ Brevvekslingen mellem Bjørnson og Høgsbro er delvis trykt i Hans Lund: Sofus Høgsbro, Brevveksling og Dagbøger, I—II. Den citerede Udtalelse af Bjørnson findes dog ikke i Udvalget. — ²⁾ Det omtalte Registerbind: Tomus IX. Indices blev udgivet af C. F. Wegener. — ³⁾ Det er ikke klart, hvad J. hentyder til ved denne Bemærkning.

Nr. 53. ¹⁾ Nordslesvigsk Søndagsblad Nr. 10 for 8. Dec. 1878. — ²⁾ Sine Studier over det gamle danske Kongevaaben offentliggjorde J. i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1879, S. 19—55, genoptrykt i Historiske Afhandlinger II, 1899, S. 54—79. Om J.'s Aakandebladteori se endvidere Brev Nr. 128. — ³⁾ Otto Møller (formodentlig Præsten i Gylling) offentliggjorde i Nordslesvigsk Søndagsblad Nr. 9 for 1. Dec. 1878 en Artikel: Danmarks Skjoldmærke. — ⁴⁾ Se Brev Nr. 35 Note 2. — ⁵⁾ Den tyske Historiker Georg Weber udgav i Aarene 1857—80 en »Allgemeine Weltgeschichte« i 15 Bind.

Nr. 54. ¹⁾ Gustav Storm: En oldnorsk Saga om Danekongerne, Christiania 1878. — ²⁾ Om den Kritik Steenstrups øvede mod sine samtidige Kaldsfæller jfr. Brev Nr. 22. — ³⁾ Johs. Steenstrups historiske Hovedværk fra de yngre Aar var: Normannerne, der begyndte at udkomme 1876 og afsluttedes foreløbig 1882 med et fjerde Bind. Dette sidste Bind indbragte ham den

juridiske Doktorgrad. I 1925 udsendtes et femte Bind med Titlen: Normandiets Historie 911—1066.

Nr. 55. ¹⁾ Dr. Rosenbergs Anmeldelse af Kirkehistorien er trykt i Fædrelandet Nr. 9 for 11. Jan. 1879.

Nr. 56. ¹⁾ Emnet for Foredraget var: Granskningens Ret i Historien, et Spørgsmaal, som J. ogsaa i den kommende Tid vendte tilbage til. Saaledes holdt han paa Skolemødet i Tivoli i 1893 et Foredrag: Historieundervisningens Forhold til den videnskabelige Granskning, der blev trykt i Beretningen om Mødet og senere genoptrykt i Hist. Afhandlinger IV, 1899, S. 135—46. H. Trier har antagelig ønsket at offentliggøre det førstnævnte Foredrag i Tidsskriftet »Vor Ungdom«, som han i flere Aar redigerede sammen med Skolemanden, Professor J. Pio.

Nr. 57. ¹⁾ J. underviste endnu i 1880 paa Schneekloths Skole paa Værnedamsvejen.

Nr. 59. ¹⁾ Gustav Johannsen udstod i 1879 tre Maaneders Fæstningsarrest i Magdeburg for Overtrædelse af Presseloven.

Nr. 60. ¹⁾ Det paa Finansloven fastsatte Beløb til Støtte for Højskolerne. Jfr. desuden Brev Nr. 40 Note 1.

Nr. 61. ¹⁾ Rasmus Hansens Plan gik ud paa at udgive et Ugeblad for den sønderjydske Sag. Pastor Birkedal i Ryslinge havde lovet at støtte ham, og med ham som Udgiver og Hansen som Redaktør udkom derpaa det stærkt nationalt betonedede og forsvarsvenlige »Dansk Folkeblad«. Jfr. Redegørelsen, S. 142—43. — ²⁾ Omkring Midten af 70erne fattede J. en Plan om Udgivelse af en 5—6 forskellige Skrifter »af Sønderjyllands Historie«, der var tænkt som en Imødegaelse af fremsatte tyske Paastande. Et enkelt af disse Skrifter: Sønderjyderne i den danske Hær (jfr. Brev Nr. 40 Note 4) udkom, medens de andre aldrig fremkom. Henimod Slutningen af 70erne tog J. den Beslutning at udarbejde en samlet Sønderjyllands Historie, og han gjorde i den Anledning omfattende Studier i Gehejmearkivet, ligesom betydelige Afsnit blev skrevet. Imidlertid krydsedes Planerne om den store Sønderjyllands Historie af Brygger Jacobsens Ønske om at skaffe en Oversigt over Danmarkshistorien med særlig Hensyntagen til Samspillet mellem Kongeriget og Hertugdømmerne gennem Tiderne, og J. paatog sig at udarbejde en saadan Bog, særlig til Brug i de nordslesvigske Hjem. Resultatet blev 40 Fortællinger af Fædrelandets Historie, der udkom 1882. J. anvendte til denne Bog sit indsamlede Materiale til den store Sønderjyllands Historie, der følgelig aldrig saa Dagens Lys. Jfr. Redegørelsen, S. 135—36, 138—39, 143—44. Se desuden Brev Nr. 78. — ³⁾ I »Dansk Folkeblad« 1. Okt. 1879—15. Jan. 1880 offentliggjorde J. en Artikelserie: »Den nationale Stilling i Nordslesvig. I Anledning af Traktaten af 11. Oktober 1878« [§ 5's Ophævelse]. Artiklerne var underskrevet »en Nordslesviger« og udkom senere i Særtryk i 2000 Eksemplarer. De solgtes underhaanden til Fordel for Nationalitetskampen i Sønderjylland.

Nr. 62. ¹⁾ Schrøders Anmeldelse af »Valdemar Sejr« findes i Nordisk Maanedsskrift for folkelig og kristelig Oplysning, 2. Halvbind, 1879, S. 318—20.

Nr. 64. ¹⁾ Denne Artikel var et Svar paa Frederik Barfods Artikel »Danmarks Grænse« i Dansk Folkeblad Nr. 5 for 1. December 1879. Barfod sammenfattede sin Opfattelse af Grænsespørgsmaalet i følgende Linier: »hvor Uffe slog og vandt, er Danmarks Grænse«. — ²⁾ Se Brev Nr. 61 Note 3.

Nr. 67. ¹⁾ I 1881 udsendte Samfundet til den danske Literaturs Fremme, for hvilket Carl Ploug var Formand 1874—86, J.'s Arbejde: Georg Zoega. — ²⁾ Den tyske Filolog og Arkæolog Fr. G. Welcker (1784—1868) udsendte i 1819 en Levnedsskildring af Zoega i to Bind.

Nr. 68. ¹⁾ Se Brev Nr. 61 Note 3.

Nr. 69. ¹⁾ Da Herman Triers Brev ikke er bevaret, er det vanskeligt med Nøjagtighed at sige, hvad Triers Forslag til J. har gaaet ud paa. Man kan dog formode, at han har opfordret J. til at skrive et og andet om den historiske Kritik. Om en lignende tidligere Opfordring fra Triers Side se Brev Nr. 56 Note 1. — ²⁾ Jfr. Brev Nr. 62 Note 1.

Nr. 70. ¹⁾ C. F. Wegener gik af som Gehejmearkivar med Udgangen af Aaret 1882. V. A. Secher, der fra 1. Oktbr. 1875 havde været ekstrordinær Medhjælper i Kongerigets Arkiv, udnævntes fra 1. Jan. 1883 til Arkivassistent. Meddelelser ang. det kgl. Gehejmearkiv 1883—85, 1886. — ²⁾ Jfr. Brev Nr. 61 Note 2. Udtrykket »hærper« er slesvigsk Dialekt og betyder arbejder haardt.

Nr. 71. ¹⁾ Hvad Hertels Brev har indeholdt lader sig ikke nu med Bestemthed afgøre, men Indholdet af J.'s Svarskrivelse kunde tyde paa, at Hertel har bragt et eller andet Forslag om Bogsamlinger i Nordslesvig paa Bane. Med Bemærkningen »et muligt tremandsudvalg« tænkes der utvivlsomt paa J.'s Forhandlinger med Overretsprokurator Casse. Jfr. Brev Nr. 66. — ²⁾ I Efteraaret 1880 lykkedes det Junggreen i Aabenraa at faa dannet »Foreningen til Bevarelsen af det danske Sprog i Slesvig«. Se Mackeprang: Nordslesvig 1864—1909, 1910, S. 153. — ³⁾ Den Uoverensstemmelse, der var opstaaet mellem J. og Monrad om det nationale Arbejde, gik helt tilbage til 1878. Om dens Aarsager se Redegørelsen, S. 137—38.

Nr. 72. ¹⁾ Julius Langes Afhandling om Skulptur-Fund i Pergamon findes genoptrykt i Udvalgte Skrifter af Julius Lange, III, 1903, S. 1—30. — ²⁾ Ifølge Xylograf Hendriksens Udtalelser var Julius Lange ret ophidset over den Maade, hvorpaa Thorvaldsen omtaltes i Bogen om Zoega. Jfr. F. Hendriksen: Mennesker og Oplevelser 1910, S. 103—04. — ³⁾ Der er Tale om Anmeldelse af C. E. F. Reinhards Bog: Valdemar Atterdag og hans Kongegerning, der var blevet udsendt i 1880. Anmeldelsen fremkom i Nord. Tidsskrift for vetenskap, konst och industri, udg. af Letterstedtska föreningen, 1883, S. 191—225, og den indeholdt desuden en Omtale af Kr. Erslevs

Bog: Dronning Margrethe og Kalmarunionens Grundlæggelse, 1882. Anmeldelse er genoptrykt i Hist. Afhandlinger, II, 1899, S. 212—55. Jfr. Brev Nr. 77 til Bricka.

Nr. 73. ¹⁾ J. havde i Anledning af Frederik Barfods 70 Aars Fødselsdag 7. April 1881 skrevet en Hyldestartikel til ham, der offentliggjordes i Dansk Folkeblad 1881 Nr. 37, S. 161—63. Artiklen blev genoptrykt i Hist. Afhandlinger, IV, 1899, S. 37—46.

Nr. 74. ¹⁾ Naar Foreningen til Bevarelse af det danske Sprog i Slesvig, der var blevet stiftet i 1880 (jfr. Brev Nr. 71 Note 2), fik saa let en Start, skyldtes det utvivlsomt, at man fra Kongerigets Side sendte store Gaver i Bøger og i Penge. Det er om Organisationen af denne Hjælp, at nærværende Brev handler. Se Mackeprang: Nordslesvig 1864—1909, 1910, S. 153.

Nr. 75. ¹⁾ Dr. M. Steenstrup var Sekretær i Udvalget for Folkeoplysningens Fremme og havde i denne Egenskab en hel Del Arbejde med Udsendelsen af J.'s Skrift: 40 Fortællinger af Fædrelandets Historie, hvis 1. Udgave offentliggjordes i 1882. N. J. Termansen, der omtales længere nede i Brevet, og som ligeledes var Medlem af Udvalget, udtalte i et Brev til M. Steenstrup af 4. Dec. 1881 (nu i Det kgl. Bibliotek) om Bogen: »Efter disse Prøver at dømme vil det blive en Folkebog, til hvilken vi hidtil ikke har havt Sidestykke. Det vil blive en Fædrelandshistorie for Folket, der paa én Gang vil være let læselig og tillige give en ligesaa klar som grundig Oversigt over Folkets Liv og Udvikling gennem Tiderne. Hver enkelt Fortælling er valgt saa heldig og udført med saa megen historisk Kunst, at den danner et Middelpunkt ud fra hvilket hele Omkredsen bliver oplyst, og Traaden er fastholdt saaledes, at der paa intet Punkt i Historien bliver noget væsentlig Hul. Fortællingen bærer fra først til sidst Præg af et alsidigt og grundigt Kildestudium og ikke mindre af et selvstændigt Blik paa Begivenhederne, der ikke lader sig vildlede af nedarvede Opfattelser, der ikke kan staa Prøve for en indgaaende Undersøgelse af alle derhen hørende Kilder. Vi kan ønske os til Lykke med, at Udgivelsen af et Folkeskrift som dette bliver Udvalget til Deel«. — ²⁾ I Kapitlet »Sønderjyllands Generhvervelse« er optaget en Redegørelse for de to Bernstorffers Udenrigspolitik. Paa S. 287 i 1. Udgaven af 40 Fortællinger af Fædrelandets Historie findes et Citat af A. P. Bernstorff om de fremtidige Arveforhold inden for Monarkiet, som muligvis er det Citat, som P. Vedel har skaffet J. Tilladelse til at benytte.

Nr. 76. ¹⁾ Under Finanslovforhandlingen 1881—82, der var Visnepolitikens første Sæson, var der bl. a. Strid om følgende tre Punkter 1) Dyrctidstillæg til Embedsmænd, 2) Dækning af Universitetets Underskud og 3) Bygningen af et nyt og større Panserskib. Finansloven blev sendt til Landstinget i den Form, som Venstre havde affattet den, og Spørgsmaalet var herefter, hvorledes Højre vilde stille sig. Krieger holdt i Modsætning til Matzen paa, at det var Regeringens Pligt af yderste Kræfter at skaffe en

Finanslov tilveje, og hans Synspunkt sejrede, medens Højrepartiet gik i Stykker. Faren for et nyt Provisorium drev over for denne Gang, og man vedtog en Finanslov væsentlig paa Grundlag af Venstrepartiernes Krav. Resultatet af Afstemningen i Landstinget følte som et alvorligt Nederlag for Ministeriet, men Estrup tog Nederlaget og blev siddende. Se D. F. H., VIII, 1929, S. 117—18. Om J.'s ivrige Mæglingsbestræbelser se Tillæg I—II og Redegørelsen S. 145—46.

Nr. 77. ¹⁾ Bricka havde i et Brev af 26. Marts anmodet J. om at anmelde Kr. Erslevs Bog: Dronning Margrethe og Kalmarunionens Grundlæggelse. Jfr. Brev Nr. 72 Note 3.

Nr. 78. ¹⁾ Rasmus Hansen ønskede at optage enkelte af de 40 Fortællinger af Fædrelandets Historie i det af Vilh. Birkedal udgivne og af ham redigerede Blad »Dansk Folkeblad«. Dette fik han ogsaa Tilladelse til, men det lykkedes ikke at faa nogle af Fortællingerne aftrykt inden Bladets Ophør ved Udgangen af 1882. — ²⁾ J. havde i Dansk Folkeblad Nr. 29 for 1. Dec. 1880, S. 125—30 offentliggjort en Nekrolog over P. Kr. Koch. Den er genoptrykt i Hist. Afhandlinger, IV, 1899, S. 11—36. — ³⁾ Absalon og Venderne, 1880 (i Smaaskrifter, udg. af Foreningen i Fyns Stift til Forsvarssagens Fremme. Nr. 1). — ⁴⁾ Om J.'s politiske Samtaler i Vinteren og Foraaret 1882 se Tillæg I.

Nr. 79. ¹⁾ De efterfølgende Bemærkninger var fremkaldt af de mange Indvendinger, som navnlig Dr. M. Steenstrup, men ogsaa andre Medlemmer af Udvalget til Folkeoplysningens Fremme havde at fremføre mod J.'s Manuskript til de 40 Fortællinger af Fædrelandets Historie. Hele denne vidtløftige Korrespondance, der indeholder mange morsomme Enkeltheder, egner sig dog ikke til Offentliggørelse. Udvalgets Arkiv findes i det kgl. Bibliotek.

Nr. 80. ¹⁾ Bricka, der i 1870 var blevet ansat som Assistent ved det kgl. Bibliotek, befandt sig meget daarligt i denne Stilling og optog 1882 Forhandlinger med J. som designeret Gehejmearkivar om en Ansættelse i Gehejmearkivet. Et meget vanskeligt Spørgsmaal under disse Drøftelser var den Anciennitet, som Bricka skulde have ved en eventuel Indtræden i Arkivetaten. I et langt Brev af 4. Sept. 1882 til J. havde Bricka fremført de Argumenter, der talte for, at han fik en større Anciennitet end J. Bloch, men J. lod sig ikke overbevise heraf. 1. Jan. 1883 udnævntes Bricka til Assistent i Gehejmearkivet med Anciennitet efter J. Bloch.

Nr. 83. ¹⁾ 40 Fortællinger af Fædrelandets Historie. — ²⁾ Ved kgl. Res. 10. Juli 1879 nedsattes en Kommission, der skulde overveje forskellige Spørgsmaal i Forbindelse med de offentlige Bygninger. J. blev Sekretær i denne Kommission og udarbejdede 1882 et Skrift til denne: Udsigt over Centraladministrationens, Domstolens og de offentlige Samlingers Bygningshistorie fra 1860 til Nutiden. Jfr. Hist. Afhandlinger, IV, 1899, S. 514. — ³⁾ J. udnævntes til Gehejmearkivar 22. Dec. 1882. — ⁴⁾ I 1893

paabegyndte den tyske Historiker Dietrich Schäfer en Fortsættelse af F. C. Dahlmanns Værk: »Geschichte von Dänemark«.

Nr. 85. ¹⁾ 40 Fortællinger af Fædrelandets Historie.

Nr. 86. ¹⁾ Nærværende Brev findes i Udkast blandt J.'s efterladte Papirer. Da der ingen Original findes blandt Fru Heibergs Papirer, er det muligt, at det aldrig er blevet afsendt. — ²⁾ Fru Heibergs Bog: P. A. Heiberg og Thomasine Gyllembourg, en Beretning støttet paa efterladte Breve, 1882.

Nr. 87. ¹⁾ Arkivassistent J. F. Krarup blev 22. Dec. 1882 udnævnt til 1. Arkivsekretær og Registrator. K. M. A. Mathiesen var fra 29. April 1863 2. Arkivsekretær og Inspektør ved Læsesalen. I hans Stilling skete der ingen Ændring ved denne Nyordning af Personaleforholdene. Om Brickas Udnævnelse jfr. Brev Nr. 80 Note 1.

Nr. 88. ¹⁾ Til Gehejmearkivar. Jfr. Brev Nr. 83 Note 3.

Nr. 90. ¹⁾ Medens danske Statsborgere bosiddende i Slesvig hidtil havde været fritaget for at gøre tysk Militærtjeneste, udstedtes der 7. Januar 1883 en Bekendtgørelse om, at de nu skulde melde sig til Optagelse i Stamrullen, da de i modsat Fald kunde risikere Udvisning. Gustav Johannsen henvendte sig straks efter til de tyske Rigsmyndigheder og stillede senere en Interpellation i Rigsdagen, som Rigsregeringens Repræsentant dog nægtede at besvare. Mackeprang: Nordslesvig 1864—1909, 1910, S. 162—64; Sønderjyllands Historie, redigeret af V. la Cour, Knud Fabricius, H. Hjelholt og H. Lund, V, S. 167—68. — ²⁾ Der hentydes sikkert til Christoffer Hages Tale i Folketinget 14. Dec. 1882 under 1. Behandling af Lovforslaget om Forsvarsvæsenets Fremme. Folketings Tidende 1882—83, Sp. 1069 ff. Hage udtalte her Nødvendigheden af at bevare et godt Forhold til Naboerne baade mod Nord og mod Syd, men han fraraadede, at Danmark alene sluttede sig for intimt til Tyskland, Sp. 1080—81.

Nr. 92. ¹⁾ Kr. Erslev, der paa dette Tidspunkt var ansat som Assistent i Gehejmearkivet, udnævntes 1883 til Professor i Historie ved Københavns Universitet.

Nr. 94. ¹⁾ Birkeland indtraadte 1879 i Stortinget som Repræsentant for Kristiania. Han genvalgtes 1882 og traadte definitivt ud 1885. Lange Sygdomsperioder hindrede ham i at spille nogen større politisk Rolle. — ²⁾ Paa Rejser til København, Paris, London og St. Petersborg havde den svenske Forfatter A. W. N. Ahnfeldt (1845—90) i Arkiverne samlet et broget Stof, som han i Aarene 1883—84 udgav under Titlen: Från Europas hof, dess furstehus och aristokrati. Skildringar, hemtade ur nya specialverk samt svenska och utländska arkiv, I—III. I 2. Bind fandtes: Kong Christian VIII's Dagbog fra Regenttiden i Norge, der ogsaa udsendtes paa Dansk i 1883. Jfr. desuden Brev Nr. 127.

Nr. 95. ¹⁾ Se Brev Nr. 94 Note 2.

Nr. 97. ¹⁾ Da Mørk-Hansens Brev til J. ikke er bevaret, er det vanskeligt med Sikkerhed at afgøre, hvad der hentydes til. Muligt er det, at Mørk-Hansen overfor J. har udtalt en Frygt, der næredes af ham og Pa-

stor W. Hjort, for at J. skulde rykke Biskop Martensen til Undsætning under det svære offentlige Angreb, der var blevet rettet mod ham for hans Udtalelser om den danske Sprogpolitik i Mellemslesvig i Tiden mellem Krigene (Martensens Erindringer, II, 1883). I en selvstændig Pjece (Biskop Martensen og de danske Sprogreskripter i Slesvig. En Protest. 1883) og i flere Avisartikler paapegede Pastor W. Hjort, at Martensen havde gjort sig skyldig i positive historiske Fejltagelser, og han krævede af ham, at han skulde omarbejde sine Udtalelser om Sprogspørgsmaalet i en eventuel tysk Udgave af Bogen. Martensen lod sig imidlertid ikke tvinge ud i en offentlig Diskussion. Jfr. om hele denne Episode Hist. Tidsskrift 9. Række VI, 1929, S. 405—13 og Tillæg III. — ²) Paa et Møde i Odense 30. Nov. 1883 vedtog en Række forhenværende Præster i Mellemslesvig at slutte sig til Protesten mod Biskop Martensen. Den vedtagne Adresse blev overgivet Martensen 12. Dec. samme Aar, men heller ikke denne direkte Henvendelse formaaede at bringe ham frem paa Arenaen. — ³) I Maj 1883 talte J. ved et Studentermøde om: Den danske Regerings Politik overfor Slesvig i Kong Frederik VII's Tid. Dette Foredrag blev først trykt fire Aar senere i: Smaaskrifter tilegnede A. F. Krieger, 1887, S. 308 ff.

Nr. 99. ¹) J. F. Scavenius. — ²) Til Belysning af J.'s Syn paa Georg Brandes tjener endvidere Brev Nr. 325.

Nr. 100. ¹) Der hentydes til det Foredrag, som J. holdt i Studenterforeningen 16. Febr. 1884: Den historiske Udvikling i Danmark i Henseende til »Magtens Tyngdepunkt«, genoptrykt i Hist. Afhandlinger, IV, 1899, S. 47—58. — ²) P. P. = Poul Pedersen, der 1. Aug. 1885 tog Navneforandring til Poul Bjerge.

Nr. 101. ¹) Jfr. Brev Nr. 100 Note 1. — ²) Det har ikke været muligt at finde noget nærmere om dette Foredrag. Hverken »Morgenbladet« eller »Nationaltidende« indeholder Beretninger om Lørdagsmøderne, og der findes heller ikke noget Arkiv fra denne ældste Periode. — ³) Paa et politisk Møde i Aarhus 3. Marts 1884 holdt Pingel en meget kraftig Tale mod Estrup, proklamerede sig selv som Fritænker og kritiserede de danske Sønderjyders Optræden. Se Morgenbladet 4. Marts 1884. — ⁴) Formodentlig Københavns liberale Vælgerforening. — ⁵) Den liberale Studenterforening afholdt 1. Marts 1884 et Møde med Højesteretsassessor Nyholm som Taler. Emnet var Parlamentarismen. Ifølge Referatet i Morgenbladet Nr. 55 for 5. Marts 1884 var Berg tilstede, men det siges blot om ham, at han udbragte en Skaal »for det eneste Ministerselskab, han for Tiden med Glæde vilde se, det at Estrup gjorde Selmer Selskab med at gaa af«. Udeladelserne i Brevet vedr. Berg skyldes Afskriveren, Professor Hans Olrik.

Nr. 102. ¹) Jfr. Brev Nr. 35. — ²) 18. Oktober 1884 holdt J. Foredrag i Studenterfamfundet om: Udviklingen i Danmark i Menneskealderen forud for Struensee. I Diskussionen bagefter deltog Georg Brandes, Kr. Erslev og J. A. Fridericia. Jfr. Studenterfamfundet gennem 25 Aar, 1907, S. 195.

Nr. 103. ¹⁾ Christiansborg Slots Brand 3. Okt. 1884. J.'s officielle Indberetning til Ministeriet om Gehejmearkivets truede Stilling under Branden findes refereret i A. G. Hassø: Kristiansborgs Brand i Oktoberneften 1884, 1934, S. 86—90.

Nr. 104. ¹⁾ Ogsaa i de følgende Breve til Poul Bjerger anvender J. den gamle Tiltaleform P. P. Se f. Eks. Brev Nr. 133. — ²⁾ Poul Bjerger: Jens Johansen, et Mindeskrift, 1884.

Nr. 105. ¹⁾ Se Brev Nr. 104 Note 2. — ²⁾ J. hentyder til en Korrespondance fra Sverige, der stod trykt i Nationaltidendes Tillæg Nr. 3045 (23. Okt. 1884), hvor der tales om den Indflydelse, som Overstatholder Ugglas har anvendt for at sikre en Del Repræsentanter Genvalg ved de lige overstaaede Stockholmsvalg.

Nr. 106. ¹⁾ Efter det Foredrag, som J. 18. Maj 1883 havde holdt i Studenterforeningen om den danske Politik overfor Slesvig i Frederik VII's Tid, fremkom Professor Kr. Erslev med et Indlæg om Begivenhederne i 1721 vedr. Slesvigs Indlemmelse. Dette gav J. Anledning til i en større Afhandling i Hist. Tidsskrift 5. Række V, 1885, S. 117—243 nærmere at begrunde sin Opfattelse af dette Spørgsmaal. Jfr. Redegørelsen S. 150—51 og Kr. Erslev: Frederik IV og Slesvig, en historisk Fortolkning af Arvehyldningsakterne af 1721, 1909, S. 2 (navnlig Noten).

Nr. 107. ¹⁾ Det her omtalte Sønderjydske Samfund maa ikke forveksles med det i Brev Nr. 9 Note 1 omtalte Samfund af samme Navn. Hint var oprettet i Vinteren 1884 paa Frk. Anna Thalbitzers Initiativ og holdt sit første Møde 26. Jan. 1884. Jfr. Redegørelsen, S. 151. — ²⁾ V. A. Secher disputerede 29. Jan. 1885 over Emnet: Om Vitterlighed og Vidnebevis i den ældre danske Proces. I. Om Vitterligheden.

Nr. 108. ¹⁾ Boghandler Giese, Vesterbro, havde stillet en Autografsamling til Auktion hos Chr. Hee, og i denne fandtes utvivlsomt flere Sager, der rettelig hørte hjemme i Arkivet. Under Trusel om Sagsanlæg i Henhold til justitsministerielt Cirkulære af 15. Jan. 1885 vedr. Statens Vindikationsret til sine Arkivalier gik Boghandleren ind paa at aflevere Sagerne til Arkivet. Geh. Arkivets Kopibog 1885 Nr. 176 og 178. Jfr. Samling af de for det danske Rigsarkiv gældende Bestemmelser, 1896, S. 12—13.

Nr. 109. ¹⁾ Dansk Folkeforening stiftedes 1865 af en Række fremtrædende nationalliberale Politikere (Hall, Lehmann, Krieger o. fl. a.). Den ophørte at eksistere i 1870. — ²⁾ 7. Dec. 1884 overrakte der Rimestad en Takadresse underskrevet af 2281 Vælgere fra Københavns 1. Kreds Se Dagbladet Nr. 334 for 8. Dec. 1884.

Nr. 110. ¹⁾ Jfr. Brev Nr. 149 Note 2. — ²⁾ 1. April 1885 udstedtes, efterat Forhandlingerne mellem Folketinget og Regeringen havde vist sig resultatløse, den første provisoriske Finanslov, der optog Bevillinger, om hvilke der ikke var opnaaet Enighed. I den efterfølgende Maj Maaned udstedte Regeringen en ny provisorisk Lov, der forbød Indførsel af Vaaben uden

Politiets Tilladelse og Indøvelse i Brug af Rifler og andre Krigsvaaben. D. F. H., VIII, 1929, S. 136—38.

Nr. 112. ¹⁾ Det er ikke klart, hvad der her hentydes til. Hverken Politiken eller Nationaltidende synes at indeholde noget herom.

Nr. 115. ¹⁾ Ved Rigsdagens Sammentræden i Oktober 1885 herskede der inden for de forskellige Venstregrupper stærk Tvivl om den Taktik, man burde følge overfor Regeringen. Hørup og Holstein vilde forhandle med Estrup om Finansloven og afvente hans Initiativ m. H. t. de provisoriske Loves Forelæggelse, men Berg vandt Flertal for sin Opfattelse, at man privat skulde indbringe og forkaste dem. Det gjorde man, men uden at opnaa, hvad man vilde. Den ny Finanslov kom derefter til 1. Behandling. 21. Okt. 1885 fandt Attentatet paa Estrup Sted, og Følgen heraf var nye Provisorier og Rigsdagens Udsættelse til 18. Dec. D. F. H. VIII, 1929, S. 140—42. Det var i denne vanskelige Situation, at J. manede Venstres Ordførere til Forsigtighed. — ²⁾ Berg var i Sept. 1885 sammen med to politiske Meningsfæller blevet idømt 6 Maaneders Fængsel paa sædvanlig Fangekost for sin Optræden ved et politisk Møde i Holstebro. — ³⁾ I Ugebladet »Tidens Strøm«, der blev udgivet af F. Falkenstjerne og Morten Pontopidan, offentliggjordes i Nr. 11 (11. Dec. 1885) en lang Anmeldelse af Kapt. Edv. J. C. Rambusch: Vort Værn. En Fremstilling af Forsvarssagens Udviklingshistorie fra 1850—84. — ⁴⁾ 40 Fortællinger af Fædrelandets Historie udkom 1886 i 2. Oplag.

Nr. 116. ¹⁾ Literaturhistorikeren, Dr. Carl Rosenberg var død 3. Dec. 1885. Han var Aaret forud blevet ansat som Docent i dansk Literatur ved Københavns Universitet.

Nr. 117. ¹⁾ Som en afgjort Modstander af Estrups Provisoriepolitik og ivrig efter at mægle mellem Regeringen og Folkets Flertal forelagde C. S. Klein i December 1885 et Grundlovsforslag, der havde til Formaal at skaffe Mulighed for Løsning af fremtidige Konflikter om Finanslovens Indhold. Forslaget blev ivrigt debatteret, men endte i Udvalg. D. F. H., VIII, 1929, S. 144 ff.

Nr. 121. ¹⁾ Kabinetssekretær J. P. Trap efterlod sig ved sin Død 1885 Manuskript til et omfangsrigt Memoireværk: Fra fire Kongers Tid. Værket var affattet i Aarene 1865—83 og skildrede foruden en Række politiske Begivenheder Tilstande ved Hoffet under de fire Konger Frederik VI, Christian VIII, Frederik VII og Christian IX. Skildringen sluttede ved Aar 1876, og Forholdene ved de forskellige Hoffer indtog en betydelig mere fremskudt Plads i Fremstillingen end Redegørelsen for de politiske Begivenheder. Medens Frederik VI og Christian IX i det store og hele fremstilledes sympatisk, var Vurderingen af Christian VIII ret kritisk. Fremstillingen af Frederik VII og hans Nærmeste, der er et Hovedpunkt i Memoireværket, var derimod meget skarp. Manuskriptet, der nu opbevares paa det kgl. Bibliotek, er utilgængeligt indtil 1948. (Disse Oplysninger er venligst meddelt mig af Højesteretssagfører Bondo Svane). .

Nr. 122. ¹⁾ J. udnævntes til Ridder af Danebrog 19. Jan. 1886. — ²⁾ Vodskovs Husbestyrerinde Frk. Marie Zoffmann. Hun drev omkring 1870 et kendt Studenterpensionat i Studiestræde 18, og hos hende boede bl. a. I. P. Jacobsen, cand. theol. Poul Kierkegaard og stud. philos. Hans Vodskov. Frk. Zoffmann ejede det Hus i Virum, hvori Vodskov boede. Jfr. Anna Linck: I. P. Jacobsen, 1926, S. 41 og Tilskueren 1911, S. 213.

Nr. 124. ¹⁾ Se Brev Nr. 115 Note 4. — ²⁾ De nordiske Fortællinger udkom først i 1893.

Nr. 125. ¹⁾ Se Brev Nr. 149 Note 2.

Nr. 127. ¹⁾ Jfr. Brev Nr. 94 Note 2. — ²⁾ Jfr. Brev Nr. 121 Note 1. — ³⁾ 8. Marts 1886 nedsatte Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet en Kommission, der skulde gøre Forslag om Statens Papirforbrug. J. var Formand og Dr. jur. V. A. Secher Sekretær. Betænkningen blev afgivet 13. Dec. 1887 og trykt som Manuskript.

Nr. 128. ¹⁾ J. havde i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1879, S. 19—55, offentliggjort en Afhandling: det gamle danske Kongevaaben. Et Hovedpunkt i denne var en Paavisning af, at Hjerterne skulde opfattes som Søblade eller Aakandblade. Denne Opfattelse er i moderne Tid blevet afvist af P. B. Grandjean i hans Bog om det danske Rigsvaaben, 1926, S. 53 ff. I en Afhandling i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie for 1882 om Danebrogsslaget i Mariekirken i Lübeck kom Dr. Henry Petersen ind paa det samme Spørgsmaal. — ²⁾ Om Plougs Digt jfr. Brev Nr. 279 Note 3.

Nr. 129. ¹⁾ Det er ikke ganske klart, hvad der hentydes til i dette Brev, men det synes, som om Poul Bjerger i Samraad med J. har villet paa-begynde en Indsamling af Arkivalier i Privateje. — ²⁾ Jfr. Brev Nr. 108 Note 1. — ³⁾ Det har ikke kunnet oplyses, hvad der her hentydes til.

Nr. 130. ¹⁾ Manuskriptet til Fru Heibergs Erindringer.

Nr. 132. ¹⁾ Brevet ender paa denne Maade uden Underskrift.

Nr. 133. ¹⁾ Der blev for Universitetsaaret 1885—86 udsat en Prisopgave i Historie med følgende Ordlyd: En Karakteristik af Kristian Colbjørnsen og en Paavisning af hans Betydning. Der indkom ingen Besvarelser. Universitetets Aarvog 1886, S. 119 ff.

Nr. 134. ¹⁾ J.'s ældste Søn. — ²⁾ Talen er vistnok om Forfatteren Otto Borchsenius.

Nr. 135. ¹⁾ Paa Grund af sin selvstændige Stilling i Forsvarssagen blev Termansen ikke genvalgt til Landstinget i 1886. Han afslog at lade sig opstille til Folketinget i Slagelse i 1886 og i Køge 1889.

Nr. 136. ¹⁾ En Pakke vedr. Fællesforfatningens Tilblivelse (Forestillinger, Koncepter m. m.) 1854—55.

Nr. 137. ¹⁾ Frederik Barfods Søn var J.'s Huslæge. — ²⁾ Barfod udsendte i 1886 sidste Hefte af sin Bog: Danmarks Historie 1319—1536. — ^{2a)} J. var gennem sin Moder langt ude i Slægtskab med Georg Zoega (1755

—1809) og H. J. Esmarch (1752—1820). Adolf Ditlev Jørgensen og Hustru Ida Marie Pedersens Slægtebog. Trykt som Manuskript, 1894.

³⁾ Fortsættelsen af Barfods historiske Arbejde omhandlende Danmarkshistorien 1536—1670 udkom med fire Bind i Aarene 1891—93. Barfod var da fyldt 80 Aar.

Nr. 138. ¹⁾ Der tænkes formodentlig paa Viktor Rydberg: Undersøknin-
gar i Germansk Mythologi. 1. Delen. 1886 — ²⁾ Det har ikke været muligt at
finde det Blad eller Tidsskrift, hvori denne Anmeldelse var optaget.

Nr. 143. ¹⁾ Afhandlingen: Kong Christian II paa Sønderborg Slot offent-
liggjordes i Danske Magazin 5. Række I, 1887, S. 1—26, genoptrykt i Hi-
storiske Afhandlinger, III, 1898, S. 217—46.

Nr. 144. ¹⁾ Der er Tale om Planlæggelsen af Festskriftet til Krieger.
Jfr. Brev Nr. 142. — ²⁾ De to Artikler til Dansk Biografisk Leksikon om
Jacob og Nils Aall blev i St. f. skrevet af Yngvar Nielsen.

Nr. 145. ¹⁾ Birkelands Bidrag til Festskriftet blev en Afhandling om:
Det norske Postvæsen i dets Oprindelse og første Begyndelse. Oprindelig
har der aabenbart været Tale om et andet Emne.

Nr. 146. ¹⁾ Hvad det er for et Foredrag, J. taler om, har det ikke været
muligt at oplyse.

Nr. 147. ¹⁾ Dels som Følge af Ruslands Mistanke om at Østrig og Tysk-
land støttede Bulgarien i dets Bestræbelse for at udvide Landets Territo-
rium dels paa Grund af General Boulangers Agitation mod Tyskland ind-
traadte der i de første Maaneder af Aaret 1887 stærk Frygt for en almin-
delig europæisk Konflikt. — ²⁾ Gustav Johannsen valgtes paany i 1887 som
Medlem af den tyske Rigsdag.

Nr. 148. ¹⁾ Det ser ud, som om Poul Bjerger har anmodet J. om at
skrive en Artikel om J.'s Fader, der var død 1883. Dette skete dog ikke.
Jfr. om J.'s Forhold til Faderen Brev Nr. 46. I Redegørelsen er Faderen
omtalt paa forskellige Steder, men nogen samlet Karakteristik findes ikke.

Nr. 149. ¹⁾ Professor F. F. Carlson døde 18. Marts 1887. — ²⁾ J.'s Skrift
om H. A. Brorson, der udkom som selvstændigt Skrift i 1887, havde alle-
rede i 1885 været publiceret som en Artikelserie i Nordslesvigsk Søndags-
blad VII, 1885. — ³⁾ Der hentydes formodentlig til en Artikel med Titlen:
Et Par Ord i Striden mellem Hr. H. og Hr. Klint, der blev offentliggjort i
»Tidens Strøm« for 7. Januar 1887, genoptrykt i Historiske Afhandlinger
IV, 1899, S. 59—67.

Nr. 150. ¹⁾ J. bidrog selv til Festskriftet med: To Foredrag om Sønder-
jylland. 1) Den danske Regerings Politik overfor Slesvig i Kong Frede-
rik VII's Tid (Alm. Studentermøde 8. Maj 1883), 2) Sønderjyllands særegne
Plads i vor historiske Udvikling (Studenterforeningen 13. Nov. 1886). —
²⁾ Ludvig Daae fik ikke optaget nogen Artikel i Festskriftet til A. F. Krieger.
— ³⁾ Fortsættelsen af Danmarkshistorien udkom 1891—93 i fire Bind under
Titlen »Danmarks Historie 1536—1670«.

Nr. 151. ¹⁾ Det omtalte Basrelief i hvidt Marmor fremstillende Oldforskeren Zoega og udført af Billedhuggeren Andreas Paulsen erhvervedes 1887 for 400 Kr. af Thorvaldsens Museum, og her findes det endnu. Thorvaldsens Museums Arkiv 1887 Mappe 5 a. Brev Nr. 1122. Jfr. Brev Nr. 152 og 153. — ²⁾ J. N. A. Madvigs Pjece: »Om og i Anledning af Højesteretsdommen af 15. Okt. 1886« udkom 1886, trykt som Manuskript. (Om Presseprovisoriets Lovlighed. Jfr. D. F. H. VIII, 1929, S. 147).

Nr. 155. ¹⁾ L. Wimmer: Die Runenschrift, 1887, var en forøget og omarbejdet Udgave af W.'s Afhandling fra 1874: »Runeskriftens Oprindelse og Udvikling i Norden«. — ²⁾ W.'s ovennævnte Skrift udkom hos Weidmannsche Buchhandlung, Berlin.

Nr. 156. ¹⁾ »Tidens Strøm« Nr. 38 for 17. Juni 1887. Artiklen var undertegnet V. A. og oprindelig trykt i Vejle Amts Folkeblad. — ²⁾ Morgenbladet Nr. 143 for 17. Juni 1887 indeholdt et Svar fra F. Bojsen til Berg i Anledning af dennes Angreb paa den ny Venstrepolitik (Forhandlingspolitiken) og en Artikel af Korsgaard om Nødvendigheden af, at Venstre samlede om en positiv Politik, naar Regeringen viste sig lige gyldig »for ordnede og frugtbare Tilstande«.

Nr. 157. ¹⁾ Det lykkedes at faa to svenske Bidragydere, nemlig Professor Greve G. K. Hamilton, der skrev om: »Statsverksamhetens stegring och det representativa styrelsessättet«, og Professor Oscar Alin, hvis Bidrag var en Afhandling om: »Svenske Konungens rätt i fråga om nedsättning af tullbevillningsafgifter enligt 1809 års Regeringsform«.

Nr. 163. ¹⁾ Der er antagelig Tale om en Afhandling af daværende Assistent i Statistisk Departement, senere Postmester Thorvald Kornerup. Om Afhandlingen blev trykt har det ikke været muligt at oplyse.

Nr. 168. ¹⁾ A. F. Krieger valgtes 10. Febr. 1883 til Medlem af Rigsretten for en Periode af fire Aar, men ved Valgene i 1887 gled han ud. Lands-tingstidende 1886—87, Sp. 989—90.

Nr. 171. ¹⁾ Festskriftet til Krieger blev godt modtaget af den københavnske Dagspresse, som optog meget fyldige Anmeldelser. Navnlig vakte Fru Heibergs Bidrag stor Opsigt. Se f. Eks. Morgenbladet Nr. 238, 6. Okt. 1887, og Politiken Nr. 279 og 281 for 6. og 8. Okt. 1887.

Nr. 172. ¹⁾ J.'s næstældste Søn Erik [Erstad-Jørgensen] blev konfirmeret dette Efteraar. — ²⁾ Politiken Nr. 282, 9. Okt. 1887 indeholdt en Artikel »Den provisoriske Finanslov«.

Nr. 174. ¹⁾ N. Neergaard anmeldte i Tilskuerens Oktoberhefte Festskriftet til Krieger. Se Aargang 1887, S. 818—23. — ²⁾ A. Aumont var paa dette Tidspunkt knyttet til Dagbladet »Politiken«, og J. har aabenbart ment, at den store Anmeldelse af Festskriftet til Krieger, der fandtes i Bladets Nr. 279 og 281 var skrevet af ham. Den endte med følgende Udtalelse: »Man kan ikke andet end efter endt Læsning ønske, at Fru Heiberg vilde overvinde sine Betænkeligheder helt og skænke Læseverdenen sin Bog, ubeskaaret og snart.« Det er formodentlig disse Ord, som J. tænker paa, men

»Politiken«s Honorarprotokol for Oktober 1887 viser, at det var Edvard Brandes, der var Forfatter til denne Anmeldelse og ikke Aumont. — ³) I Morgenbladets Nr. 254 for 25. Okt. 1887 udtalte Bojsen sig i en Artikel kaldet »Stillingen« om Muligheden for Enighed paa Rigsdagen, ikke om selve det store Forfatningsspørgsmaal, men om et praktisk Arbejde. Tonen i Artiklen var ret optimistisk. — ⁴) Der hentydes til en Artikel i Dagbladets Nr. 250 for 25. Okt. 1887 med Titlen: »Forklaringen« og en Artikel i samme Blads Nr. 251 for 26. Okt. 1887 med Titlen: »Rimelighed«.

Nr. 175. ¹) Jfr. Brev Nr. 127 Note 3.

Nr. 176. ¹) Betænkning afgivet af den saakaldte Papirkommission. Jfr. Brev Nr. 127 Note 3. — ²) Om J.'s Bidrag til Festskriftet til Krieger se Brev Nr. 150 Note 1. — ³) 5. Nov. 1887 forlod Vodskov København og tog Ophold paa Frederiksholm pr. Liatorp Station i Småland.

Nr. 177. ¹) Hostrup fejrede 20. Maj 1888 sin 70-Aars Fødselsdag. Hostrup fik overrakt en Gave bestaaende af 6500 Kr. i Guld-Tyvekroner samt en større Sølvopsats. Den blev overrakt ham af en Deputation bestaaende af Carl Ploug (Ordfører), Fru M. Thoresen, Professor H. Høffding og J. Jfr. Nationaltidende Nr. 4332 for 22. Maj 1888.

Nr. 178. ¹) Formodentlig J.'s Bog: »Regeringsskiftet 1784«. — ²) Dansk Skoleforenings Aarsmøde i Odense i August 1888. — ³) Stavnbaandsfesten i Odense 20. Juni 1888. J.'s Tale ved denne Lejlighed blev trykt i Tilskueren. Jfr. Brev Nr. 179 Noten, genoptrykt i Historiske Afhandlinger, III, 1898, S. 156—75.

Nr. 179. ¹) Tilskuerens Junihefte, S. 429—45.

Nr. 181. ¹) Ludvig Schrøder havde i »Danskeren« I, 1888, S. 316—31 skrevet en lang Anmeldelse af J.'s Bog om Johs. Evald. Jfr. samme Tidsskrift, S. 199. — ²) Der sigtes til »Selskabet til historiske Kildeskrifters Overførelse paa Modersmaalet«, for hvilket J. i 1879 havde udgivet Aktstykke-samlingen Valdemar Sejr.

Nr. 182. ¹) I Udstillingsaaret, hvor saa megen Tyskvenlighed kom til Orde, og hvor det næsten udviskedes, at der var et slesvigsk Spørgsmaal, besluttede de to Studenter H. P. Hansen (den senere Rektor) fra Studenterforeningen og Asger Højmark (den senere Valgmenighedspræst) fra Studentersamfundet som Modvægt herimod at arrangere et almindeligt Studentermøde, hvor man skulde understrege Fællesskabet med de danske Sønderjyder. Mødet blev imidlertid ikke til noget, da Udenrigsministeriet skred ind og gennem Ploug fik det forhindret. (Meddelt mig af Rektor H. P. Hansen). — ²) I Dagbladet »Avisen« Nr. 285 for 10. Okt. 1888 fandtes en kort Notits om det paatænkte Møde. Det var aabenbart første Gang, at noget sivede ud. Derefter bragte Flensborg Avis i Nr. 238 for 11. Okt. 1888 Meddelelsen videre. — ³) Om Plougs Holdning i denne Sag har Rektor H. P. Hansen i et Brev af 25. Juni 1938 til Udgiveren af disse Breve meddelt følgende: »Sikkert paa Foranledning af Vedel, og vistnok opfordret af Estrup, søgte Ploug en Samtale med mig og nogle af de andre unge en Aften i Studenter-

foreningen. Det er ikke rigtigt, at han overfusede mig. Han talte roligt og faderligt om ikke at bringe Fædrelandet i Fare. Det var mig, der blev gal i Hovedet og slog i Bordet, hvad Ploug, der altid har vist mig stor Venlighed, tog fuldkommen roligt. Plougs paastaaede Udtalelser om »de oprørske Bønder« tror jeg ikke paa. Jeg mindes nok, at den tillagdes ham; men den er sikkert apokryf. Presset blev imidlertid saa stærkt, at Mødet opgaves.«

Nr. 183. ¹⁾ 5. Okt. 1888 forelagde Kultusminister Scavenius sit Lovforslag om Oprettelse af et Rigsarkiv og om Lønninger for de derved ansatte Embeds- og Bestillingsmænd. Lovforslaget blev færdigbehandlet i Løbet af Vinteren, og 30. Marts 1889 fik det Kongens Underskrift. — ²⁾ I det oprindelige Lovforslag havde man givet de lokale Arkiver det norske Navn: Stiftsarkiver, men Rigsdagen vedtog, at de skulde hedde: Provinsarkiver.

Nr. 184. ¹⁾ Pastor Hans Dahl, der allerede i 1875 havde udgivet den omfangsrige »Dansk Hjælpecordbog« og ydet mange Bidrag til »Dansk Ordbog for Folket« (Dahl og Hammer), var en ivrig Sprogrenser. Desværre er det ikke muligt med Bestemthed at sige, hvad hans Brev til J. har handlet om, men formodentlig har han søgt at interessere ham for sit sproglige Udrensningsarbejde og eventuelt vinde ham for et aktivt Medarbejderskab.

Nr. 186. ¹⁾ Der er ganske givet Tale om Udgivelsen af det Tidsskrift, der senere fik Navnet: Sønderjydske Aarbøger. Jfr. Brev Nr. 188.

Nr. 187. ¹⁾ Der hentydes utvivlsomt til den Opfordring, der i December 1888 uddeltes omkring i Landet om at støtte de danske Sønderjyder i deres nationale Kamp. Opraabet var undertegnet af J., Professor Høffding, Tømmermester Kayser og Højesteretsadvokat Nellemann. En direkte Følge af dette Opraab var Oprettelsen af den slesvigske Forening for Holbæk By og Omegn, der stiftedes 14. Januar 1889. J. var tilstede ved denne Lejlighed. (Meddelt af Kommunegartner Larsen Grøn, Holbæk). — ²⁾ Povl Hansens Bog om Fællesskabet. Jfr. Brev Nr. 196 Note 1.

Nr. 188. ¹⁾ Sandsynligvis har man anmodet forskellige velhavende Folk om at yde pekuniær Støtte til Igangsættelsen af de sønderjydske Aarbøger.

Nr. 189. ¹⁾ Efter D. G. Monrads Død i 1887 deponerede hans Slægtninge i Rigsarkivet en Beretning om Monrads Deltagelse i Begivenhederne i 1864, udarbejdet af ham selv. Ifølge hans Ønske maatte den først komme til Offentlighedens Kundskab 25 Aar efter hans Død. I 1914 offentliggjordes Manuskriptet af Aage Friis: D. G. Monrads Deltagelse i Begivenhederne 1864. Jfr. Hist. Tidsskrift 10. Række, IV, 1937, S. 278 ff. — ²⁾ Af D. G. Monrad havde Kaptajn C. Th. Sørensen faaet overladt en Art Dagbog, som Monrads Ungdomsven C. F. Allen havde nedskrevet i Begyndelsen af 1864 efter sine daglige Samtaler med Monrad. Sørensen benyttede disse Optegnelser ved sin Fremstilling af Krigen i 1864. Efter Benyttelsen tilbagesendtes de til Monrad, og efter hans udtrykkelige Ønske blev de uaabnet brændt efter hans Død. Jfr. Aage Friis: D. G. Monrads Deltagelse i Begivenhederne 1864, 1914, S. XIV—XV.

Nr. 190. ¹⁾ Jfr. Brev Nr. 204 Note 1. — ²⁾ I Sønderjydske Aarbøger 1889, S. 44—57 og 1890, S. 294—316 offentliggjorde Nikolaj Andersen en Række Digte i sønderjydsk Mundart. — ³⁾ Boghandler Gustav Philipsen sluttede sig i 80erne til den liberale Bevægelse i København og lod sig i 1887 opstille mod W. Scharling i Københavns 4. Kreds. Ved at overlade Philipsen Forlagsretten til Aarbøgerne har J. aabenbart frygtet, at Tidsskriftet skulde komme under for udpræget venstreorienteret Indflydelse.

Nr. 191. ¹⁾ Om Grosserer Wilh. Nissen jfr. Redegørelsen S. 153. — ²⁾ J. havde saaledes i 1887 bidraget med to Indlæg i Diskussionen om Forsvarsspørgsmaalet a) Et Par Ord i Striden mellem Hr. H. og Hr. Klint (Tidens Strøm for 7. Januar 1887, jfr. Brev Nr. 149 Note 3) og b) Indledningsforedrag til en Forhandling om Forsvarssagens Stilling for Tiden (Vort Forsvar 27. Nov. 1887).

Nr. 193. ¹⁾ Ordføreren for Arkivloven var F. Falkenstjerne. Jfr. om Arkivloven Brev Nr. 183 Note 1.

Nr. 194. ¹⁾ Om Anledningen til dette Brev jfr. Brev Nr. 184 Note 1.

Nr. 196. ¹⁾ Povl Hansen: Bidrag til det danske landbrugs historie. Jordfællesskabet. J. havde under Udarbejdelsen opmuntret Povl Hansen og givet ham forskellige Vink ved Korrekturen. — ²⁾ J. havde i »Danskeren«, I, 1889, S. 273—84 meddelt: Et højskoleskrift af N. F. S. Grundtvig.

Nr. 199. ¹⁾ Se Brev Nr. 204 Note 1. — ²⁾ I Sønderjydske Aarbøger 1889, S. 202—17 offentliggjordes en Afhandling af A. C. C. Holt: Minder fra Flensborg Kirkegaard. — ³⁾ L. Skaus Breve kom ikke frem i Aarbøgerne.

Nr. 200. ¹⁾ Rigsdagssamlingen 1888—89 var ikke meget begivenhedsrig. De Tilløb, der i Foraaret 1888 havde været til et storpolitisk Forlig, blev ikke til noget, og da Regeringen ikke kunde blive enig med Folketinget om Finansloven, udstedtes paa sædvanlig Maade et nyt Provisorium. D. F. H. VIII, 1929, S. 159 f. — ²⁾ Lov Nr. 42 af 30. Marts 1889 om Oprettelsen af et Rigsarkiv og om Lønninger for de derved ansatte Embeds- og Bestillingsmænd gennemførtes umiddelbart inden Rigsdagssamlingens Afslutning.

Nr. 201. ¹⁾ Der er Tale om Vodskovs Bog: Sjæledyrkelse og Naturdyrkelse, I, Rig-Veda og Edda, der udkom heftevis i Aarene 1890—97.

Nr. 202. ¹⁾ Jfr. Brev Nr. 199 Note 2. — ²⁾ J.'s Afhandling om den ældste danske Kirkeordinans blev trykt i Sønderjydske Aarbøger 1889, S. 218—45.

Nr. 204. ¹⁾ Der er Tale om P. Lauridsens Artikel: Bidrag til Haderslev Amts Historie og Beskrivelse, hvis første Del med Titlen: »Om Adel og adeligt Bøndergods i Amtet samt om Kongens Kjøb af samme« offentliggjordes i Sønderjydske Aarbøger 1889, S. 87—124. Om Holdts Artikel se Brev Nr. 199 Note 2. — ²⁾ J.'s Afhandling om Ullerup Sogn offentliggjordes i Sønderjydske Aarbøger 1891, S. 30—81. — ³⁾ Striden mellem Politiken og Flensborg Avis opstod i Anledning af en Anmeldelse af Sønderjydske Aarbøger 1. Bind (Politiken Nr. 189 for 8. Juli 1889). Anmelderen benyttede Lejligheden til nogle

Udfald mod den sønderjydske Presse: »Man tænke sig blot noget saa særegeligt barokt og naturstridigt som, at deres Presse er københavnsk-chauvinistisk«. Flensborg Avis tog Handsken op og svarede med to Artikler: »Ny Fædrelandskærlighed« I—II, Flensborg Avis Nr. 177—78 for 2.—3. Aug. 1889, og herpaa svarede Politiken med en ny Artikel i Bladets Nr. 222 for 10. Aug. 1889: »Kjøbenhavnsk Chauvinisme i Nordslesvig«. — 4) Se Brev Nr. 187 Note 1.

Nr. 205. 1) Under 3. Juli 1889 blev der givet J. Ordre til at træde i Forhandling med en Række Lokalebedsmænd for sammen med dem at fastsætte nærmere Regler for Afleveringer til Provinsarkiverne. Medd. om Rigsarkivet 1888—91, 1892, S. 5 f.

Nr. 208. 1) »Om Kampen for den danske Nationalitets Bevarelse i Nordslesvig«. Et Foredrag. Trykt som Manuskript, 1889.

Nr. 209. 1) P. A. Schleisner: Til Belysning af Dagshistorien efter Frederik VII's Død, 1889.

Nr. 210. 1) I 1889 udsendtes G. N. Kringelbach: Den danske civile Centraladministrations Embedsstat, 1660—1848.

Nr. 211. 1) Otto B. Wroblewski: Ti Aar i C. A. Reitzels Boglade. Trykt som Manuskript, 1889. — 2) Otto B. Wroblewski: Af en Autografsamlers Mappe II. Johs. Ewalds Brev af 6. Nov. 1778 til sin Moder. Litteratur og Kritik III, 1890, S. 305—08.

Nr. 212. 1) Se Brev Nr. 201 Note 1.

Nr. 213. 1) Der er formodentlig Tale om den Artikel, som Eskesen senere fik trykt om K. Thomsen, jfr. Brev Nr. 224 Note 2. — 2) I Sønderjydske Aarbøger 1890, S. 72—101 offentliggjorde P. Skau en Artikel: De danske Landdagsmænds Stilling og Virksomhed i Provinslanddagen. — 3) Rigsdagsvalget 20. Februar 1890. Valgt blev Gustav Johannsen.

Nr. 214. 1) Fra H. V. Clausens Haand foreligger der intet Bidrag i Sønderjydske Aarbøger før i Aaret 1892. — 2) Der er formodentlig Tale om Ottosens Artikel om Skaane og Sønderjylland, der offentliggjordes i Sønderjydske Aarbøger 1890, S. 33—71. — 3) Der sigtes til Meddelelsen om Gustav Johannsens Valg til Rigsdagsmand.

Nr. 217. 1) Det norske Blad »Morgenbladet« for 17. og 20. August 1890 indeholdt et Par Artikler om Ruslands Holdning under den politiske Krise 1863—64 og den Indflydelse, som denne Holdning maatte faa for Sverige-Norges Stilling til et tysk Angreb paa Danmark. I Nationaltidende Nr. 5167—68 for 11.—12. September 1890 imødegik Bladet flere af de fra norsk Side fremførte Paastande. Jfr. Brev Nr. 273 til Prof. H. Hjærne, S. 332.

Nr. 218. 1) I Kirkehistoriske Samlinger 4. Række, I, S. 577—603 offentliggjorde J. en Afhandling: »Reformationen i Sønderjylland indtil Foraaret 1526, genoptrykt i Historiske Afhandlinger III, 1898, S. 194—211. — 2) H. F. Rørdams Artikel: »Den kgl. Historiograf Steffen Hansen Stephanus, der blev offentliggjort i Hist. Samlinger og Studier, 1891, S. 1—74 og 193—275.

Nr. 219. ¹⁾ Jfr. Hist. Tidsskrift 6. Række, II, S. 706—08.

Nr. 220. ¹⁾ Der er i dette Brev Tale om en Henvendelse til Regering og Rigsdag om at yde Georg Brandes en aarlig Statsunderstøttelse. Opfordringen til at underskrive en saadan Adresse var undertegnet af V. Bissen, Julius Lange, P. F. Rist og Marcus Rubin og dateret 13. Okt. 1890. Man anmodede i denne Henvendelse en Række Videnskabsmænd, Kunstnere og Forfattere om at underskrive. Da en Kreds af Mænd, hvoriblandt Vilh. Thomsen og J., gerne vilde være med til anbefale Brandes til en aarlig Statsunderstøttelse, men i Motiveringen for et Andragende ønskede at udtrykke sig mere forbeholdent, redigerede de en særlig Adresse, som i Forening med Hovedadressen afleveredes til Regering og Rigsdag. Hovedadressen fik 49 Underskrifter, Mindretallets Adresse 16 Underskrifter. De to Adresser blev indleveret i Slutningen af Oktober 1890. Folketinget vedtog Bevillingen, men Forslaget blev forkastet af Landstinget. C. G. Elberling: Georg Brandes, 1937, S. 64 ff. jfr. Georg Brandes: Levned III, 1908, 285—93, hvor de to Adresser er optrykt.

Nr. 222. ¹⁾ Jfr. Brev Nr. 224 Note 3.

Nr. 223. ¹⁾ Forpagter Jacob Jacobsen fra Vejen ansøgte i Aarene 1890—91 gentagne Gange om Understøttelse til literær Virksomhed i jydsk Mundart, men hans Ansøgning kom ikke i Betragtning. Min. f. Kirke- og Undervisningsvæsenet. Forestillinger 1890—91. — ²⁾ Illustreret Børneblad for Nordslesvig udkom fra 1890 i Aabenraa, red. af M. Andresen. — ³⁾ Fru Heiberg begravedes fra Frue Kirke Lørdag 27. Dec. 1890. Talen blev holdt af Slotspræst, Lic. theol. Poulsen.

Nr. 224. ¹⁾ Skolebestyrer A. C. C. Holdt døde 28. April 1890, og H. P. Hanssen skrev Nekrologen i Sønderjydske Aarbøger 1891, S. 27—29. — ²⁾ Morten Eskesens Artikel: »Karsten Thomsen fra Frøslev« blev offentliggjort i Sønderjydske Aarbøger, 1891, S. 82—108. — ³⁾ J.'s Afhandling »En berømt svensk Slægt fra Nordslesvig« (Rudbæk) offentliggjordes i Sønderjydske Aarbøger, 1890, S. 264—73. — ⁴⁾ Om Frk. Henriette Gubis Virksomhed som Vandrelærerinde se Mackeprang: Nordslesvig 1864—1909, 1910, S. 200. — ⁵⁾ Denne Plan synes ikke at være kommet til Udførelse; jfr. Afhandlinger og Breve af P. K. Thorsen, udg. af J. Byskov og Marius Kristensen, I—III, 1927—30. I Stedet for udsendtes i 1895: Kasper Jensen: Smaastykker til Brug i vore Hjem ved Børnenes og Ungdommens Øvelser i skriftlig Brug af Modersmaalet, trykt i Aabenraa. — ⁶⁾ Allerede ved Rigsdagssamlingens Begyndelse i Oktober 1890 var det klart, at den Gruppe, der samlede sig omkring Bojsen, vilde gøre et Forsøg paa at komme til Enighed med Regeringen om en begyndende social Reformlovgivning. Fra Højrepartiets Side var Mænd som Nellemann og Ingerslev ligesaa ivrige. I Januar 1891 var Resultatet af Forhandlingerne endnu usikkert, og først i Marts fandt de afgørende Drøftelser Sted. Se D. F. H. VIII, 1929, S. 164—66.

Nr. 225. ¹⁾ Dr. E. Jessen vendte sig i Slutningen af 80erne mod den af Minister Scavenius gennemførte ny Retsskrivning og udgav 1889 Afhandlin-

gen: Den litterære Retsskrivning. I 1891 fulgte hans Arbejde: Dansk Grammatik. Det var mod hans Forslag om at vende tilbage til den ældre Retsskrivning, at Vodskov vendte sig i Pjecen: »Dr. E. Jessens »forsmædelige Skandale«, 1890. Arkiv för Nordisk Filologi. Ny följd 34. Bd., 1922, S. 204. — ²⁾ J. F. Scavenius afskedigedes 6. Juli 1891.

Nr. 226. ¹⁾ Det blev foreløbig ikke til noget med Købet af Bogtrykker Matzens Blad »Heimdal« i Aabenraa. Først 1. Okt. 1893 udkom Bladet med H. P. Hanssen som Redaktør og Udgiver. — ²⁾ Se Brev Nr. 291 Note 2.

Nr. 227. ¹⁾ En officiel Brevveksling om Optantsagers Behandling mellem Red. Jessen og Indenrigsministeriets Kommunekontor, hvorunder Indfødsretssagerne paa det Tidspunkt sorterede, synes ikke at have fundet Sted. Derimod kan Jessen underhaanden have faaet sine Oplysninger, og i hvert Fald indeholdt Flensborg Avis Nr. 28 for 3. Febr. 1891 en Artikel: »De danske Undersaatter« med nøje Redegørelse for Fremgangsmaaden ved Løsning af dansk Statsborgerskab.

Nr. 228. ¹⁾ I Bogen »Vore Folkeviser fra Middelalderen« havde Professor Johs. Steenstrup rettet Indvendinger mod den Opfattelse, som J. i 70erne havde udtalt om de historiske Viser. J. svarede med et Indlæg: »De historiske Folkeviser og Niels Ebbesen«, der blev trykt i Hist. Tidsskrift 6. Række, III, S. 58—107, genoptrykt i Historiske Afhandlinger I, 1898, S. 424—65.

Nr. 230. ¹⁾ Det har ikke været muligt at finde, hvad der her hentydes til. — ²⁾ Biblioteket paa Margrethesminde i Flensborg.

Nr. 231. ¹⁾ Der er Tale om Kapitlet: Forfatningslivets Grundlæggelse i Danmark 1831—66, der var planlagt til Optagelse i Skriftet: Fortællinger af Nordens Historie. — ²⁾ Se Brev Nr. 224 Note 6.

Nr. 232. ¹⁾ Der var bevilget Vodskov en Understøttelse paa 1000 Kr., men paa den absolute Betingelse, at en større eller mindre Del af hans Bog udkom. Brev fra J. til Vodskov, dat. 27. Maj 1891. — ²⁾ Carl Goos var blevet udnævnt til Minister for Kirke- og Undervisningsvæsenet fra 10. Juli 1891.

Nr. 233. ¹⁾ Se Brev Nr. 232 Note 2.

Nr. 234. ¹⁾ Der er Tale om en Afhandling af Dr. G. Friis om: »Herredsfoged Nis Henriksen paa Hastrupgaard og hans Slægt«, der offentliggjordes i Sønderjydske Aarbøger 1891, S. 213—43. — ²⁾ Der blev foreløbig ikke offentliggjort nogen Afhandling af Nikolaj Andersen. — ³⁾ I 1891 deltog Fr. Bajer i Verdensfredskongressen i Rom, og det er formodentlig her han har draget det slesvigske Spørgsmaal frem. — ⁴⁾ Hvad J. her hentyder til, har det ikke været muligt at oplyse. Den norske Forfatter K. L. H. Kristoffersen foretog i 1889 en Rejse til Danmark og Sønderjylland og skildrede i en Artikelserie i det norske Blad »Dagbladet« (Nr. 116, 123 og 141—48) sine Indtryk fra Sønderjylland. Universitetsbiblioteket i Oslo, der venligst har foretaget en Undersøgelse af disse Artikler, hævder, at der

ikke kan være tænkt paa disse, og man har ikke været istand til at skaffe yderligere Klarhed om Spørgsmaalet.

Nr. 236. ¹⁾ Der er Tale om Forhandlingerne om Købet af Dybbøl Mølle, jfr. Sønderjyllands Historie, red. af la Cour, Knud Fabricius, H. Hjelholt og Hans Lund, V, S. 197—98. — ²⁾ Gaardejer Christen Hanssen døde 4. Nov. 1891. I Sønderjydske Aarbøger 1892, S. 19 fandtes en kort Nekrolog.

Nr. 237. ¹⁾ Se Brev Nr. 220 Note 1. — ²⁾ I 1889 traf J. Aftale med cand. theol. F. Falkenstjerne, der var lokalt kendt i Sønderjylland, om at udgive for Rigsarkivet »Sønderjydske Skatte- og Jordebøger fra Reformationstiden«. Arbejdet skred kun langsomt fremad, da Falkenstjerne dels var optaget af Rigsdagsarbejdet dels plagedes af Sygdom. 1895 udsendtes det første Hefte, men Falkenstjerne fik ikke Arbejdet fuldendt før sin Død i 1896. Det fortsattes af Dr. phil. Anna Hude og afsluttedes i 1899. — ³⁾ Udtrykket »Strafe musz sind« er utvivlsomt kopieret efter det humoristiske Berlinerudtryk: »Ordnung muss sind« (meddelt mig af Arkivar Marquard).

Nr. 238. ¹⁾ F. R. Friis: Tyge Brahe. En historisk Fremstilling, efter trykte og utrykte Kilder, 1871.

Nr. 239. ¹⁾ Om den store litterære Debat i Anledning af Udgivelsen af Fru Heibergs Erindringer se Robert Neiiendam: Johanne Luise Heiberg, 1937, S. 33 ff.

Nr. 240. ¹⁾ H. P. Hanssen havde paataget sig at skrive en Nekrolog over Junggreen. Artiklen offentliggjordes i Sønderjydske Aarbøger, 1892, S. 105—09. — ²⁾ Der er utvivlsomt Tale om en Avisartikel om Junggreen, som H. P. Hanssen har faaet tilsendt for at kunne skrive Nekrologen af Junggreen. Villars Lunn var gift med en Datter af Junggreen. — ³⁾ Jens Jørgensen: Forfattere der har skrevet om Haderslev, trykt i Sønderjydske Aarbøger 1892, S. 135—49. — ⁴⁾ Der er ikke i Aarbøgerne trykt nogen Afhandling om Hviding Herred, forfattet af en Nissen. — ⁵⁾ Formodentlig Søndagsbladet Nr. 41 for 9. Okt. 1892, red. bl. a. af Rasmus Hansen. — ⁶⁾ Der hentydes til H. V. Clausens Artikel: Folkesproget i Sønderjylland, der offentliggjordes i Sønderjydske Aarbøger, 1892, S. 182—212 og i følgende Aargange. Artiklerien fremkom som en Anmeldelse af J. G. C. Adlers Bog: Die Volkssprache in dem Herzogthum Schleswig seit 1864.

Nr. 241. ¹⁾ J. tænker paa sit lovede Bidrag til Samlingsværket: Danmarks Riges Historie. — ²⁾ Denne Bekymring viste sig dog ganske uberettiget. Allerede i 1895 var Rubin istand til at udsende Fortsættelsen.

Nr. 242. ¹⁾ Emil Poulsen fejrede 16. April 1892 25. Aars Jubilæum som Skuespiller.

Nr. 244. ¹⁾ Manuskriptet til N. Neergaards Bog: Under Junigrundloven, der begyndte at udkomme i 1892. — ²⁾ Der er naturligvis Tale om den senere Konge Christian IX. — ³⁾ Neergaard valgtes i 1892 til Folketingsmand for Nakskov.

Nr. 246. ¹⁾ Sandsynligvis Digtet »Trøst i Mismod«, som Vodskov offentliggjorde i Ill. Tidende 34. Bd. 1892—93, S. 87. — ²⁾ Som Provinsarkivar

i Viborg var i 1890 blevet ansat Overretssagfører J. H. S. Jespersen. Budet hed I. M. Zoll. — 3) Se Brev Nr. 176 Nr. 3.

Nr. 247. 1) Som Assistent ved det nyoprettede Provinsarkiv. — 2) Diderik Johansen var Privatskolelærer i Lille Egede ved Korsør og paa dette Tidspunkt 52 Aar. J. var selv klar over, at Indstillingen af Johansen kunde forekomme Ministeriet besynderlig, og med Indstillingen fulgte derfor en udførlig Motivering. J. gjorde herunder opmærksom paa, at det ved Forhandlingerne paa Rigsdagen om Arkivloven fra forskellig Side var blevet udtalt som ønskeligt, at Funktionærerne ved Provinsarkiverne ved Foredrag og Smaaafhandlinger kunde bidrage til at udbrede historisk Kundskab og »drage jævne Folk med Tid og Lejlighed dertil henimod en mere umiddelbar og mere ædruelig Sysselsættelse med historiske Emner.« Da J. mente, at Johansen vilde være særlig egnet hertil, indstillede han ham til den ledige Assistentplads. Ministeriet ansaa ham imidlertid ikke for fuldt kvalificeret, og 12. Okt. 1892 udpegede man cand. mag. Holger Hansen til den ledige Post. — 3) Povl Hansens Hustru: Sigrid Trier Hansen. — 4) Termansen faldt paa Forsvarssagen. Efter hans Opfattelse kunde Landet umuligt forsvares uden faste Støttepunkter, og da alle militære Magasiner og Værksteder laa i København, maatte det nødvendigvis blive denne By, som maatte gøres til den stærke Fæstning. Med saadanne Anskuelser kunde han vanskeligt beholde sit Mandat i en ren Landbokreds, og ved Landstingsvalget 1. Okt. 1886 faldt han. Han var selv forberedt herpaa, men han foretrak at blive paa Valpladsen end frivilligt trække sig tilbage. I hans Kreds valgtes i Stedet Højskoleforstander Ludv. Schrøder. P. Bjerge: Den jydsk Bonde Niels Jokum Termansen, 1892, S. 167.

Nr. 248. 1) Der er formodentlig Tale om Prof. Hjærnes to Afhandlinger fra 1892: a) Unionsfrågan och Sveriges försvar og b) Rösträtt och Värneplikt. — 2) Tordenskjolds 200 Aarsdag indtraadte 28. Okt. 1892. Udtalelsen om den svenske Adelsmand tager utvivlsomt Sigte paa den svensk-norske Gesandt i København Friherre Lave Gustaf Beck-Friis. — 3) Spørgsmaalet om Norges Ret til at være med ved Behandlingen af de udenrigske Sager opstod som Følge af den saakaldte »Bodø-sag« fra Begyndelsen af 1820erne og blev atter aktuelt, efter at den svenske Konge havde sluttet en Traktat med Rusland om Finmarken og flere Handelstraktater med forskellige Magter. 1827 vedtog Stortinget en Adresse, hvori man krævede, at den norske Statsminister i Stockholm skulde have Ret til Deltagelse i Drøftelsen af udenrigspolitiske Spørgsmaal af Interesse for Norge. Først i 1835 bøjede Kongen sig for dette Krav. Se Edv. Bull: Grunnriss av Norges Historie, 1926, S. 90 ff.

Nr. 249. 1) Ifølge en udateret Koncept, der ligger ved Brevet, havde P. Bjerge spurgt J., om han vilde skrive en Indledning til en Samling Breve og Opskrifter til Foredrag af Termansen, som Bjerge ønskede at udgive. Aabenbart paa Grund af Mangel paa Tid skete det ikke, og da Bjerge i 1892 udsendte sit Mindeskrift: Den jydsk Bonde Niels Jokum Termansen,

skrev han selv Forordet. — ²) Schrøder havde tilraadet i et Brev fra Termansen om Danevirkes Rømning at stryge følgende Udtalelse: »Gud i Himlen! hvor tabte vi, da den sidste Konge sank i Graven«. Bjerger mente selv, at denne Ytring nok kunde passere, men han bøjede sig for Schrøders og J.'s Henstilling, jfr. det i Note 1 nævnte Skrift, S. 49.

Nr. 250. ¹) Det har ikke været muligt at finde det Blad eller det Tidsskrift, hvor denne Anmeldelse har været optaget. Der er formodentlig Tale om 3. Udgave af 40 Fortællinger af Fædrelandets Historie.

Nr. 251. ¹) Opførelsen af Forsamlingshuse i Nordslesvig tog sin Begyndelse netop i 1892. I December dette Aar indviedes det første, der fik Navnet Skrave Forsamlingshus. I de nærmest følgende Aar opførtes Huse i Visby og Østerlindet. Det store Byggeri begynder imidlertid først i Slutningen af 90erne. Jfr. Sønderjylland, red. af Svend Dahl og Axel Linvald, II, 1919, S. 153.

Nr. 252. ¹) Det udeladte Stykke af Fru Heibergs Erindringer omhandlende J. L. Phister er nu blevet offentliggjort af Theaterhistorikeren Robert Neiiendam i hans Bog om Fru Heiberg, S. 36 (1937). Da det ikke har været muligt at erhverve det originale Brev, er Teksten her gengivet efter Nationaltidende, men desværre har Brevet i denne Form flere utvivlsomme Fejllæsninger. — ²) Mon det originale Brev ikke har *anerkjendende* i St. for *anerkjendte*? — ³) Bør læses Dem. — ⁴) Her bør muligvis læses: ønskede.

Nr. 253. ¹) Paa et Møde i Skærbæk 30. November 1892 stiftedes den nordslesvigske Skoleforening. — ²) Om de nærmere Enkeltheder vedr. H. P. Hanssens Overtagelse af Dagbladet Hejmdal se Sønderjyllands Historie, red. af la Cour, Knud Fabricius, H. Hjelholt og Hans Lund, V, S. 194 f. Overtagelsen fandt først Sted fra 1. Okt. 1893. — ³) Indenfor den akademiske Verden stiftedes i 1888 to Foreninger med sønderjydsk Formaal, nemlig Studenter-Samfundets - sønderjydske - Samfund, almindelig kaldet 4 S og Foreningen To Løver med nær Tilslutning til Studenterforeningen.

Nr. 254. Der er Tale om Honoraret for J.'s Skrift: Fortællinger af Nordens Historie, der udkom i to Bind.

Nr. 255. ¹) Sekretær Oluf Halls Forsvar for Faderen findes optaget i Berlingske Tidende for 7. Dec. 1892. Denne Protest gav Anledning til et Replikskifte mellem J. og O. Hall i samme Avis for 9. og 10. Dec. Fru Heibergs Angreb paa Hall var ligeledes et Hovedpunkt i Kammerherre Billes Indvendinger mod Erindringerne, jfr. J.'s Svar til Bille i Nationaltidende Nr. 6033 for 2. Febr. 1893.

Nr. 259. ¹) Billes Artikler om Fru Heibergs Erindringer blev optaget i Nationaltidende Aften Nr. 6023—25 for 23.—25. Jan. 1893. J.'s Svar offentliggjordes i samme Blad Nr. 6026 for 26. Jan. 1893. Dette gav Anledning til et nyt Indlæg fra Bille i Bladets Nr. 6031 for 31. Jan. 1893 og et fornyet Svar fra J. i Nr. 6033 for 2. Febr. 1893. Hermed ebbede Debatten ud.

Nr. 260. ¹⁾ I Anledning af Fru Heibergs Omtale af Phister udgav denne et Skrift: »Et Nødværge«, der blev anmeldt bl. a. i Politikens Nr. 10 for 10. Jan. 1893. Som Svar herpaa udgav J. en Pjece: »Prof. Phisters og Fru Sødrings Kritik af Fru Heibergs Erindringer«, 1893. — ²⁾ Jfr. Brev Nr. 259 Note 1. — ³⁾ Andræ døde 2. Febr. 1893.

Nr. 262. ¹⁾ Se Brev Nr. 259 Note 1.

Nr. 263. ¹⁾ Bestemt til det store Samlingsarbejde: Danmarks Riges Historie. — ²⁾ Fædrelandet Nr. 84 for 13. April 1858 indeholdt et Digt: »Fru Joh. L. Heiberg«, der udtrykte Sorg over, at Fru Heiberg havde trukket sig tilbage og ikke længere var at finde paa Nationalteatrets Scene. Digtet bar som Signatur Bogstaverne E. F.; J. gik i sin Udgave af Fru Heibergs Erindringer ud fra, at Forfatteren var Chr. Winther, saaledes som Fruen ogsaa selv mente det, men i Virkeligheden var det den dengang purunge Julius Lange. Jfr. P. Købke: Breve fra Julius Lange, 1902, S. 289 f.

Nr. 264. ¹⁾ I 1889 havde Henrik Pontoppidan forladt Politiken og var blevet Medarbejder ved Ernst Brandes' »Børstidende«. Han skrev her et Par Artikler om Evas Skabelse og om Stuckenbergs Bog »Messias«, der vakte Forargelse, og Regeringen, der gerne vilde Ernst Brandes til Livs, anlagde Sag og fik ham dømt til 300 Kr. i Bøde for Blasfemi. Skønt Pontoppidan offentlig tog det fulde Ansvar paa sig for Artiklernes Indhold, gik han dog fri for Straf. Dommen over Brandes havde til Følge, at Kultusministeren i 1893 fratog Pontoppidan Forfatterunderstøttelse, men nogle Aar senere satte Folketinget ham atter paa Listen. Poul Carit Andersen: Henrik Pontoppidan. En Biografi og Bibliografi, 1934, S. 45—47. — ²⁾ Om J.'s Uoverensstemmelse med Departementschef Asmussen jfr. Brev Nr. 334.

Nr. 265. ¹⁾ I 1893 udsendte Barfod 4. og sidste Bind af »Danmarks Historie 1536—1670«. — ²⁾ Barfods Erindringer udkom først i 1938 med Noter af Albert Fabritius. — ³⁾ Udvalget for Folkeoplysningens Fremme.

Nr. 266. ¹⁾ Formodentlig tænker J. paa Schrøders Bog: Danmarks Hjælpekilder og Næringsveje, skildrede med særligt Hensyn til Banebrydere for deres Udvikling, I, trykt som Manuskript, 1892. — ²⁾ Det har ikke været mig muligt at konstatere, hvem den omtalte tyske Forstmand er.

Nr. 267. ¹⁾ Morten Eskesens Afhandling om Digterinden »Anna« offentliggjordes i Sønderjydske Aarbøger, 1893, S. 191—252. — ²⁾ I dette Brev havde H. P. Hansen fortalt om den store Fremgang inden for Skoleforeningen. Se H. P. Hanssen: Et Tilbageblik, II, 1930, S. 226.

Nr. 269. ¹⁾ Hans Olrik: Studier over Ælnods Skrift om Knud den Helige. Hist. Tidsskrift 6. Række IV, 1893, S. 205—91.

Nr. 270. ¹⁾ Brevet er skrevet i Anledning af et Krav fra M. Steenstrup om Ændringer i Kapitlet: Forfatningslivets Grundlæggelse i Danmark, 1831—66. (Fortællinger af Nordens Historie).

Nr. 271. ¹⁾ De sønderjydske Foreninger holdt Delegeretmøde i Vejle 15.—16. Juli 1893. Se Vejle Amts Avis Nr. 162—63 for 15.—17. Juli 1893. —

²⁾ Der er formodentlig Tale om H. P. Hanssens Overtagelse af Bladet Hejmdal, der fandt Sted 1. Okt. 1893.

Nr. 273. ¹⁾ I Sommeren 1893 holdt Prof. Hjärne paa Universitetet i Uppsala en Forelæsningsrække over den svenske Forfatningsudvikling gennem Tiderne. Disse Forelæsninger, der senere udsendtes som et særligt Skrift, var bestemt for et andet Publikum end det rent akademiske, hovedsagelig Lærere, men dog et Publikum med ret betydelige personlige Forudsætninger. (Meddelt mig af Prof. Knud Fabricius). — ²⁾ Jfr. Brev Nr. 217 Note 1.

Nr. 274. ¹⁾ J.'s Bog: Fortællinger af Nordens Historie.

Nr. 275. ¹⁾ Krieger døde 27. Sept. 1893. — ²⁾ En parallel Skildring her til findes i Helga Stemmann: F. Meldahl og hans Venner VI, 1932, S. 116. — ³⁾ Om de norske Breve se videre Brev Nr. 277. Kriegers Breve til Dunker er af dennes Datter Fru M. Schjøtt efter Faderens Død afleveret til Rigsarkivet. Motzfelds Breve til Krieger findes stadig i Rigsarkivet.

Nr. 276. ¹⁾ I Teologisk Tidsskrift f. den danske Folkekirke, udg. af H. V. Styhr, IX, 1893, S. 556—97 havde Pastor Grove-Rasmussen skrevet en Artikel om: Synden som den skildres i Shakespeares Mabeth. 21. Januar 1894 havde Macbeth Premiere med Emil Poulsen i Titelrollen.

Nr. 277. ¹⁾ Om J.'s Forhold til Udgivelsen af Kriegers Dagbøger se: A. F. Kriegers Dagbøger 1848—80, udg. af Elise Koppel, Aage Friis og P. Munch, I, 1920, S. IV—VIII. — ²⁾ Kong Christian IX.

Nr. 278. ¹⁾ Ploug fyldte 29. Okt. 1893 80 Aar.

Nr. 279. ¹⁾ Se Brev Nr. 270. — ²⁾ Fhv. Theaterdirektør Harald Christensen udgav 1890, altsaa før Fru Heibergs Død, en Fremstilling af Det kgl. Theaters Historie i Aarene 1852—59. Skildringen var vendt mod Overskous heibergvenlige Fremstilling i hans Theaterhistorie. Se Dansk Biografisk Leksikon V, 1934, S. 49. Om Pressens Angreb paa Fru Heiberg som Skuespillerinde og hendes Udtalelser herom i Memoireværket se R. Neiiendam: Johanne Luise Heiberg, 1937, S. 35. — ³⁾ Til 25-Aarsdagen for Stiftelsen af Grundtvigs Højskole paa Marielyst havde Ploug skrevet en Sang, trykt i »Fædrelandet« Nr. 261 for 4. Nov. 1881, der direkte var rettet mod Historikernes kritiske Arbejde med Fædrelandets Historie. Sangen begyndte saaledes: »Om Hjerterne i Danmarks Skjold var kun Aakandblade«. . . . — ⁴⁾ Paa Danmarks Lærerforenings 4. almindelige Skolemøde i København i 1893 holdt J. et Foredrag: Historieundervisningens Forhold til den videnskabelige Granskning, der først blev trykt i Lærerforeningens Beretning, senere genoptrykt i Historiske Afhandlinger, IV, 1899, S. 135—46.

Nr. 280. ¹⁾ Højskoleforstander Ernst Trier døde 29. Dec. 1893.

Nr. 281. ¹⁾ Troels Lund: Om Kulturhistorie, 1894. Jfr. Knud Fabricius: Troels-Lund, 1921, S. 71 ff.

Nr. 282. ¹⁾ Der er utvivlsomt Tale om en Korrespondance vedr. de arkæologiske Udgravninger i Nydam Mose. Netop paa dette Tidspunkt er-

hvervede danske Købere et værdifuldt Stykke af Mosen. Jfr. H. P. Hanssen: Et Tilbageblik, II, 1930, S. 230—31.

Nr. 283. ¹⁾ Sammen med »Flensborg Avis« udkom »Nordslesvigsk Søndagsblad«, delt i en kirkelig og en folkelig Del. Det blev trykt i Flensborg Avis' Trykkeri og redigeredes af R. P. Rossen. — ²⁾ I Anledning af det danske Højskolejubilæum (50-Aars-Dagen for Rødding Højskoles Indvielse) holdt J. i Skibelund Krat 8. Sept. 1894 et Foredrag: Kong Kristian VIII og den danske Sag i Nordslesvig. Foredraget blev trykt i Sønderjydske Aarbøger 1894, S. 249—83 og genoptrykt i Historiske Afhandlinger, III, 1898, S. 247—88.

Nr. 284. ¹⁾ Det er ikke ganske klart, hvad der hentydes til med disse Linier. — ²⁾ De efterfølgende Oplysninger var bestemt for den Artikel, som Hans Olrik skulde skrive om J. til Brickas Dansk Biografisk Leksikon.

Nr. 285. ¹⁾ Om Erhvervelsen af Dybbøl Mølle se Brev Nr. 236 Note 1. — ²⁾ En Kreds af unge Akademikere bestaaende af den senere Pastor Th. Tomasson, den senere Bibliotekar Aage Sorterup og Historikerne Aage Friis og P. Munch havde fra December 1893 paataget sig at forsyne den danske Provinspresse med en Række oplysende Korrespondancer om sønderjydske Forhold. Disse Artikler offentliggjordes ligeledes i Dagbladet »Danebrog«. Se Sønderjyllands Historie, red. af Vilh. la Cour, Knud Fabricius, Holger Hjelholt og Hans Lund, V, S. 199 f. Det er denne Kreds, som J. ønsker skal tage Affære i Sagen vedr. Dybbøl Mølle.

Nr. 286. ¹⁾ Se Brev Nr. 285 Note 2.

Nr. 287. ¹⁾ Se Brev Nr. 275 Note 3.

Nr. 288. ¹⁾ Paa Margrethesminde, Flensborg. — ²⁾ Et Selskab af danske Skuespillere, bl. a. Karl Mantzius og Chr. Zangenberg, havde besluttet at foretage en Tourné i det danske Nordslesvig. I Juni 1894 fandt Forsøget Sted. De gik i Land i Haderslev, men de tyske Myndigheder mødte straks op og udviste dem. Denne Udvisning vakte naturligvis stærk Opsigt. Se Mackeprang: Nordslesvig 1864—1909, 1910, S. 218, og H. P. Hanssen: Et Tilbageblik II, 1930, S. 166 ff. Jfr. desuden Robert Neiiendam: Det danske Teaters Vilkaar i Nordslesvig 1864—1914, 1914, S. 58 ff. — ³⁾ H. P. Hanssen.

Nr. 289. ¹⁾ J. tænker vel paa sin egen Bog om Griffenfeld og J. A. Fridericias Værk: Adelsvældens sidste Dage, Danmarks Historie 1648—60, der ligeledes var udkommet i 1894. — ²⁾ Læge H. P. Barfod var som nævnt J.'s Huslæge. Med Udtalelsen »den forfølgelse han har måttet lide« tænkes sikkert paa de Angreb, han kom ud for, paa Grund af et Par sørgelige Dødsfald blandt hans Patienter.

Nr. 290. ¹⁾ Der har utvivlsomt eksisteret flere Breve til Pastor Ludvig Hertel end de, der er aftrykt helt eller som Brudstykker i Højskolebladet 1897, Sp. 1499—1508, 1529—36 og 1559—70, men Eftersøgningsarbejdet efter de originale Breve har hidtil været resultatløst.

Nr. 291. ¹⁾ Jfr. Brev Nr. 288 Note 2. Hans Peter, d. v. s. H. P. Hanssen, — ²⁾ Red. Jens Jessen havde altid stærkt hævdet Nordslesvigernes Ret til

at vende tilbage til Danmark i Henhold til Pragfredens § 5, selv efter at denne var ophævet. Da H. P. Hanssen som Vælgerforeningens Sekretær støttet paa Udtalelser fra Tiden nærmest efter 1879, udtalte en noget ander Opfattelse, gav dette Anledning til en langvarig Pennefejde i de respektive Blade. Se Mackeprang: Nordslesvig 1864—1909, 1910, S. 185—86. — ³⁾ Se Brev Nr. 283 Note 1. — ⁴⁾ Formodentlig Pastor J. Johansen, Svanninge der var Sjælen i Foreningen »Danebrog«. — ⁵⁾ Under Foreningen To Løvers (jfr. Brev Nr. 253 Note 3) Ægide organiseredes en frivillig Sammenlutning af Studenter, der paatog sig Arbejdet med Indsamling og Sortering af Boggaver til Sønderjylland. I 1896 fik Organisationen fastere Rammer og kaldtes fra da af: »Studenterudvalget Heimdal«.

Nr. 294. ¹⁾ Goos var indtraadt i Ministeriet Estrup som Kultusminister i 1891. Efter sin Afgang som Minister udnævntes han til Direktør for de kgl. Døvstummeanstalter og til Formand for Bestyrelsen for det kgl. Blindeinstitut.

Nr. 295. ¹⁾ Om Søndagsbladet jfr. Brev Nr. 283 Note 1. Hans Peter d. v. s. H. P. Hanssen. — ²⁾ Murermester Karl Kruse. — ³⁾ Jfr. Brev Nr. 282 — ⁴⁾ Om Marmorlinksen se Sønderjylland, red. af Svend Dahl og Axe Linvald, I, 1919, S. 88. — ⁵⁾ Jfr. Brev Nr. 291. Af de tre Katalogskriverer lader kun den første sig med Sikkerhed identificere. Det er den senere kendte Skolemand Erling Rørdam.

Nr. 296. ¹⁾ Fridericias Anmeldelse af J.'s Bog om Griffenfeld blev trykt i Nordisk Tidsskrift for Vetenskap, Konst och Industri, 1894, S. 439—60.

Nr. 297. Om Statens Ret til sine Arkivalier se Brev Nr. 108 Note 1 — ²⁾ Se Brev Nr. 296 Note 1. — ³⁾ Om Papirkommissionen jfr. Brev Nr. 127 Note 3. — ⁴⁾ I Efteraaret 1894 ventedes med stigende Spænding paa et nyt dramatisk Arbejde af Henrik Ibsen og den Hemmelighedsfuldhed hvormed Stykket var omgærdet, drev Nysgerrigheden op i betydelige Højder. Det virkede derfor som et Bombenedslag, da Politiken for 14. Nov. 1894 bragte et stort Afsnit af »Lille Eyolf«. Henrik Cavling havde erhvervet de paagældende Korrekturark af den norske Digter Thomas P. Krag der fik sit eget Arbejde trykt i samme Trykkeri som Ibsen. Offentliggørelsen gav Anledning til stort Staahej saavel i den danske som i den norske Presse. Se H. Cavling: Journalistliv, 1930, S. 175—78. — ⁵⁾ I Løbet af Efteraaret foregik Stortingsvalget, der gav en lille Forskydning til Fordel for Venstre. Nationaltidende Nr. 6683 for 23. Nov. 1894. — ⁶⁾ J. modtog i 1895 St. Olavsordenens Kommandørkors.

Nr. 298. ¹⁾ Olriks Artikel om J. til Dansk Biografisk Leksikon.

Nr. 299. ¹⁾ Jfr. Brev Nr. 298 Note 1. — ²⁾ J. var Medlem af Bestyrelsen for To Løver, der i disse Aar holdt fælles Bestyrelsesmøder med Foreningen 4 S. Møderne fandt i Reglen Sted paa Højesteretsadvokat Nellemanns Kontor. — ³⁾ Sammen med Professor Høffding og Højesteretsadvokat Nelle

mann havde J. givet Udkast til en Anbefaling af Kredens Artikler til Provinsbladene. Denne fremkom nu uden J.'s Navn.

Nr. 300. ¹⁾ Se Brev Nr. 285 Note 2. Anledningen til Brevet var en Anmeldelse, som daværende stud. mag. Aage Friis havde skrevet til Bladet Danebrog af J.'s Afhandling om Christian VIII og Nordslesvig. Anmeldelsen fandtes i »Dannebrog« for 31. Dec. 1894 og 2. Jan. 1895 og hed »A. D. Jørgensen om Kristian VIII og de Nationalliberale«.

Nr. 301. ¹⁾ At Dybbøl Mølle først og fremmest maatte reddes ved en Indsats af lokale Kræfter havde J. allerede udtalt i Brev Nr. 236. — ²⁾ De omtalte Aktstykker offentliggjordes i Sønderjydske Aarbøger 1895, S. 45—176 under Titlen: Kristian VIII og Nordslesvig.

Nr. 302. ¹⁾ Ved Valget 9. April 1895 trak F. F. sig tilbage og modtog senere paa Aaret Udnævnelse til Præst i Hornslet.

Nr. 303. ¹⁾ M. Rubin: Frederik VI's Tid. Fra Kielerfreden til Kongens Død, 1895.

Nr. 304. ¹⁾ Dette Brev ligger i Erik Skrams Arkiv og er overgivet ham som Formand for Studentersamfundet. Hvem kand. C. Petersen er, har det ikke været mig muligt at oplyse. — ²⁾ 20. Oktober 1894 talte Dr. phil. H. L. Møller i Studenterforeningen om »Danmarks Fremgang 1864—94« (Foredraget udkom samme Aar hos Gad). Talen var et Svar paa Georg Brandes' Foredrag i Studentersamfundet 1. Febr. 1894 »Om Nationalfølelse«, se Politiken 3. Maj 1894. J.'s eget Foredrag handlede om »Christian VIII's nationale Politik i Slesvig« og blev holdt 10. Nov. 1894.

Nr. 309. ¹⁾ H. P. Hanssen.

Nr. 310. ¹⁾ Pastor J. H. Monrads Kommentar til Grundtvigs »Nyaarsmorgen« i Studier over Grundtvigske Digte, 1896, S. 89—125.

Nr. 311. ¹⁾ Der er Tale om Opførelsen af Frimenighedskirken i Bovlund, der stod færdig i 1896, men holdtes lukket af Myndighederne indtil 1900. Kirkens Bygmester var den kendte Højskolelærer fra Vallekilde Andreas Bentsen. — ²⁾ H. P. Hanssen.

Nr. 312. ¹⁾ Efter at Franz v. Jessen 1894 var vendt hjem fra et Studieophold i Paris, hvor han bl. a. havde fulgt Forelæsningerne over moderne Historie i L'École libre des sciences politiques, udarbejdede han en Plan til Udgivelse af en dansk (henholdsvis nordisk) politisk Aarbog i Lighed med Daniel's L'année politique og Müller's Geschichte der Gegenwart, der var blevet benyttet som Undervisningsmidler ved de paagældende Forelæsninger. Denne Plan sendte F. v. J. til forskellige danske Personligheder, bl. a. Niels Neergaard og J. med Anmodning om deres Skøn over dens Værdi og Muligheden for dens Virkeliggørelse.

Nr. 313. ¹⁾ Pastor Ludvig Hertel havde i flere Aar syslet med Planer om et Skrift om Danskhedens Vækkelse i Nordslesvig i 40erne. Da J. i 1894 og 1895 offentliggjorde sine første Bidrag til Christian VIII's Historie (Sønderjydske Aarbøger 1894, S. 249—83 og do. do. 1895, S. 45—176; jfr.

Højskolebladet 1895, Sp. 641—52 og 739—42) gik Hertel igang med Opgaven, og i 1897 udkom hans Bog: »Hans Wilhelm Hertel. Bidrag til den sønderjydske Folkevækkelses Historie.« Under Arbejdet traadte Hertel, der i sin Ungdom havde været i Forbindelse med J. og var kommet i hans Hjem, atter i Forbindelse med ham, og der veksledes en Række Breve mellem dem om Forstaaelsen af Christian VIII's Politik. Se Højskolebladet 1897, Sp. 1530—32.

Nr. 314. ¹⁾ Om dette Punkt oplyser Hertel: »I mit Svar paa hans foregaaende Brev havde jeg skrevet, at jeg vel i sin Almindelighed delte hans Opfattelse af Kristian den 8., men de to fremsatte Paastande kunde jeg ikke gaa ind paa, men maatte i min Bog tage Afstand fra dem og mente at kunne modbevise den sidste.« Højskolebladet 1897, Sp. 1533. — ²⁾ Utvivlsomt Fejllæsning for: Kontraindlæg. — ³⁾ J. hentyder til det i Brev Nr. 282 Note 2 omtalte Foredrag. — ⁴⁾ Brev dat. 23. Juni 1844 fra L. Skau til P. Hiort-Lorenzen (Sønderjydske Aarbøger 1895, S. 139).

Nr. 316. ¹⁾ 7. Februar 1890 fandt der et Prøvevalg Sted i Graasten for at udpege den ny Landdagsmand, der skulde rykke ind i den ledige Plads ved Hans Lassens Død. I Vælgerforeningens Bestyrelse var der Flertal for H. P. Hanssen, men Red. Jessen rejste en Kampagne for at faa Gaardejer C. P. Wolff, Gammelgab, valgt. Ved Prøvevalget fik Hanssen 120 Stemmer og Wolff 5. H. P. Hanssen: Et Tilbageblik, II, 1930, S. 181 ff.

Nr. 317. ¹⁾ Arkivarerne d. v. s. C. F. Bricka og G. N. Kringelbach. — ²⁾ J. havde indstillet cand. mag. H. S. A. Nygård til den ledige Assistentplads.

Nr. 318. ¹⁾ Kort efter Rigsdagsmand Hans Lassens Død 20. Jan. 1896, opdagede man, at han som Formand for Lysabilid Sparekasse havde be- draget denne for henvend 250.000 Mark. Se Sønderjyllands Historie, red. af Vilh. la Cour, Knud Fabricius, Holger Hjelholt og Hans Lund, V, S. 204. Jfr. ligeledes H. P. Hanssen: Et Tilbageblik II, 1930, S. 174 ff.

Nr. 319. ¹⁾ Se Brev Nr. 318 Note 1.

Nr. 320. ¹⁾ Hjelm er en lille Skov ved Aabenraa. Hvem Hovgaard er har det ikke været muligt at oplyse.

Nr. 321. ¹⁾ H. P. Hanssens Valg til Landdagsmand.

Nr. 322. ¹⁾ Barfod fyldte 85 Aar 7. April 1896. — ²⁾ Jfr. Brev Nr. 73 Note 1.

Nr. 323. ¹⁾ 1. Marts 1896 ansattes cand. mag. H. S. A. Nygård som Assistent ved Provinsarkivet i Viborg. Den i Brevet omtalte »Mouritzen« findes ikke paa Listen over Ansøgerne. — ²⁾ Jfr. Brev Nr. 247 Note 2. — ³⁾ Højskolebladet 1896, S. 471—90 (Ludvig Schrøder: Christian Flor, Men- neskevennen og Folkehøjskolemanden). — ⁴⁾ C. F. Allen: Det danske Sprogs Historie i Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland II, 1858, S. 127 ff. — ⁵⁾ »Syvstjernen« kaldtes en Kreds af Universitetslærere og Stænder- deputerede, som i 1843 traadte sammen for at indsamle Penge til dansk Undervisnings Fremme i Slesvig. Se Danmarks Riges Historie, VI, S. 313.

Nr. 325. ¹⁾ Båge fejrede 26. Maj 1896 sit Sølvbryllup.

Nr. 327. ¹⁾ Det private nordiske Skolemøde i Askov fra 27. Juli til 3. Aug. 1896. Højskolebladet 1896, Sp. 1017—22.

Nr. 328. ¹⁾ Brevet findes blandt Ollriks Afskrifter og til Udeladelsen her har Ollrik skrevet følgende Note: »Herefter følger en lang redegørelse for A. D. Jørgensens stilling til provinsarkivarernes forslag til instruks for dem, hans forhold til Kultusministeriet i denne sag og de tanker, han en tid havde om at søge afsked som rigsarkivar. Redegørelsen har stor interesse, men af personlige hensyn må den dog udelades her.« — ²⁾ Der er Tale om J.'s Bidrag til Danmarks Riges Historie.

Nr. 329. ¹⁾ Formodentlig er der i det følgende Tale om Reimers Udnævnelse til Danebrogsmænd.

Nr. 331. ¹⁾ Formodentlig er der Tale om F. Meldahls Værk: Frederikskirken i København, der udkom i 1896.

Nr. 332. ¹⁾ I April 1896 beslaglagde Retten i Aabenraa Sønderjydske Aarbøger og anklagede Redaktøren for at have begaaet »grober Unfug« ved at bruge Ordene »sønderjydsk« og »Sønderjylland«. Nævningeretten i Aabenraa idømte ham en Pengebøde, men i April 1897 afsagde Landsretten Frifindelsesdom, og Beslaglæggelsen blev hævet. Tidsskriftet kom paany igang, og man sprang Aargang 1896 over.

Nr. 333. ¹⁾ I Aarene 1896—97 førte J. en Polemik med Kr. Erslev om Forliget af 11. Februar 1340. J. formulerede sin Opfattelse i en mindre Artikel i Hist. Tidsskrift 6. Rk. VI, 1896, S. 671—80, og Kr. Erslev udarbejdede derpaa det i Brevet omtalte Svar. Det var J.'s Hensigt paany at svare, men han naaede ikke at faa Svaret skrevet inden sin Død, og Professor Erslevs Indlæg blev det sidste Ord i denne Strid. Det blev optaget i Hist. Tidsskrift 7. Række, I, 1897, S. 110—18.

Nr. 334. ¹⁾ Jfr. Brev Nr. 201 Note 1. — ²⁾ Jürgensen d. v. s. Prof. Dr. med. Chr. J. (1846—1927). — ³⁾ Om J.'s Brud med Departementschef Asmussen jfr. Brev Nr. 264.

Nr. 335. ¹⁾ Den egentlige Udvisningsperiode tog sin Begyndelse i Sommeren 1898. Se Mackeprang: Nordslesvig 1864—1909, 1910, S. 226 ff. — ²⁾ Jfr. Brev Nr. 291. — ³⁾ Højesteretsadvokat Nellemanns Indlæg er for-gæves eftersøgt i Udenrigsministeriets Arkiv.

Nr. 337. ¹⁾ M. Rubins Anmeldelse af J.'s Fremstilling af Perioden 1814—38 i Danmarks Riges Historie offentliggjordes i »Tilskueren«, 1897, S. 465—88.

Nr. 338. ¹⁾ I 1897 udsendte Højskoleforstander (Kaptajn) Rasmus Hansen en Fortælling »Niels Arnam«, der var inspireret af hans Indtryk fra Deltagelsen i Krigen 1864.

Nr. 339. ¹⁾ Hvad der hentydes til er uklart, men der maa sikkert være Tale om Historikeren P. Munch, der i Politikens Nr. 304 for 9. Nov. 1896 anmeldte Danmarks Riges Historie. I denne Artikel findes dog intet, der

kan bringes i Forbindelse med Brevets Hentydninger. Dr. P. Munch, til hvem jeg har henvendt mig, kan heller ikke give nogen Forklaring paa den gaadefulde Forbindelse mellem hans og Christian IX's Opfattelse.

Nr. 340. ¹⁾ Ludv. Hertel: Hans Wilhelm Hertel. Bidrag til den sønderjydske Folkevækkelses Historie. Jfr. Brev Nr. 313 Note 1.

Nr. 342. ¹⁾ J. tænker sikkert paa Johan Ottosens Bog om P. Hiort-Lorenzen, der udkom i 1896, og Højskoleforstander Hans Rosendals Skrift: Bidrag til Rødding Højskoles Historie, 1894. — ²⁾ Citatet stammer fra Profeten Esajas 3. Kap. 12. Vers og er gengivet i den Form, som det havde i det 18. Aarhundrede. Nu lyder det: »Mit Folk! dine Førere forføre dig, og Vejen, du vandrer paa, have de ødelagt«. Jfr. Højskolebladet 1897, Sp. 1563. — ³⁾ Sønderjydske Aarbøger 1895, S. 152. Jfr. den i Brev Nr. 340 Note 1 omtalte Bog af Hertel, S. 79 og 106. — ⁴⁾ Der hentydes muligvis til den ovenfor citerede Bog af Hertel, S. 148—50. Jfr. Højskolebladet 1897, Sp. 1561 nederst.

Nr. 343. ¹⁾ Hovedindholdet af det Brev, der ligger forud for Svaret fra J., er gengivet i Højskolebladet 1897, Sp. 1561—63. — ²⁾ J. havde i Biografisk Leksikon skrevet baade om Hertugen af Augustenborg og Prinsen af Nør. — ³⁾ Sønderjydske Aarbøger 1895, S. 139. Jfr. Slutningen af Brev Nr. 314.

Nr. 344. ¹⁾ Se Brev Nr. 340 Note 1. Det her aftrykte Brev var Svar paa et fra Hertel sendt Brev, hvis Hovedindhold er refereret i Højskolebladet 1897, Sp. 1565—66. — ²⁾ L. Skau skal engang have udtalt om de to Præster Mørk-Hansen og Graae: Giv mig 10 Rasphuskandidater og giv mig to Præster at forhandle med; jeg vælger D. g. mig Rasphuskandidaterne. Jfr. den ovenfor nævnte Bog af Hertel, S. 366—7. — ³⁾ J.'s Afhandling om Ambrosius Stub blev offentliggjort i »Dansk Tidsskrift« 1898, S. 1—25 og 117—34, genoptrykt i Hist. Afhandlinger III, 1898, S. 464—510.

Tillæg: ¹⁾ 19. Dec. 1881 forelagde Scavenius i Folketinget en Lønningslov for Arkivetaten, der som Forudsætning havde Oprettelsen af et samlet og organiseret dansk Arkivvæsen. Se J.: De danske Rigsarkivers Historie, 1884, S. 145—47. — ²⁾ Mellem Rigsdagens 2 Ting var der i Samlingen 1881—82 opstaaet Strid om følgende 3 Punkter paa Finansloven: 1) Dyrtidstillæg til Embedsmændene, 2) Dækning af Universitetets Underskud og 3) Bygningen af et nyt og større Panserskib. Finansloven blev sendt til Landstinget i den Form, Venstre ønskede den affattet, og Spørgsmaalet blev da, hvad Højre vilde gøre. Krieger holdt i Modsætning til H. Matzen paa, at det var Regeringens Pligt at skaffe en Finanslov tilveje, og hans Synspunkt sejrede, medens Højrepartiet gik i Stykker før Afstemningen. Forinden dette Resultat blev opnaaet, førtes der en lang Række Forhandlinger, hvorom denne Redegørelse handler. Jfr. Brev Nr. 76 Note 1. — ³⁾ 40 Fortællinger af Fædrelandets Historie, hvis 1. Udgave udkom 1882. — ⁴⁾ Der hentydes her til Dan-nelsen af Martsministeriet i 1848, da Enevældens gamle Finanseembedsmand, Grev A. W. Moltke, gik ind paa at stille sig i Spidsen for et Ministerium,

sammensat af Mænd, der nød Folkets Tillid. — 5) Estrup forelagde i Samlingen 1881—82 et nyt Toldlovsforslag, der blev stærkt kritiseret af Venstre. Ogsaa indflydelsesrige Kredse inden for Højrepartiet var stærkt imod det. Da Forslaget blev forelagt Landstinget, anbefalede Krieger meget stærkt Tinget ikke at afvise de af Venstre stillede Krav om Nedsættelse af Toldsatserne. Jfr. D. F. H. VIII, 1929, S. 117. — 6) Ved Folketingsvalget 26. Juli 1881 i Aarhus blev Højskoleforstander Bjørnbak kaaret til Kredsens Rigsdagsmand, men ved den skriftlige Afstemning opnaaede den konservative Politiker H. P. Ingerslev 2070 Stemmer mod Bjørnbaks 2062. Forskellen i Stemmer var altsaa minimal, og da der ved selve Valghandlingen havde fundet forskellige Uregelmæssigheder Sted, klagede Bjørnbak til Rigsdagen. Sagen gav Anledning til en lang Debat i Folketinget, hvor et Flertal af Venstremænd indstillede Valget til Forkastelse. Høgsbro indtog en fronderende Stilling, medens C. Rimestad anbefalede Valget til Anerkendelse. Med 62 Stemmer mod 28 nægtede man at anerkende Aarhusvalget. Folketings Tidende 1881—82 Sp. 746—90. — 7) Se Note 6. — 8) Naar der paa dette Sted i Manuskriptet og en enkelt Gang senere er Tale om 4 Punkter, er dette utvivlsomt en Fejlskrift fra J.'s Side. Der er ellers altid kun Tale om 3 Punkter, jfr. Note 2. — 9) H. Matzen sluttede sin Tale 20. Marts 1882 om Finanslovsforslaget med at udtale, at det forekom ham givet: »at den Afgørelse, ifølge hvilken vi skulde have givet efter i *Alt*, det andet Ting i *Intet*, den ligger efter min Opfattelse udenfor den Ramme, indenfor hvilken Forhandlingerne kunne føres«. Landstingstidende 1881—82 Sp. 677—88. — 10) Brevet er trykt i denne Samling som Nr. 76. — 11) Fernando Linderberg var blevet anklaget for Majestætsfornærmelse, fordi han i sit Blad »Folkebladet« havde udtalt, at det maaske var »en af det danske Folks største Svagheder, at vi endnu ikke har lært at skamme os over den Mængde kronede Gøgl og Humbug, under hvilket vi endnu fremdeles trælder«. Han frifandtes ved Højesteret. — 12) Se Note 2. — 13) Forsvarsminister Ravn forelagde i Samlingen 1881—82 den saakaldte Kauffmannske Fæstningsplan paa ialt 63 Mill. Kr. Forslaget kom ud for stærk Kritik saavel fra Venstres som fra Højres Side. D. F. H. VIII, 1929, Side 117. — 14) Efterat Folketinget 17. April 1882 havde vedtaget Finanslovsforslaget i den Form, hvori det oprindeligt havde forladt Tinget, og Landstinget 22. April 1882 havde gjort det samme, kom Udkastet til Behandling i et Fællesudvalg, hvor man enedes om en Indstilling, som derefter blev vedtaget af begge Ting 10. Maj 1882. Jfr. endvidere Note 18. — 15) Ved Udløbet af Finansaaaret 1872—73 var det ikke lykkedes at faa den ordinære Finanslov vedtaget, og man enedes derfor om en midlertidig Lov for tre Maaneder. Paa Grund af Regeringens afvisende Holdning overfor Oppositionens Ønsker vedtog man at rette en almindelig Mistillidsadresse over Regeringen til Kongen, men den blev afvist. Som Følge heraf besluttede en Fløj af Venstrepartiet at nægte sit Samtykke til Loven. Partiet sprængtes, idet 17 af det forenede Venstres Medlemmer sammen med Højre vedtog Finansloven. D. F. H., VIII, 1929, S. 74. — 16) 3. Marts 1882 indgav Jul.

Lange til Kultusministeriet et Forslag om vidtgaende Reforme i Akademiets Ledelse. Ministeriet bad derefter 6. Marts Bestyrelsen om at afgive Betænkning. Denne indleveredes 16. Juni 1882, og man tog paa flere Punkter Afstand fra Lange. Min. f. Kirke- og Undervisningsvæsenet 3. Kontor J. Nr. 131/1882. Jfr. Morgenbladet Nr. 41 og 42 for 17. og 18. Febr. 1882. — ¹⁷⁾ Se Brev Nr. 83 Note 2. — ¹⁸⁾ Formodentlig i Bygningskommissionen. Jfr. Brev Nr. 83 Note 2. — ¹⁹⁾ D. G. Monrad valgtes 16. Maj 1882 i Middelfart til Folketinget med 756 Stemmer mod 492. Det var de radikale, der havde opstillet ham, medens de moderate stemte imod ham. Ogsaa enkelte Højremænd gav ham deres Støtte. — ²⁰⁾ Tømmermester Kaysers Søn Karl var Kapellan i Magleby og Holtug i Stevns Herred. — ²¹⁾ I det afgørende Møde i Fællesudvalget om Finanslovens endelige Formulering stemte ialt 20 Medlemmer for de af Venstre udarbejdede Forslag, medens 4 Højremænd stemte imod. I Landstinget stemte derefter 42 for Forslaget og 12 imod. Forliget var et stort Nederlag for Regeringen, fremkaldt som det var ved en Splittelse inden for det konservative Parti, men Estrup nøjedes med at udtale sin Utilfredshed med Resultatet, idet han samtidig erklærede, at Ministeriet ikke vilde være nogen Hindring for en af begge Ting vedtaget Finanslov. D. F. H. VIII, 1929, S. 117—18. — ²²⁾ Det efterfølgende Brev ligger mærkværdig nok ikke blandt J.'s Breve til Krieger, som nu opbevares i Rigsarkivet. — ²³⁾ Med »Kommandanten« menes formodentlig Estrup. — ²⁴⁾ Der staar tydeligt i Manuskriptet: »løvrigt«, men det er utvivlsomt en Skrivefejl.

PERSONREGISTER

- Aaberg, C. P. (1819—97), Politiker. 435.
- Abrahamson, J. (1789—1847), Officer. 395.
- Absalon (1128—1201), Ærkebiskop. 19, 37, 71.
- Ahlefeld, Frederik (1623—83), Greve, Storkansler. 251.
- Ahnfeldt, Arvid (1845—90), Dr. phil., svensk Redaktør og Forfatter. 132 f., 162, 451.
- Alberti, C. C. (1814—90), Politiker. 436.
- Alin, Oscar (1846—1900), svensk juridisk Professor. 184, 188, 195.
- Alkibiades (ca. 450—404), græsk Statsmand. 210.
- Allen, C. F. (1811—71), Historiker. 226, 395, 414, 459.
- Andersen, H. C. (1805—75), Digter. 4, 13.
- Andersen, Nikolaj (1862—1919), Sprogmand, Journalist. 228, 231, 243, 287, 460, 463.
- Andresen, Mathias (1858—1916), Litterat, Politiker. 267, 269, 279, 297, 312, 344.
- Andræ, C. G. (1812—93), Politiker. 207, 317, 320, 416.
- Angell, Henrik August (1861—1922), norsk Officer. 317.
- Anker, Carsten (1747—1824), norsk Forretningsmand og Politiker. 365.
- Aschehoug, Torkel (1822—1909), norsk Retslærd, Politiker. 181 f., 183, 187 f., 192, 194, 201 f., 204, 316, 366.
- Asmussen, Andreas Frederik (1840—1914), Departementschef. 75, 238, 242 f., 255, 282 f., 291 f., 324, 403 f., 467, 473.
- Aumont, Arthur (1860—1917), Journalist, Teaterhistoriker. 208, 457 f.
- Bågå, Christoffer (1836—1915), Højskoleforstander. 70, 90, 92, 446, 473.
- Bajer, Frederik (1837—1922), Politiker. 287, 463.
- Barfod, Frederik (1811—96), Forfatter. 189, 309, 414, 448 f., 455 f., 467, 472.
- Barfod, H. P. B. (1843—1926), Læge. 170, 173, 197, 229, 354, 455, 469.
- Bargum, L. C. (1777—1832), Provst. 287.
- Bartholin, Thomas (1659—90), Antikvar. 362.
- Beck-Friis, Lave Gustaf (1834—1904), svensk-norsk Gesandt i København. 202, 205, 305, 465.
- Bekker, Carl (1834—87), Advokat, Politiker. 107.
- Bentsen, Andreas P. (1839—1914), Bygmester, Højskolelærer. 40, 43, 45, 58, 64, 155, 225, 236, 380, 471.
- Berg, Christen (1829—91), Politiker. 87, 110 f., 113, 139, 153, 209, 280, 414, 426, 428 f., 430, 433 f., 437, 452, 454, 457.
- Bergström, P. A. (1823—93), Landshøvding, Ørebro. 179, 184, 187 f., 195, 200, 277.
- Bernstorff, A. P. (1735—97), Statsmand. 449.
- Berntsen, Klaus (1844—1927). Politiker. 303.
- Beseler, Wilhelm (1806—85), Advokat, Politiker. 412.
- Bille, C. St. A. (1828—98), Journalist, Politiker. 23, 188, 192, 199, 261, 319 f., 322, 341, 443, 466.
- Birkedal, Vilh. (1809—92), Præst. 28, 89 f., 114, 127, 442, 447, 450.
- Birkeland, Michael (1830—96), Rigsarkivar, Kristiania. 83, 204, 451, 456.
- Birket-Smith, S. (1838—1919), Overbibliotekar. 149, 442.
- Bissen, Vilh. (1836—1913), Billedhugger. 462.
- Bjerge, Poul (1853—1931), Højskolelærer. 138, 143, 346, 452 f. 455 f., 465 f.
- Bjørnbak, Viggo B. (1853—92), Højskoleforstander. 425, 475.
- Bjørnson, Bjørnstjerne (1832—1910),

- Forfatter. 21 f., 26, 28 f., 78, 338, 384, 442 f., 446.
- Blangstrup, Chr. (1857—1926), Forfatter. 248.
- Bloch, Jørgen, (1839—1910), Arkivmand. 117, 450.
- Blom, Otto Emanuel (1830—1903), Oberstløjtnant. 141.
- Blome, Otto (1770—1849), Diplomat. 190.
- Bojsen, Frederik (1841—1926), Politiker. 110, 194, 209, 419 f., 421 f., 423, 428, 433 f., 457 f., 462.
- Borchsenius, Otto (1844—1925), Forfatter. 172, 455.
- Boye, Vilhelm (1837—96), Bibliotekar i Athenæum, Arkæolog. 103, 130, 345.
- Brahe, Tyge (1546—1601), Astronom. 293.
- Brandes, Edvard (1847—1931), Politiker. 114, 296, 314, 458.
- Brandes, Ernst (1844—92), nationaløkonomisk Forfatter. 467.
- Brandes, Georg (1842—1927), Forfatter, Dr. phil. 136 f., 267, 271, 291, 296, 314, 452, 462, 471.
- Brandt, C. J. (1817—89), Præst. 420.
- Bricka, C. F. (1845—1903) Rigsarkivar. 141, 182 f., 245, 248, 293, 321, 357, 376, 386 f., 450 f., 472.
- Brorson, H. A. (1694—1764), Salmedigter. 107, 156, 158, 161, 187, 456.
- Bruun, Chr. (1831—1906), Overbibliotekar. 293.
- Busk, Jens (1845—1908), Politiker, 430.
- Carlson, F. F. (1811—87), svensk Professor. 179, 187 f., 195, 456.
- Carstens, Asmus (1754—98), Maler. 98.
- Casse, P. (1837—1920), Overretsprøkurator. 96 f., 98, 103, 130, 448.
- Cavling, Henrik (1858—1933), Journalist. 470.
- Chemnitz, Borgmester, Haderslev. 355.
- Christensen, Harald (1823—92), Theaterdirektør. 341, 468.
- Christian II (1481—1559), Konge. 180 f., 456.
- Christian IV (1577—1648), Konge. 356 f.
- Christian V (1646—99), Konge. 250 f.
- Christian VIII (1786—1848), Konge. 83, 131 f., 133, 140, 162, 190, 345 f., 364, 367, 369, 372, 375, 377 f., 380, 382 f., 411 f., 415, 451, 454, 469, 471 f.
- Christian IX (1818—1906), Konge. 113, 120, 126, 157, 203, 205, 207 f., 226, 301, 308, 338, 410, 421 f., 427 f., 429 f., 431, 439, 454, 464, 468, 474 f.
- Christian Carl Fred. August (1798—1869), Hertug af Augustenborg. 190, 413.
- Christian Frederik se Christian VIII.
- Clausen, H. N. (1793—1877), Biskop, Politiker. 134, 443.
- Clausen, H. V. (1861—1937), Lektor, Magister. 215 f., 257, 272, 274, 296 f., 300, 345, 359, 392, 396, 461, 464.
- Claussen, Rasmus (1835—1905), Politiker, Redaktør. 434.
- Colbjørnsen, Chr. (1749—1814), Overprokurør. 170 f., 455.
- Daae, Ludvig (1834—1910), norsk Historiker. 28, 182 f., 192, 316, 363, 443, 456.
- Dagmar (d. 1212), Dronning. 443.
- Dahl, Hans (1830—1921), Præst. 459.
- Dehio, G. G. (f. 1850), tysk Historiker. 81.
- Descartes, René (1596—1650), Filosof. 50.
- Deutzer, J. H. (1845—1918), Professor, Dr. jur. 177, 179, 188, 192, 199.
- Dinesen, Lars (1838—1915), Politiker. 96, 433.
- Djurklou, N. G. (1829—1904), Friherre, Dr. phil. h. c. 52 f., 54 f., 56, 266, 269.
- Dresing, F. N. (1823—94), Politiker. 436.
- Dreyer, J. L. E. (1852—1926), Astronom. 293.
- Duncker, Bernhard (1809—70), norsk Advokat og Politiker. 335 f., 337 f., 468.
- Elberling, Emil (1835—1927), Bibliotekar, Journalist. 128.
- Erslev, Kristian (1852—1930), Professor, Dr. phil. 111 f., 144, 224, 237, 346, 364 f., 451 f., 453, 473.
- Erstad-Jørgensen, Erik (f. 1872), Havearkitekt. 457.
- Eskesen, Morten (1826—1913), Forfatter. 256, 268, 325 f., 377, 392 f., 398.
- Eskil (c. 1100—81), Ærkebiskop. 37.
- Esmarch, H. J. (1752—1820), Toldforvalter. 173, 456.
- Estrup, J. B. S. (1825—1913), Politiker. 113, 155, 414, 424, 426 f., 428 f., 430 f., 432, 435, 450, 452, 454, 458, 470, 475 f.
- Ewald, Johs. (1743—81), Digter. 4 f., 159, 194, 238 f., 254 f., 458.
- Falbe-Hansen, V. A. (1841—1932), Nationaløkonom. 298.
- Falkenstjerne, Frederik F. (1854—96), Politiker, Præst. 154, 223, 291 f., 454, 460, 464, 471.

- Feilberg, H. F. (1831—1921) Præst, Sprogforsker. 441.
- Fenger, P. A. (1799—1878), Præst. 445.
- Ferdinand (1792—1863), Prins. 208.
- Ferslew, Valdemar (1846—1911), Assistent i Gehejmearkivet. 118.
- Fischer, Frederik (1809—71), Journalist. 274.
- Fischer, J. C. H. (1814—85), Politiker. 51, 57, 59, 75 f., 87, 444, 446.
- Flor, Christian (1792—1875), Skolemand, Politiker. 97, 394 f., 413.
- Forsell, H. L. (1843—1901), svensk historisk og nationaløkonomisk Forfatter. 179, 184, 188, 195.
- Frederik VI (1768—1839), Konge. 374, 394 f., 454.
- Frederik VII (1808—63), Konge. 314, 345, 466.
- Frederik VIII (1843—1912), Konge. 133, 162, 208, 428, 430 f., 432, 454.
- Frederik Emil August (1800—65), Prins af Augustenborg. 190, 412 f.
- Frederik af Hessen (1771—1845), Prins, 83, 140.
- Freiesleben, T. (1825—1906), General. 400.
- Fridericia, J. A. (1849—1913), Professor, Dr. phil. 117, 139, 144, 224, 237, 352, 364 f., 452.
- Friis, Aage (f. 1870), Professor, Dr. phil. 348, 356, 368 f., 469, 471.
- Friis, F. R. (1836—1910), Litterat. 190 f., 286 f., 293.
- Frølich, Lorenz (1820—1908), Tegner. 64.
- Gabel, Christoffer (1617—73), Statholder. 251, 364.
- Gad, G. E. C. (1830—1906), Forlagsboghandler. 50, 79, 471.
- Gertz, M. C. (1844—1929), Filolog. 237.
- Gislason, Konrad (1808—91), Filolog. 82.
- Giødvad, Jens (1811—91), Journalist. 190, 193.
- Gjellerup, Karl (1857—1919) Forfatter. 416.
- Goos, Carl (1835—1917), Professor, Dr. jur., Kultusminister. 78 f., 265, 282, 286, 291, 303, 323, 427, 463, 467, 470.
- Gortchakov, A. M. (1798—1883), russisk Udenrigsminister. 261.
- Graae, G. F. A. (1810—86), Præst. 474.
- Grandjean, P. B. (f. 1880), Arkivar. 455.
- Gregersen, Vilh. (1848—1929), Præst. 355.
- Griffenfeld, Peder (1635—99), Statsmand. 250 f., 253, 302, 320, 322, 348 f., 354, 360 f., 364, 369, 470.
- Grove, P. V. (1832—93), Journalist. 119.
- Grove-Rasmussen, A. C. L. (1836—1904), Præst. 336, 468.
- Grundtvig, Johan (1822—1907), Arkivmand. 79.
- Grundtvig, Laura (1837—91), gift med Svend Grundtvig. 343.
- Grundtvig, N. F. S. (1783—1872), Digter, Præst. 159, 236, 379, 393, 443.
- Grundtvig, Svend (1824—83), Folke-mindeforsker. 46, 228, 231, 276.
- Gubi, Henriette (1856—94), Lærerinde. 269.
- Gyldenløve, Ulrik Frederik (1638—1704), Statholder i Norge. 251.
- Gyllembourg, Thomasine (1773—1856), Forfatterinde. 315 f.
- Hage, Christopher (1848—1930), Grosserer, Politiker. 128, 451.
- Hall, C. C. (1812—88), Politiker. 226, 296, 314, 318, 416, 444, 453, 466.
- Hall, Carl C. (1848—1908), Redaktør. 240.
- Hall, O. (1839—1909), Sekretær. 318, 466.
- Hamilton, G. K. (1831—1913), svensk Professor, Greve. 188, 195.
- Hansen, H. P. (f. 1867), Rektor. 215, 458 f.
- Hansen, Holger (1864—1938), Arkivmand. 465.
- Hansen, I. A. (1806—77), Politiker. 24, 280, 442.
- Hansen, Jørgen (1802—89), Biskop. 256.
- Hansen, Oktavius (1838—1903), Politiker. 139.
- Hansen, Povl (1856—1934), Højskoleforstander. 155, 445, 460.
- Hansen, P. (1840—1905), Forfatter, Literaturhistoriker. 212.
- Hansen, Rasmus (1836—1901), Højskoleforstander. 297, 447, 450, 473.
- Hansen, Sigrid Trier (f. 1871), gift med Højskoleforstander Povl Hansen. 304, 343 f., 465.
- Hanssen, Christen (1825—91), Gaardejer. 290, 464.
- Hanssen, H. P. (1862—1936), Rigsdagsmand. 224, 242, 277 f., 279, 347 f., 351, 354 f., 359, 378, 380, 385, 411, 463 f., 466 f., 468 f., 469 f., 471 f.
- Hanssen, Helene (1860—1935), gift med H. P. Hanssen. 270, 276, 392.
- Hasse, Paul Ewald (1845—1907), tysk Historiker og Arkivmand. 121.
- Hegel, F. V. (1817—87), Forlags-

- boghandler. 58, 177, 183, 198, 202, 205.
- Heiberg, Johan Ludvig (1791—1860), Digter. 179, 310, 315, 341.
- Heiberg, Johan Ludvig (1854—1928), Filolog. 237.
- Heiberg, Johanne Luise (1812—90), kgl. Skuespillerinde. 78, 134, 158, 183, 192, 205, 207, 209 f., 267 f., 272, 295, 299, 302, 308, 310 f., 313 f., 315 f., 317 f., 321 f., 323, 335, 340 f., 384, 438 f., 451, 455, 457, 464, 466 f., 468.
- Heiberg, P. A. (1758—1841), Forfatter. 315.
- Heiberg, P. A. (1864—1926), Arkivar. 386 f.
- Helms, Johannes (1828—95), Forfatter. 212, 215.
- Helveg, Ludvig (1818—83), Kirkehistoriker. 66.
- Hendriksen, R. F. (1847—1938), Xylograf. 64, 448.
- Herbst, Chr. (1818—1911), Arkæolog. 80.
- Hertel, Hans Vilhelm (1800—72), Præst. 412.
- Hertel, Ludvig (1844—1909), Præst. 147, 448, 469, 471 f., 474.
- Hille, Georg (d. 1911), tysk Historiker og Arkivmand. 361.
- Hiort-Lorenzen, H. R. (1832—1917), Journalist, Genealog. 96, 243.
- Hiort-Lorenzen, P. (1791—1845), Købmand, Politiker. 383, 411.
- Hjärne, Harald (1848—1922), Professor i Uppsala. 398, 468.
- Hjort, W. (1830—1911), Præst i Nyborg. 134, 452.
- Hoff, V. J. (1832—1907), Præst i Vallekilde. 40, 64.
- Holberg, Ludvig (1684—1754), Digter. 5, 187, 270.
- Holdt, A. C. C. (1821—90), Skolebestyrer i Flensborg. 231, 239, 243, 245 f., 268 f., 462.
- Holm, Edvard (1833—1915), Historiker. 179, 183, 188, 199.
- Holm, Villads (1829—1901), Politiker. 430 f., 432.
- Holstein-Ledreborg, J. L. (1839—1912), Politiker. 78, 88, 153, 209, 423, 454.
- Holten, Carl (1775—1862), Gehejmekabinettsarkivar. 131 f., 133.
- Hostrup, Chr. (1818—92), Forfatter, Præst. 212 f., 341, 458.
- Hude, Anna (1858—1934), Dr. phil. 464.
- Huitfeldt-Kaas, H. J. (1834—1905), norsk Arkivmand. 218, 316.
- Hvidtfeldt, Arild (1546—1609), Historiker. 181.
- Høedt, F. L. (1820—85), kgl. Skuespiller. 296, 341.
- Høffding, Harald (1843—1831), Professor, Dr. phil. 212, 390, 458 f. 471.
- Høgsgbro, Sofus (1822—1902), Politiker. 57, 59, 78, 109 f., 147, 148, 419 f., 421 f., 423, 425, 427 f., 430, 432 f., 434 f., 437, 444, 446, 475.
- Højmark, Asger (f. 1865), Valgmenighedspræst. 215, 458.
- Hørring, H. E. (1842—1909), Departementschef. 275.
- Hørup, Viggo (1841—1902), Redaktør. 14, 153, 209, 414, 426, 430, 434, 436, 454.
- Ibsen, Henrik (1828—1906), norsk Digter. 365, 470.
- Ingerslev, H. P. (1831—96), Politiker. 269, 424, 462, 475.
- Irgens-Bergh, Mathias Friis (1786—1828), Diplomat. 363.
- Jacobsen, C. (1842—1914), Brygger. 336.
- Jacobsen, Jacob (f. ca. 1856), Forpagter. 266 f., 462.
- Jacobsen, J. C. (1811—87), Brygger. 120, 222, 294, 308 f. 447.
- Jespersen, J. H. S. (1840—1905), Provinsarkivar. 302, 465.
- Jacobsen, J. P. (1847—85), Digter. 455.
- Jessen, E. (1833—1921), Sprogforsker. 270, 462 f.
- Jessen, Franz v. (f. 1870), Redaktør. 471.
- Jessen, Jens (1854—1906), Redaktør, Politiker. 123, 185 f., 215, 227 f., 230, 235, 242, 246, 273, 275, 279, 299 f., 313, 344 f., 355, 359, 385, 389, 405, 463, 469 f., 472.
- Jessen, Johan F. S. (f. 1841), Arkivmand. 133.
- Johannsen, Alexandra, Bibliotekar. Frk. 279 f., 287, 297, 350, 356.
- Johannsen, Gustav (1840—1901), Rigsdagsmand. 128, 186, 224, 227 f., 230 f., 235, 242 f., 244, 246, 257, 267, 278, 287, 297, 345, 388, 447, 451, 456, 461.
- Johansen, Didrik (f. 1840), Friskolelærer. 303, 394, 465.
- Johansen, Jensenius (1827—1902), Præst. 355, 359, 378 f., 470.
- Junggreen, J. P. (1827—86), Rigsdagsmand. 102 f., 107 f., 130, 274, 297, 388, 448, 464.
- Jürgensen, A. P. (f. 1837), Farver. Broder til A. D. Jørgensen. 258, 392.
- Jürgensen, Chr. (1846—1927), Professor, Dr. med. 404, 473.
- Jürgensen, Marcus (1807—83), Far-

- ver, Graasten. 8, 49, 67, 186, 346, 439, 445, 456.
- Jørgensen, Adolf (f. 1870), Ingeniør. 19, 171.
- Jørgensen, Bartoldt (1842—90), Farver, Broder til A. D. Jørgensen. 36, 443.
- Jørgensen, Elise (f. 1880), gift med Red. Vald. Koppel. 272.
- Jørgensen, Ida (1847—1937), gift med A. D. Jørgensen. 8, 38, 40 f., 42, 137, 197, 208, 239, 247, 254, 259, 272, 293, 303, 324 f., 354, 398, 403, 407.
- Jørgensen, Konrad (1849—1921), Bogtrykker, Redaktør. 267, 303.
- Jørgensen, Olav (f. 1875), Ingeniør. 286.
- Jørgensen, Troels G. (f. 1874), Højesteretspræsident, Dr. jur. 286, 337.
- Kaalund, P. E. K. (1844—1919), Filolog. 160 f.
- Kauffmann, Wilh. (1821—92), Officer. 475.
- Kayser, C. J. H. (1811—70), Læge, Nationaløkonom. 391.
- Kayser, H. H. (1817—95), Tømmermester. 96, 103, 129, 355, 359, 371, 378 f., 380, 391, 432, 435, 443, 459.
- Kayser, Karl Th. (1853—1922), Præst, 62, 359, 432, 476.
- Kayser, Oluf (1856—1925), Tømmermester. 380.
- Keyser, J. R. (1803—64), norsk Historiker. 66.
- Kier, Otto (1792—1863), Embedsmand, Historiker. 227.
- Kierkegaard, Poul (1842—1915), Litterat. 455.
- Kierkegaard, Søren (1813—55), Filosof. 29.
- Klein, C. S. (1824—1900), Politiker. 154 f., 156, 422, 426, 428, 430, 432 f., 434 f., 454.
- Koch, P. Kr. (1807—80), Redaktør. 113, 243, 450.
- Kornerup, Thorvald (1864—1938), Statistiker, Postmester. 200 f., 457.
- Korsgaard, Kr. P. (1846—1904), Redaktør, Politiker. 194, 457.
- Krabbe, Christopher (1833—1913), Politiker. 57, 111, 128, 421 f., 428., 431 f.
- Krag, Thomas P. (1868—1913), norsk Digter. 365, 470.
- Krarpup, J. F. (1841—1910), Arkivmand. 120, 125, 244 f., 451.
- Krieger, A. F. (1817—93), Politiker. 78, 104 f., 107, 109, 112 f., 120, 161, 177 f., 179, 183 f., 187 f., 189, 191, 195 f., 199, 201 f., 203, 205 f., 207 f., 210, 223, 260 f., 295, 315, 317 f., 320, 333 f., 335 f., 337, 339, 349 f., 364, 416, 419 f., 421 f., 423 f., 425 f., 427 f., 429 f., 431 f., 433 f., 435, 437 f., 439 f., 449, 453, 456 f., 458, 468, 474 f.
- Kringelbach, G. N. (1839—1912), Arkivmand. 146, 245, 386 f., 406, 472.
- Kristian se Christian.
- Kristoffersen, Kr. (1851—92), norsk Forfatter, Journalist. 287, 463.
- Kruse, Carl (1840—1900), Murermester. 123, 145, 148, 275, 297, 300, 344, 355, 371, 385, 390, 470.
- Kruse, Marie (1842—1923), Skolebestyrerinde. 97, 123, 398.
- Krüger, Hans (1816—81), Rigsdagsmand. 239, 388.
- Krøyer, H. N. (1799—1870), Zoolog. 442.
- Lange, Julius (1838—96), Docent, Dr. phil. 112, 265, 316, 323, 336 f., 359, 431, 443, 448, 462, 467, 476.
- v. Langen, J. G. (1699—1776), Forstmand. 325.
- Larsen, Axel (1848—1915), Kaptajn. 329, 400.
- Larsen, H. P. (1823—91), Politiker. 435.
- Lassen, Hans (1831—96), Landdagsmand. 267, 277 f., 387 f., 472.
- Lassen, Julius (1847—1923), Professor, Dr. jur. 97, 224.
- Lauridsen, P. (1846—1923), Historiker. 224 f., 227, 230 f., 232, 239, 243, 245 f., 256 f., 268, 287 f.
- Lebeck, Anders (1868—1926), Redaktør. 385.
- Lefolii, Hans Henrik (1819—1908), Rektor. 92, 214, 237, 445.
- Lehmann, Orla (1810—70), Politiker. 226, 453.
- Linde, A. C. P. (1814—88), Departementschef i Ministeriet for Kirke og Undervisningsvæsenet. 75.
- Linderberg, Fernando (1854—1914), Forfatter. 428, 475.
- Lorenzen, Claus Nic. (1835—1905), Præst. 127.
- Lorenzen, Nis (1794—1860), Gaardejer, Politiker. 231, 256.
- Lund, H. C. A. (1839—1903), Senior i Studenterforeningen. 119.
- Luun, Villars (1845—1921), Ingeniør, Politiker. 224, 297, 312, 464.
- Lütken, Christopher (1826—1906), Forstmand. 325.
- Lyngby, Kr. J. (1829—71), Sprogforsker. 13, 441.
- Madvig, J. N. (1804—86), Filolog, Politiker. 134, 177, 324, 443.
- Madvig, J. N. A. (1833—1919), Retslærd. 190.
- Madvig, P. A. (d. 1899), Fysikus i Haderslev. 258, 274.

- Mantzius, Karl (1860—1921), kgl. Skuespiller. 469.
- Margrethe (1353—1412), Dronning. 365.
- Marstrand, Jacob (1848—1935), Borgmester. 154.
- Martensen, H. L. (1808—84), Biskop. 78, 134, 169, 272, 439 f., 452.
- Mathiesen, Theaterdirektør, Haderslev. 350 f., 354 f.
- Mathiessen, K. M. A. (f. 1820), Arkivmand. 79, 125, 181, 451.
- Matzen, Henning (1840—1910), Politiker. 113, 156, 427, 429, 436, 449, 474 f.
- Matzen, Bogtrykker og Bladudgiver i Aabenraa. 312 f., 463.
- Maurer, Konrad v. (1823—1902), tysk Rethistoriker. 79 f., 81.
- Meldahl, F. (1827—1908), Arkitekt. 334.
- Michelangelo (1475—1564), Billedhugger. 143.
- Michelsen, Jacob (1845—99), Formand for Sprogforeningen. 257, 277, 344.
- Milo, Fr. Anton (1820—84), Skolebestyrer. 2 f., 12 f., 441.
- Molbech, Chr. (1783—1857), Historiker. 17.
- Moldt, Johannes (1835—1906), Journalist. 270, 276, 278, 288, 290.
- Moltke, A. W. (1785—1864), Konseilspræsident. 423, 474.
- Moltke, C. E. (1773—1858), Diplomat. 190.
- Moltke, Otto (1770—1853), Statsminister. 190, 394.
- Moltke-Hvidtfeldt, G. L. (1829—96), Gesandt i Paris. 423.
- Monrad, C. F. (1815—89), Kollaborator. 103, 107, 123, 131, 157, 186, 256, 268, 359, 391, 423, 448, 459.
- Monrad, D. G. (1811—87), Politiker, Biskop. 226, 416, 432, 476.
- Monrad, J. H. (1848—1903), Præst. 379.
- Motzfeldt, Ketil (1814—89), norsk Politiker. 335, 337, 349, 468.
- Munch, P. (f. 1870), Dr. phil. Historiker. 409, 469, 473 f.
- Munch, P. A. (1810—63), norsk Historiker. 66.
- Muusmann, Carl (1863—1936), Journalist. 371.
- Müller, Sofus (1846—1934), Museumsdirektør. 345.
- Møller, H. L. (1861—1928), Dr. phil. 375, 471.
- Møller, Jens (1779—1833), Historiker, Teolog. 50.
- Møller, Otto (1831—1915), Præst, Gylling. 80.
- Mørk-Hansen, M. (1815—95), Præst. 414, 451, 474.
- Napoleon I (1768—1821), fransk Kejser. 25, 440.
- Neergaard, Niels (1854—1936), Politiker. 208, 457, 464, 471.
- Nellemann, Johs. (1831—1906), Politiker. 205, 435.
- Nellemann, S. (1833—1915), Højesteretsadvokat. 276, 289, 300, 344, 371, 387, 389 f., 392, 405, 459, 462, 471, 473.
- Nielsen, Godske (1826—99), Journalist. 239.
- Nielsen, Rasmus (1809—84), Filosof. 442.
- Nielsen, Yngver (1843—1911), norsk Historiker. 140 f., 182, 188, 192, 217, 456.
- Nissen, Wilhelm (1850—97), Grosse-rer. 460.
- Nutzhorn, Heinrich (1833—1925), Højskolelærer, Komponist. 133, 143, 171.
- Nygård, H. S. A. (f. 1869), Arkivar. 472.
- Nyholm, C. K. V. (1829—1912), Højesteretssassessor. 452.
- Nyrop, Camillus (1843—1918), Industrihistoriker. 197.
- Nørregaard, Jens (1838—1913), Højskoleforstander. 70, 75 f., 86, 88, 92, 213, 399, 446.
- Odhner, Cl. T. (1836—1904), svensk Historiker. 160.
- Oehlenschläger, Adam (1779—1850), Digter. 5.
- Olrik, Axel (1864—1917), Folkemindeforsker. 228, 231, 243, 276.
- Olrik, Hans (1862—1924), Professor, Dr. phil. 269, 445, 452, 469, 473.
- Oppermann, Adolf (1861—1931), Forstmand. 325.
- Oscar II (1829—1907), svensk Konge. 148, 162, 205.
- Oltosen, Johan (1859—1904), Skolemand, Historiker. 257, 279, 288, 297, 389, 411.
- Overskou, Thomas (1798—1873), Theaterhistoriker. 468.
- Paludan-Müller, C. (1805—82), Professor, Dr. phil. 120, 181, 201.
- Pauli, R. A. S. (1846—1911), Læge. 197.
- Paulsen, Andreas (1836—1915), Billedhugger. 190 f., 457.
- Paulsen, Chr. (1798—1854), Professor, Dr. jur. 134, 395, 411.
- Pedersen, Jørgen (1841—1920), Politiker. 303.
- Pedersen, Povl se Bjerger, Povl.

- Petersen, Henry (1849—96), Arkæolog. 81, 164.
- Petersen, N. M. (1791—1862), Litteraturhistoriker. 14.
- Petersen, P. J. (1825—1904), Rektor i Odense. 302.
- Petersen, S. Smed, Medlem af Landstinget. 435.
- Philipsen, Gustav (1853—1925), Boghandler, Politiker. 228, 460.
- Phister, J. L. (1807—96), kgl. Skuespiller. 319 f., 323, 466 f.,
- Pingel, V. (1834—1919), Filolog, Politiker. 139, 452.
- Pio, J. (1833—84), Professor, Skolemand. 85, 447.
- Plockros, Harald Chr. (1826—1913), Overretsprøkurator. 212.
- Ploug, Carl (1813—94), Redaktør. 24, 165, 212 f., 215 f., 261, 420, 435, 442 f., 448, 455, 458 f., 468.
- Pontoppidan, Henrik (f. 1857), Forfatter. 323, 467.
- Pontoppidan, Morten (1851—1931), Højskoleforstander, Præst. 454.
- Poulsen, A. S. (1854—1921), Slotspræst. 462.
- Poulsen, Emil (1842—1911), kgl. Skuespiller. 464, 468.
- Povlsen, L. B. (1840—1919), Præst. 258, 396, 405.
- Rambusch, Edv. J. C. (1846—1934), Officer, Politiker. 153.
- Rantzau, Chr. (1683—1717), Vicesatholder i Norge. 363.
- Rantzau, C. F. (1846—1925), Greve, Frederikslund. 363.
- Rask, Rasmus (1787—1832), Sprogforsker. 190.
- Ravn, N. F. (1826—1910), Krigs- og Marineminister. 475.
- Regenburg, Th. A. J. (1815—95), Stiftamtmand. 14, 83, 134, 252 f., 377, 444.
- Reimers, P. (1826—1922), Slagtermester. 257 f., 269 f., 273, 275 f., 278, 288, 290, 388, 390, 400, 473.
- Reinhard, Chr. E. F. (1829—96), Historiker. 104 f, 112.
- Reitzel, C. A. (1789—1853), Boghandler. 254.
- Reventlow, Eugen (1798—1885), Greve, Diplomat. 190.
- Reventlov-Criminil (1798—1869), Gehejmestatsminister. 190, 412.
- Richter, Ole (1829—88), norsk Statsmand. 201 f., 204.
- Riegels, N. D. (1755—1802), Historiker. 414.
- Rimestad, Christian (1830—94), Politiker. 147, 433 f., 435, 453, 475.
- Rist, P. F. (1844—1926), Officer, Forfatter. 462.
- Rosen, J. G. O. v. (1843—1923), Greve, svensk Maler. 247.
- Rosenberg, C. F. V. M. (1829—85), Litteraturhistoriker. 83 f., 153 f., 442, 454.
- Rosendal, Hans (1839—1921), Højskoleforstander. 411.
- Rosenstand, F. V. F. (1836—1910), Kabinetssekretær. 157, 203.
- Rossen, R. P. (f. 1858), Journalist. 230 f., 469.
- Rubin, Marcus (1854—1923), Nationalbankdirektør. 462, 464.
- Ryge, J. C. (1780—1842), kgl. Skuespiller. 321.
- Rørdam, Erling (1869—1930), Skolemand. 359, 470.
- Rørdam, Hans N. K., Præst i Unløse (1804—84). 40, 444.
- Rørdam, Holger Frederik (1830—1913), Kirkehistoriker. 18.
- Saaby, Viggo (1835—98), Sprogforsker. 160.
- Sars, J. E. W. (1835—1917), norsk Historiker. 78 f., 83, 338.
- Saxo, Historiker, 16 f., 18 f., 20, 62, 71.
- Scavenius, Jacob Frederik (1838—1915), Kultusminister. 101, 113, 132 f., 136, 221, 266, 271, 275, 291, 431, 435, 452, 459, 462, 474.
- Scavenius, Louise Sophy (1814—1920), gift med J. F. Scavenius. 432.
- Scharling, William (1837—1911), Nationaløkonom. 443.
- Schiern, Frederik (1816—82), Historiker. 130.
- Schiodte, J. M. C. (1815—84), Zoolog. 442.
- Schmidt, Rudolf (1836—99), Forfatter. 442.
- Schmiegelow, Ernst (1826—88), Malermester. 145.
- Schneekloth, Hans (1812—82), Skolebestyrer. 329.
- Schou, Philip (1838—1922), Inustri drivende. 145.
- Schrøder, Ludvig (1836—1908), Højskoleforstander. 56 f., 58 f., 70, 76, 90, 92, 100, 143, 172, 214, 237, 308, 396, 444 f., 446, 448, 458, 465 f., 467.
- Schütte, Gudmund (f. 1872), Sprogmand, Historiker. 329.
- Schäfer, Dietrich (f. 1845), tysk Historiker. 120 f., 451.
- Schönberg, Karl (1832—1908), Boghandler. 103.
- Secher, V. A. (1851—1918), Rigsarkivar. 118, 145, 183, 209, 245, 295, 365, 448, 453, 455.
- Selmer, Chr. Aug. (1816—89), norsk Statsmand. 452.

- Skau, Lauritz (1817—64), Gaardejer, Politiker. 231, 239, 377 f., 384, 460, 474.
- Skau, P. (1825—1917), Gaardejer, Politiker. 227, 230, 235, 244, 256 f., 377, 411, 415.
- Skavlan, Aage (f. 1847), norsk Historiker. 140 f.
- Skeel, E. V. R. (1818—84), Indenrigsminister. 435.
- Skel, Kristen Albertsen, Rigsraad. 251.
- Skram, E. (1847—1923), Forfatter. 471.
- Skrumsager, J. N. H. (1841—1921), Gaardejer. 258.
- Smith, S. B. se Birket-Smith, S.
- Sokrates (469—399), græsk Filosof. 8, 29, 210 f., 407.
- Sorterup, Aage (f. 1872), Bibliotekar. 370, 469.
- Spinoza, Baruch (1632—77), Filosof. 50.
- Steen, A. (1816—86), Matematiker, Politiker. 443.
- Steenen (Steno), Niels (1638—86), Videnskabsmand. 49 f., 52, 56, 140, 175.
- Steenstrup, Japetus (1813—97), Naturforsker. 324, 442.
- Steenstrup, Johs. (1844—1935), Professor, Dr. jur. 81 f., 83, 264, 276, 446, 463.
- Steenstrup, Mathias (1822—1904), Forfatter, Dr. phil. 112, 126 f., 153, 159, 317, 340, 424, 449 f., 467.
- Steffensen, H. C. (1837—1912), Generalauditor, Politiker. 239, 371.
- Stemann, F. J. G. W. (1844—1910), Kontorchef i Ministeriet for Kirke- og Undervisningsministeriet. 282 f., 323.
- Stephanus, Stephen H. (1599—1650), Historiker. 264.
- Stephensen, John Hilmar (1847—89), Departementschef. 189, 192.
- Sthyr, H. V. (1838—1905), Biskop. 336.
- Struensee, J. F. (1737—72), Statsmand. 4, 140.
- Stub, Ambrosius (1705—58), Digter. 416, 474.
- Stuckenberg, Viggo (1863—1906), Forfatter. 467.
- Sørensen, C. Th. (1824—1914), Kaptein, Historiker. 226, 459.
- Tang, J. T. A. (1828—1904), Seminarieforsøger, Politiker. 23, 443.
- Taranger, Absalon (f. 1858), norsk Rethistoriker. 218, 253, 365.
- Tauber, Johannes (1827—92), Politiker. 434.
- Termansen, N. J. (1824—92), Poli-
tiker. 53, 58, 109, 113, 304, 307 f., 327 f., 340, 420, 437, 449, 455, 465 f.
- Thalbitzer, Anna, Frk. 257 f., 453.
- Thiele, Just (1823—76), Bogtrykker. 36.
- Thiset, Anders (1850—1917), Arkivmand. 47, 245, 276, 400.
- Thomsen, Peder K. N. (f. c. 1843), Højskolelærer. 114, 127.
- Thomsen, Karsten (1837—89), sønderjydsk Digter. 256, 268.
- Thomsen, Vilh. (1842—1927), Sprogforsker. 160, 271, 343, 462.
- Thoresen, Magdalene (1813—1903), Forfatterinde. 205, 212, 458.
- Thorsen, P. G. (1811—83), Runolog, Historiker. 444.
- Thorsen, P. K. (1851—1920), Sprogforsker. 269.
- Thorvaldsen, Bertel (1768—1844), Billedhugger. 98, 159, 190 f., 359, 448.
- Tillisch, F. F. (1801—89), Embedsmand, Politiker. 134, 253, 412.
- Tomasson, Th. (1871—1931), Præst. 469.
- Tordenskjold, Peder (1691—1720), Søofficer. 465.
- Trap, J. P. (1810—85), Kabinetssekretær. 157, 163, 454.
- Trier, Ernst (1837—93), Højskoleforstander. 48, 54 f., 72, 74, 76, 224 f., 236, 303 f., 343, 444 f., 447, 468.
- Trier, Herman (1845—1925), Politiker. 448.
- Uggla, C. G. af (1820—95), Friherre, Overstatholder i Stockhoim. 143, 453.
- Ullmann, Viggo (1848—1910), norsk Højskolemand, Politiker. 92, 338.
- Ussing, J. L. (1820—1905), Filolog, Arkæolog. 188, 192.
- Ussing, W. (1818—87), Politiker. 427.
- Valdemar II Sejr (1170—1241), Konge. 66, 70, 71, 74 f., 100, 443.
- Vaupell, Otto (1823—99), Officer. 303.
- Vedel, P. (1823—1911), Direktør i Udenrigsministeriet. 109, 449, 458.
- Wegener, C. F. (1802—93), Gehejmearkivar. 47, 78 f., 101, 120, 162, 180, 324, 448.
- Welcker, Friedrich Gottlieb (1874—1868), tysk Arkæolog. 99, 448.
- Werlauff, E. C. (1781—1871), Historiker. 324, 393.
- Westergaard, Harald (1853—1936), Nationaløkonom. 179.
- Wichfeldt, J. (1800—88), Kammerherre. 50.
- Wimmer, Ludvig (1839—1920), Professor, Dr. phil. 160 f.
- Vinding, Rasmus (1615—84), Professor, Lovforfatter. 251.

- Winther, Chr. (1796—1876), Digter. 323, 467.
- Vodskov, H. S. (1846—1910), Religionshistoriker. 265, 455, 458, 463 f.
- Wolff, C. P. (1842—1913), Gaardejer, Gammelgab. 228, 258, 371, 472.
- Wolfhagen, F. H. (1818—94), Politiker. 226.
- Zangenberg, Chr. (1853—1914), kgi. Skuespiller. 351, 469.
- Zoega, Georg (1755—1809), Arkæolog. 98 f., 101, 104, 173, 175, 190 f., 192 f., 352, 448, 455, 457.
- Zoffmann, Marie, Pensionatsværtinde, Husbestyrerinde. 154, 158, 272, 286, 303, 404, 455.
- Zoll, I. M., Arkivbud. 465.
- Ørsted, Anders Sandøe (1778—1860), Retslærd, Politiker. 171.
- Ørsted, H. C. (1772—1851), Fysiker. 159.

RETTELSE.

- S. 79 Linie 4 f. n.: ein Hundsfott, wer's was besser læs: ein Hundsfott, wer's besser.

